

ELÄKETURVA LÄNSI-EUROOPASSA

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

2002

.....

ISBN 952-9639-99-6

Kannen kuva: Fennopress Oy

Hakapaino Oy, Helsinki 2002

.....

LUKIJALLE

"Eläketurva Länsi-Euroopassa" perustuu aikaisemmin julkaistuun kirjaan "Eläketurva muissa maissa". Ensimmäinen painos tästä kirjasta ilmestyi vuonna 1996 ja toinen painos vuonna 1999. Nyt käsillä olevaan teokseen on otettu mukaan vain 17 Länsi-Euroopan maata aikaisempien 23 maan sijaan, siksi kirjan nimikin on muutettu.

Kirjan kirjoittajien määrä on kasvanut jokaisen painoksen myötä. Tässä julkaisussa päivitystyön ovat tehneet Sini Laitinen-Kuikka lukujen 1, 3, 11, 14 ja 16 osalta, Jarna Bach lukujen 2, 5, 8, 9, 10, 13 ja 17 osalta ja Mika Vidlund lukujen 4, 6, 7, 12, 15 ja 18 osalta.

Kirjaa kirjoitettaessa on ajateltu erityisesti niitä eläketurvan asiantuntijoita, jotka erilaisissa suunnittelu- ja asiakaspalvelutehtävissä tarvitsevat tietoa Länsi-Euroopan maiden eläketurvasta. Johdantoluvussa on selvitetty joitakin keskeisiä käsitteitä, jotka ovat oleellisia muiden maiden eläketurvaa tarkasteltaessa. Ne auttavat myös niitä kirjan käyttäjiä, joille eläketurvan ammattiterminologia on vieraampaa.

Kunkin maan eläketurvan kokonaisuudesta annetaan kirjassa yleiskuva. Maiden keskeiset lakisääteiset eläkejärjestelmät kuvataan sen jälkeen yksityiskohtaisesti. Lisäksi on kerrottu pääpiirteittäin kunkin maan työmarkkinasopimukseen perustuvasta ja työnantajakohtaisesti järjestetystä eläketurvasta. Lopuksi kerrotaan eläkejärjestelmiin tehdyistä ja vireillä olevista uudistuksista.

Kiitämme lämpimästi Christina Lindelliä, Tiina Erosta, Arja Iisakkalaa, Kimmo Kontiota, Pirjo Koposta, Anna-Riitta Laaksoa, Anja Lehesniemeä, Seppo Pietiläistä ja Silja Stockingeria tekstin eri osien lukemisesta ja saamistamme hyödyllisistä kommentteista.

Helsingissä 21.10.2002

Sini Laitinen-Kuikka

Jarna Bach

Mika Vidlund

.....

.....

SISÄLLYS

1	Johdanto.....	7
2	Alankomaat.....	15
3	Belgia.....	39
4	Britannia	63
5	Espanja.....	97
6	Irlanti.....	117
7	Islanti	139
8	Italia	155
9	Itävalta	181
10	Kreikka	205
11	Luxemburg.....	227
12	Norja	251
13	Portugali	281
14	Ranska	301
15	Ruotsi	341
16	Saksa.....	385
17	Sveitsi	417
18	Tanska.....	441

1 Johdanto

Muiden maiden eläketurvaa koskevan tiedon tarve on jatkuvasti kasvanut erityisesti Suomen EU-jäsenyyden myötä. Myös oman maamme eläketurvan merkittävät uudistukset ovat lisänneet kiinnostusta toisten maiden ratkaisuihin eläketurvan eri osa-alueilla. Mielenkiintoa ulkomaihin on osaltaan herättänyt myös Suomessa käyty keskustelu siitä, minkälaiseen lakisääteiseen eläketurvaan meillä on tulevaisuudessa varaa. Kun samaa keskustelua käydään muissa maissa, näyttää kiinnostuksen lisääntyminen toisten maiden eläketurvaan olevan kansainvälinen ilmiö.

Samalla kun ulkomaiden eläketurvan tuntemus on lisääntynyt, ovat sitä koskevat kysymykset tulleet yhä yksityiskohtaisemmiksi ja tarkemmiksi. Näin erityisesti silloin, kun tietoa tarvitaan oman maamme eläkejärjestelmän suunnitteluun liittyvissä tehtävissä tai vakuutettujen, eläkkeensaajien ja yritysten asiakaspalvelussa. Tämä käsikirja pyrkii osaltaan palvelemaan juuri näissä käytännön tehtävissä tietoa tarvitsevia.

Kirja pyrkii antamaan sekä yleiskuvan kunkin maan eläketurvan kokonaisrakenteesta että yksityiskohtaista tietoa maan kattavimmista eläkejärjestelmistä. Eläkejärjestelmiin pätee erityisen hyvin yleinen lainalaisuus, jonka mukaan se mikä yksityiskohtaisuudessa voitetaan, menetetään vertailtavuudessa. Käsikirja ei siksi pyrikään antamaan valmista vertailevaa tietoa. Eri maiden eläketurvan kuvaukset on kuitenkin rakennettu yhtenäiseen viitekehykseen, niin että vertailevan tiedon kokoaminen kirjan tietojen pohjalta olisi mahdollisimman vaivatonta.

Valittu viitekehys noudattaa suomalaisen ja laajemminkin pohjoismaisen eläketurvan periaatteita. Sen mukaan yhteiskunta takaa kaikille maassa asuville vähimmäiseläketurvan. Työssäoloaikana vakiintunut kulutustaso turvataan työskentelyyn perustuvalla työeläkkeellä. Lisäksi työnantaja voi halutessaan järjestää lisäeläketurvaa työntekijöilleen tai tällaisen lisäeläketurvan järjestämisestä voidaan sopia työmarkkinaosapuolten kesken. Yleisen lakisääteisen turvan tai työsuhteeseen sidotun turvan lisäksi kukin voi mahdollisuuksiensa ja tarpeidensa mukaan järjestää itselleen vielä yksilöllistä lisäeläketurvaa.

Yksilölliset, vapaaehtoiset eläkkeet jäävät pääosin tämän tarkastelun ulkopuolelle lukuun ottamatta Britannian lakisääteistä työeläkettä korvaavia yksilöllisiä eläkkeitä ja Saksan erityistä vapaaehtoista yksilöllistä eläkesäästämistä, joka on valtion tukemaa, ja jonka tarkoituksena on korvata lakisääteisen turvan tulevat heikennykset. Pääasiassa kirjassa käsitellään vain yhteiskunnan järjestämää ja työmarkkinoilla kollektiivisesti tai työnantajakohtaisesti sovittua eläketurvaa.

1 Johdanto.....

Maakohtaisten selvitysten rakenne on pitkälti samanlainen. Pääotsikot ovat kaikissa maaselvityksissä samat. Tätä tarkemmalla tasolla rakenteessa on jonkin verran maakohtaisia eroja. Ne antavat mahdollisuuden kunkin maan eläketurvan erityispiirteiden esille tuomiseen. Seuraavassa on tarkasteltu maakohtaisten selvitysten sisältöä luvuittain.

Luvussa 1 annetaan kokonaiskuva kunkin maan eläketurvasta. Lakisääteisen turvan osalta on asumisperusteisten vähimmäiseläkejärjestelmien ja työeläkejärjestelmien lisäksi tuotu esiin mahdolliset ammatti- ja toimialakohtaiset erityisjärjestelmät sekä julkisen sektorin erityisjärjestelmät, joita ei kirjassa muuten tarkastella lähemmin. Kokonaiskuvaa luodaan myös siitä, mikä on toisaalta lakisääteisten ja muiden pakollisten eläkejärjestelmien ja toisaalta työnantajakohtaisten eläkejärjestelmien merkitys eläketurvan kokonaisuudessa.

Luvussa 2 on kerrottu asumisperusteisista vähimmäiseläkejärjestelmistä. Pohjoismaissa kansaneläkejärjestelmät takaavat vähimmäiseläketurvan periaatteessa kaikille maassa asuville. Kansaneläkejärjestelmien takaama kattava vähimmäiseläketurva onkin yksi niistä pohjoismaisen sosiaaliturvan piirteistä, joka on antanut aiheen puhua erityisestä pohjoismaisesta hyvinvointivaltiosta erotukseksi Manner-Euroopan korporatistisesta ja angloamerikkalaisen alueen liberalistiseksi kutsutuista hyvinvointivaltioista.

Kansaneläkejärjestelmä on kirjassa mukana olevista maista Pohjoismaiden lisäksi myös Alankomaissa. Irlannin, Britannian ja Sveitsin tasaeläkkeitä maksavat peruseläkejärjestelmät ovat lähes yhtä kattavia kuin kansaneläkejärjestelmät, mutta poikkeavat periaatteellisesti pohjoismaisista kansaneläkejärjestelmistä siinä, että eläke karttuu lähtökohtaisesti työntekoon perustuvien vakuutusmaksujen eikä asumisajan perusteella.

Useimmissa Manner-Euroopan maissa eläketurva rakentuu pääosin työeläkkeen varaan. Itävaltaa, Luxemburgia ja Saksaa lukuun ottamatta näissäkin maissa on kuitenkin erityisiä toimeentulotuen tyyppisiä vähimmäiseläkkeitä vanhuksille ja työkyvyttömille, joissakin maissa myös leskille. Pohjoismaisista kansaneläkejärjestelmistä ne eroavat siinä, että etuuk-sia on vähemmän ja tuloharkinta on tiukempi. Toisaalta on syytä huomata, että monissa Manner-Euroopan maissa myös työeläketurvaan sisältyy vähimmäiseläke. Niistä on maakohtaisissa selvityksissä kerrottu työeläkkeiden yhteydessä.

Raja vähimmäiseläketurvan ja muun toimeentuloturvan välillä on toisinaan liukuva. Esimerkiksi Britanniassa ja Saksassa toimeentulotukeen on otettu erityinen ikääntyneille ja työkyvyttömille maksettava etuus, joka pitkälti vastaa vähimmäiseläkettä. Leskeneläkettä taas maksetaan joissakin kan-

.....1 Johdanto

saneläkemaissa leskien lisäksi kaikille taloudellisen tuen tarpeessa oleville yksinhuoltajille. Varsinaisten eläkkeiden lisäksi maksetaan usein myös erilaisia tarveharkintaisia erityislisiä. Tehtävän rajauksen vuoksi tässä on keskitytty eläkkeiden kuvaamiseen, ja vain niihin kiinteästi liittyvät erityislisät on mainittu.

Työeläketurvaa koskevassa *luvussa 3* on kunkin maan lakisääteisiä eläkejärjestelmiä tarkasteltu yksityiskohtaisesti. Lähtökohtana on ollut kuvata kattavimmat yksityisen sektorin palkansaajien ja yrittäjien eläkejärjestelmät. Monessa maassa palkansaajat ja yrittäjät kuuluvat samaan työeläkejärjestelmään. Tässä kirjassa mukana olevista seitsemästätoista maasta seitsemässä palkansaajat ja yrittäjät kuuluvat samaan järjestelmään.

Alankomaissa, Britanniassa ja Tanskassa vain peruseläke on pakollinen yrittäjille. Näissä maissa peruseläke muodostaa merkittävimmän osan lakisääteisestä eläketurvasta, ja myös palkansaajien työeläketurva on tasoltaan matala tai sitä ei ole lainkaan. Seitsemässä maassa yrittäjillä on erillinen tai useita erillisiä lakisääteisiä työeläkejärjestelmiä tai yrittäjät voivat vapaaehtoisesti liittyä palkansaajien lakisääteiseen työeläkejärjestelmään.

Yrittäjien erillisiä lakisääteisiä työeläkejärjestelmiä on käsitelty suppeammin kuin palkansaajien järjestelmiä osin siksi, että ne ovat pääpiirteiltään samanlaisia kuin palkansaajien eläkejärjestelmät ja toisaalta siksi, että usean erillisen yrittäjien eläkejärjestelmän perusteellinen kuvaaminen ei olisi ollut mahdollista työn välttämättömän rajaamisen vuoksi.

Vaikeimman rajanveto-ongelman eläkejärjestelmien jaottelussa vähimmäiseläketurvaan, työeläketurvaan ja lisäeläketurvaan ovat aiheuttaneet joidenkin maiden pakolliset lisäeläkejärjestelmät, jotka nimensä perusteella voisivat kuulua lukuun neljä 'Lisäeläketurva'. Kaikissa kolmessa maassa, Kreikassa, Ranskassa ja Sveitsissä, joissa on tällaiset lähes kaikki palkansaajat kattavat pakolliset lisäeläkejärjestelmät, on kuitenkin ollut luonnollisinta käsitellä niitä työeläketurvan yhteydessä. Pakolliset lisäeläkkeet muodostavat näissä maissa kiinteän kokonaisuuden lakisääteisten työeläkkeiden kanssa ja vakuutukseen kuuluminen on lailla säädetty pakolliseksi. Sveitsin pakollista lisäeläketurvaa on Suomessa usein kutsuttukin työeläkejärjestelmäksi. Kun maassa kuitenkin on yleinen lakisääteinen ansiosidonnaisia eläkkeitä maksava eläkejärjestelmä, on tässä katsottu perustellummaksi puhua pakollisesta lisäeläkejärjestelmästä.

Lisäeläketurvaa koskevassa *luvussa 4* on käsitelty kunkin maan työmarkkinasopimuksiin perustuvia ja työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä. Kansainvälisesti käytetyssä eläketurvan kokonaisuutta kuvaavassa ns.

1 Johdanto.....

kolmen pilarin mallissa nämä edustavat tyypillisimmillään eläketurvan toista pilaria. Eläketurvan ensimmäisellä pilarilla tarkoitetaan silloin yhteiskunnan järjestämää lakisääteistä eläketurvaa, joka kattaa hyvin laajoja väestöryhmiä ja josta sovitaan kansallisella tasolla. Monissa Manner-Euroopan maissa ensimmäinen pilari muodostuu työeläkejärjestelmästä. Pohjoismaissa siihen kuuluvat sekä kansaneläkkeet että työeläkkeet. Ensimmäisen pilarin turvaan viitataan usein englanninkielisellä käsitteellä 'social security pensions'. Tätä osaa eläketurvasta voidaan sosiaaliturvasopimuksilla tai EU-asetuksella 1408/71 siirtää maasta toiseen.

Eläketurvan toisen pilarin muodostaa työmarkkinoilla sovittu eläketurva, joka sekin voi olla suuria palkansaajaryhmiä koskevaa ja kyseisille työmarkkinaosapuolille pakollista. Järjestelmiä koskeva päätöksenteko tapahtuu kuitenkin työmarkkinoilla eikä kansallisissa parlamenteissa. Vaikka järjestelmät eivät ole lakisääteisiä, on useimmissa maissa puitelainsäädäntöä, joka koskee näitä järjestelmiä. Lailla voidaan rajoittaa järjestelmiä koskevaa sopimusvapautta tai säätää tiettyjä ehtoja veroetujen saamiseksi.

Sosiaaliturvasopimukset ja EU-asetus eivät koske toisen pilarin eläketurvaa lukuun ottamatta Ranskan ja Sveitsin pakollisia lisäeläkejärjestelmiä, jotka kyseiset maat ovat hiljattain vapaaehtoisesti liittäneet asetuksen soveltamisalaan.

Eläketurvan kolmannen pilarin muodostaa täysin yksilöllinen, vapaaehtoinen, henkilökohtaisesti järjestetty lisäeläketurva, jota tässä kirjassa ei juurikaan ole käsitelty. Tällaisista vakuutuksista ja säästösopimuksista on vähän tietoja saatavissa, ja rajanveto eläkesäästämisen ja muun säästämisen kesken on usein vaikeaa.

Erityisesti lisäeläketurvaa tarkasteltaessa tulee keskeiseksi käsitteellinen ero ns. etuusperusteisten ja maksuperusteisten eläkejärjestelmien välillä. Etuusperusteisilla (defined benefit) järjestelmillä tarkoitetaan eläkejärjestelmiä, joissa etuuksien taso on ennalta sovittu ja vakuutusmaksut kerätään niin suurina, että luvatut etuudet voidaan maksaa. Maksuperusteisella (defined contribution) järjestelmällä taas tarkoitetaan järjestelmiä, joissa perittävien maksujen suuruus on ennalta sovittu. Kootut maksut ja niille saatu tuotto ratkaisevat sen, kuinka suuria etuuksia vakuutetut aikanaan saavat. Etuuksien tasoa ei ole ennalta sovittu, vaikka näissäkin järjestelmissä on yleensä taustalla jokin oletettu eläkkeen tavoitetaso, jonka mukaan maksut on mitoitettu.

Useimpien maiden lakisääteiset työeläkejärjestelmät ovat etuusperusteisia. Työmarkkinoilla sovitut lisäeläkejärjestelmät puolestaan ovat yhä

.....1 Johdanto

useammin maksuperusteisia. Viime vuosien eläkeuudistusten myötä on syntynyt myös käsite "notional defined contribution" -järjestelmä. Tällaisia "näennäisesti" maksuperusteisia järjestelmiä ovat Ruotsin ja Italian uudet työeläkejärjestelmät, joissa etuudet määräytyvät periaatteessa maksettujen maksujen mukaan, mutta näitä maksuja ei ole todellisuudessa rahoitettu siten kuin "aidossa" maksuperusteisessa järjestelmässä.

Merkittävä periaatteellinen ero etuusperusteisten ja maksuperusteisten järjestelmien välillä on se, että pelkistetyssä maksuperusteisessa järjestelmässä vastuu eläketurvan riittävydestä siirtyy vakuutetulle itselleen. Eläketurvan järjestäjä ei ole sitoutunut takaamaan enempää kuin sen, mitä maksetuilla maksuilla ja niiden tuotolla voidaan kustantaa. Käytännössä jako etuus- ja maksuperusteisiin järjestelmiin ei kuitenkaan aina ole näin selkeä, etenkin silloin kuin maksuperusteisen järjestelmän periaatetta on sovellettu lakisääteisiin tai pakollisiin lisäeläkejärjestelmiin kuten Ranskassa, Sveitsissä ja Tanskassa.

Luvussa 5 on kerrottu lyhyesti vakuuttamisesta ja etuuksien myöntämisestä ja maksamisesta erilaisissa ulkomaantilanteissa. Sosiaaliturvasopimukset ja EU-asetus on tässä ainoastaan mainittu, koska niiden sisältöä on käsitelty perusteellisesti Eläketurvakeskuksen muissa julkaisuissa.

Sosiaaliturvasopimukset ja EU-asetus koskevat kuitenkin ainoastaan lakisääteistä sosiaaliturvaa. Ne eivät koske työmarkkinoilla sovittua turvaa Ranskan ja Sveitsin pakollisia lisäeläkejärjestelmiä lukuun ottamatta. Työmarkkinoilla sovittua lisäeläketurvaa koskee EU-direktiivi 98/49/EY yhteisön alueella liikkuvien palkattujen työntekijöiden ja itsenäisten ammattiharjoittajien lisäeläkeoikeuksien suojaamisesta. Direktiivi edellyttää kansallisen lainsäädännön mukauttamista niin, että EU-maasta toiseen liikkuvan työntekijän lisäeläkeoikeudet säilyvät samoin kuin ne olisivat säilyneet, jos hän ei olisi muuttanut maasta. Direktiivi jättää edelleen aukkoja lisäeläkeoikeuksien säilymiseen silloin, kun lisäeläkeoikeudet voidaan menettää myös maan sisällä työpaikkaa vaihdettaessa.

Työmarkkinoilla sovittujen eläkeoikeuksien siirrettävyyden lisäksi maasta toiseen siirryttäessä ongelmia aiheuttaa verotuskäytännön erilaisuus eri maissa. Tässä yhteydessä ei ole ollut mahdollisuutta paneutua näihin verotukseen liittyviin ongelmiin syvemmin. Kunkin maan verotuskäytännöstä on kuitenkin selvitetty lyhyesti sekä lakisääteisten että lisäeläkkeiden osalta.

Luvussa 6 on kerrottu Länsi-Euroopan maissa tehdyistä ja vireillä olevista eläketurvan uudistuksista. Eläkejärjestelmien lyhyemmän ja pidemmän aikavälin rahoitusvaikeudet ovat monessa maassa pakottaneet jossain

1 Johdanto.....

määrin leikkaamaan lakisääteistä eläketurvaa. 1990-luvun talouslama kosketti useimpia Länsi-Euroopan maita ja antoi lisävauhtia näille leikkauksille. Uudistukset ovat tältä osin jo toteuttamisvaiheessa ja tulevat maa-kuvauksissa esiin eri etuuksien yhteydessä.

Väestön ikääntymisen aiheuttama eläkemenojen kasvu pitkällä aikavälillä on johtanut perusteelliseen eläkejärjestelmien uudelleen arviointiin useissa maissa. Syvälle meneviä eläketurvan rakenteellisia uudistuksia on toteutettu Ruotsissa ja Italiassa. Myös Saksan viimeisintä eläkeuudistusta voidaan pitää tällaisena rakenteellisena uudistuksena, vaikka se ei ole yhtä laaja kuin edellä mainitut. Britanniassa eläketurvan jo aikaisemmin toteutettua rakenneuudistusta on jatkettu uuden vuosituhannen alkaessa.

Lakisääteisen, jakojärjestelmään perustuvan eläketurvan kustannuspaineita on monissa maissa pyritty helpottamaan myös parantamalla lainsäädännöllisin uudistuksin edellytyksiä työnantajakohtaisten, rahastoitujen eläkejärjestelmien perustamiselle. Tämän toisen pilarin eläketurvan sisällä on jo usean vuoden ajan ollut nähtävissä kasvava kiinnostus maksuperusteisiin järjestelmiin. Etenkin uudet työnantajakohtaiset eläkejärjestelmät ovat yhä useammin maksuperusteisia, mutta myös vanhoja järjestelmiä on muutettu. Näkyvin esimerkki tästä ovat Ruotsin laajat työmarkkinasopimuksiin perustuvat järjestelmät, jotka yhtä lukuun ottamatta on muutettu maksuperusteisiksi. Keskeisenä syynä maksuperusteisiin järjestelmiin siirtymiselle on ollut työnantajien halu rajoittaa tulevia eläkekustannuksiaan ja toisaalta tarve kyetä paremmin ennustamaan tulevia menojaan.

Lakisääteisten järjestelmiin tehtyjen heikennysten kompensoimiseksi on joissakin maissa pyritty edistämään paitsi työmarkkinoilla sovittua turvaa myös yksilöllistä eläkesäästämistä. Valtiovalta voi tukea näitä järjestelmiä verotuksellisin keinoin sekä parantamalla esimerkiksi etuuksien turvaavuutta koskevaa lainsäädäntöä. Yksilöllisen eläkesäästämisen edistämisestä ovat esimerkkeinä Britannian "stake holder" -eläkkeet ja Saksan uudet säästöeläkejärjestelyt. Niissä on pyritty hallinnollisia kustannuksia rajoittamalla siihen, että säästäminen olisi kannattavaa pienituloisillekin. Saksassa myös eläkesäästämiseen liittyvät veroetuudet suosivat erityisesti pienituloisia ja lapsiperheitä. Britanniassa veroetuudet jakautuvat tasaisemmin.

Näiden rakenteellisten uudistusten yhteydessä tai niiden sijasta yritetään eläkemenoja pienentää useissa maissa etsimällä keinoja todellisen eläkkeellesiirtymisiän myöhentämiseksi. Yleistä eläkeikää varhaisempi eläkkeellesiirtyminen on ongelma lähes kaikissa Länsi-Euroopan maissa. Eläkejärjestelmien osalta eläkkeelle siirtymisen myöhentämiseen on pyritty

.....1 Johdanto

mm. kaventamalla ja poistamalla erilaisia vanhuuseläkkeiden varhennusmahdollisuuksia ja tiukentamalla työkyvyttömyyseläkkeiden myöntämiskriteereitä. Kuntoutusjärjestelmiä ja -etuuksia kehittämällä on samalla pyritty edistämään työkyvyn säilymistä ja palauttamista.

Erilaisten eläkemenojen rajoittamiseen pyrkivien muutosten ohella monissa maissa on tasa-arvoistettu eläkejärjestelmiä sukupuolten kesken. Tämä näkyy toteutumassa olevana naisten eläkeikien nostamisena samaan kuin miehillä niissä maissa, joissa se on ollut matalampi. Perhe-eläkejärjestelmissä miehille on annettu oikeus leskeneläkkeeseen samoin ehdoin kuin naisille, mutta samalla eläkkeen myöntämiskriteerejä tai maksuaikaa on tiukennettu. Tämä on merkinnyt heikennystä naisten aikaisempaan turvaan.

Myös vanhempien mahdollisuuksia jäädä kotiin hoitamaan pieniä lapsia eläketurvaa menettämättä on monissa maissa parannettu. Tavoitteena on helpottaa työ- ja perhe-elämän yhteensovittamista ja edistää näin myös naisten osallistumista työmarkkinoille maissa, joissa tämä on ollut vähäisempää. Naisten työllisyyden edistäminen helpottaa osaltaan eläkejärjestelmien kustannuspaineita, koska se lisää eläkkeiden maksajia.

Eläketurvan muutossuuntaukset näyttävät jossain määrin olevan lähentämässä eri maiden eläkejärjestelmiä. Lähentymistä on nähtävissä esimerkiksi Pohjoismaiden ja Manner-Euroopan maiden kesken. Samanaikaisesti, kun Pohjoismaissa kansaneläkkeiden tuloharkintaisuuden lisääminen ja saattaminen asumisvuosien mukaan karttuviksi on vähentänyt niiden universaalia luonnetta ja korostanut työeläketurvan merkitystä, on monissa Manner-Euroopan maissa eläketurvan työsidonaisuutta vähentänyt vähimmäiseläketurvan parantaminen ja työeläketurvan laajentaminen kattamaan entistä enemmän myös muita kuin työskentelyaikoja.

Eri hyvinvointivaltioiden eläketurvan erilaiset peruseriaatteet ovat nähtävissä vielä toteutettujen muutosten jälkeenkin. Uusi piirre kuitenkin on yksilöllisen vastuun lisääminen eläketurvan tulevasta tasosta myös muissa kuin liberalistisen sosiaaliturvan maissa. Tämä tulee esiin erityisesti Ruotsin ja Saksan eläkeuudistuksissa, joskin pääosa eläketurvasta perustuu näissäkin maissa edelleen yhteisvastuuseen.

1 Johdanto.....

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Kansanvakuutusjärjestelmästä maksetaan yleisiä vanhuus- ja perhe-eläkkeitä sekä työkyvyttömyyseläkkeitä nuorille.
- Yksityisen sektorin palkansaajilla ja yrittäjillä omat työkyvyttömyyseläkejärjestelmät.
- Lisäksi sekä työmarkkinasopimusperusteisia että työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä (sekä etuus- että maksuperusteisia).

Etuudet

- Yleinen vanhuuseläke (AOW) tasasuuruinen, pienenee 2 %/vuosi suhteessa puuttuvaan vakuutusaikaan. Täysi eläke 50 vuodessa. Eläke sidottu maan vähimmäispalkkaan. Eläkeikä 65 vuotta. Ei varhennus- tai lykkäysmahdollisuutta.
- Yleinen perhe-eläke (ANW) tasasuuruinen, sidottu maan vähimmäispalkkaan. Leskeneläke tuloharkintainen,
- Nuorten tk-eläkejärjestelmään (WAJONG) kuuluvat 17 v. täyttäneet nuoret. Eläke sidottu maan vähimmäispalkkaan, määräytyy 6 työkyvyttömyysasteen mukaan.
- Palkansaajien ja yrittäjien tk-eläkkeet (WAO) ja (WAZ) ovat ansiosidonnaisia etuuksia.

Rahoitus

- Kansanvakuutusjärjestelmä on jakojärjestelmä. Valtio rahoittaa nuorten tk-eläkkeet. Työntekijän AOW-maksu 17,9 % ja ANW-maksu 1,25 % palkasta 27 847 euron vuosituloon asti.
- Työnantaja rahoittaa WAO-eläkkeet, perusmaksu 5,85 % 159 € päiväpalkkaan asti. Lisämaksu 2,11 %, työnantaja voi myös itse kantaa tk-eläkeriskin.
- Yrittäjien WAZ-maksu 8,80 % 13 160–38 118 euron välisistä vuosituloista.

Hallinto

- Sosiaalivakuutuksen ylin valvonta sosiaali- ja työministeriöllä. AOW- ja ANW-järjestelmiä hallinnoi Sociale Verzekeringsbank (SVB) ja WAJONG-, WAZ ja WAO-eläkkeitä Sosiaalivakuutuslaitos (UWV). Etuuksien myöntämisestä vastaa Centrum voor Werk en Inkomen (CWI).
- Lisäeläkejärjestelmiä valvoo Eläke- ja vakuutuskomitea (Pensioen- & Verzekeringskamer), joka on koko vakuutusala valvova viranomais.

2 Alankomaat.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2.1 Hallinto
- 2.2 Rahoitus
- 2.3 Verotus
- 2.4 Vakuutusaika
- 2.5 Yleinen vanhuuseläke
- 2.6 Nuorten yleinen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä
- 2.7 Yleinen perhe-eläke
- 2.8 Vapaaehtoinen vakuutus

3 Työeläketurva

- 3.1 Palkansaajien työkyvyttömyyseläke
- 3.2 Yrittäjien työkyvyttömyyseläke
- 3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Alankomaissa on kansanvakuutusjärjestelmä, joka takaa vähimmäisturvan kaikille maassa asuville. Järjestelmästä maksetaan vanhuuseläkkeitä, perhe-eläkkeitä ja työkyvyttömyyseläkkeitä nuorille sekä lapsilisiä ja korvausta suurista sairaanhoidon kustannuksista. Eläkkeet ovat periaatteessa tasasuuruisia. Vanhuuseläkettä kuitenkin pienennetään suhteessa puuttuvaan asumis- tai työskentelyaikaan.

Yksityisen sektorin palkansaajilla ja yrittäjillä on omat ansiosidonnaiset työkyvyttömyyseläkejärjestelmät. Ansiotyöhön sidottua sosiaaliturvaa ovat myös tavalliset sairaanhoitokorvaukset sekä sairauspäiväraha- ja työttömyyskorvaukset. Lakisääteistä ansioihin sidottua vanhuuseläkettä Alankomaissa ei ole.

Koska lakisääteinen eläketurva on pääosin vähimmäisturvaa, ovat työmarkkinasopimuksiin perustuvat ja työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelmät yleisiä. Niihin kuuluu yli 90 % työntekijöistä.

2 Vähimmäiseläke

2.1 Hallinto

Sosiaaliturvan hallinto on Alankomaissa hajautettu. Sosiaaliturva kuuluu kahden eri ministeriön, sosiaali- ja työministeriön (Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid) sekä hyvinvointi-, kansanterveys- ja urheiluministeriön (Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport) hallinnonalaan. Eläkeasiat kuuluvat sosiaali- ja työministeriön alaisuuteen.

Yleisen vanhuuseläkelain (AOW) ja yleisen perhe-eläkelain (ANW) mukaisten etuuksien hallintoa hoitaa sosiaalivakuutuspankki (Sociale Verzekeringsbank, SVB) aluetoimistoineen. Sillä on ulkomaanasioiden hoitoa varten oma toimisto. SVB:n hallinnossa on työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen sekä ministeriön edustus. SVB toimii yhdyselimenä sosiaaliturvasopimusasioissa. Yleisen vanhuuseläkelain ja yleisen perhe-eläkelain mukaisten etuuksien rahoittamiseksi perittävät vakuutusmaksut kerätään veroviranomaisen toimesta ennakonpidätyksen yhteydessä.

Yrittäjien, nuorten ja palkansaajien työkyvyttömyyseläkkeen hallinnosta vastaa uusi sosiaalivakuutuslaitos (Uitvoering Werknemersvezekeringen, UWV). Etuuksien myöntämisestä ja vakuutusmaksujen keräämisestä on

2 Alankomaat.....

vuoden 2002 alusta lähtien vastannut CWI (Centrum voor Werk en Inkommen). Aikaisemmin toimeenpanosta vastaavia elimiä oli viisi (Gak, Guo, SFB, Cadans ja Uszo), jotka nyt on siis liitetty yhteen. CWI:n hallinnossa on sekä työnantaja- että työntekijäjärjestöjen edustus.

Sekä SVB:tä että CWI:tä valvova viranomainen on CTSV (The Board of Supervision of Social Insurances). CTSV:n muodostaa kolme viranhaltijaa, jotka työ- ja sosiaaliministeri nimittää virkaansa.

2.2 Rahoitus

Sosiaaliturva rahoitetaan suurimmaksi osaksi työntekijä- ja työnantajamaksuin. Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään.

Kansanvakuutusetuuksien sekä yrittäjien ansiosidonnaisen työkyvyttömyysjärjestelmän rahoittamiseksi perittävät vakuutusmaksut peritään työntekijöiltä ja yrittäjiltä verotuksen yhteydessä. Nuorten työkyvyttömyysjärjestelmä kustannetaan valtion varoin. Ansiosidonnaiset WAO–työkyvyttömyyseläkkeet työnantaja kustantaa yksin.

Kansanvakuutusjärjestelmässä työnantajamaksuista luovuttiin verouudistuksen yhteydessä vuonna 1990. Työnantajat veloitettiin silloin maksamaan työntekijöille korvauksena maksua, jota kutsutaan OT-maksuksi (overhevelingstoelage). Työnantaja maksoi OT-maksua tietyn suuruisen vuositulon asti. Rajan ylittävästä palkan osasta maksua ei suoritettu. Vuoden 2001 alusta lähtien OT-maksu on kuitenkin liitetty työntekijän palkkaan ja se on 1,9 % bruttopalkasta, kuitenkin enintään 792 € vuodessa vuonna 2002.

Vakuutusmaksut ovat seuraavat (1.1.2002 lähtien) :

Yleinen vanhuuseläke, AOW (työntekijä)	17,9 %
Yleinen perhe-eläke, ANW (työntekijä)	1,25 %
Yrittäjien yleinen työkyvyttömyyseläke, WAZ (yrittäjä)	8,80 %
Nuorten yleinen työkyvyttömyyseläke, WAJONG	valtio kustantaa
Palkansaajien työkyvyttömyyseläke, WAO	5,85 %
(työnantajan perusmaksu, kattaa yli 5 v. työkyvyttömänä olleiden eläkkeet)	
Palkansaajien työkyvyttömyyseläke, WAO	2,11 %
(työnantajan maksu, riippuu alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärästä. Maksua ei tarvitse maksaa, mikäli työnantaja kantaa itse tk-eläkeriskin ensimmäisten viiden vuoden aikana)	

.....2 Alankomaat

Vakuutusmaksut peritään vain määrättyjen tulorajojen väliin jäävästä palkan osasta. Sekä yleinen vanhuuseläkemaksu että yleinen perhe-eläkemaksu peritään enintään 27 847 euron vuosituloista. Yrittäjien työkyvyttömyyseläkemaksu peritään 13 160–38 118 euron välisistä vuosituloista. Nuorten yleinen työkyvyttömyyseläke rahoitetaan valtion varoin.

Vakuutusmaksut palkansaajien työkyvyttömyyseläkkeen (WAO-eläkkeen) rahoittamiseksi peritään päiväpalkasta 159 euroon asti. Päiväpalkka lasjetaan viisipäiväisen viikon mukaan. Maksu jakautuu kahteen osaan: ns. perusosaan ja alkaneiden työkyvyttömyyseläkkeiden lukumäärästä riippuvaan osaan. Mikäli työnantaja käyttää hyväkseen mahdollisuutta irrottaa työntekijät WAO-järjestelmästä (ks. 3.1) ja vastaa itse työkyvyttömyyseläkkeistä ensimmäisten viiden vuoden ajan, hänen ei tarvitse maksaa maksun jälkimmäistä osaa.

2.3 Verotus

Kansanvakuutusjärjestelmästä maksettavien etuuksien vakuutusmaksut eivät ole verovähennyskelpoisia. Sen sijaan palkansaajien ansiosidonnaisen työkyvyttömyyseläkkeiden rahoittamiseksi perittävät vakuutusmaksut työnantaja voi vähentää verotuksessa.

Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Niihin sovelletaan verosteikkaa, joka poikkeaa hiukan yleisessä tuloverotuksessa käytettävästä.

2.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on asumisaika ja työskentelyaika Alankomaissa 15–65 ikävuoden välisenä aikana. Asumisaika on vakuutusaikaa riippumatta siitä työskenteleekö maassa vai ei, samoin työskentely on vakuutusaikaa vaikka ei asuisikaan maassa. Ulkomailla asumisen ja työskentelyn aikana vakuutus voidaan pitää voimassa vapaaehtoisin vakuutusmaksuin.

2.5 Yleinen vanhuuseläke

Nykyinen yleinen vanhuuseläkelaki on vuodelta 1957. Siitä käytetään yleisesti lyhennettä AOW.

2 Alankomaat.....

Oikeus eläkkeeseen

Eläkeikä on 65 vuotta. Sen jälkeen eläke voidaan myöntää riippumatta siitä, lopettaako eläkkeensaaja työnteon vai ei. Eläkkeen varhennus- tai lykkäysmahdollisuutta ei ole. Eläke voidaan myöntää myös ulkomailla asuvalle (ks. 5).

Täyden eläkkeen saamiseksi edellytetään 50 vuoden vakuutusaikaa eli asumista tai työskentelyä Alankomaissa koko 15 ja 65 ikävuoden välisen ajan. Varsinaista vähimmäisvakuutusaikaa eläkkeen saamiseksi ei ole. Täyden eläkkeen määrä pienenee kuitenkin 2 % jokaiselta puuttavalta vakuutusvuodelta. 50:tä vakuutusvuotta ei kuitenkaan edellytetä niiltä Alankomaiden kansalaisilta, jotka olivat yli 15-vuotiaita järjestelmän tullessa voimaan. Heille luetaan hyväksi vuodet 15 ikävuoden täyttämisen vuoteen 1957 edellyttäen, että he 59 vuotta täytettyään ovat asuneet Alankomaissa tai sen siirtomaassa yhteensä vähintään kuusi vuotta.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen määrä on sidottu maan vähimmäispalkkaan, jota tarkistetaan kaksi kertaa vuodessa, tammikuussa ja heinäkuussa. Eläke määräytyy vakuutusvuosien ja perhetilanteen mukaan.

Yksin asuvan täysi eläke on 70 % nettovähimmäispalkasta. Eläke on (1.7.2002 lähtien) 880,86 euroa kuukaudessa. Mikäli yksinasuvalla on yksi tai useampi huollettava, alle 18-vuotias lapsi, on eläkkeen määrä 1 092,79 euroa kuukaudessa.

Naimisissa olevien ja avoliitossa asuvien (myös samaa sukupuolta olevien) eläkeläisparien eläkettä koskevat määräykset muuttuivat 1.2.1994 alkaen. Samat säännöt koskevat nykyisin myös kahta samassa taloudessa asuvaa henkilöä, mikäli samassa taloudessa eläkkeensaajan kanssa asuu eläkkeensaajan sisko, veli tai lapsenlapsi. 1.2.1994 jälkeen myönnettyjen eläkkeiden täysi määrä on 50 % nettovähimmäispalkasta molemmille, jos molemmilla on oikeus eläkkeeseen. Eläkkeen enimmäismäärä on tällöin 606,78 euroa kuukaudessa/puoliso (vuonna 2002). Jos toinen ei ole vielä eläkeikässä, voidaan eläkettä saavan eläkkeeseen maksaa puolisolisa, joka on myös 50 % vähimmäispalkasta. Puolison omat työtulot pienentävät kuitenkin lisän määrää. Vähennys lasketaan kaavalla $(E - G) \times 2/3$, jossa E = puolison bruttotulot ja G = 15 % bruttovähimmäispalkasta. Täysi puolisoeläke puolisolisineen on (1.7.2002 lähtien) 1 213,56 euroa kuukaudessa. Eläkkeitä pienennetään 2 % jokaista puuttuvaa vakuutusvuotta kohti.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan vähimmäispalkan tarkistusten mukaisesti tavallisesti kahdesti vuodessa, tammikuussa ja heinäkuussa.

Eläkkeen maksaminen

Kuukausieläkkeen lisäksi maksetaan erillinen lomaraha toukokuussa. Yksin asuvan lapsettoman eläkeläisen lomaraha on vuonna 2002 enimmillään 532,20 euroa ja pariskunnan yhteensä 760,56 euroa .

2.6 Nuorten yleinen työkyvyttömyyseläke (WAJONG)

Aikaisempi yleinen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä, AAW, lakkautettiin vuoden 1998 alussa. AAW-järjestelmä on korvattu nuorten yleisellä työkyvyttömyyseläkejärjestelmällä (Wet Arbeidsongeschiktheidsvoorziening jonggehandicaptten, WAJONG) ja yrittäjien ansiosidonnaisella työkyvyttömyyseläkejärjestelmällä (Wet Arbeidsongeschiktheidsverzekering zelfstandigen, WAZ). WAZ-järjestelmästä on kerrottu tarkemmin luvussa 3.2.

Nuorten työkyvyttömyyseläkejärjestelmään WAJONG:iin kuuluvat 17 vuotta täyttäneet työkyvyttömät opiskelijat ja muut nuoret. Niille, joilla oli oikeus AAW-järjestelmästä maksettavaan eläkkeeseen uusien järjestelmien tullessa voimaan, maksetaan edelleen vanhan järjestelmän mukaista eläkettä.

Oikeus eläkkeeseen

Eläke voidaan myöntää, kun työkyvyttömyys on jatkunut 52 viikkoa ja mikäli jompikumpi alla mainituista ehdoista täyttyy:

- eläkkeenhakija on täyttänyt 17 vuotta ja on menettänyt työkyvystään vähintään 25 %
- eläkkeenhakija on 17–30-vuotias opiskelija ja hän menettää työkyvystään vähintään 25 % opintojen aikana. Lisäksi edellytetään, että työkyvyn menetys estää täysipäiväisen opiskelun jatkamisen.

2 Alankomaat.....

Eläkkeen määräytyminen

WAJONG -lain mukaan eläke määräytyy kuuden eri työkyvyttömyysluokan mukaan seuraavasti:

työkyvyttömyysaste	eläkeprosentti
< 25 %	0 %
25 - 35 %	21 %
35 - 45 %	28 %
45 - 55 %	35 %
55 - 65 %	42 %
65 - 80 %	50,75 %
80 % -	70 %

Eläkeprosentin mukainen eläke lasketaan maan vähimmäispäiväpalkasta, joka on ns. perusmäärä. Vuonna 2002 perusmäärä on 55,58 euroa. Jos eläkkeensaaja on alle 23-vuotias, on eläkeperuste pienempi.

Eläkkeen tarkistaminen

WAJONG-eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin yleisiä vanhuuseläkkeitä vähimmäispalkan muutosten mukaisesti yleensä kahdesti vuodessa.

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan kuukausittain. Eläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi yleisessä vanhuuseläkeiässä.

2.7 Yleinen perhe-eläke

Vuoden 1996 heinäkuussa voimaantullut yleinen ANW-perhe-eläke (Algemene Nabestaandenwet, ANW) korvaa aikaisemmin voimassa olleen AWW-järjestelmän. ANW-järjestelmän voimaantulossa oli lyhyt siirtymäkausi, joka päättyi tammikuussa 1998. Eläkkeet määräytyvät eri tavoin edunjättäjän kuolinajankohdan mukaan. Ulkomailla asumisen ja työskentelyn aikana vakuutus voidaan pitää voimassa vapaaehtoisin vakuutusmaksuin.

Yleistä perhe-eläkettä voidaan ANW-järjestelmässä maksaa mies- tai naisleskelle, avopuolisolle (sukupuolesta riippumatta), entiselle puolisolle

.....2 Alankomaat

(mikäli edunjättäjä oli kuollessaan velvollinen maksamaan tälle elatusapua), täysorvoille lapsille sekä edunjättäjän kanssa samassa taloudessa eläneelle, esim. siskolle tai veljelle. AWW-järjestelmässä avopuolisolla ei ollut oikeutta perhe-eläkkeeseen.

Oikeus eläkkeeseen ja eläkkeen määräytyminen, kun edunsaaja kuoli 30.6.1996 jälkeen

Oikeus eläkkeeseen edellyttää, että edunjättäjä kuului ANW-vakuutukseen kuollessaan. ANW-järjestelmästä maksettava leskeneläke on tuloharkintainen. Tuloharkinnassa otetaan huomioon edunsaajan ansiotulot sekä vanhuus-, varhaiseläke- ja työkyvyttömyyseläketulot. Leskeneläke voidaan myöntää alle 65-vuotiaalle puolisolle, avopuolisolle tai asuinkumppanille mikäli jokin seuraavista ehdoista täyttyy:

1. edunsaaja on syntynyt ennen vuotta 1950
2. edunsaajalla on vähintään yksi, alle 18-vuotias lapsi huollettavanaan
3. edunsaajan työkyky oli edunjättäjän kuollessa tai nuorimman lapsen täyttäessä 18 vuotta alentunut vähintään 45 %

Eläkkeet ovat enimmäismäärältään tasasuuruisia. Täysi leskelle tai asuinkumppanille maksettava eläke on 70 % maan nettovähimmäispalkasta. Eläkkeeseen maksetaan huollettavasta lapsesta lisää, joka on 20 % vähimmäispalkasta. Vuonna 2002 eläkkeen enimmäismäärä on 947,79 € kuukaudessa ilman lapsikorotusta ja lapsikorotuksen kanssa 1 163,72 € kuukaudessa. Huollettavasta lapsesta maksettavaa lisää ei oteta huomioon tuloharkinnassa, vaan se maksetaan siitä riippumatta, onko edunsaajalla oikeutta eläkkeeseen tuloharkinnan jälkeen.

Edunsaajan omat työ- ja eläketulot pienentävät eläkkeen määrää. Työ- ja varhaiseläketulot, jotka ovat alle 603,30 euroa kuukaudessa, eivät vaikuta eläkkeen määrään. Tämän ylittävistä työ- ja varhaiseläketuloista 2/3 pienentää eläkettä. Eläkettä ei makseta, mikäli edunsaajan bruttotulot ylittävät 2 001,87 € kuukaudessa. Mikäli vuositulot ovat alle 6 926,77 euroa, ei eläkettä vähennetä lainkaan.

Työkyvyttömyyseläketulot pienentävät eläkettä koko määrällään. Mikäli tk-eläke on suurempi kuin 947,79 € kuukaudessa, ei perhe-eläkettä makseta lainkaan.

Lapseneläkettä voidaan maksaa alle 16-vuotiaalle täysorvolle lapselle. Eläkettä voidaan maksaa 21-vuotiaaksi asti, mikäli lapsi opiskelee täysipäiväisesti. Lapseneläke on kuukaudessa 303,29 euroa alle 10-vuotiaalle,

2 Alankomaat.....

454,94 euroa 10–16-vuotiaalle ja 606,59 euroa 17–21-vuotiaalle. Lap-seneläke ei ole tuloharkintainen.

Oikeus eläkkeeseen ja eläkkeen määräytyminen, kun edunjättäjä kuoli ennen 1.7.1996

Ne, joille 30.6.1996 maksettiin AWW-järjestelmän mukaista perhe-eläkettä, säilyttivät oikeuden vanhan järjestelmän mukaiseen eläkkeeseen siirtymäkauden ajan, joka päättyi tammikuussa 1998. AWW-järjestelmän mukaiset eläkkeet eivät olleet tuloharkintaisia, mutta vuoden 1998 alusta lähtien myös nämä eläkkeet ovat tuloharkintaisiksi.

Ennen 1.7.1996 kuolleen edunjättäjän jälkeen maksettava perhe-eläke määräytyy uudessa ANW -järjestelmässä seuraavasti:

1. Jos edunsaaja oli 40-vuotias tai vanhempi tai työkyvytön edunjättäjän kuollessa, eikä hänellä ollut huollettavia lapsia, maksettiin AWW-eläkettä 1.7.1996 asti. Tämän jälkeen eläke korvattiin uudella ANW-eläkkeellä. Eläkkeen määrä v. 2002 on 369,54 € kuukaudessa.
2. Jos leskellä on huollettavanaan alle 18-vuotias, naimaton lapsi, on eläke 585,47 € kuukaudessa v. 2002.

Eläke on tuloharkintainen samalla tavalla kuin uudesta ANW-järjestelmästä myönnettävä eläke. Niillä edunsaajilla, jotka ovat syntyneet ennen vuotta 1941, on kuitenkin oikeus saada lapsikorotus ja se osa etuudesta ilman tuloharkintaa, joka vastaa 30 prosenttia nettovähimmäis-palkasta. Loput etuudesta on tuloharkintaista.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan kahdesti vuodessa samoin kuin vanhuuseläkkeitä.

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan kuukausittain. Toukokuussa maksetaan lisäksi lomara-hana n. 6,8 % eläkkeen vuosimäärästä. Leskeneläke lakkaa, jos leski avi-oituu uudelleen tai muuttaa avoliittoon tai samaan talouteen asumaan toi-sen henkilön kanssa. Eläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi yleisessä elä-keissä.

2.8 Vapaaehtoinen vakuutus

Ulkomailla oleskelun aikana yleisen vanhuuseläkevakuutuksen ja perhe-eläkevakuutuksen voi pitää voimassa maksamalla vapaaehtoisia vakuutusmaksuja (ks. 5). Vakuutusmaksut riippuvat tuloista ja kansallisuudesta. Vapaaehtoinen vakuutus täytyy ottaa vuoden kuluessa siitä, kun pakollinen vakuutus päättyi.

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien työkyvyttömyyseläke (WAO)

Palkansaajien ansiosidonnainen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä kattaa yksityisen sektorin työntekijät. Itsenäisillä yrittäjillä on oma työkyvyttömyyseläkejärjestelmä. Julkisen sektorin työntekijöillä on omat WAO-eläkkeitä korvaavat eläkkeet.

Työkyvyttömyyseläkkeitä koskeva laaja uudistus toteutettiin elokuussa 1993. WAO-eläkkeiden tasoa madallettiin ja työkyvyttömyyden arviointikriteereitä tiukennettiin. Vuoden kuluttua eläkkeen myöntämisestä eläkkeensaajan tulee käydä terveydentilan seurantatutkimuksessa. Eläke on vuodesta 1998 alkaen myönnetty vain kolmeksi vuodeksi kerrallaan aikaisemman viiden vuoden sijasta.

Ansiosidonnaiset työkyvyttömyyseläkkeet rahoittaa työnantaja. Työnantaja maksaa sairauspäivärahan ensimmäisten 52 viikon ajalta ja työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää tämän jälkeen. Työnantaja voi ottaa vakuutuksen sairauspäivärahojen maksamista varten.

Vuoden 1998 alusta lähtien työnantajalla on ollut mahdollisuus irrottautua ansiosidonnaisesta työkyvyttömyyseläkejärjestelmästä, jos hän itse vastaa työntekijöidensä eläkkeistä viiden ensimmäisen työkyvyttömyysvuoden ajan. Mikäli työkyvyttömyys jatkuu tämän jälkeen, jatkaa sosiaalivakuutusjärjestelmä työntekijän eläkkeen maksamista. Työnantaja saa alennusta lakisääteisestä vakuutusmaksusta, mikäli hän irrottautuu WAO-järjestelmästä (ks. 2.2 Rahoitus).

2 Alankomaat.....

Oikeus eläkkeeseen

WAO-eläkettä voidaan maksaa, jos sairaus jatkuu yli 52 viikkoa ja työkyky on alentunut vähintään 15 prosenttia. Ensimmäiseltä työkyvyttömyysvuodelta maksetaan tavallisesti sairausajan päivärahaa. Työkyvyttömyyttä arvioidaan vertaamalla ennen työkyvyttömyyttä olleita ansioita niihin ansiomahdollisuuksiin, joita työntekijällä katsotaan olevan hänen jäljellä olevan työkykynsä perusteella. Työntekijän voidaan edellyttää ottavan vastaan muutakin kuin hänen koulutustaan ja kokemustaan vastaavaa työtä.

Eläkkeen määräytyminen

Elokuussa 1993 voimaan tulleen uudistuksen jälkeen maksetaan ensin tietyltä ajalta ns. korkeampaa alkueläkettä ja sen jälkeen matalampaa jatkoeläkettä. Alle 33-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleelle ei makseta alkueläkettä, vaan hänelle maksetaan heti matalampi jatkoeläke. Korkeampi alkueläke on suhteutettu työntekijän aikaisempaan palkkatasoon ja sitä maksetaan iän mukaan seuraavasti:

ikä työkyvyttömyyden alkaessa	maksuaika, vuosia
- 32	0
33 - 37	0,5
38 - 42	1
43 - 47	1,5
48 - 52	2
53 - 57	3
58	6
59 tai vanhempi	65-vuotiaaksi asti

Alkueläkkeen määräytymisperusteena on työntekijän päivää kohden laskettu keskipalkka työkyvyttömyyttä välittömästi edeltäneen vuoden aikana. Tämä päiväpalkka kerrotaan luvulla 100/108. Vuonna 2002 suurin eläkkeen perusteena oleva päiväpalkka on 159,99 euroa.

.....2 Alankomaat

Eläkeprosentti määräytyy työkyvyttömyysasteen mukaan seuraavasti:

työkyvyttömyysaste	eläkeprosentti
15 - 25 %	14 %
25 - 35 %	21 %
35 - 45 %	28 %
45 - 55 %	35 %
55 - 65 %	42 %
65 - 80 %	50,75 %
80 % -	70 %

Alkueläkkeen päätyttyä maksetaan jatkoeläke, jonka perusmäärä on 70 prosenttia maan vähimmäispalkasta. Perusmäärään lisätään 2 %:a työkyvyttömyyttä edeltäneen palkan ja vähimmäispalkan erotuksesta kutakin vuotta kohden, jolla eläkkeensaajan ikä ylitti 15 vuotta, kun hän tuli työkyvyttömäksi. Vuonna 2001 tulot 39 952,17 euroon asti otettiin huomioon.

Ne työkyvyttömyyseläkkeet, jotka olivat maksussa, kun vuoden 1993 uudistus tuli voimaan, maksetaan entisen suuruisina. Alle 50-vuotiaiden oikeus eläkkeeseen tarkistetaan kuitenkin uusien työkyvyttömyyskriteerien mukaisesti .

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan kahdesti vuodessa, tammikuussa ja heinäkuussa, sopimuspalkkojen keskimääräisen muutoksen mukaan.

Eläkkeen maksaminen

Eläkettä maksetaan niin kauan kuin työkyvyttömyys jatkuu, kuitenkin enintään yleiseen vanhuuseläkeikään asti. Eläkkeeseen maksetaan lomaraha kerran vuodessa, toukokuussa. Lomaraha on 8 % vuosieläkkeen määrästä.

2 Alankomaat.....

3.2 Yrittäjien työkyvyttömyyseläke (WAZ)

Oikeus eläkkeeseen

WAZ-järjestelmään kuuluvat yrittäjät ja itsenäiset ammatinharjoittajat. Eläke voidaan myöntää 18–64-vuotiaalle yrittäjälle ja hänen puolisolleen, joka osallistuu yrittäjätoimintaan ja saa siitä toimeentulonsa sekä itsenäiselle ammatinharjoittajalle. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että työkyky on alentunut vähintään 25 prosenttia ja että työkyvyttömyys on jatkunut 52 viikkoa. Lisäksi edellytetään, että eläkkeenhakija on toiminut yrittäjänä tai harjoittanut ammattiaan työkyvyttömyyttä edeltäneen vuoden ajan.

Työkyvyttömyyttä arvioidaan vertaamalla ennen työkyvyttömyyttä olleita ansioita niihin ansiomahdollisuuksiin, joita työntekijällä katsotaan olevan hänen jäljellä olevan työkykynsä perusteella. Työntekijän voidaan edellyttää ottavan vastaan muutakin kuin hänen koulutustaan ja kokemustaan vastaavaa työtä.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke määräytyy kuuden eri työkyvyttömyysluokan mukaan seuraavasti:

työkyvyttömyysaste	eläkeprosentti
< 25 %	0 %
25 - 35 %	21 %
35 - 45 %	28 %
45 - 55 %	35 %
55 - 65 %	42 %
65 - 80 %	50,75 %
80 % -	70 %

Eläke on ansiosidonnainen ja se voi olla enimmillään 70 % maan vähimmäispäiväpalkasta, joka on ns. perusmäärä. Vuonna 2002 perusmäärä on 55,88 euroa.

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Lakisääteisissä eläkejärjestelmissä ei ole mahdollisuutta siirtyä vanhuuseläkkeelle ennen yleistä eläkeikää. Se ei yleensä ole ollut mahdollista myöskään lisäeläkejärjestelmissä. Sen sijaan erilliset työehtosopimuksissa

.....2 Alankomaat

sovitut tai yksittäisen työnantajan järjestämät etuudet, jotka mahdollistavat työstä poisjäämisen ennen eläkeikää, ovat yleisiä. Nämä ns. VUT-etuudet eivät ole varsinaisia eläkkeitä. Ne onkin järjestetty työnantajien lisäeläkejärjestelmistä erillisinä etuusjärjestelminä. Julkisen sektorin työntekijöistä lähes kaikki kuuluvat VUT-etuuksien piiriin, yksityisen sektorin työntekijöistä arviolta puolet. Järjestelmät ovat yleensä rahastoimattomia.

Kun VUT-etuuksista sovittiin 1970-luvulla työmarkkinaosapuolien kesken, tavoitteena oli, paitsi tarjota pitkään työelämässä olleille mahdollisuus siirtyä 'eläkkeelle', helpottaa työttömyystilannetta. VUT-järjestelmät ovat kuitenkin osoittautuneet ennakoitua kalliimmiksi. Tämä johtuu osin siitä, että etuuden myöntämistä on monissa järjestelmissä vähitellen madallettu. Etuus on myös osoittautunut huomattavasti arvioitua suosittumaksi. Vuodesta 1995 lähtien työnantajilla on ollut mahdollisuus korvata kallis VUT-järjestelmä uusilla rahastoiduilla järjestelmillä, joissa eläkeikä on joustava. Näistä etuuksista on kerrottu tarkemmin kohdassa 4.

VUT-järjestelmistä onkin edellä mainituista syistä johtuen päätetty luopua asteittain. Säännösten mukaan uusia VUT-järjestelmiä voi perustaa vielä vuoden 2008 loppuun asti. Vuoden 2009 alusta lähtien näistä uusista järjestelmistä maksettavat etuudet eivät enää ole työnantajalle verovähennyskelpoisia. Niiden VUT-järjestelmien, jotka jo toimivat 1.7.2002, edullinen verotuskohtelu jatkuu vuoteen 2022 saakka.

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Alankomaissa valtaosa työntekijöistä kuuluu johonkin työmarkkinasopimukseen perustuvaan tai yksittäisen työnantajan perustamaan lisäeläkejärjestelmään. Vuonna 1996 koko työssä olevasta 25–65-vuotiaasta väestöstä n. 92 % kuului johonkin eläkejärjestelmään. Julkisen sektorin noin miljoonasta työntekijästä käytännöllisesti katsoen kaikki ovat julkisen sektorin lisäeläkejärjestelmän (ABP:n) jäseniä. Valtion rautatieläisillä on ollut oma eläkejärjestelmänsä, joka kuitenkin yksityistettiin vuonna 1994. Yksityisen sektorin työntekijöistä lisäeläketurva kattoi vuonna 1994 noin 77 prosenttia.

Työmarkkinajärjestöt ovat keskeisesti vaikuttaneet lisäeläkejärjestelmien kehittymiseen. Sopimuksiin perustuvien, alakohtaisten järjestelmien merkitys johtuu osin siitä, että työ- ja sosiaaliministeriö voi määrätä niiden jäsenyyden pakolliseksi kaikille alalla toimiville yrityksille. Pakollinen jäsenyys

2 Alankomaat.....

koskee myös sellaisia työnantajia ja työntekijöitä, jotka eivät ole työmarkkinasopimuksen tehneiden järjestöjen jäseniä. Työnantaja voi saada vapautuksen eläkejärjestelmään liittymisestä vain, jos työnantajan itse järjestämä lisäturva antaa vähintään samantasoiset etuudet kuin alakohtainen järjestelmä.

Vuonna 2001 toimialakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä oli 92. Näistä 67 oli pakollisia koko toimialalle ja 25 oli vapaaehtoisia. Myös monilla vapaiden ammattien harjoittajilla on pakollinen lisäeläkejärjestelmä.

Vaikka toimialakohtaiset järjestelmät ovat kattavia, ovat myös työnantaja-kohtaiset lisäeläkejärjestelmät yleisiä. Ne kattoivat vuonna 1991 yli puoli miljoonaa työntekijää. Työnantajien kiinnostusta lisäeläketurvan järjestämiseen lisää osaltaan mahdollisuus vähentää vakuutusmaksut verotuksessa.

Lisäeläketurvan järjestäminen on Alankomaissa tiukasti lailla säädettyä. Järjestelmiä valvoo Eläke- ja vakuutuskamari (Pensioen- & Verzekeringskamer), joka on koko vakuutusalaan valvova viranomainen.

Lisäeläketurva voidaan järjestää joko työnantajan omassa kassassa, toimialan yhteisessä kassassa tai vakuutusyhtiössä. Lisäeläkejärjestelmien tulee olla täysin rahastoituja. Myös osa-aikaiset työntekijät kuuluvat järjestelmiin.

Etuudet

Tavallinen alaikäraja lisäeläkejärjestelmään pääsemiseksi on 25 vuotta. Työmarkkinasopimukseen perustuvissa järjestelmissä ikäraja voi kuitenkin olla matalampi, 18–21 vuotta. Odotusaikoja järjestelmiin pääsemiseksi ei saa olla.

Etuudet maksetaan jatkuvina eläkkeinä, kertakorvaukset eivät ole sallittuja. Järjestelmät voivat olla joko etuus- tai maksuperusteisia paitsi pakolliset toimialakohtaiset järjestelmät, joiden tulee olla etuusperusteisia. Pakollisista toimialakohtaisista järjestelmistä maksettavat etuudet tulee yhteensovittaa lakisääteisten eläkkeiden kanssa, muissa järjestelmissä yhteensovittaminen on vapaaehtoista. Etuusperusteiset järjestelmät ovat tähän asti olleet tavallisempia, mutta viime vuosina erityisesti suuret yritykset ovat yhä enenevässä määrin alkaneet muuttaa järjestelmiään etuusperusteisista maksuperusteisiksi.

.....2 Alankomaat

Etuuksina maksetaan yleensä vanhuuseläkkeitä ja perhe-eläkkeitä. Työkyvyttömyyseläke ei ole kuulunut kovin yleisesti etuuksiin, koska lakisääteisen järjestelmän antama turva on ollut kattava. Kun lakisääteistä turvaa on tältä osin leikattu, ovat monet lisäeläkejärjestelmät alkaneet myöntää myös työkyvyttömyyseläkkeitä. Työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää, että vakuutetulle maksetaan lakisääteistä työkyvyttömyyseläkettä.

Vuoden 2002 alusta lähtien voimaantulleiden uusien säännösten mukaan on kaikkien niiden eläkejärjestelmien, joihin sisältyy perhe-eläke, annettava työntekijöille mahdollisuus valita parannettu vanhuuseläketurva perhe-eläketurvan sijaan. Mikäli työntekijä ei halua kuulua perhe-eläkevakuutukseen, hän voi valita korkeamman vanhuuseläkkeen tai mahdollisuuden siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle.

Yleinen vanhuuseläkeikä on aikaisemmin ollut 65 vuotta. Varhaiseläkejärjestelyt olivat ennen harvinaisia, koska niitä ei ole lakisääteisissä järjestelmissäkään. Joustava eläkkeellesiirtymismahdollisuus lisäeläkejärjestelmissä on kuitenkin yleistynyt viime vuosina. Sillä pyritään korvaamaan kalliiksi osoittautunut erillinen VUT-järjestelmä (ks. 3.3. ja jäljempänä), jolla on aikaisemmin mahdollistettu varhaiseläkkeelle siirtyminen. Vuodesta 1995 lähtien työnantajilla on ollut mahdollisuus korvata vanha VUT-järjestelmä uudella maksuperusteisella järjestelmällä tai muuttaa vanhaa järjestelmää niin, että se mahdollistaa joustavan eläkkeelle siirtymisen. Näiden uusien järjestelmien tulee olla täysin rahastoivia kuten muidenkin lisäeläkejärjestelmien.

Normaali vanhuuseläkeikä on yleensä 65 vuotta. Yhä useammissa järjestelmissä eläkkeelle voi kuitenkin nykyisin siirtyä jo 55-vuotiaana, jolloin eläkkeeseen tehdään varhennusvähennys, tai eläkettä voi lykätä jopa 70-vuotiaaksi asti, jolloin siihen maksetaan lykkäyskorotusta. Mikäli yleinen vanhuuseläkeikä on työnantajan järjestelmässä alempi kuin 65 vuotta, voidaan työntekijälle maksaa väliaikaista eläkettä eläkkeellesiirtymisiästään 65-vuotiaaksi asti, jolloin lakisääteisiä eläkkeitä aletaan maksaa. Jälkimmäistä mahdollisuutta pidetään VUT-järjestelmää korvaavana rahastoituna vaihtoehtona.

Vanhuuseläkettä voi karttua enintään 2 % eläkkeen perusteena olevasta loppupalkasta. Pisin karttumisaika on tällöin 35 vuotta ja eläke on enimmillään 70 % loppupalkasta. Etuusperusteisissa järjestelmissä eläkettä karttuu kuitenkin useimmiten 1,75 % palkasta 40 vuoden ajalta. Avioeron yhteydessä kummallakin puolisoilla on oikeus 50 %:iin avioliiton aikana karttuneesta eläkeoikeudesta.

2 Alankomaat.....

Perhe-eläkkeenä maksetaan nais- tai miesleskelle tavallisesti 70 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä tai karttuneesta vanhuuseläkeoikeudesta mukaan lukien tuleva aika vanhuuseläkeikään asti. Alle 18-vuotiaalle lapselle maksetaan lapseneläkettä tavallisesti 14 % (täysorvolle kaksinkertainen määrä) edunjättäjän vanhuuseläkkeestä tai vanhuuseläkeoikeudesta tuleva aika mukaan lukien.

Jos työkyvyttömyyseläkettä maksetaan, sen määrä on yleensä enintään 70 % siitä palkan osasta, joka ylittää lakisääteisen ansiosidonnaisen työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olevan palkan ylätulorajan.

Lisäeläkkeen määrää vähennetään tavallisesti lakisääteisen eläkkeen määrällä tai eläkkeet yhteensovitetään muulla tavoin. Oikeuden lisäeläketurvaan tulee lain mukaan säilyä työsuhteen päätyttyäkin, jos työntekijä on kuulunut järjestelmään vähintään vuoden ajan. Jos jäsenyys on kestänyt alle vuoden eikä vapaakirjaoikeutta synny, maksetaan työntekijän vakuutusmaksut yleensä kokonaisuudessaan takaisin. Työntekijällä on oikeus työnantajan vaihtuessa siirtää karttunut eläkeoikeus uuden työnantajan lisäeläkejärjestelmään. Kassoilla ja vakuutusyhtiöllä on myös keskinäisiä sopimuksia, joiden perusteella eläkeoikeuksia voidaan siirtää.

Maksussa olevien eläkkeiden ajoittainen tarkistaminen on yleistä, vaikka se ole lakisääteistä. Toimialakohtaisissa järjestelmissä tarkistuksista sovitaan työmarkkinaosapuolten kesken, muuten korotuksista päättää työnantaja tai kassan hallitus. Tarkistukset seuraavat tavallisesti elinkustannusten muutosta.

VUT -etuudet

Toimialakohtaisista tai yksittäisen työnantajan perustamista VUT-järjestelmistä maksetaan varhaiseläkettä korvaavaa etuutta työntekijälle, joka siirtyy vapaaehtoisesti pois työstä ennen yleistä eläkeikää. VUT-etuus ei ole eläke, ja se onkin järjestetty lisäeläkejärjestelmistä erillisenä etuutena. Se rahoitetaan työntekijä- ja työnantajamaksuin tai vain työnantajamaksuin. Viime vuosina VUT-etuuksia on kuitenkin niiden korkeiden kustannusten takia alettu korvata muilla järjestelyillä (ks. edellä kohta etuudet).

VUT-etuuden voi tavallisesti saada 62 vuoden iästä, mutta matalampiakin myöntämisiä on. Etuuden saajan on yleensä täytynyt olla työnantajan palveluksessa vähintään 10 vuotta. VUT-etuus on usein 70–88 % bruttoloppupalkasta ja sillä on usein myös enimmäismäärä. Etuudesta maksetaan sekä lakisääteiset että lisäeläketurvan vakuutusmaksut. Vanhuuselä-

.....2 Alankomaat

.....kettä karttuu siis sekä lakisääteisestä järjestelmästä että lisäeläkejärjestelmästä myös VUT-etuuden maksuajalta (VUT-etuudesta ks. myös 3.3).

Vakuutusmaksut ja verotus

Sekä työnantajan että työntekijän vakuutusmaksut ovat verotuksessa vähennyskelpoisia, eikä työnantajan vakuutusmaksua lasketa työntekijän tuloksi. Vakuutuksen täytyy kuitenkin täyttää määrättyt verolainsäädännön edellytykset mm. eläkkeiden enimmäismääristä.

Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Niihin sovelletaan verosteikkoa, joka poikkeaa hiukan yleisessä tuloverotuksessa käytettävästä.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteinen eläketurva

Yleisen vanhuuseläkevakuutuksen ja perhe-eläkevakuutuksen voi kansallisen lainsäädännön mukaan säilyttää ulkomailla oleskelun aikana maksamalla vapaaehtoisia vakuutusmaksuja. Sosiaalivakuutuspankilla on oma toimisto vapaaehtoisten vakuutusten hoitoa varten. Lisätietoja vakuutusmaksujen maksamisesta voi kysyä tästä toimistosta.

Jos Alankomaissa eläkkeellä oleva muuttaa ulkomaille, oikeus lakisääteiseen eläkkeeseen jatkuu ilman rajoituksia ja eläke maksetaan uuteen asuinmaahan. Eläkkeen myöntämisessä ulkomaille on sen sijaan kansallisen lainsäädännön mukaan rajoituksia. Yleinen vanhuuseläke ja perhe-eläke voidaan myöntää ulkomaille, mutta lakisääteisiä työkyvyttömyyseläkkeitä ei myönnetä ulkomaille ilman erillistä sopimusta. Oikeus perhe-eläkkeeseen edellyttää aina, että edunjättäjä oli kuollessaan vakuutettu Alankomaissa, edunsaajien asuinpaikalla ei ole merkitystä.

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Alankomaiden välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta ei Suomen ja Alankomaiden välillä ole.

2 Alankomaat.....

Lisäeläketurva

Toimialakohtaisten pakollisten lisäeläkejärjestelmien jäsenyys on pakollinen yleensä myös alalla toimivien kansainvälisten yritysten ulkomaisille työntekijöille. Työ- ja sosiaaliministeriö voi kuitenkin vapauttaa Alankomaissa lyhyellä työkomennuksella olevan ulkomaisen työntekijän järjestelmän jäsenyydestä.

Ulkomaille muuttavan työntekijän jäsenyys lisäeläkejärjestelmässä päättyy, vaikka työsuhte ulkomailla jatkuisi saman työnantajan palveluksessa. Karttunutta eläkeoikeutta ei myöskään voi siirtää ulkomaisen työnantajan lisäeläkejärjestelmään. Vapaakirjaoikeus Alankomaissa karttuneeseen eläkkeeseen kuitenkin säilyy ja pysyvästi maasta pois muuttavalle työntekijälle voidaan maksaa maksettuja vakuutusmaksuja vastaava kertakorvaus. Parlamentille on annettu lakiesitys, joka tekisi mahdolliseksi karttuneen eläkeoikeuden siirtämisen myös ulkomaiseen lisäeläkejärjestelmään. Ulkomailla karttunut eläkeoikeus voidaan sitä vastoin nykyisin siirtää Alankomaissa toimivaan lisäeläkejärjestelmään. EU-asetuksen 1408/71 määräykset eivät koske lisäeläketurvaa.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Alankomaiden eläkejärjestelmiin tehtiin suuria muutoksia 1990-luvulla. Kansanvakuutusjärjestelmän eläkkeitä uudistettiin luomalla kokonaan uusia järjestelmiä ja lakkauttamalla vanhoja. Myös eläkkeiden rahoitusta uudistettiin perusteellisesti kun työnantajan eläkevakuutusmaksuista luovuttiin kansanvakuutusjärjestelmässä v. 1990. Uudistuksilla on pyritty kustannussäästöihin kasvavien eläkekustannusten hillitsemiseksi. Eläkkeiden myöntämiskriteerejä on tiukennettu mm. tuloharkintaa lisäämällä. Vuoden 2002 aikana sosiaaliturvaan tehtiin myös hallinnollisia uudistuksia mm. eri sosiaalivakuutuslaitosten toimintoja yhdistämällä.

Tällä hetkellä ollaan jälleen uudistamassa palkansaajien ansiosidonnaista työkyvyttömyyseläkejärjestelmää (WAO) ns. Donner-raportin pohjalta. Yksimielisyyttä uuden lain kaikista kohdista ei kuitenkaan ole vielä saavutettu, joten uudistuksen voimaantulosta ei ole tarkkaa tietoa. Selvityksessä ehdotetaan, että työkyvyttömyyseläkkeitä myönnettäisiin tulevaisuudessa ainoastaan täyden ja pysyvän työkyvyttömyyden perusteella. Työhön paluuta ja kuntoutusta edistäviä toimenpiteitä tultaisiin painottamaan entisestään, ja erityisesti työnantajan vastuuta työn löytämisessä lisättäisiin. Samassa yhteydessä on keskusteltu myös työntekijöiden eläkkeelle siirtymisen nostamisesta mahdollisesti ikääntyneiden vakuutusmaksuja tai verotusta alentamalla.

Yleinen perhe-eläkejärjestelmä

Yleisen perhe-eläkkeen uudistus toteutettiin vuonna 1996. Vanha järjestelmä lakkautettiin ja korvattiin uudella ANW-järjestelmällä. Vanhan järjestelmän mukaisia eläkkeitä on edelleen maksussa.

Työkyvyttömyyseläkkeet

Myös yleistä työkyvyttömyyseläkejärjestelmää uudistettiin radikaalisti 1990-luvun loppupuolella. Vanha AAW-järjestelmä lakkautettiin ja sen tilalle luotiin yrittäjien ansiosidonnainen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä sekä nuorten yleinen työkyvyttömyyseläkejärjestelmä

Myös palkansaajien ansiosidonnaiseen työkyvyttömyyseläkejärjestelmään tehtiin merkittäviä muutoksia vuosina 1993 ja 1998. Eläkkeiden tasoa matallettiin ja työkyvyttömyyden arviointikriteerejä tiukennettiin. Eläkkeitä alettiin myös myöntää vain kolmen vuoden määräajaksi aikaisemman viiden vuoden sijaan.

VUT-etuudet

1970-luvulla työttömyystilannetta helpottamaan perustetut ns. VUT-etuudet (ks. 3.3. ja 4.) ovat viime vuosikymmeninä osoittautuneet oletettua kalliimmiksi ja myös erittäin suosituksi "reitiksi" pois työelämästä. Nyt näistä järjestelmistä onkin päätetty luopua asteittain siten, että järjestelmiä voi perustaa enää vuoden 2008 loppuun asti. Vuoden 2009 alusta lähtien näistä uusista järjestelmistä maksettavat etuudet eivät enää ole työnantajalle verovähennyskelpoisia kuten tällä hetkellä. Niiden VUT-järjestelmien, jotka jo toimivat 1.7.2002, edullinen verotuskohtelu jatkuu vuoteen 2022 saakka.

Lisäeläkejärjestelmät

Vuoden 2002 alusta lähtien on lisäeläkejärjestelmissä työntekijöille annettava mahdollisuus valita parannettu vanhuuseläketurva perhe-eläketurvan sijaan. Mikäli työntekijä ei halua kuulua perhe-eläke-vakuutukseen, hän voi valita korkeamman vanhuuseläkkeen tai mahdollisuuden siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle. Vanhuuseläkkeen karttumisprosenttia, joka on tällä hetkellä enintään 2, suunnitellaan alennettavaksi takaisin 1,75 prosenttiin, joka se oli ennen vuotta 1999.

2 Alankomaat.....

Osoitteita

Työ- ja sosiaaliministeriö: Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Ministry of Social Affairs and Employment, Postbus 90801, NL-2509 LV Den Haag.

Sosiaalivakuutuspankki, Keskushallinto, Sociale Verzekeringsbank (SVB), Social Insurance Bank, Head Office, Postbus 1100, NL- 1180BH Amstelveen. www.svb.org.

Sosiaalivakuutuspankki, Ulkomaanasioden toimisto: Sociale Verzekeringsbank (SVB), Social Insurance Bank, Office for Foreign Affairs, Postbox 7105, NL-1007 JC Amsterdam.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001 (2001): Watson Wyatt Data Services, Brussels.

Bolderson H., Gains, F. (1993): Crossing National Frontiers. Department of Social Security Research Report No. 23. HMSO, London.

Complementary Occupational Pension Plans (2001): Social Security Worldwide. Complementary and Private Pensions Database. ISSA, Geneva.

Evolution of Social Protection in the European member States and the European Economic Area. Netherlands. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 02/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

GAK:n kirje 16.8.1990 Eläketurvakeskukselle koskien työkyvyttömyyseläkkeiden myöntämiskriteereitä.

Gould, R. (1994): Hollannin ja Norjan työkyvyttömyyskriteerien muutoksista. Muistio 5.12.1994. Eläketurvakeskus.

IBIS Briefing Service. Netherlands. October 1998, January 1999. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS News. International Benefits Information Service. www.ibisnews.org.

.....2 Alankomaat

IBIS Reference Manual - Netherlands. March 1996, January 1997.
Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

Ibis Review June 1997. Netherlands. s. 2-12. Charles D. Spencer &
Associates, Inc., Chicago.

Information on your Anw. Anw survivor's Benefit (2002): Soziale
Verzekeringsbank, Amstelveen.

Information on your Aow pension. Your Aow pension (2002): Soziale
Verzekeringsbank, Amstelveen.

Kappelle, H.M. (1996): Country Update the Netherlands. The 26th Annual
IBIS Conference, Helsinki.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, www.szw.nl.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social
protection in the EU Member States and the European Economic Area.
Situation on 1 January 2001.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm.

Old-age in Europe. The Netherlands (2001): MISSOC-Info. Bulletin of the
Mutual Information System on Social Protection in the European Union
01/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and
Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Supplementary pensions in the European Union (1994): Social Europe.
Supplement 3/94, Brussels.

The Employee Benefit Reference Manual 2000 (2000): Swiss Life, Zurich.

Trends in Social Security No. 2/1998. Netherlands. s. 20. International
Social Security Association.

Trends in Social Security No. 4/2001. Netherlands. s. 20. International
Social Security Association.

Soziale Verzekeringsbank, www.svb.org.

VB:n (Alankomaiden toimialakohtaisten lisäeläkejärjestelmien liitto) kirje
EU:n komission DGV:lle 11.4.1994.

2 Alankomaat.....

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Yksityisen sektorin palkansaajat kuuluvat palkansaajien yleiseen eläkejärjestelmään. Yrittäjillä on oma lakisääteinen eläkejärjestelmä, samoin julkisen sektorin työntekijöillä.
- Lisäksi on työnantajakohtaisista ja työmarkkinasopimuksiin perustuvia varhaiseläkejärjestelmiä sekä lisäeläkejärjestelmiä.
- Tarveharkintaisia vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä voidaan maksaa kaikille maassa asuville.

Etuudet

- Yleisestä eläkejärjestelmästä maksetaan vanhuus-, varhennettuja vanhuus- ja leskeneläkkeitä. Työkyvyttömyyseläke maksetaan sairausvakuutuksesta.
- Miesten eläkeikä on 65 vuotta, naisten 62 vuotta vuonna 2002 ja 63 vuotta vuoden 2003 alusta. Työmarkkinoiden varhaiseläkkeitä voidaan myöntää jo 58 vuoden iästä.
- Vanhuuseläkkeen saamiseksi ei ole vähimmäisvakuutusajaa, täysi eläke maksetaan miehelle 45 vuoden vakuutusajan ja naiselle 43 vuoden (vuonna 2003) vakuutusajan jälkeen. Täysi vanhuuseläke on 60 % koko työuran keskiansioista tai 75 %, jos eläkkeensaajalla on elätettävä puoliso. Eläkkeen perusteena olevan vuosiansion yläraja on 38 678 € vuonna 2002.
- Leskeneläkkeen saamiseksi vaaditaan vähintään vuosi vakuutusajaa. Eläke on 80 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä.
- Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi vakuutusajaa on oltava vähintään 120 päivää viimeisten 6 kuukauden aikana. Eläke on 65, 45 tai 40 prosenttia palkasta tiettyyn enimmäismäärään asti eläkkeensaajan perhetilanteesta riippuen.

Rahoitus

- Yleisen eläkejärjestelmän eläkkeet maksetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä valtion osuuksin.
- Vanhuus- ja leskeneläkkeiden työnantajamaksu on 8,86 % ja työntekijämaksu 7,50 % koko palkasta. Työkyvyttömyyseläkkeiden työnantajamaksu 2,35 % ja työntekijämaksu 1,15 % koko palkasta.

Hallinto

- Yleisen eläkejärjestelmän eläkkeiden myöntämisen ja maksamisen hoitaa Office national des pensions (ONP).
- Sosiaaliturvamaksujen keräämisestä vastaa Office national de sécurité sociale, ONSS.

3 Belgia.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Vanhuusiän vähimmäisturva

2.2 Työkyvyttömyysetuudet

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Perhe-eläke

3.1.7 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Työkyvyttömyyseläke

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

3.4 Yrittäjien eläkejärjestelmä

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

Yleistä

Eläketurva on Belgiassa pääosin työntekoon perustuvaa. Lakisääteisistä työeläkejärjestelmistä maksetaan vanhuus- ja perhe-eläkkeitä. Työkyvyttömyyseläkkeet maksetaan sairausvakuutusjärjestelmästä.

Belgiassa on palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä, jota koskeva laki on säädetty vuonna 1967. Aikaisemmin erilliset työntekijöiden, toimihenkilöiden, merimiesten ja kaivostyöntekijöiden eläkejärjestelmät sulautettiin silloin hallinnoltaan ja rahoitukseltaan yhtenäiseksi järjestelmäksi. Laissa on kuitenkin edelleen merimiehiä ja kaivostyöntekijöitä koskevia erityissäännöksiä.

Yrittäjillä on oma lakisääteinen eläkejärjestelmänsä, samoin julkisen sektorin työntekijöillä. Yrittäjien eläkejärjestelmään kuuluvat myös maatalousyrittäjät.

Niille Belgiassa asuville eläkeikäisille tai työkyvyttömille, jotka eivät muuten saa riittävää toimeentuloa, maksetaan tarveharkintaisia vanhuus- ja työkyvyttömyysetuuksia.

Noin kolmasosa työntekijöistä kuuluu työnantajakohtaiseen tai alakohtaiseen lisäeläkejärjestelmään. Suuremmat työnantajat järjestävät yleisesti lisäeläketurvaa erityisesti johtotehtävissä oleville ja toimihenkilöille. Pienissä ja keskisuurissa yrityksissä lisäeläketurvan järjestäminen on ollut vähäisempää. Hallituksen tavoitteena on laajentaa lisäeläketurvan kattavuutta tulevina vuosina.

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Vanhuusiän vähimmäisturva

Belgiassa on erityinen vähimmäiseläkettä vastaava tarveharkintainen etuus niille maassa asuville eläkeikäisille henkilöille, jotka eivät muuten saa riittävää toimeentuloa (la Garantie de Revenu Aux Personnes Agées, GRAPA). Etuus korvaa kesäkuun alusta 2001 aikaisemman vähimmäisetuuden, joka oli nimeltään "le revenu garanti aux personnes âgées".

Etuuden saajan tulee asua Belgiassa ja olla Belgian kansalainen tai esim. EU-asetuksen 1408/71 tai sosiaaliturvasopimuksen perusteella kansalai-

3 Belgia.....

seen rinnastettava. Muille ulkomaalaisille etuutta voidaan maksaa, jos heillä on oikeus sosiaalivakuutuksen vanhuuseläkkeeseen tai leskeneläkkeeseen (sitä täydentämään). Etuus voidaan myöntää 62 vuotta täyttäneelle miehelle tai naiselle. Ikäraja nousee vuoden 2003 alusta 63 vuoteen, vuoden 2006 alusta 64 vuoteen ja vuoden 2009 alusta 65 vuoteen.

Etua maksetaan, jos hakijan ja samassa taloudessa asuvien tulot ja varallisuus yhteensä eivät ylitä määrättyjä enimmäismääriä. Etuuden perusmäärä maksetaan yhdelle tai useammalle samassa taloudessa asuvalle. Vuonna 2002 se on 4775,40 € vuodessa. Yksinasuvalle etuus maksetaan 1,5-kertaisena, vuonna 2002 etuus on 7163,10 €.

Etuuden maksamisesta huolehtii kansallinen eläkelaitos. Se rahoitetaan kokonaan verovaroin.

Toisen henkilön avun tarpeessa olevalle 65-vuotta täyttäneelle voidaan maksaa lisäksi ikääntyneiden hoitoavustusta (l'allocation pour l'aide aux personnes âgées). Sen määrä riippuu avun tarpeesta. Vuonna 2002 pienin avustus on 789,51 € ja suurin 5299,78 € vuodessa. Etuutta haetaan kunnan viranomaiselta ja sosiaali-, kansanterveys- ja ympäristöministeriö maksaa sen kuukausittain.

2.2 Työkyvyttömyysetuudet

Vammaisille voidaan maksaa tarveharkintaisia vähimmäisetuuksia, joista ansionmenetykskorvaus (l'allocation de remplacement de revenus) vastaa vähimmäistyökyvyttömyyseläkettä. Etuutta voidaan maksaa 21-64-vuotiaalle Belgiassa asuvalle Belgian kansalaiselle tai kansalaiseen rinnastettavalle. Täysi etuus on vuonna 2002 yksinasuvalle 7006,83 €, perheelliselle 4671,64 € ja perheelliselle, jolla on huollettavia 9342,54 € vuodessa.

Jatkuvan avun tarpeessa olevalle vammaiselle voidaan maksaa myös erityistä sopeutumisavustusta (l'allocation d'intégration). Avustus on porrastettu neljään luokkaan avun tarpeesta riippuen. Vuonna 2002 pienin etuus on 923,88 € ja suurin 7328,77 € vuodessa.

Työkyvyttömyysetuuksia haetaan kunnan viranomaiselta ja sosiaali-, kansanterveys- ja ympäristöministeriö maksaa ne kuukausittain. Etuudet rahoitetaan verovaroin.

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä

3.1.1 Hallinto

Palkansaajien eläkejärjestelmän ylin valvova viranomainen on sosiaali-, kansanterveys- ja ympäristöministeriö (Ministère des Affaires sociales, de la Santé publique et de l'Environnement). Eläkkeiden myöntämisen ja maksamisen hoitaa kansallinen eläkelaitos (Office national des Pensions, O.N.P.). Eläkehakemus jätetään kunnalliselle viranomaiselle, joka toimittaa sen edelleen.

Palkansaajien sosiaaliturvamaksujen keräämisestä ja edelleen jakamisesta laitosten kesken vastaa kansallinen sosiaaliturvalaitos (Office national de sécurité sociale, ONSS).

Sosiaaliturvalaitosten hallinnosta vastaavat työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen edustajat pariteettiperiaatteella. Laitosten johtokunnissa on työnantajien että työntekijöiden yhtäläinen edustus. Puheenjohtajana toimii niistä riippumaton virkamies tai kansanedustaja. Johtokunnat vastaavat laitosten hallinnosta itsenäisesti. Laitoksen toimialaan kuuluvissa lainmuutos- ja muissa kehittämishankkeissa vastaavan ministerin tulee kuulla johtokuntaa. Hallituksen nimeämä valtuutettu valvoo laitosten toimintaa.

Sosiaalivakuutusta koskevat riita-asiat käsitellään työtuomioistuimissa. Ensimmäisen asteen tuomioistuimia ovat "les tribunaux du travail", niitä on 27. Toisen asteen tuomioistuimia ovat "les cours du travail", niitä on viisi.

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Vuodesta 1995 palkansaajien sosiaaliturvan rahoitus on hoidettu niin, että kansallinen sosiaaliturvalaitos (ONSS) perii sosiaalivakuutusmaksun yhtenä kokonaisuutena, ja jakaa sen sosiaalivakuutuksen eri osa-alueita hoitavien laitosten kesken niiden rahoitustarpeen mukaan. Koko sosiaalivakuutusmaksu on vuonna 2002 yhteensä 37,94 % palkasta ilman ylärajaa. Työnantajan osuus siitä on 24,87 prosenttiyksikköä ja työntekijän osuus 13,07 prosenttiyksikköä. Työnantajan ja työntekijän vanhuuseläke- ja perhe-eläkemaksujen nimellinen osuus maksusta on yhteensä 16,36 prosenttiyksikköä, josta työnan-

3 Belgia.....

tajan maksuosuus on 8,86 prosenttiyksikköä ja työntekijän 7,50 prosenttiyksikköä.

Työnantajilta peritään yleisten sosiaalivakuutusmaksujen lisäksi erilaisia erityismaksuja, joiden maksuperusteet vaihtelevat. Näistä maksuista osa käytetään varsinaisten sosiaalivakuutusmaksujen rahoittamiseen. Myös työntekijöiltä peritään erityistä sosiaalivakuutusmaksua (la cotisation spéciale pour la sécurité sociale), jonka määrä riippuu tuloista ja perhetilanteesta.

Sosiaalivakuutusmenoja rahoitetaan myös valtionosuuksin ja yleisin verovaroin. Lisäksi vuodesta 1995 alkaen on vuosittain määrättävä osuus arvonlisäveron tuotosta käytetty sosiaalivakuutusmenojen rahoitukseen.

Vuonna 2002 on voimassa useita tilapäisiä työnantajamaksujen alennuksia, joilla pyritään osaltaan edistämään työllisyyttä. Vähennyksiä työnantajamaksuihin myönnetään mm. yrityksille, jotka palkkaavat työttömiä työnhakijoita, tai jotka ovat taloudellisissa vaikeuksissa.

3.1.3 Verotus

Työnantajan ja työntekijän lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut ovat kokonaan verovähennyskelpoisia. Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Eläketulosta myönnetään kuitenkin eläkevähennys. Eläkkeistä peritään lisäksi erityistä solidaarisuusmaksua (cotisation de solidarité), jonka määrä on 0,5-2 % eläkkeestä porrastettuna eläkkeen määrän ja eläkkeensaajan perhetilanteen mukaan.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusajaksi luetaan aika, jona henkilö on ollut työsuhteessa ja maksanut vakuutusmaksuja, riippumatta työsuhteen kestosta ja työntekijän iästä. Siis myös aika 65 vuoden täyttämisen jälkeen on vakuutusaikaa, jos työsuhde jatkuu. Vain erikseen säädetty lyhytaikaiset työt, kuten opiskelijan kesäkuukausina tekemä enintään kuukauden kestävä työ, jäävät vakuutuksen ulkopuolelle.

Vakuutusajan tavoin otetaan huomioon vakuutusaikaan rinnastettava aika. Tällaista aikaa ovat mm. äitiysloma-, sairauspäiväraha-, työkyvyttömyys-, työttömyyspäiväraha- ja asepalveluaika. Vuoden palkaton aika rinnastetaan vakuutusaikaan. Jos vakuutetulla tai hänen puolisoillaan on alle 6-vuotias lapsi, josta maksetaan lapsilisää, voidaan vuoden aikaa pidentää

24 kuukaudella tai 48 kuukaudella, jos vakuutettu on osa-aikatyössä. Kokopäivätyötä vastaavaa vakuutusaikaa on siis 3 vuotta palkatonta lapsenhoitoaikaa tai vuosi palkatonta ja 4 vuotta osa-aikaista palkatonta vapaata. Tältä ajalta ei tarvitse maksaa vakuutusmaksuja. Maksutonta aikaa otetaan huomioon enintään 60 kuukautta.

Kokoaikatyötä vastaavaa vakuutusaikaa on myös aika, jonka 50 vuotta täyttänyt työntekijä on osa-aikatyössä sekä työkyvyttömyyseläkkeen ja sopimuksiin perustuvien varhaiseläkkeiden maksuaika.

Vakuutusta voi jatkaa vapaaehtoisesti ajoilta, joina pakollinen vakuutus ei ole voimassa (ks. 3.1.7).

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vähimmäisvakuutusajakoja eläkeoikeuden saamiseksi ei ole. Miesten eläkeikä on 65 vuotta ja naisten 62 vuotta vuonna 2002. Naisten eläkeikä nousee 63 vuoteen vuoden 2003 alusta, 64 vuoteen vuoden 2006 alusta ja 65 vuoteen vuoden 2009 alusta.

Sekä miehet että naiset voivat jäädä varhennetulle eläkkeelle 60 vuotta täytettyään, jos heillä on vakuutusaikaa vähintään 30 vuotta (vuonna 2002). Eläkkeeseen ei tehdä varhennusvähennystä, mutta täydestä vakuutusajasta puuttuva aika pienentää eläkkeen määrää (ks. Eläkkeen määräytyminen). Varhennetun eläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusaikaa pidennetään asteittain 35 vuoteen. Vakuutusaika pitenee vuosittain kahdella vuodella kunnes se vuoden 2005 alusta on 35 vuotta.

Vanhuuseläkkeen saaminen edellyttää periaatteessa työnteon lopettamista. Eläkkeellä ollessa voi kuitenkin tehdä työtä, jos vuosityötulo ei ylitä säädettyä enimmäismäärää, joka riippuu mm. työn laadusta, eläkkeen saajan perhesuhteista ja iästä.

Eläkkeen määräytyminen

Täyden 60 prosentin vanhuuseläkkeen saamiseksi edellytetään miehiltä 45 vuoden ja naisilta 42 vuoden vakuutusaikaa. Naisten vakuutusaika täyden eläkkeen saamiseksi pitenee asteittain 45 vuoteen. Vuoden 2003

3 Belgia.....

alusta vakuutusaika on 43 vuotta, vuoden 2006 alusta 44 vuotta ja vuoden 2009 alusta 45 vuotta.

Vuotuinen eläkekarttuma määräytyy seuraavan kaavan mukaan:

miehet: $P \times 0,60 \times 1/45$

naiset: $P \times 0,60 \times 1/42$, jossa:

P on vakuutusvuoden bruttoansiot palkkakattoon asti. Vuonna 2002 katto on 38678,50 € Ansiot tarkistetaan eläkkeen maksuvuoden tasoon kuluttajahintaindeksin muutokseen perustuvalla kertoimella.

Jos eläkkeensaaja elättää puolisoaan, on täysi eläke 75 prosenttia eläkepalkasta ja vuotuinen karttuma siten:

$P \times 0,75 \times 1/45$ (1/42), jossa P kuten edellä.

Jos palkallista vakuutusaikaa on vähintään 15 vuotta, ja vuosieläke jäisi todellisten tulojen mukaan laskettuna tietyn rajan alle, määrätään eläkekarttuma näiltä 15 vuodelta tietyn vähimmäispalkan mukaan. Osa-aikatyössä olleelle vähimmäispalkka on työaikaa vastaava osuus täydestä vähimmäispalkasta.

Palkattomilta ajoilta karttuva eläke määräytyy laskennallisista tuloista, jotka ovat palkatonta jaksoa edeltäneen kalenterivuoden tulojen suuruiset. Jos edellisenä vuonna ei ollut tuloja, määrätään tulot sen vuoden tuloista, jona palkaton jakso on alkanut. Jos tältäkin vuodelta ei ole tuloja (palkattoman jakson ei tarvitse yleensä seurata välittömästi palkallista vakuutusaikaa), käytetään laskennallisena palkkana palkatonta jaksoa seuraavan kalenterivuoden tuloja.

Täyden työuran tehneille maksetaan aina määrätty vähimmäiseläke. Vuonna 2002 yksinasuvan eläkeläisen ja eläkkeensaajapuolisoiden vähimmäiseläke on 9438,10 € ja naimisissa olevan, jos puolisoilla ei ole omia tuloja 11793,71 € vuodessa. Jos työura ei ole täysi, mutta on vähintään 2/3 täydestä, maksetaan vähimmäiseläkkeenä työuran pituutta vastaava osuus täydestä vähimmäiseläkkeestä.

Eronneelle puolisolle, joka ei ole avioitunut uudelleen, ja jolla ei ole avioliiton aikana ollut omia tuloja tai tulot ovat olleet matalat, voidaan maksaa oman vanhuuseläkkeen lisäksi eronneen puolison eläke. Oikeus tähän eläkkeeseen ei edellytä omaa vakuutusaikaa. Eläke määräytyy muuten samoin kuin henkilökohtainen eläke, mutta avioliittovuosilta vuosituloiksi otetaan 62,5 % entisen puolison eläkkeen perusteena olevista tuloista.

Näistä tuloista vähennetään samalta ajalta ansaitut omat tulot, joista karttuu henkilökohtaista eläkettä.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan vuonna 1994 käyttöön otetulla ns. terveysindeksillä (l'indice santé). Se on kuluttajahintaindeksi, jota määrätessä ei ole otettu huomioon alkoholijuomien, tupakan, bensiinin ja dieselpolttoaineen hinnan muutoksia. Eläkkeitä tarkistetaan aina, kun tämä indeksi nousee vähintään 2 prosenttia. Lisäksi eläkkeitä tarkistetaan erillisillä päätöksillä yleistä elintason kehitystä vastaavasti.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeisiin maksetaan kerran vuodessa, toukokuussa, lomakorvaus. Lomakorvauksen enimmäismäärä vuonna 2002 on 618,97 €, jos eläkkeensaaja elättää puolisoa ja 495,17 €, jos hänellä ei ole elätettävää puolisoa. Lomarahaa voi olla enintään kuukausieläkkeen suuruinen.

3.1.6 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä voidaan maksaa leskeneläkkeenä nais- tai miesleskelle. Palkansaajien eläkejärjestelmästä ei makseta lapsen eläkettä. Orvon lapsen huoltajalle maksetaan kuitenkin korotettua lapsilisää. Korotettua lapsilisää maksetaan alle 18-vuotiaasta lapsesta tai alle 25-vuotiaasta, jos lapsi opiskelee. Jos lapsi on työkyvytön, ei ikärajaa ole.

Oikeus eläkkeeseen

Puolisolla on oikeus leskeneläkkeeseen, jos seuraavat ehdot täyttyvät:

- puoliso on täyttänyt 45-vuotta tai on työkyvytön (vähintään 2/3) tai huoltaa lasta
- avioliitto oli puolison kuolinpäivänä kestänyt vähintään vuoden tai avioliitosta on syntynyt tai syntymässä lapsi tai kuolema oli tapaturman aiheuttama
- edunjättäjä oli vanhuuseläkkeensaaja, tai jos hän oli vielä työkäinen, hän oli maksanut vakuutusmaksut vähintään vuoden ajalta ja

3 Belgia.....

- edunsaajan omat tulot eivät ylitä määrättyjä enimmäisrajoja.

Jos edellä mainitut ehdot eivät täyty, voidaan eläkettä kuitenkin maksaa tilapäisesti vuoden ajan. Tällöinkin edellytetään, että lesken omat tulot eivät ylitä määrättyjä tulo rajoja.

Jos leskelle on maksettu leskeneläkettä, mutta oikeus eläkkeeseen lakkaa sen vuoksi, että alle 45-vuotiaan lesken työkyky palaa tai hänellä ei enää ole huollettavia lapsia, voidaan eläkettä maksaa edelleen tilapäisesti. Jos eläkettä on maksettu lyhyemmältä kuin 10 kuukauden ajalta, maksetaan tilapäistä eläkettä kunnes eläkettä on maksettu yhteensä vuoden ajalta. Jos eläkettä on maksettu vähintään 10 kuukauden ajalta, maksetaan tilapäistä eläkettä edelleen 12 kuukauden ajan.

Alle 45-vuotiaalla leskellä, joka ei enää täytä edellytyksiä alle 45-vuotiaalle maksettavaan leskeneläkkeeseen tai sen jälkeen maksettuaan tilapäiseen leskeneläkkeeseen, on oikeus ns. jatkettuun leskeneläkkeeseen. Jatkettu leskeneläke määräytyy vähimmäiseläkkeen mukaan (ks. eläkkeen määrytyminen).

Eronneella puolisoilla on leskeneläkkeen sijasta oikeus eronneen puolison eläkkeeseen siltä ajalta, jonka avioliitto edunjättäjän kanssa kesti. Oikeus eläkkeeseen edellyttää, että edunjättäjän tulot avioliiton aikana olivat suuremmat kuin edunsaajan (ks. 3.1.5).

Eläkkeen määrytyminen

Jos edunjättäjä ei ollut vanhuuseläkkeellä, leskeneläke määrätään siitä vanhuuseläkkeestä, johon edunjättäjällä olisi kuollessaan ollut oikeus (perustana käytetään puolisoaan elättävän eläkettä). Täyden eläkkeen saamiseksi vaadittava vakuutusaika muodostuu vuosista edunjättäjän 20 ikävuoden täyttämivuoden alusta kuolemaa edeltävän vuoden loppuun. Jos tämä vakuutusaika ei ole täysi, voidaan sitä täydentää ennen 20 vuoden ikää täytetyillä vakuutuskausilla. Eläkkeen perusteena olevat tulot ovat koko tältä ajalta ansaitut keskitulot eläkekattoon asti. Leskeneläke on periaatteessa 80 prosenttia näin lasketusta edunjättäjän vanhuuseläkkeestä.

Koska nuoren edunjättäjän jälkeen maksettava eläke olisi näin laskettuna suhteellisesti korkeampi kuin ikääntyneemmän tai eläkkeellä olleen edunjättäjän jälkeen maksettava eläke, vähennetään eläkkeestä tietty viitemäärä, joka on sitä suurempi, mitä lyhyempi todellinen työura on ollut suhteessa täyteen 45 vuoden työuraan.

.....3 Belgia

Jos edunjättäjä oli vanhuuseläkkeellä, leskeneläke on 80 % siitä vanhuuseläkkeestä, joka maksetaan puolisoaan huoltavalle eläkkeensaajalle. Eläkkeeseen mahdollisesti tehtyä varhennusvähennystä ei oteta huomioon.

Eronneen puolison eläkkeen perusteena on 62,5 % edunjättäjän vanhuuseläkkeen laskentaperusteesta avioliiton ajalta.

Jos edunjättäjällä olisi ollut oikeus edellä mainitulla tavalla määrättyyn täyteen vanhuuseläkkeeseen, on leskeneläkkeellä vähimmäismäärä, joka vuonna 2002 on 9284,08 € vuodessa. Jos edunjättäjällä ei olisi ollut oikeutta täyteen eläkkeeseen, mutta kuitenkin vähintään 2/3:aan täydestä, maksetaan vähimmäiseläkkeestä vastaava osuus. Jatkettu eläke on vakuutusajan mukaan määräytyvä osuus vähimmäiseläkkeestä.

Eläkkeen tarkistaminen

Leskeneläkkeisiin tehdään indeksitarkistukset samoin kuin vanhuuseläkkeisiin (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Oikeus varsinaiseen leskeneläkkeeseen lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton. Oikeus eläkkeeseen lakkaa myös silloin, kun huollettavia lapsia tai edunsaajan työkyvyttömyyttä koskevat ehdot eivät enää täyty. Eläkettä voidaan kuitenkin maksaa edelleen tilapäisesti tai jatkettuna leskeneläkkeenä siten kuin kohdassa Oikeus eläkkeeseen on kerrottu.

Jos leskellä on oikeus omaan vanhuuseläkkeeseen, voivat eläkkeet täydentää toisiaan niin, että niiden yhteismäärä on enintään 110 % täyden leskeneläkkeen määrästä. Jos vanhuuseläke on suurempi kuin leskeneläke, maksetaan pelkkä vanhuuseläke.

Eläkkeeseen maksetaan toukokuussa lomaraha samoin kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 3.1.5).

3.1.7 Vapaaehtoinen vakuutus

Palkansaajien yleiseen eläkejärjestelmään voi maksaa jälkikäteen maksuja sellaisilta vuosilta, joina työntekijä ei ole kuulunut vakuutukseen. Vakuutusajaa voi näin täydentää jälkikäteen. Vakuutusmaksu on 7–16,36 pro-

3 Belgia.....

senttia maan vähimmäispalkasta riippuen työn laadusta ja siitä, millaisesta palkattomasta ajasta on kysymys. Maksusta peritään myöhästymiskorko.

Pakollista vakuutusta voidaan myös jatkaa vapaaehtoisesti esim. pienten lasten hoidon, opiskelun ja lyhytaikaisten työsuhteiden väliin jäävältä ajalta. Vakuutusmaksu on 7,5 % kyseisen vuoden keskiansioista tai, jos niitä ei ole, viimeisen ansiovuoden keskiansioista. Vakuutukseen tulee ilmoitautua viimeistään kolmen kuukauden kuluttua pakollisen vakuutuksen päättymisestä.

3.2 Työkyvyttömyyseläke

Sairausvakuutuksesta maksetaan työkyvyttömyyseläkkeitä sekä palkansaajille että yrittäjille.

Hallinto

Järjestelmän hallinnosta vastaa kansallinen sairaus- ja työkyvyttömyysvakuutuslaitos (Institut national d'assurance maladie-invalidité, INAMI). Paikallistasolla järjestelmää hoitavat uskonnollisin ja poliittisin perustein syntyneet keskinäiset avustuskassat (les mutualités, "mutuelles") ja yleinen sairauskassa. Työntekijä voi liittyä haluamansa kassan jäseneksi luukuun ottamatta rautatieläisiä, joilla on oma sairauskassa.

Rahoitus

Työkyvyttömyyseläkkeet rahoitetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä valtionosuuksin palkansaajien sosiaalivakuutuksen yhteisistä varoista (ks. 3.1.2). Työkyvyttömyyseläkemaksu on osa sairausvakuutuksen käteisetuuksien rahoittamiseen perittävää kokonaismaksua. Tämä maksu on yhteensä 3,5 % palkasta ilman ylätulorajaa. Työnantajan maksu on 2,35 % ja työntekijän 1,15 %.

Oikeus eläkkeeseen

Eläkkeen saaminen edellyttää, että työntekijä on työskennellyt vähintään 120 päivää viimeisten kuuden kuukauden aikana ja maksanut tänä aikana määrätyn vähimmäismäärän vakuutusmaksuja.

Työntekijän työkyvyn tulee olla sairauden tai vamman vuoksi siinä määrin alentunut, ettei hän voi ansaita enempää kuin kolmanneksen vastaavan koulutuksen saaneen ja samalla alalla toimivan työntekijän normaali-ansioista.

Eläkkeen määräytyminen

Ensimmäisen vuoden ajalta maksetaan sairausajan päivärahaa. Se on yksinasuvalle ja toisen henkilön huoltajalle 60 % päiväpalkasta ja perheeliselle, jolla ei ole huollettavia 55 % päiväpalkasta, josta vuonna 2002 otetaan huomioon enintään 99,22 €.

Työkyvyttömyyseläke (l'indemnité d'invalidité) on 65 % palkasta enintään 28579,20 euron vuositulorajaan asti, jos vakuutetulla on huollettavia. Jos vakuutetulla ei ole huollettavia, ja hän asuu yksin, on eläke 45 % enintään 27 518,40 euron vuositulorajaan asti. Jos hän asuu toisen henkilön kanssa, jolla on omia ansioita, on eläke 40 % enintään 30 958,20 euron vuositulorajaan asti. Jos vakuutettu on toisen henkilön päivittäisen avun tarpeessa tai sairaalahoidossa, on eläke aina 65 % edellä mainittuun palkkakattoon asti. Palkkana otetaan huomioon ne ansiot, jotka työntekijällä oli hänen tullessaan työkyvyttömäksi.

Toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa olevat työkyvyttömät voivat saada erillistä avustusta (allocation forfaitaire pour aide de tierce personne). Vuonna 2002 avustus on 5,17 € päivässä.

Säännöllisessä ansiotyössä olleen vakuutetun eläke on vähintään 37,23 € päivässä, jos hänellä on huollettavia. Yksinasuvan henkilön eläke on vastaavasti vähintään 29,72 € ja vakuutetun, joka asuu yhdessä henkilön kanssa, jolla on ansiotuloja, 26,65 € päivässä.

Eläkkeen tarkistaminen

Työkyvyttömyyseläkkeeseen tehdään indeksitarkistukset samoin kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen ja verotus

Eläkkeet maksetaan kerran kuukaudessa kuudelta päivältä viikossa.

3 Belgia.....

Työkyvyttömyyseläke on periaatteessa verotettavaa tuloa. Siitä saa kuitenkin tehdä erityisen verovähennyksen, jonka määrä riippuu perhetilanteesta. Jos eläke on pieni, ei veroa käytännössä jää perittäväksi.

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Sen lisäksi, että lakisääteisestä järjestelmästä voi määrätyin edellytyksin siirtyä eläkkeelle jo 60 vuoden iästä, on Belgiassa useita työmarkkinasopimuksiin ja hallinnollisiin määräyksiin perustuvia varhaiseläkejärjestelyjä. Nämä järjestelyt liittyvät työttömyysvakuutukseen, ja ne ovat työministeriön valvonnassa. Varhaiseläkkeeksi (prépension) kutsutut etuudet rahoitetaan osittain työttömyysvakuutuksesta osana sosiaalivakuutuksen kokonaisrahoitusta (ks. 3.1.2) ja osittain työnantajan maksamin korvauksin. Työnantaja on velvollinen maksamaan varhaiseläkkeellä olevista työntekijöistä tasasuuruista vanhuuseläkemaksua ja työttömyysvakuutusmaksua. Eläkkeellä olevilta peritään etuuksista veroa ja lisäksi 4,5 prosentin suuruista sosiaalivakuutusmaksua.

Kansallinen varhaiseläkesopimus

Kansallisella tasolla varhaiseläkejärjestelyistä on sovittu vuoden 1974 kansallisessa työehtosopimuksessa ja hallinnollisin määräyksin. Tämän sopimuksen mukaan työnantaja voi työntekijän ja työntekijäjärjestön kanssa neuvoteltuaan irtisanoa 60 vuotta täyttäneen työntekijän, jolle sitten maksetaan työehtosopimuksen mukaista korvausta. Edellytyksenä on, että työntekijä on ollut samalla alalla vähintään 10 vuotta viimeisten 15 vuoden aikana tai työelämässä vähintään 20 vuotta.

Työntekijälle maksetaan työttömyyskassasta täyttä työttömyyspäivärahaa, joka on varhaiseläkeläiselle perhesuhteista riippumatta 60 % palkasta palkkakattoon asti, ja sen lisäksi erityiskorvausta, joka on puolet päivärahan ja loppupalkan erotuksesta tulokattoon asti. Vuonna 2002 työttömyyspäivärahan enimmäismäärä on 985,92 € kuukaudessa. Erityiskorvauksen maksaa viimeinen työnantaja tai se maksetaan sopimusosapuolten perustamasta rahastosta. Siihen sovellettava palkkakatto on 2 860,06 € kuukaudessa vuonna 2002. Työttömyyspäivärahaa ja erityiskorvausta tarkistetaan kuluttajahintaindeksin muutoksen mukaan ja erityiskorvausta lisäksi palkkojen kehityksen mukaan kerran vuodessa.

Korvausta voidaan maksaa kunnes työntekijä täyttää 65 vuotta (naiset 62 vuotta) ja on oikeutettu vanhuuseläkkeeseen. Etuuden maksuajalta kart-

tuu vanhuuseläkettä laskennallisen palkan mukaan. Etuuden saajan ei tarvitse olla työmarkkinoiden käytettävissä työttömänä työnhakijana.

Toimiala- ja työpaikkatason sopimukset

Monissa toimiala- tai työpaikkatasolla tehdyissä työehtosopimuksissa on sovittu kansallisen tason sopimukseen perustuvaa varhaiseläkejärjestelmää paremmista varhaiseläke-ehdoista. Niissä eläkkeellesiirtymisikä on usein matalampi ja erityiskorvaus saattaa olla parempi. Hallitus on kuitenkin viime vuosina rajoittanut sopimisvaltuuksia tältä osin niin, että normaali-tilanteessa 58 vuotta on aikaisin sallittu eläkkeellesiirtymisikä.

Jos työnantaja siirtää eläkkeelle alle 60-vuotiaan, hänen tulee palkata tilalle työtön työnhakija. Taloudellisissa vaikeuksissa olevat tai tuotantoaan uudelleen järjestävät yritykset voivat kuitenkin määrätyn edellytyksin siirtää työntekijöitä varhaiseläkkeelle jo 50 vuoden tai yleisemmin 52:n tai 55 vuoden ikäisenä ilman työllistämisveloitetta.

Osa-aikavarhaiseläke

Vuonna 1993 solmitussa kansallisessa työehtosopimuksessa sovittiin mahdollisuudesta siirtyä varhaiseläkkeelle osa-aikaisesti. Sopimusta on täydennetty vuosina 1995 ja 1998 solmituilla työehtosopimuksilla ja hallinnollisilla määräyksillä. Sopimuksen mukaan kokopäivätyöntekijä voi työnantajan kanssa tekemänsä sopimuksen perusteella siirtyä osa-aikaiselle varhaiseläkkeelle ja saada työnantajalta osa-aikapalkan lisäksi korvausta menetetyistä ansioista ja sen lisäksi työttömyyskassasta osittaista työttömyyspäivärahaa.

Työntekijän on täytynyt olla työelämässä yhteensä vähintään 25 vuotta ja viimeksi kuluneen vuoden ajan työnantajan palveluksessa kokopäivätyössä.

Osa-aikaeläkkeelle voi pääsääntöisesti siirtyä 58 vuotta täytettyään, mutta joissakin tapauksissa eläkeikää voidaan alentaa 55 vuoteen. Jos työntekijä siirtyy osa-aikaeläkkeelle ennen kuin on täyttänyt 60 vuotta, tulee hänen työajan lyhennystä vastaavaan työhönsä palkata työtön työnhakija. Työministeriö voi myöntää vapautuksen työllistämisvelvollisuudesta.

3 Belgia.....

3.4 Yrittäjien eläkejärjestelmä

Yrittäjien lakisääteiseen ja pakolliseen eläkejärjestelmään kuuluvat kaikki Belgiassa toimivat yrittäjät ja sellaiset avustajat, jotka eivät ole työsuhteessa. Myös maatalousyrittäjät kuuluvat järjestelmään.

Järjestelmästä maksetaan vanhuus- ja perhe-eläkkeitä. Työkyvyttömyyseläkkeet maksetaan sairausvakuutuksesta, johon kuuluminen on myös yrittäjille pakollista (ks. 3.2).

Itsenäisten yrittäjien sosiaalivakuutus kuuluu maatalousministeriön (Ministère des Classes Moyennes et de l'Agriculture) vastuualueeseen. Yrittäjän tulee liittyä johonkin valitsemaansa itsenäisten yrittäjien sosiaalivakuutuskassaan. Kassat huolehtivat vakuutusmaksujen keräämisestä. Niiden yhteisenä hallintoelimenä toimii Yrittäjien kansallinen sosiaalivakuutuslaitos (Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants, INASTI). Tämä laitos vastaa vakuutusmaksujen perimisestä ja päättää eläkkeiden myöntämisestä. Eläkkeiden maksatuksen hoitaa kansallinen eläkelaitos (ONP).

Oikeus eläkkeeseen syntyy ja eläke määräytyy pääpiirteissään samoin kuin palkansaaajien eläkejärjestelmässä. Yleinen eläkeikä on 65 vuotta. Eläkkeen voi ottaa varhennettuna, mutta siihen tehdään silloin pysyvä varhennusvähennys. Ennen vuotta 1985 järjestelmästä maksettiin vakuutusvuosittain tasasuuruksena karttuvia eläkkeitä.

Työkyvyttömyysturvaa sekä sairausvakuutusetuuksia varten yrittäjän tulee liittyä johonkin niistä sairauskassoista, joihin palkansaaajatkin kuuluvat. Sairausvakuutusjärjestelmästä yrittäjille maksettava työkyvyttömyyseläke on tasasuuruinen etuus.

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Työnantajat järjestävät yleisesti lisäeläketurvaa erityisesti toimihenkilöille. Työmarkkinasopimuksiin perustuvia, koko toimialan kattavia järjestelmiä on toistaiseksi vähän, mutta hallituksen tavoitteena on saada niiden määrä lisääntymään lisäeläkejärjestelmiä koskevaa lainsäädäntöä uudistamalla (ks.6). Lisäeläkejärjestelmät kattavat nykyisin noin kolmanneksen kaikista työntekijöistä.

Lisäeläkejärjestelmien tulee olla rahastoivia ja järjestetty työnantajayrityksestä erillisessä eläkelaitoksessa. Työnantajayrityksen kirjanpidollisiin varauksiin perustuvat järjestelyt eivät siten ole sallittuja. Tavallisimmin lisäeläketurva on järjestetty vakuutusyhtiössä, mutta myös työnantajan eläkekassat ovat yleisiä.

Etuudet

Lisäeläkejärjestelmistä maksetaan enimmäkseen etuusperusteisia eläkekeitä, joskin viime vuosina myös maksuperusteiset järjestelyt ovat lisääntyneet etenkin hyvin palkatuilla työntekijöillä.

Lisäeläkejärjestelmään pääsemiseksi saatetaan edellyttää muutaman kuukauden, enimmillään yleensä vuoden kestänyttä työsuhdetta. Tämä odotusaika koskee kuitenkin vain vanhuuseläkkeitä, työkyvyttömyys- ja perhe-eläketurva kattaa työntekijät yleensä heti työsuhteen alkamisesta. Lain mukaan alaikäraja järjestelmiin pääsemiseksi voi olla enintään 25 vuotta.

Vanhuuseläke on aikaisemmin myönnetty yleensä 65-vuotiaalle miehelle ja 60-vuotiaalle naiselle samoin kuin lakisääteinen eläke. Vuoden 1996 alusta voimaan tullut uusi laki on saattanut EU:n tasa-arvodirektiivin voimaan Belgiassa niin, että toukokuun 1990 jälkeisen työsuhteen osalta eläkeikien tulee olla yhtenevät. Useimmat yritykset ovat yhtenäistäneet eläkeiän 65 vuoteen.

Varhaiseläkkeelle siirtyminen viisi vuotta ennen yleistä eläkeikää on mahdollista useissa järjestelmissä. Eläke maksetaan tällöin tavallisesti vähennettynä, mutta jos eläkkeellesiirtyminen tapahtuu työnantajan aloitteesta, voidaan eläke maksaa täytenä.

Vanhuuseläke on yleensä mitoitettu niin, että 40 vuodessa ansaittu täysi eläke on yhdessä lakisääteisen eläkkeen kanssa 60 - 75 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta (tavallisesti 3 - 5 viimeisen vuoden keskiansio ilman kattoa). Eläke voidaan maksaa annuiteettina tai joko osittain tai kokonaan kertakorvauksena. Kertakorvaukset ovat suosittuja, koska niiden verotus on tasasuuruinen ja usein edullisempi kuin jatkuvan eläkkeen.

Maksuperusteisissa järjestelmissä työnantajan ja työntekijän maksamat maksut on usein porrastettu niin, että sosiaalivakuutuksen palkkakaton alittavalta osalta kokonaismaksu on matalampi, 2-4 % palkasta, ja katon ylittävältä osalta korkeampi, 9-15 % palkasta.

3 Belgia.....

Työkyvyttömyyseläkkeenä maksetaan tavallisesti enintään 20 % siitä palkan osasta, josta maksetaan myös lakisääteistä eläkettä ja sen ylimenevältä osalta 60 - 80 %. Eläkkeen määrä riippuu myös työkyvyttömyyden asteesta, ja sillä on usein enimmäismäärä.

Leskeneläkkeenä maksetaan yleisesti 50 - 75 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä tai siitä eläkkeestä, johon hänellä olisi vanhuuseläkeiässä ollut oikeus, jos työura olisi jatkunut niin kauan. Lapseneläkkeenä maksetaan tavallisesti 10 - 20 % edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Lapseneläkettä maksetaan kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai 25 vuotta, jos hän opiskelee. Jatkuvan eläkkeen sijasta perhe-eläkkeet maksetaan usein kertakorvauksena. Leskeneläke on tällöin usein 2 - 3 kertaa edunjättäjän vuosipalkan suuruinen, ja lapseneläke 25 - 50 prosenttia edunjättäjän eläkepalkasta.

Lisäeläkejärjestelmiä koskevan lain mukaan vapaakirjaoikeuden tulee syntyä viimeistään, kun työntekijä on kuulunut järjestelmään vuoden ajan. Lain mukaan työntekijällä on myös mahdollisuus siirtää karttunut vapaakirja uuden työnantajan eläkejärjestelmään, kun hän vaihtaa työpaikkaa. Uusi työnantaja ei voi kieltäytyä ottamasta vastaan vapaakirjaa.

Eläkkeiden automaattiset indeksitarkistukset ovat harvinaisia. Eläkkeitä tarkistetaan yleensä kertaluonteisesti eläkekassan hallituksen tai vakuutusyhtiön päätöksellä.

Vakuutusmaksut ja verotus

Lisäeläketurvan rahoittavat yleensä työntekijät ja työnantajat yhdessä. Työntekijöiltä peritään tavallisesti porrastettu maksu, esim. 1 % lakisääteisen eläketurvan kattamaan vuosituloon asti ja 5 % sen ylittävältä osalta. Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkevakuutuksen työnantaja kustantaa kuitenkin useimmiten yksin.

Sekä työnantajan että työntekijän vakuutusmaksut ovat verovähennyskelpoisia määrättyyn enimmäismäärään asti. Maksut voi vähentää, jos ne on mitoitettu niin, että täyteen työuraan perustuva kokonaiseläketurva (lakisääteinen eläke ja lisäeläke yhteensä) ei ylitä 80 % viimeisistä bruttoansioista.

Lisäeläkejärjestelmiin maksetuista työnantaja- ja työntekijämaksuista peritään erityinen vakuutusmaksuvero, joka on 4,4 % ja työnantajamaksuista lisäksi 8,86 prosentin suuruinen sosiaalivakuutusmaksu.

Eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Verotuksessa myönnetään tasasuuruinen vähennys kaikille eläkkeensaajille. Eläkkeistä peritään myös 3,55 %:n suuruinen sosiaalivakuutusmaksu ja erityinen solidaarisuusmaksu, joka on 1 - 2 prosenttia tulojen määrästä riippuen.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusajojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Belgian välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä, ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta ei Suomen ja Belgian välillä ole.

Belgian kansallisen lainsäädännön mukaan ulkomailla, Euroopan talousalueen ulkopuolella, työskentelevät voivat kuulua erityiseen ulkomailla työskentelevien sosiaalivakuutukseen (sécurité sociale d'Outre-mer), josta maksetaan vanhuus- ja perhe-eläkkeitä. Vakuutusta hoitaa ulkomaanasioiden sosiaalitoimisto (l'Office de Sécurité sociale d'Outre-mer; OSSOM).

Kansallisen lainsäädännön mukaan lakisääteinen vanhuus- tai perhe-eläke voidaan maksaa Belgian kansalaiselle ulkomaille ilman sosiaaliturva- tai muuta sopimusta. Eläkkeiden maksaminen ulkomaille ulkomaan kansalaiselle sen sijaan edellyttää maiden välistä sopimusta. Työkyvyttömyyseläke maksetaan ulkomaille, jos työkyvyttömyys on alkanut Belgiassa työskentelyn aikana.

Ikääntyneille ja työkyvyttömille maksettavien tarveharkintaisten vähimmäisetuuksien (ks. 2.1 ja 2.2) maksaminen edellyttää tosiasiallista asumista Belgiassa. Vähimmäisetuuksia ei makseta myöskään asetuksen 1408/71 perusteella toiseen ETA-maahan.

Asetus 1408/71 ei koske luvussa 4 kuvattuja lisäeläkejärjestelmiä. Niitä koskee direktiivi 98/49/EY, jolla pyritään turvaamaan yhteisön alueella liikkuvien työntekijöiden lisäeläketurvan säilyminen. Direktiivin lähtökohtana on, että jäsenmaiden välillä liikkuvia työntekijöitä tulee kohdella samoin kuin niitä, jotka vaihtavat työpaikkaa maan sisällä. Belgian lisäeläkejärjestelmistä karttunut eläkeoikeus voidaan siirtää ulkomailla olevan työnantajan lisäeläkejärjestelmään. Verotuksellisista syistä tästä voi kuitenkin aiheutua taloudellisia menetyksiä.

3 Belgia.....

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Belgiassa viime vuosina toteutettujen eläkeuudistusten pitkän aikavälin tavoitteena on ollut järjestelmän nykyaikaistaminen vastaamaan yhteiskunnallisia muutoksia ja varautuminen väestön ikääntymisen ja erityisesti sodanjälkeisten suurten ikäluokkien aiheuttamaan eläkemenojen kasvuun. Lyhyemmällä aikavälillä tavoitteena on ollut vähentää varhaiseläkkeiden yleistä käyttöä työvoimapolitiikan välineenä ja parantaa työllisyyttä mm. sosiaalivakuutusmaksujen kohdennetuilla alennuksilla.

Vuonna 1997 tuli voimaan laaja eläkejärjestelmän uudistus, jossa:

- miesten ja naisten eläkeiät ja eläkkeen karttumissäännöt tehtiin yhdenmukaisiksi. Uudistus on täysin voimassa vuonna 2009 (ks. 3.1.5).
- Varhaiseläkkeen saamisen ehdoksi asetettiin tietty vähimmäisvakuutusaika, jota pidennetään asteittain 35 vuoteen. Uudistus on täysin voimassa vuonna 2005 (ks. 3.1.5).
- Otettiin käyttöön eläkkeen vuotuinen vähimmäiskarttuma, joka parantaa pienituloisimpien, erityisesti osa-aikatyössä ja lyhytaikaisissa työsuhteissa olleiden, eläketurvaa (ks. 3.1.5).
- Eläkepalkkojen tarkistusmenettelyyn tehtiin muutoksia, jotka heikentävät alkavien eläkkeiden tasoa. Samalla lakiin kirjattiin eläkepalkkaton tarkistaminen kahden vuoden välein palkkojen kehityksen mukaisesti.
- Lainsäädäntöä muutettiin niin, että ylimääräisiä eläkkeiden tarkistuksia voidaan tehdä valikoivasti vain vanhimpien eläkeläisten eläkkeisiin ja/tai pienimpiin eläkkeisiin.

Varhaista eläkkeelle siirtymistä työmarkkinasopimukseen liittyviä varhaiseläkejärjestelmiä käyttäen on pyritty vähentämään jo useiden vuosien ajan mm. rajoittamalla sopimusvapautta eläkeikään liittyen. Hallitus on määrännyt alimmaksi sallituksi eläkeikäsi periaatteessa 58 vuotta. Tästä on kuitenkin viime vuosinakin joustettu. Vireillä olevassa uudessa lisäeläkelaiassa alimmaksi eläkeikäsi tulee siirtymäkauden jälkeen 60 vuotta (ks. jäljempänä).

Työnantajien sosiaalivakuutusmaksuihin on tehty alakohtaisia alennuksia, joiden tavoitteena on saattaa vakuutusmaksut vuosien 1999 - 2004 aikana samalle tasolle kuin naapurimaissa. Lisäksi maksualennuksia on kohdennettu pienipalkkaisista työntekijäryhmistä ja kesällä 2002 voimaan tulleella

asetuksella ikääntyneistä 58 vuotta täyttäneistä työntekijöistä maksettaviin työnantajamaksuihin.

Lakisääteisen eläkejärjestelmän kustannusten nousuun on varauduttu perustamalla vararahasto (le Fonds de vieillesse), jonka tuotot on tarkoitus käyttää vuosina 2010 - 2030, kun eläkemenot ovat suurten ikäluokkien eläkkeellä ollessa korkeimmillaan. Rahastoon on tarkoitus siirtää sosiaalivakuutusmaksujen ylijäämät, valtion velan lyhentämisestä aiheutuvia kustannussäästöjä sekä valtion sijoitustuottoja. Valtion velka on Belgiassa suuri, vuonna 2002 BKT:n suuruinen, ja nykyisen hallituksen tavoitteena on velan nopea lyhentäminen. Hallitusten tulee jatkossa julkaista vuosittain selvitys väestön ikääntymisestä. Vararahaston kasvattamisesta päätetään näiden selvitysten pohjalta.

Tavoitteena lisäeläketurvan laajentaminen

Parhaillaan on vireillä laaja lisäeläkejärjestelmiä koskeva lainsäädännön uudistus, jonka keskeisenä tavoitteena on saada aikaan alakohtaisia työmarkkinasopimuksiin perustuvia rahastoivia lisäeläkejärjestelmiä ja laajentaa siten lisäeläketurvan kattavuutta niin, että myös pienten ja keskisuuren yritysten työntekijät ja ruumiillisen työn tekijät, jotka nykyisin jäävät usein työnantajakohtaisten lisäeläkejärjestelmien ulkopuolelle, pääsisivät osallisiksi lisäeläketurvasta. Myös nykyiset työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelmät tulisi soveltuvilta osin muuttaa uuden lain mukaisiksi. Hallituksen tavoitteena on saada laki voimaan vuoden 2003 alussa.

Esityksen mukaan työmarkkinasopimuksiin perustuvat lisäeläkejärjestelmät voitaisiin säätää hallituksen antamalla asetuksella pakollisiksi kaikille alalla toimiville työnantajille ja 25 vuotta täyttäneille työntekijöille. Työnantajalla olisi kuitenkin mahdollisuus jättäytyä pois alakohtaisesta järjestelmästä, jos hän järjestää itse työntekijöilleen vähintään vastaavan tasoisen lisäeläketurvan.

Työnantajan tulisi esityksen mukaan taata maksuperusteisissa järjestelmissä tietty vähimmäistuotto sekä työnantajan että työntekijän maksamille maksuille. Ensimmäisten viiden vuoden aikana maksuille tulisi taata vähintään inflaation kasvua vastaava tuotto ja sen jälkeen vähintään 3,25 prosentin tuotto työnantajamaksuille ja nykyinen 3,75 prosentin tuotto työntekijämaksuille. Tuottoa ei laskettaisi vuosittain, vaan koko siltä ajalta, jonka työntekijä maksaa maksuja järjestelmään.

Työntekijällä ei olisi mahdollisuutta nostaa kertyneitä varoja ennen eläkeikää muutoin kuin asunnon hankintaa varten. Karttuneita varoja ei makset-

3 Belgia.....

taisi käteisenä myöskään työsuhteen päättyessä, vaan ne voitaisiin vain joko säilyttää järjestelmässä tai siirtää toiseen järjestelmään.

Aikaisin sallittu eläkkeelle siirtymisikä on lakiesityksen mukaan 60 vuotta. Nykyinen 58 vuoden ikäraja voitaisiin kuitenkin pitää voimassa tietyn siirtymäkauden ajan.

Työmarkkinasopimukseen perustuvien järjestelmien perustamista pyritään edistämään mm. verotuksellisin keinoin. Lisäeläkejärjestelmä, joka perustuu työmarkkinasopimukseen, jonka hallinnosta vastaavat työntekijät ja työnantajat yhdessä, joka on avoin kaikille alalla toimiville työntekijöille ja josta maksetaan eläkkeiden lisäksi myös ”solidaarisuusetuuksia”, vapautettaisiin lakiesityksen mukaan vakuutusmaksuverojen maksamisesta (ks. 4). Vero on tällä hetkellä 4,4 prosenttia maksetuista maksuista.

”Solidaarisuusetuuksia” voivat olla esim. eläkkeen karttuminen erilaisilta palkattomilta ajoilta kuten työttömyys-, työkyvyttömyys- ja lastenhoitoajoilta. Näiden järjestelmien hallinnolliset kulut eivät saisi ylittää viittä prosenttia vakuutusmaksujen määrästä, ja niiden rahastojen tuotot tulisi käyttää kokonaisuudessaan jäsenten hyväksi.

Hallituksen tavoitteena on, että neuvottelut työmarkkinasopimukseen perustuvien järjestelmien perustamiseksi käynnistyisivät marraskuun 2002 palkkaneuvottelujen yhteydessä.

Osoitteita

Sosiaali-, terveys- ja ympäristöministeriö, Ministère des Affaires sociales, de la Santé publique et de l'Environnement, Service des pensions de vieillesse, 3C Rue de la Vierge Noire, BE-1000 Bruxelles.
S-posti: social.security@minsoc.fgov.be.

Kansallinen eläkelaitos, Office national des pensions (ONP), Tour du Midi, BE-1060 Bruxelles. Puhelin: (02) 529 21 11. S-posti: info@onprvp.fgov.be.

Kansallinen sairausvakuutus- ja työkyvyttömyyslaitos, Institut national d'assurance maladie-invalidité (INAMI), 211, avenue de Tervuren, BE-1150 Bruxelles. Puhelin:(02) 739 71 11.

Kansallinen sosiaaliturvalaitos, Office national de sécurité sociale, Boulevard de Waterloo, 76, BE-1000 Bruxelles. Puhelin: (02) 509 31 11.

.....3 Belgia

Ulkomaanasioita hoitava sosiaalitoimisto, Office de sécurité sociale d'outre-mer, 194, avenue Louise, BE-1050 Bruxelles.
Puhelin:(02) 642 05 11. S-posti: info@ossom.fgov.be.

Yrittäjien kansallinen sosiaalivakuutuslaitos, Institut national d'assurances sociales pour travailleurs indépendants (INASTI), 6, place Jean Jacobs, BE-1000 Bruxelles. Puhelin: (02) 5464201.
S-posti:ludo.paeme@rsvz-inasti.fgov.be.

Lähteet

Aperçu de la sécurité sociale en Belgique (2002). Internetosoitteessa: www.socialsecurity.fgov.be.

Benefits Report Europe, USA & Canada (2001). Watson Wyatt Worldwide. Brussels.

Benefits Report Europe, USA & Canada (1998). Watson Wyatt Worldwide. Brussels.

Communiqué de presse de Frank Vandebroucke du 31 mai 2002: L'emploi chez les personnes âgées. Internet-osoitteessa: www.vandebroucke.fgov.be.

Denis Pierre (1986). Droit de la sécurité sociale, 5e édition. Maison F. Larquier. Bruxelles.

Denis Pierre (1989). Droit de la sécurité social, mise à jour au 5 janvier 1989 de la cinquième édition. Maison F. Larquier. Bruxelles.

Discours de Frank Vandebroucke du 12 juin 2002: Ensemble vers une pension complémentaire pour chacun. Séminaires FGTB: La nouvelle loi sur les pensions complémentaires. Bruxelles.

Evaluation de politique d'emploi 1997. Ministère d'emploi et travail.

Government strengthens complementary pension system – no 2579. ISSA:n tietopankki internetosoitteessa: www-sww.issa.int.

d'Herbais Pierre-Guillaume (1991): A Guide to Pensions in the E.E.C. European Pension Committee. Paris.

3 Belgia.....

Institut national d'assurance maladie-invalidité. Kotisivut osoitteessa: www.inami.fgov.be.

Ministère des Affaires sociales, de la Santé publique et de l'Environnement. Kotisivut osoitteessa: www.socialsecurity.fgov.be.

MISSOC Système d'information mutuelle sur la protection sociale dans les États membres de l'UE et de l'EEE (2001). La protection sociale dans les États membres de l'UE et de l'Espace économique européen. Situation au 1er janvier 2001 et évolution.

Note de politique général du ministre des pensions. Une politique de pension sociale. Cabinet du ministre. Brussel, janvier 2001. Internetosoitteessa: www.vandenbroucke.fgov.be.

Office national des pensions (ONP). Kotisivut osoitteessa: www.onprvp.fgov.be.

Office national de sécurité sociale. Kotisivut osoitteessa: www.onssrsziss.fgov.be.

OECD (1998). Maintaining Prosperity in an Ageing Society: The OECD study on the policy implications of ageing. Working Paper AWP 2.2. Private Pensions Systems: Regulatory Policies.

Olejnicza Magdalena, van Doorn Erwin (2002). Belgian benefits environment. 2002 update.

van Doorn Erwin (2002). Report on Belgium. 2002 IBIS Conference Prague.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Palkansaajat ja yrittäjät kattava lakisääteinen kansanvakuutusjärjestelmä ja yksinomaan palkansaajat kattava S2P-lisäeläke-järjestelmä.
- Lisäksi vapaaehtoisia työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä.

Etuudet

- Kansanvakuutusjärjestelmästä myönnetään vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä. S2P -lisäeläkejärjestelmästä myönnetään vanhuus- ja leskeneläkkeitä.
- Vanhuuseläkkeen yleinen eläkeikä on miehillä 65 vuotta ja naisilla 60 vuotta. Varhennusmahdollisuutta ei ole. Peruseläkkeen saamiseksi joltakin verovuodelta tulee olla maksettu vakuutusmaksut 52 kertaa viikoittaisen alatulorajan suuruista tuloista ja lisäksi vakuutusmaksuja on täytynyt maksaa vähintään 25 % työhistorian pituudesta. Täyden peruseläkkeen saamiseksi vaadittava vakuutusaika on noin 90 % koko työhistorian pituudesta. S2P-eläkettä karttuu työntekijän vakuutusmaksujen ala- ja ylätulorajan välille jäävistä ansioista. Alatuloraja on 75 puntaa (n. 123 €) viikossa ja ylätuloraja 585 puntaa (n. 956 €). Eläkkeen perusteena ovat kaikkien vakuutusvuosien keskiansiot.
- Työkyvyttömyysetuutta voidaan maksaa lyhytaikaisena tai pitkäaikaisena etuutena. Sen määrä riippuu työkyvyttömyyden kestosta.
- Kansanvakuutusjärjestelmästä maksetaan perhe-eläkkeitä leskelle ja täysorvolle lapselle. S2P-järjestelmästä maksettava täysi leskeneläke on 50 prosenttia edunjättäjän eläkeoikeudesta tai vanhuuseläkkeestä.

Rahoitus

- Työntekijän vakuutusmaksu on tulokynnyksen (89 £, n. 146 € viikossa) ylittävien tulojen osalta 10 % ylätulorajan suuruisiin tuloihin asti (585 £, n. 956 €).
- Työnantajamaksu on 11,8 % koko tulokynnyksen ylittävän palkan osasta.
- Alennetut työntekijä- ja työnantajamaksut mikäli vakuutettu kuuluu lakisääteistä eläkejärjestelmää korvaavaan työnantajakohtaiseen lisäeläkejärjestelmään.

Hallinto

- Lakisääteisen eläkejärjestelmän hallinnosta vastaa sosiaaliministeriön alainen eläkepalvelutoimisto, The Pension Service, alue- ja paikallistoimistoineen. Ulkomaanasioita varten on oma toimisto: Pensions and Overseas Benefits Directorate. Vakuutusmaksuista vastaa veroviraston vakuutusmaksutoimisto.

4 Britannia.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2.1 Vakuutusmaksuista riippumattomat eläkkeet
 - 2.1.1 Vanhuuseläke
 - 2.1.2 Työkyvyttömyysetuudet
 - 2.1.3. Vähimmäistulotakuu
- 2.2 Kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeet
 - 2.2.1 Hallinto
 - 2.2.2 Rahoitus
 - 2.2.3 Verotus
 - 2.2.4 Vakuutusaika
 - 2.2.5 Vanhuuseläke
 - 2.2.6 Työkyvyttömyyseläke
 - 2.2.7 Perhe-eläke
 - 2.2.8 Vapaaehtoinen vakuutus

3 Työeläketurva

- 3.1 Lakisääteinen lisäeläke
 - 3.1.1 Hallinto
 - 3.1.2 Rahoitus
 - 3.1.3 Verotus
 - 3.1.4 Vakuutusaika
 - 3.1.5 Vanhuuseläke
 - 3.1.6 Työkyvyttömyyseläke
 - 3.1.7 Perhe-eläke
 - 3.1.8 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle
- 3.2 Lakisääteistä lisäeläkettä korvaava eläketurva
 - 3.2.1 Työnantajakohtaiset eläkkeet
 - 3.2.2 Henkilökohtaiset eläkkeet

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Valuuttakurssi: 1 punta (GBP) = 1,635 € (keskikurssi helmikuu 2002)

Britanniassa on kansanvakuutusjärjestelmä, joka kattaa kaikki 16 vuotta täyttäneet palkansaajat ja itsenäiset yrittäjät. Kansanvakuutuksesta maksetaan työskentelyyn perustuvan vakuutusmaksuajan ja sitä korvaavan ajan mukaan määräytyviä peruseläkkeitä. Eläkkeet eivät ole ansioihin suhteutettuja, vaan niillä on tasasuuruinen täyteen vakuutusmaksuaikaan perustuva enimmäismäärä. Eläke pienenee suhteessa puuttuvaan vakuutusmaksuaikaan. Naimisissa olevalle naiselle voidaan kuitenkin myöntää eläke myös miehen maksamien vakuutusmaksujen perusteella.

Kansanvakuutuksesta maksettavien peruseläkkeiden lisäksi Britanniassa on lakisääteinen lisäeläkejärjestelmä, State Second Pension (S2P), josta myönnetään ansioihin suhteutettuja eläkkeitä. S2P-järjestelmään kuuluvat ainoastaan palkansaajat, itsenäisiä yrittäjiä se ei kata. Työnantaja voi korvata työntekijöidensä lakisääteisen lisäeläketurvan työnantajakohtaisella eläkejärjestelyllä. Myös yksittäinen työntekijä voi korvata S2P-eläkkeen henkilökohtaisella eläkkeellä. Molemmissa tapauksissa korvaavien järjestelyjen tulee periaatteessa antaa vähintään lakisääteisen lisäeläkejärjestelmän tasoinen turva. S2P-järjestelmä korvasi sitä edeltäneen SERPS-lisäeläkejärjestelmän huhtikuussa 2002.

Niille Britanniassa asuville, joiden vakuutusmaksuihin perustuvat eläkkeet jäävät hyvin pieniksi tai joilla ei ole oikeutta näihin eläkkeisiin, voidaan joissakin tapauksissa maksaa vakuutusmaksuista riippumatonta vanhuuseläkettä, työkyvyttömyysetuuksia ja muita tarveharkintaisia etuuksia. Vuodesta 1999 alkaen kaikkein pienituloisimpien eläkkeensaajien toimeentulo on turvattu tuloharkintaisella vähimmäistulotakuulla (Minimum Income Guarantee, MIG).

Työnantajat järjestävät yleisesti kansanvakuutus- ja työeläketurvaa täydentävää lisäeläketurvaa työntekijöilleen. Arviolta puolet palkansaajista kuuluu tällaisen lisäeläketurvan piiriin. Näistä työnantajakohtaisista järjestelyistä noin 90 prosenttia korvaa samalla lakisääteisen lisäeläkkeen. Lähes neljäsosa palkansaajista on korvannut lakisääteisen lisäeläkkeen henkilökohtaisella eläkkeellä, joka voi olla mitoitettu lakisääteistä turvaa paremmaksi.

Koska vakuutusmaksujen mukaan määräytyvät peruseläkkeetkin on sidottu omaan tai puolison työntekoon, on harkinnanvaraista katsotaanko ne vähimmäiseläketurvaan vai työeläketurvaan kuuluvaksi. Koska englantilai-

4 Britannia.....

set itse puhuvat kansanvakuutusjärjestelmästä, joka pyrkii olemaan mahdollisimman kattava ja sallii työperusteisten vakuutusmaksujen täydentämisen varsin laajasti vapaaehtoisin maksuin ja erilaisin hyvityksin, on peruseläkkeet seuraavassa esimerkiksi Irlannin monessa suhteessa samantyyppisestä järjestelmästä poiketen katsottu osaksi vähimmäisturvaa. Pohjoismaisista puhtaasti asumisperusteisista kansaneläkejärjestelmistä Britannian kansanvakuutuksen peruseläkkeet poikkeavat kuitenkin olennaisesti.

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Vakuutusmaksuista riippumattomat eläkkeet

2.1.1 Vanhuuseläke

Britanniassa asuvalle 80 vuotta täyttäneelle voidaan maksaa vakuutusmaksuista riippumatonta vähimmäiseläkettä (Over 80's Pension), jos hänellä ei ole oikeutta vakuutusmaksujen perusteella myönnettävään eläkkeeseen tai eläke jää hyvin pieneksi. Edellytyksenä on, että muut eläkkeet jäävät alle vähimmäiseläkkeen tason. Eläkkeensaajan on lisäksi täytynyt asua maassa 10 vuoden ajan 60 vuotta täytettyään. Muissa EU-maissa asuttu aika voidaan tässä lukea hyväksi. Eläke on 43,40 puntaa (n. 71 €) viikossa verovuonna 2002/2003.

65 vuotta täyttäneelle, sairauden tai vamman vuoksi toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa olevalle voidaan maksaa hoitoavustusta (Attendance Allowance). Avustus ei edellytä vakuutusmaksujen maksamista, eikä se ole riippuvainen hakijan muista tuloista tai varallisuudesta.

Hoitoavustus on porrastettu avun tarpeen määrästä riippuen kahteen luokkaan. Verovuonna 2002/2003 korkeampi avustus on 56,25 puntaa (n. 92 €) ja matalampi 37,65 puntaa (n. 62 €) viikossa. Avustus on verotonta tuloa, eikä se yleensä pienennä muiden etuuksien ja avustusten määrää.

2.1.2 Työkyvyttömyysetuudet

Vaikeasti työkyvyttömälle maksettava avustus (Severe Disablement Allowance) on vähimmäisetuus, jota maksetaan sellaisille työkyvyttömille,

.....4 Britannia

joilla ei ole riittävästi vakuutusmaksukausia vakuutusmaksuihin perustuvan työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi. Jos työkyvyttömyys on alkanut 20 ikävuoden täyttämisen jälkeen, edellytetään 80 %:n työkyvyttömyyttä. Vaikeasti työkyvyttömälle maksettavaa avustusta ei ole enää maksettu uusille hakijoille huhtikuun 2001 jälkeen. Vuoden 2001 työkyvyttömyyseläkkeudistuksen jälkeen nuorille, alle 20-vuotiaille voidaan maksaa työkyvyttömyysetuutta (Incapacity Benefit, IB) ilman vaadittavia vakuutusmaksuaikoja. Myös alle 25-vuotiaille, jotka olivat aloittaneet opinnot viimeistään 3 kuukautta ennen 20 vuoden ikää, voidaan myöntää IB-etuus ilman vaadittavia vakuutusmaksuaikoja. (ks. 2.2.6.)

Avustuksen määrä riippuu hakijan iästä. Perusmäärä on 42,85 puntaa (n. 70 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Alle 40-vuotiaille maksetaan 14,90 punnan (n. 24 €) lisä, 40 - 49-vuotiaille 9,50 punnan (n. 16 €) lisä ja 50 vuotta täyttäneelle 4,75 punnan (n. 8 €) lisä verovuonna 2002/2003.

Avustukseen voidaan maksaa lisiä myös huollettavista perheenjäsenistä. Huollettavasta puolisoista maksettava lisä on 25,45 puntaa (n. 42 €) viikossa, ensimmäisestä lapsesta 9,65 puntaa (n. 16 €) viikossa ja seuraavista lapsista 11,35 puntaa viikossa (n. 19 €). Avustus on verotonta tuloa.

Alle 65-vuotiaille voidaan lisäksi maksaa avustusta (Disability Living Allowance), jos hän tarvitsee jatkuvasti toisen henkilön apua, tai jos hänellä on vaikeuksia liikkumisessa. Avustuksen myöntäminen ei riipu vakuutusmaksujen maksamisesta eikä hakijan tuloista. Avustus muodostuu hoidon tarpeen perusteella myönnettävästä osasta (care component) ja liikkumisvaikeuksien perusteella myönnettävästä osasta (mobility component).

Hoidon tarpeen perusteella maksettava avustuksen osa on porrastettu kolmeen avun tarpeen määrän mukaiseen luokkaan. Korkein avustus on 56,25 puntaa (n. 92 €) viikossa, keskimäinen 37,65 puntaa (n. 62 €) ja matalin 14,90 puntaa (n. 24 €) viikossa verovuonna 2002/2003.

Liikkumisvaikeuksien perusteella myönnettävä osa on porrastettu kahteen luokkaan. Korkeampi avustus on 39,30 puntaa (n. 64 €) viikossa ja matalampi 14,90 puntaa (n. 24 €) (verovuonna 2002/2003.) Samalle henkilölle voidaan maksaa avustuksen molemmat osat. Avustus on verotonta tuloa.

65 vuotta täyttäneelle toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa olevalle voidaan maksaa hoitoavustusta (Attendance Allowance), josta on kerrottu edellä luvussa 2.1.1.

Osittain työkykyiselle henkilölle, jonka ansiomahdollisuuksia sairaus tai vamma heikentää ja joka työskentelee vähintään keskimäärin 16 tuntia

4 Britannia.....

viikossa, voidaan maksaa 'Disabled Person's Tax Credit' (aiemmin 'Disability Working Allowance') nimistä avustusta. Verovirasto hallinnoi avustusta ja työnantaja maksaa avustuksen palkan yhteydessä. Yrittäjille avustus maksetaan suoraan verovirastosta. Avustuksen maksaminen riippuu hakijan perhesuhteista, muista tuloista ja omaisuudesta. Avustuksen maksaminen edellyttää, että hakijalle on aikaisemmin maksettu jotain sairauden perusteella myönnettävää etuutta (sairauspäivärahaa tai eläkettä), ja sen tarkoituksena on edistää näiden etuuksien saajien työhön paluuta.

Yksin asuvalle aikuiselle maksettava täysi perusmäärä on 62,10 puntaa (n. 102 €) viikossa ja perheelliselle 92,80 puntaa (152 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Lapsista maksettavat lisät ovat 26,45 puntaa (n. 43 €) viikossa alle 16-vuotiaasta ja 27,20 puntaa (n. 44 €) viikossa 16–18-vuotiaasta lapsesta. Lisäksi voidaan maksaa erillisiä lisiä mm. lastenhoitokustannuksista (childcare tax credit), työkyvyttömistä lapsista ja puolisoista tai mikäli henkilö työskentelee yli 30 tuntia viikossa.

2.1.3 Vähimmäistulotakuu

Kaikkein pienituloisimpien eläkkeensaajien toimeentulo on huhtikuusta 1999 alkaen turvattu tuloharkintaisella vähimmäistulotakuulla (Minimum Income Guarantee, MIG). Toimeentulotukena maksettava avustus on yksinäiselle 60–74-vuotiaalle 98,15 puntaa (n. 160 €) viikossa ja naimisissa olevalle vastaavasti 149,80 puntaa (n. 245 €) (verovuonna 2002/03). Eläkeläinen, jonka eläke- ja muut tulot jäävät alle kyseisten määrien voi hakea avustusta. Vähimmäistulotakuun hakijan on oltava 60 vuotta täyttänyt, hän ei ole töissä tai hänen keskimääräinen työaikansa ei ylitä 16 tuntia viikossa ja hänen varallisuutensa eivät ylitä niille asetettua rajoja. Verovuonna 2002/03 alle 6 000 punnan (n. 9 810 €) säästöt eivät vaikuta avustuksen määrään. Tämän ylittävät säästöt 12 000 puntaan (n. 19 620 €) asti pienentävät vähimmäistulotakuun määrää, jonka jälkeen avustusta ei makseta. Vuonna 2003 voimaan tuleva eläkehyvitys (pension credit, ks. 6) tuo myös joitakin lievennyksiä muiden tulojen vaikutuksista vähimmäistulotakuuseen.

2.2 Kansanvakuutusjärjestelmän peruseläkkeet

2.2.1 Hallinto

Kansanvakuutusjärjestelmän hallinto on eläkkeiden osalta keskitetty sosiaaliministeriölle (Department for Work and Pensions, DWP; aiemmin

Department of Social Security, DSS). Ministeriössä eläkeasioita hoitaa The Pension Service alue- ja paikallistoimistoineen. Ulkomaanasioita varten on oma The Pension Servicen alainen toimisto (Pensions and Overseas Benefits Directorate).

Vakuutusmaksuista vastaa vakuutusmaksutoimisto (Contributions Agency). Myös sillä on oma ulkomaantoimistonsa. Verotuksen yhteydessä perityt ja vakuutusmaksutoimistoon maksetut vakuutusmaksut siirretään ensin kansanvakuutusrahastoon (National Insurance Fund), ja tästä rahastosta otetaan varat vakuutusmaksuihin perustuvien eläkkeiden ja muiden etuuksien maksuun. Vakuutusmaksutoimisto siirrettiin sosiaaliministeriöstä veroviraston (Inland Revenue) yhteyteen huhtikuussa 1999.

2.2.2 Rahoitus

Koko lakisääteisen eläketurvan rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Perus- ja lisäeläketurva rahoitetaan vakuutetun ja työnantajan vakuutusmaksuin. Samalla vakuutusmaksulla (National Insurance contribution) katetaan myös muut sosiaalivakuutusmenot. Vakuutusmaksuista riippumattomat vähimmäiseläkkeet rahoitetaan yleisin verovaroin.

Vakuutusmaksuja peritään kaikilta niiltä, joiden ansiotulot Britanniassa ylittävät tietyn vähimmäismäärän. Vakuutusmaksuja voi myös maksaa vapaaehtoisesti vakuutusturvan säilyttämiseksi ja parantamiseksi.

Sosiaalivakuutusmaksuluokkia on viisi: 1. luokan maksuja maksavat palkansaajat ja työnantajat, 1.A -luokan maksuja peritään työnantajilta niiden työntekijöiden osalta, joilla on esim. työsuhdeauto tai vastaava, 2. ja 4. luokan maksuja peritään itsenäisiltä yrittäjiltä ja 3. luokan vakuutusmaksuja vapaaehtoisesti vakuutetuilta. 1. ja 4. luokan maksut ovat ansioihin suhteutettuja, ja ne peritään verotuksen yhteydessä. 2. ja 3. luokan maksut ovat tasasuuruisia ja ne perii veroviraston vakuutusmaksutoimisto.

Ensimmäisessä maksuluokassa vakuutusmaksut peritään prosenttiosuuksin bruttopalkasta. Työntekijän vakuutusmaksuilla on ala- ja ylätuloraja. Vakuutusmaksujen ja etuuksien määrittelyssä käytetään ns. tulokynnystä (Earnings Threshold, ET). Työntekijältä peritään vakuutusmaksut alatulokynnyksen ylittävistä tuloista. Edellä mainitun lisäksi vakuutusmaksujen alatuloraja (Lower Earnings Limit, LEL) ja ylätuloraja (Upper Earnings Limit, UEL) ovat käsitteitä, jotka esiintyvät monessa yhteydessä myös vakuutusajoista ja etuuksista puhuttaessa. Näitä tulorajoja ja etuuksia tarkistetaan yleensä huhtikuun alussa jolloin verovuosi vaihtuu.

4 Britannia.....

Verovuonna 2002/2003 alatuloraja (LEL) on 75 puntaa (n. 123 €) viikossa ja ylätuloraja (UEL) 585 puntaa (n. 956 €). Tulokynnys (ET) on 89 puntaa (n. 146 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Jos työntekijän tulot jäävät alle alatulorajan, ei vakuutusmaksua peritä, eikä tavallisesti myöskään oikeutta etuuksiin tältä ajalta ole. Vakuutusmaksuja ei myöskään peritä, jos tulot ylittävät alatulorajan, mutta jäävät alle tulokynnyksen. Tällöin kuitenkin vakuutusmaksut katsotaan maksetuiksi ja vakuutetulle syntyy oikeus etuuksiin. Jos työntekijän tulot ylittävät tulokynnyksen, peritään vakuutusmaksut koko ylätulorajan alle jäävästä tulosta. Työnantaja maksaa lisäksi vakuutusmaksun myös ylätulorajan ylittävästä tulosta.

Jos työntekijä kuuluu työnantajakohtaiseen eläkejärjestelmään, joka korvaa lakisääteisen lisäeläkkeen (S2P), ovat vakuutusmaksut pienemmät. Jos sen sijaan S2P-eläke on korvattu henkilökohtaisella eläkkeellä, maksetaan normaalit vakuutusmaksut. Verovirasto vakuutusmaksutoimisto maksaa maksuhyvityksen työntekijän puolesta edelleen henkilökohtaiseen eläkejärjestelyyn (ks. 3.2.2).

Työntekijän vakuutusmaksu on tulokynnyksen ylittävien tulojen osalta 10 % ylätulorajan suuruisiin tuloihin asti. Jos työntekijä kuuluu S2P:n korvaavaan työnantajakohtaiseen lisäeläkejärjestelmään, on maksuprosentti tulokynnyksen ja ylätulorajan välisistä tuloista 8,4 % verovuonna 2002/03.

Työnantajamaksua ei peritä tulokynnyksen (ET) alle jäävästä palkan osasta. Koko tulokynnyksen ylittävän palkan osasta työnantajamaksu on 11,8 %, jos työntekijä ei kuulu työnantajan lakisääteistä lisäeläkettä (S2P) korvaavaan lisäeläkejärjestelmään.

Jos työntekijä kuuluu työnantajan etuusperusteiseen eläkejärjestelmään, on vakuutusmaksu tulokynnyksen ja ylemmän rajatulon (UEL) välisestä palkanosasta 8,3 % ja UEL:in ylittävästä palkanosasta alentamaton 11,8 %. Jos taas työntekijä kuuluu työnantajan maksuperusteiseen eläkejärjestelmään, on maksu tulokynnyksen ja ylemmän rajatulon (UEL) välisestä palkanosasta 10,8 % ja UEL:in ylittävästä palkan osasta 11,8 %.

Itsenäiset yrittäjät, joihin kuuluvat myös maanviljelijät, maksavat tasasuuruksia maksuja (2. maksuluokka) ja mahdollisesti lisäksi ansiosidonnaista maksua (4. maksuluokka) verotuksessa määritellystä tuotosta tai voitosta. Tasasuuruinen maksu on 2 puntaa viikossa verovuonna 2002/03. Jos nettovuositulot jäävät alle määrätyn rajan, voi tästä maksusta anoa vapautusta. Tuloraja verovuonna 2002/03 on 4 025 puntaa (n. 6 580 €). Ansiosidonnainen maksu on 7 % nettotuotosta tai voitosta 4 615–30 420 punnan välisistä vuosituloista verovuonna 2002/03. Yrittäjien vakuutusmaksut oikeuttavat kansanvakuutuksen peruseläkkeisiin ja äitiyspäivärahaan, mutta eivät muihin vakuutusmaksuihin perustuviin etuuksiin.

Ne, jotka eivät joudu maksamaan pakollisia vakuutusmaksuja, voivat maksaa vapaaehtoisia maksuja saadakseen tai säilyttääkseen oikeuden kansanvakuutusjärjestelmän perusvanhuuseläkkeeseen ja perhe-eläkkeisiin. Lakisääteistä lisäeläketurvaa (S2P) vapaaehtoisilla maksuilla ei voi ylläpitää. Vakuutusmaksu on 6,85 puntaa viikossa verovuonna 2002/03.

Jos vuoden aikana on maksettu pakollisia maksuja, mutta ei riittävästi, voidaan vapaaehtoisilla maksuilla jälkikäteen täydentää maksuja. Sosiaaliministeriön paikallistoimisto ilmoittaa verotuksen valmistuttua automaattisesti puuttuvista vakuutusmaksukausista.

2.2.3 Verotus

Työnantaja voi vähentää maksamansa lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut verotuksessa. Työntekijämaksut peritään bruttoansioista yleensä verotuksen yhteydessä (ks. 2.2.2), eikä niitä voi vähentää verotuksessa.

Eläkkeet ja jatkuvaluonteiset avustukset ovat yleensä verotettavaa tuloa. Siten, esim. kansanvakuutuksen vanhuuseläke ja perhe-eläkkeet ovat verotettavia niihin maksettavia lapsikorotuksia lukuun ottamatta. Toisin kuin aikaisempi työkyvyttömyysetuus (IVB-etuus) myös uusi työkyvyttömyysetuus (IB-etuus) on veronalaista tuloa lukuun ottamatta ensimmäisten 28 viikon aikana maksettavaa pienintä etuutta. Niiltä, jotka ovat IVB-etuuden saajia työkyvyttömyysuudistuksen tullessa voimaan, ei peritä veroa uudesta IB-etuudesta. Veroa ei peritä myöskään vaikean työkyvyttömyyden perusteella myönnettävistä lisäkustannusten korvaukseen tarkoitettuista avustuksista (Attendance Allowance, Disability Living Allowance).

2.2.4 Vakuutusaika

Kansanvakuutuksesta maksettavat peruseläkkeet määräytyvät vakuutusmaksuaikojen mukaan. Vakuutukseen voi kuulua ja vakuutusmaksuja maksaa 16 vuotta täytettyään. Etuuksien saamiseksi vaadittavat vakuutusmaksuajat on selvitetty jäljempänä eri etuuksien yhteydessä.

Vaadittavat vakuutusmaksuajat ovat usein hyvin pitkiä. Esimerkiksi täyden vanhuuseläkkeen saamiseksi vakuutusmaksuja on periaatteessa täytynyt maksaa lähes koko siltä ajalta, jonka vakuutettu on ollut työkäinen. Koska näin täydet työurat ovat harvinaisia, voidaan vakuutusmaksuaikaa määrättyin perustein hyvittää vakuutetulle. Joissakin tapauksissa vaadittavaa

4 Britannia.....

vakuutusmaksuaikaa voidaan myös lyhentää tai puuttuvia vakuutusmaksuaikoja korvata vapaaehtoisin vakuutusmaksuin.

Hyvitysajalta vakuutusmaksut katsotaan maksetuiksi pääsääntöisesti alemman rajatulon (LEL) suuruisista tuloista, vaikka niitä ei todellisuudessa ole peritty. Vakuutusmaksuja korvaavista hyvityksistä käytetään englanninkielistä termiä 'credits'. Tällaisia vakuutusmaksuhyvityksiä voi saada sairaus-, työttömyys- ja joiltakin koulutusajoilta sekä äitiysetuuksien ja määrättyjen vammaisuuksien maksuajoilta. Hyvitystä voi saada myös yli 60-vuotias vanhuuseläkeikä lähestyvä mies.

Vuonna 1957 tai sen jälkeen syntyneet voivat saada 3. vakuutusmaksuluokan (ks. 2.2.2) vakuutusmaksuja vastaavaa hyvitystä niiltä verovuosilta, joina he ovat täyttäneet 16, 17 ja 18 vuotta. Nämä hyvitykset korvaavat vanhuus- ja leskeneläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusmaksuaikaa.

60 vuotta täyttäneille miehille (naiset saavat vanhuuseläkkeen 60-vuotiaana) hyvitetään iän perusteella se aika, jolta he eivät ole maksaneet pakollisia vakuutusmaksuja. Hyvityksen saaminen edellyttää, että vakuutettu ei ole oleskellut verovuoden aikana ulkomailla yli puolta vuotta. Jos ulkomailla on oltu työttömänä työnhakijana, hyvitetään myös tämä aika. Muuten hyvityksen saaminen ei edellytä työttömyyskorvauksen hakemista tai saamista. Hyvitys luetaan vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittavaan vakuutusmaksuaikaan, ja se auttaa säilyttämään oikeuden myös muihin etuuksiin.

Hyvitysajat eivät yksinään riitä antamaan oikeutta etuuteen, etuuden saamiseksi edellytetään myös lyhyempiä todellisia vakuutusmaksuaikoja.

Alle 16-vuotiaiden lasten kotihoitoaika tai aika, jona vakuutettu on hoitanut sairasta tai vammaista henkilöä voidaan ottaa huomioon, kun lasketaan vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusmaksuaikaa. Sellaiset täydet verovuodet, joina vakuutusmaksut ovat tästä syystä olleet matalia tai puuttuneet, voidaan vähentää vaadittavasta vakuutusmaksuajasta. Menettelystä käytetään englanninkielistä nimitystä 'Home Responsibilities Protection' (HRP). Täyden vanhuuseläkkeen saamiseksi vakuutusvuosia voidaan kuitenkin vähentää enintään niin paljon, että vakuutusaikaa jää jäljelle 20 vuotta.

Vapaaehtoisilla vakuutusmaksuilla voidaan täydentää verovuoden aikana maksettuja vakuutusmaksuja, jos niitä ei ole riittävästi eläkeoikeuden karttumiseksi kyseiseltä vuodelta. Vapaaehtoisilla maksuilla voidaan myös korvata kokonaan puuttuvat maksut. Niillä voidaan kuitenkin korvata vain

peruseläketurvan vanhuus- ja perhe-eläkkeiden vakuutusmaksuaikaa (ks. 2.2.2).

2.2.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittava yleinen eläkeikä on nykyisin miehillä 65 vuotta ja naisilla 60 vuotta. Vuoden 1995 eläkelain mukaan naisten eläkeikä kuitenkin nousee 65 vuoteen asteittain vuosien 2010 ja 2020 välisenä aikana.

Eläkkeen saamiseksi edellytetään lisäksi kahden vakuutusaikojen koskevan ehdon täyttymistä. Ensinnäkin joltakin verovuodelta 6.4.1975 jälkeen tulee olla maksettu vakuutusmaksuluokan 1, 2 tai 3 mukaiset todelliset vakuutusmaksut tai 1. maksuluokan vakuutusmaksu voidaan katsoa todellisesti maksetuksi vähintään 52 kertaa viikoittaisen alatulorajan (75 puntaa verovuonna 2002/2003) suuruisista tuloista. Vakuutusmaksuhyvityksiä ('credits') ei lueta tähän aikaan. Ehto täyttyy myös, jos joltakin verovuodelta ennen vuotta 1975 on maksettu 50 kertaa silloinen tasasuuruinen vakuutusmaksu. Sen lisäksi vakuutusmaksuja on täytynyt maksaa työhistorian pituudesta riippuvalla vähimmäisajalla. Vakuutusmaksuajaksi luetaan jälkimmäistä ehtoa täytettäessä myös vakuutusmaksuaikaa korvaava aika.

Työhistorialla (working life) tarkoitetaan aikaa siitä verovuodesta alkaen, jona vakuutettu on täyttänyt 16 vuotta sen verovuoden loppuun, jota seuraavana vuonna vakuutettu saavuttaa vanhuuseläkeiän. Täyden eläkkeen saamiseksi vaadittava vakuutusaika on noin 9/10 koko työhistorian pituudesta. Jos vakuutusaikaa ei ole täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavaa määrää, mutta on kuitenkin vähintään 25 % työhistorian pituudesta, maksetaan puuttuvan vakuutusajan suhteessa alennettu eläke.

Eläkkeen määräytyminen

Täysi eläke on 75,50 puntaa (n. 123 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Eläkkeellä olevan miehen vaimo voi eläkeiän saavutettuaan anoa joko omaan vakuutushistoriaansa perustuvaa eläkettä tai miehensä vakuutushistoriaan perustuvaa eläkettä tai nämä voidaan yhdistää niin, että eläke on enintään 60 % täydestä eläkkeestä eli 45,20 puntaa viikossa (n. 74 €) verovuonna 2002/2003, jos tämä on edullisempi kuin pelkkä omaan vakuutushistoriaan perustuva eläke.

4 Britannia.....

Jos eronneella tai leskeksi jääneellä puolisollla ei ole oikeutta täyteen eläkkeeseen oman vakuutushistoriansa perusteella, voidaan entisen puolison vakuutusajat lukea hänen hyväkseen korkeamman eläkkeen saamiseksi. Edellytyksenä on, että hän ei ole solminut uutta avioliittoa ennen eläkeiän täyttämistä. Entisen puolison ei tarvitse olla eläkkeensaaja. Eläke voi näin olla enintään yksin asuvan henkilön täyden eläkkeen suuruinen.

Eläkeläinen, jolla on elätettävä puoliso, joka ei vielä ole täyttänyt eläkeikää voi saada eläkkeeseensä puolisolisan. Puolisolisan saaminen edellyttää, etteivät puolison tulot ylitä 52,50 puntaa (n. 89 €) viikossa. Puolisolisa on suuruudeltaan enintään 45,20 puntaa (n. 74 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Se pienenee suhteessa puuttuvaan vakuutusaikaan samoin kuin eläkkeen perusmäärä.

Huollettavista lapsista maksetaan eläkelisää, ensimmäisestä lapsesta 9,70 puntaa (n. 16 €) ja kustakin seuraavasta 11,35 puntaa (n. 19 €) viikossa verovuonna 2002/03. 80 vuotta täyttäneelle eläkeläiselle maksetaan ikäkorotusta 0,25 puntaa (0,40 €) viikossa. Lisäksi eläkkeisiin maksetaan joulun alla joululisa, joka on 10 puntaa (n. 16 €) ja lämmityskululisa (Winter Fuel Payment), joka on 200 puntaa (n. 326 €) eläkeläiskotitaloutta kohti.

Toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa olevalle 65 vuotta täyttäneelle voidaan maksaa eläkkeen lisäksi hoitoavustusta (Attendance Allowance) (ks. 2.1.1).

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan kuluttajahintaindeksin muutosten mukaisesti vuosittain huhtikuun alusta lukien.

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan vanhuuseläkeiän täyttämistä lukien. Varhennusmahdollisuutta ei ole. Sen sijaan eläkkeen hakemista voidaan lykätä. Eläkkeen perusmäärään maksetaan lykkäyskorotusta enintään viiden vuoden ajalta. Korotus on viikossa $1/700$ eläkkeen viikkomäärästä. Jos eläkettä lykätään esim. viisi vuotta, on täyden eläkkeen korotus siten $1/700 \times £75,50 \times 5 \times 52 = £28,04$ viikossa. Jos lykkäysaikana jatketaan työntekoa, ei työntekijän tarvitse enää maksaa vakuutusmaksuja.

Ansiotulot eivät vaikuta eläkkeen maksamiseen. Joillakin muilla sosiaali-turvaetuuksilla voi sen sijaan olla vaikutusta eläkkeen määrään.

2.2.6 Työkyvyttömyyseläke

Britannian työkyvyttömyysetuusjärjestelmää muutettiin 6.4.2001 alkaen. Tällöin voimaan tulleissa uudistuksissa mm. tiukennettiin oikeutta työkyvyttömyysetuuteen rajaamalla vaadittavaa vakuutusmaksuaikaa. Työkyvyttömyyseläkkeen alkuperäistä merkitystä sairauden vuoksi poisjäävän työansion korvaajana halutaan korostaa ja eläke kohdistetaan niille, jotka ovat olleet ansiotyössä lähiaikoina ennen sairastumista. Työkyvyttömyyden arvioinnissa on siirrytty jäljellä olevan toimintakyvyn arviointiin.

Viimeksi työkyvyttömyyseläkejärjestelmää muutettiin vuonna 1995. Etuuk-sina maksettiin aikaisemmin lyhytaikaisen työkyvyttömyyden ajalta laki-sääteistä sairausajan päivärahaa (Statutory Sick Pay, SSP) tai sairaus-etuutta (Sickness Benefit, SB) ja pitkäaikaisen työkyvyttömyyden ajalta työkyvyttömyysetuutta (Invalidity Benefit, IVB). Vuoden 1995 uudistukses-sa SB-etuus ja IVB-etuus korvautuivat uudella työkyvyttömyysetuudella (Incapacity Benefit, IB). SSP-etuutta ei uudistuksessa muutettu. Niille, joilla ei ole oikeutta SSP-etuuteen, IB-etuutta maksetaan sekä lyhytaikai-sen että pitkäaikaisen työkyvyttömyyden ajalta.

SSP-etuutta maksetaan toisen palveluksessa olevalle työntekijälle 28 en-simmäisen työkyvyttömyysviikon ajalta. Etuuden saaminen edellyttää, että työntekijän palkka työkyvyttömyyttä edeltävältä ajalta on ylittänyt alatulora-jan (LEL). Etuuden maksaa työnantaja. Etuus on 63,25 puntaa viikossa (n. 103 €) verovuonna 2002/2003.

Oikeus IB-etuuteen

Huhtikuussa 2001 ja sen jälkeen myönnettävien IB-etuuksien saamiseksi edellytetään, että yhdeltä verovuodelta on kolmen sairautta edeltävän ve-rovuoden aikana maksettu tai voidaan katsoa maksetuiksi 1. tai 2. vakuu-tusmaksuluokan mukaiset vakuutusmaksut vähintään 25 kertaa viikoit-taisen alatulorajan suuruisista ansiotuloista. Lisäksi vakuutusmaksuaikaa tai sitä korvaavaa aikaa tulee olla 50 viikkoa kahtena sairautta edeltävänä verovuotena.

Vuoden 2001 työkyvyttömyyseläkeuudistuksen jälkeen nuorille, alle 20-vuotiaille voidaan maksaa työkyvyttömyysetuutta ilman vaadittavia vakuu-tusmaksuaikoja. Myös alle 25-vuotiaille, jotka ovat aloittaneet opinnot vii-

4 Britannia.....

meistään 3 kuukautta ennen 20 vuoden ikää, voidaan myöntää etuus ilman vaadittavia vakuutusmaksuaikoja. Aiemmin nuoret saivat vaikeasti työkyvyttömille maksettavaa avustusta (Severe Disablement Allowance), jota maksettiin sellaisille työkyvyttömille, joilla ei ollut riittävästi vakuutusmaksukausia IB-etuuden saamiseksi. Kyseistä avustusta ei ole enää maksettu uusille hakijoille huhtikuun 2001 jälkeen (ks. 2.1.2).

Oikeus etuuteen alkaa, kun SSP-etuuden maksaminen lakkaa. Jos oikeutta SSP-etuuteen ei ole, oikeus IB-etuuteen alkaa työkyvyttömyyden alkamispäivästä.

Ensimmäisten 28 työkyvyttömyysviikon ajalta työkyvyttömyyttä arvioidaan suhteessa siihen työhön, jota hakija aikaisemmin on tehnyt (ns. 'own-occupation test'). Sen jälkeen työkykyä arvioidaan suhteessa kaikkeen työhön (ns. "Personal Capability Assessment"). Jos hakija ei ole sellainen palkansaaja tai yrittäjä, jonka työkykyä voidaan verrata hänen aikaisempaan työhönsä, sovelletaan tiukempia kriteereitä heti työkyvyttömyyden alkamisesta.

Etuuden määräytyminen

Työkyvyttömyysetuutta voidaan maksaa lyhytaikaisena tai pitkäaikaisena etuutena. Sen määrä riippuu työkyvyttömyyden kestosta.

Ensimmäisten 28 viikon ajalta täysi etuus on 53,50 puntaa (n. 87,50 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Huolettavasta puolisoista maksettava korotus on 33,10 puntaa verovuonna 2002/2003.

Jos työkyvyttömyys kestää yli 28 viikkoa, nousee IB-etuus SSP-etuuden suuruiseksi, 63,25 puntaan (n. 103 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Puolisokorotus on sama kuin edellä. Lisäksi voidaan maksaa lapsikorotusta, joka on 9,65 (n. 16 €) puntaa viikossa ensimmäisestä lapsesta ja 11,35 (n. 19 €) puntaa kustakin seuraavasta.

Jos työkyvyttömyys jatkuu yli 52 viikkoa, maksetaan pitkäaikaisetuutta, joka on 70,95 puntaa (n. 116 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Nuorena työkyvyttömäksi tulleille maksetaan erityistä lisää iän perusteella. Alle 35-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleelle maksettava lisä on 14,90 puntaa (n. 24 €) viikossa verovuonna 2002/2003. 35–44-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleelle maksettava korotus on 7,45 puntaa (n. 12 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Puolisokorotus on 42,45 puntaa (n. 69 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Lapsikorotus on sama kuin edellä.

Korkein etuus voidaan poikkeustapauksissa maksaa jo 28 työkyvyttömyysviikon jälkeen. Tällaisia poikkeustapauksia ovat esim. kuolemaan johtavaa sairautta potevat ja korkeinta työkyvyttömyysavustusta (Disability Living Allowance) saavat (ks. 2.1.2).

Työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi voidaan maksaa työkyvyttömyysavustusta (Disability Living Allowance) sellaiselle eläkkeensaajalle, joka tarvitsee toisen henkilön apua tai jolla on vaikeuksia liikkumisessa (ks. 2.1.2). Etuuden maksaminen ei ole riippuvainen eläkkeensaajan muista tuloista.

Etuuden tarkistaminen

Maksussa olevia etuuksia tarkistetaan kuluttajahintaindeksin muutosten mukaisesti vuosittain.

Etuuden maksaminen

Pitkäaikaista työkyvyttömyysetuutta maksetaan niin kauan kuin työkyvyttömyys jatkuu, kuitenkin enintään vanhuseläkeikään asti. Vuoden 1995 työkyvyttömyysuudistuksen tullessa voimaan maksussa olleet SB- ja IVB-etuudet muutettiin IB-etuuksiksi. Etuuden saajien oikeus uuteen etuuteen kuitenkin tarkistettiin uusien myöntämiskriteereiden mukaisesti. Jos oikeus etuuteen säilyi, maksetaan etuus vähintään aikaisemman SB- tai IVB-etuuden suuruisena.

Vuodesta 2001 alkaen työnantajakohhtaiset ja yksilölliset lisäeläkkeet pienentävät IB-etuutta 50 prosentilla, mikäli ne ylittävät 85 puntaa viikossa. Aikaisemmin muita eläketuloja ei ole vähennetty työkyvyttömyyseläkkeestä. Vähennys ei koske ennen 6.4.2001 myönnettyjä eläkkeitä. Vähennys ei koske myöskään niitä, jotka saavat työkyvyttömyysavustuksen (Disability Living Allowance) hoito-osan korkeinta avustusta.

Vakuutetut voivat työskennellä jonkin verran ilman, että se vaikuttaa etuuksien määrään.

2.2.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä koskeva uudistus tuli voimaan huhtikuussa 2001. Uudistuksen seurauksena miehet saivat tasavertaisen oikeuden perhe-eläkkeisiin naisten kanssa. Aiemmin vain naisilla on ollut oikeus lakisääteisiin leskeneläkkeisiin. Samalla kuitenkin leskeneläke kohdistetaan entis-

4 Britannia.....

tä selvemmin lapsiperheille. Muilla on oikeus eläkkeeseen vain tilapäisesti. Uudistus koskee 9.4.2001 ja sen jälkeen myönnettäviä eläkkeitä.

Perhe-eläkkeitä vastaavia etuuksia kansanvakuutusjärjestelmässä ovat leskivanhemman avustus (Widowed Parent's Allowance, WPA, ent. Widowed Mother's Allowance), leskelle maksettava eläke (Bereavement Allowance, ent. Widow's Pension), leskelle maksettava kertakorvaus (Bereavement Payment, ent. Widow's Payment) ja täysorvoksi jääneen lapsen huoltajalle maksettava huoltajanavustus (Guardian's Allowance).

Oikeus eläkkeeseen

Leskivanhemman avustuksen ja leskeneläkkeen saaminen edellyttää, että edunjättäjä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittavat vakuutusajakaehdot (ks. 2.2.5) Täyden eläkkeen saamiseksi vaadittava vakuutusmaksuaika on noin 9/10 koko työhistorian pituudesta ja määräytyy seuraavasti:

Työhistorian pituus, vuosia	Vaadittava vakuutusmaksuaika, vuosia
10 tai vähemmän	työhistoria vähennettynä 1 vuodella
11–20	” ” 2 vuodella
21–30	” ” 3 vuodella
31–40	” ” 4 vuodella
41 tai enemmän	” ” 5 vuodella

Jos vakuutusmaksuaikaa ei ole täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavaa määrää, mutta on kuitenkin vähintään 25 % työhistorian pituudesta, maksetaan puuttuvan vakuutusajan suhteessa alennettu eläke.

Leskivanhemman avustuksen saamiseksi edellytetään, että saaja ei ole saavuttanut eläkeikää ja saaja joko odottaa edunjättäjän lasta tai saajalla on lapsi, josta maksetaan lapsilisää (alle 16-vuotias tai alle 19-vuotias, joka opiskelee täysipäiväisesti). Leskeneläke voidaan myöntää niille, jotka eivät ole saavuttaneet vanhuuseläkeikää, mutta ovat täyttäneet vähintään 45 vuotta ja joilla ei ole huollettavia lapsia.

Lesken kertakorvauksen maksamiseksi edellytetään, että leski ei puolison kuollessa ollut saavuttanut eläkeikää, tai jos leski oli jo saavuttanut eläkeikää, että edunjättäjä ei ollut kuollessaan vanhuuseläkkeellä. Edunjättäjän

.....4 Britannia

on lisäksi täytynyt maksaa vakuutusmaksut yhtenä verovuotena vähintään 25 kertaa vakuutusmaksujen alatulorajan (LEL) suuruisista viikkoansioista.

Huoltajan avustuksen maksaminen edellyttää, että toinen lapsen vanhemmista oli asunut Britanniassa vähintään vuoden 16 vuotta täytettyään, ja että huoltaja on oikeutettu lapsilisään huollettavastaan.

Eläkkeen määräytyminen

Leskivanhemman avustus ja täysi leskeneläke ovat molemmat 75,50 puntaa (n. 123 €) viikossa verovuonna 2002/2003. Täysi leskeneläke maksetaan, jos leski oli puolison kuollessa täyttänyt 55 vuotta. 45–54-vuotiaalle leskelle maksetaan alennettu eläke. Vähennys on 7 % täydestä etuudesta jokaiselta vuodelta, jolla lesken ikä alittaa 55 vuotta.

Leskivanhemman avustusta korotetaan 9,65 puntaa (n. 16 €) viikossa yhdestä huollettavasta lapsesta, josta maksetaan lapsilisää (alle 16/19-vuotias). Toisesta ja useammasta lapsesta korotus on 11,35 puntaa (n. 19 €) viikossa lasta kohden verovuonna 2002/2003.

Lesken kertakorvaus on 2000 puntaa ja huoltajan avustus 11,35 puntaa viikossa verovuonna 2002/03.

Eläkkeen tarkistaminen

Etuuksia tarkistetaan vuosittain kuluttajahintaindeksin muutosten mukaisesti.

Eläkkeen maksaminen

Leskivanhemman avustusta ja leskeneläkettä ei makseta, jos leski solmii uuden avioliiton. Huoltajan avustusta ja leskivanhemman avustusta maksetaan muuten niin kauan kuin huollettavasta lapsesta maksetaan lapsilisää. Leskeneläkettä maksetaan 12 kuukauden ajan puolison kuolemasta.

Työkyvyttömyyseläkettä vähennetään leskivanhemman avustuksen ja leskeneläkkeen määrällä, jos eläkkeensaajalla on oikeus molempiin eläkkeisiin. Lesken pääoma- ja työtuloilla ei ole vaikutusta eläkkeen määrään.

4 Britannia.....

2.2.8 Vapaaehtoinen vakuutus

Kansanvakuutuksen peruseläketurvaa voi osittain säilyttää ja kartuttaa vapaaehtoisin vakuutusmaksuin. Tämä on mahdollista vanhuuseläkkeen ja perhe-eläkkeiden osalta. Vakuutusmaksuaikaa voidaan kartuttaa pelkillä vapaaehtoisilla maksuilla tai puuttuvia maksuja voidaan täydentää vapaaehtoisin maksuin. Täydentäminen tapahtuu yleensä jälkikäteen verotuksen valmistuttua (ks. myös 2.2.2 ja 2.2.4).

3 Työeläketurva

3.1 Lakisääteinen lisäeläke

Britanniassa on 6.4.2002 alkaen tullut voimaan uusi lakisääteinen lisäeläkejärjestelmä S2P ('State Second Pension'). Parlamentti hyväksyi uudesta lakisääteisestä lisäeläkkeestä annetun lakiehdotuksen (Child Support, Pensions & Social Security Bill) 28.7.2000. Nykyinen S2P-järjestelmä korvaa sitä edeltäneen SERPS -lisäeläkejärjestelmän (State Earnings-Related Pension Scheme, SERPS), jota koskeva laki säädettiin vuonna 1975 ja joka käynnistyi vuonna 1978.

Uuden eläkejärjestelmän tavoitteena on parantaa matalapalkkaisten työntekijöiden eläketurvaa. SERPS-järjestelmästä poiketen S2P-eläkkeeseen lasketaan hyvityksiä myös työkyvyttömyyden ja hoitoaikojen perusteella. S2P-eläkettä alkaa karttua huhtikuusta 2002 alkaen. Tätä ennen karttunut eläke määräytyy SERPS -järjestelmän mukaisesti.

S2P-järjestelmään kuuluvat pakollisesti kaikki palkansaajat, joiden ansiot ylittävät vakuutusmaksujen alaturajan (75 puntaa viikossa vuonna 2002/2003). Työnantaja voi kuitenkin järjestää työntekijöilleen S2P-eläketurvaa korvaavan turvan omassa eläkejärjestelmässään. Työntekijä voi irrottautua S2P-turvasta myös järjestämällä itse henkilökohtaisen lisäeläketurvan. Molemmissa tapauksissa korvaavan turvan tulee periaatteessa olla vähintään S2P-turvan tasoinen. Lakisääteistä lisäeläkejärjestelmää korvaavat järjestelmät voivat olla myös työmarkkinasopimukseen perustuvia ja koko toimialaa tai ammattiryhmää koskevia. Siten esim. julkisen sektorin työntekijöillä on omat S2P-turvaa korvaavat lisäeläkejärjestelmät.

Lakisääteinen lisäeläketurva ei kata itsenäisiä yrittäjiä.

3.1.1 Hallinto

Lakisääteisen lisäeläketurvan hallinto hoidetaan yhdessä peruseläkkeiden hallinnon kanssa sosiaaliministeriössä (ks. 2.1.1).

3.1.2 Rahoitus

S2P-eläkkeet rahoitetaan samoilla sosiaalivakuutusmaksuilla kuin peruseläkkeet ja muut sosiaalivakuutusetuudet. Eläkkeiden rahoitusta ja vakuutusmaksuja on selvitetty luvussa 2.2.2.

3.1.3 Verotus

Vakuutusmaksujen ja eläkkeiden verotusta on käsitelty luvussa 2.2.3.

3.1.4 Vakuutusaika

Lisäeläkettä kartuttavaa vakuutusaikaa on sellainen työskentelyaika 16 ikävuoden täyttämistä, jolta on maksettu 1. maksuluokan eli palkansaajien sosiaalivakuutusmaksua tai, jolta maksut voidaan katsoa maksetuiksi (ks. 2.2.2). Vakuutetun maksut katsotaan maksetuiksi, kun viikkoansiot ylittävät 75 punnan (n. 123 €n) alatulorajan (LEL) (verovuonna 2002/03). Varsinaista maksua peritään, kun viikkoansiot ylittävät alatulokynnyksen (ET) 89 puntaa (n. 146 €).

S2P -eläkkeeseen maksetaan hyvityksiä työkyvyttömyyden ja lapsen tai vammaisen henkilön hoitoaikojen perusteella. Alle 6-vuotiasta lasta tai työkyvyttöntä, jatkuvan avun tarpeessa olevaa henkilöä kotona hoitavat sekä työkyvyttömät, jotka ovat oikeutettuja pitkäaikaiseen työkyvyttömyysetuuteen (Incapacity Benefit, IB) tai vaikeasti työkyvyttömille maksettavaan avustukseen (Severe Disablement Allowance) saavat S2P-eläkkeeseen hyvitystä S2P-tulokynnyksen (Low Earnings Threshold, LET) mukaan, joka verovuonna 2002/2003 vastaa 10 800 punnan vuosituloista kattuvaa eläkettä. Työkyvyttömyyden perusteella myönnettävän hyvityksen saamiseksi edellytetään lisäksi työssäkäyntiehdon täyttämistä: vakuutusmaksuaikaa on täytynyt olla 10 prosenttia koko työhistorian pituudesta ennen vanhuuseläkeiän täyttämistä.

4 Britannia.....

3.1.5. Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläkeikä on sama kuin peruseläkkeessä, miehillä 65 ja naisilla 60 vuotta. Naisten eläkeikä nousee 65 vuoteen asteittain vuosien 2010 ja 2020 välisenä aikana kuten peruseläkkeessä. Eläkkeen saaminen edellyttää käytännössä, että vakuutusmaksuja on maksettu alatulorajan ylittävistä tuloista vähintään yhtenä verovuotena. Eläkkeen varhennusmahdollisuutta ei ole.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkettä karttuu työntekijän vakuutusmaksujen ala- ja ylätulorajan välille jäävistä ansioista (ks. 2.2.2). Alatuloraja on lähes samansuuruinen kuin peruseläke, eikä sen alle jäävästä tulosta kartu eläkettä.

S2P-eläkkeen tavoitetaso on 40 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta ansioista alatulorajan (LEL, 3 900 puntaa, n. 6 377 € verovuonna 2002/03) ja 10 800 punnan (n. 17 658 €) välisistä vuosituloista, 10 prosenttia palkasta tämän ylittävistä tuloista 24 600 punnan (n. 40 221 €) vuosituloihin asti ja 20 prosenttia tämän ylittävistä tuloista ylempään rajatuloon (UEL, 30 420 puntaa, 49 737 € verovuonna 2002/03) asti. Mikäli tulot ylittävät alatulorajan (LEL), mutta jäävät alle 10 800 puntaan vuodessa, lasketaan eläke 10 800 punnan vuositulojen mukaan. S2P-eläkkeeseen sisältyy siten vähimmäistaso, joka määräytyy uuden alatulokynnyksen, "Low Earnings Threshold" (LET), mukaan.

Ennen vuotta 2009 eläkkeelle siirtyvien S2P-eläkkeen tavoitetasot ovat jonkin verran edellä mainittuja korkeammat. Esimerkiksi vuonna 2003 eläkkeelle siirtyvän tavoitetaso on 46 % alatulorajan (LEL) ja alatulokynnyksen (LET) välisistä vuosituloista, 11,5 % LET:n ylittävistä tuloista 24 600 punnan vuosituloihin asti ja 23 % prosenttia tämän ylittävistä tuloista ylempään rajatuloon asti. Tämä johtuu vuoden 1986 SERPS-eläkeuudistuksesta ja sen siirtymäsäännöksistä.

SERPS-eläkkeen tavoitetaso huhtikuuta 1988 edeltävältä ajalta on 25 % eläkkeen perusteena olevista ansioista. Vuoden 1986 eläkeuudistuksella SERPS-eläkkeen määräytymistä muutettiin huhtikuun 1988 jälkeen ansaitun eläkkeen osalta siten, että täyden eläkkeen tavoitetaso alennettiin 20 %:iin. Muutos tulee voimaan asteittain niin, että SERPS-eläkkeen tavoitetaso säilyi 25 %:ssa niillä, jotka jäivät eläkkeelle ennen huhtikuuta 2000.

Tämän jälkeen eläkkeelle siirtyvien SERPS-eläkkeen tavoitetaso alenee asteittain huhtikuusta 1988 karttuneen eläkkeen osalta siten, että 20 %:n tavoitetaso saavutetaan vuoden 2009 huhtikuun jälkeen. Vuonna 2003 eläkkeelle siirtyvän SERPS-eläkkeen tavoitetaso on 23 %.

Eläkkeen perusteena ovat kaikkien vakuutusvuosien keskiansiot. Ansiot tarkistetaan eläkkeen myöntämivuoden tasoon maan keskipalkan muutosten mukaisesti. Alatulokynnystä (LET) tarkistetaan maan keskipalkan muutosten mukaisesti. Alatulorajaa (LEL) ja ylätulorajaa (UEL) sen sijaan tarkistetaan kuluttajahintaindeksin muutosten mukaisesti.

Eläkkeelle siirryttäessä vuosien 1978–2002 aikana karttunut SERPS-eläke lasketaan erikseen ja lisätään huhtikuun alusta 2002 alkaen laskettavaan karttuneeseen S2P-eläkkeeseen.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan vuosittain kuluttajahintaindeksin muutosten mukaisesti samoin kuin peruseläkkeitä.

Eläkkeen maksaminen

S2P-eläke maksetaan yhdessä peruseläkkeen kanssa. Eläkkeen ottamista voidaan lykätä samoin kuin peruseläkettä viisi vuotta. Lykkäyskorotus on 1/700 viikkoa kohden samoin kuin peruseläkkeessä.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

SERPS-järjestelmästä maksettiin aikaisemmin karttuneen vanhuuseläkkeen mukaan määräytyviä työkyvyttömyyseläkkeitä. Huhtikuusta 1995 alkaen ei uusia työkyvyttömyyseläkkeitä lisäeläkejärjestelmästä enää ole myönnetty.

3.1.7 Perhe-eläke

Huhtikuussa 2001 voimaan tullut perhe-eläkeuudistus koskee peruseläkkeiden lisäksi myös SERPS- ja S2P-järjestelmästä maksettavia uusia perhe-eläkkeitä (ks. 2.2.7). Uudistuksen jälkeen lisäeläkejärjestelmästä maksetaan peruseläkkeen lisäksi leskivanhemman avustusta (Widowed Parent's Allowance) täydentävää leskeneläkettä (ks. 2.2.7).

4 Britannia.....

Leskivanhemman avustusta tai peruseläkkeenä maksettavaa leskeneläkettä (Bereavement Allowance) ennen eläkeikää saanut edunsaaja, joka ei ole solminut uutta avo- tai avioliittoa, on eläkeiän saavuttaessaan oikeus edunjäätäjän SERPS- ja S2P-eläkkeeseen.

SERPS-järjestelmästä maksettava täysi leskeneläke on aiemmin ollut edunjäätäjän maksussa olleen vanhuuseläkkeen tai karttuneen vanhuuseläkeoikeuden suuruinen. SERPS-järjestelmästä maksettavia uusia leskeneläkkeitä tullaan pienentämään asteittain niiden osalta, joiden edunjäätäjä saavuttaa eläkeiän 6.10.2002–6.10.2010. Leskeneläke pienenee 10 prosenttiyksikköä joka toinen vuosi, jolloin 6.10.2010 ja sen jälkeen leskeksi jääneet saavat vain 50 prosenttia edunjäätäjän karttuneesta eläkeoikeudesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä. Siirtymäsäännökset koskevat vain SERPS-eläkettä. S2P-järjestelmästä maksettava täysi leskeneläke on 50 prosenttia edunjäätäjän eläkeoikeudesta tai vanhuuseläkkeestä.

Lesken oma vanhuuseläke ja leskeneläke yhteensovitetaan niin, että ne yhteensä eivät ylitä yhdelle henkilölle maksettavan enimmäiseläkkeen määrää.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan kuluttajahintaindeksin muutoksen mukaan.

3.1.8 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Lakisääteisissä eläkejärjestelmissä ei ole vanhuuseläkkeen varhennusmahdollisuutta.

3.2 Lakisäateistä lisäeläkettä korvaava eläketurva

3.2.1 Työnantajakohtaiset eläkkeet

Työnantaja voi korvata työntekijöidensä lakisäateisen lisäeläketurvan työnantajakohtaisella eläkejärjestelmällä (contracting out). Korvaavat järjestelyt voivat olla myös työmarkkinasopimukseen perustuvia ja koko toimialaa koskevia kuten julkisella sektorilla. Yksityisellä sektorilla toimialakohtaisia järjestelmiä on kuitenkin vähän.

Työnantajan tulee konsultoida työntekijäjärjestöjä ennen kuin se päättää korvaavan järjestelmän perustamisesta. Työnantaja voi kuitenkin tehdä päätöksen järjestelmän perustamisesta myös vastoin työntekijäjärjestön kantaa. Työnantaja ei toisaalta enää vuoden 1988 jälkeen ole voinut asettaa järjestelmään kuulumista työsuhteen ehdoksi. Tuolloin työntekijät saivat myös mahdollisuuden korvata työnantajan järjestelmän ja SERPS-eläketurvan henkilökohtaisella eläkejärjestelyllä.

Korvaavaan työnantajakohtaiseen järjestelmään kuuluvat työnantajat ja työntekijät maksavat matalampia lakisääteisiä sosiaalivakuutusmaksuja (ks. 2.2.2). Maksualennukset, ja niiden lisäksi maksuperusteisiin eläkejärjestelmiin maksettavat hyvitykset, on mitoitettu niin, että niitä vastaavilla maksuilla voidaan periaatteessa kustantaa lisäeläkejärjestelmän tasoinen korvaava turva.

Maksualennukset ja -hyvitykset on mitoitettu SERPS-eläkettä vastaavalle tasolle. Koska uuden S2P-eläkkeen määräytymisperusteet poikkeavat tavoitetason ja tulorajojen osalta SERPS-järjestelmästä, saattaa 6.4.2002 alkaen työnantajakohtaiseen lisäeläkejärjestelyyn kuuluvilla karttua korvaavan eläkkeen lisäksi myös S2P-lisäeläkettä. S2P-eläkettä karttuu niille, joiden vuosiansiot ovat vähintään alatulorajan (LEL, 3 900 puntaa verovuonna 2002/2003) suuruiset, mutta jäävät alle 24 600 puntaa. S2P-eläkettä karttuu siltä osin kuin S2P-eläke olisi ollut parempi kuin SERPS-eläke, mikäli vakuutetut olisivat pysyneet lisäeläkejärjestelmässä.

Voidakseen olla lakisääteistä korvaava järjestelmän tulee saada ministeriön vakuutusmaksutoimiston hyväksyntä. 'Occupational Pensions Regulatory Authority' (OPRA) valvoo järjestelmien toimintaa, ennen kaikkea niiden taloudellista tilaa ja kykyä vastata vähimmäistasoisen turvan mukaisesta eläkevastuustaan. Etuusperusteisten järjestelmien rahastointiastetta koskevat tietyt vähimmäismääräykset. Karttuneiden eläkeoikeuksien tulee periaatteessa olla täysin rahastoitu. Varojen sijoittamisesta korvaavissa järjestelmissä on omat määräyksensä.

S2P-eläketurvaa korvaava työnantajakohtainen eläketurva tulee järjestää perustamalla omaisuudenhoitohallinto (trust). Se on luottamushenkilöjäsenten (trustees) muodostama hallintoelin, joka kantaa aina vastuun eläkejärjestelmästä riippumatta siitä, hoitaako se itse järjestelmän rahaston, antaako se sen ulkopuoliselle rahaston hoitajalle, vai järjestetäänkö eläketurva vakuutuksena vakuutusyhtiössä. Noin neljäsosa työnantajakohtaisista eläkejärjestelmistä perustuu vakuutukseen.

Vuodesta 1988 lähtien korvaava järjestelmä on voinut olla joko etuusperusteinen tai maksuperusteinen. Sitä ennen vain etuusperusteiset järjes-

4 Britannia.....

telmät hyväksyttiin. Vuodesta 1997 alkaen samassa järjestelmässä voi olla sekä etuus- että maksuperusteinen osasto.

Eläketurvan vähimmäistaso etuusperusteisissa järjestelmissä

Etuusperusteisen järjestelmän tulee ennen huhtikuuta 1997 karttuneen eläkkeen osalta taata SERPS-eläkettä vastaava vähimmäiseläke (Guaranteed Minimum Pension, GMP). Jos tämä eläke (esim. erilaisista indeksitarkistuksista johtuen) jää pienemmäksi kuin se SERPS-eläke, joka olisi karttunut samalta ajalta, maksetaan erotus SERPS-eläkkeenä. Huhtikuun 1997 jälkeiseltä ajalta tällaista takuuta ei enää ole. SERPS-eläkettä ei enää makseta ajalta, jona ei ole kuulunut järjestelmään.

Vähimmäiseläketakuun sijaan korvaavien etuusperusteisten järjestelmien tulee huhtikuun 1997 jälkeiseltä ajalta tarjota kokonaisuutena yhtä hyvät tai paremmat etuudet kuin viitejärjestelmä (reference scheme). Viitejärjestelmässä eläkeikä on 65 vuotta ja eläkettä karttuu 1,25 % vuodessa kolmen viimeisen vuoden palkkaindeksillä tarkistetuista keskituloista. Eläkeperusteena on 90 % sosiaalivakuutuksen ala- ja ylätulorajan välisistä tuloista. Näitä rajoja tarkistetaan hintaindeksin kehityksen mukaan. Eläkettä karttuu enintään 40 vuodelta. Leskeneläke mies- ja naisleskelle on 50 % edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä. Eläkeitä tarkistetaan vuosittain kuluttajahintaindeksillä tai viidellä prosentilla riippuen siitä kumpi niistä on matalampi.

Kun nykyisin riittää se, että korvaava järjestelmä kokonaisuutena tarjoaa viitejärjestelmän tasoisen turvan, ei yksilötasolla ole enää takuuta siitä, että etuudet ovat yhtä hyvät kuin lakisääteisessä lisäeläkejärjestelmässä. Järjestelmän tulee kuitenkin voida osoittaa, että 90 prosentilla työntekijöistä etuudet ovat vähintään viitejärjestelmän tasoiset.

Verovuonna 2002/2003 alennus työntekijän maksusta on 1,6 prosenttiyksikköä ja työnantajan maksusta 3,5 prosenttiyksikköä eli yhteensä 5,1 prosenttiyksikköä (ks. 2.2.2).

Eläketurvan vähimmäistaso maksuperusteisissa järjestelmissä

Jos eläkejärjestelmä on maksuperusteinen, ei vähimmäiseläketasoa voida asettaa, mutta järjestelmään maksettavien työnantaja- ja työntekijämaksujen tulee olla vähintään lakisääteisistä sosiaalivakuutusmaksuista saatavien alennusten ja hyvitysten suuruiset. Näitä maksuja

ja niille saatuja tuottoja kutsutaan työntekijän 'suojatuiksi oikeuksiksi' ('protected rights').

'Suojatut oikeudet' tulee käyttää eläkkeen ostamiseen työntekijän valitsemasta vakuutusyhtiöstä, tai työnantajan oma järjestelmä voi huolehtia eläkkeen maksamisesta. Näillä varoilla tulee järjestää myös leskeneläke, joka on vähintään 50 % edunjättäjän karttuneesta eläkkeestä. Myös näitä eläkkeitä tulee tarkistaa vuosittain hintaindeksillä tai viidellä prosentilla, jos se on vähemmän.

Verovuonna 2002/2003 alennus työntekijän maksusta on 1,6 prosenttiyksikköä ja työnantajan maksusta 1 prosenttiyksikkö eli yhteensä 2,6 prosenttiyksikköä. Lisäksi veroviraston vakuutusmaksutoimisto maksaa suoraan järjestelmälle kustakin työntekijästä tämän iän mukaan määräytyvää hyvitystä. Verovuonna 2002/2003 maksualennus ja hyvitys on yhteensä 2,6–10,5 %.

Jos järjestelmään maksetut maksut ovat olleet vähimmäistasoa korkeammat, voidaan ylittävä osa ja sen tuotto maksaa eläkkeen sijasta myös ker-tasuorituksena.

Eläkeoikeuden siirtäminen toiseen järjestelmään

Jos työntekijä siirtyy toisen työnantajan palvelukseen, hän voi pyytää, että karttunut eläkeoikeus siirretään uuden työnantajan eläkejärjestelmään. Huhtikuussa 1997 voimaan tulleen lainmuutoksen jälkeen työnantajilla on velvollisuus suostua siirtoon. Siirron mukana vastuu vähimmäiseläketasosta ja eläkkeen tarkistuksista siirtyy yleensä kokonaan uudelle järjestelmälle. Karttunut eläkeoikeus voidaan siirtää myös työntekijän henkilökohtaiseen eläkejärjestelyyn.

3.2.2 Henkilökohtaiset eläkkeet

Lakisääteistä lisäeläketurvaa korvaavista henkilökohtaisista eläkejärjestelyistä käytetään englanninkielistä nimeä 'Appropriate Personal Pension Schemes' (APP) sekä 6.4.2001 alkaen 'Appropriate Personal Pension Stakeholder Pension Schemes' (APPSHP).

Myös henkilökohtaisen eläkejärjestelyn tulee saada vakuutusmaksutoimiston hyväksymistodistus. Tämän saadakseen sen tulee täyttää 'suojattuja oikeuksia' koskevat määräykset samoin kuin työnantajakohtaisten eläkejärjestelmien (ks. 3.2.1).

4 Britannia.....

Henkilökohtaisen eläkejärjestelyn tulee aina olla maksuperusteinen. Työnantaja ja työntekijä jatkavat alentamattomien sosiaalivakuutusmaksujen maksamista. Veroviraston vakuutusmaksutoimisto siirtää vakuutetun iästä ja tuloista riippuvan hyvityksen suoraan työntekijän ilmoittamalle eläketurvan järjestäjälle. Verovuonna 2002/2003 hyvitykset ovat 8,4–21,0 % tuloista, jotka jäävät alle S2P-lisäeläkejärjestelmän tulokynnyksen (LET), 2,1–5,25 % tulokynnyksen ylittävistä ja 24 600 punnan välisistä vuosituloista ja 4,2–10,5 % tämän ylittävistä tuloista.

6.4.2002 alkaen henkilökohtaiseen lisäeläkejärjestelyyn kuuluvat, joiden vuosiansiot ovat vähintään alatulorajan (LEL, 3 900 punttaa verovuonna 2002/2003) suuruiset, mutta jäävät alle S2P-lisäeläkejärjestelmän alatulokynnyksen (LET, 10 800 punttaa verovuonna 2002/2003), kartuttavat lisäksi S2P-eläkettä alatulokynnyksen ja vakuutetun tulojen erotusta vastaavasta määrästä.

APP- ja stakeholder-eläkevakuutuksia myyvät mm. vakuutusyhtiöt, pankit ja asuntolainarahastot (building societies).

4 Lisäeläketurva

Yleistä

S2P-eläkkeitä korvaavan eläkejärjestelmän lisäksi työnantajat voivat järjestää työntekijöilleen täydentävää eläketurvaa. Tällainen täydentävä lisäeläke voidaan yhdistää S2P-turvaa korvaavaan lisäeläkkeeseen tai se voidaan järjestää siitä erillisenä. Edullisen verokohtelun saamiseksi järjestelmän tulee olla veroviranomaisen hyväksymä ja täyttää sen eläkejärjestelmiä koskevat määräykset muun muassa eläkkeiden enimmäismääristä. Tällaisia järjestelmiä kutsutaan 'hyväksytyiksi eläkejärjestelmiksi' (approved pension scheme).

Eläkejärjestelmän hallinto on verotuksellisista syistä lähes aina järjestetty perustamalla omaisuudenhoitohallinto (trust) kuten korvaavissa eläkejärjestelmissä (ks. 3.2.1). Etuusperusteisia järjestelmiä koskevat samat vähimmäisrahastointia koskevat määräykset kuin korvaavia järjestelmiä (ks. 3.2.1).

Eläkejärjestelmistä maksetaan tavallisesti vanhuuseläkkeitä ja perhe-eläkkeitä, mutta myös työkyvyttömyyseläkkeet ovat yleisiä. Suurin osa eläkejärjestelmistä maksaa etuusperusteisia eläkkeitä, mutta maksupe-

rusteisten järjestelmien osuus on viimevuosina kasvanut merkittävästi. Myös näiden yhdistelmiä on olemassa.

Eläkejärjestelmään pääsemiseksi voidaan edellyttää 1–2 vuotta kestänyttä työsuhdetta ja 18–25 vuoden ikää. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi edellytetään usein, että on kuulunut järjestelmään vähintään viisi vuotta. Tavallisin vanhuuseläkeikä on 65 vuotta sekä miehillä että naisilla. Useimmissa järjestelmissä on mahdollisuus siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle.

Etuudet

Veroviranomaisen hyväksymässä eläkejärjestelmässä eläke voi olla korkeintaan kaksi kolmasosaa loppupalkasta. Eläkkeen perusteena olevan tulon yläraja on hyväksytyissä järjestelmissä 97 200 punttaa (n. 159 413 €) vuodessa (verovuonna 2002/03). Tavallisin eläkkeen karttumisnopeus on 1/60 vuodessa enintään 40 vuoden ajalta. Eläke määrätään tavallisesti 3–5 viimeisen työvuoden keskiansioista. Osa eläkkeestä voidaan muuttaa verovapaaksi kertasuorituksesi. Kertasuorituksen verovapaa enimmäismäärä on puolitoistakertainen loppupalkka edellä mainittuun ylärajaan asti.

Maksuperusteisissa järjestelmissä vakuutusmaksutaso vaihtelee niin, ettei tyypillisestä järjestelmästä voida puhua. Edellä mainittuja eläkkeen enimmäismääriä koskevia rajoituksia sovelletaan myös hyväksytyihin maksuperusteisiin järjestelmiin. Uudessa järjestelmässä työntekijän maksu on usein 3–5 % palkasta ja työnantajan maksu 4–10 %.

Kuolemantapauksessa maksetaan tavallisesti 2–4 vuosipalkan suuruinen kertakorvaus. Sen lisäksi maksetaan usein leskeneläkkeenä puolet edunjättäjän vanhuuseläkkeestä. Lapseneläkkeenä voidaan maksaa 10 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä lasta kohden. Maksuperusteisissa järjestelmissä omaisille maksetaan edunjättäjän eläkettä varten karttuneet varat. Perhe-eläke voidaan järjestää myös erillisenä vakuutuksena.

Työkyvyttömyysetuutena maksetaan yleensä joko prosenttiosuus (esim. 50 %) loppupalkasta tai se vanhuuseläke, joka olisi maksettu normaalissa vanhuuseläkeikässä (tuleva aika mukaan lukien). Eläke muutetaan yleisessä eläkeikässä vanhuuseläkkeeksi. Maksuperusteisissa järjestelmissä tällainen työkyvyttömyysetuus on tavallisesti järjestetty erillisenä vakuutuksena.

4 Britannia.....

Eläketurvan säilyminen

Eläkejärjestelmiä koskevan lainsäädännön mukaan vapaakirjaoikeuden tulee syntyä, kun eläkkeeseen oikeuttava työsuhde on jatkunut kaksi vuotta. Karttunut eläkeoikeus voidaan myös siirtää toiseen eläkelaitokseen työsuhteen vaihtuessa. Jos vapaakirjaoikeutta ei ole syntynyt, työntekijälle palautetaan tavallisesti maksetut vakuutusmaksut.

Eläkkeiden tarkistaminen

Eläkkeiden tason tarkistuksista on säädetty lailla. Vapaakirjoja ja maksussa olevia eläkkeitä on tarkistettava vähintään 5 % vuodessa, kuitenkin enintään hintaindeksin muutoksen mukaan, jos se on pienempi. Maksussa olevia eläkkeitä on tarkistettava näiden vähimmäismääräysten mukaisesti huhtikuun 1997 jälkeen karttuneen eläkkeen osalta. Määräykset koskevat sekä etuus- että maksuperusteisia järjestelmiä.

Vakuutusmaksut ja verotus

Työntekijät osallistuvat tavallisesti eläkkeiden rahoitukseen 3–5 %:n suuruisella maksulla. Etuusperusteisessa järjestelmässä työnantajat kustantavat eläkkeet tämän ylittävältä osalta. Maksuperusteisten järjestelmien työnantajamaksuista on kerrottu edellä.

Työnantajan maksut työnantajakohtaisiin lisäeläkejärjestelmiin ovat kokonaan verovähennyskelpoisia. Jos järjestelmä ei ole veroviranomaisen hyväksymä, katsotaan maksut työntekijän verotettavaksi tuloksi, ja niistä peritään sosiaalivakuutusmaksu.

Työntekijämaksuja hyväksytyihin eläkejärjestelmin voi vähentää verotuksessa enintään 15 % palkasta vuotuisen enimmäistulorajaan asti (97 200 puntaa, n. 159 413 € verovuonna 2002/03). Jos eläkejärjestelmä ei ole 'hyväksytty', ei työntekijämaksuja voi vähentää.

Niistä vakuutusmaksuista, jotka palautetaan työntekijälle silloin kun eläkeoikeutta ei ole syntynyt, peritään 20 %:n vero, jos eläkejärjestelmä ei ole veroviranomaisen hyväksymä. Tämä vero vähennetään tavallisesti työntekijän saamasta palautussummasta.

Maksettavat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Kertakorvauksena maksettavat etuudet ovat verovapaita edellä mainittujen rajojen puitteissa.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteinen eläketurva

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusajkojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Britannian välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä, ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Suomen ja Britannian välillä on myös kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus, jota sovelletaan kolmansien maiden kansalaisiin.

Ulkomaille lähetetty työntekijä pysyy kansallisen lainsäädännön mukaan Britannian sosiaalivakuutuksessa vuoden ajan, jos hän on Britanniassa toimivan yrityksen palveluksessa, on asunut Britanniassa välittömästi ennen ulkomaantyön aloittamista ja katsotaan edelleen maassa asuvaksi. Tältä ajalta maksetaan sosiaalivakuutusmaksut (maksuluokka 1). Jos työntekijä ei kuulu pakollisesti Britannian sosiaalivakuutukseen ulkomailla ollessaan, hän voi määrätyin edellytyksin jatkaa vakuutusta vapaaehtoisesti maksamalla yrittäjiltä perittäviä tai vapaaehtoisia vakuutusmaksuja (maksuluokka 2 tai 3).

Kansallisen lainsäädännön mukaan vanhuuseläkkeenä, leskivanhemman avustuksena ja leskeneläkkeenä maksettava peruseläke voidaan sekä maksaa että myöntää ulkomaille ilman eri sopimusta. Leskivanhemman avustukseen maksetaan lapsikorotus vain, jos leski ja lapsi asuvat ETA-maassa. Joihinkin yksittäisiin ETA:n ulkopuolisiin maihin korotus voidaan kuitenkin maksaa. Ulkomaille maksettaviin vanhuus- ja perhe-eläkkeisiin ei ETA-maita ja joitakin yksittäisiä ETAn ulkopuolisia maita lukuunottamatta tehdä indeksitarkistuksia.

Työkyvyttömyyseläke (Incapacity Benefit) voidaan maksaa ulkomaille 26 viikon ajan, jos ulkomailla oleskelu on tilapäistä. Myös vähimmäisetuuksina maksettavia työkyvyttömyysetuuksia, jotka eivät perustu vakuutusmaksuihin, voidaan maksaa ulkomaille vain tilapäisen oleskeluna ajalta.

Lisäeläketurva

Jos yritys, jolla on kotipaikka Britanniassa, lähettää työntekijänsä työkomennukselle ulkomaille, tämä voi pysyä yrityksen lisäeläkejärjestelmässä. Jos työsuhde on tähän Britanniassa toimivaan yritykseen ja se maksaa

4 Britannia.....

palkan, ei ulkomaankomennuksen kestolle ole asetettu aikarajaa. Myös ulkomaisen yhtiön Britanniassa toimivan tytäryhtiön palveluksessa ulkomailla oleva voi pysyä yhtiön eläkejärjestelmässä ilman aikarajaa, jos hänen palkkansa verotetaan edelleen Britanniassa.

Jos lähetetyn työntekijän työnantaja ulkomailla on joku muu kuin edellä mainittu yritys, voi työntekijä pysyä englantilaisen yrityksen eläkejärjestelmässä 10 vuotta. Myös paikalta palkattu työntekijä voi kuulua englantilaisen yrityksen lisäeläkejärjestelmään 10 vuotta. Kahdessa jälkimmäisessä tapauksessa edellytetään, että työntekijällä on tarkoitus palata tai muuttaa Britanniaan joko englantilaisen yrityksen palvelukseen tai eläkkeelle.

Työnantajakohtaisessa eläkejärjestelmässä syntynyt vapaakirjaoikeus voidaan verosäännösten mukaan siirtää toisen maan eläkejärjestelmään, jos työntekijä on muuttanut maasta lopullisesti eikä hänellä ole enää tarkoitus palata maahan asumaan tai työskentelemään. Eläkeoikeus voidaan myös säilyttää eläkejärjestelmässä, jolloin eläke maksetaan aikanaan myös ulkomaille.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Britanniassa on viime aikoina tehty joukko uudistuksia, joiden tavoitteena on parantaa erityisesti pienituloisten eläkeläisten toimeentuloturvaa ja samalla kohdistaa etuudet entistä tarkemmin niitä tarvitseville. Uudistuksilla pyritään lisäämään myös yksilöllistä eläkesäästämistä. Pitkällä aikavälillä eläketurvaan tehtävien muutosten tavoitteena on vähentää valtion osuutta kokonaiseläketurvan kustannuksista.

Uusi lakisääteinen lisäeläkejärjestelmä S2P

Pienituloisten eläkeläisten aseman vahvistamiseen tähtää erityisesti uusi lakisääteinen lisäeläkejärjestelmä, State Second Pension (S2P), joka on ollut voimassa huhtikuusta 2002 alkaen. Se on suunnattu matalapalkkaisen työntekijöiden eläketurvan parantamiseksi. Entiseen SERPS-järjestelmään verrattuna eläkkeen tavoitetaso on kaksinkertainen alle 10 800 puntaa (n. 17 658 €) vuodessa ansaitsevilla. Tulevaisuudessa S2P-eläkejärjestelmä on tarkoitus muuttaa tasaeläkkeeksi. Siirtymävaihe on vasta suunnitteilla ja on esitetty, että muutos tulisi voimaan vuonna 2006. Muutos koskisi mahdollisesti niitä työntekijöitä, jotka kyseisenä vuonna ovat alle 46-vuotiaita. Uudistuksen jälkeen lakisääteinen lisäeläke määräytyisi kaikille S2P:n alatulokynnyksen (LET, 10 800 £ verovuonna 200/2003) mukaan.

Pienituloisten vähimmäistulotakuu

Kaikkein pienituloisimpien eläkkeensaajien toimeentulo on turvattu huhtikuusta 1999 alkaen vakuutusmaksuista riippumattomalla, tuloharkintaisella vähimmäistulotakuulla (Minimum Income Guarantee), joka on korkeampi kuin kansanvakuutusjärjestelmän peruseläke.

Britannian hallituksen pyrkimyksenä on poistaa esteitä eläkesäästämisen tieltä ja luoda myös pienempituloisille kannustimia säästää omaa tulevaa eläkettään varten. Tähän tähtää myös vuonna 2003 voimaan tuleva eläkehyvitys (pension credit), joka maksetaan niille, joille on kertymässä vain pienehkö eläke. Kyse on myös eräänlaisesta kannustinloukun purkamisesta. Toimeentulotukena maksettava vähimmäistulotakuu (Minimum Income Guarantee) ja eläkesäästäminen sovitetaan yhteen siten, että myös pienituloisten kannattaisi säästää eläkettä varten. Tällä hetkellä vakuutettu, jolla ei ole muuta eläketurvaa kuin vähimmäistulotakuu saa samansuuruisen eläkkeen kuin vakuutettu, joka peruseläkkeen lisäksi on kartuttanut lisäeläkettä tai muuta eläkettä, mutta jonka yhteenlaskettu eläke jää pienemmäksi tai samansuuruiseksi kuin vähimmäistulotakuu.

Vuodesta 2003 alkaen eläkkeensaajille tullaan maksamaan hyvitystä siten, että eläkettä, joka jää alle vähimmäistulotakuun tullaan korottamaan kyseiselle vähimmäistulotasolle, jonka lisäksi kustakin peruseläkkeen ylittävistä säästetyistä punnasta hyvitetään 60 % vähimmäistulorajaan asti ns. säästöhyvityksenä (savings credit). Säästöhyvitys alenee asteittain, kun tulot ylittävät vähimmäistulotakuun.

Stakeholder-eläkkeet

Yksilöllisen eläkesäästämisen lisäämiseen tähtäävä laki osuuseläkkeistä tuli voimaan huhtikuussa 2001. Työnantajat, jotka eivät itse järjestä lisäeläketurvaa kaikille työntekijöilleen ovat 8.10.2001 alkaen olleet velvollisia tarjoamaan työntekijöilleen jonkin osuuseläkejärjestelmän, johon ne myös perivät työntekijämaksut suoraan työntekijän palkasta. Työnantajan ei kuitenkaan tarvitse osallistua kustannuksiin. Osuuseläke (stakeholder pension) on henkilökohtainen lisäeläke, joka on suunnattu erityisesti keskituloisille ja niille, joilla ei ole ollut mahdollisuutta liittyä työnantajakohtaiseen eläkejärjestelmään tai joille henkilökohtainen lisäeläke on ollut liian kallis ratkaisu. Säästäminen on vapaaehtoista ja sitä tuetaan verotuksen kautta. Osuuseläkejärjestelmä on hallituksen keskeinen väline pyrkimyksissä lisätä eläkesäästämistä. Osuuseläkkeiden avulla hallituksen tavoitteena on myös lisätä yksilöllistä vastuuta eläketurvan järjestämisessä.

4 Britannia.....

Perhe-eläkeuudistus

Perhe-eläkkeitä koskeva uudistus tuli voimaan huhtikuussa 2001. Uudistuksessa miehet saivat tasavertaisen oikeuden perhe-eläkkeisiin naisten kanssa. Samalla perhe-eläkkeet kohdistettiin entistä selvemmin lapsiperheille. Muilla on oikeus perhe-eläkkeeseen vain tilapäisesti.

Työkyvyttömyyseläkeuudistus

Työkyvyttömyyseläkkeisiin huhtikuussa 2001 tehtyjen muutosten tavoitteena on ihmisten kannustaminen entistä enemmän takaisin työelämään. Työkyvyttömyyseläkkeeseen alkuperäistä merkitystä sairauden vuoksi poisjäävän työansion korvaajana halutaan korostaa ja eläke kohdistetaan niille, jotka ovat olleet ansiotyössä lähiaikoina ennen sairastumista. Hallitus haluaa myös estää, ettei työkyvyttömyyseläkettä käytetä täydentämään yksityisistä lisäeläkejärjestelmistä hankittua varhennettua vanhuuseläkettä. Uudistuksen jälkeen työnantajakohhtaiset ja yksilölliset lisäeläkkeet pienentävät työkyvyttömyyseläkettä. Aikaisemmin muita eläketuloja ei vähennetty työkyvyttömyyseläkkeestä.

Karttuneiden eläkeoikeuksien jakaminen avioeron yhteydessä

Eläkeoikeuksien jakamista koskevia uusia säännöksiä on sovellettu avioeroihin, jotka ovat tapahtuneet 1.12.2000 tai sen jälkeen. Uudistuksella pyritään aiempaa oikeudenmukaisempaan lopputulokseen lisäämällä puolison mahdollisuuksia taloudelliseen riippumattomuuteen entisestä puolisosta (ns. 'clean break').

Yksityiset eläkkeet on aiemmin ollut mahdollista ottaa huomioon omaisuuden osituksessa, joko hyvittämällä toiselle puolisolle jäävä eläkepääoma muulla omaisuudella tai korvamerkkitsemällä osa eläkepääomasta toiselle puolisolle. Uudistuksen jälkeen myös SERPS- ja S2P-eläkeoikeus tulee jaettavaksi.

Aiemmin toinen eronneista puolisoista sai oikeuden määräämän osuuden entisen puolisonsa eläkkeeseen vasta, kun tämä jäi eläkkeelle ja eläkeoikeus säilyi vain entisen puolison elinajan. Edellytyksenä oli lisäksi, ettei hyvityksen saava puoliso ollut solminut uutta avioliittoa. Uusien sääntöjen mukaan eläkeoikeuden jakaminen voidaan tehdä välittömästi avioeron yhteydessä. Eläkeoikeuksien jakaminen koskee lakisääteistä ansioläkettä sekä työnantajakohhtaisia ja henkilökohtaisia lisäeläkkeitä, kuten osuuseläkkeitä. Puolisot voivat sopia eläkeoikeuksien jakamisen korvaamisesta myös muulla tavoin.

Osoitteita

Sosiaaliministeriö, Department for Work and Pensions, The Adelphi, 1-11 John Adam Street, UK-London WC2N 6HT. Puhelin: +44 20 7712 2171. Faksi: +44 20 7712 2386.

Ulkomaan eläkeasiat, Department for Work and Pensions, Pensions and Overseas Benefits Directorate, Tyneview Park, Whitley Road, Benton, Newcastle upon Tyne NE98 1 BA . Puhelin: +44 191 218 7777. Faksi: +44 191 218 7293. Sähköposti: baadmin@baadmin.demon.co.uk.

Ulkomaan vakuutusmaksuasiat, Inland Revenue, National Insurance Contributions Office, International Services, Longbenton, Newcastle upon Tyne NE98 1ZZ. Puhelin: + 44 191 225 4811. Faksi: +44 191 225 7800.

Lähteet

A Guide to Retirement Pensions. 2002. The Pension Service. Department for Work and Pensions.

A Guide to Incapacity Benefit. 2002. Social Security Office. Department for Work and Pensions.

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Worldwide. Brussels.

Daykin, C.D. 1994. Pension Provision in Britain. A Report to the European Commission by the Government Actuary. HMSO. London.

Department for Work and Pensions. www.dwp.gov.uk.

Employee's guide to minimum contributions. 2002. Inland Revenue.

Her Majesty's Stationery Office (HMSO). www.hmso.gov.uk.

IBIS News. International Benefits Information Service. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

Inland Revenue. www.inlandrevenue.gov.uk.

National Insurance contributions for employees. 2002. Inland Revenue.

4 Britannia.....

New Bereavement Benefits. Important news for husbands and wives. 2001. Department of Social Security.

Occupational Pension Schemes - A guide for members of tax approved schemes. 2002. Inland Revenue. Personal Taxpayer Series IR2.

Personal Pension Schemes (including Stakeholder Pension Schemes) - A guide for members of tax approved schemes. 2001. Inland Revenue. Personal Taxpayer Series IR 3.

Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001. (2001). European Commission. Directorate-General of Employment and Social Affairs. MISSOC Secretariat, Köln.

Social Security abroad. National Insurance contributions, Social Security benefits, Health care in certain overseas countries. 2002. Inland Revenue.

The Lissongrove Benefits Program. 2002.
www.lissongrovebenefits.co.uk.

The Pension Service. Part of the Department of Work and Pensions.
www.thepensionservice.gov.uk.

Vidlund, M. Eläkkeistä ulkomailla: Ison-Britannian eläkeuudistus. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2001:5.

Voluntary National Insurance Contributions. 2002. Inland Revenue.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä on maan kattavin järjestelmä. Järjestelmästä myönnetään vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.
- Yrittäjillä ja joillakin ammattiryhmillä omat eläkejärjestelmät.
- Ei kansaneläkejärjestelmää, vähimmäisturvana tuloharkintaiset vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeet.
- Lisäksi työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä, jotka kattavat n. 15 % työntekijöistä.

Etuudet

- Vanhuuseläkkeen enimmäiskarttuma 100 % eläkkeen perusteena olleista tuloista 35 vuoden jälkeen. Eläkeikä 65 vuotta. Varhennusmahdollisuus. Eläkkeen vähimmäismäärä yksinasuvalle 385,50 € ja enimmäismäärä 1953,10 € kuukaudessa v. 2002.
- Työkyvyttömyyseläke myönnetään ainoastaan pysyvän työkyvyttömyyden perusteella. Neljä eri eläkettä työkyvyttömyysasteen mukaan.
- Leskeneläke 46 % eläkeperusteesta (70 % perheelliselle). Eläkkeellä vähimmäis- ja enimmäismäärät.

Rahoitus

- Palkansaajien yleinen järjestelmä on jakojärjestelmä. Valtio osallistuu eläkkeiden rahoitukseen. Samalla maksulla rahoitetaan myös muita sosiaalivakuutusetuuksia. Työnantajan maksu 23,6 % ja työntekijän maksu 4,7 % v. 2002. Tuloilla ala- ja yläraja.
- Yrittäjien sosiaalivakuutusmaksu oli 26,5 % v. 2001.

Hallinto

- Eläkejärjestelmän ylin valvonta kuuluu sosiaali- ja työministeriölle. Järjestelmää hallinnoi Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS), joka myöntää eläkkeet. Yleinen sosiaaliturvarahasto (Tesorería General de la Seguridad Social, TGSS) vastaa järjestelmän varoista ja maksaa eläkkeet.
- Dirección General de Seguros y Fondos de Pensiones (DGS) myöntää toimiluvan ns. hyväksytyille lisäeläkejärjestelmille ja valvoo eläkekassojen toimintaa.

5 Espanja.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2.1 Vanhuuseläke
- 2.2 Työkyvyttömyyseläke

3 Työeläketurva

- 3.1 Palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä
 - 3.1.1 Hallinto
 - 3.1.2 Rahoitus
 - 3.1.2 Verotus
 - 3.1.4 Vakuutusaika
 - 3.1.5 Vanhuuseläke
 - 3.1.6 Työkyvyttömyyseläke
 - 3.1.7 Perhe-eläke
- 3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle
- 3.3 Vapaaehtoinen vakuutus
- 3.4 Yrittäjien eläkejärjestelmä

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Eläketurva Espanjassa on pääosin työskentelyn perusteella ansaittua turvaa. Maan kattavin eläkejärjestelmä on palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä. Siihen kuuluvat pakollisesti kaikki työntekijät, jotka eivät kuulu johonkin sitä korvaavaan erityisalan eläkejärjestelmään. Tällaisia erityisalan järjestelmiä on Espanjassa useita. Omat eläkejärjestelmänsä on mm. monilla julkisen sektorin työntekijäryhmillä, yrittäjillä, maataloudessa työskentelevillä, merimiehillä ja kaivosalan työntekijöillä. Myös joillakin vapaiden ammattien harjoittajilla kuten lakimiehillä ja lääkäreillä on ammattikunnan oma eläkejärjestelmä. Näiden erityisjärjestelmien etuudet ovat pitkälle yhtenevät yleisen eläkejärjestelmän etuuksien kanssa.

Kansaneläkejärjestelmää Espanjassa ei ole, mutta asumisen perusteella myönnettävää sosiaaliturvaa on viime vuosina kehitetty. Vuodesta 1990 on ollut voimassa tuloharkintainen vähimmäiseläkejärjestelmä, josta myönnetään vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä niille Espanjassa asuville, joilla ei ole oikeutta työeläkkeeseen tai joiden työeläke jää tiettyä vähimmäismäärää pienemmäksi.

Työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelmät suhteellisen uusia ja kehittyneitä Espanjassa. Ne kattavat noin 15 % työntekijöistä. Lakisääteisen turvan korkea taso on osaltaan vaikuttanut siihen, että järjestelmät ovat yleistyneet vasta viime aikoina.

2 Vähimmäiseläketurva

Niille Espanjassa asuville, joilla ei ole oikeutta työeläkkeeseen, joko siksi että he eivät ole olleet työssä tai ovat työskennelleet niin lyhyen aikaa, että heille ei ole syntynyt oikeutta eläkkeeseen, voidaan maksaa vakuutusmaksuista ja työnteosta riippumattonta työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkettä. Eläkettä voidaan maksaa myös niille, joiden työeläke jää tiettyä vähimmäismäärää pienemmäksi.

Vakuutusmaksuista riippumattomat vähimmäiseläkkeet kuuluvat työ- ja sosiaaliministeriön (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales) hallinnonalaan. Ministeriön alaisuudessa toimiva maahanmuutto- sosiaalipalvelulaitos (Instituto de Migraciones y de Servicios Sociales, IMSERSO) ja autonomisten alueiden paikallisviranomaiset hoitavat etuuksien myöntämisen ja maksamisen. Etuudet rahoitetaan kokonaisuudessaan valtion varoin.

5 Espanja.....

2.1 Vanhuuseläke

Vakuutusmaksuista riippumaton vanhuuseläke, Pensi3n de jubilaci3n no contributiva, voidaan my3ntää 65 vuotta täyttäneelle henkil3lle, jonka eläke jää alle minimitason ja jonka muut vuositulot eivät ylitä 3 387 euroa vuodessa. Lisäksi edellytetään, että hakija on asunut Espanjassa vähintään 10 vuotta 16:n ja 65:n ikävuoden välillä, näistä kaksi vuotta välittömästi ennen eläkkeen hakemista.

Eläke oli vuonna 2001 suuruudeltaan 3 526 € vuodessa, jos perheessä oli yksi edunsaaja.

2.2 Työkyvyttömyyseläke

Vakuutusmaksuista riippumatonta työkyvyttömyyseläkettä, Pensi3n de invalidez no contributiva, voidaan maksaa 18–65-vuotiaalle pitkäaikaisesti työkyvyttömälle henkil3lle, jos hänellä ei ole oikeutta työeläkejärjestelmästä maksettavaan työkyvyttömyyseläkkeeseen tai eläke jää minimitasoa pienemmäksi. Hakijan muihin tuloihin sovelletaan vanhuuseläkkeen tulo rajaa.

Työkyvyn tulee olla alentunut vähintään 65 %. Lisäksi edellytetään, että hakija on asunut Espanjassa vähintään 5 vuotta, joista kaksi välittömästi ennen eläkkeen hakemista.

Työkyvyttömyyseläkkeen suuruus riippuu työkyvyttömyysasteesta. Jos työkyvyttömyysaste on 65 % mutta alle 75 %, on eläke 3 526 euroa vuodessa (vuoden 2001 taso). Jos taas työkyvyttömyysaste on yli 75 % tai edunsaaja on jatkuvan avun tarpeessa, on eläke 5 290 euroa vuodessa.

3 Työeläketurva

Pääosa espanjalaisten eläketurvasta muodostuu lakisääteisten työeläkkeiden antamasta turvasta. Kattavin työeläkejärjestelmä on palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä. Se on osa lakisääteisen sosiaaliturvan kokonaisuutta, josta on säädetty yleisessä sosiaaliturvalaissa. Nykyinen laki on vuodelta 1974, mutta se noudattaa pitkälti vuonna 1963 annetun sosiaaliturvalain periaatteita. Seuraavassa tarkastellaan lähemmin palkansaajien yleistä eläkejärjestelmää ja lyhyesti yrittäjien eläkejärjestelmää.

3.1 Palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä

Palkansaajien yleiseen eläkejärjestelmään kuuluminen on lakisääteisesti - pakollista kaikille niille palkansaajille, jotka eivät kuulu johonkin sitä korvaavaan erityisalan järjestelmään (ks. 1). Järjestelmään kuuluvat yksityisen sektorin työntekijät teollisuuden ja kaupan alalta sekä palvelualoilta. Järjestelmään kuuluvat kokopäivätyöntekijät ja vuoden 1998 lopusta lähtien myös osa-aikatyöntekijät.

3.1.1 Hallinto

Eläkejärjestelmän ylin valvonta kuuluu työ- ja sosiaaliministeriölle (Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales). Järjestelmän hallinnosta vastaa Kansallinen sosiaaliturvalaitos, Instituto Nacional de la Seguridad Social (INSS) alue- ja paikallistoimistoineen. Sosiaaliturvalaitos laskee ja myöntää eläkkeet. Järjestelmän varoista, vakuutusmaksujen keräämisestä ja eläkkeiden maksamisesta vastaa Yleinen sosiaaliturvarahasto, Tesoreria General de la Seguridad Social (TGSS). Sosiaaliturvarahasto pitää myös rekisteriä työnantajista ja työntekijöiden vakuutuskausista. Kansallisen sosiaaliturvalaitoksen johtoelimissä on sekä työnantaja- että työntekijäjärjestöjen edustus.

3.1.2 Rahoitus

Eläkejärjestelmän rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet rahoitetaan työnantajien ja työntekijöiden vakuutusmaksuilla sekä valtion tuella. Samalla sosiaalivakuutusmaksulla rahoitetaan eläkkeiden lisäksi myös muita etuuksia. Valtion osuus rahoituksessa on kaiken aikaa kasvanut. Vuonna 2000 valtion osuus koko sosiaaliturvabudjetista oli lähes 34 %.

Rahoitusta uudistettiin v. 1997 siten, että toisistaan erotettiin vakuutusmaksuihin perustuvien etuuksien ja muiden sosiaaliturvaetuuksien rahoitus. Verovaroin maksettavia etuuksia ovat nykyisin mm. perhe-etuudet ja vähimmäistoimeentulon turvaavat etuudet. Työntekijä- ja työnantajamaksuin kustannetaan ansiosidonnaiset eläkkeet, työtapaturma- ja ammattitautikorvaukset sekä sairaus- ja äitiyspäivärahat.

Vakuutusmaksut peritään ammattiluokittain määräytyvästä vakuutusmaksun perusteena olevasta palkasta, jolla on tietty ala- ja ylätuloraja. Ammattiluokkia on 11. Aiemmin kaikilla luokilla oli omat ala- ja ylätulorajat, mutta vuoden 2002 alusta lähtien ylätuloraja on ollut kaikille sama. Vakuu-

5 Espanja.....

tusmaksun perusteena oleva alatuloraja määräytyy kunkin ammattiluokan vähimmäispalkan mukaan. Alatuloraja on vähimmäispalkka lisättynä sen kuudesosalla. Tulorajoja tarkistetaan vuosittain vähimmäispalkkojen ja yleisen palkkakehityksen mukaisesti.

Vakuutusmaksut peritään v. 2002 kaikissa ammattiluokissa enintään 2574,90 euron suuruisista kuukausituloista. Jos työntekijän palkka jää alle ylärajan, peritään vakuutusmaksu todellisista ansioista, kuitenkin vähintään ammattiluokan alatulorajasta. Työnantajan vakuutusmaksu on 23,6 % ja työntekijän maksu 4,7 % vuonna 2002. Työnantaja perii maksun vakuutetulta palkanmaksun yhteydessä.

Työnantajalle voidaan myöntää huomattavia vakuutusmaksuhyvityksiä tilanteesta riippuen, mikäli hän palkkaa esim. alle 30-vuotiaan työntekijän pysyvään työsuhteeseen, 12 kuukautta työttömänä olleen henkilön, naispuolisen työntekijän miesvaltaiselle alalle tai yli 45-vuotiaan henkilön. Myös yli 65-vuotiaan työllistämistä myönnetään tiettyjä vakuutusmaksuhyvityksiä. Yli 65-vuotiaana työntekoa jatkavalta vakuutetulta peritään vakuutusmaksuja mm. sairausvakuutusetuksien ja työttömyysturvan rahoittamiseksi.

Varhennetulla vanhuuseläkkeellä olevilta peritään sosiaalivakuutusmaksut kokonaisuudessaan.

3.1.3 Verotus

Työnantajan ja työntekijän lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut ovat kokonaan verovähennyskelpoisia. Vanhuuseläkkeet ja perhe-eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Pysyvistä työkyvyttömyyseläkkeistä ei sen sijaan peritä veroa.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutus kattaa 16 vuotta täyttäneet työntekijät. Työntekijä rekisteröidään vakuutetuksi, kun hän aloittaa ensimmäisen työsuhteensa. Tämä rekisteröinti tapahtuu vain kerran koko työhistorian aikana. Sen jälkeen työntekijän vakuutushistoria muodostuu vakuutusajoista (alta), niihin rinnastettavista ajoista ja ajoista joita ei lueta vakuutusajaksi (baja).

Vakuutusaikaa on työskentelyaika. Siihen rinnastetaan mm. vapaaehtoiseen vakuutukseen kuulumisaika, yksi vuosi alle 3-vuotiaan lapsen hoitoaikaa sekä asepalvelus- ja työttömyysaika (ks. 3.4).

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläkkeen saamiseksi edellytetään, että työntekijä on maksanut vakuutusmaksut vähintään 15 vuoden ajalta, kaksi vuotta tästä ajasta täytyy olla eläkkeelle jäämistä edeltävien 15 vuoden aikana. Eläkeikä on sekä naisilla että miehillä 65 vuotta. Eläkettä voi varhentaa ja lykätä (ks. alla ja 3.3). Työntekijöillä, jotka ovat kuuluneet palkansaajien yleiseen eläkejärjestelmään 1.1.1967 tai sitä ennen, on oikeus siirtyä vanhuuseläkkeelle 60 vuoden iästä. Eläkkeeseen tehdään tällöin kuitenkin varhennusvähennys. Työnteon jatkaminen yli 65-vuotiaana ei estä eläkkeen maksamista.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen määräytymisperusteita muutettiin vuoden 2002 alusta lähtien. 15 vuoden vähimmäisvakuutusaikaan perustuva eläke on 50 % eläkkeen perusteena olevista tuloista. Tämän ylittävältä ajalta eläkettä karttuu 3 % vuodessa enintään 10 vuoden ajalta ja sen jälkeen 2 %:vuodessa. Enimmäiskarttuma on 100 %, joka tulee täyteen 35 vuodessa. Työntekoa yli 65-vuotiaana jatkavan eläke karttuu 2 % vuodessa ja eläke voi tällöin ylittää 100 prosentin enimmäiskarttuman. Maksettava eläke voi kuitenkin vuonna 2002 olla enintään 1 953,10 € kuukaudessa.

Eläkkeen perusteena käytetään vakuutusmaksun perusteena olleita keskituloja 15 viimeisen vuoden ajalta. Kuukausiansioita laskettaessa käytetään jakajana lukua 210 (14x15), koska eläke maksetaan 14 kertaa vuodessa. Vakuutusmaksun perusteena olleet tulot määräytyvät 11 ammattiluokan mukaisesti. Kussakin ammattiluokassa vakuutusmaksun perusteena olevilla tuloilla on omat vähimmäisrajansa. Yläraja on kaikissa luokissa sama (ks. 3.1.2.).

Eläkkeellä on vähimmäismäärä, joka vuonna 2002 on yksinasuvalle 65 vuotta täyttäneelle 385,50 euroa kuukaudessa ja perheelliselle 453,98 euroa kuukaudessa. Alle 64-vuotiaan yksinasuvan vähimmäiseläke on 343,87 euroa kuukaudessa ja perheellisen 406,16 euroa kuukaudessa.

Mikäli ennen 1.1.1967 vakuutukseen tullut henkilö jää vanhuuseläkkeelle alle 65-vuotiaana, pienennetään eläkettä 8 % jokaista varhennusvuotta kohden. Mikäli vakuutusvuosia on 31–34, on vähennys 7,5 % vuodessa. Jos vakuutusvuosia on 35–37 on vähennys 7 % ja jos vakuutusaikaa on

5 Espanja.....

38 tai 39 vuotta, on vähennys 6,5 % vuotta kohden. Eläkettä pienennetään 6 prosenttia vuodessa, mikäli vakuutusaikaa on 40 vuotta tai enemmän.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan vuosittain. Tarkistus tapahtuu vuoden alussa ja perustuu alkavan vuoden ennakoituun kuluttajahintaindeksiin muutokseen.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen maksaminen ei edellytä työnteon lopettamista. Eläkkeet maksetaan 14 kertaa vuodessa. Ylimääräiset maksuerät maksetaan heinä- ja joulukuussa.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Palkansaajien yleisessä eläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää ainoastaan pysyvän työkyvyttömyyden perusteella. Pysyvä työkyvyttömyys jaetaan neljään eri luokkaan työkyvyttömyysasteen mukaan, eläkkeen suuruus on näissä erilainen. Sairausajan päiväraha maksetaan ensin 12 kuukauden ajan. Tätä aikaa voidaan pidentää kuudella kuukaudella, jos työkyvyn oletetaan palaavan hoidon jatkamisella. Jos työkyvyttömyys muodostuu pysyväksi tai on alun pitäen pysyvää, maksetaan työkyvyttömyyseläkettä.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää työntekijälle, jolla on objektiivisesti arvioitavissa oleva, todennäköisesti pysyvä fyysinen tai toiminnallinen sairaus tai vamma, jonka vuoksi hän on osittain tai kokonaan työkyvytön.

Kun työkyvyttömyys johtuu tapaturmasta tai työn aiheuttamasta sairaudesta, ei eläkeoikeuden saamiseksi ole vähimmäisvakuutusaikavaatimuksia. Sairauden aiheuttaman työkyvyttömyyden perusteella myönnettävän eläkkeen saaminen edellyttää seuraavia vähimmäisvakuutusaikoja:

- Jos työntekijä ei työkyvyttömäksi tullessaan ole ollut työsuhteessa, edellytetään eläkeoikeuden saamiseksi, että hän on maksanut vakuutusmaksut vähintään 15 vuodelta, joista viidesosan 10 hakemusta edeltäneen vuoden aikana.

.....5 Espanja

- Jos työntekijä oli työsuhteessa työkyvyttömäksi tullessaan ja oli eläkettä hakiessaan alle 26-vuotias, hänen on täytynyt maksaa vakuutusmaksuja puolet siitä ajasta, joka on kulunut 16 ikävuoden täyttämisestä työkyvyttömyyden alkamiseen.
- Jos työntekijä oli työkyvyttömäksi tullessaan työsuhteessa ja oli eläkettä hakiessaan täyttänyt 26 vuotta, hänen on täytynyt maksaa vakuutusmaksut neljännekseltä 20 ikävuoden täyttämisen ja työkyvyttömyyden alkamisen välisestä ajasta, kuitenkin vähintään viideltä vuodelta. Vakuutusmaksuista viidenneksen täytyy olla työkyvyttömyyden alkamista edeltäneiden 10 vuoden ajalta.

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 16 ikävuodesta alkaen ilman yläikärajaa. Sitä ei muuteta automaattisesti vanhuuseläkkeeksi yleisessä vanhuuseläkeikässä. Työkyvyttömyyseläkettä ja perhe-eläkettä voidaan maksaa samanaikaisesti, mutta mitään muuta yleisen sosiaaliturvajärjestelmän eläkettä ei makseta samanaikaisesti työkyvyttömyyseläkkeen kanssa.

Eläke määräytyy seuraavien työkyvyttömyysluokkien mukaan:

- Työntekijä voidaan katsoa osittain ammatillisesti työkyvyttömäksi (incapacidad permanente parcial para la profesión habitual), jos hän on menettänyt vähintään kolmasosan työkyvystään. Eläke maksetaan kertakorvauksena, joka on 24 kertaa viimeisen kuukauden vakuutusmaksujen perusteena ollut palkka.
- Täysi ammatillinen työkyvyttömyys (incapacidad permanente total para la profesión habitual) edellyttää, että työntekijä ei selviydy siitä työstä, jota hän työkyvyttömäksi tullessaan teki. Eläke on 55 % kahdeksan työkyvyttömyyttä edeltäneen vuoden vakuutusmaksujen perusteena olleesta keskipalkasta. Eläkettä edeltävien kahden viimeisen vuoden palkkaan ei tehdä indeksitarkistusta. Loppujen 6 vuoden palkkaa tarkistetaan kulltajahintaindeksillä. Jos työntekijä on täyttänyt 55 vuotta, maksetaan 75 % samasta palkkaperusteesta. Mikäli työntekijä tulee työkyvyttömäksi ennen 60 vuoden ikää, voidaan eläke hakemuksesta muuttaa kertakorvaukseksi siltä osin kuin sitä maksettaisiin ennen 65 vuoden ikää. Vähimmäiseläke on yksinasuvalle 385,50 € kuukaudessa ja perheelliselle 453,98 € vuonna 2002.
- Työntekijä katsotaan täydellisesti työkyvyttömäksi, jos hän ei kykene mihinkään työhön (incapacidad permanente absoluta para todo trabajo). Eläke on 100 % eläkeperusteesta. Eläkkeen vähimmäis- ja enim-

5 Espanja.....

määsmäärät ovat samat kuin täydellisessä ammatillisessa työkyvyttömyydessä.

- Suurin työkyvyttömyysaste (gran invalidez) on kyseessä silloin, kun henkilö on täydellisesti työkyvytön ja lisäksi toisen henkilön avusta riippuvainen. Eläke on silloin 100 % eläkeperusteesta ja lisäksi avustajalle voidaan maksaa 50 % eläkeperusteesta. Vähimmäiseläke on kuu-kaudessa 578,25 € yksinasuvalle ja 680,97 € perheelliselle vuonna 2002 .

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa oleviin eläkkeisiin tehdään indeksitarkistukset samoin kuin vanhuuseläkkeisiin.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan 14 kertaa vuodessa.

3.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä voidaan maksaa mies- tai naispuoliselle leskelle, entiselle aviopuolisolle ja edunjättäjän lapsille. Lapseneläkkeen suuruista eläkettä voidaan maksaa myös muille sukulaisille kuten vanhemmille, isovanhemmille, sisaruksille ja lastenlapsille, jos he ovat olleet edunjättäjästä taloudellisesti riippuvaisia.

Oikeus eläkkeeseen

Perhe-eläkkeen myöntäminen edellyttää, että edunjättäjä oli kuollessaan vakuutettu, ja että hän oli maksanut vakuutusmaksut vähintään 500 päivältä viimeisten viiden vuoden aikana, tai että hän oli työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeen saaja. Jos kuolema aiheutui tapaturmasta tai työperäisestä sairaudesta ei vähimmäisvakuutusaikaa ole. Mikäli edunjättäjällä oli vakuutusaikaa vähintään 15 vuotta, ei vaadita, että hän oli kuollessaan vakuutettu.

Leskeneläkettä maksetaan edunjättäjän puolisolle ja entisille puolisoille. Jos edunjättäjä oli ollut avioliitossa useammin kuin kerran, jaetaan lesken-

.....5 Espanja

eläke puolisoitten kesken suhteessa avioliittojen keston. Jos leski avioituu uudelleen, oikeus eläkkeeseen lakkaa.

Lapseneläkettä maksetaan pääsääntöisesti alle 18-vuotiaalle. Vakavasti vammautuneelle lapselle eläke maksetaan ilman ikärajaa. Eläkettä voidaan maksaa myös 22 ikävuoteen asti (täysorvolle 24 ikävuoteen asti), mikäli edunsaajan tulot eivät ylitä 75 % minimipalkasta.

Eläkkeen määräytyminen

Leskeneläke (Pensión de viudedad) on yksinäiselle leskelle 46 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta. Mikäli leskellä on perhe elätettävänä, on eläke 70 % eläkeperusteesta. Eläkkeen perusteena käytetään vakuutusmaksujen perusteena ollutta keskipalkkaa kahdelta yhtäjaksoiselta vuodelta viimeisten seitsemän vuoden aikana. Tämä keskipalkka jaetaan vielä luvulla 28. Jos edunjättäjä oli eläkkeensaaja, käytetään leskeneläkkeen perusteena edunjättäjän eläkkeen perusteena olleita tuloja tarkistettuna niillä indeksitarkistuksilla, jotka eläkkeeseen on sen maksuajana tehty. Eläkeprosentti on tällöin 45.

Vähimmäiseläke on vuonna 2002 alle 60-vuotiaalle lapsettomalle eläkkeensaajalle 274,39 € kuukaudessa ja 343,87 € sellaiselle eläkkeensaajalle, jolla on huollettavia lapsia. Vähimmäiseläke on 60–64-vuotiaalle 343,87 € ja 65 vuotta täyttäneelle 385,50 €.

Lapseneläke (Pensión de orfandad) lasketaan samasta eläkkeen perusteena olevasta palkasta kuin leskeneläke. Eläke on 20 % eläkeperusteesta lasta kohden. Täysorvon eläkettä korotetaan vielä yhdellä leskeneläkkeen määrällä eli 46 %:lla eläkeperusteesta. Lapseneläkkeen vähimmäismäärä on 111,54 € kuukaudessa lasta kohden. Täysorvon eläkkeen vähimmäismäärä on 385,93 € kuukaudessa.

Muulle lähiomaiselle maksettava eläke on 20 % eläkkeen perusteena olevista ansioista. Ansiot määräytyvät samoin kuin leskeneläkkeessä. Vähimmäiseläke on 111,54 € kuukaudessa vuonna 2002. Jos edunsaaja on vain yksi ja hän on alle 65-vuotias, on vähimmäiseläke 270,42 € kuukaudessa. 65 vuotta täyttäneen ainoan edunsaajan vähimmäiseläke on 287,21 euroa.

Yhden edunjättäjän jälkeen maksettavat perhe-eläkkeet eivät yhteensä voi ylittää 100 % eläkkeen perusteena olevista ansioista vähimmäiseläkkeitä lukuun ottamatta.

5 Espanja.....

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa oleviin eläkkeisiin tehdään indeksitarkistukset samoin kuin vanhuuseläkkeisiin.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan 14 kertaa vuodessa, ylimääräiset kuukausierät heinäkuussa ja joulukuussa. Mikäli leski avioituu uudelleen, oikeus eläkkeeseen lakkaa. Jos leski kuitenkin solmii uuden avioliiton ennen 60 vuoden ikää, hänelle maksetaan kertakorvauksena 24 kuukausieläkkeen suuruisen määrä.

3.2 Osa-aikaeläke

Osa-aikaeläkkeelle on mahdollista siirtyä 60 vuoden iästä lähtien. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että työnantaja palkkaa osa-aikaeläkeläisen tilalle työttömän työnhakijan. Työaikaa tulee vähentää 30–70 % aikaisemmasta. Eläke karttuu osa-aikaeläkejälkeeltä samalla tavoin kuin koko-aikatyössä ollessa. Työtulot eivät vaikuta osa-aikaeläkkeen maksamiseen.

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Vuoden 2002 alusta lähtien ovat ne vakuutetut, joilla on vakuutusajaa vähintään 30 vuotta, voineet siirtyä eläkkeelle 61 vuoden iästä lähtien. Lisäksi edellytetään, että vakuutettu työskenteli eläkettä edeltävien 6 kuukauden ajan. Eläkkeeseen tehdään tällöin kuitenkin varhennusvähennys, joka on samansuuruinen kuin 1.1.1967 tai sitä ennen vakuutukseen kuuluneiden varhennetussa eläkkeessä (ks. tarkemmin alla).

Työntekijöillä, jotka ovat kuuluneet palkansaajien yleiseen eläkejärjestelmään 1.1.1967 tai sitä ennen, on oikeus siirtyä vanhuuseläkkeelle 60 vuoden iästä. Eläkettä pienennetään 8 % jokaista varhennusvuotta kohden, jos vakuutusajaa on 30 vuotta tai vähemmän. Mikäli vakuutusvuosia on 31–34, on vähennys 7,5 % vuodessa. Jos vakuutusvuosia on 35–37 on vähennys 7 % ja jos vakuutusajaa on 38 tai 39 vuotta on vähennys 6,5 % vuotta kohden. Mikäli vakuutusajaa on 40 vuotta tai enemmän, pienennetään eläkettä 6 prosenttia vuodessa. Monet työnantajat ovat hyödyntäneet

tätä mahdollisuutta siirtää vanhenevia työntekijöitä varhaiseläkkeelle korvaamalla eläkkeen pienennyksen työntekijälle.

3.3 Vapaaehtoinen vakuutus

Pakollista työeläkevakuutusta voi jatkaa vapaaehtoisella vakuutuksella työnteon lopettamisen jälkeen siinä järjestelmässä, johon on aikaisemmin kuulunut. Vakuutuksen jatkamisesta tehdään tällöin erityinen sopimus työntekijän ja Yleisen sosiaaliturvarahaston aluetoimiston kesken. Henkilö, joka ei ole aikaisemmin kuulunut vakuutukseen, ei voi liittyä siihen vapaaehtoisesti.

3.4 Yrittäjien eläkejärjestelmä

Yrittäjillä on kaksi lakisääteistä eläkejärjestelmää. Maatalousyrittäjät (ja heidän perheenjäsenensä), joiden kuukausiansiot ovat vähintään 301 € (vuoden 2000 taso), kuuluvat pakollisesti R.E.A -järjestelmään. Kaupan ja käsityöalan ammattilaiset sekä muut maatalousyrittäjät kuuluvat lakisääteiseen R.E.T.A-järjestelmään. Molemmista järjestelmistä maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.

Yrittäjät voivat itse määrittää vakuutusmaksujen perusteena olevat tulot tietyn ylä- ja alarajan puitteissa. Vuonna 2001 sosiaalivakuutusmaksu oli 26,5 % määritellyistä tuloista. Etuudet vastaavat pääpiirteittäin palkansaajien yleisestä eläkejärjestelmästä maksettavia etuuksia. Työkyvyttömyyseläke-etuudet ovat jonkin verran heikommät kuin palkansaajilla. Vuodesta 1995 lähtien myös itsenäiset ammatinharjoittajat kuten esim. lääkärit ja asianajajat ovat kuuluneet ammattikunnan omaan, lakisääteiseen vakuutukseen. Yrittäjien eläkejärjestelmän hallinnosta vastaavat samat elimet kuin palkansaajien eläkejärjestelmästä (ks. 3.1.1).

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Työnantajan järjestämä lisäeläketurva on alkanut yleistyä 1990-luvun alusta lähtien ja lisäeläkejärjestelmien määrän arvellaan kasvavan voimakkaasti tulevaisuudessa. Työnantajien kiinnostusta järjestää tällaista lisä-

5 Espanja.....

turvaa on aikaisemmin rajoittanut tiukka yksityisiä eläkejärjestelmiä ja eläkerahastoja koskeva laki, joka annettiin vuonna 1987. Verohelpotuksia myönnetään vain niille järjestelmille, jotka täyttävät tietyt laissa asetetut ehdot, jotka koskevat mm. järjestelmän hallintoa, rahoitusta, eläkeoikeuden säilymistä ja sijoituksia. Tällaisia ehdot täyttäviä järjestelmiä kutsutaan ”hyväksytyiksi eläkejärjestelmiksi”. Työnantaja voi myös järjestää lisäeläketurvaa vapaamuotoisemmin, jolloin kyseessä on ns. ”nonqualified plan”, eikä edullista verotuskohtelua myönnetä. Työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelmät kattavat noin 15 % työntekijöistä.

Vuonna 1995 annetun lain mukaan kaikkien lisäeläkejärjestelmien tulee olla rahastoivia. Tämä koskee sekä uusia että vanhoja järjestelmiä. Aikaisemmin kirjanpidolliset varaukset (book reserves) olivat hyvin suosittu tapa järjestää lisäturvaa. Nykyisin lisäeläketurva järjestetään yleensä eläkekassassa tai vakuutus sopimuksin. Vanhoille ei-rahastoiville järjestelmille on annettu siirtymäaikaa marraskuuhun 2002 asti. Tämä tarkoittaa sitä, että myös kaikki kirjanpidolliset eläkevaraukset on määräaikaan mennessä muutettava rahastoiviksi järjestelmiksi. Työnantaja voi muuttaa eläkevarauksensa joko ns. hyväksytyksi eläkejärjestelmäksi tai järjestää turvan vakuutusyhtiön kautta. Yritykset ovat joutuneet neuvottelemaan ammattiyhdistysten kanssa siitä, miten kirjanpidolliset eläkevaraukset tullaan siirtämään uuteen järjestelmään ja miten karttuneet eläkeoikeudet säilyvät uudessa järjestelmässä. Eläkekassojen toimintaa valvova viranomainen on Dirección General de Seguros y Fondos de Pensiones (DGS). Se myöntää myös toimiluvan ns. hyväksytyille eläkejärjestelmille.

Lisäeläkejärjestelmistä maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä. Uuden lainsäädännön mukaan ”hyväksytyyn eläkejärjestelmään” mukaan karttunutta eläkettä voidaan maksaa myös vakuutetun oman tai hänestä taloudellisesti riippuvan lähiomaisen vakavan sairauden perusteella. Edellytyksenä on, että sairaus estää vakuutetun työntöön vähintään kolmen kuukauden ajalta.

”Hyväksytyyn eläkejärjestelmään” pääsemiseksi odotusaika saa olla enintään 2 vuotta. Muissa lisäeläkejärjestelyissä enimmäisodotusaikaa ei ole määritetty. Yleinen eläkeikä lisäeläkejärjestelmissä on 65 vuotta. Eläke voidaan usein myöntää vähennettynä enintään viisi vuotta aikaisemmin, jos määrätty vähimmäisvakuutus aika (tavallisesti 15 vuotta) täyttyy.

Etuudet

Etuusperusteiset järjestelmät ovat Espanjassa aikaisemmin olleet maksuperusteisia järjestelmiä yleisempiä. Maksuperusteiset järjestelmät ovat kuitenkin lisääntyneet voimakkaasti viime aikoina.

Sekä etuus- että maksuperusteisissa järjestelmissä vanhuuseläkkeen tavoitetaso on yleensä 60–75 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta palkasta 35 vakuutusvuoden jälkeen. Vanhuuseläkkeen määrässä on tavallisesti otettu huomioon lakisääteinen eläke. Nykyisin kuitenkin monet työnantajat eivät enää suoraan yhdistä lisäeläketurvaa lakisääteiseen turvaan välttääkseen mahdollisia lisäkustannuksia, mikäli lakisääteisiä eläkkeitä tullaan vielä tulevaisuudessa leikkaamaan voimakkaasti. Mikäli eläkkeet yhteensovitetään, tavallinen käytäntö on, että lisäeläkettä karttuu 2 % vuodessa siitä palkan osasta, joka ylittää lakisääteisen eläkkeen perusteena olevan tuloajan. Eläkeperusteena käytetään usein loppupalkkaa tai kahden viimeisen vuoden ansioita. Eläke voidaan maksaa myös kertasuorituksena.

Työkyvyttömyyseläke on tavallisesti samansuuruisen kuin vanhuuseläke olisi ollut, jos työntekijä olisi ollut työssä normaaliin eläkeikään asti. Sen saaminen edellyttää täydellistä ja pysyvää työkyvyttömyyttä.

Leskeneläke on usein 50–60 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä tai karttuneesta eläkeoikeudesta, jossa tuleva aika on otettu huomioon. Lapseneläke on vastaavasti 10 % lasta kohden (täysorvolle 20 %). Kuolemantapauksessa maksettavat kertakorvaukset (1–3 kertaa vuositulot) ovat yleisiä.

Vuoden 1987 eläkelaki edellyttää, että eläkeoikeus säilyy ilman odotusajkoja sekä etuus- että maksuperusteisissa järjestelmissä. Niin sanotussa hyväksytyssä eläkejärjestelmässä ansaittu eläkeoikeus tulee myös voida siirtää toiseen ”hyväksytyyn” eläkejärjestelmään.

Vakuutusmaksut ja verotus

Työntekijän vakuutusmaksut ovat tähän asti olleet melko harvinaisia. Jos maksuja on peritty, ne ovat yleensä olleet 3–5 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta eli tavallisesti siitä palkan osasta, joka ylittää lakisääteisen eläkkeen perusteena olevat tulot. Työntekijöiltä on kuitenkin alettu periä vakuutusmaksuja yhä enenevässä määrin ja suuntauksen uskotaan jatkuvan lisäeläkejärjestelmien kustannusten alentamiseksi työnantajille.

5 Espanja.....

Työnantajan vakuutusmaksut ”hyväksytyyn eläkejärjestelmään” ovat verovähennyskelpoisia. Tämän lisäksi vuoden 2002 alusta lähtien työnantaja on saanut 10 prosentin verohyvityksen maksamistaan maksuista. Työnantajan vakuutusmaksut lisätään kuitenkin työntekijän verotettaviin tuloihin. Alle 53-vuotias työntekijä voi vähentää sekä työnantajan maksuosuuden että oman maksuosuutensa siltä osin kun se ei ylitä 7 212 € vuodessa. 53-vuotiaalla vakuutetulla raja on 8 414 € vuodessa ja tätä vanhemmilla määrä lisääntyy 1 202 €/vuosi. 65-vuotias voi vähentää vakuutusmaksuja enintään 22 838 € vuodessa.

Työnantajan ja työntekijän vakuutusmaksut muuhun kuin ”hyväksytyyn eläkejärjestelmään” voi vähentää verotuksessa vain rajoitetusti.

Maksussa olevat eläkkeet ja kertasuoritukset ovat pääsääntöisesti veronalaista tuloa. Niin sanotusta hyväksytystä eläkejärjestelmästä maksettusta kertakorvauksesta kuitenkin ainoastaan 60 % on veronalaista tuloa, mikäli korvaus maksetaan aikaisintaan kahden vuoden kuluttua siitä, kun ensimmäinen vakuutusmaksu oli maksettu.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Espanjan välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Suomen ja Espanjan välillä on myös kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus.

Kansallisen lainsäädännön mukaan espanjalaisen yrityksen ulkomaille lähettämä työntekijä pysyy Espanjan lakisääteisessä sosiaalivakuutuksessa, jos ei maiden välisissä sopimuksissa ole toisin sovittu. Lakisääteisiä eläkkeitä ei makseta ulkomaille ilman maiden välistä sosiaaliturvasopimusta.

Karttuneen lisäeläketurvan säilyminen ja siirrettävyys on puutteellista sekä maan sisällä että ulkomaille muutettaessa. Vaihtaessaan työpaikkaa Espanjassa työntekijä voi säilyttää vapaakirjaoikeuden karttuneeseen eläkkeeseen sen yrityksen eläkejärjestelmässä, jossa oikeus on syntynyt. Eläkeoikeuden siirtäminen uuden työnantajan eläkejärjestelmään on mahdollista maan sisällä, mutta vain vuoden 1987 eläkelain mukaisesti ”hyväksytyyn” eläkejärjestelmään. EU:n lisäeläkedirektiivi mahdollistaa nykyisin

myös maksettujen vakuutusmaksujen siirtämisen toiseen maahan ja eläkeoikeuden säilymisen muutettaessa maasta toiseen.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Eläketurvaan on Espanjassa tehty useita muutoksia 1990-luvulla ja 2000-luvun alussa. Väestön perusturvaa parannettiin vuonna 1990 ottamalla käyttöön tuloharkintainen, vakuutusmaksuista riippumaton vähimmäiseläke. Vuonna 1995 hallituksen, ammattiyhdistysten ja työnantajajärjestön välillä solmitussa ns. Toledo -sopimuksessa (Pacto Toledo) sovittiin lakisääteiseen eläkejärjestelmään tehtävistä uudistuksista, jotka ovat tulleet voimaan asteittain. Laki tuli voimaan elokuussa 1997.

Uudistusten pääasiallisena tavoitteena on ollut lakisääteisen eläkemenon pienentäminen mm. eläkkeen määräytymisperusteita muuttamalla. Vuoden 2002 alussa voimaantullut vanhuuseläkkeen määräytymisperusteen muutos pienentää selkeästi eläkkeen korvaavuusasteita. Tehdyt uudistukset eivät kuitenkaan vielä turvaa sosiaaliturvajärjestelmän rahoitusta, vaan järjestelmää rasittavat myös tulevaisuudessa väestön ikääntyminen, alhainen syntyvyys, korkea työttömyys ja suhteellisen varhainen eläkkeelle siirtyminen. Keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä oli 62,9 vuotta vuonna 2001.

Työntekijöiden pysymistä pidempään työelämässä pyritään kannustamaan mm. erilaisin verotuksellisin eduin, joiden on kaavailtu tulevan voimaan vuoden 2003 alussa. Suunnitelmissa on mm. tuloveron alentaminen sekä yksilöllisen eläkevakuutuksen suosion lisääminen uusia vakuutusmuotoja luomalla ja maksujen verovähennysoikeutta lisäämällä. Lisäksi yli 65-vuotiaiden työskentelyä pyritään kannustamaan myöntämällä verovapaus työtuloille n. 3 600 euroon asti.

Rahoitus

Vakuutusmaksujen nostamisesta on keskusteltu jo pitkään ja vaikka vuoden 1997 Toledo-sopimuksessa sitä suositeltiin, ei vakuutusmaksuja ole nostettu. Paineita maksujen nostamiseen kuitenkin on. Toledo-sopimuksessa sovittu sosiaaliturvajärjestelmän rahoituksen uudistus on tullut voimaan v. 2000. Uudistuksen myötä on erotettu toisistaan vakuutusmaksuihin perustuvien etuuksien ja muiden sosiaaliturvaetuuksien rahoitus. Verovaroin maksettavia etuuksia ovat nykyisin mm. perhe-etuudet ja vähimmäistoimeentulon turvaavat etuudet. Vakuutusmaksuin kustanne-

5 Espanja.....

taan ansiosidonnaiset eläkkeet, työtapaturma- ja ammattitautikorvaukset sekä sairaus- ja äitiyspäivärahat. Niitä vakuutusmaksuja varten, joita ei tarvita saman vuoden eläkemenon kustantamiseen, on perustettu puskurirahasto tulevaisuutta varten.

Vanhuuseläkkeet ja perhe-eläkkeet

Toledo-sopimuksen mukaisesti vanhuuseläkkeen perusteena olevan palkan laskenta-aikaa on pidennetty asteittain 15 vuoteen. 15 vuoden laskenta-aika tuli voimaan vuoden 2002 alusta. Aikaisemmin eläkepalkka laskettiin eläkettä edeltäviltä kahdeksalta viimeiseltä vuodelta. Vuoden 2002 alusta lähtien on ollut mahdollista siirtyä varhennetulle, vähennetylle vanhuuseläkkeelle 61 vuoden iästä lähtien, kun tietyt vakuutusaikavaatimukset täyttyvät. Osa-aikaeläkkeen myöntämiskärajaa on alennettu 62 vuodesta 60:een. Lisäksi lapseneläkkeen myöntämiskäraja ja leskeneläkkeen prosenttimääriä on muutettu vuoden 2002 alusta.

Lisäeläkejärjestelmät

Hallituksen tavoitteena on ollut lisätä lisäeläkejärjestelmien suosiota sekä työnantajien että työntekijöiden keskuudessa. Vuonna 1995 annetun lain mukaan kaikkien uusien lisäjärjestelmien tulee olla täysin rahastoivia. Myös vanhat järjestelmät täytyy muuttaa rahastoiviksi järjestelmiksi marraskuuhun 2002 mennessä (uudistuksesta ks. tarkemmin 4). Vakuutusmaksujen verovähennysoikeutta on vuoden 2002 alusta lisätty huomattavasti ns. hyväksytyissä eläkejärjestelmissä. Espanjassa keskustellaan myös vilkkaasti mahdollisen pakollisen lisäeläkejärjestelmän luomisesta palkansaajien yleisen eläkejärjestelmän rinnalle.

Osoitteita

Työ- ja sosiaaliministeriö: Ministerio de Trabajo y Asuntos Sociales,
c/ Agustín de Bethencourt, 4, E- 28003 Madrid.

Kansallinen sosiaaliturvalaitos: Instituto Nacional de la Seguridad Social,
c/ Padre Damián, 4- 6, E-28036 Madrid.

Yleinen sosiaaliturvarahasto: Tesorería General de la Seguridad Social,
C/Astros, 5 y 7, E- 28007 Madrid.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001 (2001): Watson Wyatt Data Services, Brussels.

Complementary Occupational Pension Plans. Spain. (2001): Social security Worldwide. Complementary and Private Pensions Database. ISSA, Geneva.

Euroopan unionissa liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeudet (1997): Euroopan yhteisöt, Bryssel.

Evolution of Social Protection in the European Member States and the European Economic Area. Spain. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 02/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

IBIS Briefing Service. Spain. June, July, October 1998, January, February 1999. October 2001. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS News. International Benefits Information Service. www.ibisnews.org.

IBIS Report. International Benefits Information Service. Spain. September 2002. Charles D. Spencer & Associates, Inc. Chicago.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm.

Old-age in Europe. Spain (2001): MISSOC-Info. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 01/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Pieters D. et al. (1993): Introduction into the Social Security Law of the Member States of the European Community. Second edition. Bruylant, Brussels.

Secretaría de Estado Seguridad Social. www.seg-social.es.

5 Espanja.....

Social security for migrant workers. Spain (1990): European Communities, Luxembourg.

Study on Pension Schemes of the Member States of the European Union. May 2000. Spain. European Commission, Internal market DG, Financial Service, Insurance, Brussels.

Supplementary Pensions in the European Union. Development, trends and outstanding issues (1994): Report by the European Commission's Network of Experts on Supplementary Pensions, Brussels.

The Employee Benefit Reference Manual 2000 (2000): Swiss Life, Zurich.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Palkansaajat ja yrittäjät kattava lakisääteinen eläkejärjestelmä.
- Lisäksi vapaaehtoisia työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä.

Etuudet

- Tasaeläkejärjestelmä. Myönnetään vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.
- 65 ja 66 vuoden iästä myönnettävät vanhuuseläkkeet. Vakuutusmaksuaika molemmissa vähintään 5 vuotta. Lisäksi koko vakuutusajalta vakuutusmaksuja täytyy olla maksettu tai 'hyvitetty' tietty määrä. Täyden eläkkeen saaminen edellyttää, että vakuutusmaksuja on koko vakuutusajalta keskimäärin 48 viikolta vuodessa.
- Työkyvyttömyyseläke myönnetään pysyvästi työkyvyttömälle työntekijälle.
- Perhe-eläkkeitä myönnetään leskelle ja täysorvolle lapselle.

Rahoitus

- Peritään PRSI -maksua, joka sisältää sosiaalivakuutusmaksun ja työntekijöiltä perittävän terveydenhoitomaksun.
- Työntekijämaksua peritään 16 vuotta täyttäneiltä palkansaajilta, joiden viikkoansiot ovat vähintään 38 €, ja yrittäjiltä, joiden vuosiansiot ovat vähintään 3 174 €.
- Suurin osa palkansaajista kuuluu maksuluokkaan A. Siinä työntekijän sosiaalivakuutusmaksuosaa on 4 % 127 € ylittävästä viikkopalkasta 38 740 € vuosituloon asti.
- Työnantajan koko PRSI-maksu on 8,5 prosenttia koko palkasta, jos työntekijän viikkopalkka on enintään 287 €. Jos viikkopalkka on korkeampi, on työnantajamaksu 10,75 %.
- Yrittäjien vakuutusmaksu on 5 % palkasta. Maksu sisältää 2 %:n terveydenhoitomaksun. Alle 356 €:n viikkoansioista ei peritä terveydenhoitomaksua. Vähimmäismaksu on 253 € vuodessa.

Hallinto

- Sosiaali-, yhteisö- ja perheasiainministeriön keskustoimistot, joissa tehdään päätökset yksittäisiin eläkeratkaisuihin asti. Vanhuus- ja perhe-eläkeasioita hoitaa eläkepalvelutoimisto, Pension Services Office. Työkyvyttömyyseläkeasioita hoitaa ministeriön erillinen osasto Invalidity Pension Section.

6 Irlanti.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2.1 Vanhuuseläke
- 2.2 Työkyvyttömyysavustus
- 2.3 Perhe-eläke

3 Työeläketurva

- 3.1 Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeet
 - 3.1.1 Hallinto
 - 3.1.2 Rahoitus
 - 3.1.3 Verotus
 - 3.1.4 Vakuutusaika
 - 3.1.5 Vanhuuseläke
 - 3.1.6 Työkyvyttömyyseläke
 - 3.1.7 Perhe-eläke
 - 3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus
- 3.2 Varhennetut vanhuuseläkkeet

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Irlannissa lakisääteinen eläketurva on kiinteä osa sosiaaliturvan kokonaisuutta. Työntekoon perustuvaa sosiaalivakuutusta kutsutaan PRSI -järjestelmäksi (Pay-Related Social Insurance System). Tästä järjestelmästä maksetaan myös työeläkkeitä. Eläkkeet ovat sidottuja työskentelyyn ja vakuutusaikojen pituuteen, mutta ne eivät ole ansioihin suhteutettuja.

PRSI -järjestelmään kuuluvat lähes kaikki palkansaajat ja itsenäiset yrittäjät. Vakuutuksen kattavuus vaihtelee jonkin verran eri ammattiryhmissä. Joillakin valtion virkamiehillä on oma ansiosidonnainen eläkejärjestelmä, joka korvaa PRSI -järjestelmän eläkkeet. Huhtikuun 1995 jälkeen kaikki palvelukseen tulleet uudet virkamiehet saavat kuitenkin peruseläketurvan PRSI -järjestelmästä.

Niille Irlannissa asuville, joilla ei ole oikeutta työeläkkeeseen, voidaan maksaa tarveharkintaisia vähimmäiseläkkeitä.

Koska lakisääteisten eläkkeiden enimmäismäärät ovat matalia, on lakisääteistä turvaa melko yleisesti täydennetty työnantajakohtaisilla lisäeläkkeillä. Tällaisen lisäeläketurvan piiriin on arvioitu kuuluvan noin puolet palkansaajista. Joillakin toimialoilla on myös työmarkkinasopimuksiin perustuvia, pakollisia lisäeläkejärjestelmiä.

2 Vähimmäiseläketurva

Tarveharkintaisia vähimmäiseläkkeitä voidaan maksaa niille Irlannissa asuville, joilla ei ole oikeutta PRSI -järjestelmän eläkkeisiin. Etuudet rahoitetaan kokonaan yleisin verovaroin. Eläkkeiden hallinnosta vastaavat sosiaali- ja perheasiainministeriö (The Department of Social and Family Affairs) ja sen alaiset keskustoimistot.

2.1 Vanhuuseläke

Irlannissa asuvalle 66 vuotta täyttäneelle, jolla ei ole oikeutta vakuutusmaksuperusteiseen eläkkeeseen, voidaan maksaa tarveharkintaista vanhuuseläkettä (Old Age Non-Contributory Pension). Eläkkeen määrä riippuu eläkkeensaajan tuloista ja omaisuudesta sekä huollettavien perheenjäsenten määrästä. Yksin asuvalle ja 80 vuotta täyttäneelle eläkeläiselle maksetaan erityistä lisää.

6 Irlanti.....

Eläkkeen perusmäärä on enintään 134 € viikossa. Huollettavasta aikuisesta maksettava lisä on enintään 88,50 € viikossa ja kustakin huollettavasta lapsesta maksettava lisä enintään 16,80 € viikossa. Yksinasuvalle maksettava lisä on 7,70 € viikossa ja 80 vuotta täyttäneelle maksettava lisä 6,40 € viikossa.

Eläkkeensaajalle voidaan lisäksi maksaa avustusta lämmitys- ja sähkökuluihin sekä televisiosta, puhelimesta, terveydenhoidosta ja päivittäisistä matkoista aiheutuviin menoihin. Lisäksi voidaan maksaa ylimääräistä toimeentulotukea.

2.2 Työkyvyttömyysavustus

Irlannissa asuvalle työkyvyttömälle, jolla ei ole oikeutta vakuutusmaksuihin perustuvaan työkyvyttömyyseläkkeeseen, voidaan maksaa tarveharkintaista työkyvyttömyysavustusta (Disability Allowance, aikaisemmin Disabled Person's Maintenance Allowance). Avustusta voidaan maksaa 16–65-vuotiaalle, joka ei sairauden tai vamman vuoksi voi ansaita toimeentuloaan, ja jolla ei muuten ole riittäviä tuloja tai omaisuutta. Työkyvyttömyyden tulee kestää arviolta vähintään vuoden ajan.

Etuus on enintään 118,80 € viikossa. Huollettavasta puolisoista maksettava lisä on enintään 78,80 € viikossa. Lapsista maksettavat korotukset ovat samat kuin tarveharkintaisessa vanhuuseläkkeessä (ks. edellä 2.1). Eläkkeensaajalle voidaan myös maksaa avustusta lämmitys- ja sähkökuluihin sekä televisiosta, puhelimesta, terveydenhoidosta ja päivittäisistä matkoista aiheutuviin menoihin samoin kuin vanhuuseläkkeen saajalle. Myös ylimääräistä toimeentulotukea voidaan maksaa avustuksen lisäksi.

Sokeille voidaan maksaa erityistä sokeain eläkettä (Blind Person's Pension) tarveharkinnan perusteella.

2.3 Perhe-eläke

Vakuutusmaksuista riippumatonta leskeneläkettä (Widow's or Widower's Non-Contributory Pension) voidaan maksaa Irlannissa asuvalle nais- tai miesleskelle, jolla ei ole oikeutta PRSI -järjestelmästä maksettavaan leskeneläkkeeseen. Eläkettä voidaan maksaa myös eronneelle puolisolle. Eläke on tarveharkintainen. Jos leskellä on huollettavia lapsia, maksetaan eläkkeen sijasta yksinhuoltajalle maksettavaa etuutta (One-Parent Family Payment). Molemmat etuudet lakkautetaan, jos leski muuttaa avoliittoon tai avioituu uudelleen.

Leskeneläke on alle 66-vuotiaalle enintään 118,80 € viikossa ja 66 vuotta täyttäneelle enintään 134 € viikossa. 66 vuotta täyttäneelle yksin asuvalle maksetaan yksin asuvan avustusta (Living Alone Allowance), joka on 7,70 € viikossa, ja 80 vuotta täyttäneelle iän perusteella maksettavaa avustusta, joka on 6,40 € viikossa. Eläkkeensaajalle voidaan myös maksaa avustusta lämmitys- ja sähköluihin sekä televisiosta, puhelimesta, terveydenhoidosta ja päivittäisistä matkoista aiheutuviin menoihin samoin kuin vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen saajille. Myös ylimääräistä toimeentulotukea voidaan maksaa avustuksen lisäksi.

Yksinhuoltajalle maksettavaa etuutta voidaan maksaa tarveharkinnan perusteella miehelle tai naiselle, joka puolison kuoleman, avioeron tai muun syyn vuoksi huoltaa yksin alaikäistä lasta eikä elä avo- tai avioliitossa. Etuus on yhtä suuri kuin vakuutusmaksuista riippumaton leskeneläke, ja siihen voidaan maksaa erilaisia kulukorvauksia samoin kuin leskeneläkkeeseen.

Irlannissa asuvalle täysorvolle lapselle tai lapselle, jonka toinen vanhempi on kuollut, ja toinen ei muusta syystä ole lapsen huoltaja, voidaan maksaa vakuutusmaksuista riippumatonta orvoneläkettä (Orphan's Non-Contributory Pension). Eläke on tarveharkintainen. Sitä ei voida maksaa lapsen elossa olevan vanhemman uudelle puolisolle. Etuus on enintään 91 € viikossa.

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeet

Sosiaaliturvaa koskeva laki (Social Welfare Act) säädettiin vuonna 1952. Laki kattoi aluksi ne tuntityöntekijät ja toimihenkilöt, joiden tulot jäivät alle määrätyn palkkarajan. Vuonna 1974 sosiaalivakuutus ulotettiin kosemaan kaikkia palkansaajia tulotasosta riippumatta. Vuonna 1979 sosiaalivakuutusmaksut sidottiin ansioihin.

Maatalousyrittäjät ja kaikki itsenäiset ammatinharjoittajat liitettiin järjestelmään vuonna 1988. Yrittäjien vakuutus kattaa kuitenkin vain perhe-eläkkeet ja toisen kahdesta vanhuuseläkkeestä sekä äitiyspäivärahan ja adoptiovanhempainrahan, mutta ei muita sosiaalivakuutusetuuksia. Järjestelmään kuulumisen alaturoraja on 3 174 € vuodessa.

6 Irlanti.....

Yksityisen sektorin osa-aikatyöntekijät kuuluvat sosiaalivakuutukseen vuodesta 1991 alkaen. Vakuutukseen kuulumisen alaturaja on nykyisin 38 euroa viikossa. Vähemmän ansaitsevat ovat vakuutettuja ainoastaan työtapaturmien varalta.

Ennen huhtikuuta 1995 palvelukseen tulleiden virkamiesten ja joidenkin muiden julkisten alojen työntekijöiden vakuutusturva ei ole yhtä kattava kuin muilla työntekijöillä. He maksavat myös pienempiä vakuutusmaksuja. Huhtikuun 1995 jälkeen palvelukseen tulleet virkamiehet ja muut julkisen sektorin työntekijät maksavat kuitenkin täyttä vakuutusmaksua ja saavat myös saman turvan kuin yksityisen sektorin työntekijät.

3.1.1 Hallinto

Sosiaalivakuutusjärjestelmän hallinto on osa valtion hallintoa. Eläketurva kuuluu sosiaali- ja perheasiainministeriön (The Department of Social and Family Affairs) alaisuuteen. Hallinto on järjestetty keskitetysti ministeriön keskustoimistoihin. Keskushallinnossa tehdään päätökset yksittäisiin eläkeratkaisuihin asti. Vanhuus- ja perhe-eläkeasioita hoitaa eläkepalvelutoimisto, Pension Services Office. Työkyvyttömyyseläkeasioita hoitaa ministeriön erillinen osasto Invalidity Pension Section.

Sosiaalivakuutusmaksujen kokoamisesta huolehtivat veroviranomaiset. Maksut sijoitetaan erilliseen sosiaalivakuutusrahastoon (Social Insurance Fund).

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Työnantajilta ja työntekijöiltä peritään PRSI -maksua, joka 1.4.99 alkaen on muodostunut sosiaalivakuutusmaksusta ja työntekijöiltä perittävästä terveydenhoitomaksusta. Sosiaalivakuutusmaksulla rahoitetaan eläkkeiden lisäksi myös muut sosiaalivakuutusetuudet. Osa sosiaalivakuutuksen menoista rahoitetaan valtionosuuksin.

Työntekijämaksua peritään 16 vuotta täyttäneiltä palkansaajilta, joiden viikkoansiot ovat vähintään 38 €, ja yrittäjiltä, joiden vuosiansiot ovat vähintään 3 174 €. Sosiaalivakuutusmaksun suuruus vaihtelee eri työntekijäryhmillä.

Suurin osa palkansaajista kuuluu maksuluokkaan A. Siinä sosiaalivakuutusmaksuosa on 4 prosenttia 127 € ylittävästä viikkopalkasta 38 740 euron

vuosituloon asti. Terveystenhoitomaksu on 2 % koko palkasta, jos viikkoansiot ylittävät 356 €. Jos viikkoansiot ovat pienemmät, ei terveydenhoitomaksua peritä.

Työnantajan koko PRSI-maksu on 8,5 prosenttia, jos työntekijän viikkopalkka on enintään 287 euroa. Jos viikkopalkka on korkeampi, on työnantajanmaksu koko palkasta 10,75 prosenttia. Aiemmin käytössä ollut työnantajan maksukatto poistui 6.4.2001.

Yrittäjien vakuutusmaksu on 5 prosenttia koko palkasta. Maksu sisältää 2 prosentin terveydenhoitomaksun. Alle 356 euron viikkoansioista ei peritä terveydenhoitomaksua. Yrittäjän PRSI-vähimmäismaksu on 253 € vuodessa.

3.1.3 Verotus

Työntekijä ei voi vähentää lakisääteisen sosiaaliturvan vakuutusmaksuja verotuksessa, työnantajalle ne sen sijaan ovat verovähennyskelpoisia kustannuksia. Eläkkeet ovat verotettavaa tuloa. Tarveharkintaiset eläkkeet jäävät kuitenkin verovähennysten johdosta käytännössä verottomaksi tuloksi.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutus on pakollinen lähes kaikille palkansaajille ja itsenäisille yrittäjille. Vakuutusaikaa on sellainen työskentelyaika 16 ikävuoden täyttämisen jälkeen, jolta maksetaan vakuutusmaksuja. Vakuutusmaksuja peritään, jos viikkoansiot ovat vähintään 38 euroa.

Vakuutusajaksi luetaan myös aika, jolta työntekijälle on maksettu sairausajan päivärahaa, äitiysrahaa, työttömyyspäivärahaa, työkyvyttömyyseläkettä, varhaiseläkettä tai vanhuuseläkettä ennen 65 vuoden ikää. Näiltä ajoilta hyvitetään vakuutusmaksuja aikaisemmin maksettujen vakuutusmaksujen suuruisena ('credits'). Hyvitysten saaminen edellyttää, että työntekijä on maksanut vähintään yhden PRSI maksun, ja että hän on maksanut tai hänelle on hyvitetty vakuutusmaksuja kahden viimeisen täyden verovuoden aikana.

Työtön voi saada hyvityksiä, vaikka hänellä ei olisi oikeutta työttömyyskorvaukseen, jos hän täyttää edellä mainitut edellytykset. Samoin edellytyksin voidaan 55 vuotta täyttäneelle työelämästä pois siirtyneelle maksaa 'var-

6 Irlanti.....

haiseläkehvytyksiä' ('Pre-Retirement Credits'). Kehitysyhteistyötehtävissä oleville voidaan myöntää hyvityksiä viiden vuoden ajalta.

Alle 12-vuotiaan lapsen tai sitä vanhemman hoitoa tarvitsevan henkilön kotihoitoajan hyvityksistä ('Homemaker's Scheme') on kerrottu luvussa 3.1.5. Tämä hyvitys otetaan huomioon vain vanhuuseläkettä määrättäessä toisin kuin muut edellä mainitut hyvitykset. Vakuutusajan täydentämisestä vapaaehtoisin maksuin on kerrottu luvussa 3.1.8.

3.1.5 Vanhuuseläke

Vanhuuseläkkeitä on kaksi, 65 vuoden iästä maksettava 'Retirement Pension' ja 66 vuoden iästä maksettava 'Old-Age Contributory Pension'. 'Retirement Pension' voidaan pääsääntöisesti maksaa vain palkansaajalle. Yrittäjän vakuutusmaksut eivät kartuta sitä. Eläkkeen saaminen edellyttää työnteon lopettamista. 66 vuoden iästä maksettavan eläkkeen saamiseksi tätä ei edellytetä.

Koska eläkkeet ovat samansuuruisia, ei 65-vuotiaana täydelle eläkkeelle siirtyneen tarvitse hakea uutta eläkettä. 65-vuotiaana eläkkeelle siirtynyt voi kuitenkin saada eläkkeelläoloajan 'hyvityksenä' 66 vuoden iästä maksettavan eläkkeen vakuutusmaksuaikaan, ja jos jälkimmäinen eläke esimerkiksi tästä syystä tulisi suuremmaksi, hän voi anoa tätä eläkettä 65 vuoden iästä maksettavan eläkkeen sijaan.

Oikeus eläkkeeseen

65 vuoden iästä maksettavan eläkkeen saaminen edellyttää, että vakuutus on alkanut ennen kuin työntekijä on täyttänyt 55 vuotta.

Vakuutusmaksuja on täytynyt maksaa vähintään 260 viikkoa (5 vuotta). Tätä aikaa ei voida korvata 'hyvityksillä'. Vaadittavaa vakuutusmaksuaikaa pidennettiin 6.4.2002, jota ennen vaadittava vakuutusaika oli 156 viikkoa (3 vuotta). Vaadittavaa vakuutusmaksuaikaa pidennetään edelleen 520 viikkoon (10 vuoteen) niille, jotka saavuttavat vanhuuseläkeiän 6.4.2012 tai sen jälkeen. Tällöin voidaan ottaa huomioon vapaaehtoisia vakuutusmaksuja enintään puolet (260 viikkoa) vaadittavasta vakuutusajasta.

Lisäksi koko vakuutusajalta (vakuutuksen alkamisesta 65 vuoden ikään asti) vakuutusmaksuja täytyy olla maksettu tai 'hyvitetty' keskimäärin vähintään 24 viikolta vuodessa. Täyden eläkkeen saamiseksi vakuutusmak-

suja tai 'hyvityksiä' tulee olla koko vakuutusajalta keskimäärin 48 viikolta vuodessa.

66 vuoden iästä maksettavan eläkkeen saamiseksi vakuutuksen on täyttynyt alkaa ennen kuin vakuutettu on täyttänyt 56 vuotta.

Myös tämän eläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusmaksuaikaa pidennettiin 6.4.2002 ja todellisia vakuutusmaksuja tulee olla vähintään 260 viikon ajalta. Vaadittava vähimmäisaika pitenee myös jatkossa samoin kuin edellä. Maksuja tai niiden 'hyvityksiä' tulee lisäksi olla koko vakuutusajalta (siitä lähtien, kun vakuutus on alkanut siihen asti, kun on täyttänyt 66 vuotta) keskimäärin vähintään 10 viikolta vuodessa. Täyden eläkkeen saaminen edellyttää, että vakuutusmaksuja on koko vakuutusajalta keskimäärin 48 viikolta vuodessa.

66 vuoden iästä maksettavaa eläkettä määrättäessä alle 12-vuotiaan lapsen, vanhuksen tai sairaan omaisen kotona hoitamiseen käytettyä aikaa voidaan vähentää vakuutusmaksuttomasta ajasta enintään 20 vuotta (Homemaker's Scheme). Kotihoitoaika ei siten alenna keskimääräistä vuotuista vakuutusmaksuaikaa ja sitä kautta eläkkeen määrää.

Eläkkeen määräytyminen

Täysi 'Retirement Pension' ja täysi 'Old-age Contributory Pension' ovat saman suuruisia. Mikäli eläkkeen (retirement pension) ottaa 65 vuoden iästä, eivät viikkoansiot saa ylittää 38 euroa, eivätkä yrittäjätulot 3 174 euroa vuodessa. Muut tulot eivät vaikuta 66 vuoden iästä maksettavaan eläkkeen määrään. Eläke pienenee vakuutusajan keskimääräisestä vuotuisesta määrästä riippuen portaittain, jos täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusaikaa ei ole.

Eläkkeen täysi perusmäärä on 147,30 € viikossa vuonna 2002. Huollettavasta puolisoista voidaan maksaa puolison omiin tuloihin nähden tuloharkintaista puolisolisää, joka on alle 66-vuotiaasta puolisoista enintään 98,10 € viikossa ja 66 vuotta täyttäneestä puolisoista 113,80 € viikossa. Kustakin huollettavasta lapsesta (alle 18-vuotias tai alle 22-vuotias, jos opiskelee) maksettava täysi lisä on 19,30 €. Jos puoliso ei ole huollettava, maksetaan lapsikorotusta puolet täydestä määrästä.

80 vuotta täyttäneelle eläkkeensaajalle maksetaan 6,40 euron ja yksinasuvalle 66 vuotta täyttäneelle eläkkeensaajalle 7,70 euron viikoittainen lisä. Lisäksi 66 vuotta täyttäneelle voidaan määrättyin edellytyksin maksaa

6 Irlanti.....

avustusta sähkön, television ja puhelimen käytöstä sekä lämmityksestä ja terveydenhoidosta aiheutuneisiin kuluihin.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan tavallisesti kerran vuodessa erillisellä päätöksellä. Laissa ei ole määräyksiä korotusten tasosta, mutta yleensä ne ovat seuranneet hintatason muutoksia.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyden varalta vakuutettuja ovat 16 vuotta täyttäneet palkan-saajat. Vakuutus ei kata itsenäisiä yrittäjiä.

Oikeus eläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläke (Invalidity Pension) voidaan myöntää pysyvästi työkyvyttömälle työntekijälle, kun sairausajan päivärahaa (Disability Benefit) on tavallisesti ensin maksettu 12 kuukauden ajan.

Työkyvyttömyyseläkkeen saaminen edellyttää, että työntekijä on maksanut vakuutusmaksut vähintään 260 viikon (5 vuoden) ajalta, ja että hän on maksanut vakuutusmaksuja tai saanut maksuhyvitystä yhteensä vähintään 48 viikolta työkyvyttömyyttä edeltäneen verovuoden aikana.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen täysi perusosa on alle 65-vuotiaalle 123,30 € viikossa ja 65 vuotta täyttäneelle 147,30 € viikossa. Puolison omiin tuloihin nähden tuloharkintainen puolisolisa on alle 66-vuotiaalle enintään 88 € viikossa ja 66 vuotta täyttäneelle 105,40 € viikossa. Kustakin huollettavasta lapsesta maksettava lisä on 19,30 € viikossa. Jos puolisorotusta ei makseta, pienennetään myös lapsikorotusta puolella. 66 vuotta täyttäneelle yksinasuvalle eläkkeensaajalle maksetaan 7,70 euron viikoittainen lisä, ja 80 vuotta täyttäneelle iän perusteella 6,40 euron viikoittainen lisä.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia työkyvyttömyyseläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä tavallisesti kerran vuodessa.

Eläkkeen maksaminen

Eläkettä maksetaan niin kauan kuin työkyvyttömyys jatkuu. Jos eläkkeensaajalla on oikeus vanhuuseläkkeeseen, muutetaan työkyvyttömyyseläke vanhuuseläkkeeksi, kun eläkkeensaaja täyttää 66 vuotta. Jos oikeutta vanhuuseläkkeeseen ei ole, voidaan työkyvyttömyyseläkkeen maksamista jatkaa myös vanhuuseläkeiän täyttäneelle.

3.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkkeinä maksetaan nais- tai miesleskelle leskeneläkettä (Widow's or Widower's Contributory Pension) ja täysorvolle lapseneläkettä (Orphan's Contributory Allowance). Leskeneläkettä voidaan maksaa myös entiselle puolisolle, jos tämä ei ole avioitunut uudelleen eikä asu avoliitos-

Oikeus eläkkeeseen

Lokakuussa 1994 voimaan tulleen lainmuutoksen jälkeen leskeneläke myönnetään samoin perustein mies- ja naisleskelle. Uudistus koskee miehiä, jotka ovat jääneet leskeksi uudistuksen jälkeen. Aikaisemmin eläkettä maksettiin naispuoliselle leskelle. Miespuoliselle leskelle eläkettä voitiin maksaa vain, jos leski oli pysyvästi työkyvytön.

Eläke maksetaan leskelle, jos edunjättäjä oli jommankumman vakuutusmaksuihin perustuvan vanhuuseläkkeen saaja ja vanhuuseläkkeeseen maksettiin korotusta huollettavasta puolisosta. Jos tämä edellytys ei täyty, tulee seuraavien vakuutusaikojen koskevien ehtojen täytyä.

Eläkkeen voi saada joko omien tai edunjättäjän vakuutusaikojen perusteella. Näitä ei kuitenkaan voi yhdistää eläkkeen saamiseksi. Eläkkeen saaminen edellyttää, että vakuutusmaksut on maksettu vähintään 156 viikolta (3 vuodelta). Lisäksi edellytetään, että 1) todellista tai hyvitettyä vakuutusmaksuaikaa on viimeisten kolmen tai viiden vuoden aikana ennen kuolemaa tai vanhuuseläkkeelle siirtymistä ollut keskimäärin 39 viik-

6 Irlanti.....

koa vuodessa tai 2) todellista tai hyvitettyä vakuutusmaksuaikaa on vakuutuksen alkamisesta lukien ollut keskimäärin vähintään 24 viikkoa vuodessa. Täyden eläkkeen saamiseksi todellista tai hyvitettyä vakuutusmaksuaikaa on täytynyt olla keskimäärin 48 viikkoa vuodessa.

Lesken iällä tai avioliiton kestolla ei ole vaikutusta eläkkeen myöntämiseen.

Lapseneläkkeen myöntämiseksi edellytetään, että toisella vanhemmista oli vakuutusaikaa vähintään 26 viikkoa. Lapseneläke voidaan maksaa vaikka toinen vanhemmista eläisi, jos tämä ei ole lapsen huoltaja.

Eläkkeen määräytyminen

Täysi leskeneläke on alle 66-vuotiaalle 123,30 € viikossa ja 66 vuotta täyttäneelle 144,80 € viikossa. Jokaisesta huollettavasta lapsesta maksetaan 21,60 euron lisä. Yksin asuvalle 66 vuotta täyttäneelle maksetaan eläkkeeseen korotusta 7,70 € viikossa ja 80 vuotta täyttäneelle iän perusteella 6,40 € viikossa. Eläkkeeseen voidaan määrätyin edellytyksin maksaa avustusta lämmityksestä ja terveydenhoidosta aiheutuviin kuluihin ja 66 vuotta täyttäneelle lisäksi sähkön, television ja puhelimen käytöstä aiheutuviin kuluihin.

Eläke pienenee vakuutusajan keskimääräisestä vuotuisesta määrästä riippuen portaittain, jos täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusaikaa ei ole.

Lapseneläke on 91 € lasta kohden viikossa.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä tavallisesti kerran vuodessa hintatason muutosten mukaan.

Eläkkeen maksaminen

Leskeneläkkeen maksaminen lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton, muuttaa avoliittoon tai siirtyy vanhuuseläkkeelle. Myöskään muita lakisääteisiä eläkkeitä ei makseta samanaikaisesti leskeneläkkeen kanssa. Lapseneläkettä maksetaan kunnes lapsi täyttää 18 vuotta tai 22 vuotta, jos hän opiskelee täysipäiväisesti.

3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

Alle 66-vuotias palkansaaja tai yrittäjä, jonka pakollinen vakuutus lakkaa, voi jatkaa vakuutusta vapaaehtoisesti, jos hänellä on pakollista vakuutus-aikaa vähintään 260 viikkoa (5 vuotta). Aikaisemmin palkansaajan vakuutusmaksuja maksaneelta peritään maksua 6,6 % edellisen verovuoden ansioista tai tasasuuruinen maksu, jos tuloja ei ole ollut. Minimimaksu on 234,90 € vuonna 2002. Yrittäjiltä peritään tasasuuruista 253 euron vuotuista maksua.

3.2 Varhennetut vanhuuseläkkeet

Pitkäaikaistyöttömälle 55 vuotta täyttäneelle työntekijälle voidaan maksaa varhaiseläkettä, jos työttömyys on jatkunut yli 15 kuukautta. Eläke on työttömyyspäivärahan suuruinen ja tarveharkintainen. Sen täysi määrä on 118,80 € viikossa vuonna 2002. Huollettavasta puolisoista maksettava lisä on 78,80 € viikossa. Jokaisesta huollettavasta lapsesta maksetaan 16,80 euron lisä

Muita mahdollisuuksia siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle ei lakisääteisessä sosiaaliturvassa ole.

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Arvioiden mukaan noin puolet työvoimasta kuuluu työnantajakohtaisiin lisäeläkejärjestelmiin. Lisäeläketurvan yleisyys vaihtelee kuitenkin toimialoittain. Julkisella sektorilla on kattavat lisäeläkejärjestelmät, jotka aikaisemmin ovat osalla työntekijöistä korvanneet lakisääteisen työeläketurvan. Yksityisellä sektorilla lisäeläketurvaa järjestävät yleisimmin monikansalliset yritykset ja suuret kotimaiset yritykset, pienyritykset sen sijaan harvemmin.

Työntekijäjärjestöt ovat usein olleet neuvottelemassa järjestelmän perustamisesta ja sen tarjoamista etuuksista sekä maksuista, mutta järjestelmän toteuttamistapa ja hallinto on yleensä jätetty työnantajalle. Lisäeläketurva on siten tavallisimmin yksittäisen työnantajan järjestämää ja kattaa

6 Irlanti.....

joko kaikki työntekijät tai vain osan heistä. Rakennusalalla on kuitenkin laaja työmarkkinasopimukseen perustuva pakollinen lisäeläkejärjestelmä.

Julkisen sektorin järjestelmät ovat yleensä työntekijälle pakollisia. Myös yksityisen sektorin työnantajat voivat asettaa järjestelmään liittymisen työsuhteen ehdoksi ja tämä onkin yleinen käytäntö.

Julkisen sektorin eläkejärjestelmät ovat tavallisesti jakojärjestelmään perustuvia ja suoraan valtiovarainministeriön valvonnassa. Erityisesti kaupallisen alan julkisten yritysten eläkejärjestelmät voivat kuitenkin olla rahastoivia ja niihin sovelletaan yksityistä sektoria koskevaa lainsäädäntöä.

Yksityisen sektorin lisäeläketurvaa koskevia määräyksiä on vuoden 1972 rahoituslaissa (The Finance Act 1972) sekä vuoden 1990 ja 1996 eläkelaissa (The Pensions Act 1990; Pensions (Amendment) Act 1996). Rahoituslaki antaa veroviranomaiselle oikeuden hyväksyä lisäeläkejärjestelmiä. Saadakseen verotukselliset edut järjestelmän tulee täyttää veroviranomaisen asettamat ehdot.

Yksi näistä ehdoista on, että yrityksen eläkejärjestelmällä tulee olla erillinen säätiön tyyppinen omaisuudenhoitohallinto (trust). Sen varojen (trust fund) tulee olla täysin erillään työnantajan varoista. Eläkejärjestelmiin sovelletaan näin ollen myös säätiöitä koskevaa lainsäädäntöä (trust law). Vaikka järjestelmien englanninkielinen nimi on 'trust', ne eivät vastaa suomalaisia eläkesäätiöitä, eikä sanalla siksi ole täysin sopivaa suomenkielistä vastinetta.

'Trust' on luottamushenkilöjäsenten (trustees) muodostama hallintoelin, joka kantaa aina vastuun eläkejärjestelmästä riippumatta siitä, hoitaako se itse järjestelmän rahaston, antaako se sen ulkopuoliselle rahaston hoitajalle, vai järjestetäänkö eläketurva vakuutuksena vakuutusyhtiössä. Suurin osa työntekijöistä kuuluu järjestelmiin, jotka hoitavat itse rahaston tai ovat antaneet sen ulkopuoliselle rahastonhoitajalle. Vakuutusjärjestelyihin kuuluu selvästi pienempi osa työntekijöistä.

Järjestelmien yleinen valvonta ja ohjaus kuuluu Eläkelautakunnalle (The Pensions Board).

Suurin osa työntekijöistä kuuluu etuusperusteisiin lisäeläkejärjestelmiin, joskin maksuperusteiset järjestelmät ovat viime vuosina yleistyneet. Vuonna 1997 lähes 80 % kaikista lisäeläkejärjestelmiin kuuluvista oli etuusperusteisessa järjestelmässä. Maksuperusteiset järjestelmät ovat tyypillisesti pienten työnantajien järjestelmiä ja yhteen järjestelmään kuuluu yleensä vain muutama työntekijä. Uusista työnantajakohtaisista järjes-

telmistä yhä useampi on kuitenkin maksuperusteinen. Pensions Boardin arvion mukaan 56 % yksityisen sektorin lisäeläkejärjestelmistä oli etuusperusteisia, kun vuonna 1996 vastaava luku oli 83 %.

Työnantajan lisäeläkejärjestelmään kuuluvat tavallisesti kaikki kokopäiväisesti palkatut työntekijät. Usein edellytetään, että työsuhde on kestänyt vähintään vuoden, ja että työntekijä on täyttänyt 21 vuotta. Alaikäraja voi olla korkeampikin, mutta ei yleensä yli 25 vuotta. Eläkelaki edellyttää, että miehillä ja naisilla on yhtäläinen oikeus kuulua järjestelmään.

Etuudet

Etuuksina myönnetään tavallisimmin ansioihin suhteutettuja vanhuus- ja perhe-eläkkeitä. Työkyvyttömyysturva on usein järjestetty erillisenä vakuutuksena.

Vanhuuseläkeikä on tavallisesti 65 vuotta. Mahdollisuus ottaa eläke varhennettuna ja vähennettynä on hyvin yleinen, koska lakisääteisessä eläketurvassa ei työttömyyseläkettä lukuun ottamatta ole varhaiseläkettä. Aikaisin eläkkeellesiirtymisikä on 50 vuotta. Eläkettä pienennetään tavallisesti 4–6 % varhennusvuotta kohden.

Vanhuuseläkkeen tavoitetaso on yleensä kaksi kolmasosaa 1–3 viimeisen vuoden keskipalkasta 40 vakuutusvuoden jälkeen. Yhteensovittaminen lakisääteisen eläketurvan kanssa on yleistä ja toteutetaan tavallisesti siten, että eläkkeen perusteena olevasta palkasta vähennetään lakisääteisen eläkkeen kattama palkan osa. Monissa järjestelmissä eläke on mahdollista muuttaa osittain kertakorvaukseksi. Kertakorvauksen enimmäismäärä on 20 työvuoden jälkeen 150 % loppupalkasta.

Perhe-etuuksina maksetaan yleisimmin 3–4 vuosipalkan suuruinen kertakorvaus. Leskeneläke on tavallisesti puolet siitä vanhuuseläkkeestä, joka edunjättäjälle olisi maksettu normaalissa eläkeiässä. Orvoneläkkeenä maksetaan usein 12,5 % (täysosalle 25 %) leskeneläkkeen perusteena olevasta eläkkeestä.

Erillisestä työkyvyttömyysvakuutuksesta maksetaan korvausta lyhytaikaisesta ja pitkäaikaisesta työkyvyttömyydestä. Lyhytaikaista korvausta maksetaan tavallisesti enintään 6 kuukautta. Etuuden tavoitetaso on yleensä kaksi kolmasosaa työkyvyttömyyttä edeltäneestä palkasta. Etuudesta vähennetään lakisääteinen sairauspäiväraha.

6 Irlanti.....

Pitkäaikaista työkyvyttömyysetuutta maksetaan, jos työkyvyttömyys jatkuu yli 26 viikkoa. Etuuden määrä on yleensä 50–75 % palkasta lakisääteisen etuuden määrällä vähennettynä. Etuutta maksetaan niin kauan kuin työkyvyttömyys jatkuu tai vanhuuseläkeiän saavuttamiseen asti.

Maksussa olevien eläkkeiden tarkistamiseen ei ole lakisääteistä velvoitetta. Maksussa olevia eläkkeitä kuitenkin tarkistetaan yleisesti joko automaattisesti tai erillisin päätöksin järjestelmän taloudellisen tilanteen mukaan. Veroviranomainen on rajoittanut tarkistukset tavallisesti kuluttajahintaindeksin muutosta vastaaviksi.

Vapaakirjoja tulee vuoden 1996 alusta lukien tarkistaa vuosittain. Tarkistuksen tulee olla vähintään 4 % tai hintaindeksin muutoksen mukainen, jos se on pienempi. Maksuperusteisissa järjestelmissä ei tällaisia tarkistuksia tarvitse tehdä.

Eläkelain mukaan eläkeoikeuden tulee säilyä viiden vuoden jäsenyyden jälkeen. Vapaakirjaoikeus koskee nykyisin vuoden 1991 alusta lukien karttunutta eläkeoikeutta. Eläkeoikeuden tulee säilyä joko siinä eläkejärjestelmässä, jossa se on syntynyt tai se voidaan siirtää uuden työnantajan eläkejärjestelmään ns. siirtoarvona tai siirtoarvolla voidaan ostaa veroviranomaisen hyväksymä eläkevakuutus jostain vakuutusyhtiöstä.

Rahoitus ja verotus

Vuoden 1990 eläkelaki edellyttää tiettyä vähimmäisrahastointia etuusperusteisilta eläkejärjestelmiltä. Laissa on myös varojen sijoittamista koskevia rajoituksia.

Veroetujen saaminen edellyttää, että työnantaja osallistuu lisäeläketurvan kustantamiseen. Työnantajan maksuosuuden tulee olla vähintään kuudesosa kunkin työntekijän eläkekustannuksista. Käytännössä on ollut tavallista, että työnantaja ja työntekijä maksavat vakuutusmaksut puoliksi. Kokonaismaksu on yleensä 5–10 prosenttia palkasta. Kokonaismaksut kuitenkin vaihtelevat eri järjestelmissä.

Työnantajan vakuutusmaksut ovat verovähennyskelpoisia kuluja edellyttäen, että vakuutukset täyttävät verosäännösten mukaiset ehdot. Näitä maksuja ei myöskään lasketa työntekijän tuloksi. Jos eläkejärjestelmä ei ole veroviranomaisen hyväksymä, katsotaan työnantajamaksut työntekijän tuloksi. Työntekijän maksut ovat verovähennyskelpoisia ja vähennys on iän mukaan määräytyvä prosenttiosuus vuosipalkasta: enintään 15 prosenttia 30 ikävuoteen asti nouden 5 %-yksikköä kymmenen ikävuoden

välein 50 ikävuoteen asti, jota vanhemmilla vähennys on enintään 30 % vuosipalkasta.

Jos maksetut vakuutusmaksut palautetaan työntekijälle, jolle ei ole syntynyt vapaakirjaoikeutta, eläkejärjestelmältä peritään maksettavasta summasta 20 prosentin vero. Vero vähennetään tavallisesti työntekijän summasta hyvityksestä.

Eläkkeitä verotetaan kuten normaalia ansiotuloa. Kertasuorituksena maksettavat korvaukset ovat verovapaita siltä osin, kun ne eivät ylitä edunsaajan puolitoistakertaista loppupalkkaa. Lesken etuuksina maksettavat kertakorvaukset ovat verovapaita.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksi lukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Irlannin välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä.

EU-asetukset koskevat vakuutusmaksuihin perustuvia etuuksia (PRSI-järjestelmän eläkkeitä), mutta eivät tarveharkintaisia etuuksia, joista on kerrottu luvussa 2. Kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta ei Suomen ja Irlannin välillä ole.

Irlannin kansallisen lainsäädännön mukaan muuhun kuin ETA-maahan tai sosiaaliturvasopimusmaahan tilapäisesti lähetetty työntekijä pysyy Irlannin sosiaalivakuutuksessa 12 kuukauden ajan ja on velvollinen maksamaan tältä ajalta PRSI -maksua. Vastaavasti ulkomaisen (muun kuin ETA-maan tai sosiaaliturvasopimusmaan) työnantajan Irlantiin tilapäisesti lähettämä työntekijä, joka ei asu Irlannissa, voidaan vapauttaa vakuutusmaksujen maksamisesta ensimmäisten 12 kuukauden ajaksi.

Ulkomailla työskentelevät Irlannin kansalaiset voivat määrätyin edellytyksin pitää lakisääteisen sosiaalivakuutuksen voimassa maksamalla vapaaehtoisia vakuutusmaksuja. Vakuutusmaksuihin perustuvat PRSI-järjestelmän eläkkeet maksetaan ulkomaille myös ilman sosiaaliturvasopimusta.

6 Irlanti.....

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Irlannissa on jo pitkään keskusteltu eläketurvan kattavuuden parantamisesta ja lakisääteisen eläketurvan matalasta tasosta. Nykyisin täysi lakisääteinen vanhuuseläke on noin 31 prosenttia teollisuustyöntekijöiden keskipalkasta. Palkansaajista 52 prosenttia kuuluu lisäeläkejärjestelmiin. Yrittäjistä lisäeläketurvaa on vain 27 prosentilla. Koko työssäkäyvistä väestöstä noin 46 prosenttia kuuluu lisäeläkejärjestelmiin.

Vaihtoehtoina eläketurvan kattavuuden parantamiselle on esitetty a) lakisääteisten eläkkeiden tason parantamista, b) lakisääteisen ansiosidonnaisen eläkejärjestelmän perustamista, c) pakollisen työnantajakohdaisen eläkejärjestelmän perustamista, d) työnantajakohdaisen ja henkilökohtaisten eläkejärjestelmien parantamista, e) työmarkkinasopimukseen perustuvien laajojen lisäeläkejärjestelmien perustamista ja f) henkilökohtaisten eläketilien perustamista.

Eläkelautakunta (The Pensions Board) julkaisi toukokuussa 1998 raportin ”Securing Retirement Income”, jossa se otti kantaa esitettyihin vaihtoehtoihin. Lautakunta esitti lakisääteisten eläkkeiden sitomista palkkaindeksiin ja tason korottamista niin, että eläkkeet nousisivat silloisesta alle 30 prosentin tasosta 34 prosenttiin teollisuuden keskipalkoista. Lakisääteisen vanhuuseläkkeen tasoa onkin viime aikoina parannettu tarkistamalla eläkkeitä hinta- tai ansiokehitystä korkeammalla indeksillä ja eläkkeen nykyinen taso on lähentynyt edellä mainittua tavoitetta.

Ansiosidonnaisen eläkejärjestelmän perustamista lautakunta ei kannattanut. Pensions Board ei myöskään pitänyt tarpeellisena työnantajakohdaisen eläkejärjestelmien tekemistä pakolliseksi. Sen sijaan se esitti henkilökohtaisten eläkesäästötilien (Personal Retirement Savings Accounts, PRSA) perustamista ja lisäeläkejärjestelmien parantamista mm. vapaakirjaoikeuden sääntöjä muuttamalla. Raportin esittämien toimenpidesuosituksen pohjalta tehty eläkelaki hyväksyttiin maaliskuussa 2002.

Eläkelailia pyritään yksityisen lisäeläketurvan kattavuuden parantamiseen henkilökohtaisten eläkesäästötilien (PRSA) avulla. PRSA-tilit ovat verrattavissa Britanniassa vuonna 2001 voimaan tulleisiin stakeholder-eläkkeisiin. Niiden tarkoituksena on parantaa erityisesti yrittäjien, pieniin maksuperusteisiin lisäeläkejärjestelmiin kuuluvien, työmarkkinasopimukseen perustuviin tasa-eläkejärjestelmiin kuuluvien ja työelämän ulkopuolella olevien lisäeläketurvaa.

PRSA -tilit ovat maksuperusteisia ja niihin voivat maksaa maksuja sekä työntekijät että työnantajat. Järjestelmät ovat myös nykyisiä lisäeläkejär-

jestelmiä joustavampia. Eläkesäästötilit ovat vapaaehtoisia, mutta työnantajat, jotka eivät järjestä työntekijöilleen työnantajakohtaista lisäeläketurvaa ovat kuitenkin velvollisia tarjoamaan työntekijöilleen mahdollisuuden henkilökohtaiseen eläkesäästötiliin, johon ne myös perivät maksun suoraan kunkin työntekijän palkasta. Työnantajan ei ole pakko maksaa maksuja.

Eläkelailia pyritään myös parantamaan yksityisiin lisäeläkejärjestelmiin kuuluvien vakuutettujen asemaa. Vapaakirjaoikeutta työnantajakohtaisissa eläkejärjestelmissä parannetaan siten, että vapaakirjaoikeus syntyy nykyisen viiden vuoden sijaan jo kahden vuoden työsuhteen jälkeen. Vapaakirjaoikeus ulotetaan samalla myös ennen vuotta 1991 karttuneeseen eläketurvaan. Nykyinen laki koskee vain tämän jälkeen karttunutta eläkettä. Myös vapaakirjaoikeuden indeksitarkistukset esitetään ulotettavaksi koskemaan myös ennen vuotta 1991 karttunutta eläketurvaa. Muutokset tulivat voimaan kesäkuussa 2002. Eläkkeiden rahastointiasteen tulee vastata näitä muutoksia vuoteen 2012 mennessä. Vakuutettujen asemaa parannetaan myös perustamalla oikeusasiamiehen virka. Oikeusasiamiehen vastuualueena ovat sekä työnantajakohtaiset järjestelmät että henkilökohtaiset eläkesäästötilit.

Lisäeläkejärjestelmien suosiota on pyritty lisäämään myös verotukseen tehtävillä muutoksilla. Aiemmin työntekijän maksut olivat verovähennysoikeutettuja vain siltä osin kuin ne eivät ylittäneet 15 % palkasta. Nykyisin verovähennysoikeus on iän mukaan määräytyvä prosentti ja vanhemmat ikäryhmät voivat vähentää maksuja aikaisempaa enemmän (ks. 4).

Eläkelautakunnan esittämien toimenpidesuosittelujen mukaisesti Irlannissa on perustettu eläkerahasto lakisääteisten eläkkeiden lisärahoitustarpeen kattamiseksi vuodesta 2025 eteenpäin. Vaikkakin Irlannin väestö on nykyisin muuhun Eurooppaan verrattuna nuorta, tulee huoltosuhte myös Irlannissa heikkenemään lähivuosikymmeninä. Eläkerahastoa koskeva laki tuli voimaan joulukuussa 2000 ja rahasto (National Pensions Reserve Fund) perustettiin huhtikuussa 2001. Rahastointi on kuitenkin aloitettu jo tätä ennen, sillä vuoden 1999 lopusta lähtien varoja on siirretty väliaikaiseen rahastoon. Rahastoa kartutetaan verovaroin ja rahastoon siirretään vuosittain 1 prosentti bruttokansantuotteesta. Väliaikaiseen rahastoon siirrettiin myös osa valtion omistaman tietoliikenneyhtiön Telecom Éireannin myynnistä saaduista tuloista. Tällä hetkellä rahastossa on noin 7,2 miljardia euroa. Rahaston purku voi tapahtua aikaisintaan vuodesta 2025 alkaen.

6 Irlanti.....

Osoitteita

Sosiaali- ja perheasiainministeriö, Department of Social and Family Affairs, Headquarters, Aras Mhic Dhiarmada, Store Street, IRL-Dublin 1. Puhelin: + 353 1 7043000.

Sosiaali- ja perheasiainministeriö, Eläkepalvelutoimisto, Department of Social and Family Affairs, Pension Services Office, College Road, IRL-Sligo. Puhelin: +353 1 7043000.

Työkyvyttömyyseläkeosasto: Invalidity Pensions Claims Section. Social Welfare Services Office, Ballinalee Road, Longford. Puhelin: +353 1 8748444.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Worldwide. Brussels.

Budget 2002. Department of Social, Community and Family Affairs. December 2001. www.dscfa.ie/welfare/420197.xml.

Finance Act 2002. Houses of the Oireachtas. Parliament of Ireland. www.irlgov.ie/oireachtas/frame.htm.

Finucane Kevin G., Kelly Kieran F. Securing Retirement Income in the Republic of Ireland. Benefits & Compensation International. July/August 1998,28-32.

IBIS Briefing Service. Ireland. International Benefits Information Service. Charles D. Spencer & Associates, inc. Chicago.

Irish Times Article. 19.4.2002. Employees to benefit from Pensions Bill. www.ireland.com.

Kathy Murphy, Michael Moloney. 2001. Irish Pensions Reform. Benefits & Compensation International. October 2001. 15-21.

Maher, A. 2001. National Pensions Reserve Fund in Ireland. Public Pension Fund Management. The Pensions Board. Ireland.

.....6 Irlanti

National Treasury Management Agency. National Pensions Reserve Fund. Press Release. 25.1.2002. www.ntma.ie.

Pensions (Amendment) Bill. 2001. Houses of the Oireachtas. Parliament of Ireland. www.irlgov.ie/oireachtas/frame.htm.

The Irish Pension System and Reform. A paper presented at "Learning from the partners" – a joint world bank/IIASA conference in collaboration with EC/Austrian government/LBI. April 2001.

The Oasis (On-line Access to Services, Information and Support). Public Service Information for Life. Comhairle. Department of Social, Community & Family Affairs. www.oasis.gov.ie.

Retired or Elderly – Rates of Payment 2002. Department of Social, Community and Family Affairs. www.dscfa.ie/welfare/26.xml#10.

SW 1- Homemakers. 2001. Department of Social, Community and Family Affairs. www.dscfa.ie/publicsite/DSCFA_homepage.jsp.

SW 4- Section 3 - Benefits Abroad. Department of Social, Community and Family Affairs. November 1998. Last updated May 2000. www.dscfa.ie.

SW 8- Voluntary Contributions. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 9 – Disability Benefit. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 12- Credited Contributions. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 16- Old Age (Non-Contributory) Pension. 2001. Department of Social, Community and Family Affairs. www.dscfa.ie.

SW 18- Retirement and Old Age Contributory Pension. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie/welfare/4-386617.xml#htq.

SW 19- Rates of Payment 2002. Department of Social, Community and Family Affairs. www.dscfa.ie/welfare/4-425401.xml.

6 Irlanti.....

SW 25- Widow's of Widower's (Contributory) Pension. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 26- Widow's of Widower's (Non-Contributory) Pension. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 29- Disability Allowance. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 44-Invalidity Pension. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

SW 48- Orphan's (Contributory) Allowance and Orphan's (Non-Contributory) Allowance. Department of Social, Community and Family Affairs. 2001. www.dscfa.ie.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Eläketurva muodostuu kansaneläkkeestä ja pakollisesta lisäeläkkeestä. Kansaneläkejärjestelmä kattaa kaikki maassa asuvat. Pakollinen lisäeläke kattaa kaikki palkansaajat ja yrittäjät.

Etuudet

- Kansaneläkejärjestelmästä ja pakollisesta lisäeläkejärjestelmästä maksetaan vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.
- Oikeus kansaneläkkeeseen edellyttää 3 vuoden asumisaikaa. Täysi eläke karttuu 40 vuodessa. Yleinen vanhuuseläkeikä on 67 vuotta.
- Vanhuuseläkkeen täysi perusmäärä n. 220 €/kk + eläkelisä n. 378 €/kk. Tulovähenteisiä. Ei varhennusmahdollisuutta.
- Työkyvyttömyyseläkkeen perusmäärä on sama kuin vanhuuseläkkeessä, eläkelisä n. 389 €/kk. Tulovähenteisiä.
- Leskenavustuksen määrä on ensimmäiset 6 kk n. 249 €/kk, seuraavat enintään 48 kk, jos hoitaa alle 18-vuotiasta lasta n.187 €/kk. Lapseneläke on n.166 €/kk.
- Pakollisen lisäeläkejärjestelmän etuudet vaihtelevat eri kassoissa. Lisäeläkekassoja koskevassa laissa on määritelty lisäeläketurvan vähimmäistaso.

Rahoitus

- Kansaneläkkeet rahoitetaan työnantajilta perittävillä veroluonteisilla maksuilla ja valtion varoilla. Työnantajan maksu on 5,23 % palkkasummasta vuonna 2002. Samalla maksulla rahoitetaan myös äitiys- ja työtapaturmaetuudet.
- Lisäeläketurva rahoitetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin. Vakuutusmaksu on yhteensä vähintään 10 % palkasta, josta palkansaaja maksaa 4 % ja työnantaja 6 %. Yrittäjän vakuutusmaksu on 10 %.

Hallinto

- Kansanvakuutusjärjestelmän ja sosiaaliavustusten hallinnosta vastaa valtion sosiaaliturvalaitos, Tryggingastofnun ríkisins ja sen paikallistoimistot.
- Pakollista lisäeläketurvaa hoitavat eläkekassat.

7 Islanti.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Kansaneläkejärjestelmä

2.1.1 Hallinto

2.1.2 Rahoitus

2.1.3 Verotus

2.1.4 Vakuutusaika

2.1.5 Vanhuuseläke

2.1.6 Työkyvyttömyyseläke

2.1.7 Perhe-eläke

3 Työeläketurva

3.1 Pakollinen lisäeläketurva

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

3.1.7 Perhe-eläke

3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

3.3 Vapaaehtoinen vakuutus

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Valuuttakurssi: 1 kruunu (ISK) = 0,011 € (keskikurssi helmikuu 2002)

Islannissa eläketurva muodostuu kansaneläkkeestä ja pakollisesta lisäeläkkeestä. Kansaneläkejärjestelmässä vakuutettuja ovat kaikki maassa asuvat. Järjestelmästä maksetaan vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.

Työeläketurva on järjestetty eläkekassoissa, joihin kuulumisen on ollut lakisääteisesti pakollista vuodesta 1974 kaikille palkansaajille ja vuodesta 1980 kaikille yrittäjille. Ammattijärjestöjen jäsenille kassaan kuulumisen on ollut pakollista jo vuodesta 1969, jolloin työeläketurva tuli kattamaan noin 90 % työntekijöistä.

Laaja eläkekassoja koskeva uudistus toteutettiin vuosien 1997 ja 1998 aikana. Uudistuksessa julkisen sektorin työntekijöiden eläkekassaa koskevia säännöksiä muutettiin yhtenäisemmiksi yksityisten alojen eläkekassojen kanssa ja säädettiin lisäeläkekassojen toimintaa koskevasta aiempaa kattavammasta laista. Laki on puitelaki, jossa määrätään mm. lisäeläketurvan vähimmäistaso. Aiemmin vain joidenkin työntekijäryhmien työeläketurvasta oli säädetty lailla. Myös vapaaehtoista eläkesäästämistä koskevaa verolainsäädäntöä muutettiin 1990-luvun lopulla.

Eläkekassat maksavat vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä. Etuudet vaihtelevat eri kassoissa, sillä vain eläketurvan vähimmäistaso on laissa määritelty.

Pakollista lisäeläketurvaa täydentäviä työnantajakohtaisia tai työmarkkinasopimukseen perustuvia lisäeläkejärjestelmiä ei Islannissa aiemmin ole juurikaan ollut. Uusittu verolainsäädäntö 1990-luvun lopulla pyrkii kuitenkin edistämään näiden hankkimista.

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Kansaneläkejärjestelmä

Kansanvakuutuslaki annettiin vuonna 1946. Siihen tehtiin merkittäviä muutoksia vuosina 1960–1964. Nykyinen laki on vuodelta 1993. Osa vähim-

7 Islanti.....

mäiseläketurvaan kuuluvista etuuksista annetaan sosiaaliavustuslain perusteella. Koska etuudet muodostavat yhtenäisen kokonaisuuden ja niillä on yhteinen hallinto, kerrotaan tässä kansaneläkejärjestelmän yhteydessä myös sosiaaliavustuslain mukaisista etuuksista.

2.1.1 Hallinto

Kansanvakuutusjärjestelmän ja sosiaaliavustusten hallinnosta vastaa valtion sosiaaliturvalaitos, Tryggingastofnun rikisins ja sen 25 paikallistoimistoa. Alueellista välitason organisaatiota sosiaaliturvalaitoksella ei ole. Eduskunta valitsee laitoksen hallituksen. Kansanvakuutuksen ylimmästä valvonnasta vastaa terveys- ja sosiaaliministeriö.

2.1.2 Rahoitus

Kansaneläkkeet rahoitetaan työnantajilta perittävillä veroluonteisilla maksuilla ja valtion varoilla. Työnantajan maksu on 5,23 % palkkasummasta vuonna 2002 ja nousee vuoden 2003 alusta 6 prosenttiin. Samalla maksulla rahoitetaan myös äitiys- ja työtapaturmaetuudet. Sosiaaliavustuslain mukaiset etuudet rahoitetaan kokonaan valtion varoin.

2.1.3 Verotus

Kansaneläke on verotettavaa tuloa. Vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeeseen maksettava tuloharkintainen eläkelisä on kuitenkin verotonta tuloa.

2.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on asumisaika Islannissa 16–67 vuoden ikäisenä.

2.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Yleinen eläkeikä on 67 vuotta. Merimiehelle eläke voidaan myöntää jo 60 vuoden iästä, jos hän on ollut merillä vähintään 25 vuotta. Muilla vakuuteilla ei ole mahdollisuutta saada eläkettä varhennettuna.

Vanhuuseläkkeeseen (ellilífeyrir) ovat oikeutettuja kaikki maassa asuvat. Asumisaikaa tulee olla vähintään 3 kalenterivuotta 16:n ja 67 ikävuoden välillä. Täyden eläkkeen saamiseksi asumisaikaa tulee olla 40 vuotta. Islannin kansalaisella on oikeus peruseläkkeeseen vaikka hän asuisi ulkomailla, jos hän on asunut Islannissa 3 vuotta 16:n ja 67 ikävuoden välillä.

Eläkkeen määräytyminen

Vanhuuseläke muodostuu peruseläkkeestä (grunnlífeyrir) ja eläkelisästä (tekjutrygging). Eläkelisää maksetaan, kun eläkkeensaajalla ei ole muita tuloja kuin kansaneläke tai niitä on hyvin vähän. Eläkkeeseen voidaan maksaa myös muita lisiä.

Peruseläkkeen täysi määrä on vuonna 2002 yksinäiselle ja naimisissa olevalle, jos puoliso ei ole eläkkeellä 19 990 kruunua kuukaudessa (n. 220 €). Jos molemmat puoliset ovat eläkkeellä, on heidän eläkkeensä yhteensä 90 % kahden yksinäisen eläkkeensaajan eläkkeestä.

Peruseläke on vuodesta 1992 alkaen ollut kokonaan tulovähenteinen. Huomioon otetaan kaikki tulot sosiaaliturvaetuuksia ja pakollista lisäeläkettä lukuun ottamatta. Eläkkeestä vähennetään 30 % määrätyn tulorajan ylittävistä tuloista.

Eläkelisän täysi määrä on 34 372 kruunua kuukaudessa (n. 378 €) vuonna 2002. Eläkelisää pienentävinä otetaan huomioon kaikki omat ja puolison tulot pakollinen lisäeläke mukaan lukien. Eläkelisästä vähennetään 45 % määrätyn tulorajan ylittävistä tuloista.

Jos asumisaikaa ei ole täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavaa 40 vuotta 16:n ja 67 ikävuoden välillä, pienennetään eläkettä 1/40:lla jokaista puuttuvaa vuotta kohti.

Eläkkeeseen voidaan maksaa erityistä tarveharkintaista lisää, jos eläkkeensaajalla on erityiskuluja esim. pitkäaikaisen hoidon tarpeesta johtuen.

Eläkeläisen puolisolle voidaan maksaa tarveharkintaista puolisetukea, joka on enimmillään 80 % peruseläkkeen ja eläkelisän määrästä. Etuutta maksetaan esimerkiksi silloin, kun puoliso ei eläkkeensaajan sairauden vuoksi voi olla ansiotyössä.

7 Islanti.....

Jos eläkkeensaajalla on alle 18-vuotiaita lapsia, voidaan lapsille maksaa tarveharkintaista lapseneläkettä. Vuonna 2002 lapseneläke on 15 076 kruunua kuukaudessa (n. 166 €).

Yksinasuvalle eläkkeensaajalle, jolle maksetaan täyttä eläkelisää, voidaan maksaa sosiaaliavustuslain mukaista asumistukea. Asumistuki on 16 434 kruunua kuukaudessa (n. 181 €) vuonna 2002.

Eläkkeen tarkistaminen

Kansaneläkkeiden tarkistukset seuraavat palkkojen muutoksia. Huomioon otetaan valtion työntekijöiden palkkojen muutokset. Eläkkeiden tarkistuksen tulee tapahtua viimeistään kuuden kuukauden kuluttua palkkojen muutoksesta. Käytännössä tarkistukset on tehty kerran vuodessa syyskuun alusta lukien.

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan kuukausittain etukäteen kuukauden alussa.

2.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Oikeus eläkkeeseen

Kansanvakuutuksen työkyvyttömyyseläkettä (örorkulífeyrir) maksetaan 16–66-vuotiaalle Islannissa asuvalle työkyvyttömälle. Vakuutetun on täytynyt asua maassa vähintään kolme vuotta välittömästi ennen työkyvyttömyyden alkamista. Täyden eläkkeen saamiseksi tulee asumisaikaa Islannissa olla 40 vuotta 16:n ja 67 ikävuoden välillä tuleva aika mukaan lukien.

Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi työkyvyn tulee olla pysyvästi alentunut vähintään 75 %. Työkyvyttömyys arvioidaan lääketieteellisin perustein. Työkykyä arvioidaan suhteessa kaikkeen työhön.

Jos työkyky on pysyvästi alentunut 50–74 %, voidaan eläkkeen sijasta maksaa tuloharkintaista työkyvyttömyysavustusta (örorkustyrkur). Avustusta voidaan maksaa myös kokopäivätyössä olevalle, jolle työkyvyn aleneminen aiheuttaa huomattavia lisäkustannuksia.

Tilapäistä kuntoutuseläkettä (endurhæfingarlífeyrir) voidaan maksaa silloin, kun työkyvyttömyyden lopullinen aste ei vielä ole selvillä. Kuntoutuseläkettä maksetaan enintään 12 kuukauden ajan sairausajan päivärahan päättymisestä tai kunnes lopullinen työkyvyttömyysaste pystytään määrittämään, ei kuitenkaan pidemmältä kuin 18 kuukauden ajalta. Sairaustajan päivärahaa maksetaan kahden vuoden ajanjaksolla yhteensä enintään 52 viikolta.

Eläkkeen määräytyminen

Työkyvyttömyyseläke muodostuu peruseläkkeestä ja eläkelisästä samoin kuin vanhuuseläke (ks. 2.1.5). Peruseläke on vanhuuseläkkeen peruseläkkeen suuruinen eli 19 990 kruunua kuukaudessa (n. 220 €) vuonna 2002. Täysi eläkelisä työkyvyttömyyseläkkeeseen on 35 334 kruunua kuukaudessa (n. 389 €) vuonna 2002. Peruseläke ja eläkelisä ovat tulovähentäisiä lähes samoin periaattein kuin vanhuuseläke. Eläkkeestä vähennetään 25 prosenttia määrätyn tulorajan ylittävistä tuloista. Jos molemmat puoliset ovat eläkkeensaajia, on heidän eläkkeensä yhteensä 90 % kahden yksinasuvan eläkeläisen eläkkeestä.

Työkyvyttömyyseläkkeeseen voidaan maksaa erityistä tarveharkintaista lisää, puolisotukea, lapseneläkettä sekä asumistukea samoin kuin vanhuuseläkkeen saajalle (ks. 2.1.5) Osa näistä etuuksista maksetaan sosiaalivastustulain perusteella.

Kuntoutuseläke on työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen. Siihen voidaan myös maksaa samat lisät kuin työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Eläkkeen tarkistaminen

Työkyvyttömyyseläkkeitä ja työkyvyttömyysavustusta tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläke myönnetään aina määräajaksi. Kun eläkkeensaaja täyttää vanhuuseläkeiän, eläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi, joka on samansuuruinen kuin työkyvyttömyyseläke.

7 Islanti.....

2.1.7 Perhe-eläke

Oikeus eläkkeeseen

Vakuutetun kuoleman jälkeen voidaan maksaa leskenavustusta mies- tai naisleskelle, leskeneläkettä naisleskelle sekä lapseneläkettä edunjättäjän lapselle. Uusia leskeneläkkeitä ei ole myönnetty enää 1.1.1996 jälkeen. Sitä ennen myönnetyt eläkkeet maksetaan niin kauan kuin eläkkeensaajat täyttävät 30.12.1995 voimassa olleet eläkkeen maksamisen edellytykset.

Leskenavustusta ja leskeneläkettä voidaan maksaa myös eronneelle puolisolle ja avopuolisolle. Avopuolisolle avustusta ja eläkettä voidaan maksaa, jos puolisoilla on yhteinen lapsi tai edunsaaja odotti lasta avopuolison kuollessa tai avioliitto oli kestänyt vähintään kaksi vuotta. Leskenavustus ja leskeneläke perustuvat sosiaaliavustuslakiin, ja ne ovat tarveharkintaisia. Sosiaaliavustuslain perusteella maksettavia etuuksia ei myöskään makseta ulkomaille.

Leskelle, jolla on huollettavanaan alle 18-vuotias lapsi, voidaan lisäksi maksaa ns. äidin tai isän palkkaa. Tätä etuutta voidaan maksaa myös pelkän yksinhuoltajuuden perusteella.

Leskenavustusta (dánarbætur) voidaan maksaa kuuden kuukauden ajan puolison kuolemasta leskelle, joka on alle 67-vuotias ja asuu Islannissa. Jos leskellä on huollettavanaan alle 18-vuotias lapsi, voidaan madallettua avustusta maksaa tämän jälkeen vielä enintään 48 kuukauden ajan.

Leskeneläkettä (ekkjulífeyrir) voidaan 30.12.1998 voimassa olleiden määräysten mukaan maksaa leskenavustuksen jälkeen, jos leski oli puolison kuollessa täyttänyt 50 vuotta ja on asunut maassa vähintään kolme vuotta välittömästi ennen eläkkeen hakemista ja jos edunjättäjä oli asunut maassa kolme vuotta välittömästi ennen kuolemaansa. Edunsaajan ei tarvitse täyttää asumisedellytystä, jos avioliitto oli kestänyt vähintään 20 vuotta.

Leskeneläkettä voidaan maksaa vaikka leski olisi puolison kuollessa ollut alle 50-vuotias, jos hän on täyttänyt 50 vuotta silloin kun lapseneläkkeen maksaminen hänen huollettavanaan olleesta lapsesta päättyy. Sosiaali- vakuutuslautakunta voi lisäksi tapausittain päättää leskeneläkkeen myöntämisestä 50 vuotta täyttäneelle leskelle vaikka tämä ei puolison kuollessa vielä ollut täyttänyt 50 vuotta, jos avioliitto tai avoliitto oli kestänyt 20 vuotta.

Lapseneläke (barnalífeyrir) voidaan myöntää alle 18-vuotiaalle lapselle, jos lapsi tai toinen lapsen vanhemmista on asunut maassa vähintään kolme vuotta välittömästi ennen eläkkeen hakemista. Jos lapsi opiskelee tai on ammattiharjoittelussa, eläkettä voidaan maksaa kunnes lapsi täyttää 20 vuotta.

Eläkkeen määräytyminen

Kuuden ensimmäisen kuukauden ajalta maksettavan leskenavustuksen täysi määrä on 22 616 kruunua (n. 249 €) kuukaudessa vuonna 2002. Tämän jälkeen lasta huoltavalle leskelle 12 - 48 kuukauden ajalta maksettavan avustuksen täysi määrä on 16 956 kruunua (n. 187 €) kuukaudessa vuonna 2002.

Leskeneläkkeen täysi määrä on 19 990 kruunua (n. 220 €) kuukaudessa vuonna 2002. Täysi eläke maksetaan, jos leski oli täyttänyt 60 vuotta puolison kuollessa ja on asunut maassa 40 vuotta. Eläke pienenee 5 % jokaista vuotta kohti, jolla lesken ikä puolison kuollessa oli alle 60. Eläke pienenee myös, jos asumisaikaa on alle 40 vuotta 16:n ja 67 ikävuoden välillä tuleva aika mukaan lukien. Asumisaika lasketaan edunsaajalle edullisemmin joko oman tai puolison asumisajan mukaan.

Leskeneläkkeeseen voidaan maksaa eläkelisää ja asumistukea soveltuvin osin samoin edellytyksin kuin vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeeseen (ks. 2.1.5).

Leskelle maksettava ns. äidin tai isän palkka riippuu lasten lukumäärästä. Kahdesta lapsesta se on 4 391 kruunua (n. 48 €) ja kolmesta tai useammasta 11 417 kruunua (n. 126 €) kuukaudessa vuonna 2002. Veroviranomainen maksaa lisäksi lapsilisää, joka on suurempi yksinhuoltajalle kuin kahden huoltajan perheille.

Lapseneläke on 15 076 kruunua kuukaudessa (n. 166 €) vuonna 2002. Täysorvon eläke on kaksinkertainen.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 2.1.5).

7 Islanti.....

Eläkkeen maksaminen

Leskeneläkettä voidaan maksaa kunnes leski on oikeutettu vanhuuseläkkeeseen. Eläke lakkautetaan, jos leski avioituu uudelleen. Leskenavustusta ei keskeytetä vaikka leski avioituisi maksukauden aikana.

3 Työeläketurva

3.1 Pakollinen lisäeläketurva

Lisäeläkekassojen toimintaa koskeva kattavampi lainsäädäntö tuli voimaan vuonna 1998. Annettu laki on puitelaki, jossa määrätään lisäeläketurvan vähimmäistaso. Laki sisältää myös määräyksiä mm. eläkekassojen sijoitustoiminnasta. Tätä ennen joidenkin työntekijäryhmien lisäeläketurvasta oli säädetty laissa, muiden palkansaajien ja yrittäjien osalta ainoastaan kassaan kuulumisen ja vähimmäisvakuutusmaksu oli laissa säädetty pakolliseksi. Kassat maksavat vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä, mutta etuuksien taso vaihtelee eri kassoissa.

3.1.1 Hallinto

Pakollista lisäeläketurvaa hoitavat yksittäisten toimialojen, ammattiyhdistysten, kuntien ja valtion työeläkekassat sekä yleiset eläkekassat. Kassoja oli vuoden 2001 alussa 54. Niistä 11 ei kuitenkaan enää kerää vakuutusmaksuja. Kassojen määrä on viime vuosina vähentynyt, kun pienet kassat ovat liittyneet yhteen tehostaakseen toimintaansa. Enimmillään kassoja on ollut lähes 100. Kassat ovat hallinnollisesti itsenäisiä. Valvontavirasto (Fjärmålaeftirlitið) valvoo niiden toimintaa. Kassojen ylin valvonta on valtiovarainministeriöllä. Osa kassoista on perustanut etujärjestökseen yleisten eläkekassojen liiton (Samband almennra lífeyrissjóða, SAL).

3.1.2 Rahoitus

Lisäeläketurva rahoitetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin. Vakuutusmaksu on yhteensä vähintään 10 % palkasta, josta palkansaaja maksaa 4 % ja työnantaja 6 %. Yrittäjän vakuutusmaksu on 10 %. Valtio ei osallistu lisäeläkkeiden rahoitukseen. Yksityisen sektorin lisäeläketurva on yleensä periaatteessa täysin rahastoitua. Julkisen sektorin eläkejärjestelmät ovat tavallisesti osittain rahastoivia.

3.1.3 Verotus

Työnantaja ja työntekijä voivat vähentää vakuutusmaksut verotuksessa. Eläkkeitä verotetaan samoin kuin palkkatuloa. Eläkerahastojen sijoitustuotoista ei peritä veroa.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on työskentelyaika. Vakuutusmaksuja aletaan maksaa 16 vuoden iästä.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläkeikä saattaa vaihdella eri kassoissa 65–70 vuoden välillä, mutta 67 vuoden eläkeikä on yleinen. Eläke voidaan myöntää myös varhennettuna tai sen ottamista voi lykätä (ks. eläkkeen maksaminen).

Eläkkeen määräytyminen

Eläke määräytyy tavallisesti siten, että sen vuotuinen karttuma vastaa 1,4–1,8 % keskiansioista. 40 vakuutusvuoden perusteella karttunut eläke on siten vähintään 56 % eläkkeen perusteena olevista keskiansioista.

Vakuutetulla on myös mahdollisuus kartuttaa lisäeläkettä maksuperusteisella henkilökohtaisella eläketilillä, jolle karttuneet vakuutusmaksut ja maksuille saatu tuotto maksetaan vakuutetulle eläkkeelle siirryttäessä.

Eläkkeen tarkistaminen

Karttuneita eläkeoikeuksia ja maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan vähintään hintaindeksillä. Eläkkeiden tarkistuksesta päättävät eläkekassat ja eläkkeiden tarkistuksiin vaikuttavat mm. sijoitusten tuotot.

7 Islanti.....

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen ottamista voi varhentaa tai lykätä enintään viisi vuotta. Pääsääntöisesti eläke myönnetään varhennettuna 65 vuoden iästä, jolloin eläkettä vähennetään 7,2–9,6 % jokaista varhennettua vuotta kohti. Eläkkeen ottamista voi myös lykätä pääsääntöisesti 70 vuoden ikään, jolloin eläkettä vastaavasti korotetaan 7,2–9,6 % lykkäysvuotta kohden.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeen saaminen lisäeläkejärjestelmästä edellyttää yleensä, että vakuutusmaksuja on maksettu vähintään 2 vuotta. Työkyvyttömyysasteen tulee olla vähintään 50 %.

Työkyvyttömyyseläkkeenä maksetaan yleensä karttunut vanhuuseläke ja tulevan ajan osuus kassan yleiseen vanhuuseläkeikään asti tai ainoastaan karttunut vanhuuseläke. Tulevan ajan huomioon ottaminen edellyttää, että vakuutusmaksuja on maksettu 3 vuoden ajalta viimeisen neljän vuoden aikana ja vähintään 6 kuukauden ajalta viimeisten 12 kuukauden aikana ennen työkyvyttömäksi tuloa. Oikeus tulevaan aikaan syntyy myös, mikäli vakuutusaika on keskeytynyt tilapäisen poissaolon kuten ulkomailla työskentelyn, äitiys- tai isyytloman, opiskelun tai muun vastaavan syyn takia ja vakuutusmaksuja on maksettu vähintään 6 kuukautta töiden aloittamisesta tilapäisen poissaolon jälkeen.

Eläkkeitä tarkistetaan yleensä samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

3.1.7 Perhe-eläke

Kassat maksavat tilapäistä leskeneläkettä vähintään 24 kuukauden ajan. Mikäli leskellä on huollettavinaan lapsia, eläkettä maksetaan kunnes nuorin huollettavista lapsista täyttää 19 vuotta. Leskeneläkettä maksetaan myös, mikäli leski on alle 67-vuotias ja työkyky on alentunut vähintään 50 %. Kassat maksavat myös lapseneläkkeitä.

Leskeneläkkeen saamiseksi edellytetään, että edunjättäjä sai eläkettä tai oli maksanut vakuutusmaksuja vähintään 24 kuukautta viimeisen 36 kuukauden aikana tai oli maksanut vakuutusmaksuja vähintään 6 kuukautta töiden aloittamisesta tilapäisen poissaolon jälkeen.

Leskeneläke on vähintään puolet siitä työkyvyttömyyseläkkeestä, johon edunjättäjällä täyden työkyvyttömyyden perusteella olisi ollut oikeus. Leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton tai muuttaa avioliittoon.

Lapseneläkettä maksetaan tavallisesti alle 18-vuotiaalle lapselle. Eläkkeen määräytyminen vaihtelee eri kassoissa. Lapseneläke oli vähintään 8 749 kruunua (n. 110 €) kuukaudessa vuonna 2001. Täysorvon eläke on kaksinkertainen.

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Lisäeläkejärjestelmissä on usein mahdollista siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle muutamaa vuotta ennen yleistä eläkeikää. Tavallisesti eläke kuitenkin pienenee silloin varhennusta vastaavasti (ks. 3.1.5). Kansaneläkettä ei ole mahdollista saada varhennettuna.

3.3 Vapaaehtoinen vakuutus

Opiskelijat voivat liittyä vapaaehtoisesti eläkekassan jäseniksi.

4 Lisäeläketurva

Pakollisista lisäeläkejärjestelmistä erillisiä työmarkkinasopimuksiin perustuvia tai työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä ei Islannissa ole. Aivan viime vuosiin asti myöskään yksityisiä eläkevakuutuksia ei ole ollut tarjolla. Yksityisen eläkesäästämisen vähäisen suosion on katsottu johtuneen korkeasta inflaatiosta, joka vasta viime vuosina on saatu hillityksi. Eläkesäästämistä ei myöskään aiemmin ole pyritty edistämään verotuksellisin keinoin.

Vapaaehtoista eläkesäästämistä koskevaa verolainsäädäntöä muutettiin vuonna 1998 ja vuoden 1999 alusta palkansaajilla ja työnantajilla on ollut mahdollisuus vähentää vapaaehtoisia eläkemaksuja verotuksessa. Vuoden 1999 alussa palkansaaja saattoi maksaa 2 % bruttotuloistaan vapaaehtoiseen eläkejärjestelmään ilman, että sitä luettiin työntekijän verotettavaksi tuloksi. Työnantaja maksoi vastaavasti 0,2 % palkasta ja tämä osuus oli mahdollista vähentää työnantajan sosiaaliturvamaksusta. Vuonna 2000

7 Islanti.....

kyseisiä maksurajoja korotettiin 4 %:iin ja 0,4 %:iin. Todennäköistä on, että työnantajan maksurajaa tullaan edelleen korottamaan.

Verouudistus on lisännyt yksilöllisten eläketilien suosiota. On arvioitu, että noin 20 % palkansaajista on hankkinut yksilöllisen eläketilin. Sen on voinut hankkia omasta pakollisesta eläkekassasta tai esim. pankista tai vakuutusyhtiöstä. Eläketileille karttuneet varat maksetaan vakuutetulle aikaisintaan 60 vuoden iästä.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Islanti on osa Euroopan talousaluetta ja sitä sitoo sosiaaliturvaa koskeva EU-asetus 1408/71 ja sen toimeenpanoasetus 574/72, joissa on määräyksiä vakuutukseen kuulumisesta ja toisen sopimusvaltion vakuutusaikojen hyväksilukemisesta sekä eläkkeiden määräytymisestä ja maksamisesta toiseen maahan ETA-alueella. Asetus 1408/71 koskee ainoastaan ETA-maiden kansalaisia. Sen lisäksi pohjoismaiden välillä on vuoden 1994 alusta voimaan tullut uudistettu sosiaaliturvasopimus, jolla on merkitystä niille pohjoismaissa asuville ja työskenteleville, joihin ei sovelleta EU-asetusten säännöksiä.

Asetus 1408/71 toimeenpanoasetuksineen ja pohjoismainen sosiaaliturvasopimus koskevat sekä kansaneläkejärjestelmää että pakollista lisäeläketurvaa, joten ne kattavat varsin hyvin kaikki ne tilanteet, joissa Suomessa asuva muuttaa Islantiin tai työskentelee siellä tai vastaavasti Islannissa asuva muuttaa Suomeen tai työskentelee täällä.

Tilanteissa, joissa edellä mainittuja sopimuksia ei sovelleta, voivat lisäeläkekassat maksaa ulkomaalaiselle takaisin tämän maksamat vakuutusmaksut, jos hän muuttaa maasta eikä oikeutta eläkkeeseen ole syntynyt.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Islannin julkinen talous oli 1990-luvun alkupuolella pitkään alijäämäinen. Sosiaaliturvaetuuksien myöntämisehtoja jouduttiin sen vuoksi tiukentamaan, ja mm. naisleskille maksettava leskeneläke poistettiin kokonaan vuoden 1996 alusta. Myös eläkkeiden indeksitarkistuksista luovuttiin tilapäisesti.

1990-luvun loppupuolella tilanne muuttui niin, että julkinen talous on ensimmäistä kertaa 1980-luvun puolivälin jälkeen ollut ylijäämäinen. Julkisen

talouden odotetaan myös jatkossa kehittyvän myönteisesti. Eläkkeiden indeksitarkistukset palautettiin vuonna 1997, ja vähimmäiseläkkeisiin myönnettiin ylimääräinen korotus. Tiedossa ei ole, että eläkkeisiin olisi tällä hetkellä suunnitteilla muutoksia.

Viime vuosina on keskusteltu lisäeläkejärjestelmän mahdollisuuksista selvittää kasvavista eläkemenoista. 1970–1980-luvuilla rahastojen tuotto oli erittäin heikko maan taloudellisesta tilanteesta johtuen. 1970-luvulla otettiin kuitenkin yleisesti käyttöön eläkkeiden indeksitarkistusmenettely ilman, että samanaikaisesti olisi korotettu vakuutusmaksuja. Lisäksi kassojen toiminta on toistaiseksi ollut vaiheessa, jossa vakuutusmaksutulo on ylittänyt eläkemenot, mutta tilanne tulee muuttamaan järjestelmien tullessa täysin voimaan ja väestön samanaikaisesti ikääntyessä.

Kassojen taloudellista tilaa on pyritty parantamaan niiden toimintaa tehostamalla ja yhtenäistämällä. Taloudellisesti epävarmalla pohjalla olleet pienet kassat ovat sulautuneet isompiin kassoihin, ja tämä kehitys jatkuu edelleen. Monet kassat ovat muuttaneet eläkkeiden indeksitarkistusmenettelyä siten, että niiden eläkemenot ovat pienentyneet. Myös rahastojen tuotto on viime vuosina ollut aikaisempaa huomattavasti parempi, ja tällä hetkellä useimmat kassat ovat taloudellisesti vakaita. Tarvetta vakuutusmaksujen korottamiseen tai etuuksien leikkaamiseen ei siksi tällä hetkellä näyttäisi olevan.

Osoitteita

Terveys- ja sosiaaliministeriö: Heilbrigðis- og tryggingamálaráðuneytið, Laugavegur 116, IS-150 Reykjavík. Faksi: +354 551 9165, puhelin: +354 545 8700. Sähköposti: postur@htr.stjr.is.

Valtion sosiaaliturvalaitos: Tryggingastofnun ríkisins, Laugavegur 114, IS-150 Reykjavík. Faksi: +354 562 4535, puhelin: +354 560 4460. Sähköposti: upplýsingar@tr.is.

Yleisten eläkekassojen liitto: Samband almennra lífeyrissjóða (SAL), Suðurlandsbraut 30, IS-150 Reykjavík. Faksi: +354 581 4332, puhelin: +354 581 4977.

7 Islanti.....

Lähteet

Financial Supervisory Authority. 2001. Pension funds in Iceland. Annual Accounts for 2000 and other Information. [http://www.fme.is/fme-eng.nsf/Files/Lifeyrissjodabokin2000_enska/\\$file/Lifeyrissjodabokin2000_enska.pdf](http://www.fme.is/fme-eng.nsf/Files/Lifeyrissjodabokin2000_enska/$file/Lifeyrissjodabokin2000_enska.pdf).

Gudmundsson, M. January 2001. The Icelandic Pension System. National Association of Icelandic Pension Funds. www.ll.is/e/index.html.

Guðmundur Guðmundsson. 2000. Prospects of Icelandic pension funds. Central bank of Iceland. Economics department. Working papers No. 6. <http://www.sedlabanki.is/template4.asp?pageid=210>.

Herbertsson, T.T. 2001. Why Icelanders Do Not Retire Early. Institute of Economic Studies. University of Iceland. http://www.ll.is/e/why_icelanders.pdf.

MISSOC. Mutual information system on social protection. 2001. Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001.

Socialförsäkringen i Norden (2002): En översikt. Försäkringskassförbundet. Augusti 2002.

Social Security Programs Throughout the World – 1999. Social Security Administration. Office of Research, Evaluation and Statistics SSA Publication No. 13-11805. August 1999.

The Pension Act. Act on mandatory insurance of pension rights and on activities of pension funds, No. 129/1997. Ministry of Finance. <http://brunnur.stjr.is/interpro/fjr/fjr.nsf/pages/padoc>.

Tryggingastofnun ríkisins. www.tr.is.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Suurin osa palkansaajista kuuluu yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään. Julkisella sektorilla, yrittäjillä, maatalouden harjoittajilla ja osalla ammatinharjoittajista on omat, korvaavat järjestelmät.
- Työnantajakohtaista, vapaaehtoista lisäeläketurvaa on järjestetty n. 10 prosentille työntekijöistä.
- Vähimmäisturvana ovat tuloharkintaiset vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeet.

Etuudet

- Eläkkeet määräytyvät eri tavalla riippuen siitä, kuuluuko vakuutettu ns. vanhaan tai uuteen järjestelmään (ks. 3.1.5).
- Vanhuuseläke uudessa eläkejärjestelmässä: oikeus eläkkeeseen edellyttää 5 vuoden vakuutusaikaa. Eläkkeellä ei vähimmäismäärää. Eläkeikä joustava välillä 57–65 vuotta. Eläke määräytyy maksettujen maksujen perusteella. Vanhassa järjestelmässä: vakuutuskaavaatimus 20 vuotta, täysi eläke karttuu 40 vuodessa. Vanhuuseläkkeen vähimmäismäärä 382,36 €/kk vuonna 2001. Eläkeikä miehillä 65 v. ja naisilla 60 v.
- Työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää 5 vuoden vakuutusaikaa. Vanha järjestelmä: työkyvyttömyysavustus on karttuneen vanhuuseläkk. suuruinen, sisältyy tuleva aika. Uusi järjestelmä: Eläke määräytyy maksettujen vakuutusmaksujen perusteella. Sisältyy tulevan ajan oikeus.
- Perhe-eläke sekä vanhassa että uudessa järjestelmässä: leskeneläke on 60 % edunjättäjän eläkkeestä, lapseneläke 20 % lasta kohden.

Rahoitus

- Mahdollisuus maksaa vapaaehtoisia vakuutusmaksuja.
- Jakojärjestelmä. Valtio osallistuu eläkkeiden rahoitukseen. Työnantajan maksu 23,81 % ja työntekijän maksu 8,89 % enintään n. 5 143 euron suuruisista tuloista v. 2001.

Hallinto

- Eläkejärjestelmän ylin valvonta työ- ja sosiaaliministeriöllä ja hallinnosta vastaa kansallinen sosiaalivakuutuslaitos (Istituto Nazionale della Previdenza Sociale, INPS), joka kerää maksut ja maksaa eläkkeet. INPS on yhdyslaitos myös Suomesta eläkettä haettaessa.

8 Italia.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2. 1 Vanhuuseläke
- 2. 2 Työkyvyttömyyseläke

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeet

- 3.1.1 Hallinto
- 3.1.2 Rahoitus
- 3.1.3 Verotus
- 3.1.4 Vakuutusaika
- 3.1.5 Vanhuuseläke
- 3.1.6 Työkyvyttömyyseläke
- 3.1.7 Perhe-eläke
- 3.1.8 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle
- 3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Teollisuuden johtotehtävissä olevien korvaava eläkejärjestelmä

3.3 Yrittäjien eläkejärjestelmät

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Eläketurva Italiassa perustuu ensisijaisesti työntekoon. Suurin osa palkansaajista kuuluu yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään, jota hoitaa kansallinen sosiaalivakuutuslaitos, Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS). Eläkkeiden lisäksi sosiaalivakuutusetuuksiin kuuluvat sairaus- ja äitiysajan päivärahat, työttömyyskorvaukset ja perhe-etuudet. Terveystenhoitopalveluista huolehtii kansallinen terveyspalvelu, joka kattaa kaikki maassa asuvat. Niille Italiassa asuville, joilla ei ole oikeutta työeläkkeeseen, voidaan maksaa tuloharkintaisena vähimmäisturvana vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä.

Julkisen sektorin palkansaajilla on omat yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeitä korvaavat järjestelmät, samoin itsenäisillä yrittäjillä ja maatalouden harjoittajilla. Myös osalla yksityisen sektorin palkansaajista ja itsenäisistä ammatinharjoittajista on korvaavat eläkejärjestelmät. Eri eläkejärjestelmiä onkin yhteensä noin 50.

Joillakin korvaavilla järjestelmillä, kuten teollisuusalan johtajien, esiintyvien taitelijoiden, toimittajien ja lakimiesten järjestelmillä, on myös oma hallintoorganisaationsa, osa taas on hallinnollisesti INPS:n yhteydessä. INPS huolehtii mm. itsenäisten yrittäjien, lentohenkilökunnan, julkisen liikenteen palveluksessa olevien ja sähköalan yritysten palveluksessa olevien erityisjärjestelmistä.

Koska lakisäätteiset eläkejärjestelmät ja niitä täydentävät ammatti- ja alakohtaiset lisäeläkejärjestelmät antavat varsin hyvän eläketurvan, on työnantajakohdaisen vapaaehtoisen lisäeläketurvan merkitys tähän asti ollut vähäinen. Tällaista lisäturvaa on järjestetty lähinnä korkeapalkkaisille johtajille ja asiantuntijoille. Vapaaehtoinen lisäeläketurva tulee kuitenkin tulevaisuudessa muodostamaan entistä merkittävemmän osan kokonaiseläketurvaa, sillä lakisäätteiseen eläketurvaan tehdyt uudistukset tulevat alentamaan maksettavien eläkkeiden tasoa. Tällä hetkellä noin 10 prosentilla työntekijöistä arvioidaan olevan lisäeläketurvaa.

Italiassa toteutettiin 1990-luvulla suuri eläkeuudistus, jonka avulla on pyritty eläkekustannusten rajun kasvun hillitsemiseen. Eläkejärjestelmiin tehtiin useita perusteellisia muutoksia, joita on kuvattu tarkemmin luvuissa 3 ja 6.

2 Vähimmäiseläketurva

Vähimmäiseläkkeiden hallinnosta huolehtii INPS. Etuudet rahoitetaan kokonaan verovaroin.

8 Italia.....

2.1 Vanhuuseläke

Aikaisemmin myönnetty tuloharkintainen vanhuuseläke (pensione sociale) on vuoden 1996 alusta lähtien korvattu uudella sosiaaliavustusetuudella (assegno sociale). Uusi etuus myönnetään samoin kuin aikaisempi vanhuuseläke 65 vuotta täyttäneille, ja se on tuloharkintainen. Täysi avustus oli 340,68 € kuukaudessa vuonna 2001.

2.2 Työkyvyttömyyseläke

Tulo- ja tarveharkintaista työkyvyttömyyseläkettä (la pensione degli invalidi civili) voidaan maksaa henkilölle, jolla ei ole oikeutta työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeeseen. Eläkettä voidaan maksaa myös työeläkkeen lisäksi (indennità d'accompagnamento), jos työeläke on pieni. Työkyvyttömyyseläkettä ja erilaisia avustuksia voidaan maksaa myös sokeille ja kuuromykillä ilman tuloharkintaa. Eläkkeen määrä oli 212,48 € kuukaudessa vuonna 2001.

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeet

3.1.1 Hallinto

Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän ylin valvova viranomainen on työ- ja sosiaaliministeriö (Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali) ja järjestelmän hallinnosta vastaa kansallinen sosiaalivakuutuslaitos (Istituto Nazionale della Previdenza Sociale, INPS) alue- ja paikallistoimistoinen. INPS huolehtii myös vakuutusmaksujen keräämisestä ja eläkkeiden maksamisesta.

INPS huolehtii myös monien yleistä sosiaalivakuutusjärjestelmää korvaavien järjestelmien hallinnosta. Vaikka korvaava järjestelmä toimitaisikin INPS:n yhteydessä, sillä voi kuitenkin olla oma rahasto ja hallintoneuvosto.

Eläkettä haetaan siitä vakuutuslaitoksesta, jossa työntekijä on ollut vakuutettu. Suomesta eläkettä haettaessa yhdyslaitoksena toimii INPS, joka myös käsittelee sinne toimitetun hakemuksen.

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet rahoitetaan työnantajalta ja työntekijältä perittävillä vakuutusmaksuilla ja valtion varoilla. Vuonna 2001 työntekijän eläkemaksu vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeiden sekä perhe-eläkkeiden rahoittamiseksi oli 8,89 % ja työnantajan maksu 23,81 % ansiokaton alle jäävästä palkasta.

Ansiokatto oli 35 143,86 €/vuosi vuonna 2001. Niillä työntekijöillä, jotka maksoivat ensimmäisen vakuutusmaksunsa 1.1.1996 jälkeen, ansiokatto oli kuitenkin huomattavasti korkeampi, 76 442,85 € vuodessa. Ansiokaton ylittävistä tuloista työntekijän maksu oli 9,89 prosenttia vuonna 2001.

Valtio takaa yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän etuuksien maksun. Varhennetut vanhuuseläkkeet, eläkkeiden korotukset vähimmäismääriin asti ja osa yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän kokonaiseläkemenosta kustannetaan valtion varoin.

3.1.3 Verotus

Työnantajan pakolliset vakuutusmaksut ovat verovähennyskelpoisia. Työntekijän sosiaalivakuutusmaksut vähennetään verotettavasta tulosta. Sosiaalivakuutuksesta maksettavat eläkkeet ovat veronalaista tuloa.

3.1.4 Vakuutusaika

Yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään kuuluvat pakollisesti ne 15 vuotta täyttäneet palkansaajat, jotka eivät kuulu johonkin sitä korvaavaan erityisjärjestelmään. Vakuutusaikaa on aika, jolta on maksettu pakollisia tai vapaaehtoisia vakuutusmaksuja sekä tietyt ajat, joilta vakuutusmaksut katsotaan maksetuiksi, vaikka niitä ei tosiasiallisesti peritä.

Vakuutusmaksut katsotaan maksetuiksi mm. lakisääteisen äitiysloman ja tiettyjen lastenhoitoaikojen ajalta sekä työttömyys- ja sairauskorvauksien ajalta. Säännöt eroavat vakuutettujen välillä riippuen siitä, kuuluko vakuutettu ns. uuteen tai vanhaan eläkejärjestelmään (ks. 3.1.5). Vuoden 1993 eläkeuudistuksessa päätettiin, että vakuutusmaksut voidaan katsoa maksetuiksi enintään 5 vuoden ajalta vakuutetun koko työhistorian aikana. Tämä rajoitus koskee niitä vakuutettuja, jotka ovat tulleet järjestelmän piiriin 31.12.1992 jälkeen eli kuuluvat ns. uuteen eläkejärjestelmään.

8 Italia.....

Vakuutettu voi myös lunastaa vakuutusmaksuja omalla kustannuksellaan mm. opiskelua ajoilta ja työskentelyajalta sellaisessa maassa, jonka kanssa Italiassa ei ole sosiaaliturvasopimusta. Maksu määräytyy hakijan iän, tulotason, lunastettavan jakson pituuden ja sukupuolen mukaan. Lisäksi työskentelyn lopettaneet ja palkatonta kotityötä tekevät voivat maksaa vapaaehtoisia vakuutusmaksuja (ks. 3.1.9).

Äitiysloma koostuu Italiassa viidestä pakollisesta äitiyslomakuukaudesta ja kuudesta valinnaisesta kuukaudesta. Äitiysloman ajalta vakuutusmaksut katsotaan automaattisesti maksetuiksi, mikäli äitiysloma osuu työsuhteen sisään. Mikäli äitiysloma taas on työsuhteen ulkopuolella, katsotaan vakuutusmaksut maksetuiksi viiden pakollisen äitiyslomakuukauden ajalta silloin, kun maksettuja vakuutusmaksuja on viiden vuoden ajalta. Valinnanvaraisen äitiyslomajakson ajalta vakuutusmaksuja ei katsota maksetuiksi, mikäli äitiysloma ei osu työsuhteen sisälle. Tällöin vakuutetulla on kuitenkin mahdollisuus lunastaa itselleen vakuutusaikaa omalla kustannuksellaan edellyttäen, että vakuutusmaksuja on aikaisemmin maksettu vähintään viisi vuotta.

Äitiysrahakauden lisäksi uuteen järjestelmään kuuluvilla alle 8-vuotiaan lapsen hoitaminen kotona katsotaan vakuutusmaksuajaksi siten, että yhtä lasta kohti hoitoaikaa voi olla enintään 10 kuukautta molemmilla vanhemmilla yhteensä. Myös yli 8-vuotiaan lapsen, samassa taloudessa asuvan vanhemman tai vammautuneen perheenjäsenen hoitaminen kotona katsotaan vakuutusmaksuajaksi tietyin ehdoin.

3.1.5 Vanhuuseläke

Vanhuuseläkkeitä (pensioni di vecchiaia) koskeva laaja uudistus ns. Amato-uudistus) tuli voimaan vuoden 1993 alussa. Uudistus tulee voimaan asteittain. Elokuussa 1995 Italian parlamentti hyväksyi koko lakisäätelistä eläkejärjestelmää koskevan uudistuksen (ns. Dini-uudistus), joka tuli voimaan vuonna 1996.

Niiden vakuutettujen eläkkeet, jotka 31.12.1995 olivat kuuluneet vakuutukseen vähintään 18 vuotta, määräytyvät vanhan järjestelmän mukaan. Niillä vakuutetuilla, jotka 31.12.1995 olivat kuuluneet vakuutukseen alle 18 vuotta, eläkkeet määräytyvät 1.1.1996 lähtien uuden järjestelmän mukaan ja tätä aikaisemmalta ajalta vanhan järjestelmän mukaan. Vuoden 1996 alusta vakuutuksen piiriin tulleet kuuluvat kokonaan uuteen järjestelmään.

Vanhan järjestelmän mukaiset eläkkeet

Yleistä eläkeikää on nostettu vuodesta 1994 alkaen asteittain. Aikaisemmin eläke voitiin maksaa 60-vuotiaalle miehelle ja 55-vuotiaalle naiselle. Vuoden 2001 alusta lähtien miesten eläkeikä on ollut 65 vuotta ja naisten eläkeikä 60 vuotta.

Vähimmäisvakuutusaika eläkkeen saamiseksi on 20 vuotta. Vähimmäisvakuutusaikavaatimus on kuitenkin vain 15 vuotta niillä vakuutetuilla, joilla 31.12.1992 oli vakuutusmaksuaikaa vähintään 15 vuotta.

Vuoden 1992 eläkeuudistuksessa eläkkeen määräytymisperusteita muutettiin. Tällä hetkellä ovat voimassa siirtymäkauden säännöt. Kun uudistus on täysin voimassa, eläke tulee määräytymään koko työhistorian aikaisten tulojen perusteella, kuitenkin niin, että osa pienipalkkaista ja palkatonta aikaa voidaan vähentää.

Vuoden 1992 loppuun mennessä karttuneen eläkkeen osalta eläke määräytyy entisten sääntöjen mukaisesti viiden viimeisen vuoden keskipalkan perusteella vakuutusajan pituudesta riippumatta. Palkkoja tarkistetaan elinkustannusindeksillä eläkkeen määräämistä edeltävän vuoden tasoon.

Niillä vakuutetuilla, joilla 31.12.1995 oli vakuutusaikaa yli 18 vuotta, eläke on 1.5.2001 lähtien määräytynyt 10 viimeisen vuoden keskipalkan perusteella. Palkkoja tarkistetaan elinkustannusindeksin muutoksen mukaan ja sen lisäksi 1 prosentilla vuodessa. Eläkkeen perusteena olevan palkan laskenta-aika pidentyi asteittain nykyiseen 10 vuoteen vuosien 1993–2001 välillä ja tällöin eläkepalkan laskennassa käytettiin tiettyjä siirtymäkauden säännöksiä.

Jos vakuutusaikaa 31.12.1995 oli 18 vuotta tai vähemmän ja vakuutettu oli tullut vakuutuksen piiriin ennen 1.1.1993, määräytyy eläkkeen perusteena oleva palkka 31.12.1995 asti seuraavasti: vuoden 1992 loppuun asti viiden viimeisen vuoden keskipalkan perusteella lisätynä 1.1.1993 ja eläketa-
pahtuman välisen ajan keskipalkalla. Niillä vakuutetuilla, jotka tulivat vakuutuksen piiriin 1.1.1993 tai sen jälkeen, eläke määräytyy koko työuran keskipalkan perusteella. Kummassakin tapauksessa palkkoja tarkistetaan elinkustannusindeksillä ja sen lisäksi 1 prosentilla vuodessa.

1.1.1996 lähtien eläke on määräytynyt koko työuran aikana maksettujen vakuutusmaksujen perusteella.

8 Italia.....

Kun eläke määräytyy koko työuran keskitulojen perusteella, voidaan työhistoriasta poistaa sellaisia vuosia, jolloin tulot ovat olleet yli 20 % keskituloja pienemmät. Vuosia voidaan vähentää enintään neljännes koko vakuutusajan pituudesta. Eläke määrätään tämän lyhyemmän vakuutusajan keskipalkan perusteella.

Kun eläkkeen laskennassa sovelletaan siirtymäkauden määräyksiä, eläke lasketaan erikseen ajalta ennen 1.1.1993 ja sen jälkeen. Kokonaiseläke on näin määrättyjen eläkkeiden summa.

Eläke lasketaan kaavalla: karttumisprosentti x vakuutusvuodet x eläkkeen perusteena oleva palkka. Eläkettä voi kartuttaa enintään 40 vuodelta. Vuotuinen karttumisprosentti riippuu tulojen suuruudesta siten, että prosentti pienenee tulojen kasvaessa. Varsinainen ansiokatto eläkkeen perusteena oleville tuloille poistettiin vuonna 1988, mutta käsitteenä sitä edelleen käytetään määrättäessä tuloluokkien rajoja eri karttumisprosentteille. Jatkossa käytetään kuitenkin ansiokaton sijasta termiä rajatulo. Vuonna 2001 rajatulo oli 35 143,86 € vuodessa. Rajatuloa pienemmistä tuloista karttumisprosentti on täydet 2 %. Sen ylittävistä tuloista karttumisprosentti laskee riippuen palkan suhteesta rajatuloon taulukon 1 mukaisesti (ks. alla).

Italiassa vanhan järjestelmän mukaisella työeläkkeellä on tuloharkintainen vähimmäismäärä (pensione minimale). Eläkettä korotetaan vähimmäismäärään asti, jos eläkkeensaajan ja hänen perheensä verotettavat vuositulot ovat pienemmät kuin vähimmäiseläkkeen määrä kerrottuna neljällä. Vuonna 2001 vähimmäiseläke oli 382,36 € kuukaudessa.

Eläkkeeseen voidaan maksaa myös tuloharkintaista korotusta huollettavista perheenjäsenistä. Korotus on lapsilisän suuruinen ja vaihtelee perheen koon ja tulojen mukaan. Vuonna 2001 lisä oli enimmillään noin 1115 € kuukaudessa.

TAULUKKO 1. Eläkkeen vuotuinen karttumisprosentti erisuuruisten tulojen osalta. C= rajatulo.

Palkka välillä	1.1.1993 alkaen karttunut eläke, karttumis-%	Ennen vuotta 1993 karttunut eläke, karttumis-%
< C	2,00	2,00
C - C x 1,33	1,60	1,50
C x 1,33 - C x 1,66	1,35	1,25
C x 1,66 - C x 1,90	1,10	1,00
> C x 1,90	0,90	1,00

Uuden järjestelmän mukaiset eläkkeet

Uudessa vanhuuseläkejärjestelmässä eläkkeelle voi siirtyä joustavasti 57–65-vuotiaana, kun tietyt eläkkeen myöntämiselle asetetut vähimmäisvaatimukset täyttyvät. Vanhuuseläke ja pitkän vakuutusajan perusteella myönnetty ns. seniorieläke (pensione di anzianità, ks. 3.1.8) yhdistyvät yhdeksi eläkkeeksi. Seniorieläkkeitä ei enää myönnetä, kun uusi järjestelmä on täysin voimassa.

Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että vakuutettu on täyttänyt 57 vuotta ja että hänellä on vakuutusmaksuaikaa vähintään 5 vuotta. Lisäksi edellytetään, että karttunut eläke on vähintään 1,2 kertaa yli 65-vuotiaille myönnettävän sosiaaliavustuksen (ks. luku 2) suuruinen. 65 vuoden iässä eläke myönnetään ilman edellä mainittuja ehtoja.

Ne vakuutetut, joilla on vakuutusmaksuaikaa vähintään 40 vuotta, voivat halutessaan jäädä eläkkeelle jo ennen kuin ovat täyttäneet 57 vuotta. Eläke lasketaan kuitenkin niin kuin vakuutettu olisi jo täyttänyt 57 vuotta eläkkeelle jäädessään. Lisäksi jos vakuutusmaksuja on maksettu ennen kuin vakuutettu oli täyttänyt 18 vuotta, kerrotaan nämä vakuutusmaksut 1,5:llä, mikä johtaa korkeampaan eläkkeeseen.

Uusi järjestelmä on näennäisesti maksuperusteinen ja eläke karttuu yksilöllisille eläketileille. Tilejä kartutetaan kuukausittain nimellisellä 33 prosen-

8 Italia.....

tin vakuutusmaksulla bruttopalkasta. Todelliset palkasta perityt vakuutusmaksut ovat kuitenkin jonkin verran alhaisemmat (ks. 3.1.2). Eläkettä voi kartuttaa 67-vuotiaaksi asti. Vanhassa järjestelmässä olevaa 40 vuoden enimmäisvakuutusaikaa ei uudessa järjestelmässä ole, vaan eläkettä voi kartuttaa yli 40 vuoden ajalta. Tuleva eläke määräytyy koko työhistorian aikana karttuneiden vakuutusmaksujen perusteella. Tilille karttunutta laskennallista pääomaa tarkistetaan vuosittain viiden viimeisen vuoden BKT:n keskimääräisen muutoksen mukaan. Uusien sääntöjen mukaan määräytyvillä eläkkeillä ei enää ole tuloharkintaista vähimmäismäärää.

Eläkeiässä tilille karttunut pääoma muunnetaan jatkuvaksi eläkkeeksi eläkkeellesiirtymisestä riippuvalla kertoimella seuraavan taulukon mukaisesti:

TAULUKKO 2. Eläkkeen muuntokertoimet eläkeiän mukaan

Eläkeikä	Muuntokerroin
57	0,04720
58	0,04860
59	0,05006
60	0,05163
61	0,05334
62	0,05514
63	0,05706
64	0,05911
65	0,06136

Muuntokerroin kasvaa eläkkeellesiirtymisiän myötä eli eläke on sitä suurempi, mitä myöhemmin eläkkeelle siirrytään. Kertoimessa on otettu huomioon odotettavissa oleva elinaika (ei eroja naisten ja miesten välillä) eri ikäryhmissä. Kerrointa voidaan työ- ja sosiaaliministeriön päätöksellä muuttaa kymmenen vuoden välein, jotta elinajan odotteen ja bruttokansantuotteen muutokset voidaan ottaa huomioon.

Naisten eläkkeissä otetaan lastenhoitoaikoja huomioon siten, että yhden tai kahden lapsen hoitaminen korottaa eläkeikäkerrointa vuodella ja kolmen tai useamman lapsen hoitaminen kahdella vuodella (esim. kahta lasta hoitaneen naisen eläke 58 vuoden iässä kerrotaan 59 vuoden iässä käytetyllä muuntokertoimella). Vaihtoehtoisesti naiset voivat alentaa eläkeikänsä suhteessa lasten lukumäärään. Eläkkeelle jäämistään voi

varhentaa neljä kuukautta lasta kohden, enintään kuitenkin 12 kuukautta. Lisäksi erityisen riskialttiissa töissä olleen vakuutetun eläkkeen muuntokerrointa korotetaan yhdellä vuodella jokaista kuutta vuotta kohti, joiden aikana riskialtista työtä on tehty.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan elinkustannusindeksin muutoksen mukaan seuraavasti: 100 % indeksistä, jos eläke on korkeintaan kolme kertaa vähimmäiseläkkeen suuruinen, 90 % indeksistä, jos eläke on 3–5 kertaa vähimmäiseläkkeen suuruinen ja 75 % indeksistä, mikäli eläke on yli viisi kertaa vähimmäiseläkkeen suuruinen.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan 13 kertaa vuodessa, joista kaksi erää joulukuussa. Lisät maksetaan kuitenkin ainoastaan 12 kertaa vuodessa.

Tammikuusta 2001 lähtien vanhuuseläke on voitu maksaa vanhuuseläkeiän saavuttaneelle ja työntekoa jatkavalle eläkeläiselle rajoituksetta. Myös silloin, jos vakuutusaikaa on vähintään 40 vuotta, voidaan eläke maksaa rajoituksetta työntekoa jatkavalle.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Nykyiset kaksi työkyvyttömyysetuutta, työkyvyttömyysavustus ja -eläke otettiin käyttöön v. 1984. Vuoden 1996 alussa vanhuuseläkejärjestelmään tulleet muutokset vaikuttavat myös työkyvyttömyyseläkkeiden määräytymiseen siten, että joidenkin vakuutettujen työkyvyttömyyseläkkeet määräytyvät uuden järjestelmän mukaisesti vakuutusajan perusteella.

Oikeus eläkkeeseen

Jos työntekijä on pysyvästi menettänyt yli kaksi kolmasosaa työkyvystään hänen koulutustaan ja taitojaan vastaavaan työhön, voidaan myöntää työkyvyttömyysavustus (assegno di invalidità). Jos työkyvyttömyys on täydellinen ja pysyvä eikä työntekijän katsota selviytyvän enää missään työssä, maksetaan työkyvyttömyyseläke (pensione di inabilità).

8 Italia.....

Työkyvyttömyysavustus ja -eläke voidaan myöntää 18–65-vuotiaalle työntekijälle. Molempien etuuksien saamiseksi vakuutusaikaa tulee olla vähintään viisi vuotta, joista kolme vuotta työkyvyttömyyttä edeltävien viiden vuoden aikana. Oikeus etuuteen tarkistetaan aluksi vuosittain, myöhemmin kerran kolmessa vuodessa. Kun oikeus eläkkeeseen on jatkunut 10 vuotta, eläke myönnetään pysyvästi.

Eläkkeen määräytyminen vanhassa järjestelmässä

Työkyvyttömyysavustus on karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen. Muut tulot vähentävät avustuksen määrää. Työkyvyttömyyseläkkeeseen maksetaan karttuneen vanhuuseläkkeen lisäksi myös tulevan ajan osuus työkyvyttömäksi tulon ja yleisen vanhuuseläkeiän väliseltä ajalta.

Eläkkeen määräytyminen uudessa järjestelmässä

Ne vakuutetut, joilla 31.12.1995 mennessä oli vakuutusaikaa vähemmän kuin 18 vuotta, kuuluvat uuden työkyvyttömyysjärjestelmän piiriin. Työkyvyttömyysavustus ja -eläke määräytyvät yksilölliselle eläketilille karttuneiden vakuutusmaksujen perusteella.

Mikäli vakuutettu tulee työkyvyttömäksi ennen kuin on täyttänyt 57 vuotta, käytetään tilille karttuneen laskennallisen pääoman muuttamisessa työkyvyttömyysavustukseksi aina kerrointa, joka vastaa 57 ikävuotta (kertoimet ks. 3.1.5). Tällä halutaan turvata nuorena työkyvyttömäksi tulevan oikeus kohtuulliseen työkyvyttömyysavustukseen. Mikäli vakuutettu on 57 vuotta tai vanhempi työkyvyttömäksi tullessaan, käytetään iän mukaisia kertoimia. Muut tulot vähentävät avustuksen määrää.

Työkyvyttömyyseläke määräytyy karttuneiden vakuutusmaksujen perusteella, joihin lisätään oletetut vakuutusmaksut 60 vuoden ikään asti, mikäli vakuutettu tulee työkyvyttömäksi ennen kuin on täyttänyt 60 vuotta. Samoin kuin työkyvyttömyysavustuksessa, käytetään alle 57-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen eläkkeen laskemisessa kerrointa, joka vastaa 57 vuoden ikää. 57 vuotta täyttäneillä käytetään todellista ikää vastaavaa kerrointa.

Eläkkeen maksaminen ja tarkistaminen

Vanhan järjestelmän mukaisilla etuuksilla on sama tuloharkintainen vähimmäismäärä kuin vanhuuseläkkeellä eli 382,36 €/kk vuonna 2001. Uudessa

järjestelmässä ei eläkkeen vähimmäismäärää enää ole. Huollettavista perheenjäsenistä voidaan maksaa tuloharkintaista lisää samoin kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 3.1.5). Jatkuvan avun tarpeessa olevalle henkilölle voidaan myöntää eläkkeeseen hoitolisä, joka oli enintään n. 360 € kuukaudessa vuonna 1999.

Avustus ja eläke maksetaan 13 kertaa vuodessa ja niitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä. Työkyvyttömyysavustusta maksetaan vanhuuseläkeikään asti. Aika, jolta avustusta maksetaan, luetaan vanhuuseläkkeeseen oikeuttavaksi vakuutusajaksi. Avustus muutetaan automaattisesti vanhuuseläkkeeksi, jos siihen on oikeus. Työkyvyttömyyseläkettä sen sijaan ei muuteta vanhuuseläkkeeksi, vaan sen maksaminen jatkuu myös eläkeiän täyttäneelle.

3.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläke voidaan myöntää leskeneläkkeenä samoin edellytyksin naitai miesleskelle ja lapseneläkkeenä lapselle. Eläkettä voidaan maksaa myös entiselle puolisolle, jos edunjättäjä oli maksanut hänelle elatusapua. Jos näitä edunsaajia ei ole, eläke voidaan joissakin tapauksissa maksaa muulle lähiomaiselle.

Oikeus eläkkeeseen

Eläke voidaan myöntää, jos edunjättäjälle maksettiin vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkettä tai jos hän oli maksanut vakuutusmaksuja yhteensä vähintään viiden vuoden ajalta, joista kolme vuotta viiden kuolemaa edeltävän vuoden aikana. Lapseneläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle edunjättäjän huollettavana olleelle lapselle. Jos lapsi opiskelee täysipäiväisesti yliopistossa, voidaan eläkettä maksaa kunnes hän täyttää 26 vuotta. Jos lapsi on työkyvytön, maksetaan eläkettä ilman ikärajaa.

Jos edunjättäjällä ei ollut etuuteen oikeutettua puolisoa tai lapsia, voidaan perhe-eläke maksaa muulle lähiomaiselle. Vanhemmille eläke voidaan maksaa, jos nämä olivat taloudellisesti riippuvaisia edunjättäjästä, työkyvyttömiä tai täyttäneet 65 vuotta, mutta heillä ei ole oikeutta omaan eläkkeeseen. Jos eläkettä ei makseta vanhemmille, se voidaan maksaa edunjättäjän huollettavina olleille sisaruksille.

8 Italia.....

Eläkkeen määräytyminen uudessa ja vanhassa järjestelmässä

Perhe-eläke lasketaan edunjättäjän työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeestä tai karttuneesta vanhuuseläkeoikeudesta. Jos vakuutettu on kuulunut 31.12.1995 lähtien joko osittain tai kokonaan uuden vanhuuseläkejärjestelmän piiriin, lasketaan perhe-eläke karttuneiden vakuutusmaksujen perusteella. Karttuneen laskennallisen pääoman muuntamisessa eläkkeeksi käytetään kuitenkin muuntokerrointa, joka vastaa 57 vuoden iässä maksettavaa vanhuuseläkettä, jos edunjättäjä kuolee ennen 57 ikävuotta (uuden järjestelmän muutokertoimista ks. 3.1.5). Muussa tapauksessa käytetään normaalia ikää vastaavaa kerrointa.

Leskeneläke on 60 % edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Lapseneläke on toisen vanhemman kuoleman jälkeen 20 % lasta kohden. Täysorvon eläke on 70 %, jos lapsia on yksi ja 40 % lasta kohden, jos lapsia on useampia (enintään 100 % kolmelle lapselle tai useammalle). Muille omaisille maksettava eläke on 15 prosenttia kullekin edunsaajalle. Perhe-eläkkeet eivät yhteensä voi ylittää edunjättäjän eläkkeen tai eläkeoikeuden määrää. Eläkkeen vähimmäismäärä on vanhan järjestelmän mukaisissa eläkkeissä sama kuin vanhuuseläkkeessä (ks. 3.1.5). Edunsaajan muut tulot pienentävät perhe-eläkkeen määrää.

Jos edunjättäjä ei ollut täyttänyt vaadittavia vakuutusaikaehtoja ja oikeutta perhe-eläkkeeseen ei ole, voidaan omaisille maksaa pieni kertakorvaus. Se oli vuonna 1999 vähintään n. 22 € ja enintään n. 70 € suuruinen. Korvaus myönnetään ensisijaisuusjärjestyksessä edunjättäjän puoliso, lapset ja vanhemmat.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan 13 kertaa vuodessa samoin kuin vanhuuseläke. Jos leski avioituu uudelleen eläke lakkaa. Leskelle maksetaan silloin kahden vuoden eläkettä vastaava kertakorvaus.

3.1.8 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Pitkään vakuutusaikaan perustuva vanhuuseläke, ns. seniorieläke (pensione di anzianità), jonka voi Italiassa saada ennen yleisen eläkeiän täyttämistä, poistuu asteittain. Hallituksen tavoitteena on ollut vähentää varhaista vanhuuseläkkeelle siirtymistä ja eläkkeen myöntämisedellytyksiä on tiukennettu vuodesta 1995 lähtien. Kun uusi vanhuuseläkejärjestelmä (ks. 3.1.5) joustavine eläkeikineen on täysin voimassa, poistuu mahdollisuus jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle pitkän vakuutusajan perusteella kokonaan.

Pitkään vakuutusaikaan perustuva eläke maksetaan normaalin vanhuuseläkkeen suuruisena ilman varhennusvähennyksiä. Aikaisemmin eläke myönnettiin ilman ikärajaa, jos työskentelyyn perustuvaa vakuutusaikaa oli 35 vuotta. Vuonna 2002 eläkkeen myöntäminen edellyttää 57 vuoden ikää ja 35 vuoden vakuutusaikaa tai vähintään 40 vuoden vakuutusaikaa iästä riippumatta. Uudistuksen aikataulua nopeutettiin vuonna 1998, aikaisemman suunnitelman mukaan 57 vuoden ikävaatimus olisi tullut voimaan vasta vuonna 2008.

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

Työntekijät, jotka lopettavat työnteon ennen kuin vähimmäisvakuutusaika vanhuuseläkeoikeuden saamiseksi on täyttynyt, voivat jatkaa vakuutusta vapaaehtoisesti. Vapaaehtoiseen vakuutukseen voi kuulua työskentelyn lopettamisen jälkeen kunnes vakuutusaikaa on yhteensä 20 vuotta. Oikeus kuulua vapaaehtoiseen vakuutukseen edellyttää, että pakollisia vakuutusmaksuja on maksettu kolmelta vuodelta viiden vapaaehtoiseen vakuutukseen liittymistä edeltävän vuoden aikana tai että pakollisia vakuutusmaksuja on maksettu yhteensä viideltä vuodelta.

Vapaaehtoisen vakuutuksen vakuutusmaksu määrätään kolmen viimeisen työskentelyvuoden keskimääräisten viikkoansioiden perusteella. Vakuutusmaksuprosentti on sama kuin työssä olevilla (ks. 3.1.2).

Vuoden 1996 alussa voimaantulleeseen eläkeuudistuksen yhteydessä käsiteltiin myös kotona palkatonta työtä tekevien puutteellista eläketurvaa. Vuoden 1997 alussa INPS:n yhteyteen perustettiin eläkekassa (fondo casalinghe), jonne palkatonta kotityötä tekevät voivat maksaa vapaaehtoisia vakuutusmaksuja. Maksun suuruuden voi valita itse viidestä eri maksuluokasta. Kassasta maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä.

8 Italia.....

3.2 Teollisuuden johtotehtävissä olevien korvaava eläkejärjestelmä

Teollisuusalan johtavassa asemassa olevat toimihenkilöt kuuluvat yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän sijasta INPDAl-järjestelmään. Järjestelmä on pakollinen kaikille alalla toimiville. Sitä täydentävä eläkejärjestelmä on PREVINDAI.

INPDAl-järjestelmästä maksetaan vanhuuseläkettä 65 vuotta täyttäneelle miehelle ja 60 vuotta täyttäneelle naiselle, jos vakuutusaikaa on vähintään 20 vuotta. Eläke on aikaisemmin voitu maksaa alennettuna viisi vuotta ennen yleistä eläkeikää. Tämä varhennusmahdollisuus poistuu yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkeiän nousun myötä. Eläke voidaan kuitenkin myöntää ennen eläkeikää pitkän vakuutusajan perusteella samoin kuin INPS-järjestelmän eläkkeet. Vuonna 2001 eläke maksettiin normaalin vanhuuseläkkeen suuruisena ilman varhennusvähennyksiä niille, joilla oli vakuutusaikaa vähintään 35 vuotta ja jotka olivat täyttäneet 56 vuotta tai ilman ikärajaa niille, joilla oli vakuutusaikaa vähintään 37 vuotta. Tämä mahdollisuus tulee poistumaan kokonaan asteittain samoin kuin INPS-järjestelmässä (ks. 3.1.5). Eläkkeen ottamista voi myös lykätä.

Niiden vakuutettujen eläkkeet, jotka 31.12.1996 olivat kuuluneet vakuutukseen vähintään 18 vuotta, määräytyvät vanhan eläkejärjestelmän mukaan. Niillä vakuutetuilla, jotka 31.12.1996 olivat kuuluneet vakuutukseen alle 18 vuotta, eläkkeet määräytyvät 1.1.1997 jälkeiseltä ajalta uuden maksuperusteisen järjestelmän mukaan ja tätä aikaisemmalta ajalta vanhan järjestelmän mukaan.

Vanhassa järjestelmässä eläkettä karttuu enintään 30 palvelusvuodelta viiden viimeisen vuoden keskipalkan mukaan. Eläkkeen määräytymisperusteena oleva ajanjakso tulee kuitenkin pitenemään koko työhistorian pituiseksi samoin kuin yleisessä sosiaalivakuutusjärjestelmässä (ks. 3.1.5). Eläkettä karttuu 0,9–2,0 % vuodessa vuotuisen ansiokaton (139 342,65 € vuonna 2001) alle jäävistä tuloista. Karttumisprosentti pienenee asteittain tulojen noustessa. Uudessa järjestelmässä eläkettä karttuu samoin kuin INPS -järjestelmässä (ks. 3.1.5). Vuotuinen ansiokatto on tosin huomattavasti korkeampi kuin INPS -järjestelmässä.

Perhe-eläkettä maksetaan vähintään kahden vakuutusvuoden jälkeen edunsaajien lukumäärästä riippuen 60–100 %:a edunjättäjän karttuneesta (karttumisaikana käytetään vähintään 18 vuotta) tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä.

Työkyvyttömyyseläkettä voidaan maksaa kahden vakuutusvuoden jälkeen. Eläke on karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen. Karttumisaikana

käytetään vähintään 10 vuotta, jos työkyvyttömyysaste on 50–80 % ja 15 vuotta jos työkyvyttömyysaste on yli 80 %.

INPDAI-eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeitä. Jos eläkeoikeutta ei odotusaikojen vuoksi synny, voidaan vakuutusmaksut maksaa takaisin. Vuonna 2001 työnantajan vakuutusmaksu INPDAI-järjestelmään oli 23,81 % ja työntekijän 9,89 % vuosipalkasta ansiokattoon asti.

PREVINDAI-lisävuakuutus on pakollinen, jos työnantaja ei ole järjestänyt muuta täysin vastaavaa tai parempaa lisäturvaa. PREVINDAI on maksuperusteinen järjestelmä. Vanhaan järjestelmään ei ole otettu uusia jäseniä huhtikuun 1993 jälkeen. Järjestelmää uudistettiin tämän jälkeen, ja uusi PREVINDAI-järjestelmä on ollut voimassa vuodesta 1996 lähtien. Etuuksien rahoittamiseksi työntekijä ja työnantaja maksavat molemmat vanhasa järjestelmässä 4 % vuositulosta, joka oli välillä 100 709,10 € – 139 443,36 € vuonna 2001. Uudessa järjestelmässä maksu oli vuonna 2001 kummaltakin osapuolelta 2 % tuloista 64 557,11 euroon asti.

3.3 Yrittäjien eläkejärjestelmät

Yrittäjien ja itsenäisten ammatinharjoittajien eläkejärjestelmiä on useita. INPS hoitaa maanviljelijöiden, käsityöläisten ja liikealalla toimivien itsenäisten yrittäjien eläkejärjestelmiä. Niistä maksettavat etuudet ovat pitkälti yhtenevät palkansaajien etuuksien kanssa. Yrittäjien eläkejärjestelmissä eläkeikä on miehillä 65 vuotta ja naisilla 60 vuotta.

Myös yrittäjien eläkkeet on muutettu uuden eläkejärjestelmän mukaisiksi. Heidän eläkkeensä määräytyvät samoin perustein kuin palkansaajien eläkkeet (ks. 3.1.5). Yrittäjät voivat uudessa järjestelmässä jäädä eläkkeelle iästä riippumatta, jos vakuutusmaksuvuotia on 40. Maanviljelijöiden, käsityöläisten ja liikkeenharjoittajien eläketilejä kartutetaan 20 %:n nimellisellä maksulla, joka peritään ansiotuloista. Uuden järjestelmän myötä myös kaikki sellaiset yrittäjät (esim. sivutoimiset yrittäjät), jotka aikaisemmin eivät kuuluneet mihinkään eläkejärjestelmään, kuuluvat nyt pakollisesti INPS-järjestelmään. Heidän nimellisiä tilejään kartutetaan 10 prosentilla ansiotuloista.

Monilla vapaiden ammattien harjoittajilla kuten lääkäreillä, arkkitehdeillä, kättilöillä, farmaseuteilla ja asianajajilla on omat eläkejärjestelmänsä, joilla on myös itsenäinen hallinto. Lisätietoja näistä järjestelmistä antavat kyseiset laitokset.

8 Italia.....

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Ensimmäinen lisäeläkejärjestelmiä koskeva laki annettiin vuonna 1993. Tätä lakia on täydennetty vuosina 1995 ja 1997. Lisäeläketurvaa koskevan lain tarkoituksena on ollut edistää lisäeläkejärjestelmien perustamista ja tukea näin ns. toisen pilarin eläketurvan rakentamista. Edullisella verotuskohtelulla on pyritty tukemaan erityisesti ns. avoimien ja suljettujen eläkerahastojen perustamista (ks. työnantaja- ja alakohtaiset eläkejärjestelmät). Toisen pilarin lisäeläkejärjestelmien merkitys eläketurvan kokonaisuudessa onkin kasvanut jonkin verran vuoden 1993 jälkeen.

Lakisääteistä työeläketurvaa täydentävää lisäeläketurvaa voidaan järjestää sekä työmarkkinasopimuksiin perustuen koko toimialaa koskevana että työnantajan vapaaehtoisesti järjestämänä. Aikaisemmin vapaaehtoiset työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelyt olivat suhteellisen harvinaisia lakisääteisen eläketurvan kattavuuden vuoksi. Lisäturvaa järjestettiin lähinnä erittäin korkeapalkkaisille työntekijöille ja henkilöille, jotka työskentelivät tilapäisesti Italiassa.

Lisäeläketurva tulee uuden lain mukaan järjestää itsenäisessä eläkerahastossa työnantajan ja työntekijöiden välisellä sopimuksella. Toimiluvan järjestelmälle antaa työ- ja sosiaaliministeriö. Järjestelmään liittymisen tulee olla työntekijöille vapaaehtoista. Jos sekä työnantaja että työntekijät osallistuvat rahoitukseen, tulee molemmilla olla edustajat järjestelmän hallintoelimissä. Uuden lisäeläkelain mukaan ainoastaan maksuperusteiset järjestelmät ovat sallittuja.

Niin sanottu erorahajärjestelmä koskee kaikkia työntekijöitä ja se on pakollinen, vaikka ei olekaan osa lakisääteistä sosiaaliturvaa. Erorahalla on kuitenkin suuri merkitys eläkeaikaisessa toimeentulossa. Eroraha maksetaan kertakorvauksena työsuhteen päättyessä syystä riippumatta. Sen suuruus riippuu työsuhteen kestosta ja maksetusta palkasta. Erorahaa koskevista säännöksistä käydään kuitenkin parhaillaan kiivasta keskustelua, ja odotettavissa on muutoksia tämänhetkiseen erorahakäytäntöön.

Työnantaja- ja alakohtaiset eläkejärjestelmät

Työntekijät voivat liittyä joko ns. suljettuihin tai avoimiin eläkerahastoihin. Suljetut rahastot voivat olla työnantaja- tai alakohtaisia, ja niihin voivat liittyä ainoastaan tietyn työnantajan palveluksessa tai tietyllä alalla työskentelevät. Mikäli lisäeläketurvan järjestämisestä ei tehdä sopimusta työnantajan ja työntekijöiden välillä, voivat työntekijät joko vapaaehtoisesti tai työnantajan suostumuksella (jolloin työnantaja osallistuu rahoitukseen) liittyä vakuutusyhtiöiden, rahalaitosten tai rahoitusyhtiöiden perustamiin kaikille avoimiin eläkerahastoihin. Vuonna 2000 avoimia eläkerahastoja oli n. 80 ja niiden määrän odotetaan kasvavan.

Eläkerahastoista voidaan vanhuuseläkkeiden lisäksi myöntää myös työkyvyttömyyseläkkeitä ja perhe-eläkkeitä. Vanhuuseläkkeestä 50 % voidaan maksaa kertakorvauksena. Eläkkeiden rahoittamiseksi peritään huhtikuun 1993 jälkeen aloittaneiden työntekijöiden osalta sekä työnantajalta että työntekijältä 2 prosenttia palkasta ansiokattoon asti. Työnantajalta peritään lisäksi 10 prosentin 'solidaarisuusmaksu' niistä vakuutusmaksuista, joita työnantaja maksaa pakollisiin tai vapaaehtoisin lisävakuutuksiin.

Yksi merkittävimmistä alakohtaisista lisäeläkejärjestelmistä on kaupan johtotehtävissä olevien eläkejärjestelmä FPDAC (Mario Negri), joka ainoastaan täydentää lakisääteistä eläketurvaa mutta on silti pakollinen. Järjestelmästä maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä. Vuonna 2001 perittiin eläkkeiden rahoittamiseksi työnantajalta 11,6 prosenttia ja työntekijältä 1 prosentti vuosiansiokaton (53 718, 39 €) alle jäävästä palkasta. Eläkkeitä tarkistetaan vuosittain ottaen huomioon 75 % elinkustannusindeksin muutoksesta.

Vanhuuseläkeikä FPDAC-järjestelmässä on miehillä 65 ja naisilla 60 vuotta. Vähimmäisvakuutus aika eläkkeen saamiseksi on 20 vuotta. Vanhuuseläke on 30 vakuutusvuoden jälkeen 20 viimeisen vakuutusvuoden keskipalkka (ansioskattoon asti). Eläke pienenee suhteessa vakuutusajan pituuteen. Ansiokatto oli 18 648,23 euroa vuonna 2001.

FPDAC-eläkkeitä täydentää Fondo Antonio Pastore -eläkerahastojärjestelmä, joka on teollisuuden johtajien PREVINDAI-järjestelmää vastaava maksuperusteinen järjestelmä. Järjestelmästä maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.

Erorahakäytäntö

8 Italia.....

Erorahaa (TFR, Trattamento di fine Rapporto) koskeva käytäntö eroaa työntekijöiden välillä riippuen siitä, kuinka kauan kukin on kuulunut eläkevakuutukseen. Työnantaja voi ns. vanhaan järjestelmään kuuluvien työntekijöiden (kuului eläkevakuutukseen huhtikuussa 1993) osalta sijoittaa erorahan johonkin eläkerahastoon osittain. Niiden työntekijöiden eroraha, jotka aloittivat työskentelyn huhtikuun 1993 jälkeen, täytyy sijoittaa eläkerahastoon kokonaisuudessaan. Eroraha merkittiin yleensä aikaisemmin yrityksen kirjanpitoon kirjanpidollisena varauksena. Nykyisin eroraha täytyy sijoittaa johonkin lisäeläkelain mukaiseen eläkerahastoon. Varojen siirtämistä eläkerahastoihin on tuettu uuden lisäeläketurvalain myötä mm. edullisella verokohtelulla. Niiden toivotaan myös tuottavan paremmin rahastoihin sijoitettuina.

Eroraha lasketaan vuosittaisesta bruttopalkasta, joka jaetaan 13,5:llä. Työntekijälle karttuu siis erorahaa n. 7,41 % bruttopalkasta vuodessa. Karttuneita varoja tarkistetaan vuosittain 75 prosentilla elinkustannusindeksistä ja 1,5 prosentin korolla. Vanhaan järjestelmään kuuluvien työntekijöiden kohdalla eläkerahastoon sijoitettavan osuuden ei tarvitse olla suurempi kuin 2 % palkasta. Heillä on myös oikeus kahdeksan vakuutusvuoden jälkeen käyttää korkeintaan 70 % karttuneesta erorahasta joko ensiasunnon ostoon tai terveydenhoidon kustannuksiin. Työntekijä voi nostaa erorahan joko omasta eläkerahastostaan tai työnantajalta, mikäli varat on merkitty yrityksen kirjanpitoon. Työnantajalta peritään lisäksi 0,2 %:n suuruisia maksua erorahajärjestelmän takuurahastoon, jolla turvataan erorahan maksaminen, mikäli työnantaja on maksukyvytön. Maksu peritään koko palkasta ilman ylärajaa.

Verotus

Uuden lisäeläkelain mukaisten eläkejärjestelmien verotuskohtelu on erilainen kuin vanhojen järjestelmien. Ennen vuotta 1993 perustettuihin vapaaehtoisiin lisäeläkejärjestelmiin maksetut vakuutusmaksut ovat kokonaan verovähennyskelpoisia määrätyin edellytyksin. Maksut tulee mm. suorittaa 'Cassa di Previdenzaan', joka vastaa lähinnä säätiötä. Uuden lain mukaisissa järjestelmissä vakuutusmaksut ovat osittain verovähennyskelpoisia.

Työnantajan maksama ns. solidaarisuusmaksu (ks. edellä) on kokonaan verovähennyskelpoinen. Sekä kirjanpidollisena varauksena merkityn erorahan että eläkekassaan maksetun erorahamaksun työnantaja voi vähentää verotuksessa kokonaan. Mikäli erorahamaksu maksetaan eläkekassaan kokonaan, myönnetään siitä lisäksi osittainen verohelpotus. Työntekijälle eroraha on osittain verotonta tuloa. Maksussa olevat eläkkeet ovat pääsääntöisesti veronalaista tuloa.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusajojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Italian välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. Kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta ei Italian ja Suomen välillä ole. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä.

Kansallisen lainsäädännön mukaan kaikki Italiassa työskentelevät ovat periaatteessa siellä vakuutettuja kansalaisuudesta riippumatta. Lakisääteiset työeläkkeet voidaan myöntää ja maksaa toiseen maahan sekä Italian että ulkomaan kansalaiselle. Vanhuuseläkkeen tuloharkintaisten lisien, 35 vuoden vakuutusajan perusteella maksettavan varhennetun vanhuuseläkkeen ja työkyvyttömyysavustuksen myöntäminen ja maksaminen ulkomaille edellyttää, että edunsaaja on työskennellyt ja maksanut vakuutusmaksuja Italiassa vähintään viisi vuotta. Asetuksen 1408/71 perusteella näitä etuuksia ei myönnetä eikä makseta ulkomaille.

Tuloharkintaista sosiaaliavustusta ja työkyvyttömyysetuuksiin maksettavaa hoitolisää ei makseta ulkomaille. Näitä etuuksia ei makseta ulkomaille myöskään asetuksen 1408/71 perusteella.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Eläkejärjestelmän reformit 1990-luvulla

Eläkejärjestelmään tehdyt uudistukset ovat Italiassa olleet varsin mittavia viimeisen vuosikymmenen aikana. Väestön ikärakenteen muutokset, talouden suhdannevaihtelut sekä työvoiman varhainen eläkkeelle siirtyminen ovat aiheuttaneet voimakkaita muutospaineita lakisääteiseen eläketurvaan.

Ensimmäinen vuonna 1992 käynnistetty uudistus (ns. Amato-uudistus) koski vanhuuseläkkeitä. Lakisääteistä eläkeikää alettiin korottaa asteittain miehillä 65 vuoteen ja naisilla 60 vuoteen. Tällä hetkellä nämä eläkeiät on jo saavutettu. Eläkkeen saamiseksi vaadittua vähimmäisvakuutusajaa korotettiin vanhan järjestelmän mukaisissa eläkkeissä 15 vuodesta 20 vuoteen (voimassa vuodesta 2001 lähtien) ja eläkkeen määräytymisperustetta muutettiin siten, että eläke tulee määräytymään koko työuran keskiansioiden

8 Italia.....

perusteella. Uuden järjestelmän mukaisissa eläkkeissä vähimmäisvakuutus-
aika eläkkeen myöntämiseksi on viisi vuotta (ks. 3.1.5).

Vuonna 1995 uudistuksia jatkettiin ja Italian parlamentin hyväksymä koko
lakisäätelistä eläkejärjestelmää koskeva laaja reformi (ns. Dini-uudistus)
toteutettiin. Tämä uudistus astui voimaan vuonna 1996 ja tehdyt muutokset
tulevat voimaan asteittain. Uudistus on merkinnyt koko eläkejärjestelmän
perusteellista muutosta. Keskeiseksi periaatteeksi uudessa eläkejärjestel-
mässä nousi etuuksien ja maksettujen vakuutusmaksujen yhteyden vahvis-
taminen. Uudistuksella on myös pyritty luomaan entistä tasa-arvoisemmat
eläkejärjestelmät eri työntekijäryhmien välille sekä yhdenmukaistamaan
julkisen ja yksityisen sektorin sekä yrittäjien erilaista eläketurvaa. Siirtymä-
kausi uuteen järjestelmään on pitkä, ja tällä hetkellä eläkkeet määräytyvät
usealla eri tavalla riippuen siitä, kuinka paljon vakuutetulla oli vakuutusaikaa
vuoden 1995 lopussa (ks. tarkemmin 3.1.5). Siirtymäkauden säännösten
kirjallisuus ja monimutkaisuus on aiheuttanut kritiikkiä, ja säännöksistä ja
siirtymäkauden pituudesta käydäänkin jatkuvasti keskustelua.

Vuoden 1995 uudistuksessa lakisäätelinen vanhuuseläkeikä tehtiin jous-
taksi ikävuosien 57 ja 65 välille. Käyttöön otettiin näennäisesti maksuperus-
teinen eläkejärjestelmä, jossa eläke karttuu yksilöllisille eläketileille. Eläke-
iässä karttunut laskennallinen pääoma muutetaan eläkkeeksi kertoimella,
johon otettiin mukaan BKT:n ja elinajanodotteen vaihtelut. Näin eläkejärjes-
telmää on pyritty tekemään kestävämmäksi taloudessa ja väestörakentees-
sa tapahtuville muutoksille. Pitkän vakuutusajan perusteella myönnetyn
vanhuuseläkkeen myöntämisehtoja tiukennettiin huomattavasti ikärajaa ja
vakuutusaikavaatimusta korottamalla.

Lakisäätelisen eläkejärjestelmän leikkausten myötä on rahastoivien lisäelä-
kejärjestelmien rooli korostunut. Uusien, lisäeläkejärjestelmiä koskevien
lakien myötä näille järjestelmille on luotu entistä tarkemmin säännellyt ja
mm. verotuksellisesti edulliset toimintaedellytykset. Italian hallituksen tarkoi-
tuksena on kasvattaa ns. toisen pilarin lisäeläkkeiden merkitystä eläketur-
van kokonaisuudessa.

Eroraha

Tällä hetkellä käydään kiivasta keskustelua työntekijälle työsuhteen pääty-
essä maksettavan ns. erorahan kohtalosta. Erorahoja haluttaisiin hyödyntää
nykyistä enemmän eläkejärjestelmän rahoituspääomana lisäämällä niiden
rahastointiastetta vanhaan eläkejärjestelmään kuuluvien työntekijöiden
osalta. Sekä työntekijät että työnantajat ovat kuitenkin vastustaneet eroraho-
ihin koskemista. Työnantajalle eroraha on usein tärkeä osa likviditeettiä ja

työntekijät puolestaan eivät haluaisi muutoksia oikeuksiinsa käyttää kertakorvauksena maksettavaa erorahaa.

Lisä uudistusten tarve

Eläkejärjestelmän lisä uudistuksista keskustellaan Italiassa jatkuvasti. Hallitus asetti syksyllä 2001 asiantuntijatyöryhmän miettimään toisen pilarin lisäeläketurvan edistämistä mm. uusien verohelpotusten avulla ja joulukuussa 2001 hyväksyttiin lakiluonnos lakisääteisen eläkejärjestelmän uudistamisesta. Kesällä 2002 neuvotteluja on jatkettu tuloksetta. Työntekijäpuoli vastustaa voimakkaasti mm. ehdotusta eläkeiän nostamisesta ja toivoo hallituksen sijaan myöntävä huomattavia verohelpotuksia yksilöllisille eläkevakuutuksille.

Osoitteita

Työ- ja sosiaaliministeriö: Ministero del Lavoro e delle Politiche Sociali,
Via Flavia 5, I-00187 Roma.

Kansallinen sosiaalivakuutuslaitos: Istituto Nazionale della Previdenza Sociale (INPS), Via Ciro il Grande 21, I-00144 Roma. www.inps.it.

Teollisuusalan johtajien kansallinen vakuutuslaitos: Istituto Nazionale di Previdenza per i Dirigenti di Aziende Industriali, Viale delle Provincie 196, I-00162 Roma.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001 (2001): Watson Wyatt Data Services, Brussels.

Bolderson H., Gains, F. (1993): Crossing National Frontiers. Department of Social Security Research Report No. 23. HMSO, London.

Boschetti, M. Italy. Country Update. Luento IBIS -kongressissa Budapestissa 27.-29.5.1998. Luentomoniste.

Cazzani, E. M. Country Update - Session on Italy. Luento IBIS -kongressissa Ateenassa 26-28.5.1993. Luentomoniste.
Cazzani, E. M. Kirjeitse saadut tiedot 27.10. 1994.

8 Italia.....

Consolidated version of Regulation (EEC) No 1408/71 of the Council of 14 June 1971 on the application of social security schemes to employed persons, to self-employed persons and to members of their families moving within the Community. 92/C 325/01.OJ C 325. Volume 35. 10 December 1992.

Complementary Occupational Pension Plans. Italy. (2001): Social Security Worldwide. Complementary and Private Pensions Database. ISSA, Geneva.

Dini, M. Sähköpostitse saadut tiedot 24.1.2002 ja 15.9. 2002.

Evolution of Social Protection in the European Member States and the European Economic Area. Italy. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 02/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Fornero, E. & Castellino, O. (2001): The Reform of the Italian Social Security System. Center for Research on Pensions and Welfare Policies.

Giovanuzzi, S. & Ferrara, C. (2001): Restructuring the First pillar. The Reform of the Italian Pension System: The Contributory System. Paper presented at the Seminar for Actuaries and Statisticians, Montevideo 21-22 November 2001. ISSA.

IBIS Briefing Service. Italy. May 1996, September 1997, March 1998. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS News. International Benefits Information Service. www.ibisnews.org.

IBIS Profile - Italy. May 1992. International Benefits Information Service. Profiles. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS Report. International Benefits Information Service. Italy. September 2001. Charles D. Spencer & Associates, Inc. Chicago.

IPE newslines, www.ipe-newsline.com.

Istituto Nazionale della Previdenza Sociale, www.inps.it.

Mundo, A. (1998): Evaluation of Social Security Reforms in Italy. Paper presented at the ISSA European Regional Conference. Dublin 5.-7.5.1998.

Old-age in Europe. Italy. (2001): MISSOC-Info. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 01/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Pieters D. et al. (1993): Introduction into the Social Security Law of the Member States of the European Community. Second edition. Bruylant, Brussel.

Reynaud, E. & Hege, A. (1996): Italy: A fundamental transformation of the pension system. International Social Security Review 3/96. s. 65-74.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm.

Social Security Programs Throughout the World – 1999 (1999): Social Security Administration. Office of Research and Statistics. SSA Publication No. 13-11805. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.

Spencer, B.F. (1998): 1993 Pension Fund Law Gets New Life; Final Verdict Rests With Potential Members. Ibis Review, November 1998, s. 4-6.

Spencer, B.F. (1998): Termination Indemnities For Long-Service Employees Can Be Significant. Ibis Review, November 1998, s. 12-14.

Supplementary pensions in the European Union (1994): Social Europe. Supplement 3/94, Brussels.

The Employee Benefit Reference Manual 2000 (2000): Swiss Life, Zurich.

The Pension Reform Law. Suomen EU-edustustosta Brysselistä saatu muistio. 15.3.1996.

8 Italia.....

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Eläketurva perustuu työntekoon, ei asumiseen perustuvaa vähimmäisturvaa.
- Eri ammattiryhmillä on useita eri työeläkejärjestelmiä.
- Työnantajakohtaisiin lisäeläkejärjestelmiin kuuluu noin 10 % työntekijöistä.

Etuudet

- Myönnetään vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä, perhe-eläkkeitä sekä useita eri varhaiseläkkeitä (myös osa-aikaeläke).
- Oikeus eläkkeeseen edellyttää väh. 15 vuoden vakuutusaikaa, voi sisältää myös palkattomia jaksoja (esim. lastenhoitoaikaa).
- Vanhuuseläkeikä: miehet 65 vuotta, naiset 60 vuotta. Naisten eläkeikä nousee asteittain 65 vuoteen vuodesta 2024 lähtien.
- Täysi eläke karttuu 40 vuodessa, tavoitetaso 80 % eläkeperusteesta.
- Eläke enintään 2 638 € kuukaudessa vuonna 2001.
- Lisäeläkejärjestelmistä myönnetään vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.

Rahoitus

- Jakojärjestelmä.
- Vakuutusmaksujen perusteena olevilla tuloilla on ala- ja yläraja. Vuonna 2002 alaraja on 301,54 € ja yläraja 3 270 € /kk. Työntekijän vakuutusmaksu on 10,25 % ja työnantajan maksu 12,55 % ylärajan alle jäävistä tuloista.
- Työnantaja perii vakuutusmaksun vakuutetulta palkan yhteydessä.

Hallinto

- Eläketurva kuuluu sosiaaliministeriön (Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen) hallinnonalaan.
- Eläketurvan hallinto on hajautettu, useita eri vakuutuslaitoksia.
- Sosiaaliturvasopimusasioissa yhteyslaitoksena toimii Itävallan sosiaalivakuutuslaitosten keskusliitto (Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger).

9 Itävalta.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien yleinen lisäeläkejärjestelmä

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

3.1.7 Perhe-eläke

3.1.8 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Yrittäjien eläkejärjestelmä

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Eläketurva perustuu Itävallassa työntekoon, asumiseen perustuvaa vähimmäiseläketurvaa ei ole. Työeläketurvasta on säädetty useassa eri laissa. Näistä kattavin on yleinen sosiaalivakuutuslaki vuodelta 1956 (Allgemeines Sozialversicherungsgesetz, ASVG). Se koskee mm. kaupan ja teollisuuden työntekijöitä ja toimihenkilöitä sekä kaivostyöntekijöitä ja tiettyjä itsenäisiä ammatinharjoittajia. Vuoden 1999 lopussa kaikista työeläkevakuutetuista 85,5 % oli tämän lain mukaan vakuutettuja.

Itsenäisten yrittäjien ja vapaiden ammatinharjoittajien eläketurvasta on säädetty vuonna 1979 annetussa elinkeinonharjoittajien sosiaalivakuutuslaissa (Gewerbliches Sozialversicherungsgesetz, GSVG). Samana vuonna säädettiin myös maanviljelijöiden sosiaalivakuutuslaki (Bauern-Sozialversicherungsgesetz, BSVG) ja vapaiden ammatinharjoittajien sosiaalivakuutuslaki (Sozialversicherungsgesetz der Freiberuflich Selbständig Erwerbstätigen, FSVG). Maanviljelijöiden eläkelaki koskee itsenäisiä maatalousyrittäjiä. Maataloustyöntekijöihin sen sijaan sovelletaan yleistä sosiaalivakuutuslakia. FSVG:n mukaisesti vakuutettuja ovat lääkärit ja apteekkarit. Oma eläkelakinsa on myös notaareilla (Notar-Versicherungsgesetz, NVG). GSVG:n ja FSVG:n mukaan vakuutettuja oli vuoden 1999 lopussa yhteensä 8,3 %:a kaikista eläkevakuutukseen kuuluvista ja BSVG:n mukaan vakuutettuja oli 6,2 %.

Julkisen sektorin sopimuspalkkaiset työntekijät ovat ASVG:n mukaan vakuutettuja. Muut julkisen sektorin työntekijät eivät kuulu eläkevakuutukseen. Valtio maksaa heille korvausta eläkkeelläoloaikana (Ruhe oder Versorgungsgenuss).

Koska lakisääteinen eläketurva on varsin hyvä, ei työnantajien järjestämä lisäeläketurva ole kovin yleistä. On arvioitu, että sitä olisi järjestetty noin 10 prosentille palkansaajista. Tavallisesti lisäeläketurvalla katetaan se osa ansioista, joka ylittää lakisääteisen eläkkeen perusteena olevan enimmäistulorajan.

2 Vähimmäiseläketurva

Itävallassa ei ole vähimmäiseläkejärjestelmää. Jos työeläke jää pieneksi, voidaan siihen maksaa korotuksena ns. tasoituslisää (Ausgleichszulage), jonka kustantaa valtio (ks. 3.1.5). Tasoituslisästä ei tarvitse maksaa veroa. Vammutuneet voivat saada invalidihuoltolain mukaisia etuuksia. Viimesijaisena toimeentulona on osavaltioittain järjestetty sosiaaliapu.

9 Itävalta.....

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien yleinen eläkejärjestelmä

Yleisen sosiaalivakuutuslain mukaan vakuutettuja ovat kaupan ja teollisuuden työntekijät ja toimihenkilöt, maataloustyöntekijät, kaivos- ja rautatiealan työntekijät, oppisopimussuhteessa olevat sekä itsenäisistä ammattinharjoittajista mm. kätilöt, muusikot, taiteilijat ja matkaoppaat. Myös julkisen sektorin sopimuspalkkaiset työntekijät ovat tämän lain mukaan vakuutettuja. Eri ammattiryhmien etuudet ovat pääpiirteissään samat. Kaivostyöntekijöillä on kuitenkin muita paremmat etuudet ja rautatiealan työntekijöillä on joitakin lisäetuuksia.

3.1.1 Hallinto

Sosiaalivakuutuslaitokset kuuluvat sosiaaliministeriön (Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen) hallinnonalaan. Kaikkien vakuutuslaitosten yhteisenä keskuselimenä toimii Itävallan sosiaalivakuutuslaitosten keskusliitto (Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger). Se hoitaa laitosten yhteisiä asioita ja toimii niiden edustajana sekä kotimaassa että kansainvälisissä asioissa. Sosiaaliturvasopimusasioissa se toimii yhdyselimenä.

Yleisen sosiaalivakuutuslain mukaisen eläketurvan hallintoa hoitavat Työntekijöiden eläkevakuutuslaitos (Pensionsversicherungsanstalt der Arbeiter), Toimihenkilöiden eläkevakuutuslaitos (Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten), Itävallan kaivostyöntekijöiden vakuutuslaitos (Versicherungsanstalt der österreichischen Bergbaues) ja Itävallan rautatieläisten vakuutuslaitos (Versicherungsanstalt der österreichischen Eisenbahnen).

Maanviljelijöiden eläketurvaa hoitaa Maanviljelijöiden sosiaalivakuutuslaitos (Sozialversicherungsanstalt der Bauern), yrittäjien eläketurvasta huolehtii Yrittäjien sosiaalivakuutuslaitos (Sozialversicherungsanstalt der gewerblichen Wirtschaft) ja notaarien eläketurvasta huolehtii Notaarien vakuutuslaitos (Versicherungsanstalt des österreichischen Notariates). Vakuutetuilla ja työnantajilla on edustajansa vakuutuslaitosten ja keskusliiton hallinnossa.

Eläkettä haetaan siitä vakuutuslaitoksesta, jossa työntekijä tai yrittäjä on ollut vakuutettu. Nämä laitokset antavat myös eläkepää tökset. Myös muut

sosiaalivakuutuslaitokset, maistraatit ja kunnanvirastot ottavat hakemuksia vastaan ja toimittavat ne edelleen oikeaan eläkevakuutuslaitokseen. Eläkepäätöksestä voi valittaa kolmen kuukauden sisällä asianomaiselle sosiaalivakuutustuomioistuimelle. Myös Suomesta eläkettä haettaessa otetaan yhteyttä siihen vakuutuslaitokseen, jossa työntekijä on ollut vakuutettu, mikäli laitos on tiedossa. Muussa tapauksessa yhteyslaitoksen toimii Itävallan sosiaalivakuutuslaitosten keskusliitto.

3.1.2 Rahoitus

Eläkevakuutuksen rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkelaitoksilla on yhteinen tasausrahasto. Menot katetaan pääosin vakuutettujen ja työnantajien vakuutusmaksuilla sekä tasausrahastosta saaduilla varoilla. Jos vakuutusmaksut eivät riitä kattamaan kustannuksia, maksaa valtio erotuksen yleisistä verovaroista. Valtio kustantaa myös vähimmäiseläketason saavuttamiseksi maksettavasta ns. tasoituslisästä aiheutuvat kustannukset. Yleisen sosiaalivakuutuksen kokonaiseläkemenosta valtion osuus oli 24,4 % vuonna 1999. Tähän lukuun tulevat lisäksi vielä tasoituslisän kustannukset.

Vakuutusmaksujen perusteena olevilla tuloilla on ala- ja yläraja. Vuonna 2002 alaraja on 301,54 € ja yläraja 3 270 € kuukaudessa. Työntekijän vakuutusmaksu on 10,25 % ja työnantajan maksu 12,55 % ylärajan alle jäävistä tuloista. Jos tulot jäävät alarajan alle, ei vakuutusmaksuja tarvitse maksaa. Vuoden 1998 alusta lähtien ovat kuitenkin myös ne henkilöt, joiden tulot jäävät alle kuukausiansiorajan voineet liittyä vakuutukseen vapaaehtoisesti. Vakuutusmaksu oli heillä 42,54 euroa kuukaudessa vuonna 2002.

Vakuutusmaksujen keräämisestä huolehtivat alueelliset tai yritysten yhteiset sairausvakuutuslaitokset (Gebietskranken-kassen, Betriebskranken-kassen), joille työnantajat tilittävät maksut kuukausittain.

3.1.3 Verotus

Työnantajan ja työntekijän vakuutusmaksut ovat kokonaan verovähennysoikeellisia. Eläkkeet ovat verotettavaa tuloa, mutta tasoituslisästä ei peritä veroa. Eläkeläiset maksavat eläkkeestä lisäksi 3,75 prosenttia sairausvakuutusmaksua eläkeläisten sairausvakuutukseen. Lapseneläkkeestä sairausvakuutusmaksua ei kuitenkaan peritä.

9 Itävalta.....

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutus on pakollinen kaikille Itävallassa työsuhteessa oleville työntekijöille ja toimihenkilöille, joiden kuukausiansiot ylittävät 301,54 € vuonna 2002. Vakuutukseen voivat liittyä vapaaehtoisesti myös ne, joiden tulot jäävät alle kuukausiansiorajan. Vakuutukseen kuulumisen alaikäraja ei laissa ole mainittu, mutta koulutusaikojaa voidaan lukea vakuutusajaksi 15 vuotta täyttäneille, samoin vapaaehtoinen vakuutus voidaan ottaa 15-vuotiaana. Vapaaehtoisella vakuutuksella voidaan korvata puuttuvia vakuutusaikojaa.

Vakuutusaikaa on pakollinen ja vapaaehtoinen vakuutusmaksuaika ja pakollista vakuutusaikaa korvaavat ajat (Ersatzzeiten). Pakollista vakuutusaikaa ovat työsuhdeajat ja yrittäjänä toimimisajat, joilta maksetaan vakuutusmaksuja. Koulu- ja opiskeluajat otetaan huomioon vähimmäisvakuutusaikojaa ja eläkettä laskettaessa ainoastaan silloin, kun niiltä on maksettu vakuutusmaksuja. Tämä sääntö tulee kuitenkin asteittain voimaan siten, että ennen vuotta 1942 syntyneillä miehillä ja ennen vuotta 1947 syntyneillä naisilla koulutusajat otetaan huomioon eläkkeeseen oikeuttavana aikana syntymävuoden mukaan joko kokonaan tai osittain ilman, että niiltä on maksettu vakuutusmaksuja. Myös näiden ikäryhmien tulee kuitenkin maksaa vakuutusmaksut koulutusajoilta mikäli halutaan, että ne otetaan huomioon eläkettä laskettaessa. Jälkikäteen maksettavien maksujen suuruus riippuu koulutusasteesta ja kulloinkin voimassaolevasta vakuutusmaksujen perusteena olevasta ylätulorajasta.

Vuonna 2002 vakuutusmaksut koulutusajoilta ovat lukio- ja keskiasteen opintojen ajalta 248,52 €/kuukausi ja yliopisto-opintojen ajalta 497,04 €/kuukausi.

Vakuutusmaksuja ei tarvitse maksaa ase- tai siviilipalvelusajalta, äitiysrahauden aikana, lastenhoitoaikana sekä vuodesta 1971 alkaen sairaus- ja työttömyyspäivärahaajalta. Nämä ajat luetaan kuitenkin pakollista vakuutusaikaa korvaaviksi ajoiksi.

Lapsen syntymän jälkeiset 48 kuukautta voidaan lukea pakollista vakuutusaikaa korvaavaksi ajaksi sille vanhemmalle, joka on hoitanut lasta. Edellytyksenä on, että vanhemmalla on aikaisemmin ollut myös muuta vakuutusaikaa. Jos toinen lapsi syntyy tämän 48 kuukauden jakson aikana, päättyy ensimmäinen lapsenhoitoaika ja uusi 48 kuukauden jakso alkaa. Mikäli vanhemmalla on samanaikaisesti lapsenhoitoajan kanssa myös muuta vakuutusaikaa, lasketaan vain toinen vakuutusajoista eläkkeeseen oikeuttavaksi ajaksi.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Eläkeiän täytäneellä henkilöllä on oikeus eläkkeeseen, jos jokin seuraavista vakuutusaikavaatimuksista täyttyy:

- 180 pakollista tai vapaaehtoista vakuutusmaksukuukautta,
- 180 vakuutuskuukautta viimeisten 30 vuoden aikana tai
- 300 vakuutuskuukautta, jolloin korvaavia aikoja voidaan ottaa huomioon 1.1.1956 jälkeiseltä ajalta.

Miehet voivat saada vanhuuseläkkeen täytettyään 65 vuotta ja naiset täytettyään 60 vuotta. Joulukuussa 1992 tehdyllä lainmuutoksella naisten yleistä vanhuuseläkeikää tullaan korottamaan asteittain 65 vuoteen alkaen vuodesta 2024. Eläkeikää nostetaan puolella vuodella vuosittain siten, että se on 65 vuotta vuonna 2033.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen määräytymissääntöjä muutettiin 1.1.2000. Vanhuuseläkettä karttuu nyt 2 prosenttia vuodessa eläkkeen perusteena olevista ansioista. Korkein mahdollinen eläke on 80 % eläkeperusteesta. Vakuutusaikaa on silloin 40 vuotta.

Vuoteen 2000 asti karttumisprosentti riippui vakuutusajan pituudesta. Vuosien 1996 ja 2000 välillä eläkettä karttui 1,830 % vuodessa ensimmäisiltä 30 vuodelta ja sen jälkeen 1,675 % vuodessa. Eläkkeelle jäätessä eläkettä korotettiin tai alennettiin eläkkeellejäämisestä riippuvalla kertomella. Ennen vuotta 1996 voimassa olleiden ns. vanhojen sääntöjen mukaan eläkettä karttui 1,9 % vuodessa 30 ensimmäiseltä vuodelta ja tämän jälkeen 1,5 % vuodessa. Eläkkeet lasketaan edelleen näiden vanhojen sääntöjen mukaan, mikäli mies oli täyttänyt 60 vuotta 1.9.1996 mennessä ja nainen 55 vuotta 1.9.1996 mennessä. Eläke ei näinkään laskettuna voi 45 vakuutusvuoden jälkeen nousta yli 80 prosentin eläkkeen perusteena olevista tuloista.

Lapsen syntymän jälkeiseltä 48 kuukauden lapsenhoitoajalta karttuu eläkettä erityisen eläkeperusteeseen mukaan 2 % vuodessa. Vuonna 2002 eläkeperuste on 630,92 € kuukaudessa. Sitä tarkistetaan vuosittain samoin

9 Itävalta.....

kuin eläkkeitä. Jos lapsenhoitoajalta on myös työtuloja, lasketaan eläkeperusteet yhteen. Eläkettä ei kartu samanaikaisesti kahden lapsen hoidosta. Kun uusi lapsi syntyy, alkaa eläke karttua tämän hoidosta ja aikaisempi lapsenhoitoaika päättyy. Lapsenhoitoaika luetaan ensisijaisesti sen vanhemman hyväksi, joka on hoitanut lasta.

Eläkkeen perusteena käytetään 180 parhaan vakuutusmaksukuukauden (15 vuoden) tuloja. Tulot tarkistetaan eläkkeen myöntämivuoden tasoon vuosittain määrättävällä kertoimella, joka seuraa vakuutettujen nettopalkkojen kehitystä. Tulot lasketaan yhteen ja jaetaan luvulla 210. Kuukausitulot määräytyvät näin 14 palkan- ja eläkkeenmaksukuukauden mukaan ($15 \times 14 = 210$). Eläkkeen laskennassa huomioon otettavilla tuloilla on vuotuinen yläraja. Vuonna 2002 korkein mahdollinen eläkkeen perusteena oleva kuukausitulo on 2 886,14 €. Eläkekatto oli 2 638 € kuukaudessa vuonna 2001.

Eläkkeeseen maksetaan lapsikorotusta jokaisesta alle 18-vuotiaasta huollettavasta lapsesta. Lapsikorotus maksetaan vain toiselle vanhemmista. Jos lapsi opiskelee, maksetaan lapsikorotusta kunnes lapsi täyttää 27 vuotta. Työkyvyttömästä lapsesta maksetaan korotusta ilman yläikärajaa. Lapsikorotus on 29,07 € kuukaudessa lasta kohden vuonna 2002.

Itävallassa ei ole vähimmäiseläkettä, mutta työeläkkeeseen voidaan maksaa ns. tasoituslisää (Ausgleichszulage), jos eläke ja muut tulot yhdessä jäävät alle eläkelajin mukaan määräytyvien ohjearvojen. Tasoituslisä on näiden ohjearvojen ja muiden tulojen erotuksen suuruinen. Vanhuuseläkkeessä vuoden 2002 ohjearvot ovat yksin asuvalle 630,92 € ja avioparille 900,13 € kuukaudessa. Kustakin huollettavasta lapsesta ohjearvoa korotetaan 67,15 €.

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan 14 kertaa vuodessa samoin kuin palkat. Jos eläkkeen ottamista myöhennetään yleisestä eläkeiästä, maksetaan eläkkeeseen lykkäyskorotusta. Korotus on 4 prosenttia eläkkeen perusteena olevista ansioista jokaiselta 12 kuukauden jaksolta, jolla vakuutusaika jatkuu. Eläke voi nousta enimmillään 90 prosenttiin eläkkeen perusteena olevista tuloista.

Eläkkeensaaja voi jatkaa työntekoa eläkkeelläoloaikana ilman, että se vaikuttaa eläkkeen maksamiseen. Lokakuuhun 2000 asti eläke maksettiin osaeläkkeenä, mikäli eläkkeensaaja jatkoi työntekoa ja tulot ylittivät tietyn alarajan.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan vuosittain tammikuun alusta vakuutettujen nettopalkkojen muutoksen mukaan. Nettopalkalla tarkoitetaan vakuutusmaksujen perusteena olevia tuloja, joista on vähennetty sosiaalimaksut.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeistä, lähinnä niiden terveydentilaan liittyvistä myöntämiskriteereistä, on erilliset määräykset koskien työntekijöitä, toimihenkilöitä ja kaivostyöntekijöitä. Työntekijöiden työkyvyttömyyseläke on nimeltään 'Invaliditätspension' ja toimihenkilöiden työkyvyttömyyseläke 'Berufsunfähigkeitspension'. Eläkkeiden myöntämisehdot ovat työntekijöillä ja toimihenkilöillä kuitenkin lähes yhtenevät. Eläkkeet määräytyvät samoin molemmissa järjestelmissä.

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus eläkkeeseen edellyttää, että jokin seuraavista vakuutusaikavaatimuksista täyttyy:

- 180 pakollista tai vapaaehtoista vakuutusmaksukuukautta
- 300 vakuutuskuukautta, jolloin korvaavia aikoja voidaan ottaa huomioon 1.1.1956 jälkeiseltä ajalta
- 60 vakuutuskuukautta viimeisten 10 vuoden aikana, mikäli vakuutettu ei ole täyttänyt 50 vuotta
- 50 vuotta täyttäneeltä vakuutuskuukausia vaaditaan lisäksi kuukausi jokaista kuukautta kohti, jolla ikä ylittää 50 vuotta, kuitenkin enintään 180. Viimeisten 10 vuoden tarkastelujakso pitenee kahdella kuukaudella jokaista kuukautta kohti, jolla ikä ylittää 50 vuotta. Tarkastelujakso voi kuitenkin enimmillään olla 360 kuukautta
- jos vakuutettu ei ole täyttänyt 27 vuotta työkyvyttömyyden alkaessa, edellytetään, että hänellä on vähintään kuusi vakuutuskuukautta

Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään 6 kuukautta. Myöntämisen ehtona on lisäksi, että vakuu-

9 Itävalta.....

tetulla ei ole oikeutta vanhuuseläkkeeseen tai varhennettuun vanhuuseläkkeeseen pitkän vakuutusajan perusteella (ks. 3.1.8). Heinäkuusta 1996 lähtien työkyvyttömyyseläkkeen saamisen edellytyksenä on ollut myös kuntoutustoimenpiteisiin suostuminen ennen eläkkeen myöntämistä. Eläke myönnetään vasta sitten, kun kuntoutustoimenpiteet työntekijän saattamiseksi takaisin työmarkkinoille on käyty läpi.

Koulutetulle työntekijälle ja toimihenkilölle eläke voidaan myöntää, jos työkyky on ruumiillisen tai henkisen tilan vuoksi alentunut yli puolet siitä, mikä se on terveellä työntekijällä, jolla on vastaava koulutus, tiedot ja taidot. Ammattitaidottomalle työntekijälle eläke voidaan puolestaan myöntää, jos hän ei ruumiillisen tai henkisen tilansa vuoksi kykene ansaitsemaan puolta terveen työntekijän ansioista sellaisessa työssä, jota häneltä hänen aikaisemman työkokemuksensa perusteella kohtuudella voidaan edellyttää.

Vuodesta 2001 lähtien on ollut mahdollista siirtyä osatyökyvyttömyyseläkkeelle, mikäli työskentely jatkuu osa-aikaisesti. Eläke maksetaan osaeläkkeenä, mikäli yhteenlasketut tulot ja eläke ylittävät 897,58 € kuukaudessa.

Eläkkeen määräytyminen

Työkyvyttömyyseläkkeen määräytymisehdot muuttuivat vuoden 2001 alussa. Eläkkeen karttumisprosentti on nykyisin sama kuin vanhuuseläkkeen karttumisprosentti eli 2 prosenttia vuodessa. Eläkkeeseen tehdään lisäksi varhennusvähennys, joka on samansuuruinen kuin varhaiseläkkeissä. Vuoden 2002 alussa vähennys on 2,5 prosenttia vuodessa ns. eläkepisteistä (Steigerungspunkte), jotka lasketaan kertomalla vakuutus-aika vuosikarttumalla. Varhennusvähennystä korotetaan asteittain siten, että se lokakuun 2002 alusta lähtien on kolme prosenttia vuodessa.

Vuoteen 2004 asti tehdään työkyvyttömyyseläkkeen hakemisen yhteydessä vertailulaskelma, jossa eläkkeen karttumisprosentti vuotta kohden on matalampi kuin normaali kaksi prosenttia vuodessa. Työkyvyttömyyseläkkeeseen ei vertailulaskelmassa kuitenkaan tehdä varhennusvähennystä. Eläke voi näin laskettuna nousta enintään 60 prosenttiin eläkeperusteesta. Vertailulaskelman tarkoituksena on lieventää varhennusvähennyksen vaikutusta eläkkeeseen uudistuksen alkuvaiheessa. Kun molemmat laskelmat on tehty, myönnetään eläke korkeamman vaihtoehdon mukaan.

Mikäli vakuutettu tulee työkyvyttömäksi alle 56,5-vuotiaana, lasketaan eläkkeeseen ns. tulevaa aikaa työkyvyttömäksi tulon ja 56,5 ikävuoden välinen aika. Aika lasketaan kuukausina ja se nostaa eläkeprosenttia vastaavasti. Eläkeprosentti ei tällä tavoin laskettuna kuitenkaan voi nousta yli

60 prosentin. Jos eläkettä ilman tulevan ajan huomioonottamista on karttunut yli 60 prosenttia, maksetaan karttunut eläke (enintään kuitenkin 80 % eläkkeen perusteena olleesta palkasta).

Aikaisemmin eläke määräytyi samoin kuin vanhuuseläke, eikä eläkkeeseen tehty varhennusvähennystä. Karttumiskerroin oli 1,83 % vuodessa.

Eläkkeen maksaminen ja tarkistaminen

Eläke myönnetään pääsääntöisesti aina kahden vuoden määräajaksi kerrallaan. Se voidaan myöntää myös toistaiseksi, mikäli työkyvyttömyyden oletetaan olevan pysyvää. Eläkkeet maksetaan 14 kertaa vuodessa. Niitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

3.1.7 Perhe-eläke

Oikeus eläkkeeseen

Edunjättäjän on täytynyt olla työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeellä tai hänen on täytynyt olla vakuutettuna sama vähimmäisaika kuin työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi edellytetään (3.1.6.). Lyhyin vakuutusaikaa edellytys on siis 5 vuotta viimeisten 10 vuoden aikana, mikäli vakuutettu oli kuollessaan alle 50-vuotias. Jos kyseessä on ollut työtapaturma tai ammattitauti, ei vakuutusaikavaatimuksia tarvitse täyttää.

Eläkettä voidaan maksaa mies- tai naisleskelle, entiselle puolisolle tai edunjättäjän lapselle, lapsenlapselle tai edunjättäjän puolison lapselle. Lapsenlapselle tai puolison lapselle eläkettä voidaan maksaa, jos nämä ovat asuneet samassa taloudessa edunjättäjän kanssa. Lapsenlapsen on täytynyt olla edunjättäjän elätettävänä. Entiselle puolisolle eläke voidaan maksaa, mikäli edunjättäjä maksoi tälle elatusapua.

Eläkkeen määrä

Leskeneläkkeen tavoitteena on, että perheen käytettävissä olevat tulot vastaavat mahdollisimman hyvin perheen aikaisempaa tulotasoa, ja toisaalta että ylikompensaatiolta vältytään. Siksi eläkettä määrättäessä otetaan huomioon molempien puolisojen tulot. Eläkeprosentti on 0–60 % edunjättäjän eläkkeestä. Eläkeprosentti lasketaan jakamalla edunsaajan eläkkeen perusteena olevat tulot edunjättäjän eläkkeen perusteena olevil-

9 Itävalta.....

la tuloilla ja kertomalla osamäärä luvulla 30. Tämä luku vähennetään vielä luvusta 70.

Jos leskeneläke ja lesken omat tulot yhteensä ovat vuonna 2001 alle 1 465,08 € kuukaudessa, korotetaan eläkettä niin, että tämä kuukausitulo saavutetaan. Eläkeprosentti ei kuitenkaan näinkään saa nousta yli 60 prosentin. Edunsaajan tulojen muuttuessa lasketaan eläkeprosentti uudelleen. Leskeneläkkeeseen voidaan maksaa tasoituslisää samoin kuin vanhuseläkkeeseen, mutta lapsikorotuksia ei makseta.

Lapseneläke kullekin lapselle on toisen vanhemman kuoleman jälkeen 24 % leskeneläkkeestä ja täysorvoille 36 %. Leskeneläke ja lapseneläkkeet eivät kuitenkaan voi yhteensä olla enempää kuin 110 % edunjättäjän eläkkeestä.

Eläkkeen maksaminen ja tarkistaminen

Eläke maksetaan ilman aikarajaa, jos puolisoilla on yhteinen lapsi, jos leski oli puolison kuollessa raskaana tai jos hän on työkyvytön.

Leskeneläkettä maksetaan 30 kuukauden ajan puolison kuoleman jälkeen, jos:

- leski oli puolison kuollessa alle 35-vuotias ja avioliitto oli kestänyt alle 10 vuotta (jos avioliitto oli kestänyt 10 vuotta, maksetaan eläke ilman aikarajaa)
- avioliitto solmittiin, kun miespuolinen edunjättäjä oli jo täyttänyt 65 vuotta tai naispuolinen 60 vuotta, mutta ei vielä ollut hakenut eläkettä eikä avioliitto puolison kuollessa ollut vielä kestänyt kahta vuotta (jos avioliitto oli kestänyt kaksi vuotta, maksetaan eläke ilman aikarajaa)
- avioliitto solmittiin, kun edunjättäjä oli jo saanut päätöksen vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisestä. Eläke maksetaan tällöinkin ilman aikarajaa, jos puoliset olivat olleet naimisissa vähintään 3 vuotta ja heillä oli korkeintaan 20 vuotta ikäeroa tai jos he olivat olleet naimisissa vähintään 5 vuotta ja ikäeroa oli enintään 25 vuotta tai ikäerosta riippumatta, jos he olivat olleet naimisissa vähintään 10 vuotta.

Kun leski solmii uuden avioliiton, leskeneläke lakkaa. Jos eläke oli myönnetty ilman aikarajaa, maksetaan kertakorvauksena 35 kuukauden eläke.

Lapseneläkettä maksetaan kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Eläkkeen maksamista voidaan erillisen hakemuksen perusteella jatkaa 27-vuotiaaksi asti, jos lapsi opiskelee päätoimisesti. Mikäli lapsi on työkyvytön, maksetaan eläke ilman ikärajaa.

Eläkkeet maksetaan 14 kertaa vuodessa ja niitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

3.1.8 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle

Yleisen sosiaalivakuutuslain mukaan vakuutetuilla on useita mahdollisuuksia siirtyä eläkkeelle ennen yleistä eläkeikää. Varhennettua vanhuuseläkettä voidaan maksaa pitkän vakuutusajan tai työttömyyden perusteella. Lisäksi voidaan myöntää osa-aikaeläke. Varhennettuja vanhuuseläkkeitä alentuneen työkyvyn perusteella (Vorzeitige Alterspension wegen geminderter Arbeitsfähigkeit) ei ole enää myönnetty 1.10.2000 lähtien.

Aikaisemmin varhaiseläke voitiin myöntää 60 vuotta täyttäneelle miehelle ja 55 vuotta täyttäneelle naiselle. Varhaiseläkeikää on kuitenkin alettu korottaa asteittain 1.10.2000 lähtien. Lisäksi jo aikaisemmin vuoden 1993 eläkereformin yhteydessä on tehty päätös naisten ja miesten varhaiseläkeikän yhtenäistämistä (naisten eläkeikä nostetaan miesten tasolle) vuosien 2019 ja 2028 välillä.

Varhennettu vanhuuseläke pitkän vakuutusajan perusteella

Pitkän vakuutusajan perusteella voidaan maksaa varhennettua vanhuuseläkettä (Vorzeitige Alterspension bei langer Versicherungsdauer). Aikaisemmin eläke voitiin myöntää 60 vuotta täyttäneelle miehelle ja 55 vuotta täyttäneelle naiselle. Varhaiseläkeikää on kuitenkin alettu korottaa lokakuusta 2000 lähtien lokakuuhun 2002 asti. Lokakuusta 2002 lähtien miesten eläkeikäksi tulee 61,5 vuotta ja naisten 56,5 vuotta. Vuoden 2002 alussa miesten eläkeikä on 61 vuotta ja naisten 56 vuotta. Miehet, jotka ovat syntyneet ennen 1.10.1945 ja naiset, jotka ovat syntyneet ennen 1.10.1950 voivat kuitenkin vielä saada eläkkeen 60- tai 55-vuotiaana, mikäli heillä on 540 (miehet) tai 480 (naiset) vakuutusmaksukuukautta.

Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että hakija on ollut vakuutettuna 450 vakuutuskuukautta (37,5 vuotta) tai että hänellä on pakollista vakuutusmaksuaikaa (työskentelyaikaa) 420 kuukautta (35 vuotta). Sairaus- ja työttömyyspäiväraha-aika katsotaan tässä pakolliseksi vakuutusmaksuajaksi.

9 Itävalta.....

Eläke on karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen ja siihen tehdään varhennusvähennys. Varhennusvähennys oli aikaisemmin 2 prosenttia jokaiselta 12 kuukaudelta, jolla eläkettä varhennettiin. Lokakuusta 2000 lähtien varhennusvähennystä on alettu korottaa asteittain. Vuoden 2002 alussa vähennys on 2,5 prosenttia vuodessa ja lokakuusta 2002 lähtien 3 prosenttia vuodessa. Varhennusvähennys tehdään ns. eläkepisteistä (Steigerungspunkte), jotka lasketaan kertomalla vakuutusaika vuosikarttumalla. Varhennusvähennys voi enimmillään olla 10,5 eläkepistettä tai 15 prosenttia karttuneista pisteistä riippuen siitä, kumpi on eläkkeensaajan kannalta edullisempää.

Varhaiseläkkeellä oleva voi jatkaa työntekoa ja saada eläkkeen, mikäli kuukausitulot eivät ylitä 296,21 € (vuonna 2001). Eläke muutetaan tavalliseksi vanhuuseläkkeeksi yleisessä vanhuuseläkeiässä.

Varhennettu vanhuuseläke alentuneen työkyvyn perusteella

Varhennettu vanhuuseläke alentuneen työkyvyn perusteella on lakkautettu. Uusia eläkkeitä ei ole enää myönnetty 1.10.2000 lähtien.

Eläke voitiin aikaisemmin myöntää 57 vuotta täyttäneelle miehelle ja 55-vuotiaalle naiselle, jos tietyt vakuutusaikaa koskevat ehdot täyttyivät. Lisäksi edellytettiin, että alentunut työkyky oli jatkunut vähintään 20 viikkoa ja että työkyky oli alentunut huomattavasti. Eläke oli karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen ja siihen tehtiin samanlainen varhennusvähennys kuin pitkän vakuutusajan perusteella maksettavaan varhennettuun vanhuuseläkkeeseen.

Varhennettu vanhuuseläke työttömyyden perusteella

Varhennettua vanhuuseläkettä (Vorzeitige Alterspension bei Arbeitslosigkeit) voidaan maksaa myös työttömyyden perusteella. Aikaisemmin eläke voitiin myöntää 60 vuotta täyttäneelle miehelle ja 55-vuotiaalle naiselle. Lokakuusta 2000 lähtien eläkeikä on alettu asteittain siten, että lokakuusta 2002 lähtien miesten eläkeikä on 61,5 vuotta ja naisten 56,5 vuotta. Vuoden 2002 alussa miesten eläkeikä on 61 vuotta ja naisten 56 vuotta.

Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että hakijalla on 240 pakollista vakuutusmaksukuukautta (20 vuotta) tai että hänellä on vakuutusaikaa 240 vakuutuskuukautta (20 vuotta) viimeisten 30 vuoden aikana ja että hän on maksanut vakuutusmaksut vähintään 15 vuoden ajalta. Lisäksi edellytetään, että vakuutettu on saanut työttömyys- tai sairauspäivärahaa tai ollut

työkyvyttömyyseläkkeellä viimeisten 15 kuukauden aikana vähintään 52 viikkoa. Eläke on karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen ja siihen tehdään varhennusvähennys samoin kuin pitkän vakuutusajan perusteella maksettavaan varhaiseläkkeeseen (ks. varhennettu vanhuuseläke pitkän vakuutusajan perusteella).

Osa-aikaeläke

Osa-aikaeläkkeitä (Gleitpension) on myönnetty vuodesta 1993 lähtien. Eläkkeen myöntäminen edellyttää osapäivätyötä joko entisessä tai uudessa työsuhteessa. Työaika voi olla enintään 28 tuntia viikossa. Lisäksi edellytetään, että vakuutetulla on pakollista vakuutusmaksuaikaa viimeiset 24 kuukautta ennen eläkkeen myöntämistä tai että hänelle on viimeisten 24 kuukauden aikana maksettu työttömyys- tai sairauspäivärahaa.

Aikaisemmin eläke voitiin myöntää 60 vuotta täyttäneelle miehelle ja 55 vuotta täyttäneelle naiselle. Osa-aikaeläkkeen ikärajaa on kuitenkin alettu nostaa samalla tavoin kuin muidenkin varhaiseläkkeiden ikärajaa. Eläkeprosentteja on myös muutettu.

Osa-aikaeläke voidaan myöntää kahdella eri perusteella:

1) Vuoden 2002 alusta lähtien eläke on voitu myöntää 61-vuotiaalle miehelle ja 56-vuotiaalle naiselle. Lokakuusta 2002 lähtien osa-aikaeläke voidaan myöntää 61,5-vuotiaalle miehelle ja 56,5-vuotiaalle naiselle. Lisäksi edellytetään, että pakollista vakuutusmaksuaikaa (työskentelyaikaa) on 420 kuukautta tai vakuutusaikaa 450 kuukautta.

2) Mikäli edellä mainitut vakuutusaikavaatimukset eivät täyty, edellyttää eläkkeen myöntäminen, että vakuutettu on täyttänyt 57,5 vuotta (naiset) tai 62,5 vuotta (miehet) ja että vakuutusaikaa on vähintään 300 kuukautta. Lisäksi edellytetään, että vakuutetulla on vähintään 108 yleisen sosiaalivakuutuslain (ASVG) mukaista pakollista vakuutusmaksukuukautta viimeisten 180 kuukauden aikana ennen kuin hän on täyttänyt 56,5 (naiset) tai 61,5 (miehet) vuotta.

Osa-aikaeläke on tietty prosenttiosuus karttuneesta täydestä vanhuuseläkkeestä. Eläkkeen määrä riippuu myös myöntämisperusteesta. Mikäli yhteenlasketut työtulot ja eläke eivät ylitä 897,58 € kuukaudessa vuonna 2001, on eläke vaihtoehdon 1 mukaan myönnettynä 80 % karttuneesta vanhuuseläkkeestä. Vaihtoehdon 2 myönnetyn eläkkeen määrä on 60 % karttuneesta vanhuuseläkkeestä. Mikäli työtulot ja eläke ylittävät kuukausitulorajan, pienennetään eläkettä. Eläke on aina vähintään 50 % karttu-

9 Itävalta.....

neesta eläkkeestä. Työnteko osa-aikaeläkkeen aikana kartuttaa vanhuuseläkettä.

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

15 vuotta täyttäneet Itävallassa asuvat henkilöt, jotka eivät kuulu pakolliseen vakuutukseen, voivat liittyä vakuutukseen vapaaehtoisesti (Selbstversicherung). Aikaisemmin vakuutukseen kuuluneet voivat ottaa vapaaehtoisen jatkovakuutuksen (Weiterversicherung).

Vakuutusmaksu on 22,8 % määrätystä maksuperusteesta. Vuonna 2001 vakuutusmaksu on 429,15 € kuukaudessa henkilölle, joka ei aikaisemmin ole kuulunut pakolliseen vakuutukseen. Jatkovakuutuksen hinta riippuu pakollisen vakuutuksen aikaisesta tulotasosta. Vuonna 2001 maksu vaihteli välillä 123,78 € ja 858,30 € kuukaudessa.

Vammaista lasta kotona hoitavalla vanhemmalla on mahdollisuus ottaa vapaaehtoinen vakuutus siihen asti kunnes lapsi täyttää 30 vuotta (Selbstversicherung für Zeiten der Pflege eines behinderten Kindes). Tämän vakuutuksen vakuutusmaksut maksetaan perhekulujen tasoitusrahastosta.

Vakuutusaika vapaaehtoisessa vakuutuksessa voidaan lukea tietyin rajoituksin pakollisen vakuutuksen vähimmäisvakuutusaikoihin. Vakuutuksia hoitavat samat eläkelaitokset kuin pakollisia vakuutuksiakin (ks. 3.1.1).

Vapaaehtoisella vakuutuksella voidaan myös korottaa lakisääteisten etuuksien tasoa (Höherversicherung). Vuonna 2001 maksuja voi maksaa enintään 6 480 € vuodessa, mikä on kaksi kertaa vakuutusmaksujen perusteena olevien tulojen yläraja.

3.2 Yrittäjien eläkejärjestelmä

Yrittäjien eläkejärjestelmästä maksetaan samoja eläkkeitä lähes samoin edellytyksin kuin palkansaajien eläkejärjestelmästä. Eri lakisääteisissä eläkejärjestelmissä täytetyt vakuutusajat lasketaan yhteen eläkettä määrittäessä. Eläkkeen laskee ja maksaa se eläkelaitos, jossa eläkkeenhakija on ollut pisimpään vakuutettuna viimeisten 15 vuoden aikana. Muissa järjestelmissä täytetyt vakuutusajat otetaan huomioon niin kuin ne olisivat eläkkeen maksavassa järjestelmässä täytettyjä. Jos vakuutusajat palkansaajien ja yrittäjien eläkejärjestelmissä ovat päällekkäisiä, on palkansaajien järjestelmä ensisijainen.

Vakuutusmaksun perusteena olevilla tuloilla on ala- ja yläraja. Alaraja vaihtelee sen mukaan, onko kyseessä aloittava yrittäjä tai jo pidempään yrittäjänä toiminut henkilö. Yläraja on 3 764,45 € kuukaudessa vuonna 2001. Eläkevakuutusmaksu on ammattiryhmästä riippuen joko 15,0 % tai 20,0 % ala- ja ylärajan välisistä tuloista.

4 Lisäeläketurva

Työnantajakohtaisiin eläkejärjestelmiin kuuluu arviolta vain n. 10 % työntekijöistä. Lakisääteisen eläkejärjestelmän eläkekatosta johtuen työnantajakohtaisten järjestelmien merkitys näyttää kuitenkin olevan kasvamassa. Maan hallitus on myös aktiivisesti pyrkinyt edistämään näiden järjestelmien syntymistä. Vuonna 1990 säädettiin eläkekassalaki ja yritys-eläkelaki. Eläkekassalaissa on annettu ne määräykset, jotka eläkejärjestelmän tulee täyttää saadakseen verohelpotuksia. Yritys-eläkelaki turvaa työntekijöiden eläkeoikeuksia.

Lisäeläketurva voidaan Itävallassa järjestää vakuutusyhtiössä, eläkekassassa tai -säätiössä tai työnantajayrityksen kirjanpidollisilla varauksilla. Kaikilla järjestämistavoilla on mahdollisuus saada etuja verotuksessa. Valtaosa järjestelmistä on tällä hetkellä etuusperusteisia, mutta maksuperusteisten järjestelmien suosio on kasvamassa.

Lakisääteisen eläketurvan lisäksi Itävallassa on pakollista ns. erorahan maksaminen. Erorahasta aiheutuvat kustannukset rahoittaa työnantaja. Heinäkuun 2002 alussa voimaan astuneen uuden lainsäädännön mukaan työnantajan työntekijäistään maksamat erorahamaksut talletetaan yksilöllisille tileille. Eroraha säilyy työntekijän tilillä, vaikka hän siirtyisi toisen työnantajan palvelukseen. Kun työntekijä on ollut töissä kolme vuotta, hänellä on oikeus nostaa tilille karttuneet varat riippumatta työsuhteen päättymisen syystä. Tilille karttuneista varoista ei peritä veroa, mikäli työntekijä siirtää varojen nostamisen 60 vuoden ikään ja valitsee maksutavaksi jatkuvan eläkkeen kertakorvauksen sijaan. Aikaisemmin eroraha maksettiin ainoastaan, mikäli työsuhde saman työnantajan palveluksessa oli päättyessään kestänyt vähintään kolme vuotta ja työsuhde päättyi työntekijän irtisanomiseen, työkyvyttömyyteen eläkkeelle siirtymiseen tai kuolemaan.

Vuonna 2000 toteutetussa verouudistuksessa luotiin järjestelmä, jolla yritetään kannustaa ihmisiä yksilölliseen eläkesäästämiseen. Verohelpotuksia myönnetään työntekijän maksamille ylimääräisille vakuutusmaksuille, jotka voidaan ohjata eläkekassaan, vakuutusyhtiössä järjestettyyn eläkevakuutukseen, sijoitusrahastoon tai lakisääteiseen eläketurvaan. Vapaaehtoisia vakuutusmaksuja voi maksaa enintään 999,98 € vuonna 2000.

9 Itävalta.....

Vakuutusmaksut voi vähentää verotuksessa osittain tai vaihtoehtoisesti valtio voi hyvittää vakuutusmaksuja vakuutetulle enintään n. 35 € vuodessa (vuonna 2000). Yksilöllisellä eläkesäästämällä saavutetut etuudet ovat verovapaita.

Etuudet

Järjestelmiin pääsemiseksi edellytetään yleisesti, että työsuhde on jatkunut 1–5 vuotta ja että työntekijä on täyttänyt 20–25 vuotta. Yleinen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta miehillä ja 60 vuotta naisilla. Varhaiseläkkeelle voi siirtyä viisi vuotta aikaisemmin, mutta tällöin eläkkeen määrä pienenee.

Vanhuuseläkkeitä maksetaan yleensä vain niille, joiden tulot ylittävät lakisääteisen eläkkeen ansiokaton. Eläkkeen tavoitetaso 40 palveluvuoden jälkeen on 60–80 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta (yhdessä lakisääteisen eläkkeen kanssa). Eläkkeen perusteena käytetään tavallisesti viimeisen vuoden tai 3–5 viimeisen vuoden keskiansioita.

Eläkekassassa järjestettyyn eläketurvaan täytyy sisältyä leskeneläke. Jos eläketurva on järjestetty muulla tavoin, on lesken- ja lapseneläkkeen maksaminen vapaaehtoista. Leskeneläkkeenä maksetaan tavallisesti 60 % ja lapsen eläkkeenä 10 % (20 % täysorvolle) siitä vanhuuseläkkeestä, joka edunjättäjälle olisi maksettu normaalissa eläkeiässä (tuleva aika mukaan lukien).

Työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen on kaikissa järjestelmissä vapaaehtoista. Työkyvyttömyyseläkkeenä maksetaan usein 60 % karttuneesta vanhuuseläkeoikeudesta tai siitä vanhuuseläkkeestä, joka olisi maksettu normaalissa vanhuuseläkeiässä (tuleva aika mukaan lukien).

Eläkeoikeuden säilyminen riippuu eläkkeen järjestämistavasta. Eläkeoikeus säilyy työsuhteen päätyttyäkin aina siihen eläkkeen osaan, joka on rahoitettu työntekijän vakuutusmaksuin, mutta yleensä koko karttuneeseen eläkkeeseen vähintään viiden työvuoden jälkeen. Karttuneen eläkkeen määrä voidaan maksaa myös heti työsuhteen päättyessä.

Eläkkeiden tason tarkistukset ovat pakollisia vain työntajan kirjanpidollisin varauksin järjestämässä eläketurvassa. Eläkekassoista maksettavia etuuksia tarkistetaan kuitenkin useimmiten samoin kuin lakisääteisiä etuuksia.

Vakuutusmaksut ja verotus

Täydentävä eläketurva on yleensä suurimmaksi osaksi työnantajan kustantamaa. Jos työntekijältä peritään vakuutusmaksuja, maksu on maksuperusteisissa järjestelmissä yleensä lakisääteisen eläkkeen palkkakaton alle jäävästä palkan osasta 1–3 prosenttia ja palkkakaton ylittävästä tuloista 5–15 prosenttia. Etuusperusteisessa järjestelmässä työntekijän vastaavat maksut riippuvat luvatusista etuudesta ja vaihtelevat eri järjestelmissä.

Vakuutusmaksujen verovähennyskelpoisuus riippuu eläkkeen rahoitustavasta. Verotus suosii eläkekassajärjestelmiä. Pääsääntöisesti sekä työnantaja että työntekijä voivat vähentää vakuutusmaksut.

Eläkkeet ovat lisäeläketurvan järjestämistavasta riippuen kokonaan tai osittain verotettavaa tuloa. Yksilöllisen eläkesäästämisen kautta saavutetut etuudet sen sijaan ovat verottomia.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Itävallan välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Suomen ja Itävallan välillä on myös kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus. Kansallisen lainsäädännön mukaan lakisääteiset eläkkeet voidaan maksaa ulkomaille myös ilman maiden välistä sosiaaliturvasopimusta.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Lakisääteiseen eläketurvaan tehtiin Itävallassa useita muutoksia 1990-luvun aikana. Eläkepoliittisessa keskustelussa esiin nousseita ongelmia ovat ennen kaikkea olleet alhainen eläkkeellesiirtymisikä ja eläkejärjestelmän rahoituksen kestävyys. Näitä ongelmia on alettu korjata useilla eri toimenpiteillä, joista osa tulee voimaan asteittain suhteellisen pitkän ajan kuluessa.

Viimeisten kymmenen vuoden aikana on mm. tehty päätös naisten ja miesten eläkeikien yhtenäistämiseksi siten, että naisten yleinen eläkeikä nousee asteittain 65:een ja varhaiseläkeikä 61,5:een. Muita uudistuksia ovat olleet osa-aika-eläkkeen käyttöönotto vuonna 1993, eläkkeen perus-

9 Itävalta.....

teena olevan palkan laskenta-ajan pidentäminen viimeisestä 10 vuodesta 15 parhaaseen vuoteen ja varhaiseläkkeen myöntämiseksi vaadittavien vakuutusaikojen pidentäminen. Lastenhoitoajalta (48 kuukautta) on alkanut karttua eläkettä erityisen laskennallisen perusteen mukaan vuodesta 1993 lähtien. Vuonna 1997 hyväksytyssä eläkereformissa päätettiin lakisääteisten varhaiseläkkeiden osalta pidentää eläkkeen perusteena olevan palkan laskenta-aikaa edelleen 15 vuodesta 18 vuoteen vuodesta 2003 lähtien. Pidentetty laskenta-aika on täysin voimassa v. 2020.

Vuoden 2000 aikana eläketurvaan tehtiin jälleen useita muutoksia. Sekä naisten että miesten varhaiseläkeikärajaa päätettiin nostaa (61,5 vuoteen miehillä ja 56,5 vuoteen naisilla) lokakuuhun 2002 mennessä. Varhaiseläkkeisiin tehtävää varhennusvähennystä korotettiin ja varhennettu vanhuuseläke alentuneen työkyvyn perusteella lakkautettiin (uusia eläkkeitä ei enää myönnetä). Myös työkyvyttömyyseläkkeisiin alettiin tehdä varhennusvähennys ja leskeneläkkeen vähimmäismäärää alennettiin. Lapsenhoitoajan laskennallista eläkeperustetta sen sijaan korotettiin.

Lisäeläkkeitä koskeva eläkekassalaki tuli voimaan vuonna 1990. Lain avulla on pyritty edistämään lisäeläketurvan järjestämistä myöntämällä tiettyjä verohelpotuksia eläkekassajärjestelmille. Vuonna 2000 toteutettiin myös verouudistus, jonka myötä ihmisiä pyritään kannustamaan yksilölliseen eläkesäästämiseen myöntämällä näille järjestelyille verohelpotuksia ja verottomia etuuksia.

Eläketurvan uudistuksia pohtimaan on asetettu asiantuntijatyöryhmä, jonka tehtävänä on pohtia edelleen, miten eläkejärjestelmän kestävyys voidaan turvata lähitulevaisuudessa väestön ikääntyessä. Muun muassa eläkkeiden tarkistusmenettelyä saatetaan lähivuosina muuttaa. Nettopalkkojen muutokseen perustuvaan indeksiin on kaavailtu odotettavissa olevan eliniän huomioon ottavaa kerrointa. Lisäksi työkyvyttömyyseläkkeisiin sekä ns. toisen ja kolmannen pilarin eläketurvaan on odotettavissa muutoksia.

Osoitteita

Toimihenkilöiden eläkevakuutuslaitos: Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Friedrich Hillegeist-Straße 1, 1021 Wien.
Faksi: + 43 1 211 35 259 49, Puhelin: +43 1 211 350.
Sähköposti: pvang@pvang.sozvers.at.

Sosiaaliministeriö: Bundesministerium für Soziale Sicherheit und Generationen, Stubenring 1, A-1010 Wien.
Puhelin: +431 711 00 0. Sähköposti: briefkasten@bmsg.gv.at.

Itävallan sosiaalivakuutuslaitosten keskusliitto: Hauptverband der österreichischen Sozialversicherungsträger, Kundmangasse 21, Postfach 600, A-1031 Wien. Puhelin: +43 1 711 32.
Sähköposti: presse@hvb.sozvers.at.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001 (2001): Watson Wyatt Data Services, Brussels.

Complementary Occupational Pension Plans (2001): Social Security Worldwide. Complementary and Private Pensions Database. ISSA, Geneva.

Der Nachkauf von Schul-, Studien- und Ausbildungszeiten. Information 15 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Alterspension. Information 1 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Berufsunfähigkeitspension. Information 6 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Gleitpension. Information 4 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Höherversicherung. Information 17 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Pensionsberechnung im Überblick. Information 9 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

9 Itävalta.....

Die Selbstversicherung. Information 19 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Selbstversicherung für Zeiten der Pflege eines behinderten Kindes. Information 18 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Versicherungszeiten. Information 14 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Verstruierung von Pensionen. Information 13 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die vorzeitige Alterspension bei Arbeitslosigkeit. Information 2 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die vorzeitige Alterspension bei langer Versicherungsdauer. Information 3 (1997): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Waisenpension. Information 8 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Die Witwen (Witwer)-pension. Information 7 (2002): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Foster, H. ed. (1994): Employee Benefits in Europe and USA. 7th edition, Longman.

Geppert, W., Wetscherek, E. (1994): Allgemeines Sozialversicherungsgesetz. Gesetze und Kommentare/87, Wien.

Hauptverband der Österreichischen Sozialversicherungsträger. Kirjeitse saadut tiedot 6.2.1995.

IBIS Profile - Austria. (1998): International Benefits Information Service. Profiles. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS Report. International Benefits Information Service. Austria. May 2002. Charles D. Spencer & Associates, Inc. Chicago.

Kempainen, E. (1991): Viimesijaisen toimeentuloturvan ehdoista Euroopassa. Sosiaali- ja Terveystieteiden tutkimuskeskus. Raportteja 30/1991, Helsinki.

.....9 Itävalta

Kirchler-Lidy, G. (1997): Pensionskonzept 2000 - Beschluss des Nationalrates. Soziale Sicherheit 11/97. S. 1049-1057.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm.

Old-age in Europe. Austria (2001): MISSOC-Info. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 01/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Pensionsansprüche für selbständig Erwerbstätige. Ausgabe 1994. (1994): Sozialversicherungsanstalt der gewerblichen Wirtschaft, Wien.

Pensionsversicherung & Sparpaket (1997): Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten, Wien.

Pensionsversicherungsanstalt der Angestellten. www.sozvers.at/pvang.

Soziale Sicherheit 6/2000.

Soziale Sicherheit 12/2000.

Soziale Sicherheit 7/8/2001.

Trends in Social Security No. 2 (1998): Austria. s. 12-14.

Willkommen in Social-Net. Österreichische Sozialversicherung.
www.sozvers.at.

9 Itävalta.....

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Suurin osa palkansaajista kuuluu yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään.
- Maatalousyrittäjillä ja -työntekijöillä sekä kauppiaille, käsityöläisillä ja autoilijoilla on omat sosiaalivakuutusjärjestelmänsä.
- Lisäksi pakollinen yleinen lisäeläkejärjestelmä ja muita toimialakohtaisia pakollisia lisäeläkejärjestelmiä.
- Vähimmäisturvana on toimeentulotuen tyyppinen, tuloharkintainen eläke.

Etuudet

- Yleinen vanhuuseläke määräytyy eri tavoin uudessa ja vanhassa eläkejärjestelmässä. Uudessa järjestelmässä vanhuuseläkettä karttuu 1,714 % vuodessa. Eläkkeen perusteena ovat 5 viimeisen vuoden keskiansiot. Eläkeikä on 65 vuotta. Vanhassa järjestelmässä naisten eläkeikä on 60 vuotta ja miesten 65 vuotta. Useita varhennusmahdollisuuksia.
- Yleisen työkyvyttömyyseläkkeen perusteena on karttunut vanhuuseläke. Huollettavista perheenjäsenistä voidaan maksaa lisää.
- Yleinen leskeneläke uudessa järjestelmässä on 50 % edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä. Vähimmäiseläke oli v. 2001 noin 309 € kuukaudessa.

Rahoitus

- Yleinen sosiaalivakuutusjärjestelmä on jakojärjestelmä. Valtio osallistuu rahoitukseen. Vuonna 2002 työntekijän eläkevakuutusmaksu on 6,67 % ja työnantajan maksu 13,33 % palkasta ilman ylärajaa.
- Vanhaan eläkejärjestelmään kuuluvilta maksut peritään noin 1 800 euron ylätulorajaan asti kuukaudessa.

Hallinto

- Työ- ja sosiaaliministeriö valvoo IKAN:n toimintaa, joka hoitaa yleistä sosiaalivakuutusta.
- Pakollinen lisäeläkejärjestelmä TEAM toimii IKA:n yhteydessä hallinnollisesti erillisenä yksikkönä.

10 Kreikka.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutuksen eläkkeet

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

3.1.7 Työkyvyttömyyseläke

3.1.8 Perhe-eläke

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Yrittäjien eläkejärjestelmät

3.3 Pakolliset lisäeläkejärjestelmät

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Lakisääteinen eläketurva samoin kuin muu sosiaaliturva on Kreikassa pääsääntöisesti työhön perustuvaa. Sosiaaliturvasta on säädetty useissa eri laeissa, ja järjestelmä on hallinnollisesti hajanainen. Hajanaisuutta on viime vuosina pyritty vähentämään. Vuoden 1993 alusta asteittain voimaan tulevalla uudistuksella toteutetaan yhdenmukainen perusturva kaikissa lakisääteisissä sosiaalivakuutusjärjestelmissä. Uudistuksen yksi tavoite onkin yhtenäistää eläketurvaa koskevaa lainsäädäntöä ja etuuksia. Hallinnollisesti järjestelmät säilyvät kuitenkin erillisinä.

Suurin osa palkansaajista kuuluu palkansaajien yleiseen sosiaalivakuutukseen, jota hoitaa Sosiaalivakuutuslaitos (IKA). Tähän järjestelmään kuuluvat kaikki ne palkansaajat, jotka eivät kuulu johonkin lakisääteiseen erityisjärjestelmään. Merkittäviä lakisääteisiä erityisjärjestelmiä ovat maatalousalan yrittäjien ja työntekijöiden sosiaalivakuutus, jota hoitaa OGA sekä kauppiaitten, käsityöläisten ja autoilijoiden sosiaalivakuutuslaitos OAEE. Nämä kolme sosiaalivakuutusjärjestelmää yhdessä kattavat arviolta 85 prosenttia koko väestöstä. Myönnettäviä etuuksia ovat vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeet sekä äitiys- ja sairausvakuutuskorvaukset.

Ennen edellä mainittujen suurten sosiaalivakuutusjärjestelmien syntyä sosiaaliturvasta huolehtivat lähinnä työnantajien perustamat avustuskassat. Ne ovat saaneet jatkaa toimintaansa itsenäisesti hallituksen valvonnan alaisina. Kassat maksavat lakisääteisiä työeläkkeitä ja sairaanhoitoetuuksia. Osa kassoista on myöhemmin sulautunut IKA:aan, mutta toiminnassa on edelleen nelisenkymmentä lakisääteistä perusturvaa hoitavaa itsenäistä kassaa. Palkansaajien yleisestä sosiaalivakuutuksesta erilliset kassat on mm. pankkialan ja lehdistön työntekijöillä.

Näiden yksityisen sektorin sosiaalivakuutusjärjestelmien ohella julkisen sektorin työntekijöillä on omat lakisääteiset sosiaalivakuutusjärjestelmänsä. Vuoden 1993 uudistuksessa myös niistä maksettavat eläkkeet yhdenmukaistettiin yksityisen sektorin eläkkeiden kanssa.

Niille Kreikassa pysyvästi asuville kreikkalaisille, jotka eivät muutoin saa riittävää toimeentuloa eläkeiässä, voidaan maksaa työnteosta ja maksettavista vakuutusmaksuista riippumatonta toimeentulotuen luonteista vähimmäiseläkettä.

Lakisääteisen sosiaalivakuutuksen lisäksi suurin osa työntekijöistä kuuluu johonkin pakolliseen lisäetuusjärjestelmään. Lisäetuuksia maksavat ammattialakohtaiset avustuskassat ja yleinen lisäeläkejärjestelmä TEAM. Sama työntekijä voi kuulua useaan eri lisäetuuksia maksavaan kassaan,

10 Kreikka.....

sillä jotkut kassat maksavat vain sairausvakuutusetuuksia ja toiset vain lisäeläkkeitä tai vain joitakin eläkelajeja. Ne IKA:aan kuuluvat työntekijät, jotka eivät kuulu muuhun lisäeläkekassaan, kuuluvat pakollisesti TE-AM:iin. Myös julkisen sektorin työntekijöillä on omat pakolliset lisäeläkejärjestelmät. Pakolliset lisäeläkkeet muodostavat siten kiinteän osan työeläketurvaa, ja niistä kerrotaan myöhemmin työeläketurvan yhteydessä.

Työnantajakohtaista vapaaehtoista lisäeläketurvaa on järjestetty lähinnä suurten yritysten henkilökunnalle. Pienyrityksissä, joita kreikkalaisista yrityksistä valtaosa on, lisäeläkejärjestelyt ovat vielä harvinaisia. Kiinnostus lisäeläketurvan järjestämiseen on kuitenkin lisääntynyt myös niissä. Lisäeläkkeinä myönnetään yleisimmin työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä. Vanhuuseläkkeitä myönnetään tavallisesti vain kaikkein korkeimmin palkatuille työntekijöille. Eläketurvan kokonaisuutta ajatellen vapaaehtoisen lisäeläketurvan merkitys on Kreikassa vähäinen.

2 Vähimmäiseläketurva

Vuodesta 1981 alkaen Kreikassa on ollut toimeentulotuen luonteinen vähimmäiseläkejärjestelmä, josta maksetaan työskentelystä ja maksetuista vakuutusmaksuista riippumattomia vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä Kreikassa pysyvästi asuville Kreikan kansalaisille. Eläkkeet ovat tuloharkintaisia. Vanhuuseläkkeen ikäraja on 65 vuotta. Järjestelmän hallinnosta huolehtii OGA. Eri kassat maksavat myös erilaisia vähimmäisetuuksia vammautuneille henkilöille.

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutuksen eläkkeet

IKA:n (Idryma Koinonikon Asphaltiseon) hoitama palkansaajien yleinen sosiaalivakuutus kattaa noin 45 prosenttia koko väestöstä. Eläketurvaa uudistettiin merkittävästi vuosina 1990, 1991 ja 1992 annetuilla laeilla, joiden määräykset tulevat voimaan asteittain. Suurimmat muutokset koskevat niitä, joiden vakuutus on alkanut 1.1.1993 ja sen jälkeen. Muutokset koskevat palkansaajien yleisen sosiaalivakuutuksen lisäksi myös muita lakisääteisiä eläkejärjestelmiä.

3.1.1 Hallinto

Kreikassa sosiaalivakuutuslaitosten autonomia on suhteellisen heikko, ja ne ovat varsin tiukasti ministeriöiden valvonnassa. IKA:n valvonta kuuluu työ- ja sosiaaliministeriölle. IKA:lla on useita paikallistoimistoja (ypokatas-tima). Se huolehtii vakuutusmaksujen keräämisestä ja toimii myös yhdys-laitoksena sosiaaliturvasopimusasioissa.

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet kustannetaan 1.1.1993 jälkeen järjestelmään tulleiden osalta kolmikantaperiaatteella työntekijän, työnantajan ja valtion maksamin maksuin (ns. uusi eläkejär-jestelmä). Vuonna 2002 työntekijän eläkevakuutusmaksu on 6,67 prosent-tia ja työnantajan 13,33 prosenttia kuukausipalkasta ilman ylätulorajaa. Valtion osuus v. 2001 oli 10 prosenttia työntekijän kuukausipalkasta 1 032 euron ylätulorajaan asti.

Ennen vuotta 1993 järjestelmään tulleiden eläkkeet (ns. vanha eläkejärjes-telmä) rahoitetaan työntekijä- ja työnantajamaksuin, jotka ovat samansuu-ruiset kuin uuteen järjestelmään kuuluvilla, mutta maksut peritään vain 1 821 euron (v. 2001 taso) alle jäävästä kuukausipalkasta. Valtio kustan-taa sen osan eläkemenosta, jota vakuutusmaksut eivät riitä kattamaan.

Raskaassa ja terveydelle haitallisessa työssä olevien vakuutusmaksut ovat korkeammat kuin yleiset maksut. Työntekijän maksua korotetaan tällöin 2,2 prosenttiyksikköä ja työnantajan maksua 1,4 prosenttiyksikköä. Työnantajamaksua korotetaan vielä yhdellä prosenttiyksiköllä, jos työhön liittyy erityinen riski joutua työkyvyttömyyseläkkeelle.

Maanviljelijöiltä peritään 7 %:n suuruista vakuutusmaksua ja yrittäjät mak-savat 20 %:n suuruista vakuutusmaksua.

3.1.3 Verotus

Työnantajan ja työntekijän lakisääteiset sosiaaliturvamaksut ovat verotuk- sessa vähennyskelpoisia. Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa.

Vuodesta 1993 lähtien perus- ja lisäeläkkeistä on peritty 'korvamerkitty' veroluonteinen maksu sosiaalivakuutuksen rahoittamiseen. Vuonna 2001 maksu perittiin, jos kuukausieläke oli 352 euroa tai suurempi. Alatulorajan

10 Kreikka.....

suuruisesta tulosta vakuutusmaksu on yksi prosentti. Maksuprosentti kasvaa tämän ylittävien tulojen osalta niin, että se on enimmillään 5 prosenttia 1 174 euroa ylittävästä tulon osasta.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on sellainen työskentelyaika, jolta on maksettu vakuutusmaksut. Vakuutusaikaan rinnastetaan mm. asepalveluaika, sairaus- ja työttömyyspäiväraha-aika sekä työkyvyttömyyseläkkeen maksuaika. Sairaus- ja työttömyyspäiväraha-aikaa voidaan ottaa huomioon enintään 200 päivää edellyttäen, että päiväraha on maksettu eläkkeen hakemista edeltäneiden 10 vuoden aikana. Vakuutusajaksi luetaan tietyin varauksin myös aika, jolta on maksettu vapaaehtoisia vakuutusmaksuja (ks. 3.1.9).

3.1.5 Vanhuuseläke

Eläkkeen määräytyminen eroaa vakuutettujen välillä riippuen siitä, tuliko vakuutettu järjestelmään ennen 1.1.1993 vai sen jälkeen. Näiden kahden järjestelmän erottamiseksi niistä käytetään jatkossa nimiä vanha eläkejärjestelmä (ennen 1.1.1993 järjestelmän piiriin tulleet) ja uusi eläkejärjestelmä (1.1.1993 lähtien järjestelmään tulleet).

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläkkeen saaminen edellyttää, että vakuutusmaksuja on maksettu vähintään 4 500 päivältä (15 vuodelta). Vanhassa eläkejärjestelmässä naisten yleinen eläkeikä on tällä hetkellä 60 vuotta ja miesten 65 vuotta. Kesäkuussa 2002 tehtiin kuitenkin päätös nostaa myös vanhaan järjestelmään kuuluvien naisten eläkeikä 65 vuoteen vuodesta 2007 lähtien. Uuteen eläkejärjestelmään kuuluvilla miehillä ja naisilla eläkeikä on 65 vuotta. Luvussa 3.1.6. on kerrottu mahdollisuuksista siirtyä vanhuuseläkkeelle ennen yleistä eläkeikää. Eläkkeelle siirtymistä ei ole mahdollista lykätä.

Eläkkeen määräytyminen vanhassa eläkejärjestelmässä

Vanhassa järjestelmässä eläke muodostuu perusosasta ja lisäosasta. Eläkkeen määräämistä varten käytössä on 28 palkkaluokkaa. Palkkaluokka, johon työntekijä kuuluu, määräytyy viiden viimeisen vuoden keskikuukausiansioiden perusteella. Kullekin palkkaluokalle on määrätty

10 Kreikka

viitepalkka, josta eläke lasketaan (kuukausieläke lasketaan kertomalla viitepalkka 25:llä). Ylimmän luokan viitepalkka on samalla järjestelmän eläkepalkkakatto. Peruseläke on 30–70 prosenttia viitepalkasta ja on sitä suurempi, mitä pienempi viitepalkka on. Joidenkin palkkaluokkien viitepalkat ja eläkeprosentit on koottu taulukkoon 1.

Taulukko 1: Joidenkin palkkaluokkien viitepalkat ja eläkeprosentit v. 2001

Palkkaluokka	Päiväpalkan yläraja €	Viitepalkka/päivä €	Eläkeprosentti
1	8,80	8,28	70
2	10,48	9,95	60
3	12,44	11,97	55
4	14,61	13,76	50
5	16,73	15,88	46
6	18,90	18,05	43
7	20,90	20,04	40
8	22,74	22,01	38
9	24,86	24,04	36
10	26,68	25,97	34
11	29,32	27,79	32
12	31,78	30,29	30
15	39,79	38,27	30
28	72,84	71,08	30

Lähde: Benefits Report Europe, USA & Canada 2001

Viiden eläketapahtumavuotta edeltävän vuoden keskiansioita määrättäessä palkkoja tarkistetaan vertaamalla 15. palkkaluokan viitepalkkaa eläketapahtumavuonna ja tarkistettavana vuotena. Viitepalkkoja ja palkkaluokkien rajoja puolestaan tarkistetaan vuosittain kuluttajahintaindeksin muutoksen mukaan.

Vuoden 2002 alusta lähtien eläkeperusteena on ollut 12 kuukauden vuosipalkka. Aikaisemmin vuosiansioihin luettiin joulukuussa maksettava ylimääräinen kuukausipalkka ja kesäloma- ja pääsiäislisät, yhteensä 14 kuukauden palkka. Nämä kahden kuukauden palkkaa vastaavat lisät on poistettu eläkepalkasta asteittain.

Eläkkeen lisäosa määräytyy vakuutusajan pituuden ja palkkaluokan mukaan. Lisäosa on määrätty prosentti peruseläkkeen perusteena olevasta palkasta jokaista 300 vakuutuspäivän jaksoa kohti, jolla vakuutusaika ylittää 3 000 päivää. Lisäosaprocentit on koottu taulukkoon 2.

10 Kreikka.....

TAULUKKO 2: Eläkkeen lisäosan karttumisprosentti palkkaluokittain

Palkkaluokka	Vakuutusaikaa 3300–7799 päivää, karttumisprosentti	Vakuutusaikaa 7800 päivää tai enemmän, karttumispro- sentti
1–2	1	1,5
3	1	1,8
4	1	1,9
5	1	2,1
6	1	2,2
7–11	1	2,3
12–28	1	2,5

Lähde: Benefits Report Europe, USA & Canada 2001

Eläkkeeseen maksetaan lisää huollettavasta vaimosta ja lapsista. Vaimosta maksettava lisä on tasasuuruinen etuus, joka vuonna 2001 oli 20,87 € kuukaudessa. Huollettavasta lapsesta maksetaan lisää, jos lapsi on alle 18-vuotias tai alle 24-vuotias ja opiskelee päätoimisesti tai ilman ikärajaa, jos hän on työkyvytön. Korotus on yhdestä lapsesta 20 prosenttia, kahdesta 35 prosenttia ja kolmesta tai useammasta 45 prosenttia eläkkeen enimmäismäärästä palkkaluokassa 10.

Eläke ja siihen maksettavat lisät voivat yhteensä olla enintään sen suuruiset kuin viitepalkka siinä palkkaluokassa, jonka mukaan eläke on määrätty. Kuukausieläke voi siten olla enintään 25 kertaa viitepäiväpalkka. Vuonna 2001 tämä enimmäismäärä oli ylimmässä palkkaluokassa 1 777 €. Eläkkeellä on myös vähimmäismäärä, joka ilman puolisoa ja lapsista maksettavia korotuksia oli 345,36 € kuukaudessa vuonna 2001.

Eläkkeen määräytyminen uudessa eläkejärjestelmässä

Uudessa järjestelmässä eläkettä karttuu 1,714 prosenttia vuodessa. Eläkkeen perusteena ovat viiden viimeisen vuoden keskiansiot. Kunakin vuonna otetaan huomioon 12 kuukauden ansiot. Eläketapahtumavuotta edeltävän vuoden tuloja lukuun ottamatta tulot tarkistetaan samalla prosentilla, kuin kyseisten vuosien eläkkeitä on tarkistettu. 35 vakuutusvuoden jälkeen eläke on 60 prosenttia eläkeperusteesta. Eläkkeen karttumisvuosia ei ole rajattu.

Eläkkeen perusteena olevilla tuloilla ei ole enimmäismäärää, mutta kuukausieläke voi olla enintään neljä kertaa vuoden 1991 bruttokansantuote laskettuna henkeä kohti kuukaudessa ja tarkistettuna eläkkeen maksuvuoden tasoon virkamiesten eläkkeisiin tehtävien korotusten mukaan. Eläkkeen vähimmäismäärä oli 199 € vuonna 2001.

Kesäkuussa 2002 tehtiin päätös eläkkeen määräytymisperusteen muutoksesta. Eläkkeen määräytymisperustetta tullaan muuttamaan siten, että eläke määräytyy tulevaisuudessa 10 parhaan vuoden keskipalkan perusteella viimeisten 15 vuoden aikana.

Eläkkeeseen maksetaan lapsikorotusta 8 prosenttia eläkkeen määrästä yhdestä huollettavasta lapsesta, 10 prosenttia kahdesta ja 12 prosenttia kolmesta tai useammasta lapsesta.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan valtion virkamiesten peruspalkkojen keskimääräisten muutosten mukaan. Nämä palkat ovat nousseet inflaatiota hitaammin.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan 14 kertaa vuodessa samoin kuin palkat. Ylimääräiset erät maksetaan jouluna (100 prosenttia kuukausieläkkeestä), pääsiäisenä (50 prosenttia kuukausieläkkeestä) ja kesällä (50 prosenttia kuukausieläkkeestä).

Eläkettä voidaan maksaa työntekoa jatkavalle, mikäli työnteosta on tehty virallinen ilmoitus eläkkeen maksavalle viranomaiselle. Ne, jotka jäivät eläkkeelle ennen 5.1.1999, voivat jatkaa työntekoa ja saada eläkkeen 734 euroon asti täysimääräisenä. Jos eläke ylittää 734 euroa kuukaudessa, pienennetään eläkettä ylittävältä osalta 70 %. Samat säännöt koskevat niitä, jotka jäivät eläkkeelle 5.1.1999 jälkeen, edellyttäen, että he ovat täytäneet 55 vuotta. Mikäli eläkkeensaaja on kuitenkin alle 55-vuotias ja jatkaa työntekoa, eläkkeen maksamista lykätään kunnes tämä täyttää 55 vuotta.

10 Kreikka.....

3.1.6 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Palkansaajien yleisessä sosiaalivakuutuksessa on useita mahdollisuuksia siirtyä eläkkeelle ennen yleistä vanhuuseläkeikää. Eläkeuudistuksen yhteydessä eläkkeen varhennusmahdollisuuksia kuitenkin tiukennettiin huomattavasti.

Ennen vuotta 1993 järjestelmään tulleet voivat jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle seuraavin edellytyksin:

- Miehet voivat jäädä vähentämättömälle eläkkeelle 62 vuoden ja naiset 57 vuoden ikäisinä, jos he ovat maksaneet vakuutusmaksut vähintään 10 000 päivältä (33 vuodelta).
- Sekä miehet että naiset voivat jäädä vähentämättömälle eläkkeelle 58 vuoden ikäisinä, jos he ovat maksaneet vakuutusmaksut 35 vuodelta.
- Miehet voivat jäädä vähentämättömälle eläkkeelle 60 vuoden ja naiset 55 vuoden ikäisinä, jos vakuutusaikaa on vähintään 4 500 päivää (15 vuotta) ja jos he ovat olleet vähintään 10 vuotta raskaassa tai terveydelle haitallisessa työssä. Vähintään 1 000 päivää raskasta työtä täytyy olla tehty eläkettä edeltävien viimeisten 10 vuoden aikana. Jos työn kesto koskevat edellytykset eivät täyty, eläke voidaan maksaa vähennettynä.
- Äidit, joilla on alle 18-vuotias tai työkyvytön lapsi (iästä riippumatta), voivat saada vähentämättömän eläkkeen 55 vuoden ikäisinä. Vakuutusaikaa tulee olla vähintään 5 500 päivää (18 vuotta). Eläke voidaan maksaa vähennettynä jo 50 vuoden iästä.
- Vähennetty varhaiseläke voidaan maksaa miehille 60 vuoden ja naisille 55 vuoden iästä. Vakuutusmaksut on täytynyt maksaa 4 500 päivältä (15 vuodelta) ja viimeisten viiden vuoden aikana 100 päivältä joka vuosi. Varhennusvähennys on kuusi prosenttia varhennusvuotta kohden.

Vuonna 1993 ja sen jälkeen järjestelmään tulleita koskevat seuraavat vanhuuseläkkeen varhennusta koskevat määräykset:

- Sekä miehet että naiset voivat jäädä varhennetulle vanhuuseläkkeelle 60 vuoden iästä, jos he ovat olleet vakuutettuja vähintään 4 500 päi-

vää. Eläkettä vähennetään kuitenkin kuusi prosenttia jokaista vuotta kohti, jolla eläkeikä alittaa 65 vuotta.

- Miehet ja naiset voivat jäädä eläkkeelle 60 vuoden iästä lähtien ilman, että eläkettä vähennetään, jos he ovat olleet raskaassa tai terveydelle haitallisessa työssä vähintään $\frac{3}{4}$ vaadittavasta 4 500 päivän vähimmäisvakuutusajasta.
- Äidit, joilla on alle 18-vuotias tai työkyvytön lapsi ja jotka ovat olleet vakuutettuja vähintään 6 000 päivää (20 vuotta), voivat saada vanhuuseläkkeen vähentämättömänä 55 vuoden iästä ja vähennettynä 50 vuoden iästä samoin kuin ennen vuotta 1993 järjestelmään tulleet.
- 65 vuoden eläkeikää alennetaan kolmella vuodella jokaista lasta kohti äideillä, joilla on vähintään kolme lasta ja 20 vuotta vakuutusaikaa. Eläkeikä ei näin kuitenkaan voi olla alempi kuin 50 vuotta.

3.1.7 Työkyvyttömyyseläke

Oikeus eläkkeeseen

Eläke voidaan myöntää vakuutetulle, jonka työkyky siinä työssä, jota hän tavallisesti on tehnyt, on alentunut vähintään 50 prosenttia.

Vakuutusaikaa tulee olla yhteensä 4 500 päivää (15 vuotta). Lyhyempi vakuutusaika, 1 500 päivää (5 vuotta), riittää, jos tästä ajasta 600 päivää (2 vuotta) on työkyvyttömyyttä edeltävän viiden vuoden aikana. Alle 21-vuotiaalta työntekijältä edellytetään vähintään 300 päivän vakuutusaikaa. 21 vuotta täyttäneillä vakuutusaikaedellytys kasvaa 120 päivää jokaista vuotta kohden, jolla työntekijän ikä ylittää 21 vuotta kunnes 1 500 päivän vähimmäisaika saavutetaan.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen määräytymisperusteena on se vanhuuseläke, joka työkyvyttömäksi tulon mennessä on karttunut. Työkyvyttömyyseläke on 100 prosenttia karttuneesta vanhuuseläkkeestä, jos työkyvyttömyysaste on vähintään 80 prosenttia. Jos työkyvyttömyysaste on alle 80 prosenttia, mutta kuitenkin vähintään 66,9 prosenttia, eläke on 75 prosenttia, ja jos työkyvyttömyysaste on vähemmän kuin 66,9 prosenttia, mutta vähintään 50 prosenttia, eläke on 50 prosenttia vanhuuseläkkeestä.

10 Kreikka.....

Eläkettä voidaan korottaa 50 prosenttia, jos eläkeläinen on toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa. Eläkkeeseen voidaan myös maksaa korotusta huollettavista perheenjäsenistä samoin kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 3.1.5). Vuonna 1993 ja sen jälkeen vakuutukseen tulleeille maksettavat lapsikorotukset ovat matalampia kuin ennen vuotta 1993 vakuutukseen tulleeille samoin kuin vanhuuseläkkeessä.

Eläkkeen vähimmäismäärä oli vanhassa järjestelmässä (31.12.1992 mennessä vakuutukseen tulleet) 345,36 € kuukaudessa vuonna 2001 eli sama kuin vanhuuseläkkeessä. Uudessa järjestelmässä (1.1.1993 lähtien vakuutukseen tulleet) eläkkeen vähimmäismäärä oli 199 euroa.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä valtion virkamiesten peruspalkkojen muutosten mukaan.

Eläkkeen maksaminen

Työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen alkaa, kun sairausajan päivärahaa on tavallisesti ensin maksettu kuudelta ensimmäiseltä työkyvyttömyyskuukaudelta. Eläke maksetaan 14 kertaa vuodessa. Eläkkeensaajan terveydentila arvioidaan uudelleen kahden vuoden sisällä eläkkeen myöntämisestä.

3.1.8 Perhe-eläke

Vanhassa eläkejärjestelmässä (ks. 3.1.5) perhe-eläkettä voidaan maksaa naisleskelle, puolisonsa elätettävänä olleelle työkyvyttömälle miesleskelle, edunjättäjän lapselle tai muulle lähiomaiselle. Uudessa järjestelmässä perhe-eläkettä voidaan maksaa mies- ja naisleskelle tai lapselle.

Oikeus eläkkeeseen

Vanhassa eläkejärjestelmässä leskeneläke maksetaan, jos edunjättäjä oli eläkeläinen tai oli maksanut vakuutusmaksut yhteensä vähintään 4 500 päivältä (15 vuodelta) tai vähintään 1 500 päivältä (5 vuodelta), jos näistä vähintään 300 päivää oli kuolemaa edeltäneiden viiden vuoden aikana. Jos kuolema aiheutui onnettomuudesta, joka ei ollut työtapaturma, vaadittavat vähimmäisvakuutusajat ovat puolta lyhyemmät kuin edellä.

Avioliiton oli lisäksi täytynyt kestää vähintään kuusi kuukautta tai kaksi vuotta, jos edunjättäjä oli eläkkeellä. Tätä edellytystä ei ole, jos avioliitosta on syntynyt lapsi tai leski odotti lasta puolison kuollessa. Omaa vanhuuseläkettä saavalla leskellä ei ole oikeutta leskeneläkkeeseen.

Uudessa eläkejärjestelmässä edunjättäjän puolisollla on oikeus eläkkeeseen, jos edunjättäjä oli ollut vakuutettu vähintään 1 500 päivää. Jos edunjättäjä oli kuollessaan alle 21-vuotias, riittää 300 päivän vakuutusaika. Sen jälkeen vähimmäisvakuutusaika pitenee 120 päivää jokaiselta vuodelta, jolla edunjättäjän ikä ylittää 21 vuotta, kunnes vähimmäisvakuutusaika on 1 500 päivää.

Uudessa järjestelmässä leskeneläkkeeseen sovelletaan tuloharkintaa niin, että eläkkeestä maksetaan vain puolet, jos lesken omat tulot ylittävät 40 kertaa ammattitaidottoman työntekijän vähimmäispäiväpalkan. Jos leski on työkyvytön, ei tuloharkintaa ole. Avioliiton kestoa koskevat samat edellytykset kuin aiemmin.

Lapseneläkkeen myöntäminen edellyttää samoja vähimmäisvakuutusaikoja kuin leskeneläkkeen saamiseksi vaaditaan. Eläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle. Eläkettä maksetaan kuitenkin kunnes lapsi täyttää 24 vuotta, jos hän opiskelee päätoimisesti. Työkyvyttömälle lapselle eläkettä maksetaan aina iästä riippumatta.

Jos leskeä tai lapsia ei ole, voidaan eläke maksaa lapsipuolelle, lapsenlapselle tai edunjättäjän vanhemmille. Tämä mahdollisuus on poistunut vuonna 1993 ja myöhemmin vakuutukseen tulleiden osalta.

Eläkkeen määräytyminen

Vanhassa eläkejärjestelmässä leskeneläke on 70 prosenttia edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä. Lapseneläke on 20 prosenttia edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä lasta kohden. Jos molemmat vanhemmat ovat kuolleet, maksetaan ensimmäiselle lapselle 60 prosenttia. Jos lapsia on useampia voi eläke kuitenkin olla enintään 80 prosenttia edunjättäjän eläkkeestä. Muulle omaiselle maksettava eläke on 20 prosenttia edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä

Uudessa järjestelmässä leskeneläke on 50 prosenttia edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä. Lapseneläke on 25 pro-

10 Kreikka.....

senttia karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä ja täysorvon eläke vastaavasti 50 prosenttia.

Vuonna 2001 vähimmäiseläke oli 309,11 € kuukaudessa. Perhe-eläkkeet eivät yhteensä voi ylittää edunjättäjän karttuneen tai maksussa olleen eläkkeen määrää.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä valtion virkamiesten peruspalkkojen muutosten mukaisesti.

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan 14 kertaa vuodessa samoin kuin vanhuuseläke. Leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton.

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

Työntekijä, joka on kuulunut pakollisesti palkansaajien yleiseen sosiaalivakuutukseen, voi työsuhteen päättyessä jatkaa vakuutusta vapaaehtoisesti. Pakolliseen vakuutukseen on täytynyt kuulua yhteensä vähintään 3 000 päivää tai 500 päivää viimeisten viiden vuoden aikana. Työntekijä maksaa sekä työntekijän että työnantajan vakuutusmaksuosuuden palkkaluokassa, joka sovitaan aikaisemman palkan perusteella.

Vuonna 1990 perustettiin IKA:n yhteyteen vapaaehtoinen eläkevakuutus, johon voivat liittyä kaikki Kreikan kansalaiset, jotka eivät kuulu pakolliseen, lakisääteiseen eläkevakuutukseen. Vakuutus kattaa vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeet. Vakuutukseen voivat liittyä 16 vuotta täyttäneet työkäiset henkilöt. Työkyvyttömyysvakuutuksen yläikäraja on 55 vuotta. Vakuutusmaksujen suuruus riippuu vakuutetun iästä. 40-vuotiaana vakuutukseen liittyvältä peritään samat maksut kuin palkansaajien yleisessä sosiaalivakuutuksessa työntekijöiltä ja työnantajilta yhteensä, alle 40-vuotiailta peritään matalammat maksut ja yli 40-vuotiailta korkeammat maksut. Vanhemmat voivat myös maksaa maksuja lastensa puolesta ja vähentää maksut verotuksessa.

3.2 Yrittäjien eläkejärjestelmät

Yrittäjistä vain osa kuuluu pakollisesti lakisääteiseen sosiaalivakuutukseen. Yrittäjien sosiaalivakuutus hajaantuu ammatti- ja toimialoittain eri järjestelmiin. Maanviljelijöillä ja maataloustyöntekijöillä on oma, pakollinen sosiaalivakuutusjärjestelmä, OGA. Myös pienten kylien käsityöläiset, muut yrittäjät ja itsenäiset ammatinharjoittajat kuuluvat OGA:aan. Aikaisemmin OGA:aan kuuluvilta ei peritty vakuutusmaksuja, mutta vuoden 1998 alussa tuli voimaan uusi laki, joka koskee kaikkia OGA:aan kuuluvia. Tässä uudessa järjestelmässä vakuutetuilta peritään 7 prosentin suuruista vakuutusmaksua. Tällä hetkellä voimassa ovat siirtymäkauden säännöt, ja uudet säännöt tulevat asteittain (v. 2003 lähtien) koskemaan kaikkia vakuutettuja. Uudessa järjestelmässä vanhuuseläkkeen myöntäminen edellyttää 5 vuoden vähimmäisvakuutusaikaa, joka nousee asteittain 15 vuoteen vuoden 2004 jälkeen.

Vuodesta 1999 lähtien yrittäjien muut sosiaalivakuutusjärjestelmät ovat alkaneet sulautua yhteen yhdeksi järjestelmäksi (OAEE). OAEE:hen kuuluvat nykyisin mm. käsityöläiset, kaupanpitäjät sekä autoilijat. Molemmista järjestelmistä maksetaan työkyvyttömyys-, perhe- ja vanhuuseläkkeiden lisäksi myös sairausvakuutus- ja äitiysetuuksia. Niin sanottujen vapaiden ammattien harjoittajilla (esim. lääkärit, lakimiehet, kauppiat ja insinöörit) on lukuisia ammattikohtaisia sosiaalivakuutusjärjestelmiä, joilla kullakin on oma hallintonsa.

3.3 Pakolliset lisäeläkejärjestelmät

Lisäeläketurvaa järjestävät ammatti- ja työpaikkakohtaiset avustuskassat. Avustuskassoja on n. 100, joskaan kaikki niistä eivät maksa eläketuuksia. Sama työntekijä voikin kuulua useaan eri lisäetuuksia maksavaan kassaan, koska ne maksavat eri etuuksia. Aikaisemmin kassoja oli huomattavasti enemmän, mutta vuodesta 1999 lähtien useat kassat ovat yhdistyneet. Ammatti- tai työpaikkakohtaisen kassan jäsenyys on pakollinen kaikille kyseisellä alalla tai kyseisessä ammatissa työskenteleville palkansaajille ja yrittäjille. Valtaosa kassoista on sosiaaliministeriön valvonnassa, osa kuuluu työministeriön valvontaan. Etuudet rahoitetaan tavallisesti sekä työnantajan että työntekijän maksamin maksuin. Maksujen taso vaihtelee.

Eri kassojen tarjoamat etuudet vaihtelevat huomattavasti, mutta niiden tulee olla vähintään samantasoiset kuin yleisessä lisäeläkejärjestelmässä TEAM:issä (ks. jäljempänä). Mikäli kassan tarjoamat etuudet ovat huomattavasti paremmat kuin TEAM:issä, tulee sen liittyä TEAM:iin. Eri lisäeläkejärjestel-

10 Kreikka.....

mistä karttuneet eläkkeet yhdistetään yhdeksi eläkkeeksi, joka maksetaan siitä laitoksesta, jossa työntekijä on ollut pisimpään vakuutettuna.

Jos työntekijä siirtyy alalle, jossa ei ole pakollista lisäeläketurvaa, ei va-paakirjaoikeutta aikaisemmin karttuneeseen eläkkeeseen aina synny. Työntekijälle maksetaan silloin takaisin maksetut vakuutusmaksut tai hänelle tarjotaan mahdollisuus jatkaa vakuutusta vapaaehtoisesti.

TEAM -lisäeläkejärjestelmä

Yleinen lisäeläkejärjestelmä TEAM kattaa kaikki ne palkansaajat, jotka eivät kuulu johonkin muuhun lisäeläkekassaan. TEAM-järjestelmää koskeva laki annettiin vuoden 1979 lopussa ja järjestelmä käynnistyi vuonna 1983. Nykyisin järjestelmään kuuluu noin puolet kaikista palkansaajista. Se toimii IKA:n yhteydessä hallinnollisesti erillisenä yksikkönä. TEAMistä maksetaan vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.

Oikeus vanhuuseläkkeeseen edellyttää periaatteessa, että työntekijä on ollut vakuutettuna vähintään 4 050 työpäivää (n. 15 vuotta). Siirtymäkauden määräyksiä noudatetaan niin kauan, että järjestelmä on ollut voimassa tai työntekijän ammattiliitto tai toimipaikka sen jäsen riittävän kauan. Eläkeikä on sama kuin palkansaajien yleisessä eläkkeessä.

Ennen vuotta 1993 vakuutukseen tulleiden vanhuuseläke muodostuu tasasuuruudesta perusosasta, siihen maksettavasta ansiosidonnaisesta lisästä ja vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvästä lisäosasta. Eläke voi olla 35 vakuutusvuoden jälkeen enintään 20 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta palkasta, joka määräytyy samoin kuin yleisen sosiaalivakuutuksen vanhuuseläkkeessä (ks. 3.1.5.).

Vuonna 1993 ja sen jälkeen vakuutukseen tulleiden eläke määräytyy viiden viimeisen vuoden keskiansioista. Eläkettä karttuu 0,571 prosenttia vuodessa. Eläkkeellä ei ole enimmäismäärää.

Vähimmäiseläke on aina vähintään viisi kertaa ammattitaidottoman työntekijän vähimmäispalkan suuruinen. Vuonna 2001 eläkkeen vähimmäismäärä oli 104,34 euroa kuukaudessa.

Oikeus työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeeseen edellyttää, että työntekijä on ollut vakuutettuna 1 500 työpäivää, joista vähintään 600 eläkettä edeltävien viiden viimeisen vuoden aikana. Myös näissä eläkkeissä noudatetaan siirtymäkauden säännöksiä samoin kuin vanhuuseläkkeessä (ks. yllä).

Työkyvyttömyyseläke on järjestelmästä karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen. Sen vähimmäismäärä on sama kuin vanhuuseläkkeessä.

Leskeneläke on vanhassa järjestelmässä 70 prosenttia puolison maksussa olleesta tai karttuneesta vanhuuseläkkeestä ja lapsen eläke 20 prosenttia tästä eläkkeestä lasta kohden. Perhe-eläkkeet voivat yhteensä olla enintään 100 prosenttia edunjättäjän eläkkeestä. Uudessa järjestelmässä leskeneläke on 50 prosenttia edunjättäjän karttuneesta tai maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä ja lapseneläke 25 prosenttia lasta kohden. Perhe-eläkkeen vähimmäismäärä oli 83,47 € kuukaudessa v. 2001.

TEAM -järjestelmä rahoitetaan työnantajan ja työntekijän vakuutusmaksuin. Molemmat vakuutusmaksut ovat 3 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta palkasta. Vakuutusmaksujen ja etuuksien verotuskohtelu on sama kuin yleisessä sosiaalivakuutusjärjestelmässä (ks. 3.1.3).

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Työnantajakohtaiset vapaaehtoiset lisäeläkejärjestelyt eivät ole olleet yleisiä, koska lakisääteiset eläkkeet ja pakolliset lisäeläkkeet ovat taanneet hyvän eläketurvan. Vapaaehtoista lisäeläketurvaa on järjestetty lähinnä monikansallisissa yrityksissä ja muiden suurten yritysten korkeapalkkaisille työntekijöille. 1990-luvulla tehtyjen uudistusten jälkeen kiinnostus vapaaehtoisen lisäeläketurvan järjestämiseen on kuitenkin lisääntynyt, koska uudistukset ovat heikentäneet lakisääteistä ja muuta pakollista eläketurvaa.

Lisäeläketurvaan sisältyy yleisemmin työkyvyttömyys- ja perhe-eläke kuin vanhuuseläke. Yhtenä syynä tähän on se, että pakollisten järjestelmien työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeissä ei oteta huomioon tulevaa aikaa, vaan eläkettä maksetaan eläketapahtumaan mennessä karttuneen eläkkeen suuruisena. Lisäturvan tarve on näiden etuuksien osalta siksi suurin. Vanhuuseläkkeitä maksetaan lähinnä niille, joiden tulot ylittävät pakollisten järjestelmien ansiokaton.

Lisäeläketurva on tavallisesti järjestetty vakuutusyhtiöissä. Eläkekassat ja työnantajayrityksen kirjanpidollisiin varauksiin liittyvät järjestelyt ovat harvinaisia, koska niistä ei ole työnantajalle verotuksellista hyötyä. Etuusperusteiset järjestelmät ovat aikaisemmin olleet vallitsevia, mutta nykyisin

10 Kreikka.....

myös maksuperusteiset järjestelmät ovat yleisiä. Eläkkeitä ei yleensä yhteensovitetta pakollisten eläkkeiden kanssa.

Etuudet

Lisäeläkejärjestelmien odotusajat ovat yleensä lyhyitä, usein vain kaksi kuukautta. Työntekijät pääsevät eläkejärjestelmään yleensä 21 vuoden ikäisenä. Järjestelmään pääsevät tavallisesti kaikki pysyvässä työsuhhteissa olevat kokopäivätyöntekijät.

Miesten vanhuuseläkeikä on tavallisesti 65 ja naisten 60 vuotta. EU-direktiivin edellyttämää miesten ja naisten eläkeikien yhdenmukaistamista ei siten ole toteutettu muutoin kuin uusissa eläkejärjestelmissä. Varhaiseläkkeelle voi usein siirtyä 5–10 vuotta aikaisemmin työnantajan suostumuksella. Eläkettä kuitenkin vähennetään varhennusta vastaavasti.

Kreikkalaiset yritykset maksavat vanhuuseläkkeen usein kertakorvauksena, joka on yhden kuukauden palkka kerrottuna palvelusvuosien määrällä. Monikansallisissa yrityksissä jatkuvat eläke-etuudet ovat tavallisia. Eläkettä karttuu tällöin usein 0,50–0,75 prosenttia pakollisen eläketurvan ansiokaton alle jäävän tulon osalta ja 1,5–2 prosenttia tämän ylittävän tulon osalta palvelusvuotta kohden. Eläkkeen perusteena oleva palkka on tavallisesti 2–5 viimeisen vuoden keskiansio. Tavoitteena on 70–80 prosentin kokonaiseläketaso pakolliset eläkkeet mukaan lukien.

Maksuperusteisissa järjestelmissä vakuutusmaksu on tavallisesti 3–5 prosenttia pakollisen eläketurvan ansiokaton alittavasta palkasta ja 5–8 prosenttia sen ylittävästä osasta. Vakuutusmaksun maksaa tavallisesti työnantaja.

Leskeneläkkeitä maksetaan yleensä vain naisleskelle. Etuusperusteisessa järjestelmässä eläkettä maksetaan usein karttuneen vanhuuseläkkeen määrä tai 50–60 prosenttia tulevan ajan sisältävästä karttuneesta vanhuuseläkeoikeudesta tai eläkkeellä olevan edunjättäjän vanhuuseläkkeestä. Leskelle maksettavat kertakorvaukset ovat myös yleisiä. Ne ovat 1–4 kertaa vuosipalkan suuruisia. Maksuperusteisissa järjestelmissä kertakorvaukset ovat huomattavasti yleisempiä kuin jatkuvat eläkkeet. Lap-seneläkkeet ovat harvinaisia.

Varsinaiset työkyvyttömyyseläkkeet ovat harvinaisia. Henkivakuutuksiin on sen sijaan usein liitetty kertakorvaus työkyvyttömyyden varalta. Korvaus on 1–2 kertaa vuositulon suuruinen. Lyhytaikaisen työkyvyttömyyden ajal-

ta voidaan maksaa 50–100 prosenttia kuukausipalkasta työkyvyttömyyden asteesta riippuen. Eläkettä maksetaan enintään vuoden ajan.

Lakisääteistä velvoitetta eläkeoikeuden turvaamiseen työsuhteen päättymisen jälkeen ei ole. Jos vapaakirjaoikeus syntyy, se edellyttää usein pitkää työsuhdetta. Vapaakirjaoikeus on myös usein osittainen. Monikansallisissa yrityksissä vapaakirjaoikeudet ovat yleisempiä. Tavallisesti eläkeoikeus säilyy silloin viiden työvuoden jälkeen 50 prosenttisesti ja vähintään 10 vuoden jälkeen kokonaan. Työntekijän maksuosuutta vastaava eläkeoikeus säilyy välittömästi tai vakuutusmaksut maksetaan takaisin. Maksuperusteisissa järjestelmissä lähtijälle maksetaan koko karttunut eläkeoikeus työsuhteen kestosta riippumatta.

Vakuutusmaksut ja verotus

Työnantaja kustantaa yleensä vanhuuseläkkeet yksin. Sen sijaan työkyvyttömyys- ja perhe-eläkevakuutuksien kokonaiskustannuksista työntekijät maksavat usein 20 prosenttia.

Työnantajan lisäeläkejärjestelmään maksamat maksut ovat osittain verovähennyskelpoisia yritysverotuksessa, jos lisäeläketurva on järjestetty vakuutusyhtiössä. Vanhuus- ja perhe-eläkevakuutuksen maksuja voi vähentää viisi prosenttia työntekijän normaalista vuotuisesta bruttopalkasta, kuitenkin enintään 440,21 euroa työntekijää kohden. Ryhmätyökyvyttömyysvakuutukseen maksettavat maksut ovat kokonaan vähennyskelpoisia.

Työntekijän vakuutusmaksut ovat osittain verovähennyskelpoisia. Maksuista voi vähentää verotuksessa 40 %, kuitenkin vähintään 440,21 euroa vuodessa. Enintään maksuja voi vähentää 733,68 euroa vuodessa.

Maksussa olevat lisäeläkkeet ovat veronalaista tuloa. Vakuutusyhtiöiden kertakorvauksena maksamista etuuksista ei peritä tuloveroa. Sen sijaan kuolemantapauksessa maksettavat kertakorvaukset ovat perintöveron alaisia.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Kreikan välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on

10 Kreikka.....

ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Suomen ja Kreikan välillä on myös kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus, jota sovelletaan silloin kun EU-asetus ei tule sovellettavaksi. EU-asetus ja sosiaaliturvasopimus eivät koske pakollista lisäeläketurvaa.

Pakollinen lisäeläkevakuutus voi säilyä Kreikassa, jos työntekijä on saman yrityksen palveluksessa toisessa EU-maassa. Käytännössä yritykset kuitenkin asettavat usein rajoituksia jäsenyydelle ulkomailla työskentelyn osalta. Kreikassa syntynyt vapaakirjaoikeus säilyy myös ulkomaille muuton jälkeen.

Jos Kreikassa toimivan kansainvälisen yrityksen päätoimipiste on toisessa maassa, ovat sen ulkomaiset työntekijät vapautettuja Kreikan sosiaalivakuutuksesta neljän vuoden ajan. Määräys ei kuitenkaan koske EU-maiden eikä sosiaaliturvasopimusmaiden kansalaisia. Heidät on vakuutettava Kreikassa ja vakuutusmaksut maksettava sopimusmääräysten mukaisesti.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Kreikassa toteutettiin useita lakisääteisen eläkejärjestelmän uudistuksia 1990-luvulla. Vuonna 1990 muutoksia tehtiin mm. eläkkeen myöntämisen ja määräytymisehtoihin sekä varhaiseläkkeisiin. Vuonna 1993 toteutettiin laaja reformi, joka tulee voimaan asteittain. Kuten muissakin länsimaissa, kasvavat eläkejärjestelmän kustannukset nopeasti myös Kreikassa väestön ikääntyessä ja elinajan kasvaessa voimaan tulleesta uudistuksesta huolimatta. Varhaiseläkekustannukset ovat Kreikassa korkeat, sillä järjestelmä mahdollistaa varhaisen eläkkeelle siirtymisen useiden eri vaihtoehtojen kautta.

Vuoden 1993 uudistuksella toteutettiin yhdenmukainen perusturva kaikissa lakisääteisissä sosiaalivakuutusjärjestelmissä. Tavoitteena on vähentää eri eläkejärjestelmien hajanaisuutta ja yhtenäistää eläketurvaa koskevaa lainsäädäntöä ja etuuksia. Vuoden 1993 jälkeen vakuutettujen eläkkeet ovat määräytyneet eri tavalla riippuen siitä, tuliko vakuutettu järjestelmään vuoden 1992 loppuun mennessä (ns. vanha eläkejärjestelmä) tai vasta tämän jälkeen (ns. uusi eläkejärjestelmä). Vanhassa eläkejärjestelmässä naisten eläkeikä on 60 vuotta ja miesten 65 vuotta, uudessa järjestelmässä sekä naisten että miesten eläkeikä on 65 vuotta.

Uudistuksia jatkettiin vuonna 1999 kun pakollista lisäeläketurvaa järjestävistä avustuskassoista suuri osa yhdistyi toisten kassojen kanssa ja eläkeläisten oikeutta saada täyttä eläkettä ja jatkaa työntekoa rajoitettiin. Kesä-

kuussa 2002 Kreikan parlamentti päätti hyväksyä eläkejärjestelmän uudistuksen, jota ehdotettiin jo v. 2001, mutta jonka läpimeno kariutui tällöin lähinnä ammattiyhdistysliikkeiden voimakkaaseen vastustukseen ja lakkoiluun. Uudistuksessa päätettiin naisten eläkeiän nostamisesta myös ns. vanhassa eläkejärjestelmässä (ks. 3.1.5) 65:een vuodesta 2007 lähtien. Lisäksi sovittiin mahdollisuudesta siirtyä eläkkeelle 37 vakuutusvuoden jälkeen iästä riippumatta. Eläkkeen määräytymisperustetta tullaan muuttamaan siten, että eläke määräytyy tulevaisuudessa 10 parhaan vuoden keskipalkan perusteella viimeisten 15 vuoden aikana. Avustuskassojen yhdistymistä pyritään lisäämään edelleen; hallitus on ehdottanut kassojen määrän vähentämistä kahdeksaan.

Osoitteita

Työ- ja sosiaaliministeriö, Ministry of Labour and Social Security, Stadiou 29, GR-101 10 Athens.

Sosiaalivakuutuslaitos (IKA), Social Security Institution, Odos Agiou Konstantinou 8, GR-102 41 Athens. Puhelin: +30 1 674 1140, Faksi: +30 1 647 13 77. www.ika.gr.

Kansallinen maatalouden vakuutuslaitos (OGA), National Agricultural Insurance Institute, Patision 30, GR-10170 Athens.

Lähteet

Benefits Report Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Data Services. Europe, Brussels 2001.

Euroopan unionissa liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeudet (1997): Käytännön opas. Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto.

Foster Howard, ed. (1994): Employee Benefits in Europe and USA. 7th edition. Longman.

IBIS News. International Benefits Information Service. www.ibisnews.org.

IBIS Report. International Benefits Information Service. Greece. February and May 2002. Charles D. Spencer & Associates, Inc. Chicago.

IBIS Profile - Greece. May 1993. International Benefits Information Service. Profiles. Charles D. Spencer & Associates, inc.. Chicago.

10 Kreikka.....

IKA Social Security Institution. www.ika.gr.

Labour Law Documents 1990-GRC 2.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001.
http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm

Old-age in Europe. Greece (2001): MISSOC-Info. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 01/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Pieters Danny et al. (1993): Introduction into the Social Security Law of the Member States of the European Community. Second edition. Bruylant. Brussel.

Social Protection in Europe 1993. Commission of the European Communities. Directorate-General Employment, Industrial Relations and Social Affairs. Luxembourg 1993.

Social Security Programs Throughout the World - 1999. U.S. Department of Health and Human Services. Social Security Administration. Office of Research and Statistics SSA Publication No. 13-11805. Washington D.C. 1999.

Supplementary pensions in the European Union (1994): Social Europe. Supplement 3/94. Brussels.

The Employee Benefit Reference Manual 2000 (2000): Swiss Life, Zurich.

Trends in Social Security No. 4/2001. Greece. International Social Security Association.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Palkansaajien ja yrittäjien yleinen eläkejärjestelmä kattaa yksityisen sektorin työntekijät. Julkisen sektorin työntekijöillä oma lakisääteinen eläkejärjestelmä.
- Lisäksi on työmarkkinasopimuksiin perustuvia varhaiseläkejärjestelmiä. Työnantajakohtaista lisäeläketurvaa on järjestetty lähinnä korkeapalkkaisille työntekijöille.
- Asumisperusteista vähimmäiseläketurvaa ei Luxemburgissa ole.

Etuudet

- Palkansaajien ja yrittäjien yleinen eläkejärjestelmästä maksetaan vanhuus-, varhennettuja vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.
- Yleinen eläkeikä on 65 vuotta. Varhennettu eläke myönnetään 57-vuotiaana, jos pakollista vakuutusaikaa on 40 vuotta. Vanhuuseläkkeen saamiseksi vaaditaan vähintään 10 vakuutusvuotta, täyden eläkkeen saamiseksi 40 vuotta. Eläkkeessä on vakuutusajan mukaan määräytyvä osa ja ansiosidonnainen osa, jota karttuu 1,85 % vuodessa. Eläkkeellä on vähimmäis- ja enimmäismäärä.
- Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeiden saamiseksi vaaditaan vähintään vuosi vakuutusaikaa. Työkyvyttömyyseläkkeeseen voi sisältyä tulevaa aikaa 55 vuoden ikään asti. Perhe-eläkkeen ansiosidonnainen osa on 75 % edunjättäjän vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeestä.

Rahoitus

- Eläkkeet rahoitetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä valtion osuudella. Järjestelmällä on puskurirahasto. Työntekijämaksu on 8 % ja työnantajamaksu 8 % ansiokaton alle jäävästä palkasta. Yrittäjien maksu on 16 % ansioista ansiokattoon asti. Ansiokatto on 6612,35 € kuukaudessa vuonna 2002.

Hallinto

- Sosiaaliturvan yleinen tarkastusvirasto (Inspection générale de la sécurité sociale) toimii Suomen ja Luxemburgin välisenä yhteyselimenä eläkehakemusasioissa.
- Yleinen sosiaaliturvakeskus (Centre commun de la sécurité sociale) toimii yhteyselimenä Suomen ja Luxemburgin vakuuttamiskäytännön ratkaisuja koskevissa asioissa.
- Vakuutuksia hoitaa kolme toimialakohtaista eläkekassaa ja yksi yleinen vakuutuslaitos.

11 Luxemburg.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

3 Työeläketurva

3.1 Yleinen eläkejärjestelmä

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

3.1.7 Perhe-eläke

3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Lakisääteinen eläketurva Luxemburgissa perustuu työntekoon. Työntekijöiden, toimihenkilöiden, itsenäisten yrittäjien ja ammatinharjoittajien sekä maatalousyrittäjien erilliset eläkejärjestelmät yhdistettiin lainsäädännöllisesti yhtenäiseksi palkansaajien ja yrittäjien yleiseksi eläkejärjestelmäksi vuoden 1988 alusta. Järjestelmän hallinto on kuitenkin edelleen neljän eri eläkelaitoksen hoidossa.

Julkisen sektorin työntekijöillä on yleisestä eläkejärjestelmästä erillinen lakisääteinen eläketurva. Julkisen sektorin eläkelain mukaan vakuutettuja ovat valtion virkamiehet, muut valtion palveluksessa ja julkisissa laitoksissa työskentelevät, kuntien työntekijät sekä rautateiden palveluksessa olevat.

Vähimmäiseläkejärjestelmää Luxemburgissa ei ole, mutta vanhuuseläkeikäiset ja työkyvyttömät voivat saada yleistä toimeentulotukea, jos heidän toimeentulonsa ei muuten ole riittävä.

Työnantajat ovat järjestäneet lisäeläketurvaa lähinnä niille työntekijöille, joiden palkka ylittää lakisääteisen eläkejärjestelmän eläkepalkkakaton. Koko maan eläketurvaa ajatellen lisäeläkkeiden merkitys on vähäinen.

2 Vähimmäiseläketurva

Varsinaisia vähimmäiseläkejärjestelmiä Luxemburgissa ei ole, mutta 60 vuotta täyttäneet ja työkyvyttömät, joiden toimeentulo on muuten riittämätön, voivat saada yleistä toimeentulotukea (revenu minimum garanti). Sen saamiseksi on täytynyt asua maassa vähintään 5 vuotta viimeisten 20 vuoden aikana. Tähän aikaan rinnastetaan aika, jonka on asunut muussa ETA-maassa. Kansalaisuusvaatimusta ei ole. Etuuden tarvetta harkittaessa otetaan huomioon kaikkien samassa taloudessa elävien tulot ja omaisuus. Etuuden suuruus riippuu perhesuhteista.

Toimeentulotukijärjestelmän hallinnosta vastaa Kansallinen solidaarisuusrahasto (Fonds National de Solidarité, FNS), joka on perheasiain ministeriön alainen.

11 Luxemburg.....

3 Työeläketurva

3.1 Yleinen eläkejärjestelmä

Palkansaajien ja yrittäjien neljä erillistä lakisääteistä eläkejärjestelmää yhdistettiin vuoden 1988 alusta. Aikaisemmat eläkejärjestelmät olivat työntekijöiden eläkejärjestelmä vuodelta 1911, toimihenkilöiden eläkejärjestelmä vuodelta 1931, itsenäisten ammatinharjoittajien ja yrittäjien eläkejärjestelmä vuodelta 1951 ja maatalousyrittäjien eläkejärjestelmä vuodelta 1956. Järjestelmän hallinto on edelleen hajautettu neljälle eri eläkelaitokselle.

Järjestelmään kuuluminen on pakollista kaikille yksityisen sektorin palkansaajille ja yrittäjille. Tietyin edellytyksin pakollista vakuutusta voi myös jatkaa vapaaehtoisesti, kun työsuhde päättyy (ks. 3.1.8). Jos työskentelyn tiedetään ennakolta kestävän vain lyhyen määräjän, korkeintaan kolme kuukautta kalenterivuodessa, voidaan työntekijä vapauttaa vakuutuksesta. Vakuutuksen ulkopuolelle jää myös muu kuin palkkatyö, josta saatava tulo on enintään kolmanneksen maan vähimmäispalkasta. 65-vuotta täyttäneet eivät kuulu vakuutukseen.

3.1.1 Hallinto

Ylin valvova viranomaisena on sosiaaliministeriö. Sen yhteydessä ja ministeriön alaisuudessa toimii Sosiaaliturvan yleinen tarkastusvirasto (L'inspection générale de la sécurité sociale), joka osallistuu koko sosiaalivakuutusta koskeviin suunnittelu- ja tilastointitehtäviin ja vastaa sosiaalivakuutuksen valvonnasta. Tarkastusvirasto hoitaa myös sosiaaliturvasopimuksiin liittyviä tehtäviä.

Yleinen sosiaaliturvakeskus (Le centre commun de la sécurité sociale) huolehtii koko sosiaalivakuutusta koskevasta tiedottamisesta, ylläpitää vakuutusrekisteriä ja muita koko sosiaalivakuutusjärjestelmää koskevia tiedostoja sekä huolehtii vakuutusmaksujen perimisestä.

Palkansaajien ja yrittäjien yleisen eläkejärjestelmän hallinnosta vastaavat aikaisempien eläkejärjestelmien mukaisesti seuraavat eläkekassat:

- Yksityisen sektorin toimihenkilöiden eläkekassa (Caisse de pension des employés privés, CPEP)

.....11 Luxemburg

- Käsityöläisten, kauppiaiden ja teollisuusyrittäjien eläkekassa (Caisse de pension des artisans, des commercants et industriels, CPACI)
- Maatalouden eläkekassa (Caisse de pension agricole, CPA) ja
- Vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuslaitos (Etablissement d' assurance contre la vieillesse et l'invalidité, AVI), joka huolehtii työntekijöiden ja kaikkien muiden kuin edellä mainittuihin kassoihin kuuluvien eläkevakuutuksesta.

Kassojen ylin johto on hallituksella, jonka puheenjohtajana toimii suurherttuan nimeämä virkamies. AVI:ssa ja CPEP:ssä muut jäsenet ovat vakuutettujen ja työnantajien edustajia pariteettiperiaatteella, CPACI:ssä ja CPA:ssa kaikki muut jäsenet edustavat vakuutettuja.

Lakisääteistä eläketurvaa koskevat valitukset käsitellään sosiaalivakuutukseen erikoistuneissa tuomioistuimissa. Ensimmäisen asteen tuomioistuimien on ”Le conseil arbitral des assurances sociales”, toisen asteen tuomioistuin ”Le conseil supérieur des assurances sociales” ja ylin tuomioistuin ”La Cour de cassation”.

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu pääosin jakojärjestelmään. Kaikilla neljällä kassalla on kuitenkin yhteinen puskurirahasto, jonka tulee kattaa vähintään 1,5 kertaa kassojen vuotuinen eläkemeno. Vuoden 2001 lopussa rahasto oli kolme kertaa vuotuisen eläkemenon suuruinen, ja sen on arvioitu kasvavan vielä tulevina vuosina.

Valtio osallistuu kustannuksiin maksamalla puolet eläkelaitosten hallinnollisista kuluista. Valtio ja kunnat maksavat yhdessä kolmanneksen kokonaiseläkevakuutusmaksusta, joka on 24 %. Valtio kustantaa lisäksi vuodesta 2002 alkaen lastenhoitoajalta karttuvan eläkkeen ja kasvatuslisät. Työntekijöiden ja työnantajien vakuutusmaksusuudet ovat nekin kolmanneksen eli 8 %. Yrittäjien ja vapaaehtoisesti vakuutukseen kuuluvien vakuutusmaksu on 16 %. Vakuutusmaksu peritään 77 413,20 euron vuosituloihin asti, sen ylittävästä tulon osasta ei peritä maksua eikä myöskään kartu eläkettä. Vakuutusmaksu määrätään seitsemän vuoden välein, niin että sen arvioidaan riittävän kattamaan seuraavien seitsemän vuoden eläkemenot.

11 Luxemburg.....

Jos oikeutta vanhuuseläkkeeseen ei synny siksi, että vakuutusaikaa ei ole riittävästi, maksetaan maksetut maksut 65 vuotta täyttäneelle anomuksesta takaisin.

3.1.3 Verotus

Työnantajan ja työntekijän vakuutusmaksut ovat kokonaan vähennyskelpoisia verotuksessa. Eläkkeitä verotetaan samoin kuin palkkatuloa, ja verotuksessa myönnetään myös samat vähennykset kuin palkkatulosta.

3.1.4 Vakuutusaika

Varsinaista vakuutusaikaa ovat työskentelykaudet Luxemburgissa palkansaajana tai yrittäjänä 65 vuoden ikään asti. Työajan tulee olla vähintään 64 tuntia kuukaudessa. Jos tämä raja ei täyty, kirjataan tehdyt työtunnit ja siirretään eteenpäin kunnes tuntiraja täyttyy, ja se kuukausi, jolloin tuntiraja tulee täyteen kirjataan vakuutusajaksi.

Varsinaisena vakuutusaikana pidetään myös aikoja, joilta on maksettu sellaista toimeentuloetuutta, josta on peritty vakuutusmaksut. Näitä toimeentuloetuuksia ovat sairaus-, äitiys-, työtapaturma- ja työttömyyspäivärahakaudet sekä varhaiseläkkeen maksukaudet.

Varsinaiseksi vakuutusajaksi katsotaan myös aika, jona 15 vuotta täyttänyt on ollut oppisopimussuhteessa sekä asevelvollisuusajaksi, kehitysmaassa kehitysyhteistyötehtävissä palveltu aika ja aika, jona henkilö on hoitanut jatkuvan avun tarpeessa olevaa henkilöä.

Vakuutusajaksi voidaan hakemuksesta lukea myös 24 kuukautta sellaista aikaa, jona jompikumpi vanhemmista hoitaa alle neljävuotiasta lastaan. Tätä aikaa voidaan pidentää 48 kuukauteen, jos lapsi on vaikeasti sairas tai vammaisen tai jos perheessä on kaksi muuta lasta. Edellytyksenä näiden vakuutuskausien myöntämiselle on, että hakija on ennen lapsen syntymää ollut työnsä perusteella vakuutettu vähintään 12 kuukautta viimeisten kolmen vuoden aikana. Valtio maksaa vakuutusmaksut näiltä ajoilta.

Pakollisen vakuutuksen päätyttyä vakuutusta voidaan määrätyin edellytyksin jatkaa vapaaehtoisesti. Jos vakuutuksessa on esim. perhesyistä aukkoja tai matalapalkkaisia aikoja, voidaan tällaisten jaksojen eläkekarttumaa myös täydentää vapaaehtoisin maksuin. Tällaiset vapaaehtoiset vakuutusajat vastaavat pakollista vakuutusaikaa. (Ks. tarkemmin 3.1.8.)

Varsinaisen vakuutusajan ja sellaiseksi katsottavan ajan lisäksi vakuutus-aikaan voidaan rinnastaa joitakin aikoja varhaiseläkkeiden saamiseksi vaadittavien vähimmäisvakuutusaikojen täyttämiseksi, vähimmäiseläkkeen saamiseksi sekä vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvän eläkkeen osan kartuttamiseksi. Rinnastaminen edellyttää, että vakuutettu ei tänä aikana ole ollut vakuutettu myöskään toisessa maassa.

Rinnastettavia aikoja ovat työkyvyttömyyseläkkeen maksukaudet, opiskeluaika 18:n ja 27 ikävuoden välillä ja toiselle vanhemmista aika, jona hän on kasvattanut alle 6-vuotiasta lastaan. Lastenhoitoaika tulee olla vähintään 8 vuotta, jos lapsia on kaksi ja vähintään 10 vuotta, jos lapsia on kolme. Vammaisen lapsen hoitoaikoja voidaan rinnastaa kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Rinnastettavaa aikaa on myös opintonsa päättäneen nuoren työttömyyspäivärahan karenssi-aika.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Yleinen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Eläkkeen saaminen edellyttää, että pakollista vakuutusaikaa on vähintään 10 vuotta. Tähän aikaan rinnastetaan EU-asetusten ja sosiaaliturvasopimusten perusteella toisten sopimusmaiden vakuutusaikoja. Työnteon lopettamista ei edellytetä. Jos vakuutusaikaa ei 65 vuoden iässä ole riittävästi, voi työntekoa jatkaa, ja eläke myönnetään, kun vähimmäisvakuutusaika täyttyy.

Eläke voidaan ottaa varhennettuna 60 vuoden iästä, jos todellista tai siihen rinnastettavaa vakuutusaikaa on vähintään 40 vuotta. Varhennetulle eläkkeelle voi siirtyä jo 57 vuoden iästä, jos pakollista vakuutusaikaa (rinnastettavia aikoja ei oteta huomioon) on 40 vuotta. Varhennettuihin eläkkeisiin ei tehdä varhennusvähennystä.

Varhaiseläkkeellä ollessa työntekoa voi jatkaa vain rajoitetusti. Kuukausiansiot eivät saa ylittää kolmannesta siitä vähimmäispalkasta, jota eläkejärjestelmässä sovelletaan. Vuonna 2002 vähimmäispalkka on 1322,47 euroa kuukaudessa. Jos ansiot ylittävät tämän rajan, eläkettä pienennetään 50 prosenttia, ja eläkkeestä tulee osaeläke.

Jos 65 vuotta täyttäneellä ei ole oikeutta eläkkeeseen, vakuutusmaksut palautetaan valtion osuutta lukuun ottamatta. Palautettavat maksut tarkistetaan elinkustannusindeksillä. Palautusta tulee erikseen hakea.

11 Luxemburg.....

Eläkkeen määräytyminen

Eläke muodostuu ansiosidonnaisesta osasta ja vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvästä osasta, joka ei ole omiin ansioihin sidottu. Lisäksi eläkkeeseen maksetaan vuodesta 2002 lähtien vuoden lopussa lisä, jonka määrä riippuu vakuutusvuosien määrästä. Vuonna 2002 se on enintään 508,56 euroa.

Ansiosidonnaista eläkettä karttuu 1,85 % vuodessa eläkkeen perusteena olevasta tulosta. Kun vakuutetun ikä ja vakuutusaika yhteensä ylittävät 93 vuotta, korotetaan karttumisprosenttia 0,01 prosenttiyksikköä vuodessa, kuitenkin enintään 2,05 prosenttiin. Tämä korotettu karttumisprosentti koskee vain vuodesta 2002 alkaen karttunutta eläkettä.

Eläkkeen perusteena käytetään koko vakuutusajan kokonaisansioita, joita tarkistetaan yleistä hintojen ja palkkojen kehitystä vastaavasti. Eläkkeen perusteena olevilla tuloilla on yläraja, joka vuonna 2002 on 6612,35 euroa kuukaudessa.

Vakuutusajaksi luettavan lastenhoitoajan laskennallisena eläkepalkkana käytetään lapsen syntymää edeltäneiden 12 kuukauden keskituloja, kuitenkin vähintään 2057,50 euroa kuukaudessa lasta kohden.

Lasta kasvattaneelle vanhemmalle, jonka eläkkeessä tai jonka puolison eläkkeessä ei ole lastenhoitovuosilta karttunutta eläkettä, maksetaan eläkkeeseen vuodesta 2002 lähtien kasvatuslisää. Kasvatuslisä on 76,13 euroa lasta kohden vuonna 2002.

Vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvä eläkkeen osa on täysimääräinen 40 vakuutusvuoden jälkeen. Eläkettä karttuu 1/40 täydestä määrästä vuodessa. Täysi määrä on sidottu eläkkeen laskennassa käytettävään vähimmäisviitepalkkaan. Vuonna 2002 täysi määrä on 489,98 euroa kuukaudessa.

Vanhuuseläkkeellä on sekä vähimmäis- että enimmäismäärä. Vuonna 2002 vähimmäismäärä 40 vakuutusvuoden jälkeen on 1190,41 euroa kuukaudessa. Jos vakuutusaikaa on vähemmän kuin 40 vuotta, mutta vähintään 20 vuotta, maksetaan vähimmäiseläke, joka on täysi eläke vähennettynä 1/40:lla jokaista täydestä vakuutusajasta puuttuvaa vuotta kohti. Eläkkeen enimmäismäärä on 5 511,15 euroa kuukaudessa vuonna 2002.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan hintaindeksin muutoksen mukaan aina, kun hintaindeksi on muuttunut 2,5 % edellisestä tarkistuksesta. Lisäksi eläkkeitä tarkistetaan säännöllisesti myös palkkojen kehityksen mukaan. Näiden tarkistusten suuruudesta säädetään erikseen lailla. Tarkistuksen tarpeellisuus on selvitettävä vähintään viiden vuoden välein.

Eläkkeen maksaminen

Jos työntekijällä on oikeus eläkkeeseen 65-vuotiaana, hän voi lykätä eläkkeen ottamista 68 vuoden ikään. Eläkettä korotetaan silloin 0,7 % jokaista lykkäyskuukautta kohden. Eläkkeet maksetaan 12 kertaa vuodessa.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Oikeus eläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläkkeen saaminen edellyttää vähintään vuoden pakollista vakuutusaikaa kolmen viimeisen vuoden aikana ennen työkyvyttömyyden alkamista tai sairauspäivärahaikauden päättymistä. Vakuutusaikoihin rinnastettavat ajat pidentävät tätä kolmen vuoden tarkastelujaksoa (ks. 3.1.4). Sosiaaliturvasopimuksen perusteella myös Suomen vakuutuskaudet pidentävät tarkastelujaksoa. Vähimmäisvakuutusaikaa ei ole, jos työkyvyttömyys aiheutuu tapaturmasta tai työn aiheuttamasta sairaudesta.

Työkyvyttömyyttä arvioidaan aikaisemman työn perusteella. Työntekijä katsotaan työkyvyttömäksi, jos hän ei pitkäaikaisen sairauden tai vamman vuoksi selviydy aikaisemmasta työstään eikä koulutustaan ja taitojaan vastaavasta muusta työstä.

Alle 50-vuotiaan eläkkeensaajan on osallistuttava hänelle mahdollisesti järjestettävään kuntoutukseen. Muussa tapauksessa eläke voidaan evätä tai lakkauttaa.

Eläkeuudistuksia pohtinut hallituksen, puolueiden ja työmarkkinaosapuolien edustajista muodostunut laaja työryhmä pääsi kesällä 2001 sopimukseen työkyvyttömyyseläkkeiden uudistamisesta niin, että täyden työkyvyttömyyseläkkeen rinnalle tulee osaeläke ja samalla työnantajan ja työvoimaviranomaisten velvollisuuksia työntekijän uudelleen sijoittamisessa lisätään.(ks. luku 6)

11 Luxemburg.....

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeessä on kaksi osaa samoin kuin vanhuuseläkkeessä. Ansiosidonnainen osa on yhtä suuri kuin työkyvyttömäksi tuloon mennessä karttunut vanhuuseläkkeen ansiosidonnainen osa lisättynä tulevan ajan osuudella, jos työkyvyttömyys alkaa ennen kuin vakuutettu on täyttänyt 55 vuotta.

Ansiosidonnaisen eläkkeenosan tulevan ajan osuus määrätään 25 ikävuo- den ja työkyvyttömäksi tulon välillä ansaittujen keskimääräisten vuositulo- jen perusteella. Keskimääräisiä vuosituloja laskettaessa voidaan jättää huomioonottamatta aikaisemmat työkyvyttömyysjaksot, ammattikoulutus- ajat, lapsen kotihoitoajat ja työttömyyspäivärahan karenssiajat. Näistä ansioista tulevan ajan eläkettä karttuu 1,85 % vuodessa työkyvyttömäksi tulon ja 55 ikävuo- den väliseltä ajalta.

Jos työkyvyttömyys alkaa vakuutetun täytettyä 55 vuotta, maksetaan an- siosidonnainen osa karttuneen vanhuuseläkkeen ansiosidonnaisen osan suuruisena.

Vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvä työkyvyttömyyseläkkeen osa lasketaan samoin kuin vanhuuseläkkeessä. Tuleva aika otetaan huomioon 65 vuoden ikään asti. Täyden tulevan ajan osuuden maksaminen edellyt- tää, että työura on ollut yhtenäinen 25 vuoden täyttämisen työkyvyttö- myyden alkamiseen. Jos työurassa on tänä aikana ollut katkoksia, piene- nee tulevan ajan osuus vastaavasti 1/40:lla puuttuvaa vakuutusvuotta kohden.

Eläkkeen perusteena olevilla tuloilla on sama enimmäismäärä kuin van- huuseläkkeessä ja eläkkeellä on samoin määräytyvä vähimmäis- ja enimmäismäärä kuin vanhuuseläkkeessä (ks. 3.1.5). Eläkkeen vähim- mäismäärää laskettaessa otetaan huomioon myös tuleva aika.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan työkyvyttömyyden alkamisesta tai palkanmaksun päätty- misestä lukien. Jos samalta ajalta on oikeus sairauspäivärahaan, makse- taan eläke sairausvakuutuskassalle, joka maksaa vakuutetulle mahdoli-

sen erotuksen. Jos sairausajan päivärahaa maksetaan toisesta maasta, eläke alkaa päivärahan maksun päättymisestä.

Jos työkyvyttömyys on arvioitu tilapäiseksi, eläkkeen maksaminen alkaa aikaisintaan, kun työkyvyttömyys on jatkunut kuusi kuukautta. Vähäiset ansiotulot työkyvyttömyyden aikana eivät estä eläkkeen maksamista. Eläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi, kun vakuutettu täyttää 65 vuotta.

3.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä voidaan maksaa mies- tai naisleskelle, edunjättäjän lapselle, ottolapselle tai kasvatuslapselle, eronneelle puolisolle ja joissakin tapauksissa myös muulle lähiomaiselle.

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus perhe-eläkkeeseen edellyttää, että edunjättäjällä oli ollut pakollista vakuutusaikaa vähintään 12 kuukautta viimeisten kolmen vuoden aikana, tai että hän oli vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeellä. Vakuutusaikaan rinnastettava aika ja Suomen vakuutuskaudet pidentävät tätä kolmen vuoden tarkastelujaksoa (ks. 3.1.4). Vähimmäisvakuutusaikaedellytystä ei ole, jos kuolema oli tapaturman tai ammattitaudin aiheuttama.

Leskeneläkkeen saamiseksi edellytetään lisäksi, että avioliitto oli kestänyt vähintään vuoden ennen edunjättäjän eläkkeellejäämistä, jos edunjättäjä oli kuollessaan eläkkeellä. Jos edunjättäjä ei kuollessaan ollut eläkkeellä, edellytetään, että avioliitto oli jatkunut vuoden ennen edunjättäjän kuolemaa. Tätä edellytystä ei kummassakaan tapauksessa ole, jos edunjättäjän kuolema aiheutui tapaturmasta tai avioliitosta oli syntynyt tai syntymässä lapsi.

Jos edunjättäjä oli kuollessaan eläkkeellä, ei avioliiton ole tarvinnut kestää vuotta ennen eläkkeelle jäämistä silloin, kun

- avioliitto ehti kestää yli vuoden ennen edunjättäjän kuolemaa ja puolisojen ikäero oli alle 15 vuotta tai
- avioliitto ehti kestää vähintään 10 vuotta ennen edunjättäjän kuolemaa.

11 Luxemburg.....

Eronnut puoliso voi saada eläkkeen, jos hän ei ollut solminut uutta avioliittoa ennen edunjättäjän kuolemaa. Eläkkeestä maksetaan avioliiton kestoa vastaava osuus.

Jos edunjättäjällä ei ollut leskeneläkkeeseen oikeutettua puolisoa, voidaan leskeneläke maksaa muulle lähisukulaiselle, joka on ollut edunjättäjästä taloudellisesti riippuvainen, asunut tämän kanssa samassa taloudessa ja hoitanut sitä vähintään viisi viimeistä vuotta. Edunsaajan on lisäksi täytyntä olla vähintään 40-vuotias edunjättäjän kuollessa.

Lapseneläke maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle tai alle 27-vuotiaalle täysipäiväisesti opiskelevalle lapselle tai alle 18-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen lapselle iästä riippumatta. Lisäksi edellytetään, että lapsi oli edunjättäjän huollettavana eikä ole solminut avioliittoa. Opiskelijalle voidaan eläkettä maksaa avioliiton solmimisesta riippumatta.

Eläkkeen määräytyminen

Jos edunjättäjä oli työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeellä, leskeneläkkeenä maksetaan edunjättäjän eläkkeen vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvä osa kokonaan ja 3/4 ansiosidonnaisesta osasta. Jos edunjättäjä ei vielä ollut eläkkeellä, määrätään leskeneläke siitä työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeestä, johon edunjättäjä kuollessaan olisi ollut oikeutettu. Jos edunjättäjä oli työkyvyttömyyseläkkeellä tai olisi ollut oikeutettu työkyvyttömyyseläkkeeseen, maksetaan myös niihin mahdollisesti sisältyvä tulevan ajan osuus.

Leskeneläkkeellä on vähimmäismäärä, joka vuonna 2002 on 1190,41 euroa kuukaudessa. Täyden vähimmäiseläkkeen saaminen edellyttää, että edunjättäjä oli ollut vakuutettuna 40 vuotta, kun otetaan huomioon tuleva aika 65 vuoden ikään asti. Jos vakuutusaika on lyhyempi, pienenee vähimmäiseläke 1/40 jokaista puuttuvaa vuotta kohti.

Eronneelle puolisolle maksetaan leskeneläkkeestä avioliiton keston suhteutettu osuus. Jos edunsaajia on useita, jaetaan leskeneläke avioliittojen keston suhteessa.

Jos lesken omat työ- tai eläketulot ylittävät määrätyn, mm. lasten lukumäärästä riippuvan, rajamäärän, pienennetään leskeneläkettä 30 prosentilla tulojen määrästä.

Lapseneläke on 1/3 edunjättäjän eläkkeen vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvästä osasta ja 1/4 ansiosidonnaisesta osasta. Eläkeperuste

määräytyy samoin kuin leskeneläkkeessä. Täysorvon eläke on kaksinkertainen, ja se lasketaan suurempituloisen eläkkeestä, jos lapsella olisi oikeus eläkkeeseen molempien vanhempien jälkeen. Lapseneläkkeen vähimmäismäärä vuonna 2002 on 323,50 euroa kuukaudessa.

Perhe-eläkkeet eivät yhteensä voi ylittää edunjättäjän vakuutusajan viiden parhaan palkan keskiarvoa. Ylite vähennetään edunsaajien eläkkeistä niiden suhteessa.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Leskeneläkkeen maksaminen päättyy, jos leski solmii uuden avioliiton. Tällöin leskelle maksetaan viiden vuoden eläkettä vastaava kertakorvaus, jos hän on alle 50-vuotias, ja kolmen vuoden eläkettä vastaava korvaus, jos hän on 50 vuotta täyttänyt. Kertakorvausta laskettaessa ei oteta huomioon tulevan ajan osuutta.

Lapseneläkkeen maksaminen päättyy, kun lapsi täyttää eläkkeen myöntämisen yläikärajan tai, jos hän avioituu eikä opiskele päätoimisesti. Eläkkeen maksaminen päättyy myös, jos lapselle myönnetään työkyvyttömyyseläke.

3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

Palkansaajien ja yrittäjien yleistä eläkevakuutusta on mahdollista jatkaa vapaaehtoisesti, jos pakollinen vakuutus päättyy. Vakuutuksen jatkaminen on mahdollista, jos pakollista vakuutusaikaa on vähintään 12 kuukautta viimeisten kolmen vuoden aikana ennen vakuutuksen päättymistä. Sosiaaliturvasopimuksen perusteella myös Suomen vakuutuskaudet otetaan tässä huomioon. Pakolliseen vakuutusaikaan rinnastettavat ajat pidentävät tätä kolmen vuoden tarkastelujaksoa.

Hakemus vakuutuksen jatkamisesta on tehtävä kuuden kuukauden kuluessa vakuutuksen päättymisestä siihen eläkelaitokseen, jossa pakollinen vakuutus viimeksi oli voimassa. Vapaaehtoinen vakuutusaika vastaa pakollista vakuutusaikaa eläkkeitä määrättäessä.

11 Luxemburg.....

Perhesyistä työntekoa vähentäneet tai sen keskeyttäneet voivat liittyä vapaaehtoiseen vakuutukseen, jos jatkovakuutuksen ehdot eivät täyty. Heidänkin on täytynyt kuulua pakolliseen vakuutukseen vähintään 12 kuukauden ajan. Suomessa täytetyt vakuutuskaudet otetaan huomioon myös tässä.

Perhesyistä työntekoa vähentäneet tai sen keskeyttäneet ja ulkomailla tai kansainvälisen järjestön palveluksessa työskennelleet voivat ostaa takautuvaa vakuutusaikaa, jos ulkomaantyöskentelyyn ei sovelleta kahden- tai monenvälisiä sosiaaliturvasopimuksia. Edellytyksenä on, että työntekijä on kuulunut pakollisesti vakuutukseen vähintään 12 kuukautta eikä ole vielä täyttänyt 65 vuotta.

3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Mahdollisuudesta siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle palkansaajien ja yrittäjien yleisestä eläkejärjestelmästä on kerrottu luvussa 3.1.5. Tämän lisäksi on olemassa neljä sopimukseen perustuvaa varhaiseläkejärjestelmää, joista voidaan myöntää eläkkeitä 57 vuotta täyttäneille työntekijöille, jos työnantaja palkkaa tilalle työttömän, jos työntekijä on vaarassa joutua irtisanotuksi työnantajan taloudellisen tilanteen vuoksi tai, jos työntekijä on ollut pitkään vuorotyössä.

Solidaarisuusvarhaiseläke

Solidaarisuusvarhaiseläkettä (préretraite-solidarité) voidaan maksaa joko työmarkkinasopimuksen tai työnantajan ja työministeriön välisen sopimuksen perusteella 57 vuotta täyttäneelle työntekijälle, joka haluaa lopettaa työnteon ja siirtyä varhaiseläkkeelle. Työnantaja voi kieltäytyä eläkkeen myöntämisestä, jos saman kalenterivuoden aikana 10 % työntekijöistä on jo hakenut eläkettä. Eläkettä voidaan maksaa enintään kolmen vuoden ajan.

Kuukausieläke määrätään kolmen viimeisen kuukauden keskimääräisten bruttoansioiden perusteella. Eläkkeen perusteena oleviin tuloihin sovelletaan samaa ansiokattoa kuin yleisessä eläkejärjestelmässä. Ensimmäisen 12 kuukauden ajan eläke on 85 % eläkeperusteesta, seuraavien 12 kuukauden ajan 80 % ja tämän jälkeen 75 %.

Eläkettä tarkistetaan kuluttajahintaindeksin muutoksen mukaan. Siitä peritään työnantajan ja työntekijän sosiaalivakuutusmaksut.

Työnantaja maksaa eläkkeen ja saa korvausta 70 % kustannuksista valti-
on työllisyysrahastosta. Korvauksen saaminen edellyttää, että eläkkeelle
siirtyneen tilalle on palkattu työtön, välittömän työttömyysuhan alainen tai
oppisopimussuhteeseen tullut nuori.

Työnantajan taloudellisiin järjestelyihin liittyvä varhaiseläke

Työnantajan taloudellisiin järjestelyihin liittyvä eläke (préretraite-
ajustement) voidaan myöntää 57 vuotta täyttäneelle työntekijälle, jos yritys
lopettaa toimintansa, ajautuu konkurssiin tai vähentää huomattavasti hen-
kilökuntaansa toiminnan uudelleenjärjestelyihin liittyen. Eläkkeen myön-
täminen edellyttää, että työnantaja on tehnyt eläkettä koskevan sopimuk-
sen työministeriön kanssa. Työllisyysrahasto korvaa kustannuksista 50 %
tai 100 % yrityksen taloudellisesta tilanteesta riippuen.

Eläkkeen määrä ja maksuaika (enintään kolme vuotta) ovat samat kuin
edellä mainitussa solidaarisuusvarhaiseläkkeessä.

Osa-aikainen varhaiseläke

Työnantajan taloudellisiin järjestelyihin liittyen voidaan maksaa myös osa-
aikaeläkettä, jonka myöntämisehdot ovat samat kuin edellä mainitussa
varhaiseläkkeessä (préretraite-ajustement). Valtio korvaa eläkkeestä ai-
heutuvat kustannukset työllisyysrahastosta, jos työnantaja palkkaa työajan
lyhennystä vastaavaan työhön vähintään kuusi kuukautta työttömänä ol-
leen työnhakijan.

Eläkkeen määrä on työajan lyhennyksen mukaan määräytyvä osuus täy-
destä eläkkeestä (ks. edellä).

Vuoro- tai yötyötä tehneen varhaiseläke

Vuoro- tai yötyötä tehneelle työntekijälle varhaiseläke voidaan myöntää,
jos hän on ollut vuorotyössä vähintään 20 vuotta ja on täyttänyt 57 vuotta.
Eläkkeen määrä on sama kuin edellä mainituissa varhaiseläkkeissä, ja
myös sitä maksetaan enintään kolmen vuoden ajan. Työnantaja maksaa
eläkkeen, mutta saa täyden korvauksen työllisyysrahastosta.

11 Luxemburg.....

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Koska lakisääteinen eläketurva on tasoltaan hyvä, on lisäeläketurvaa järjestetty lähinnä työnantajakohtaisesti niille yksityisen sektorin toimihenkilöille, joiden palkka ylittää eläkepalkkakaton. Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä koskevat lisäeläkevakuutukset kattavat kuitenkin yleensä kaikki yrityksen työntekijät. Lisäeläketurvan kattavuudesta esitetyt luvut vaihtelevat 17–30 prosenttiin. Pienempi luku viitanee pelkkiin vanhuuseläkkeisiin ja suurempi kattanee myös työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeinä maksettavat lisäeläkkeet.

Kollektiivisesti järjestettyä lisäeläketurvaa koskeva laki annettiin vuonna 1999 ja se tuli pääosin voimaan vuoden 2000 alusta. Lain mukaan lisäeläketurvan järjestäminen on työnantajalle vapaaehtoista, mutta kun turvaa järjestetään sen tulee täyttää lain määräykset, jotka koskevat mm. järjestelmän rahastojen määrää ja järjestelmään kuuluvien työntekijöiden oikeuksia.

Kaikki kollektiiviset lisäeläkejärjestelyt on lain mukaan rekisteröitävä Sosiaaliturvan yleisessä tarkastusvirastossa, joka vastaa myös julkisten eläkevakuutusten valvonnasta.

Lisäeläketurvaa voidaan järjestää kuten aikaisemminkin yrityksen kirjanpidollisina varauksina, eläkekassoissa ja ryhmävakuutuksina vakuutusyhtiössä. Jos lisäeläketurva on järjestetty kirjanpidollisin varauksin, tulee yrityksen uuden lain mukaan ottaa luottovakuutus, joka takaa eläkkeiden maksamisen yrityksen joutuessa taloudellisiin vaikeuksiin.

Verotuksessa kaikkia eläketurvan järjestämistapoja kohdellaan uuden lain mukaan yhdenmukaisesti. Tämän odotetaan lisäävän kiinnostusta eläkekassojen perustamiseen, sillä aikaisemmin kassoihin maksetut maksut katsottiin työntekijälle verotettavaksi tuloksi, eivätkä ne sen vuoksi olleet yleisiä. Tavallisimmin työnantaja onkin tähän asti järjestänyt lisäeläketurvan yrityksensä kirjanpidollisin varauksin.

Laki edellyttää, että lisäeläkejärjestelmät ovat rahastoivia. Järjestelmät voivat olla etuus- tai maksuperusteisia. Etuusperusteisten järjestelmien rahastojen vähimmäismäärästä on säädetty laissa. Maksuperusteisten järjestelmien rahastojen tulee vastata karttuneita maksuja ja niille lasketua määrättyä vähimmäiskorkoa. Työkyvyttömyys- ja perhe-eläketurvan tulee olla vakuutettu vakuutusyhtiössä.

Kaikkien uusien työntekijöiden on lain mukaan liityttävä työnantajan eläkejärjestelmään, kun se sääntöjen mukaan on mahdollista. Jäsenyys on pakollinen myös niille, joiden työsuhde oli alkanut lain tullessa voimaan, jos työntekijältä ei peritä maksua. Muuten jäsenyys on vapaaehtoinen.

Vapaakirjaoikeuden karttuneeseen eläkkeeseen tulee syntyä viimeistään, kun työntekijä on ollut työnantajan palveluksessa 10 vuotta. Tähän aikaan luetaan siis sekä aika, joka vaaditaan ennen kuin pääsee lisäeläkejärjestelmään (ns. odotusaika) että aika, jonka on kuulunut järjestelmään. Työntekijän omiin maksuihin tulee kuitenkin aina syntyä välitön vapaakirjaoikeus.

Karttuneen eläketurvan siirtäminen lisäeläkejärjestelmästä toiseen on mahdollista, mutta ei pakollista. Siirto voidaan toteuttaa, jos siitä on sopimus osapuolten kesken eikä siitä aiheudu eläketurvan menetyksiä työntekijälle. Jos siirtoa ei tehdä, jää vapaakirja kassaan, ja sitä vastaava eläke maksetaan, kun työntekijä tulee eläkeikään. Karttunut eläkeoikeus voidaan myös maksaa kertakorvauksena, jos työntekijä muuttaa ulkomaille tai on täyttänyt 50 vuotta työsuhteen päättyessä.

Etuudet

Monikansalliset yritykset ovat yleensä järjestäneet ulkomaisille työntekijöille näiden kotimaan yrityksen etuuksia vastaavan turvan. Seuraava kuvaa lähinnä paikallista käytäntöä.

Eläkejärjestelmään pääsemiseksi edellytetään usein 25 vuoden ikää ja 2–5 vuoden palvelusaikaa. Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkevakuutusten osalta näitä odotusaikoja ei kuitenkaan yleensä vaadita. Vapaakirjaoikeus syntyy tavallisesti vasta, kun työntekijä on kuulunut järjestelmään vähintään viisi vuotta. Jos oikeutta eläkkeeseen ei synny, maksetaan työntekijän maksamat vakuutusmaksut takaisin. Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeisiin ei yleensä synny vapaakirjaoikeutta.

Vanhuuseläkeikä on yleensä 65 vuotta, mutta varhaiseläkkeelle voi usein siirtyä 60-vuotiaana kuten lakisääteisessä järjestelmässäkin.

Etuusperusteisesti määräytyvä eläke on usein yhteensovitettu lakisääteisen eläkkeen kanssa siten, että eläkkeet ovat yhteensä 50–72 % palkasta 35–40 vakuutusvuoden jälkeen. Eläke lasketaan tavallisesti kolmen parhaan vuoden keskiansiona viimeisten viiden vuoden aikana tai viiden parhaan vuoden keskiansiona kymmenen viimeisen vuoden aikana.

11 Luxemburg.....

Jos eläkettä ei yhteensovitetta lakisääteisen eläkkeen kanssa, on täysi karttuma lakisääteisen turvan tulokaton alle jäävien tulojen osalta usein 5–13 % ja katon ylittävien tulojen osalta 60–72 %.

Maksuperusteisissa järjestelmissä maksujen taso on tavallisesti 3–5 prosenttia palkasta.

Työkyvyttömyyseläke on yleensä sen vanhuuseläkkeen suuruinen, jonka työntekijä olisi saanut, jos hän olisi jatkanut työntekoa vanhuuseläkeikään asti. Työkyvyttömyyseläke voidaan tavallisesti myöntää myös osaeläkkeenä. Osaeläke edellyttää yleensä vähintään 25 %:n työkyvyttömyyttä.

Leskeneläkkeenä maksetaan etuusperusteisissa järjestelmissä tavallisesti 50–80 % vanhuuseläkkeestä tai siitä vanhuuseläkkeestä, joka edunjättäjälle olisi normaalissa eläkeiässä maksettu (sisältäen ns. tulevan ajan).

Lapseneläke on 10–25 % lasta kohden ja täysorvolle kaksinkertainen. Lapseneläkettä maksetaan alle 21-vuotiaalle lapselle tai alle 25-vuotiaalle, kokopäiväisesti opiskelevalle.

Maksuperusteisissa järjestelmissä maksetaan kuolemantapauksessa ai-noastaan kertakorvaus, joka on kahdesta neljään kertaan vuosiansioiden suuruinen. Kustakin huollettavasta lapsesta korvausta korotetaan tavallisesti puolella vuosiansioiden määrästä.

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan yleensä säännöllisesti elinkustannusten nousua vastaavasti, vaikka mitään velvoitetta eläkkeiden tarkistamiseen ei ole.

Lisäeläkemaksut ja verotus

Työntekijän lisäeläkemaksu riippuu vakuutuksen järjestämistavasta. Ryhmävakuutuksessa maksut vaihtelevat yhdestä viiteen prosenttiin eläkkeen perusteena olevasta palkasta lakisääteisen ansiokaton ylittävältä osalta. Työnantajan kirjanpidolliseen varaukseen perustuvissa järjestelyissä työntekijämaksuja ei saa periä.

Työnantajan maksu etuusperusteisissa järjestelmissä on niin suuri, että se riittää kattamaan sen osan eläkkeestä, jota työntekijämaksu ei kata. Maksuperusteisissa järjestelmissä kokonaismaksu on vaihdellut kolmesta viiteen prosenttiin.

.....11 Luxemburg

Työntekijä voi vähentää vakuutusmaksuja lisäeläkelain mukaiseen järjestelmään enintään 1190 € vuodessa.

Työnantajan maksut ovat kokonaan vähennyskelpoisia yritysverotuksessa edellyttäen, että järjestelmä on lisäeläkelain mukainen, ja että maksu on enintään 20 % työntekijän vuosipalkasta, tai että lisäeläkkeen tavoitemäärä yhdessä lakisääteisen eläkkeen kanssa on enintään 72 % työntekijän normaalista vuosipalkasta. Työnantaja maksaa 25 prosentin veron maksamistaan maksuista. Myös tämä maksu voidaan vähentää yritysverotuksessa.

Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa siltä osin kuin ne perustuvat ennen vuotta 2000 karttuneisiin oikeuksiin. Tämän jälkeen karttunut eläkkeen osa ei ole veronalaista tuloa.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Suomen ja Luxemburgin välillä liikkuvia työntekijöitä koskevat EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset, jotka koskevat lakisääteiseen vakuutukseen kuulumista, toisen maan vakuutusaikojen hyväksilukemista, eläkkeiden määräytymistä ja eläkkeiden maksamista toiseen maahan. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä.

Suomen ja Luxemburgin välillä on myös kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus, jota sovelletaan lähinnä kolmansien maiden kansalaisiin sekä työelämän ulkopuolella oleviin. Sopimus on uusittu niin, että se täydentää edellä mainittuja EU-asetuksia. Uusi sopimus tuli voimaan 1.2. 2002.

EU-asetusten perusteella toisessa maassa karttuneet lakisääteiset eläkkeet maksetaan EU-kansalaiselle toiseen EU-maahan ja sopimuksen perusteella sopimusmaiden kansalaisille myös kolmansiin maihin. EU-asetusten ja sopimuksen mukaista eläkkeen määräytymistä on käsitelty Eläketurvakeskuksen muissa julkaisuissa (esim. Työeläkkeen laskenta-oppas 2002 ja Yleiskirje A 11/2002), joten niitä ei käsitellä tässä.

Kansallisen lainsäädännön mukaan alle kolme kuukautta kalenterivuodessa työskentelevät on vapautettu lakisääteisestä vakuutuksesta. Jonkin muun maan lakisääteiseen eläkevakuutukseen kuuluvat voidaan vapauttaa lakisääteisestä eläkevakuutuksesta, jos heidän työskentelynsä maassa kestää enintään vuoden.

11 Luxemburg.....

EU-asetukset ja sosiaaliturvasopimus eivät koske luvussa 4 kuvattuja lisäeläkejärjestelmiä. Lisäeläkkeitä koskee direktiivi 98/49/EY, jolla pyritään turvaamaan yhteisön alueella liikkuvien työntekijöiden lisäeläketurvan säilyminen. Direktiivin lähtökohtana on, että jäsenmaiden välillä liikkuvia työntekijöitä tulee kohdella samoin kuin niitä, jotka vaihtavat työpaikkaa maan sisällä.

Lisäeläkedirektiivin perusteella Luxemburgissa karttunut vanhuuseläkkeen lisäeläketurva säilyy maasta muutettaessa viimeistään, kun odotusaikaa ja jäsenyysaikaa järjestelmässä on yhteensä vähintään 10 vuotta. Työntekijän omiin vanhuuseläkemaksuihin syntyy vapaakirja heti.

Karttunut eläkeoikeus voidaan jättää Luxemburgin järjestelmään, jolloin eläke tai kertakorvaus maksetaan aikanaan eläkkeelle siirryttäessä, maksetut maksut ja niille saatu korko tai tuotto voidaan maksaa työntekijälle kertakorvauksena maasta muutettaessa tai karttunut pääoma voidaan siirtää toisen maan järjestelmään, jos siitä sovitaan osapuolten kesken.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Luxemburgin lakisääteinen eläkejärjestelmä on taloudellisesti vakaalla pohjalla. Väestön ikääntymisestä johtuen eläkemenot ovat kuitenkin kasvamassa myös Luxemburgissa, ja eläkkeiden rahoittaminen saattaa vaikeutua tulevana vuosikymmeninä.

Julkisen ja yksityisen sektorin eläketurvan yhdenmukaistaminen

Eläkemenoja on pyritty vähentämään yhdenmukaistamalla julkisen ja yksityisen sektorin työntekijöiden eläketurvaa. Julkisen sektorin eläketurva on aikaisemmin ollut yksityistä sektoria parempi. Yhdenmukaistaminen aloitettiin vuonna 1996 heikentämällä julkisen sektorin eläkejärjestelmän indeksitarkistuksia ja lisäämällä työntekijöiden maksuosuutta eläkkeiden rahoituksessa samansuuruiseksi kuin yksityisellä sektorilla.

Vuonna 1998 säädettiin kaksi uutta julkisen sektorin eläkkeitä koskevaa lakia. Toisella lailla luotiin siirtymäkauden eläkejärjestelmä niille työntekijöille, joiden palvelusuhde oli alkanut vuoden 1998 loppuun mennessä. Tämän lain mukainen eläketurva on pääpiirteiltään vanhan lain mukainen, mutta eläkkeiden tasoa leikataan asteittain noin 13 prosentilla. Toisella lailla säädettiin kokonaan uusi julkisen sektorin eläkejärjestelmä niille työntekijöille, jotka ovat tulleet palvelukseen vuoden 1998 jälkeen.

Uusi julkisen sektorin eläkejärjestelmä on edelleen erillinen yksityisen sektorin järjestelmästä, mutta pääpiirteissään järjestelmät ovat samanlaisia. Loppupalkan sijasta eläke määräytyy uudessa järjestelmässä koko työuran keskipalkan mukaan kuten yksityisellä sektorilla. Julkisen sektorin järjestelmässä ei kuitenkaan ole eläkepalkka- eikä eläkemaksukattoa.

Vanhuuseläkkeen tason korotukset

Maan hallitus päätti kesällä 2001 uudistuksista, jotka koskevat yleistä eläkejärjestelmää. Uudistuksista neuvoteltiin laajassa hallituksen, puolueiden ja työmarkkinaosapuolien edustajista muodostuneessa työryhmässä. Uudistuksia koskeva laki tuli voimaan 1.7.2002.

Uudistuksessa korotettiin eläkkeen karttumisprosenttia 1,78 prosentista 1,85 prosenttiin työuran keskiansioista. Lisäksi ikääntyneiden työntekijöiden eläkkeen karttumisprosenttiin tulee korotus, jonka tarkoituksena on myöhentää todellista eläkkeellesiirtymisikää. Eläkkeeseen tullaan lisäksi maksamaan vuoden päättyessä ”vuosibonus”, jonka määrä riippuu vakuutusajan pituudesta..

Eläketurvaa lastenhoitoajalta parannettu

Uudistuksella parannettiin myös lapsia kasvattaneiden eläkkeitä niin, että ne, joiden eläkettä määrättäessä ei ole otettu huomioon lastenhoitovuosia, saavat eläkkeeseen erillisen korotuksen, joka on 76,13 euroa lasta kohden. Tämä on osa laajempaa uudistusten sarjaa, jolla on parannettu eläketurvaa karttumista palkattomalta lastenhoitoajalta. Uudistukset koskevat sekä isiä että äitejä.

Työkyvyttömyyseläkeuudistus

Kesällä 2001 sovittiin myös työkyvyttömyyseläkkeiden uudistamisesta niin, että eläkemenoja saataisiin tältä osin pienennettyä. Ongelmana Luxemburgissa kuten useissa muissakin maissa on, että työkyvyttömyyseläkkeitä haetaan muiden varhaiseläkkeiden sijasta, ja että täysiä eläkkeitä myönnetään vain osittain työkyvyttömille työntekijöille.

Uudistuksen myötä on tarkoitus ottaa käyttöön osatyökyvyttömyyseläke. Samalla työntekijälle on tarjottava ammatillista koulutusta. Työnantaja on velvollinen sijoittamaan työntekijän tämän työkykyä vastaaviin muihin tehtäviin vähintään 12 kuukauden ajaksi. Valtio tukee tässä työnantajaa ta-

11 Luxemburg.....

loudellisesti. Jos työntekijä kuitenkin irtisanoutuu ennen kuin 12 kuukautta on kulunut, on työnantajan maksettava määrätty korvaus erityiseen uudelleen koulutusrahastoon. Vastuu työntekijän työhön sijoittamisesta siirtyy tällöin työvoimaviranomaisille. Jos uutta työpaikkaa ei löydy, maksetaan työntekijälle korvausta, joka on täyden työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen.

Pätkätyön ja osa-aikatyön eläketurvaa parannettu

Luxemburgissa, niin kuin monessa muussakin Euroopan maassa, on parannettu myös eläkkeen karttumista osa-aikatyöstä ja muista epätyypillisistä työsuhteista. Eläkkeen karttumisen edellytyksenä on, että työtunteja on vähintään 64 kuukaudessa. Uudistuksen jälkeen on mahdollista siirtää tehtyjä tunteja seuraaville kuukausille kunnes tuntiraja täyttyy, ja se kuukausi, jolloin raja tulee täyteen kirjataan vakuutusajaksi.

Osoitteita

Sosiaaliministeriö, Ministère de la sécurité sociale, 26, rue Zithe, L-2936 Luxembourg. Puhelin: +352-478 6311

Yleinen sosiaaliturvakeskus, Centre Commun de la Sécurité Sociale, L-2975 Luxembourg.

Yksityisen sektorin toimihenkilöiden eläkekassa, Caisse de pension des employés privés (CPEP), 1a, boulevard Prince Henri, L-1631 Luxembourg.

Käsityöläisten, kaupan ja teollisuuden eläkekassa, Caisse de pension des artisans, des commercants et industriels (CPACI), 39, rue Glesener, L-1631 Luxembourg.

Maatalouden eläkekassa, Caisse de pension agricole (CPA), Centre Hermes, 2, rue du Fort Wallis, L-2714 Luxembourg.

Vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuslaitos, Etablissement d'assurance contre la vieillesse et l'invalidité (AVI), 125, route d'Esch, L-1471 Luxembourg.

Kansallinen solidaarisuusrahasto, Fonds national de solidarite, 138, boulevard de la Pétrusse, L-2330 Luxembourg.

Lähteet

Aperçu sur la législation de la sécurité sociale au Grand-Duché de Luxembourg. Ministère de la sécurité sociale. Inspection général de la sécurité sociale. Novembre 1999.

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Data Services Europe. Brussels 2001.

Code des assurances sociales. Livre III – Assurance-pension. Internetosoitteessa: www.secu.lu/legis/legis/Legpen1.htm.

Complementary Occupational Pension Plans. Social Security Worldwide. Complementary and Private Pensions Database. ISSA 2001.

Economic Policy Committee. Report by the Economic Policy Committee on budgetary challenges posed by ageing populations: the impact on public spending on pensions, health and long-term care for the elderly and possible indicators of the long-term sustainability of public finances. Member States country fiches on pensions. Luxembourg. endorsed by the Ecofin Council of 6 November 2001 Internet-osoitteessa: http://europa.eu.int/comm/economy_finance/epc/epc_ageing_en.htm.

IBIS Briefing Service. Luxemburg. August 2001, February 2002. International Benefits Information Service. Charles D. Spencer & Associates, inc. Chicago.

International Social Security Association. Social Security Worldwide-tietopankki. Pension Reforms. Luxembourg.

Luxembourg. Rapport sur le système de pension 2002. 30 septembre 2002. Inspection générale de la sécurité sociale.

Ministère de la sécurité sociale. Luxemburgin sosiaaliministeriön kotisivut internet-osoitteessa: www.etat.lu/MSS.htm.

Missoc-Info 02/2002. Internetosoitteessa: http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/missoc_info_en.htm.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001. Internetosoitteessa: http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm.

11 Luxemburg.....

Study on Pension Schemes of the Member States of the European Union. European Commission. MARKT/2005/99-EN Rev.2. The Internal Market department. May 2000.

Suomen ja Luxemburgin uusi sosiaaliturvasopimus. Eläketurvakeskus. Yleiskirje A 11/2002.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Kansanvakuutusjärjestelmästä maksetaan asumisperusteisia peruseläkkeitä ja ansiosidonnaisia lisäeläkkeitä. Lisäeläketurva kattaa kaikki palkansaajat ja yrittäjät.
- Lisäksi sekä työmarkkinasopimus pohjaisia että työnantajakohaisia lisäeläkejärjestelmiä.

Etuudet

- Täysi vanhuuseläke karttuu 40 vuodessa. Täysi peruseläke ilman eläkelisää on ns. perusmäärän suuruinen. Lisäeläke on 42 % 20 parhaan vuoden keskiansioista. Portaittainen tulokatto n. 6 880 € kuukausituloihin asti. Yleinen vanhuuseläkeikä on 67 vuotta. Ei varhennusmahdollisuutta. Varhaiseläke AFP-järjestelmästä.
- Täysi työkyvyttömyyseläke on sen vanhuuseläkkeen suuruinen, jonka vakuutettu olisi saanut, jos hän olisi jatkanut työntekoa eläkeikään saakka. Myönnetään myös osatyökyvyttömyyseläkkeitä.
- Myönnetään lapseneläkkeitä ja tuloharkintaisia leskeneläkkeitä.

Rahoitus

- Palkansaajien vakuutusmaksu on 7,8 % bruttopalkasta. Alle 23 000 (n. 2 921 €) kruunun vuosituloista vakuutusmaksua ei peritä.
- Työnantajamaksun suuruus riippuu työntekijän asuinkunnasta. Maksu on 14,1 % palkasta ensimmäisessä vyöhykkeessä, 10,6 % toisessa, 6,4 % kolmannessa ja neljännessä 5,1 %. Viidennessä vyöhykkeessä työnantajamaksua ei peritä lainkaan. Yli 16-kertaisen perusmäärän ylittävästä palkan osasta peritään työnantajalta ylimääräinen 12,5 %:n suuruinen vakuutusmaksu. Alennetut työnantajamaksut 62 vuotta täyttäneistä työntekijöistä.
- Yrittäjien vakuutusmaksu on 10,7 % n. 82 555 € vuosituloihin asti. Tämän ylittävästä tulosta maksu on 7,8 % 16, 75 ja/tai 134 -kertaiseen perusmäärään asti yrittäjryhmästä riippuen.
- Muusta kuin palkka- ja yrittäjätulosta (esim. eläkkeistä) vakuutusmaksu on 3 %. Tämän suuruista vakuutusmaksua peritään myös alle 17-vuotiailta ja 69 vuotta täyttäneiltä vakuutetuilta.

Hallinto

- Kansanvakuutusjärjestelmän hallinnosta vastaa Kansanvakuutuslaitos (Rikstrygdeverket) läänin- (fylkeskontor) ja paikallistoimistoi-
neen (trygdekontor).

12 Norja

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Kansanvakuutuksen vähimmäiseläketurva

2.1.1 Hallinto

2.1.2 Rahoitus

2.1.3 Verotus

2.1.4 Vakuutusaika

2.1.5 Vanhuuseläke

2.1.6 Työkyvyttömyyseläke

2.1.7 Perhe-eläke

3 Työeläketurva

3.1 Kansanvakuutuksen lisäeläke

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

3.1.7 Perhe-eläke

3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Valuuttakurssi: 1 kruunu (NOK) = 0,127 € (keskikurssi helmikuu 2002)

Norjan lakisääteisestä kansanvakuutusjärjestelmästä maksetaan asumisperusteisia peruseläkkeitä ja työntekoon perustuvia lisäeläkkeitä. Molempia eläkkeitä maksetaan vanhuuseläkkeinä, työkyvyttömyyseläkkeinä ja perhe-eläkkeinä. Peruseläkkeeseen ovat oikeutettuja periaatteessa kaikki maassa asuvat. Siihen voidaan maksaa lisäeläkevähenteistä eläkelisää. Peruseläke ja eläkelisä yhdessä takaavat lakisääteisen vähimmäiseläketurvan. Kansanvakuutuksen lisäeläketurva kattaa julkisen ja yksityisen sektorin palkansaajat sekä yrittäjät.

Kansanvakuutuksen lisäksi Norjassa on useita ammatti-, toimiala- tai työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä, joista monet takasivat koko työeläketurvan oman alansa työntekijöille ennen kansanvakuutusjärjestelmän lisäeläketurvan voimaantuloa. Kun kansanvakuutuksen lisäeläketurva tuli voimaan vuonna 1967, nämä järjestelmät jäivät sitä täydentäviksi lisäeläkejärjestelmiksi. Jotkut järjestelmistä maksavat nykyisin ainoastaan varhaiseläkkeitä kansanvakuutuksen 67 vuoden eläkeikää alemmasta eläkeiästä. Eläkkeen maksaminen päättyy näissä järjestelmissä, kun oikeus kansanvakuutuksen eläkkeeseen alkaa. Osa järjestelmistä on lakisääteisiä, osa perustuu koko toimialaa koskeviin työmarkkinasopimuksiin ja osa kattaa vain yhden työnantajan palveluksessa olevat. Norjassa näistä järjestelmistä käytetään yhteistä nimeä 'tjenestepensjonsordninger'.

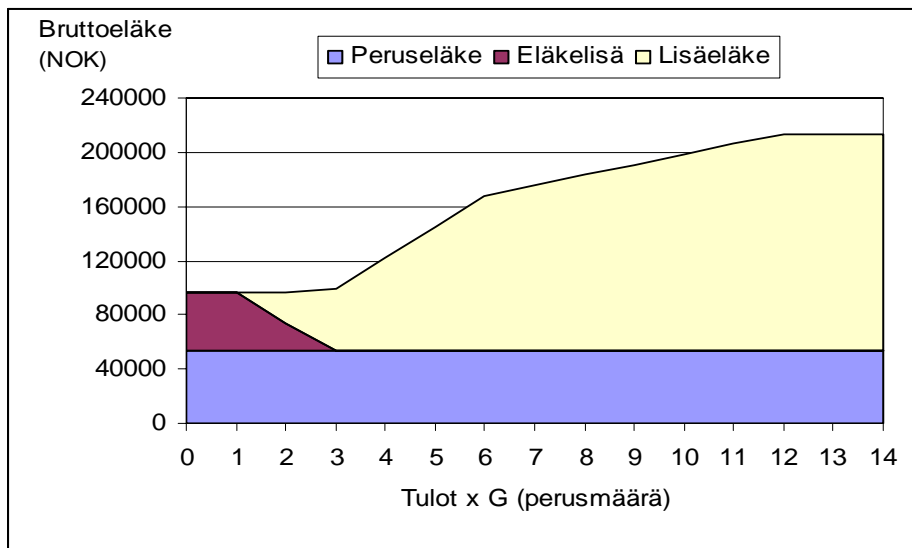
Lakisääteinen, kansanvakuutuksen lisäeläkettä täydentävä lisäeläkejärjestelmä on valtion palveluksessa olevilla työntekijöillä, valtion luottamus- toimessa olevilla, apteekkihenkilökunnalla ja sairaanhoitajilla. Valtiolla on oma eläkekassa (Statens Pensjonskasse), joka hoitaa myös apteekkihenkilökunnan lisäeläkejärjestelmän käytännön hallinnon. Kuntien ja maakuntien lisäeläkejärjestelmät perustuvat työmarkkinasopimuksiin. Kunnilla on yhteinen eläkekassa (Kommunal Landspensjonskasse, KLP), johon kuuluu kuitenkin vain osa kunnista. Joillakin kunnilla on oma eläkekassa ja jotkut ovat järjestäneet työntekijöidensä lisäeläketurvan vakuutusyhtiössä. Sairaanhoitajien eläkejärjestelmän käytännön hallinto on annettu kuntien yhteisen eläkekassan hoidettavaksi.

Lakisääteiset varhaiseläkejärjestelmät on kalastajilla, merimiehillä ja metsätyöntekijöillä. Ennen kansanvakuutuksen lisäeläkejärjestelmän perustamista järjestelmistä maksettiin sekä vanhuus-, työkyvyttömyys- että perhe-eläkkeitä. Nykyisin niistä maksetaan vain varhennettuja vanhuuseläkkeitä ennen kansanvakuutuksen 67 vuoden eläkeiän täyttämistä.

12 Norja

Keskeiset työmarkkinajärjestöt sopivat vuonna 1988 varhaiseläkejärjestelmästä, joka kattaa valtion ja kuntien työntekijät sekä arviolta puoli miljoonaa yksityisen sektorin työntekijää. Järjestelmästä myönnetään vanhuuseläkkeitä kansanvakuutuksen yleistä eläkeikää alemmasta eläkeiästä.

Yksityisen sektorin työnantajakohittaiset lisäeläkejärjestelmät luetaan 'tjenestepensjonsordninger' -käsitteen piiriin, jos ne täyttävät määrätyt verolainsäädännön edellytykset. Lisäturvan tulee silloin mm. koskea koko henkilökuntaa. Lähes 40 % yksityisen sektorin työntekijöistä kuuluu tällaiseen lisäeläkejärjestelmään. Työnantajat voivat lisäksi järjestää yksilöllistä lisäeläketurvaa työntekijöilleen tai maksaa eläkkeitä suoraan yhtiön kirjanpidosta. Tällaista työnantajakohittaista lisäeläketurvaa ei lueta 'tjenestepensjonsordninger'-käsitteeseen kuuluvaksi.

KUVA 1: Kansanvakuutuksen kokonaiseläke (vuosieläke) 2002

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Kansanvakuutuksen vähimmäiseläketurva

Ensimmäinen yleinen vanhuuseläkkeitä koskeva laki annettiin Norjassa vuonna 1936. Eläkkeet olivat sen mukaan tarveharkintaisia. Vuonna 1957

annetussa uudessa vanhuuseläkelaiissa luovuttiin tarveharkinnasta ja tasanuorisesta vanhuuseläkkeestä tuli kaikkien kansalaisten oikeus. Samana vuonna annettiin laki orvoneläkkeistä. Vuonna 1961 annettiin ensimmäinen yleinen työkyvyttömyyseläkelaki ja vuonna 1964 yleinen leskeneläkelaki.

Koko eläketurvan kattava kansanvakuutuslaki tuli voimaan vuonna 1967. Sen jälkeen laki on lakiteknisesti kokonaan uudistettu niin, että uusi laki on tullut voimaan huhtikuussa 1997.

Kansanvakuutuslain mukaan maksettava peruseläke ja eläkelisä muodostavat yhdessä vähimmäiseläketurvan kaikille Norjassa asuville. Tasasuuruisten peruseläkkeiden lisäksi alettiin lain mukaan maksaa myös työntöon perusteella karttuvia lisäeläkkeitä, joista kerrotaan luvussa 3.

2.1.1 Hallinto

Kansanvakuutus kuuluu sosiaaliministeriön hallinnonalaan. Käytännön hallinnosta vastaa Kansanvakuutuslaitos (Rikstrygdeverket). Sillä on 19 läänintoimistoa (fylkeskontor) ja noin 470 paikallistoimistoa (trygdekontor). Vakuutusmaksut maksetaan verotuksen yhteydessä veroviranomaiselle. Jos vakuutettu ei ole verovelvollinen, maksetaan maksut suoraan Kansanvakuutuslaitokselle.

2.1.2 Rahoitus

Kansanvakuutuksen rahoituksesta vastaavat vakuutetut, työnantajat ja valtio. Vakuutetuilta ja työnantajilta perittävällä sosiaalivakuutusmaksulla rahoitetaan paitsi kansanvakuutuksen perus- ja lisäeläkkeet myös muut kansanvakuutuksesta maksettavat etuudet lukuun ottamatta lapsilisiä ja joitakin yksittäisiä etuuksia, joista osa on mainittu jäljempänä.

Palkansaajien vakuutusmaksu on 7,8 % bruttopalkasta. Se peritään koko eläkkeeseen oikeuttavasta palkasta ilman että sovellettaisiin eläkkeen laskennassa käytettävää palkan ylärajaa. Sairaus-, äitiys- ja työttömyyspäiväraha ovat eläkkeeseen oikeuttavaa tuloa vakuutusmaksua määrittäessä. Alle 23 000 kruunun vuosituloista vakuutusmaksua ei peritä. Kun tulot ylittävät tämän rajan, peritään vakuutusmaksu koko tulosta niin, että vakuutusmaksu voi olla enintään 25 % rajatulon (23 000 NOK/v) ylittävästä tulosta. Tällä rajoituksella estetään maksun nouseminen kohtuuttoman korkeaksi, jos vuosiansiot jäävät lähelle rajatuloa.

12 Norja

Itsenäisten yrittäjien vakuutusmaksu on 10,7 % eläkkeen perusteena olevasta yrittäjätulosta kaksitoistakertaiseen perusmäärään asti (perusmäärästä ks. 2.1.5). Tämän ylittävistä tulosta maksu on 7,8 prosenttia 16,75 ja/tai 134 -kertaiseen perusmäärään asti yrittäjryhmästä riippuen.

Muusta kuin palkka- ja yrittäjätulosta (esim. eläkkeistä) vakuutusmaksu on 3 %. Tämän suuruista vakuutusmaksua peritään myös alle 17-vuotiailta ja 69 vuotta täyttäneiltä vakuutetuilta. Vapaaehtoisesti vakuutukseen kuuluvilta ja vakuutetuilta, jotka eivät ole Norjassa verovelvollisia, peritään Stortingin erikseen määräämä maksu.

Työnantajan vakuutusmaksut peritään koko työnantajan palkkasummasta. Maksun suuruus riippuu työntekijän asuinkunnasta. Kunnat on jaettu viiteen vyöhykkeeseen niiden maantieteellisen sijainnin ja taloudellisen kehitystasteen mukaan. Ensimmäisessä ja kalleimmassa vyöhykkeessä, johon kuuluvat mm. suuret kaupungit, maksu on 14,1 % palkasta. Toisessa vyöhykkeessä maksu on 10,6 %, kolmannessa 6,4 % ja neljännessä 5,1 %. Alimmassa, viidennessä vyöhykkeessä, johon kuuluvat pohjoisimmat kunnat, työnantajamaksua ei peritä lainkaan. Yli 16-kertaisen perusmäärän ylittävistä palkan osasta peritään työnantajalta ylimääräinen 12,5 %:n suuruinen vakuutusmaksu.

1.7.2002 tuli voimaan alennetut työnantajamaksut työntekijöistä, jotka ovat täyttäneet 62 vuotta. Työnantajamaksut ovat ensimmäisessä vyöhykkeessä 10,1 %, toisessa 6,6 %, kolmannessa 2,4 % ja neljännessä 1,1% palkasta. Alennetut maksut eivät kuitenkaan koske kaikkien alojen työntekijöitä. Tietyillä aloilla työnantajan tulee maksaa korkeinta maksua 62 vuotta täyttäneistä työntekijöistään (14,1 % tai 10,1 %) työntekijän asuinpaikasta riippumatta.

Valtio osallistuu kansanvakuutuksen rahoitukseen siltä osin kuin vakuutusmaksut eivät riitä kattamaan menoja. Valtio rahoittaa lisäksi kokonaan joitakin erityisetuksia kuten työkyvyttömyyseläkkeeseen maksettavan perus- ja hoitolisän, nuorina vammautuneille maksettavan vähimmäislisäeläkkeen, väliaikaisen leskenetuuden sekä perhehoitajien leskeneläkkeen. Vuonna 2001 valtion maksuosuus oli yhteensä 29,5 % koko kansanvakuutuksen menoista.

2.1.3 Verotus

Työnantaja voi vähentää maksamansa kansanvakuutusmaksut verotuksessa. Pakollinen työntekijämaksu ei sen sijaan ole vähennyskelpoinen.

Eläkkeet ovat yleensä veronalaista tuloa kertakorvauksena maksettavia etuuksia lukuun ottamatta. Jos eläkeläisen tulot ovat määrättyä alarajaa pienemmät, ei eläkkeestä kuitenkaan peritä veroa eikä vakuutusmaksua. Eläkeläisten verotus poikkeaa palkansaajien verotuksesta myös silloin, kun tulot ylittävät verottoman tulon rajan. Verot ja vakuutusmaksut suhteessa nettotuloon voivat yhteensä olla enintään 55 % rajatulon ylittävästä tulosta. Näitä verorajoituksia sovelletaan vain määrättyyn ylätulorajaan asti. Jos eläketulot ylittävät tämän rajan, myönnetään vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeellä oleville erityinen eläketulovähennys.

2.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on asumis- tai työskentelyaika Norjassa. Vähimmäisvakuutusaikoja laskettaessa otetaan huomioon 16:n ja 67:n ikävuoden välinen vakuutusaika.

2.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Kansanvakuutuksen peruseläkkeeseen (grunnpensjon) ja eläkelisään (særtilllegg) ovat oikeutettuja vakuutetut, jotka ovat asuneet maassa vähintään kolme vuotta 16:n ja 66:n ikävuoden välillä. Henkilö, joka ei enää ole vakuutettu, on oikeutettu eläkkeeseen, jos hän on asunut maassa vähintään 20 vuotta tai hänellä on oikeus kansanvakuutuksen lisäeläkkeeseen. Täyden peruseläkkeen ja eläkelisän saamiseksi asumisaikaa täytyy olla 40 vuotta. Peruseläke ja eläkelisä muodostavat yhdessä vähimmäiseläkkeen (minstepensjon).

Vanhuuseläke maksetaan 67 vuotta täyttäneelle. Eläkettä ei myönnetä varhennettuna. Muista mahdollisuuksista siirtyä vanhuuseläkkeelle ennen 67 vuoden ikää on kerrottu kohdassa 3.2. Ansiotulot vähentävät eläkettä 67:n ja 70:n ikävuoden välillä, siten että eläkkeestä vähennetään 40 % kaksinkertaisen perusmäärän ylittävistä tuloista.

Eläkkeen määräytyminen

Yksin asuvalle maksettava täysi peruseläke ilman eläkelisää on ns. perusmäärän (grunnbeløpet,G) suuruinen. Tämän suuruinen on eläke myös eläkeläiselle, jonka puoliso tai avopuoliso ei saa kansaneläkettä tai tulot

12 Norja

eivät ylitä kaksinkertaista perusmäärää (108 340 kruunua, n. 13 759 € vuodessa). Aviopuolisoihin rinnastetaan rekisteröidyssä parisuhteessa elävät. 1.5.2002 alkaen peruseläke on 54 168 kruunua (n. 6 879 €) vuodessa ja 4 514 kruunua (n. 573 €) kuukaudessa.

Jos molemmat puoliset saavat kansaneläkettä, on eläke kummallekin 75 % perusmäärästä eli 3 386 kruunua kuukaudessa (n. 430 €). Jos puolison tulot ylittävät kaksinkertaisen perusmäärän, on eläke samoin 75 % perusmäärästä.

Eläkkeeseen maksetaan eläkelisää niille eläkkeensaajille, joilla ei ole oikeutta lisäeläkkeeseen tai joiden lisäeläke on pieni. Lisäeläke pienentää eläkelisää koko määrällään. Täysi eläkelisä on yksinasuvalle ja eläkeläiselle, jonka puoliso ei saa kansaneläkettä, 79,33 % perusmäärästä eli 1.5.2002 alkaen 3 581 kruunua kuukaudessa (n. 454 €). Jos eläkkeensaajan huollettava puoliso on 60 vuotta täyttänyt, maksetaan eläkelisä kaksinkertaisena.

Jos molemmat puoliset saavat vähimmäiseläkettä, on eläkelisän määrä molemmille sama kuin yksinasuvalle eläkkeensaajalle. Jos toisen puolison lisäeläke on niin suuri, että hänellä ei ole oikeutta eläkelisään, maksetaan eläkelisä toisellekin puolisolle alennettuna. Eläkelisä on tällöin 74 % perusmäärästä eli 3 340 kruunua kuukaudessa (n. 424 €). Eläkelisää maksetaan eläkeläispariskunnalle kuitenkin aina vähintään niin paljon, että eläkelisä ja lisäeläkkeet yhteensä ovat kaksi kertaa yksinasuvalle eläkeläiselle maksettavan eläkelisän suuruiset.

Eläkkeeseen voidaan eläkkeensaajan tuloista riippuen maksaa puoliskorotusta, jos puoliso (määrätyin edellytyksin myös avopuoliso) ei ole kansaneläkkeen saaja, mutta on eläkkeensaajan huollettava. Puoliso katsotaan huollettavaksi, jos hänen vuositulonsa eivät ylitä perusmäärää. Täysi puoliskorotus on 50 % eläkkeensaajan peruseläkkeen määrästä. Se pienenee 50 prosentilla siitä ansio- ja eläketulojen osasta, joka ylittää eläkeläispariskunnan vähimmäiseläkkeen (peruseläke ja eläkelisä) korotettuna 25 prosentilla perusmäärästä.

Lapsikorotusta voidaan maksaa eläkkeensaajalle, jolla on alle 18-vuotiaita huollettavia lapsia. Korotus on tuloharkintainen. Huomioon otetaan sekä eläkkeensaajan että hänen puolisonsa tai avopuolionsa työ- ja eläketulot. Lapsikorotus pienenee samoin kuin puoliskorotus, mutta tulo rajaa, jonka ylittävät tulot pienentävät eläkettä, korotetaan 30 % perusmäärästä jokaisesta huollettavasta lapsesta. Täysimääräinen lapsikorotus on 40 % perusmäärästä lasta kohti.

Jos 67–70-vuotias eläkeläinen jatkaa työskentelyä ja hänen ansiotulonsa ylittävät kaksinkertaisen perusmäärän, pienennetään eläkettä 40 prosentilla ylitteen määrästä.

Jos vakuutusaikaa ei ole täyttä 40 vuotta, pienenee eläkkeen perusmäärä, siihen mahdollisesti maksettava puoliso- ja lapsikorotus sekä eläkelisä 1/40 jokaista puuttuvaa vuotta kohti.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan yleensä kerran vuodessa yleisten palkankorotusten yhteydessä. Tarkistukset ovat tulleet voimaan toukokuun alusta lukien. Tarkistus tehdään muuttamalla perusmäärää hintatason ja yleisen elintason nousun mukaisesti. Hintatason muutosta mitataan kuluttajahintaindeksin muutoksella ja elintason nousua aktiiviväestön ansiotasossa tapahtuneen muutoksen perusteella. Perusmäärä ei kuitenkaan seuraa automaattisesti indeksien muutosta, vaan Stortinget (Norjan kansanedustuslaitos) harkitsee perusmäärän muutoksen joka kerta erikseen.

Eläkkeen maksaminen

Vanhuuseläkkeen ottamista voidaan myöhentää kokonaan tai osittain 70 vuoden ikään asti. Ennen 70 vuoden ikää eläkkeen maksaminen riippuu eläkkeensaajan mahdollisista jäljellä olevista työtuloista. Eläke pienenee tai sitä ei makseta lainkaan, jos työtulot ylittävät määrätyn rajamäärän (ks. edellä kohta eläkkeen määräytyminen). Eläke maksetaan kuukausittain aikaisintaan eläkkeensaajan 67 vuoden täyttämistä seuraavan kuukauden alusta.

2.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Kansanvakuutuksen työkyvyttömyyseläke (uførepensjon) muodostuu asumisperusteisesta peruseläkkeestä, eläkelisästä ja erityisistä lisäosista sekä ansioihin suhteutetusta lisäeläkkeestä. Lisäeläketurvaa koskevia erityismääräyksiä tarkastellaan luvussa 3.

Oikeus eläkkeeseen

Kansanvakuutuksen peruseläkkeenä maksettava työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 18–66-vuotiaalle, Norjassa asuvalle vakuutetulle. Eläk-

12 Norja

keen myöntämisen alaikärajaa korotettiin 16:sta 18 vuoteen vuoden 1998 alusta. Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi edellytetään pääsääntöisesti, että vakuutettu on asunut maassa vähintään kolme vuotta välittömästi ennen työkyvyttömyyden alkamista. Tätä kolmen vuoden välitöntä asumisaikaa ei edellytetä niiltä, jotka ovat asuneet Norjassa vähintään 20 vuotta.

Täyden eläkkeen saaminen edellyttää, että asumisaikaa ns. tuleva aika mukaan lukien on vähintään 40 vuotta 16:n ja 66 ikävuoden välisenä aikana. Eläke myönnetään koko tulevalta ajalta, jos eläkkeensaaja on asunut Norjassa vähintään 4/5 16 ikävuoden ja eläketapahtuman välisestä ajasta tai jos hän oli alle 16-vuotias tullessaan työkyvyttömäksi. Muussa tapauksessa tuleva aika on 40 vuotta vähennettynä 4/5:lla 16 ikävuoden ja eläketapahtuman välisestä ajasta. Esimerkiksi, jos 40 vuoden iässä Norjaan tullut henkilö tulee työkyvyttömäksi 46 vuoden iässä, lasketaan tuleva aika seuraavasti: $40v - 4/5 \times (46v - 16v) = 16$ vuotta.

Jos vakuutetulle myönnetään lisäeläke, myönnetään aina asumisajasta riippumatta myös eläkepistevuosia vastaava osuus peruseläkkeestä.

Työkyvyttömyyseläke myönnetään vakuutetulle, jonka työkyky on sairauden, vian tai vamman vuoksi alentunut pysyvästi vähintään 50 % työssä, jota vakuutettu terveenä kykenisi tekemään. Eläkkeen lääketieteellisiä myöntämiskriteereitä tiukennettiin vuonna 1991 ja edelleen kesäkuussa 1995 niin, että pääsyyntä työkyvyttömyyteen tulee olla sairaus, joka täyttää lääketieteellisen sairauden käsitteen kriteerit. Vasta tämän edellytyksen täytyessä voidaan yksilöllisesti arvioida työmarkkinatilanteen vaikutusta työkyvyttömyysasteeseen. Aikaisemmin työmarkkinasyillä oli keskeisempi merkitys erityisesti arvioitaessa ikääntyneiden työntekijöiden työkykyä.

Vakuutetun voidaan edellyttää ottavan vastaan kaikkea työtä, jota hän kykenisi tekemään. Vakuutetun voidaan myös edellyttää osallistuvan uudelleen koulutukseen tai muuttavan asuinpaikkakuntaa työtä saadakseen. Eläke voidaan kuitenkin myöntää myös kotityötä tehneelle vakuutetulle, joka on tullut työkyvyttömäksi tähän työhön. Ennen työkyvyttömyyseläkkeen myöntämistä on selvitettävä kuntouttamismahdollisuudet. Kuntouttamisajalta maksetaan kuntoutusrahaa.

Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien mahdollisuuksia palata työelämään pyritään parantamaan toukokuussa 1997 voimaan tulleilla lainmuutoksilla. Eläke voidaan jättää lepäämään kolmen vuoden työkokeilun ajaksi. Jos työkokeilu ei onnistu, voi eläkkeelle palata ilman uutta hakemusta. Työkyvyttömyyseläkkeellä ollessa voi myös ansaita aikaisempaa enemmän ilman, että työkyvyttömyyttä arvioidaan uudelleen. Aikaisemmin tuloaraja oli puolet perusmäärästä ja nykyisin perusmäärän verran.

Työskentelyn lisäämiseen ja työkyvyttömyyseläkemenojen pienentämiseen pyritään myös kokeilulla, jossa osatyökyvyttömyyseläke voidaan työhön osittain palaavalle maksaa vielä 20 %:n työkyvyttömyyden perusteella. Edellytyksenä on, että työkyvyttömyyseläkettä on maksettu vuoden ajalta ennen työskentelyn lisäämistä. Eläke on vastaavasti 20 % eläkeperusteesta.

Eläkkeen määräytyminen

Työkyvyttömyyseläkkeen määrä riippuu työkyvyttömyyden asteesta. Täysi työkyvyttömyyseläke on sen vanhuuseläkkeen suuruinen, jonka vakuutettu olisi saanut, jos hän olisi jatkanut työntekoa eläkeikään saakka. Osatyökyvyttömyyseläke on työkyvyttömyysprosentin suuruinen osuus eli 50 - 90 % täydestä eläkkeestä. Eläkkeeseen voidaan maksaa puolisorotus, lapsikorotus ja eläkelisä samoin perustein ja saman suuruisena kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. kohta 2.1.5).

Työkyvyttömyyseläkkeeseen voidaan lisäksi maksaa peruslisää (grunnstønad) ja hoitolisää (hjelpetønad). Peruslisä myönnetään, jos työkyvyttömyydestä aiheutuu huomattavia lisäkustannuksia. Peruslisä on porrastettu kuuteen suuruusluokkaan. Suurin peruslisä on 1.1.2002 alkaen 32 016 kruunua vuodessa (n. 339 €/kk) ja pienin 6 396 kruunua (n. 68 €/kk). Hoitolisä myönnetään erityisen avun tai hoidon tarpeessa olevalle työkyvyttömälle. Hoitolisä on porrastettu neljään suuruusluokkaan, joista kolmea suurinta voidaan maksaa vain alle 18-vuotiaalle. Suurin hoitolisä on 68 760 kruunua vuodessa (n. 728 €/kk) ja pienin 11 460 kruunua (n. 121 €/kk).

Kuntoutusrahan määräytymistä koskevia säännöksiä muutettiin vuoden 2002 alusta. Kuntoutusraha määräytyy joko työkyvyttömyyttä edeltäneen vuoden tulojen tai, jos se on vakuutetulle edullisempaa, kolmen työkyvyttömyyttä edeltäneen vuoden tulojen keskiarvon perusteella. Kuntoutusrahaa määrättäessä otetaan huomioon eläkkeen perusteena olevat tulot kuusinkertaiseen perusmäärään asti. Kuntoutusraha on 66 prosenttia em. laskentaperusteesta. Kuntoutusraha on 1,6-kertaa perusmäärä niille, joiden tulot ovat pienet tai joilla ei ole tuloja lainkaan. Työkyvyttömänä syntyneille tai alle 26-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleille maksettava kuntoutusraha on 2,4-kertaa perusmäärän suuruinen. Kuntoutusrahaan voidaan lisäksi maksaa lisää (17 kruunua/päivä, 1.1.2002) jokaisesta alle 18-vuotiaasta lapsesta.

12 Norja

Eläkkeen tarkistaminen

Työkyvyttömyyseläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan kuukausittain niin kauan kuin työkyvyttömyys jatkuu. Vuonna 1993 lainsäädäntöä muutettiin niin, että Kansanvakuutuslaitoksen tulee järjestelmällisesti seurata työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työkyvyttömyyden jatkumista. Eläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi, kun eläkkeensaaja täyttää vanhuuseläkeiän. Työskentelystä eläkkeelläolon ohessa ks. edellä kohta Oikeus eläkkeeseen.

2.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä voidaan maksaa nais- ja miesleskelle, avopuolisolle, edunjättäjän lapselle, entiselle aviopuolisolle ja joissakin tapauksissa myös muulle lähiomaiselle. Rekisteröidyssä parisuhteessa elävät rinnastetaan aviopuolisoihin, joten heillä on oikeus eläkkeeseen samoin kuin leskillä. Parisuhteen on voinut rekisteröidä 1.1.1994 alkaen. Kansanvakuutuksen perhe-eläke muodostuu peruseläkkeestä ja mahdollisesta eläkelisästä sekä lisäeläkkeestä. Eläkkeet ovat tulo- ja tarveharkintaisia. Perhe-eläkkeenä maksettavasta lisäeläkkeestä on kerrottu kohdassa 3.1.7.

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus leskeneläkkeenä maksettavaan peruseläkkeeseen on omista tuloista riippuen alle 67-vuotiaalla leskellä tai avopuolisolla, joka on vakuutettu ja jolla on oikeus kansanvakuutuksen eläkkeisiin, jos myös edunjättäjä oli vakuutettu ja työkykyinen tai eläkkeensaaja vähintään kolmen vuoden ajan välittömästi ennen kuolemaansa. Edunsaajan ei kuitenkaan tarvitse olla vakuutettu, jos joko edunsaaja tai edunjättäjä on asunut Norjassa vähintään 20 vuotta, tai jos edunjättäjällä oli oikeus lisäeläkkeeseen. Perhe-eläkkeenä maksettavaan lisäeläkkeeseen maksetaan aina myös eläkepiestevuosia vastaava osuus peruseläkkeestä.

Leskeneläkkeen saaminen edellyttää lisäksi, että avioliitto oli kestänyt vähintään viisi vuotta tai että leskellä on tai on ollut lapsia edunjättäjän kanssa tai että hän hoitaa edunjättäjän lapsia ja avioliitto ja lasten hoitoai-

ka puolison kuoleman jälkeen ovat yhteensä jatkuneet vähintään viisi vuotta.

Eronneella puolisollla on omista tuloista riippuen oikeus leskeneläkkeeseen, jos hän ei entisen puolisonsa kuollessa ollut avioitunut uudelleen, erosta oli kulunut vähemmän kuin viisi vuotta ja avioliitto oli kestänyt vähintään 25 vuotta tai 15 vuotta, jos avioliitosta on syntynyt lapsia.

Eläke voidaan myöntää tuloista riippuen myös naimattomalle lähiomaiselle, joka on hoitanut vähintään viiden vuoden ajan vanhempansa tai muuta lähisukulaista eikä sen vuoksi ole voinut olla kodin ulkopuolella ansiotyössä eikä oman työkyvyn huonontumisen vuoksi voi enää mennä ansiotyöhön vanhempansa tai lähiomaisen kuoltua.

Väliaikaista leskenetuutta voidaan maksaa leskelle tai avopuolisolle, jota edunjähttäjä on elättänyt ja, joka tilapäisesti on kykenemätön elättämään itseään puolison kuoleman jälkeen. Väliaikaista leskenetuutta voidaan maksaa, jos oikeutta leskeneläkkeeseen ei ole tai ennen varsinaisen leskeneläkkeen myöntämistä. Väliaikaista etuutta maksetaan, jos leski hoitaa pieniä lapsia, osallistuu ammattikoulutukseen, työharjoitteluun tai etsii työtä.

Leskelle voidaan maksaa tilapäisesti myös koulutus- ja lastenhoitoavustusta sekä eräitä muita avustuksia. Näitä avustuksia voidaan maksaa vaikka edunjähttäjä ei olisi ollut vakuutettuna edellä mainittua vähimmäisai-kaa. Edunsaajan tulee kuitenkin olla vakuutettu.

Lapseneläkkeeseen on vanhempansa jälkeen oikeus alle 18-vuotiaalla lapsella, joka on vakuutettu ja oikeutettu kansanvakuutuksen eläkkeisiin, jos myös edunjähttäjä oli vakuutettu ja työkykyinen tai eläkkeellä vähintään kolme vuotta välittömästi ennen kuolemaansa. Täysorvolla lapsella on oikeus eläkkeeseen 20-vuotiaaksi asti, jos hän opiskelee päätoimisesti.

Eläkkeen määräytyminen

Peruseläkkeenä maksettava täysi leskeneläke on ns. perusmäärän suuruinen, 1.5.2002 alkaen 54 170 kruunua (n. 6 880 €) vuodessa ja 4 514 kruunua kuukaudessa (n. 573 €). Eläkkeeseen voidaan maksaa eläkelisää samoin perustein kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 2.1.5). Jos lesken omat ansiot ylittävät puolet perusmäärästä, vähennetään täyttä eläkettä 40 prosentilla ylitteestä. Todellisten ansiotulojen lisäksi otetaan huomioon myös se ansiotulo, joka asianomaisen voidaan ansiokyky ja ansiomahdollisuudet huomioon ottaen olettaa saavan. Vuodesta 2002 alkaen oletusarvona

12 Norja

on, että alle 55-vuotiaan lesken tulot ovat kaksi kertaa perusmäärän suuriset. Tällöin esimerkiksi leski, jolla ei ole ansiotuloja tulee saamaan 32 502 kruunua pienemmän leskeneläkkeen, ellei leskellä ole esittäviä painavia syitä sille, että hän ei ole ansiotyössä.

Jos edunjättäjällä ei ollut oikeutta täyteen vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeeseen puuttuvan asumisajan vuoksi, maksetaan myös leskeneläke vastaavasti vähennettynä.

Väliaikainen leskenetuus määräytyy samoin kuin leskeneläke.

Puoliorvon eläke on ensimmäiselle lapselle 40 % perusmäärästä vuodessa ja seuraaville 25 % kullekin. Jos molemmat vanhemmat ovat kuolleet, maksetaan ensimmäiselle lapselle vanhempien leskeneläkkeistä suurempi. Toisen lapsen eläke on 40 % perusmäärästä ja kunkin seuraavan 25 %. Sisarusten eläkkeet lasketaan yhteen ja maksetaan samansuuruisena kullekin. Jos edunjättäjällä ei ollut oikeutta täyteen vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeeseen puuttuvan asumisajan vuoksi, maksetaan lapseneläkkeet vastaavasti vähennettyinä.

Eläkkeen tarkistaminen

Perhe-eläkkeitä tarkistetaan perusmäärän muutoksen mukaisesti samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. kohta 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton tai muuttaa avioliittoon ja avopuolisoilla on yhteisiä lapsia. Jos uusi liitto päättyy eroon kahden vuoden sisällä, leskeneläkkeen maksaminen voidaan aloittaa uudelleen. Jos uusi puoliso kuolee, leskeneläkkeen maksaminen aloitetaan tämän avio- tai avioliiton perusteella sen kestoista riippumatta.

Leskeneläke lakkaa, kun leskelle myönnetään työkyvyttömyyseläke tai vanhuuseläke. Jos oma eläke on pienempi kuin aikaisempi leskeneläke, voidaan erotus maksaa oman eläkkeen lisänä.

3 Työeläketurva

3.1 Kansanvakuutuksen lisäeläke

Kansanvakuutuksen lisäeläkejärjestelmä tuli voimaan vuonna 1967. Järjestelmää on uudistettu merkittävästi vuoden 1992 alusta, jolloin mm. eläkkeen karttumissääntöjä muutettiin. Työansioden mukaan karttuva lisäeläke on kiinteä osa kansanvakuutuksen muuta eläketurvaa. Peruseläke, mahdollinen eläkelisä ja lisäeläke maksetaan edunsaajalle yhtenä eläkkeenä.

3.1.1 Hallinto

Kansanvakuutuksen lisäeläkkeiden hallinnosta vastaavat samat viranomaiset kuin peruseläkkeiden ja muiden kansanvakuutusetuuksien hallinnosta (ks. 2.1.1).

3.1.2 Rahoitus

Kansanvakuutusetuuksien rahoitusta on selvitetty kohdassa 2.1.2.

3.1.3 Verotus

Lakisääteisten eläkkeiden verotuksesta ks. kohta 2.1.3.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on työskenntelyaika Norjassa 16 ikävuoden täyttämisen jälkeen enintään sen vuoden loppuun, jona työntekijä täyttää 69 vuotta, jos hän on edelleen ansiotyössä. Eläkettä karttuu sellaiselta vakuutusvuodelta, jona ansiot ovat vähintään ns. perusmäärän suuruiset. Vakuutusaikaa ovat myös, sairaus-, äitiys- ja työttömyyspäiväraha-kaudet. Lisäksi eläkettä karttuu vuodesta 1992 alkaen alle 7-vuotiaan lapsen, vammaisen, sairaan tai vanhuksen palkattoman kotihoidon ajalta.

12 Norja

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Lisäeläkkeen saamiseksi eläkepisteitä tulee olla vähintään kolmelta vuodelta vuoden 1966 jälkeen. Täysi eläke karttuu 40 vuodessa. Jos eläkepisteitä on vähemmän kuin 40 vuodelta, pienenee eläke 1/40:lla puuttuvaa vuotta kohti.

Niihin, jotka ovat järjestelmän tullessa voimaan vuonna 1967 olleet sen ikäisiä, ettei heillä ole ollut mahdollisuutta kartuttaa täyttä eläkettä, sovelletaan siirtymäkauden säännöksiä. Niiden mukaan vuosina 1918–1936 syntyneet saavat täyden lisäeläkkeen, jos he ovat kartuttaneet eläkepisteitä jokaiselta vuodelta vuodesta 1967 alkaen siihen vuoteen asti, jona he täyttävät 69 vuotta. Siirtymäkauden säännöksiä ei sovelleta viisinkertaisen perusmäärän ylittävän työtulon osalta.

Alle 7-vuotiaan lapsen, vammaisen, sairaan tai vanhuksen kotihoitovuosilta karttavat eläkepisteet eivät yksinään riitä synnyttämään eläkeoikeutta. Ne voivat kartuttaa eläkettä vain henkilölle, jolla muutenkin on eläkepisteitä. Muiden kuin alle 7-vuotiaiden lasten kotihoidon osalta eläkepisteiden karttumista on erikseen haettava vakuutustoimistosta kahden vuoden sisällä sen kalenterivuoden päättymisestä, jona hoitotyötä on tehty.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen määräytymistä koskevia säännöksiä muutettiin 1.1.1992 alkaen. Eläke määräytyy nyt vanhojen sääntöjen mukaan muutosta edeltävältä ajalta ja uusien sääntöjen mukaan sen jälkeiseltä ajalta.

Lisäeläkkeen suuruus määräytyy työvuosien ja vuositulojen mukaan. Jokaiselta työskentelyvuodelta määrätään vuosityötulojen mukaan ns. eläkepisteet. Vuoden 1992 jälkeiseltä ajalta otetaan eläkepisteitä määrättäessä huomioon koko perusmäärän ylittävä vuositulo kuusinkertaiseen perusmäärään asti. Tämän ylittävistä tuloista otetaan huomioon kolmannes kaksitoistakertaiseen perusmäärään asti. 1.5.2002 alkaen perusmäärä on 54 170 kruunua (n. 6 880 €), kuusinkertainen perusmäärä 325 020 kruunua (n. 41 278 €) ja kaksitoistakertainen perusmäärä 650 040 kruunua (82 555 €).

Vuoden aikana karttuneet eläkepisteet saadaan enintään kuusinkertaisen perusmäärän suuristen tulojen osalta vähentämällä eläkkeen perusteena

olevista tuloista perusmäärä ja jakamalla erotus perusmäärällä. 6–12-ker-
taisen perusmäärän suuruiset tulot jaetaan kolminkertaisella perusmääräl-
lä. Eläkepisteitä voi vuoden 1992 alusta lukien karttua vuodessa enin-
tään 7.

Vuotta 1992 edeltävältä ajalta eläkkeen perusteena olevien tulojen yläraja
on korkeampi. Perusmäärän ylittävät tulot otetaan kokonaan huomioon
kahdeksankertaiseen perusmäärään ja kolmannes tuloista kaksitoistaker-
taiseen perusmäärään asti. Eläkepisteiden enimmäismäärä vuotta 1992
edeltävältä ajalta on 8,33.

Vanhuuseläkettä laskettaessa eläkkeellejäämisvuoden perusmäärä kerro-
taan kahdenkymmenen parhaan vuoden eläkepisteiden keskiarvolla. Jos
eläkepisteitä ei ole 20 vuodelta, lasketaan eläkepisteiden keskiarvo kaikis-
ta eläkepistevuosista. Lisäeläke on 1.1.1992 jälkeiseltä ajalta 42 % ja sitä
edeltävältä ajalta 45 % näin saadusta eläkkeen perusteena olevasta pal-
kasta.

Alle 7-vuotiaan lapsen, vammaisen, sairaan tai vanhuksen kotihoidon ajal-
ta eläkepisteitä karttuu kolme vuodessa. Vuonna 2002 tämä vastaa noin
205 440 kruunun vuositulo. Työskentelyvuosien eläkepisteiden määrällä
ei ole vaikutusta näiden hoitovuosien eläkepisteiden määrään. Siten esi-
merkiksi henkilö, joka aikaisemmasta palkkatyöstä on kartuttanut yhden
eläkepisteen vuodessa, kartuttaa lasten kotihoidon ajalta kolme pistettä.
Sillä, onko hoitaja ollut töissä ennen lapsenhoitovuosia, ei myöskään ole
merkitystä vanhuuseläkettä määrättäessä.

Työtulojen perusteella karttuvia eläkepisteitä ei lasketa lapsenhoidon pe-
rusteella karttuvien pisteiden päälle. Jos lapsenhoidon ohessa tehdystä
ansiotyöstä karttuu vähemmän kuin kolme eläkepistettä, täydennetään
vuoden eläkepisteet kolmeen. Jos ansiotyöstä jo itsessään karttuu kolme
pistettä, menetetään lapsenhoidosta saatavat pisteet.

Eläkkeen tarkistaminen

Lisäeläkkeitä tarkistetaan samoin kuin peruseläkkeitä perusmäärän arvoa
muuttamalla (ks. kohta 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen maksamisesta ks. kohta 2.1.5.

12 Norja

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Oikeus eläkkeeseen

Lisäeläke voidaan myöntää 18–67-vuotiaalle vakuutetulle, joka on kuullut kansanvakuutukseen vähintään kolme vuotta välittömästi ennen eläketapahtumaa.

Eläkkeen myöntäminen ns. tulevalta ajalta (aika eläketapahtumavuodesta vuoteen, jona vakuutettu täyttää 66 vuotta) edellyttää lisäksi, että eläkkeenhakijalla on eläkkeelle siirtymisajankohtana 1) vähintään perusmäärän suuruiset vuositulot tai, että 2) hänellä on eläkepisteitä edelliseltä vuodelta tai että hän oli silloin suorittamassa varusmiespalvelua tai siviilipalvelua tai, että 3) hänellä on eläkepisteitä vähintään kolmelta vuodelta viimeisten neljän kalenterivuoden aikana (eläkepisteistä ks. eläkkeen määräytyminen).

Täyden eläkkeen saamiseksi eläkepisteitä tulee tuleva aika mukaan lukien olla 40 vuodelta. Työkyvyttömänä syntyneille tai alle 26-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleille on kuitenkin taattu määrätty vähimmäislisäeläke todellisten eläkepisteiden määrästä riippumatta. Nuorena työkyvyttömäksi tulleet säilyttävät oikeuden takuueläkkeeseen 36-vuotiaaksi, vaikka he olisivat työelämässä. Eläkettä tulee kuitenkin hakea ennen kuin on täyttänyt 36 vuotta. Tarkoituksena on, että takuueläke ja pelko sen menettämisestä ei tulisi esteeksi työhön menemiselle.

Työkyvyttömyyteen liittyvät myöntämiskriteerit ovat samat kuin peruseläkkeessä (ks. 2.1.6).

Eläkkeen määräytyminen

Työkyvyttömyyseläkkeenä maksettava lisäeläke määräytyy siten, että tulevaan aikaan sisältyville vuosille annetaan määrätty laskennallinen eläkepisteiden arvo ja eläke lasketaan sen jälkeen samoin kuin vanhuuseläke (ks. 3.1.5).

Tulevan ajan eläkepisteiden arvo on joko kolmen työkyvyttömyyttä edeltäneen vuoden eläkepisteiden keskiarvo tai, jos se on vakuutetulle edullisempaa, todellisten eläkepistevuosien keskiarvo siten, että puolet huonoimmista vuosista jätetään pois. Lopullinen eläke määrätään 20 parhaan vuoden eläkepisteiden keskiarvon perusteella samoin kuin vanhuuseläke.

Työkyvyttömänä syntyneen tai alle 26-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen vähimmäislisäeläke määräytyy siten, että tulevan ajan eläkepisteiden keskiarvoksi määrätään vähintään 3,3. Vuosina 1931–40 syntyneiden, nuorena työkyvyttömäksi tulleiden vähimmäislisäeläkettä laskettaessa ns. lopullisen eläkepisteen arvoksi (sluttpoengtalet = eläkepisteiden keskiarvo) otetaan eläkettä määrättäessä vähintään 3,3 pistettä.

Eläkkeen tarkistaminen

Työkyvyttömyyseläkkeenä maksettavaa lisäeläkettä tarkistetaan samoin kuin muitakin kansanvakuutuksen eläkkeitä perusmäärän arvoa muuttamalla (ks. 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen maksamisesta ja lepäämään jättämisestä ks. 2.1.6. Oikeus eläkkeeseen.

3.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä maksetaan lisäeläkkeeseen oikeutetun edunjättäjän jälkeä leskelle ja muille lähiomaisille samoin kuin peruseläkettä (ks. 2.1.7). Lapseneläkettä maksetaan lisäeläkkeenä kuitenkin vain täysorvoille, jolloin leskeneläke maksetaan lesken sijasta heille.

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus eläkkeeseen edellyttää, että edunjättäjä oli vakuutettu tai lisäeläkkeen saaja vähintään kolme vuotta välittömästi ennen kuolemaansa. Edunsaajan ei tarvitse olla vakuutettu. Muuten eläke myönnetään samoin edellytyksin kuin perhe-eläkkeenä maksettava peruseläke (ks. 2.1.7).

Jos leskellä ei ole oikeutta leskeneläkkeeseen, voidaan hänelle maksaa väliaikaista leskenetuutta. Sen myöntämisedellytyksistä on kerrottu edellä kohdassa 2.1.7.

12 Norja

Eläkkeen määräytyminen

Leskeneläke on 55 % maksussa olleesta tai siitä työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeestä, johon edunjättäjällä olisi täyden työkyvyttömyyden perusteella ollut oikeus. Lesken omat tulot vähentävät sekä lisäeläkettä että peruseläkettä.

Väliaikainen leskenetuus on samansuuruinen kuin leskeneläke.

Lapseneläke määräytyy siten kuin luvussa 2.1.7. Eläkkeen määräytyminen on kerrottu.

Eläkkeen tarkistaminen

Perhe-eläkkeenä maksettavaa lisäeläkettä tarkistetaan samoin kuin muita kansanvakuutuksen eläkkeitä (ks. 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen maksamisesta ks. 2.1.7.

3.2 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Kansanvakuutuksesta ei ole mahdollista saada vanhuuseläkettä ennen 67 vuoden ikää. Norjassa on kansanvakuutuksen lisäksi ammatti-, toimiala- ja työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä, joista osa on lakisääteisiä, osa laajoihin työmarkkinasopimukseen ja osa työpaikkakohtaisiin sopimukseen perustuvia. Joissakin näistä lisäeläkejärjestelmistä on kansanvakuutuksen eläkeikää alempia eläkeikiä. Osa järjestelmistä myöntääkin nykyisin vain varhennettuja vanhuuseläkkeitä, jotka lakkaavat, kun oikeus yleiseen lisäeläkkeeseen alkaa.

Vaikka julkisen sektorin lisäeläkejärjestelmissä yleinen vanhuuseläkeikä on yleensä 70 vuotta, on joillakin toimialoilla kansanvakuutuksen eläkeikää alempiakin eläkeikiä. Pelkästään varhennettuja vanhuuseläkkeitä myöntävät nykyisin kalastajien, merimiesten ja metsätyöntekijöiden lisäeläkejärjestelmät. Näitä ei tässä tarkastella lähemmin.

Yksityisen sektorin työnantajakohtaisissa eläkejärjestelmissä varhennetut eläkeiät ovat harvinaisia, koska yritys saa yleensä täyden verohyödyn lisäeläkejärjestelmästä vain, jos vanhuuseläkeikä on vähintään 67 vuotta.

Joidenkin ammattiryhmien kohdalla matalammat eläkeiät ovat kuitenkin sallittuja.

Palkansaajien varhaiseläke (AFP)

Keskeiset työmarkkinajärjestöt sopivat vuoden 1988 tuloneuvotteluissa, että työntekijöille järjestetään mahdollisuus siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle ennen 67 vuoden ikää. Julkisella sektorilla tällainen varhaiseläke (avtalefestet pensjon, AFP) liitettiin lisäeläkejärjestelmien osaksi. Käytännössä lähes kaikki julkisen sektorin työntekijät kuuluvat näihin lisäeläkejärjestelmiin.

Yksityisen sektorin työntekijöistä eri arvioiden mukaan 40–60 % työskentelee yrityksissä, jotka kuuluvat AFP-järjestelmään. Eri työmarkkinajärjestöt ovat solmineet omat sopimuksensa, ja ne voivat jossain määrin poiketa toisistaan. Seuraavassa on kuvattu suurimman työntekijäjärjestön LO:n ja työnantajajärjestön NHO:n välistä sopimusta.

AFP-eläke voidaan maaliskuusta 1998 alkaen myöntää 62 vuotta täyttäneelle työntekijälle. Järjestelmän tullessa voimaan vuonna 1989 eläkeikä oli 66 vuotta. Sen jälkeen eläkeikää on alennettu useaan otteeseen. Nykyisestä eläkeiästä sovittiin keskeisten työmarkkinajärjestöjen neuvotteluissa keväällä 1997.

AFP-eläkkeelle voi siirtyä vain suoraan työsuhteesta. Työsuhteen on täytynyt kestää vähintään kolme vuotta tai työntekijän on täytynyt kuulua AFP-järjestelmään jonkun toisen työnantajan palveluksessa yhteensä vähintään viisi vuotta. Työntekijällä tulee olla kansanvakuutuksen perusmäärän ylittävät vuositulot eläkkeellejäämisvuonna ja sitä edeltävänä vuonna. Lisäksi hänen on täytynyt kartuttaa kansanvakuutuksen lisäeläkettä vähintään 10 vuodelta 50 vuoden iän täyttämisen jälkeen. Kymmenenä parhaana vuotena koko lisäeläkkeen karttumisajalta tulee eläkkeen perusteena olevien tulojen olla vähintään kaksi kertaa perusmäärän suuruiset.

Varhaiseläke on yhtä suuri kuin se kansanvakuutuksen perus- ja lisäeläke, joka työntekijälle olisi maksettu yleisessä 67 vuoden eläkeiässä, jos hän olisi jatkanut työntekoa eläkeikään asti. Eläkkeeseen luetaan siten mukaan tuleva aika 66 ikävuoden täyttämisen loppuun asti. Eläkkeelläolo ei alenna 67 vuoden iässä maksuun tulevaa kansanvakuutuksen eläkettä. Eläkkeeseen maksetaan lisäksi verotonta lisäosaa 950 kruunua kuukaudessa. Huollettavasta puolisoista maksetaan puolisolisää. Puoliso katsotaan huollettavaksi, jos hänen vuositulonsa eivät ylitä kansanvakuutuksen perusmäärää. Lokakuun 1997 jälkeen eläkkeelle siirtyviä koskee

12 Norja

eläkekatto. Bruttoeläke saa olla korkeintaan 70 % aikaisemmasta bruttopalkasta.

Mikäli varhaiseläkkeelle siirtynyt työntekijä jatkaa työntekoa, vähentävät työtulot maksettavan eläkkeen määrää täysimääräisesti. Jos eläkkeensaajan todelliset tulot poikkeavat yli 15 000 kruunua vakuutetun kansanvakuutuslaitokselle ilmoittamista arvioiduista vuosituloista, lasketaan eläke uudelleen. Työtulojen ja eläkkeen yhdistämistä koskeva uudistus tuli voimaan 1.8.2000. Tätä ennen myönnettyjen eläkkeiden ja työtulojen määrittelyssä käytetään vanhoja sääntöjä, joiden mukaan kansanvakuutuksen perusmäärän ylittävistä tuloista 50 prosenttia pienentää eläkettä.

Eläkeläisten matalampi verotus koskee myös AFP-eläkkeellä olevia. Maan hallitus on ilmoittanut, että edullisesta verotuksesta tullaan luopumaan vuonna 2007, jolloin kansanvakuutuksen lisäeläkejärjestelmä on täysin voimassa. Hallitus on myös ilmoittanut harkitsevansa eläkepisteiden hyväksilukemisesta luopumista 67 vuoden ikään asti, mikä merkitsisi kansanvakuutuksen vanhuuseläkkeen pienenemistä.

Yksityisen sektorin palkansaajien varhaiseläkejärjestelmän hallinnosta vastaa työntekijäjärjestön (LO) ja työnantajajärjestön (NHO) muodostama hallitus ja sen alainen toimisto yhdessä Kansanvakuutuslaitoksen kanssa. Kansanvakuutuslaitos maksaa eläkkeet. Järjestelmän rahoittavat työnantajat ja valtio. Valtio maksaa 64 vuotta täyttäneiden eläkkeistä 40 %. Nuorempien eläkeläisten eläkkeet kustannetaan työnantajien vakuutusmaksuilla ja yrityksen omavastuusuudella.

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Julkisen sektorin laajoja kollektiivisia lisäeläkejärjestelmiä ja joidenkin yksityisten ammattiryhmien lisäeläkejärjestelmiä lukuun ottamatta lisäeläketurva perustuu Norjassa suurimmaksi osaksi työnantajakohtaisiin sopimuksiin. Työnantajakohtaiset eläkejärjestelmät ovat yleisiä. Ne kattavat lähes 40 % yksityisen sektorin työntekijöistä. Yrityskohtainen lisäeläketurva on yleisimmin järjestetty ryhmävakuutuksina vakuutusyhtiöissä, mutta viime vuosina myös työnantajien omat eläkekassat ovat yleistyneet. Eläkkeitä voidaan maksaa myös suoraan yrityksen varoista, mutta mahdolliset kirjanpidolliset varaukset eivät oikeuta verovähennyksiin.

Verolainsäädännössä on lisäeläketurvaa koskevat ns. eläkesäännöt, jotka lisäeläkejärjestelmän on täytettävä edullisen verokohtelun saamiseksi. Valtaosa yksityisen sektorin yritysten lisäeläketurvasta on järjestetty niin, että se täyttää nämä säännöt.

Vuodesta 2001 alkaen verovähennysoikeus koskee myös maksuperusteisia järjestelmiä. Aiemmin säännöt edellyttivät, että järjestelmän tuli olla etuusperusteinen.

Järjestelmiin voivat kuulua lähes kaikki työnantajan työntekijät lukuun ottamatta niitä, joilla työaika on alle 20 prosenttia kokoaikatyöstä. Etuusperusteiseen järjestelmään eivät voi kuulua ne työntekijät, joilla työsuhteen alkaessa on enintään kymmenen vuotta jäljellä eläkeikään. Alaikäraja järjestelmiin pääsemiseksi voi olla enintään 20 vuotta. Odotusaikojia ei ole.

Verosäännöt edellyttävät myös, että vanhuuseläkeikä on pääsääntöisesti vähintään 67 vuotta. Joidenkin ammattiryhmien kohdalla matalammat eläkeiät ovat kuitenkin sallittuja.

Etuudet

Etuusperusteisissa järjestelmissä vanhuuseläkkeen tavoitetaso on lakisääteiset eläkkeet mukaan lukien usein vähintään 60 % loppupalkasta kolmenkymmenen vakuutusvuoden jälkeen.

Korkein eläkkeen perusteena oleva palkka voi olla enintään 12 kertaa kansanvakuutuksen perusmäärän suuruinen (enintään 650 040 kruunua, n. 82 555 €).

Maksuperusteisissa järjestelmissä eläke määräytyy maksettujen maksujen ja niille saadun tuoton mukaan. Maksuperusteinen järjestelmä voi olla järjestetty niin, että vakuutettu voi itse valita sijoituskohteet. Tällöin vakuutettu saa sijoitustuotot eläketililleen, mutta myös sijoitusriski on kokonaan vakuutetulla. Mikäli vakuutettu ei voi vaikuttaa sijoituskohteiden valintaan, on järjestelmän taattava eläkevaroilta tietty vähimmäistuotto. Eläke tulee maksaa vähintään 10 vuoden annuiteettina.

Maksettava vanhuuseläke lakisääteiset eläkkeet mukaan lukien voi olla enintään 100 % palkasta kuusinkertaiseen perusmäärään asti ja 70 prosenttia tämän ylittävistä ansioista kaksitoistakertaiseen perusmäärään asti. Etuuskatto koskee sekä etuusperusteisesta että maksuperusteisesta järjestelmistä myönnettäviä eläkkeitä. Korkein maksettava eläke vuonna 2002 on siten 552 534 kruunua vuodessa (70 172 €).

12 Norja

Työkyvyttömyyseläkkeen määrä riippuu työkyvyttömyyden asteesta. Täysi työkyvyttömyyseläke on tavallisesti sen vanhuuseläkkeen suuruinen, johon työntekijällä olisi ollut oikeus, jos hän olisi jatkanut työntekoa vanhuuseläkeikään asti. Osatyökyvyttömyyseläke on työkyvyttömyysprosentin suuruinen osuus täydestä eläkkeestä. Työkyvyttömyys määritellään pääsääntöisesti samalla tavalla kuin kansanvakuutuksessa. Huollettavista lapsista maksetaan usein 10 % korotus lasta kohden.

Perhe-eläkkeenä maksetaan tavallisesti leskelle 50–60 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä tai siitä vanhuuseläkkeestä, joka olisi maksettu normaalissa vanhuuseläkeiässä. Eläkettä maksetaan myös vanhuuseläkeiän täyttäneelle leskelle.

Järjestelmistä maksetaan yleensä myös lapseneläkettä, joka ensimmäiselle lapselle on usein 40–50 % ja seuraaville 20–25 % edunjättäjän eläkkeestä. Lapseneläkettä maksetaan yleensä kunnes lapsi täyttää 21 vuotta.

Eläkeoikeuden tulee säilyä karttuneeseen eläkkeeseen työsuhteen päättymisen jälkeen, jos työntekijä on ollut järjestelmässä vähintään vuoden.

Työnantajalla ei ole ennen vuotta 2001 ollut lakisääteistä eikä yleensä myöskään sopimukseen perustuvaa velvoitetta tarkistaa maksussa olevia eläkkeitä. Käytännössä tarkistuksia on kuitenkin tehty. Vakuutusjärjestelyissä eläkkeisiin on maksettu bonuksia, muissa järjestelyissä työnantaja on korottanut eläkkeitä harkintansa mukaan. Vuodesta 2001 lähtien etuusperusteisista järjestelmistä maksettavia eläkkeitä tulee korottaa laskuperustekorona ylittävän tuoton osalta, kuitenkin enintään kansanvakuutuksen perusmäärän muutoksen mukaan.

Vakuutusmaksut ja verotus

Työnantaja kustantaa tavallisesti lisäeläketurvan kokonaan. Jos työntekijä osallistuu rahoitukseen, työntekijämaksu on tavallisesti 1–2 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta, kuitenkin enintään puolet koko maksusta.

Maksuperusteiseen järjestelmään maksettava maksu on joko kiinteä maksu tai prosenttiosuus palkasta. Kiinteä maksu voi olla enintään 20 prosenttia kansanvakuutuksen perusmäärästä. Maksu, joka määräytyy suhteessa palkkaan voi olla enintään 5 % kaksinkertaisen ja kuusinkertaisen perusmäärän välisestä tulosta ja 8 % tämän ylittävästä tulosta kaksitoistakertaiseen perusmäärään asti. Maksuja ei makseta, eikä myöskään eläkettä kerry, mikäli tulot jäävät alle kaksinkertaisen perusmäärän tai ovat yli kaksitoistakertaisen perusmäärän.

Sekä työnantajan että työntekijän maksut voidaan vähentää verotuksessa, jos järjestelmä täyttää verolainsäädännön eläkesäännöt. Työnantajan maksuista peritään kuitenkin sosiaalivakuutusmaksu samoin kuin palkkatuloista. Eläkevastuun kattamiseksi koottuja rahastoja ja niiden tuottoja ei veroteta.

Maksussa olevat lakisääteiset ja työnantajakohtaiset lisäeläkkeet ovat veronalaista tuloa.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Norjaa sitoo ETA-maana sosiaaliturvaa koskeva EU-asetus 1408/71 ja sen toimeenpanoasetus 574/72, joissa on määräyksiä vakuutukseen kuulumisesta ja toisen sopimusvaltion vakuutusaikojen hyväksilukemisesta sekä eläkkeiden määräytymisestä ja maksamisesta toiseen maahan EU- ja ETA-alueella. Asetus 1408/71 koskee ainoastaan EU- ja ETA-maiden kansalaisia. Sen lisäksi pohjoismaiden välillä on 1.1.1994 voimaan tullut uudistettu sosiaaliturvasopimus, jolla on merkitystä lähinnä niille pohjoismaissa asuville tai työskenteleville, joihin ei sovelleta EU-asetusten säännöksiä. Asetuksen ja sopimuksen määräyksiä ei tässä tarkastella lähemmin.

Asetus 1408/71 toimeenpanoasetuksineen ja pohjoismainen sosiaaliturvasopimus koskevat kansanvakuutusjärjestelmään kuuluvia perus- ja lisäeläkkeitä, mutta eivät muita eläkejärjestelmiä. Eläketurvan säilyminen ulkomaille muuttotilanteissa on tältä osin syytä selvittää järjestelmäkohtaisesti.

Norjan kansallisen lainsäädännön mukaan Norjan kansanvakuutukseen kuuluvat pääsääntöisesti kaikki, jotka asuvat tai työskentelevät maassa. Joitakin erityisryhmiä, kuten toisen valtion palveluksessa olevia, koskevat eri määräykset. Jonkin muun maan lainsäädännön mukaan pakollisesti vakuutettu henkilö voi anoa vapautusta vakuutuksesta. Norjan mannerjalustalla työskentelevät, jossain pohjoismaassa asuvat työntekijät kuuluvat Norjan kansanvakuutukseen.

Pakollinen kansanvakuutus Norjassa säilyy tilapäisen ulkomailta oleskelun aikana. Tilapäisenä pidetään enintään vuoden oleskelua, jos vakuutettu ei ole ulkomailta palkkatyössä. Vakuutus päättyy ennen vuoden määräaika, jos vakuutettu aloittaa palkkatyön oleskelumaassa.

Norjassa asuvat, jotka eivät kuulu vakuutukseen pakollisesti, voivat hakea vapaaehtoista jäsenyyttä. Vakuutukseen voi liittyä joko niin, että se kattaa

12 Norja

kaikki kansanvakuutusetuudet tai niin, että se kattaa vain sairausvakuutusetuudet. Myös ulkomailla asuvat, jotka eivät kuulu pakollisesti vakuutukseen, mutta ovat kuuluneet siihen vähintään kolme kalenterivuotta viimeisten viiden kalenterivuoden aikana, voivat anoa vapaaehtoista jäsenyyttä. Edellytyksenä on, että hakijalla on kiinteät sosiaaliset tai taloudelliset yhteydet Norjaan.

Kansallisen lainsäädännön mukaan kansanvakuutuksen peruseläke maksetaan ulkomaille, jos eläkkeensaaja on asunut Norjassa vähintään 20 vuotta 16 vuoden iän täyttämisen jälkeen. Lisäeläke maksetaan ulkomaille asumisajasta riippumatta. Lisäeläkkeen osana maksetaan aina myös peruseläke asumisajasta riippumatta.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Norjan talous on ollut vakaa koko 90-luvun ajan. Valtion budjetti on ollut ylijäämäinen, ja varoja on voitu siirtää valtion öljyrahastoon (Statens petroleumusfond). Väestön ikääntyminen ja kansanvakuutuksen lisäeläkejärjestelmän tuleminen täysin voimaan kasvattavat kuitenkin eläkemenoja tulevina vuosikymmeninä. Kun eläkemenojen osuus BKT:sta on nykyisin noin 8 prosenttia, sen on ennustettu nousevan 16 prosenttiin vuonna 2030.

Keskeinen eläkepoliittinen kysymys Norjassakin on se, kuinka todellista eläkkeellesiirtymisikää saataisiin nostettua. Keskimääräinen todellinen eläkkeellesiirtymisikä on nykyisin noin 60 vuotta. Korkeampaan todelliseen eläkeikään haluttaisiin päästä lisäämällä samalla joustoa eläkkeellesiirtymiseen. Erilaisia työn ja eläkkeelläolon yhdistämisen mahdollisuuksia on selvitetty useissa eri työryhmissä ja komiteoissa ja osin jo toteutettukin. Esimerkiksi vanhuuseläkkeen ohessa voi ansaita aikaisempaa enemmän 67–70-vuotiaana menettämättä eläkettä kokonaan. Myös työkyvyttömyyseläkkeen saajat voivat työskennellä enemmän eläkkeelläolon ohessa ja eläkkeen lepäämäänjättämismahdollisuuksia on niin ikään lisätty.

Työkyvyttömyyseläkeuudistus

Toteutetut toimenpiteet eläkkeelle siirtymisiän nostamiseksi eivät kuitenkaan ole olleet riittäviä. Norjassa on sairauspoissaolojen sekä työkyvyttömyyseläkkeellä olevien määrä kasvanut voimakkaasti 1990-luvun puolivälistä alkaen. Työkyvyttömyyseläkkeiden lisääntymisen syitä ja keinoja niiden käytön vähentämiseksi on pohdittu hallituksen asettamassa ns. Sandmanin komiteassa. Komitea jätti mietintönsä syyskuussa 2000 ja hallitus ehdottaa sen pohjalta muutoksia työkyvyttömyyseläkkeisiin, jotka

tulisivat voimaan 1.7.2003. Muutokset koskisivat 1.7.2003 alkaen myönnettäviä uusia työkyvyttömyyseläkkeitä.

Työkyvyttömyyseläkettä ehdotetaan muutettavaksi siten, että jatkossa pysyvä työkyvyttömyyseläke myönnettäisiin vain täysin työkyvyttömille. Muille myönnettäisiin työkyvyttömyyseläke määräajaksi, enintään neljäksi vuodeksi kerrallaan. Määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen saamisen edellytyksenä olisi, että toimintakyky on alentunut vähintään 50 prosenttia. Työntekijän työkyky arvioitaisiin uudelleen määräajan jälkeen.

Määräaikainen työkyvyttömyyseläke määräytyisi samalla tavalla kuin nykyinen kuntoutusraha (ks. 2.1.6). Se olisi kuitenkin pienempi kuin kuntoutusraha. Eläke olisi 60 prosenttia eläkkeen perusteena olevista tuloista, kun kuntoutusraha on 66 prosenttia. Vähimmäiseläke olisi 1,8-kertaa perusmäärä. Myös kuntoutusrahan vähimmäismäärä ehdotetaan nostettavaksi samalle tasolle, kun se nykyisin on 1,6-kertaa perusmäärä. Pysyvä työkyvyttömyyseläke määräytyisi samoin kuin tälläkin hetkellä. Eläkkeen ja tulojen yhdistämistä koskevia sääntöjä sekä määräaikaisen että pysyvän työkyvyttömyyseläkkeen osalta ehdotetaan muutettavaksi siten, että työnteko tulee entistä kannustavammaksi.

Eläketurvan rahoitusta ja tulevaisuutta pohtiva komitea

Toinen keskeinen eläkepoliittinen kysymys tällä hetkellä eläkkeellesiirtymisen nostamisen ohella on se, kuinka eläketurvan rahoitus tulisi tulevaisuudessa järjestää. Lyhyellä aikavälillä eläkemenojen kattamisessa ei ole suuria ongelmia. Pidemmällä aikavälillä tilanne ei ole yhtä hyvä. Norjan hallitus asetti keväällä 2001 poliittisten puolueiden ja työmarkkinajärjestöjen yhteisen komitean, jonka tehtävänä on kahden vuoden kuluessa tehdä ehdotus eläketurvaan tulevaisuudessa tarvittavista muutoksista mukaan luettuna siirtyminen rahastoivaan eläkejärjestelmään lakisääteisten eläkkeiden osalta. Norjassa on käyty keskustelua mm. Ruotsin mallin mukaisen eläkejärjestelmän käyttöönotosta.

lökkäiden työntekijöiden alennetut työnantajamaksut

lökkäiden työntekijöiden palkkaamista ja työssäpysymistä pyritään kannustamaan heinäkuussa 2002 voimaan tulleilla alennetuilla työnantajamaksuilla, jotka koskevat 62 vuotta täyttäneitä työntekijöitä.

12 Norja

Lisäeläkejärjestelmien uudistaminen

Norjassa tuli vuoden 2001 alusta voimaan kaksi vapaaehtoista lisäeläketurvaa koskevaa lakia. Toinen laeista koskee etuusperusteisia (foretakspensjonsloven) ja toinen maksuperusteisia eläkkeitä (innskuddspensjonsloven). Samalla verovähennysoikeus ulotettiin koskemaan myös maksuperusteisia eläkejärjestelmiä. Aiemmin verovähennysoikeus koski vain etuusperusteisia järjestelmiä.

Lakimuutos alensi kokopäivätoimisen työntekijän lisäeläkejärjestelmään pääsyn alaikärajaa 25 vuodesta 20 vuoteen ja samalla työsuhteen vähimmäiskestosta luovuttiin. Uudet säännöt mahdollistavat myös osa-aikatyöntekijöiden osallistumisen lisäeläkejärjestelmiin entistä laajemmin. Aiemmin voimassa olleen eläkepalkkakaton lisäksi laeissa määritellään myös lisäeläkejärjestelmästä maksettavan vanhuuseläkkeen enimmäismäärät.

Lisäeläkejärjestelmiä koskevien lakimuutosten odotetaan lisäävän erityisesti työnantajalle edullisempien maksuperusteisten eläkejärjestelmien suosiota. Norjassa keskustellaan lisäksi lisäeläkejärjestelmien säätämisestä pakollisiksi. Työnantajajärjestöt eivät toistaiseksi ole suostuneet työntekijäjärjestöjen vaatimukseen pakollisesta työmarkkinasopimuseläkkeestä.

Osoitteita

Sosiaaliministeriö: Sosialdepartementet, Einar Gerhardsens plass 3, Postboks 8019 Dep, N-0030 Oslo, puhelin: +47- 22 24 90 90. Sähköposti: postmottak@sos.dep.no.

Kansanvakuutuslaitos: Rikstrygdeverket, Drammensveien 60, N-0241 Oslo, faksi: +47-22 92 7369, puhelin: +47-22 92 7000. Sähköposti: rtv@trygdeetaten.no.

Kansanvakuutuslaitoksen ulkomaanasioden toimisto: Folketrygdkontoret for utanlandssaker, Postboks 8138 Dep, N-0033 Oslo, faksi: +47-23 31 13 01, puhelin: +47-81 05 93 38. Sähköposti: ffu@trygdeetaten.no.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Worldwide. Brussels.

Etterlattepensjon også til partnere og samboere. Velferd 4/1998.

Facts about National Insurance 2001.
www.trygdeetaten.no/pub/fakta_om_trygd-e.shtml.

IBIS News. International Benefits Information Service. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

Korpiluoma, R. 2001. Norjan sairauslomia ja työkyvyttömyyseläkkeitä koskeva uudistusehdotus. Muistio 23.3.2001. Eläketurvakeskus.

LO/NHO-ordningene. Landsorganisasjonen i Norge. Næringslivets Hovedorganisasjon. 2002. www.lo-nho-ordningene.no.
Lov om folketrygd (folketrygdloven). Sosialdepartementet. LOV-1997-02-28-19. www.lovdatab.no/all/nl-19970228-019.html.

Lov om foretakspensjon. Finansdepartementet. LOV 2000-03-24 nr 16. www.lovdatab.no/all/hl-20000324-016.html.

Lov om innskuddspensjon i arbeidsforhold (innskuddspensjonsloven). Finansdepartementet. LOV 2000-11-24 nr 81. www.lovdatab.no/all/hl-20001124-081.html.

Membership of the National Insurance Scheme Trygdeetaten. June 2000.

Om lov om endringer i folketrygdloven og i enkelte andre lover (tidsbegrenset uførestønning). Tilråding fra Sosialdepartementet av 21. juni 2002, godkjent i statsråd samme dag. (Regjeringen Bondevik II). odin.dep.no/sos/norsk/publ/otprp/044001-050006/index-dok000-b-f-a.html.

Omsorgspoeng. Oppdatert 7. mai 1999 av Rikstrygdeverket. Trygdeetaten. www.trygdeetaten.no/pub/omsorgsp.html.

Sammendrag av Sandman-utvalgets innstilling. NOU 2000:27. Sosial- og helsedepartementet.

Socialförsäkringen i Norden. En översikt. Försäkringskassaförbundet. Maj 2000.

12 Norja

The Norwegian Social Insurance Scheme. A Survey. Ministry of Social Affairs. January 2002.

Trygdeavgifter og trygdepremier. Oppdatert 16.5 2002 av Rikstrygdeverket. Trygdeetaten. www.trygdeetaten.no/pub/trygdeavgifter.shtml.

Uførepensjon. Oppdatert 7. mars 2000 av Rikstrygdeverket. Trygdeetaten. www.trygdeetaten.no/pub/uforep.html.

Verdt å vite om pensjonar og pensjonspoeng. Oppdatert 14. august 2001 av Rikstrygdeverket. Trygdeetaten. www.trygdeetaten.no/pub/poeng.html.

Ytingar til attlevande. Oppdatert 7. mars 2001 av Rikstrygdeverket. Trygdeetaten. www.trygdeetaten.no/pub/attlev.html.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Yleisestä sosiaalivakuutusjärjestelmästä maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.
- Joillakin ammattiryhmillä on omat lakisääteiset eläkejärjestelmät.
- Lisäksi työnantajien järjestämiä lisäeläkejärjestelmiä, joista maksetaan yleisesti vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä, joskus leskeneläkkeitä.
- Mikäli vakuutetulla ei ole oikeutta yleisen sosiaalivakuutuksen eläkkeisiin, voidaan maksaa tuloharkintaista vähimmäiseläkettä.

Etuudet

- Yleistä vanhuuseläkettä voi kartuttaa enintään 40 vuotta. Eläke määräytyy työuran keskiansioiden perusteella. Karttumisprosentti vaihtelee vakuutusajan pituuden ja palkan mukaan. Eläkkeellä vähimmäismäärä.
- Yleinen leskeneläke 60 % edunjättäjän maksussa olevasta tai karttuneesta eläkkeestä. Vähimmäiseläke n. 120 €/kk vuonna 2002.
- Yleinen työkyvyttömyyseläke on karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen. Ei tulevaa aikaa.

Rahoitus

- Työnantajan yleinen sosiaalivakuutusmaksu 23,75 % ja työntekijän maksu 11 % palkasta ilman ylärajaa. Maksu kattaa myös muita sosiaalivakuutusetuuksia. Maksusta 13,9 %-yksikköä on merkitty vanhuuseläkkeiden rahoittamiseen, 6,0 %-yksikköä työkyvyttömyyseläkkeisiin ja 4,1 %-yksikköä perhe-eläkkeisiin.
- Lisäeläkkeet aikaisemmin yleisesti työnantajan kustantamia, työntekijöiden maksut kuitenkin yleistyneet viime vuosina.

Hallinto

- Sosiaalivakuutuksen ylin valvonta työ- ja sosiaaliturvaministeriöllä (Ministério da Segurança e do Trabalho). Kansallinen eläkekeskus (Centro Nacional de Pensões) hoitaa eläkkeiden hallinnon ja myöntää eläkkeet. Alue- ja paikallistasolla hallintoa hoitavat viisi alueellista sosiaaliturvakeskusta (Administradores Delegados Nacionais do ISSS).

13 Portugali

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2.1 Vanhuuseläke
- 2.2 Työkyvyttömyyseläke
- 2.3 Perhe-eläke

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeet

- 3.1.1 Hallinto
- 3.1.2 Rahoitus
- 3.1.3 Verotus
- 3.1.4 Vakuutusaika
- 3.1.5 Vanhuuseläke
- 3.1.6 Työkyvyttömyyseläke
- 3.1.7 Perhe-eläke
- 3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Varhaiseläkkeet ja joustava eläkeikä

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Portugalissa lakisääteinen eläketurva perustuu ensisijaisesti työntekoon. Suurin osa palkansaajista ja itsenäisistä yrittäjistä kuuluu yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään, joka on kehittynyt vähitellen ammattialakohtaisen sosiaaliturvan sijaan. Järjestelmää koskeva laki annettiin vuonna 1984. Vuonna 1987 yleinen sosiaalivakuutusjärjestelmä laajennettiin kattamaan kaikki maatalousalan yrittäjät ja työntekijät.

Ammattialakohtaiset, lakisääteiset sosiaalivakuutusjärjestelmät on edelleen osalla pankkialan työntekijöistä, rautateiden palveluksessa olevilla, valtion virkamiehillä ja armeijan palveluksessa olevilla. Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän on suunniteltu asteittain korvaavan myös nämä erityisjärjestelmät.

Ne, jotka eivät kuulu pakollisesti johonkin yllämainituista lakisääteisistä sosiaalivakuutusjärjestelmistä, voivat liittyä vapaaehtoisesti yleiseen sosiaalivakuutusjärjestelmään tai jatkaa vakuutusta siinä. Niille Portugalissa asuville Portugalin kansalaisille ja kansalaisiin rinnastettaville, joilla ei ole oikeutta lakisääteisistä sosiaalivakuutusjärjestelmistä maksettaviin työeläkkeisiin, voidaan maksaa tuloharkintaisena vähimmäiseläkkeenä työkyvyttömyys- ja vanhuus-eläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä.

Työmarkkinajärjestöt perustivat 1970-luvulla lisäeläkejärjestelmiä, joista myönnettävien eläkkeiden korvaavuustaso oli varsin korkea. Järjestelmät eivät yleensä olleet rahastoivia. Koska järjestelmät lisäsivät myös lakisääteisen sosiaalivakuutusjärjestelmän kustannuspaineita, oikeutta sopia lisäeläkejärjestelyistä kollektiivisissa työehtosopimuksissa on nykyisin rajoitettu. Sen sijaan vapaaehtoisten, rahastoivien lisäeläkejärjestelmien perustamista on viime vuosina pyritty edistämään uudistamalla niitä koskevaa lainsäädäntöä. Vuonna 1998 noin 7 prosenttia työntekijöistä kuului johonkin lisäeläkejärjestelmään.

2 Vähimmäiseläketurva

Portugalissa asuvalle Portugalin kansalaiselle tai esimerkiksi sosiaaliturvasopimuksen tai EU-asetuksen 1408/71 perusteella kansalaiseen rinnastettavalle voidaan maksaa vakuutusmaksujen maksamisesta riippumattomana vähimmäiseläkettä (pensão social), jos hänellä ei ole oikeutta eläkkeeseen lakisääteisestä sosiaalivakuutusjärjestelmästä ja hänen toimeentulonsa on muuten riittämätön. Eläkkeinä maksetaan tuloharkintaisia työkyvyttömyys- ja vanhuuseläkkeitä sekä perhe-eläkkeitä. Eläkkeiden hallin-

13 Portugali

nosta ja maksamisesta huolehtivat samat viranomaiset kuin yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän hallinnosta (ks. 3.1.1). Etuudet rahoitetaan kokonaan valtion varoin.

2.1 Vanhuuseläke

Oikeus vanhuuseläkkeeseen on 65 vuotta täyttäneellä yksinasuvalla, jonka tulot eivät ylitä 30 %:a maan vähimmäispalkasta ja perheellisellä, jonka tulot eivät ylitä 50 %:a vähimmäispalkasta. Eläke on 138,27 € kuukaudessa vuonna 2002. Taloudellisesti riippuvaisesta puolisoista voidaan eläkkeeseen maksaa puolisolisää, joka vuonna 2002 on 12,47 € kuukaudessa alle 70-vuotiaalle ja 24,94 € kuukaudessa 70 vuotta täyttäneelle.

2.2 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkettä (pensão social de invalidez) ja vaikeasti työkyvyttömälle maksettavaa lisää voi saada 18 vuotta täyttänyt yksinasyvä työkyvytön, jonka tulot eivät ylitä 30 %:a maan vähimmäispalkasta ja perheellinen, jonka tulot eivät ylitä 50 %:a maan vähimmäispalkasta. Eläke on samansuuruinen kuin vanhuuseläke. Toisen henkilön avusta riippuvaiselle voidaan maksaa lisää, jonka suurus on 45-90 %:a eläkkeestä avuntarpeesta riippuen.

2.3 Perhe-eläke

Leskeneläkettä voidaan maksaa mies- tai naisleskelle samoin tuloharkinta-perusteina kuin vähimmäisvanhuuseläkettä. Eläke on 60 %:a vanhuuseläkkeestä.

Orvoneläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle, jos hänen perheensä tulot eivät ylitä 30 %:a maan vähimmäispalkasta. Etuus on tietty prosenttiosuus perhe-eläkkeestä riippuen lasten lukumäärästä.

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeet

3.1.1 Hallinto

Yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän valvonnasta vastaa työ- ja sosiaaliturvaministeriö (Ministério da Segurança Social e do Trabalho) ja sen alaisuudessa toimiva sosiaaliturvalaitos (Instituto de Solidariedade e Segurança Social). Kansallisella tasolla toimii myös erityinen kansainvälisten suhteiden ja sosiaaliturvasopimusten osasto (Departamento de Relações Internacionais e Convenções de Segurança Social), sosiaalivakuutusjärjestelmän taloushallintoa hoitava laitos (Instituto de Gestão Financeira da Segurança Social) ja kansallinen eläkekeskus (Centro Nacional de Pensões), joka hoitaa eläkkeiden hallinnon lisäksi koko sosiaalivakuutusta koskevaa tietopankkia. Eläkekeskuksen tehtäviin kuuluu mm. ylläpitää vakuutusrekisteriä ja myöntää eläkkeet.

Alue- ja paikallistasolla sosiaalivakuutuksen hallintoa hoitavat alueelliset sosiaaliturvakeskukset (Administradores Delegados Nacionais do ISSS) joita on viisi. Työnantajilla, vakuutetuilla ja eläkkeensaajilla on edustajansa alueellisissa sosiaaliturvaneuvostoissa ja kansallisessa sosiaaliturvaneuvostossa, joilla on neuvoa-antava tehtävä sosiaalivakuutuksen hallinnossa.

3.1.2 Rahoitus

Sosiaaliturvan talousarvio on kiinteä osa valtion talousarviota. Sosiaalivakuutusetuudet kustannetaan kokonaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä puskurirahastosta saatavin varoin. Terveystuotomenot ja vakuutusmaksuista riippumattomat vähimmäisetuudet sen sijaan kustannetaan pääosin verovaroin. Työnantajan sosiaalivakuutusmaksu vuonna 2002 on 23,75 % ja työntekijän maksu on 11 % palkasta ilman ylärajaa. Johtavassa asemassa olevien vakuutettujen ansiolla on yläraja, joka on 12 kertaa maan lakisääteisen vähimmäispalkan suuruinen. Vuonna 2001 ansiokatto oli n. 4 680 € kuukaudessa. Ansiokattoon asti peritään 31,25 %:n suuruis-ta vakuutusmaksua, josta vakuutettu itse maksaa 10 prosenttia.

Vuoden 1999 alusta lähtien tiettyjen työntekijäryhmien sosiaalivakuutusmaksuja alennettiin. Niiden työntekijöiden vakuutusmaksu, jotka ovat mak-

13 Portugali

saneet vakuutusmaksuja 40 vuotta, on 8,3 % palkasta. Työnantajan maksu on tällöin 17,9 %. Jos työntekijä, jolla on oikeus vanhuuseläkkeeseen, jatkaa työntekoa 65 ikävuoden jälkeen, on hänen vakuutusmaksunsa 7,8 % ja työnantajan maksu 15,3 %. Osittain työkyvyttömältä henkilöltä, jolle maksetaan työkyvyttömyyseläkettä ja joka jatkaa työntekoa, peritään 8,3 %:n suuruisia vakuutusmaksua. Työnantajan maksu on 18,2 %. Myös varhaiseläkkeellä olevista työntekijöistä peritään alennetut työnantaja- ja työntekijämaksut (ks. 3.2). Itsenäisten yrittäjien vakuutusmaksu on 25,4 % vakuutetuista ansioista.

Sosiaalivakuutusmaksu kattaa eläkkeiden lisäksi muut sosiaalivakuutusetuudet kuten sairaus-, työttömyys- ja äitiyspäivärahan, lapsilisät ja ammattitautivakuutuksen. Kokonaismaksusta (työnantajan ja työntekijän maksut yhteensä) 13,9 prosenttiyksikköä on korvamerkitty vanhuuseläkkeiden rahoittamiseen, 6,9 prosenttiyksikköä työkyvyttömyyseläkkeisiin ja 4,1 prosenttiyksikköä perhe-eläkkeisiin. Työtaturmavakuutus on järjestetty erikseen yksityisissä vakuutusyhtiöissä ja maksu vaihtelee voimakkaasti toimialasta riippuen. Keskimäärin työnantaja maksaa n. 3 prosentin vakuutusmaksun.

3.1.3 Verotus

Sekä työnantajan että työntekijän lakisääteiset vakuutusmaksut ovat verovähennyskelpoisia. Lakisääteinen eläke yhdessä lisäeläkkeen kanssa on verotonta tuloa n. 7 600 euron vuosituloon asti. Tämän ylittävältä osalta eläkkeistä peritään veroa.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on työskentelyaika Portugalissa ja siihen rinnastettavat ajat. Vakuutusaikaan rinnastettavia aikoja ovat asevelvollisuus- ja työttömyysajat sekä sairaus- ja äitiyspäivärahakaudet. Vähimmäisvakuutusaikojen laskettaessa täydeksi vakuutusvuodeksi katsotaan kalenterivuosi, jona vakuutusaikaa on vähintään 120 päivää.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläkkeen saamiseksi tulee vakuutusaikaa olla vähintään 15 vuotta. Ennen vuotta 1994 riitti 10 vuoden vakuutusaika.

Yleinen eläkeikä on 65 vuotta. Naisten eläkeikää on nostettu asteittain vuodesta 1994 lähtien, jolloin se oli vielä 62 vuotta. Vuoden 1999 alusta lähtien naisten eläkeikä on ollut 65 vuotta samoin kuin miesten eläkeikä. Eläkkeelle siirtyminen ei edellytä työnteon lopettamista. Eläkettä voi varhentaa ja lykätä. Eläkkeen varhennusmahdollisuuksia on selostettu tarkemmin luvussa 3.2.

Eläkkeen määräytyminen

Vuoden 2001 loppuun asti vanhuuseläkettä karttui 2 % vuodessa eläkkeen perusteena olevista ansioista ja eläkepalkkana käytettiin 10 parhaan vakuutusvuoden keskiansiota eläkkeelle jäämistä edeltävien 15 vuoden ajalta. Vuoden 2002 alusta lähtien eläke on määräytynyt koko työuran keskiansioiden perusteella ja karttumisprosentti vaihtelee vakuutusajan pituuden ja palkan mukaan seuraavasti:

Palkka	Karttumisprosentti ensimmäisiltä 20 vuodelta	Karttumisprosentti 20 vuoden jälkeen
Enint. 1,1 x maan vähimmäispalkka	2,0	2,30
Seuraava 0,9 x vähimm. palkka	2,0	2,25
Seuraava 2 x vähimm. palkka	2,0	2,20
Seuraava 4 x vähimm. palkka	2,0	2,10
Tämän ylittävä palkan osa	2,0	2,0

Vuoden 2001 loppuun asti eläkkeen perusteena olevat ansiot tarkistettiin kuluttajahintaindeksillä ja jaettiin luvulla 140. Vuodesta 2002 lähtien ansiot

13 Portugali

tarkistetaan indeksillä, joka on 75 % kuluttajahintaindeksistä ja 25 % sosiaalivakuutukseen kuuluvien palkankorotuksesta.

Enimmäiseläke oli vuoden 2001 loppuun asti 80 % eläkkeen perusteena olevista ansioista 40 vakuutusvuoden jälkeen. Vuoden 2002 alusta voimaantulleet karttumissäännöt kumoavat 80 %:n enimmäiskarttuman. Eläkettä voi kuitenkin edelleen kartuttaa enintään 40 vuodelta.

Eläkkeen uusi laskentatapa koskee kaikkia niitä, jotka ovat tulleet vakuutuksen piiriin 1.1.2002 lähtien. Aikaisemmin vakuutukseen kuuluneiden eläke lasketaan pääsääntöisesti vanhojen sääntöjen mukaan vuoden 2001 loppuun asti ja tämän jälkeen uusien sääntöjen mukaan. Kuitenkin niillä vakuutetuilla, joilla oli vähintään 15 vuotta vakuutusaikaa vuoden 2001 lopussa tai jotka saavuttavat eläkeiän ennen vuotta 2017, eläkkeistä valitaan joko vanhan laskukaavan mukainen tai uuden kaavan mukainen sen mukaan, kumpi näistä on suurempi.

Vähimmäiseläke on joko 30 % eläkkeen perusteena olevista ansioista tai vakuutusajan pituuden mukaan määräytyvä tasasuuruinen määrä, jos tämä on suurempi. Vähimmäiseläke 40 vakuutusvuoden jälkeen on 100 % maan nettovähimmäispalkasta.

TAULUKKO 1. Vähimmäiseläkkeen määräytyminen vakuutusajan pituuden mukaan v. 2002

Vakuutusvuosia	Vähimmäiseläke, €/kk
15 – 16	201,36
17 - 18	207,55
19 - 20	213,73
jne.	jokaiseen kahden vuoden vakuutusjaksoon lisätään 6,19 euroa
29 - 30	244,71
31	250,90
32	257,13
jne.	jokaiseen vakuutusvuoteen lisätään 6,23 euroa
39	300,48
40	309,75

Vähimmäiseläkkeeseen voidaan maksaa tuloharkintainen lisä huollettavasta puolisoista. Vuonna 2001 lisä oli 27,53 € kuukaudessa. Puolison

omat tulot pienentävät sitä koko määrällään. Jos eläkkeensaaja on toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa, voidaan vähimmäiseläkkeeseen maksaa hoitolisää 65,49 € kuukaudessa.

Palkansaajilla ei ole eläkepalkkakattoa, sen sijaan itsenäiset yrittäjät ja ammatinharjoittajat sekä johtavassa asemassa olevat yritysten toimihenkilöt voivat ilmoittaa vakuutuksen perusteena oleviksi ansioikseen enintään 12 kertaa maan vähimmäispalkan suuruiset tulot.

Eläkkeen määräytymistä koskevia sääntöjä muutettiin vuoden 1994 alusta voimaan tullessa uudistuksessa. Vuosina 1983–1993 eläkettä karttui 2,2 % vuodessa ja eläke määräytyi viiden parhaan vuoden ansioista 10 viimeisen vuoden ajalta ennen eläkkeelle jäämistä. Eläkkeen perusteena oleviin ansioihin ei aikaisemmin tehty indeksitarkistuksia.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan vuosittain hallituksen tekemän päätöksen mukaisesti. Tavallisesti tarkistukset seuraavat kuluttajahintojen muutosta, ja ne tehdään joulukuun alusta lukien.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen ottamista voidaan lykätä enintään 70 vuoden ikään asti. Aikaisemmin eläkkeen ottamista voitiin lykätä ilman yläikärajaa. Työnantajalla on myös oikeus päättää työsuhde työntekijän täytettyä 70 vuotta. Mikäli työntekijällä on vakuutusaikaa yli 40 vuotta, maksetaan eläkkeeseen lykkäyskorotus. Korotus on 10 % eläkkeestä jokaiselta vuodelta, jona työntekijä on työssä yli 65-vuotiaana. Eläkkeet maksetaan neljätöistä kertaa vuodessa, joulukuussa ja heinäkuussa maksetaan kaksi erää.

3.1.6 Työkyvyttömyyseläke

Oikeus eläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi vakuutusaikaa tulee olla vähintään viisi vuotta. Vakuutusmaksuja täytyy olla maksettu vähintään 120 päivältä vuodessa, jotta se katsotaan vakuutusvuodeksi. Joissakin tapauksissa tästä vaatimuksesta voidaan luopua, jos sairausajan päivärahaa on maksettu 1095 päivän enimmäisajalta ja työkyvyttömyys jatkuu edelleen.

13 Portugali

Työkyvyttömänä pidetään työntekijää, joka on pysyvästi kykenemätön tekemään aikaisempaa työtään eikä voi ansaita enempää kuin kolmanneksen koulutustaan ja taitojaan vastaavasta palkasta. Työkyvyttömänä voidaan pitää myös työntekijää, joka kolme vuotta jatkuneen sairastamisen jälkeen pystyy ansaitsemaan vain 50 % aikaisemmista ansioistaan.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke on karttuneen vanhuuseläkkeen suuruinen, tulevaa aikaa ei oteta huomioon. Eläkkeen vähimmäis- ja enimmäismäärät ovat samat kuin vanhuuseläkkeessä ja siihen voidaan maksaa samansuuruista hoitolisää kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 3.1.5).

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä hallituksen erillisin päätöksin (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläkettä aletaan maksaa, kun oikeus sairausajan päivärahaan päättyy. Eläke maksetaan 14 kertaa vuodessa kuten vanhuuseläke. Se muutetaan vanhuuseläkkeeksi, kun vanhuuseläkeikä täyttyy.

3.1.7 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä voidaan maksaa mies- tai naispuoliselle leskelle, entiselle puolisolle jolle edunjättäjä maksoi elatusapua, edunjättäjän lapselle sekä edunjättäjän vanhemmille tai muille lähiomaisille, jos nämä olivat edunjättäjästä taloudellisesti riippuvaisia eikä edunsaajana ole leskeä tai lapsia.

Oikeus eläkkeeseen

Perhe-eläkeoikeuden syntymiseksi edunjättäjän on täytynyt olla vakuutettuna vähintään kolme vuotta tai hänen on täytynyt olla eläkkeensaaja. Lesken on täytynyt olla avioliitossa edunjättäjän kanssa vähintään vuoden, jos hänellä ei ole lapsia edunjättäjän kanssa. Jos kuolema oli tapaturman aiheuttama, ei avioliiton kestoa koskevaa rajoitusta ole. Leskeneläkettä

maksetaan ainoastaan viiden vuoden ajan, mikäli leski ei ollut täyttänyt 35 vuotta leskeksi tullessaan, jos hänellä ei ole huollettavia lapsia eikä hän ole pysyvästi työkyvytön.

Lapseneläkettä voidaan maksaa alle 18-vuotiaalle lapselle, alle 25-vuotiaalle päätoimiselle opiskelijalle tai alle 27-vuotiaalle jatko-opiskelijalle sekä työkyvyttömälle lapselle ilman ikärajoitusta.

Eläkkeen määräytyminen

Leskeneläke on 60 % edunjättäjän karttuneesta vanhuuseläkkeestä tai maksussa olevasta työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeestä. Vähimmäiseläke on 60 prosenttia 15–16 vakuutusvuoden jälkeen maksettavasta vähimmäisvanhuus-eläkkeestä (ks. 3.1.5) eli 120,82 euroa kuukaudessa vuonna 2002. Jos edunsaajana on myös entinen puoliso, on eläke 70 % edunjättäjän eläkkeestä ja se jaetaan tasan puolisoitten kesken. Jos leski on terveydentilansa takia toisen henkilön avun tarpeessa voidaan eläkkeeseen maksaa avustajalisää, joka oli 65,40 euroa kuukaudessa vuonna 2001.

Lapseneläke on 20 % edunjättäjän eläkkeestä yhdelle lapselle, yhteensä 30 % kahdelle lapselle ja yhteensä 40 % kolmelle tai useammalle lapselle. Jos molemmat vanhemmat ovat kuolleet, maksetaan lapseneläke kaksinkertaisena.

Muulle omaiselle maksettava eläke on 30 %, jos edunsaajia on yksi, yhteensä 50 %, jos edunsaajia on kaksi, yhteensä 70 %, jos edunsaajia on kolme ja yhteensä 80 %, jos heitä on useampia kuin kolme.

Saman edunjättäjän jälkeen maksettavat eläkkeet voivat olla yhteensä enintään 100 % edunjättäjän eläkkeestä tai 110 %, jos edunsaajana on useampia puolisoita.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan hallituksen erillisillä päätöksillä yleensä kerran vuodessa samoin kuin vanhuuseläkkeitä.

13 Portugali

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan 14 kertaa vuodessa samoin kuin vanhuuseläke. Jos leski solmii uuden avioliiton, eläke lakkautetaan.

3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

Työntekijät, jotka eivät kuulu mihinkään pakolliseen sosiaalivakuutukseen, voivat liittyä vapaaehtoiseen vakuutukseen, jota hoitavat alueelliset sosiaaliturva-keskukset. Vakuutukseen voivat liittyä myös ulkomailla työskentelevät portugalilaiset ja Portugalissa asuvat ulkomaalaiset, jotka ikänsä vuoksi eivät kuulu pakolliseen vakuutukseen.

Vakuutukseen liittymistä tulee hakea sosiaaliturvakeskuksesta. Vakuutuksesta maksetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä, perhe-eläkkeitä sekä muita sosiaalivakuutusetuuksia. Etuudet ovat pääosin samat kuin yleisessä sosiaalivakuutusjärjestelmässä, mutta odotusajat etuuksien saamiseksi ovat pidempiä. Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi edellytetään, ettei hakija kykene enää selviytymään mistään työstä. Yleisessä sosiaalivakuutuksessa täytetyt vakuutuskaudet otetaan huomioon määrätessä vapaaehtoisen vakuutuksen etuuksia ja oikeutta etuuksiin.

Vakuutusmaksut maksetaan vakuutuksen perusteeksi sovitusta palkasta. Maksu riippuu vakuutuksen kattavuudesta, joka voi jonkin verran vaihdella. Vuonna 1998 vakuutusmaksu oli eläkkeiden osalta 16 %.

3.2 Varhaiseläkkeet ja joustava eläkeikä

Yleisestä sosiaalivakuutuksesta voidaan maksaa eläke ennen yleistä eläkeikää tietyissä ammateissa toimineille kuten merimiehille, kaivostyöntekijöille, satama-työntekijöille ja kalastajille. Edellytyksenä on, että ammatissa on toimittu määrätty vähimmäisaika. Myös 60 vuotta täyttäneelle työttömälle voidaan maksaa varhennettua vanhuuseläkettä yleisestä sosiaalivakuutuksesta. Eläkkeen myöntäminen riippuu työttömyysajan pituudesta ja siitä, minkä ikäisenä hakija jäi työttömäksi. Jo vakuutusaikaa on 20 vuotta, voidaan eläke myöntää jo 55-vuotiaalle työttömälle. Joillakin aloilla on lisäksi työehtosopimuksissa sovittu mahdollisuudesta siirtyä varhaiseläkkeelle 60 vuoden iästä. Tällaiset sopimukset eivät kuitenkaan anna oikeutta lakisääteiseen eläkkeeseen, vaan eläke maksetaan lisäeläkejärjestelmästä.

Vuodesta 1991 lähtien on ollut voimassa laki, jonka perusteella työnantaja ja työntekijä voivat tehdä kirjallisen sopimuksen työntekijän siirtymisestä kokonaan tai osittain eläkkeelle ennen yleistä eläkeikää, aikaisintaan 55 vuoden iästä alkaen. Työnantaja jatkaa alennetun palkan maksamista työntekijälle. Työnantaja ja työntekijä voivat keskenään sopia palkan tason ja mahdollisesti jäljelle jäävän työajan. Käytännössä osa-aikaisen työn jatkaminen on ollut harvinaista. Lain mukaan palkan tulee kuitenkin olla vähintään 25 % ja enintään 100 % varhaiseläkettä edeltäneestä palkasta. Jos muuta ei ole sovittu, palkkaa korotetaan kerran vuodessa samoin kuin sitä olisi korotettu, jos työntekijä olisi jatkanut työntekoa tai siihen tehdään inflaatiotarkistus. Työntekijän työsuhde ja siihen liittyvät muut edut jatkuvat normaalisti.

Varhaiseläkkeenä maksettavasta palkasta peritään alennettuja yleisen sosiaalivakuutuksen vakuutusmaksuja. Vakuutusmaksu määrätään varhaiseläkepalkan perusteena olevasta palkasta. Jos vakuutusaikaa on vähemmän kuin 37 vuotta, työnantajan maksu on 14,6 % ja työntekijän 7 %. Jos vakuutusaikaa on yli 37 vuotta, työnantajan maksu on 7 % ja työntekijän 3 %. Mikäli työntekijä jäi eläkkeelle ennen 31.12.1995 ja hänellä oli vakuutusaikaa yli 40 vuotta, ei vakuutusmaksuja tarvitse maksaa. Tämä poikkeussääntö ei koske niitä työntekijöitä, jotka ovat jääneet eläkkeelle 31.12.1995 jälkeen, vaikka heillä olisikin vakuutusaikaa yli 40 vuotta.

Vuodesta 1999 lähtien on ollut mahdollista siirtyä joustavasti eläkkeelle 55–70 ikävuoden välillä. Työntekijä voi siirtyä varhennetulle eläkkeelle, mikäli hän on täyttänyt 55 vuotta ja hänellä on vakuutusaikaa vähintään 30 vuotta. Eläkkeeseen tehdään kuitenkin tällöin varhennusvähennys. Vähennys on vuodessa 4,5 %:a eläkkeestä, kaiken kaikkiaan enintään 45 %. Aikaa, jolta varhennusvähennys lasketaan, pienennetään yhdellä vuodella jokaista kolmea vuotta kohti, joilla vakuutusaika ylittää 30 vuotta ennen 55 vuoden ikää. Varhaiseläkkeellä oleva voi halutessaan maksaa vapaaehtoista vakuutusmaksua. Maksu on tällöin 17,5 % eläkettä edeltävästä palkasta ja eläkettä karttuu normaalisti 2 prosenttia vuodessa. Eläkkeen ottamista voidaan myös lykätä enintään 70 vuoden ikään asti. Eläkkeeseen maksetaan lykkäyskorotus, jos työntekijällä on vakuutusaikaa yli 40 vuotta. Korotus on 10 % eläkkeestä jokaiselta vuodelta, jona työntekijä on työssä yli 65-vuotiaana.

13 Portugali

4 Lisäeläketurva

Yleistä

1970-luvulla perustettiin työmarkkinasopimukseen perustuvia lisäeläkejärjestelmiä, joista myönnettävien eläkkeiden taso yhdessä lakisääteisten eläkkeiden kanssa saattoi olla yli 100 % aikaisemmasta palkasta. Uusista lisäeläkejärjestelmistä sopiminen työehtosopimuksissa kiellettiin vuonna 1979, koska korkeiden korvaavuustasojen katsottiin aiheuttavan lisäkustannuksia myös lakisääteiselle sosiaalivakuutusjärjestelmälle. Toisaalta useita vuosia korkeana pysynyt inflaatio on leikannut lakisääteisten eläkkeiden arvoa, mikä on osaltaan lisännyt työnantajakohtaisten eläkejärjestelmien tarvetta. Maan hallitus onkin viime vuosina pyrkinyt aktiivisesti edistämään rahastoivien, työnantajakohtaisten lisäeläkejärjestelmien syntymistä verotuksellisin keinoin ja kehittämällä niitä koskevaa lainsäädäntöä. Vuonna 1995 voimaan tulleessa verolaissa asetettiin selkeät kriteerit lisäeläkejärjestelmille edullisen verotuskohtelun saamiseksi.

Eläkekassojen määrä on lisääntynyt huomattavasti vuodesta 1991 alkaen, jolloin eläkerahastoja koskeva lainsäädäntö tehtiin joustavammaksi. Vuonna 1995 voimaan tullut verolaki suosii entistä selkeämmin rahastoivien eläkejärjestelmien perustamista edullisen verotuskohtelun kautta. Vuoden 1998 lopussa verolain määräykset täyttäviä rahastoivia lisäeläkejärjestelmiä oli n. 260. Aikaisemmin yleinen tapa järjestää lisäeläketurva yrityksen kirjanpidollisin varauksin on sen sijaan väistymässä, koska varauksia ei enää voi vähentää verotuksessa. Eläkerahastojen lisäksi vakuutus sopimukset ovat verotuksellisesti edullisia. Vuoden 1998 alusta lähtien lisäeläkejärjestelmiä ovat koskeneet uudet standardoidut kirjanpitomääräykset.

Eläkekassan voi perustaa yksi tai useampi työnantaja yhdessä tai työnantajajärjestö ja ammattiyhdistys keskinäisellä sopimuksella. Kassa voi olla luotu vain tietyn yrityksen tai ammattiyhdistyksen työntekijöitä varten tai se voi olla ns. avoin eläkekassa, johon voi kuulua eri yrityksiä, jotka kaikki rahoittavat oman erillisen lisäeläkejärjestelmänsä saman rahaston kautta.

Saadakseen edullisen verokohtelun lisäeläkejärjestelmien tulee mm. kattaa yrityksen kaikki työntekijät, naisten ja miesten välillä ei saa olla eroja esim. etuuksien maksamisessa, eläkeiän tulee noudattaa lakisääteistä eläkeikää ja eläkeiässä maksettava kertakorvaus saa olla enintään 2,5 kertaa viimeisen vuoden loppupalkka tai 1/3 eläkkeestä, mikäli tämä on

matalampi. Lisäksi järjestelmien varoja koskevat yhtenäiset investointisäännökset.

Etuudet

Työnantajien lisäeläkkeet ovat tavallisesti olleet loppupalkkaan sidottuja ja kertakorvausten maksaminen on aikaisemmin ollut yleistä. Vuoden 1995 verolain tavoitteena on ollut, että kertakorvauksista luovuttaisiin ja siirryttäisiin jatkuvien etuuksien maksamiseen. Järjestelmät, joista maksetaan ainoastaan kertakorvauksia, eivät enää nykyään olekaan verotuksellisesti edullisia. Noin 80 prosenttia lisäeläkejärjestelmistä on etuusperusteisia, mutta viime aikoina myös maksuperusteiset järjestelmät ovat yleistyneet.

Lisäturva kattaa tavallisesti kaikki yrityksen vakinaiset kokopäivätyöntekijät. Vaikka varsinaisia odotusaikoja järjestelmään pääsemiseksi ei ole, voidaan työsuhdetta ylläpitää määräaikaisena kolmen vuoden ajan, jolloin tämä aika muodostuu odotusajaksi.

Tavallinen vanhuuseläkeikä on yleensä sama kuin lakisääteisissä järjestelmissä. Vanhuuseläkkeen määrä on yleensä yhteensovitettu lakisääteisen eläkkeen kanssa. Eläkkeen tavoitetaso on tällöin 80–100 % loppupalkasta 30–35 vakuutusvuoden jälkeen. Uudemmissa järjestelmissä tavoitetasoa on usein alennettu 60–80 %:iin loppupalkasta 36:n tai 37:n vakuutusvuoden jälkeen. Vaikka lähtötaso on korkea, eläkkeen arvo voi pudota nopeastikin, koska indeksitarkistuksia ei yleensä tehdä.

Leskeneläkkeiden maksaminen lisäeläkejärjestelmistä ei ole kovin yleistä. Työkyvyttömyyseläketurva sen sijaan sisältyy usein etuusperusteisiin lisäeläkejärjestelmiin. Jos työkyvyttömyys- tai leskeneläkettä ei makseta, maksetaan ryhmähenkivakuutuksista tavallisesti kertakorvaus.

Eläkeoikeus ei yleensä ole säilynyt työsuhteen päättymisen jälkeen, mutta vuoden 1995 verolain mukaan työnantaja voi vähentää vakuutusmaksut vain, jos eläkeoikeus säilyy. Uusissa maksuperusteisissa järjestelmissä eläkeoikeuden säilyminen on sen sijaan jatkuvasti yleistymässä.

13 Portugali

Maksujen ja etuuksien verotus

Työnantaja on tähän asti yleensä kustantanut eläkkeet kokonaan etuusperusteisissa järjestelmissä. Koska työnantajalle edullinen verokohtelu edellyttää vuoden 1995 verolain mukaan, että työnantajan maksama vakuutusmaksu on työntekijälle verotettavaa tuloa, ovat työntekijöiden mak-suosuudet alkaneet yleistyä.

Työnantaja voi vähentää eläkerahastoon tai eläkevakuutusjärjestelyyn maksettuja vakuutusmaksuja enintään 15 % palkkasummasta edellyttäen, että järjestelmä täyttää verolain määräykset. Mikäli työntekijän eläkeoikeus säilyy työsuhteen päättymisen jälkeen, voi työnantaja vähentää kaikki vakuutusmaksut. Kirjanpidolliset varaukset eivät ole vähennyskelpoisia.

Työntekijä voi vähentää työnantajan lisäeläkejärjestelmään maksamiaan eläkevakuutusmaksuja enintään 52,37 euroa vuodessa. Aviopuolisot voivat vähentää vakuutusmaksuja yhteensä 104,64 euroa vuodessa. Vähennysoikeus edellyttää, että työntekijä on kuulunut järjestelmään vähintään viisi vuotta ennen etuuden maksamista ja että etuutta ei makseta ennen 55 vuoden ikää.

Lakisääteinen eläke yhdessä lisäeläkkeen kanssa on verotonta tuloa noin 7 600 euron vuosituloon asti. Tämän ylittävältä osalta eläkkeistä peritään veroa.

Jos työntekijä on osallistunut eläkkeen rahoitukseen, on maksussa olevasta eläkkeestä se osa, joka vastaa työntekijän omaa vakuutusmaksuosuutta, verotonta tuloa. Jos maksuosuutta ei voida erottaa, on eläkkeestä 35 % verotettavaa tuloa. Eläkerahastosta tai eläkevakuutuksesta maksettavat eläkkeet ovat verotettavaa tuloa, jos vakuutusmaksut on aikanaan voitu vähentää. Muussa tapauksessa verotettavaa tuloa on vain vakuutusmaksuille saadun tuoton osuus tai 35 % eläkkeestä, jos tuottoja ei voida erottaa.

Kirjanpidollisista varauksista maksettavat eläkkeet ovat työnantajalle vero-vähennyskelpoisia. Työntekijälle ne ovat verotettavaa tuloa. Kertakorvausena maksettavia etuuksia verotetaan työntekijän sijoitustulona, niiden tuotto-osuudesta peritään siten 20 %:n vero.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Portugalin välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. EU-asetus on ylikansallista lainsäädäntöä ja sitä sovelletaan silloinkin, kun kansalliset säädökset poikkeavat sen määräyksistä. Suomen ja Portugalin välillä ei ole kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta.

Lakisääteiset, vakuutusmaksuihin perustuvat eläkkeet maksetaan ja myönnetään ulkomaille kansallisen lainsäädännön perusteella, vaikka Portugalilla ei olisi sosiaaliturvasopimusta kyseisen maan kanssa. Tuloharkintaisia vähimmäiseläkkeitä ei sen sijaan makseta ulkomaille oli kyseisen maan kanssa sosiaaliturvasopimus tai ei. Näitä eläkkeitä ei makseta myöskään asetuksen 1408 /71 perusteella toiseen EU-maahan. EU:n lisäeläkedirektiivi mahdollistaa nykyisin lisäeläkejärjestelmään maksettujen maksujen siirtämisen työskentelymaan järjestelmään ja eläkeoikeuden säilymisen toisessa EU-maassa samoin ehdoin kuin maan sisällä.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Viime vuosikymmenen uudistukset

Portugalin hallituksen tavoitteena oli koko 1990-luvun ajan lakisääteisen eläkejärjestelmään kohdistuvien kustannuspaineiden pienentäminen. Tähän pyrittiin mm. vuonna 1994 toteutetuilla uudistuksilla, jolloin naisten eläkeikää päätettiin nostaa 65 vuoteen, eläkkeiden karttumisprosenttia alennettiin ja eläkkeen perusteena olevan palkan määräytymisjaksoa pidennettiin. Vuonna 1999 toteutettiin eläkkeen varhennus- ja lykkäysmahdollisuus (ks. kohta 3.2). Hallituksen tavoitteena on myös ollut edistää työnantajakohtaisten rahastoivien lisäeläkejärjestelmien perustamista lakisääteisen eläketurvan rinnalle.

Vuoden 2000 uudistus

Keskustelu eläkejärjestelmän tulevaisuudesta on jatkunut vilkkaana myös 2000-luvun alussa. Tammikuussa 2002 voimaan tuli useita muutoksia, jotka koskevat yleisen sosiaalivakuutusjärjestelmän eläkkeitä. Eläkkeen perusteena olevien ansioiden määräytymisjaksoa on pidennetty ja karttumisprosentteja muutettu. Vuoden 2002 alusta lähtien eläke määräytyy

13 Portugali

koko työuran keskiansioiden perusteella. Vuoden 2001 loppuun asti eläke määräytyi vanhojen sääntöjen mukaan. Myös eläkkeen perusteena olevien ansioiden indeksitarkistusta on muutettu (ks. tarkemmin 3.1.5).

Työntekijäjärjestöt ovat vastustaneet voimakkaasti ehdotusta, jonka mukaan lakisääteisessä järjestelmässä astuisi voimaan vapaaehtoinen ansiokatto, joka olisi 12 kertaa maan vähimmäispalkan suuruinen (nykyisin em. ansiokatto on voimassa johtavassa asemassa olevilla ja itsenäisillä yrittäjillä, ks. 3.1.2). Vakuutusmaksut ansiokattoon asti olisivat pakollisia, ja katon ylittävältä osalta maksut voisi maksaa joko lakisääteiseen järjestelmään tai yksityiseen eläkevakuutukseen. Lisäksi rahastoiville lisäeläkejärjestelmille on tulossa lisää verohelpotuksia, joilla pyritään lisäämään niiden suosiota.

Puskurirahasto

Portugalin sosiaaliturvajärjestelmän puskurirahasto on ollut olemassa vuodesta 1999 lähtien ja vuonna 2001 sen suuruus vastasi noin yhden kuukauden eläkemenoa. Tavoitteena on nyt kasvattaa rahastoa kolmen vuoden eläkemenoa vastaavaksi. Osa työntekijöiden sosiaalivakuutusmaksuista tullaan tulevaisuudessa sijoittamaan puskurirahastoon. Lisäksi on keskusteltu rahaston sijoitussäännösten muuttamisesta siten, että ulkopuoliset tahot hoitaisivat 20 %:a rahaston sijoituksista.

Osoitteita

Kansallinen eläkekeskus: Centro Nacional de Pensões, Campo Grande, no 6, P-1749-001 Lisboa.

Kansainvälisten suhteiden ja sosiaaliturvasopimusten osasto:
Departamento de Relações Internacionais de Segurança Social, Rua da Junqueira, 112, P-1300-344 Lisboa.

Lähteet

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001 (2001): Watson Wyatt Data Services, Brussels.

Bolderson H., Gains F, (1993): Crossing National Frontiers. Department of Social Security Research Report No. 23. HMSO, London.

.....13 Portugali

Department of International Relations and Conventions on Social Security. Lisbon, 30 of June 1990. Moniste.

Euroopan unionissa liikkuvien henkilöiden sosiaaliturvaoikeudet (1997): Euroopan yhteisöjen virallisten julkaisujen toimisto, Luxemburg.

Foster, H. ed. (1994): Employee Benefits in Europe and USA. 7th edition. Longman.

Horlick, M. (1995): Portugal. Ibis Review. February 1995, Volume 9, Number 8. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS Briefing Service - Portugal. November 1998, Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS News. International Benefits Information Service. www.ibisnews.org.

IBIS Profile - Portugal. December 1998. International Benefits Information Service. Profiles. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

Jorge, F.M. Portugal. Presentation prepared for the IBIS international conference. Salzburg, May 1994. Esitelmämoniste.

Ministério da Segurança Social e do Trabalho, www.seg-social.pt.

MISSOC Mutual information system on social protection (2001): Social protection in the EU Member States and the European Economic Area. Situation on 1 January 2001. http://europa.eu.int/comm/employment_social/missoc2001/index_en.htm.

Old-age in Europe. Portugal (2001): MISSOC-Info. Bulletin of the Mutual Information System on Social Protection in the European Union 01/2001. European Commission. Directorate-General for Employment and Social Affairs. European Communities, Luxembourg.

Social Security Programs Throughout the World - 1999 (1999): U.S. Department of Health and Human Services. Social Security Administration. Office of Research and Statistics SSA Publication No. 13-11805. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.

Study on Pension Schemes of the Member States of the European Union. May 2000. Portugal. European Commission, Internal market DG, Financial Service, Insurance, Brussels.

13 Portugali

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Palkansaajien lakisääteinen eläketurva on useimmiten järjestetty yleisessä sosiaalivakuutusjärjestelmässä (régime général). Sen lisäksi on useita ammatti- ja toimialakohtaisia järjestelmiä. Julkisen sektorin työntekijöillä on omat järjestelmänsä, samoin yrittäjillä.
- Työmarkkinasopimuksiin perustuvat lisäeläkejärjestelmät ovat pakollisia lähes kaikille palkansaajille.
- Tarveharkintaisia vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä voidaan mak-
saa Ranskan kansalaisille ja heihin rinnastettaville.

Etuudet

- Régime généralista maksetaan vanhuus-, osa-aika- ja leskeneläkkeitä. Työkyvyttömyyseläke maksetaan sairausvakuutuksesta.
- Yleinen eläkeikä on joustava 60 vuoden iästä alkaen. Täysi eläke on 50 % eläkepalkasta. Vuonna 2002 eläkepalkkakatto on 2352 euroa kuukaudessa. Leskeneläkkeen saamiseksi edunjättäjän on täytynyt olla vakuutettu vähintään 3 kuukautta. Eläke on 54 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä. Työkyvyttömyyseläkkeen saamiseksi vakuutusai-
kaa tulee olla vähintään vuosi. Eläke on 50 % eläkepalkasta.

Rahoitus

- Eläkkeet maksetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä veroluonteisella sosiaaliturvamaksulla (CSG). Työnantajan vanhuus- ja perhe-eläkemaksu on 8,20 % ja työntekijän 6,55 % palkasta. Palkkakatto on 2352 euroa kuukaudessa. Työnantajat maksavat lisäksi 1,6 % vanhuus- ja perhe-eläkemaksua koko palkasta ja työntekijät 0,1 % koko palkastaan tilapäisen leskeneläkkeen rahoittamiseen. Työnantajan työkyvyttömyyseläkemaksu on 12,80 % ja työntekijän 0,75 %. Se peritään koko palkasta ilman ylärajaa, ja sillä rahoitetaan myös muita sairausvakuutusetuuksia. Näiden lisäksi maksetaan maksuja lisäeläkejärjestelmiin.

Hallinto

- Sosiaalivakuutusmaksujen kokoamisesta huolehtii kansallisella tasolla sosiaalivakuutuslaitosten keskuslaitos (ACOSS) ja paikallistasolla vakuutusmaksuyhdistykset (URSSAF). Vanhuus- ja perhe-eläkkeiden hallinnosta vastaa palkansaajien kansallinen vanhuusvakuutus-
kassa (CNAVTS) ja työkyvyttömyyseläkkeistä palkansaajien kansallinen sairausvakuutus-
kassa (CNAMTS).
- Lisäeläkejärjestelmillä on kaksi suurta keskusjärjestöä ARRCO ja AGIRC (esimiesasemassa oleville).

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Vanhuusiän vähimmäisturva

2.2 Työkyvyttömyysetuus

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutuksen eläkkeet

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Osa-aikaeläke

3.1.7 Työkyvyttömyyseläke

3.1.8 Perhe-eläke

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Palkansaajien pakolliset lisäeläkejärjestelmät

3.2.1 Yleistä

3.2.2 Hallinto

3.2.3 Rahoitus ja verotus

3.2.4 Etuudet

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

3.4 Yrittäjien eläkejärjestelmät

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Ranskassa eläketurva on ensisijaisesti työhön perustuvaa. Sosiaaliturvajärjestelmä on hajanainen. Eri ammattiryhmillä ja toimialoilla on omat lakisääteiset sosiaalivakuutusjärjestelmät ja pakolliset lisäeläkejärjestelmät.

Palkansaajien sosiaalivakuutusjärjestelmistä kattavin on yleinen sosiaalivakuutusjärjestelmä, johon kuuluvat kaikki ne teollisuuden, kaupan ja palvelualojen työntekijät, jotka eivät kuulu ammatti- tai toimialakohtaiseen erityisjärjestelmään. Yleisen sosiaalivakuutuksen eläketurva kattaa noin 68 prosenttia työvoimasta. Järjestelmästä maksetaan eläkkeiden lisäksi sairaus-, äitiys-, työtapaturma-, ammattitauti- ja perhe-etuuksia. Yleisen sosiaalivakuutuksen mukaiset perhe-etuudet maksetaan myös itsenäisille yrittäjille ja työelämän ulkopuolella oleville.

Ammatti- tai toimialakohtaiset erityisjärjestelmät voivat huolehtia koko sosiaalivakuutuksesta tai vain joistakin etuuksista, jolloin muut etuudet maksetaan yleisestä sosiaalivakuutuksesta. Erityisjärjestelmistä maksettavien etuuksien tulee olla vähintään yhtä hyvät kuin yleisessä järjestelmässä. Oma eläkejärjestelmä on mm. kaivostyöntekijöillä, rautateiden palveluksessa olevilla, merimiehillä ja julkisen sektorin palveluksessa olevilla.

Itsenäiset yrittäjät kuuluvat useisiin eri ammatti- tai toimialakohtaisiin sosiaalivakuutusjärjestelmiin. Omat järjestelmänsä on kaupan ja teollisuuden yrittäjillä, käsityöläisillä, lakimiehillä, muilla vapaiden ammattien harjoittajilla ja maatalousalan yrittäjillä.

Niille Ranskassa asuville Ranskan kansalaisille ja kansalaisiin rinnastettaville, joilla ei ole oikeutta vakuutusmaksuihin perustuviin lakisääteisiin eläkkeisiin, voidaan maksaa tarveharkintaisia vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä.

Ranskassa työmarkkinasopimukseen perustuvat lisäeläkejärjestelmät ovat pakollisia lähes kaikille palkansaajille. Yleiseen sosiaalivakuutuksen kuululle lisäeläkejärjestelmään kuulumisen on säädetty pakolliseksi lailla. Palkansaajien lisäeläkejärjestelmillä on kaksi suurta keskusliittoa: esimiesasemassa olevien toimihenkilöiden lisäeläkejärjestelmien keskusliitto AGIRC ja työntekijöiden lisäeläkejärjestelmien keskusliitto ARRCO. Suurin osa palkansaajien lisäeläkejärjestelmistä kuuluu näihin keskusjärjestöihin.

Joillakin toimialoilla, kuten lehdistöllä, pankeilla ja luottolaitoksilla sekä hotellialalla, on kuitenkin omat, keskusliitoista riippumattomat lisäeläkejärjestelmänsä. Myös itsenäisillä yrittäjillä ja ammatinharjoittajilla on omia

14 Ranska

lisäeläkejärjestelmiä, joihin liittyminen voi olla pakollista kaikille ammattiliiton jäsenille. Yrittäjien pakollinen lisäeläketurva ei kuitenkaan ole yhtä kattavaa kuin palkansaajilla.

Pakollisten lisäeläkevakuutusten lisäksi työnantajat voivat järjestää työntekijöilleen vapaaehtoista lisäeläketurvaa, mutta se ei ole kovin yleistä.

Seuraavassa käsitellään palkansaajien eläketurvaa yleisen sosiaalivakuutuksen ja kattavimpien pakollisten lisäeläkejärjestelmien AGIRCin ja ARRCOn osalta sekä lyhyesti vapaaehtoista lisäeläketurvaa. Koska yleinen sosiaalivakuutus ja pakollinen lisäeläketurva muodostavat kiinteän kokonaisuuden palkansaajien eläketurvaa tarkasteltaessa, on pakollisia lisäeläkejärjestelmiä käsitelty työeläketurvan yhteydessä eikä lisäeläketurvaa koskevassa kohdassa 4.

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Vanhuusiän vähimmäisturva

Ranskassa asuville Ranskan kansalaisille ja heihin esim. sosiaaliturvasopimusten perusteella rinnastettaville voidaan maksaa maksetuista vakuutusmaksuista riippumattomia, tuloharkintaisia vanhuuseläkkeen tyyppisiä etuuksia, jos heillä ei muuten ole riittävää toimeentuloa eläkeiässä.

Etuuksia voidaan maksaa 65 vuotta täyttäneille tai työkyvyttömille 60 vuotta täyttäneille, joilla ei ole oikeutta muuhun lakisääteiseen eläkkeeseen tai joiden eläke muuten jäisi vähimmäiseläketasoa matalammaksi. Perusetuuksia on kaksi: erityisavustus (l'allocation spéciale) ja lisäävustus (l'allocation supplémentaire). Lisäävustuksen tarkoitus on täydentää erityisavustusta ja lakisääteisiä työeläkkeitä niin, että vähimmäiseläketaso saavutetaan.

Molempien etuuksien myöntäminen riippuu hakijan ja hänen perheensä tuloista. Vuonna 2002 erityisavustus on yksin asuvalle enintään 233,98€ kuukaudessa ja lisäävustus enintään 335,41€ kuukaudessa. Vähimmäiseläke on näin yhteensä enintään 569,39€ kuukaudessa. Eläkeläispariskunnalle vähimmäiseläkkeet ovat yhteensä enintään 787,44€ kuukaudessa.

Erityisavustus ja lisäävustus rahoitetaan vanhuuden yhteisvastuurahaston (Fonds de solidarité vieillesse, FSV) varoin. Ne ovat verotonta tuloa, eikä niistä peritä sosiaalivakuutusmaksuja.

2.2 Työkyvyttömyysetuus

Ranskassa asuvalle Ranskan kansalaiselle, jolle ei enää makseta lapsilisää, voidaan maksaa vammaisille aikuisille maksettavaa avustusta (l'allocation aux adultes handicapés, AAH), jos hänen työkyvyttömyysasteensa on vähintään 80 % tai 50–79 %, jos työn saanti työkyvyttömyyden vuoksi on mahdotonta.

Avustuksen saaminen edellyttää, että hakijalla ei ole oikeutta avustuksen suuruiseen työkyvyttömyys-, työtapaturma- tai vanhuuseläkkeeseen. Se on riippuvainen myös hakijan ja hänen puolisonsa muista tuloista. Vuonna 2002 avustuksen enimmäismäärä on 569,38€ kuukaudessa. Se rahoitetaan kokonaan valtion varoin.

Niille vaikeavammimmille, jotka tarvitsevat toisen henkilön jatkuvaa apua, voidaan maksaa lisäetuutta, joka on 16 % perusetuuden määrästä, 91,10€ vuonna 2002. 60 vuotta täyttäneillä toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa olevilla on mahdollisuus saada avustusta hoitajan palkkaamisesta tai laitoshoidosta aiheutuviin kustannuksiin (l'allocation personnelle d'autonomie, APA).

AAH-etuuden hallinnosta vastaavat perhe-etuuskassat. Etuudet rahoitetaan valtion varoin. Etuus on verotonta tuloa, eikä siitä peritä sosiaalivakuutusmaksuja.

Yleisen sosiaalivakuutuksen työkyvyttömyyseläkkeeseen (ks.3.1.7) voidaan maksaa tulo- ja varallisuusharkintaista lisäavustusta (l'allocation supplémentaire), josta on kerrottu edellä (ks. 2.1). Työkyvyttömyyseläkkeeseen maksettava lisäavustus maksetaan erityisestä työkyvyttömyysrahastosta (Fonds spécial d'invalidité, FSI).

3 Työeläketurva

3.1 Yleisen sosiaalivakuutuksen eläkkeet

Yleinen sosiaalivakuutus (le régime général) on ollut voimassa vuodesta 1945. Järjestelmästä maksettavia eläkkeitä koskeva viimeinen merkittävä uudistus on tullut voimaan asteittain vuoden 1994 alusta lukien. Uudistuksen yksityiskohdista on kerrottu eri yhteyksissä jäljempänä.

14 Ranska

Vanhuuseläketurvan osalta yleinen sosiaalivakuutus on palkansaajien lisäksi pakollinen myös naisille, joille maksetaan määrättyjä perhe-etuuksia sekä vammautuneen henkilön hoitajalle.

3.1.1 Hallinto

Sosiaaliministeriö (Ministère des affaires sociales, du travail et de la solidarité) vastaa sosiaalivakuutusjärjestelmien ylimmästä valvonnasta. Sosiaalivakuutusmaksujen kokoamisesta huolehtii kansallisella tasolla sosiaalivakuutuslaitosten keskuslaitos (Agence centrale des organismes de sécurité sociale, ACOSS) ja paikallistasolla vakuutusmaksuyhdistykset (Unions pour le recouvrement des cotisations de sécurité sociale et d'allocations familiales, URSSAF).

Vakuutusmaksut jaetaan kolmelle keskuslaitokselle. Nämä ovat palkansaajien kansallinen sairausvakuutuskassa (Caisse nationale d'assurance maladie des travailleurs salariés, CNAMTS), palkansaajien kansallinen vanhuusvakuutuskassa (Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés, CNAVTS) ja kansallinen perhe-etuuskassa (Caisse nationale d'allocations familiales, CNAF).

Eläketurvan hallinto jakaantuu niin, että vanhuus- ja perhe-eläkkeiden hallinnosta vastaa 16 alueellisen kassan perustama palkansaajien kansallinen vanhuusvakuutuskassa yhdessä alueellisten sairausvakuutuskassojen kanssa. Työkyvyttömyyseläkkeiden hallinto kuuluu palkansaajien kansalliselle sairausvakuutuskassalle ja sen alue- ja paikalliskassoille. Työnantajilla ja työntekijöillä on edustajansa laitosten johtokunnissa. Keskuskassoilla on yhteinen liitto-organisaatio (Union des caisses nationales, UCANSS), joka hoitaa kassoille yhteisiä asioita.

Eläkelaitosten päätöksiä koskevat valitukset käsitellään ensin alueellisten kassojen itseoikaisulautakunnissa. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa ensimmäisen asteen tuomioistuimeen, joka toimii yleisen siviilituomioistuimen yhteydessä ja on erikoistunut sosiaalivakuutusasioiden käsittelyyn (Tribunal des affaires de sécurité sociale, TASS). Sen päätöksestä voi valittaa hovioikeuteen, jossa on sosiaaliturva-asioita käsittelevä kamari (Cour d'Appel, Chambre sociale). Viimeinen valitusinstanssi on korkeimman oikeuden sosiaaliturva-asioiden kamari (Cour de Cassation, Chambre sociale).

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet kustannetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä veroluonteisella sosiaaliturvamaksulla. Vähimmäistyökyvyttömyysetuus (AAH) kustannetaan valtion varoin (ks. 2.2.). Yleinen sosiaalivakuutus ja erityisjärjestelmät noudattavat yhteisvastuuta eläkkeiden rahoituksessa niin, että järjestelmät, joissa vakuutettujen määrä suhteessa eläkeläisiin on epäedullinen saavat kompensatiota niiltä järjestelmiltä, joissa tämä suhde on parempi. Yhteisvastuu toteutetaan erikseen palkansaajien järjestelmien ja yrittäjien järjestelmien kesken.

Työnantajan vanhuus- ja perhe-eläkemaksu on 8,20 % palkasta ja työntekijän 6,55 %. Tämä vakuutusmaksu peritään vuonna 2002 enintään 2352 euron kuukausituloista. Tulon ylärajaa tarkistetaan vuosittain (tammi-kuussa) palkkaindeksillä. Se on samalla eläkkeen perusteena olevan tulon yläraja. Työnantajat maksavat lisäksi 1,6 % vanhuus- ja perhe-eläkemaksua koko palkasta ja työntekijät 0,1 % koko palkastaan tilapäisen leskeneläkkeen rahoittamiseen.

Työkyvyttömyyseläkkeet rahoitetaan yhteisellä maksulla sairausvakuutusetuksien kanssa. Työnantajan maksu on 12,80 % ja työntekijän 0,75 %, yhteensä 13,55 %. Se peritään koko palkasta ilman ylärajaa. Työkyvyttömyyseläkkeeseen maksettava tuloharkintainen lisäävustus kustannetaan valtion varoin sitä varten perustetusta erityisestä rahastosta (le Fonds spécial d'invalidité, FSI)

Työnantajien sosiaalivakuutusmaksut ovat edellä mainittua matalammat pienipalkkaisten työntekijöiden palkasta. Matalampia maksuja peritään palkasta, joka on enintään 1,3 kertaa lakisääteisen vähimmäispalkan suuruinen. Vuonna 2002 vähimmäistuntipalkka on 6,83 euroa. Myös erilaisten työllistämishojelmien puitteissa myönnetään alennuksia vakuutusmaksuihin määrättyjen työntekijäryhmien osalta. Valtio kompensoi näistä maksualennuksista aiheutuvan tulojen menetyksen sosiaalivakuutuslaitosten keskuslaitokselle.

Varsinaisten sosiaalivakuutusmaksujen lisäksi kaikilta Ranskassa asuivilta peritään veroluonteista yleistä sosiaaliturvamaksua (CSG). Suurin osa maksusta menee asumisperusteisen sairausvakuutuksen rahoittamiseen, mutta osa siitä käytetään yleisestä sosiaalivakuutuksesta maksettavien vanhuuseläkkeiden ja työkyvyttömyyseläkkeiden rahoittamiseen. Maksulla rahoitetaan niitä eläkkeen osia, joista ei ole peritty vakuutusmaksuja. Maksu on 7,5 % verotettavasta tulosta ja omaisuuden tuotosta. Maksua määrättäessä tuloista otetaan huomioon 95 %. Siltä osin, kun maksulla rahoit-

14 Ranska

tetaan vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä, se tilitetään vanhuuden yhteisvastuurahastoon (Fonds de solidarite vieillesse, FSV).

Lisäksi sosiaalivakuutusvelan maksamiseen kerätään tilapäistä maksua (CRDS), joka on 0,5 % verotettavasta tulosta ja omaisuuden tuotosta. Myös tätä maksua määrittäessä tuloista otetaan huomioon 95%. Maksu tilitetään sitä varten perustettuun rahastoon (CADES).

3.1.3 Verotus

Työnantajan ja työntekijän lakisääteiset vakuutusmaksut ovat kokonaan verovähennyskelpoisia lukuun ottamatta yleistä sosiaalivakuutusmaksua (7,5 %), josta 2,4 prosenttiyksikköä ei voi vähentää verotuksessa ja CRDS-maksua, jota ei voi vähentää lainkaan.

Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa vähimmäiseläkkeitä lukuun ottamatta (ks.2). Verotuksessa myönnetään eläketulovähennys, joka on 10 % bruttotuloista, kuitenkin vähintään 317,09 € ja enintään 3109,96 € vuodessa. Kaikkein pienituloisimmille eläkeläisille myönnetään tämän lisäksi ylimääräisiä vähennyksiä. Lisäksi eläketulosta voi tehdä yleisen 20 %:n vähennyksen, jonka voi tehdä myös palkkatulosta. Eläkkeisiin maksettavat lapsikorotukset ovat verotonta tuloa.

Eläkkeistä peritään myös CSG- ja CRDS-maksut (ks. 3.1.2). CSG- maksu eläkkeestä on 6,2 % (joissakin tapauksissa vain 3,8 %). CRDS-maksu on sama kuin palkansaajilla, 0,5 %. Myös ulkomailla asuivilta peritään sairausvakuutusmaksua, jos he kuuluvat sairausvakuutukseen tai ovat oikeutettuja sairausvakuutusetuuksiin tilapäisen oleskelun aikana Ranskassa.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutus alkaa ensimmäisen työsuhteen alkaessa. Vakuutusaikaa on kaikki sellainen työskentelyaika, jolta on maksettu vakuutusmaksut. Vakuutusaikaan rinnastetaan aika, jolta on maksettu sairausajan päivärahaa, äitiysrahaa, työttömyysetuutta, työtapaturmaetuutta tai työkyvyttömyyseläkettä sekä varusmiespalveluaika. Näiden aikojen rinnastaminen edellyttää, että on kuulunut vakuutukseen ennen niiden alkamista ja maksanut vähintään yhden vakuutusmaksun.

Eläkeikään mennessä karttunutta vakuutusaikaa pidennetään lasten kasvatuksen perusteella. Äideille luetaan vakuutusajaksi kaksi vuotta jokaista lasta kohti, jota hän on kasvattanut vähintään 9 vuotta tämän ollessa alle

16-vuotias. Äiti on voinut olla työssä tänä aikana. Isän tai äidin vakuutus-aikaa pidennetään ajalla, jonka hän on ollut vanhempainlomalla. Äidin vakuutusaikaa pidennetään vanhempainloman perusteella kuitenkin vain, jos samasta lapsesta ei ole myönnetty pidennystä edellä mainitun lapsen kasvatusajan perusteella. Vanhempainloma-pidennyksestä hyötyvät siten lähinnä vanhempainlomaa pitäneet isät.

Myös niiden 65 vuotta täyttäneiden vakuutusaikaa pidennetään, joilla ei ole täyttä vakuutusaikaa ja jotka ovat lykanneet eläkkeen ottamista 65-vuoden iästä. Tästä on kerrottu tarkemmin kohdassa 3.1.5.

Pakollista vakuutusaikaa vanhuuseläkevakuutusta varten on aika, jona vanhempi on ollut osa-aikatyössä alle 3-vuotiaan lapsen hoidon vuoksi ja saanut tämän perusteella myönnettävää perhe-etuutta (l'allocation parentale d'éducation). Yksinhuoltaja tai toinen vanhemmista kuuluu vakuutukseen pakollisesti, jos perhe saa jotain alle 21-vuotiaan lapsen kasvatuksen perustella myönnettävää tuloharkintaista perhe-etuutta (l'allocation au jeune enfant tai complément familial). Pakollista vakuutusaikaa on myös aika, jona vakuutettu tai hänen puolisonsa on ollut vammaisen alle 20-vuotiaan lapsen huoltaja tai vakuutettu on hoitanut kotona vammaista avun tarpeessa olevaa aikuista. Perhe-etuuskassa maksaa vakuutusmaksut näiltä ajoilta.

Yhden kalenterivuoden aikana kertynyt vakuutusaika ei ole sidottu niihin kuukausiin, joina vakuutus on ollut voimassa, vaan se määräytyy vuosipalkan mukaan täysinä neljännesvuosina. Vuosineljänneksiä kertyy niin monta kuin saadaan jakamalla vuosipalkka 200 kertaa vähimmäispalkan suuruisella summalla. Yhdeltä kalenterivuodelta otetaan kuitenkin huomioon enintään neljä vakuutusvuosineljänneksiä. Tällainen laskentatapa keryyttää helpommin täyden vakuutusajan sekä niille, joilla on jatkuvasti hyvin pienet tulot, että niille, joilla on suuret tulot lyhyenä aikana.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Sekä miehet että naiset voivat siirtyä eläkkeelle joustavasti 60 vuoden iästä alkaen. Jos vakuutusaikaa on silloin täyden eläkkeen saamiseksi vaadittava määrä, maksetaan eläke vähentämättömänä. Jos täyttä vakuutusaikaa ei ole, tehdään eläkkeeseen varhennusvähennys (ks. kohta Eläkkeen määräytyminen). Vähennystä ei kuitenkaan tehdä, jos hakija on

14 Ranska

työkyvytön, rintamaveteraani tai kolme lasta kasvattanut, vähintään 30 vuotta vakuutettuna ollut, ruumiillista työtä tehnyt nainen.

Eläkeoikeuden syntymiseksi vakuutusaikaa tulee olla vähintään yksi vuosineljännes. Yhden vuosineljänneksen vakuutusaika kertyy, jos ansiot ovat kalenterivuoden aikana olleet vähintään 200 kertaa vähimmäistuntipalkan suuruiset (1366 € vuonna 2002). Täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavista vakuutusajoista ks. kohta Eläkkeen määräytyminen.

Eläkkeen myöntäminen edellyttää sen työsuhteen päättymistä, josta eläkkeelle siirrytään. Eläkkeellä ollessa voi jatkaa työntekoa Ranskassa vain rajoitetusti. Ulkomailla työskentelyä voi kuitenkin jatkaa rajoituksetta. Jos työntekijällä ei ole oikeutta täyteen eläkkeeseen 65 vuotta täytettyään, hän voi siirtää eläkkeen ottamista. Tällöin vakuutusaikaa 65 vuoden täyttämisen ja eläkkeelle siirtymisen väliseltä ajalta pidennetään siten kuin jäljempänä kohdassa Eläkkeen määräytyminen kerrotaan. Vakuutusaikaa pidennetään riippumatta siitä, jatkaako työntekijä työntekoa vai ei.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke määräytyy seuraavan kaavan mukaan:

$\text{eläkepalkka} \times \text{eläkeprosentti} \times \text{vakuutusvuosineljännekset} / 150.$
--

Vuonna 2002 60 vuotta täyttävien eläkepalkka on 19 parhaan vakuutusvuoden keskipalkka. Vuodet valitaan vakuutetulle edullisemmin joko vakuutusvuosista ennen 60 vuoden täyttämistä tai ennen eläkkeelle siirtymistä. Palkoista otetaan huomioon se osa, josta on peritty vakuutusmaksut (ks. 3.1.2) ja niitä tarkistetaan hintaindeksin muutoksen mukaisesti. Aikaisemmin eläkkeen perusteena oli 10 ansioiltaan parhaan vakuutusvuoden keskipalkka, mutta aikaa, jolta eläkepalkka määrätään, on pidennetty vuoden 1994 alusta alkaen asteittain 25 vuoteen. Uudistus on täysin voimassa vuonna 2008.

65-vuotiaana tai myöhemmin eläkkeelle siirtyvän eläkeprosentti on yllä mainitussa kaavassa aina 50. Ennen 65 vuoden ikää eläkkeelle siirtyvän eläkeprosentti on 25–50 riippuen vakuutusajan pituudesta. Eläkeprosentti pienenee täydestä viidestäkymmenestä 1,25 prosenttiyksikköä jokaista puuttuvaa vakuutusvuosineljänneksenä kohti. Vähennys voidaan laskea myös 65 vuoden iän täyttämiseen jäljellä olevina vuosineljänneksinä, jos se on vakuutetulle edullisempaa. Eläkeprosentti on siten aina vähintään 25.

Täyden 50 prosentin eläkkeen saamiseksi 60-vuotiaana vuonna 2002 tulee vakuutusaikaa olla 159 vakuutusvuosineljänneestä. Vaadittavaa vakuutusaikaa on pidennetty vuoden 1994 alusta lähtien asteittain 37,5 vuodesta (150 vuosineljänneksestä) 40 vuoteen (160 vuosineljännekseen). Pidentys on ollut yksi vuosineljännes vuodessa ja muutos on siten täysin voimassa vuonna 2003. Eläkkeen laskukaavassa pisin vakuutusaika on kuitenkin edelleen 150 vuosineljänneestä (150/150). Vakuutusajan pidentymällä on siten merkitystä vain alle 65-vuotiaana eläkkeelle siirtyville.

Täysi 50 prosentin eläke maksetaan määrätyin edellytyksin 60 vuotta täyttäneelle, alle 65-vuotiaalle vaikka siihen vaadittava vakuutusaika ei olisi täysi, jos vakuutettu on työkyvytön tai rintamaveteraani. Eläke maksetaan vähentämättömänä myös vähintään kolme lasta kasvattaneelle 30 vuotta vakuutukseen kuuluneelle äidille, joka on tehnyt ruumiillista työtä viisi vuotta viimeisten 15 työvuoden aikana.

65-vuotiaana tai myöhemmin eläkkeelle siirtyvän eläke jää vajaaksi, jos vakuutusaikaa on alle 37,5 vuotta eli 150 vuosineljänneestä. Jos vakuutettu tässä tilanteessa myöhentää eläkkeen ottamista, korotetaan vakuutusaiakarttumaa 2,5 % lykättyä vuosineljänneestä kohti. Jos vakuutusaikaa on esimerkiksi 120 vuosineljänneestä ennen 65 vuoden täyttämistä ja 9 neljänneestä sen jälkeen, korotetaan 129 vuosineljänneksen kokonaisvakuutusaikaa seuraavasti: $2,5 \% \times 9 = 22,5 \%$, $120 + (22,5 \% \times 120) = 147$ vuosineljänneestä.

Eläkkeen enimmäismäärä on 50 % eläketulokaton suuruisista tuloista, vuonna 2002 tämä on 1176 € kuukaudessa. Eläkettä (myös edellä mainittua enimmäismäärää) korotetaan 10 prosentilla, jos mies- tai naispuolinen vakuutettu on kasvattanut vähintään kolmea lasta kutakin 9 vuotta ennen lapsen 16 vuoden ikää. Eläkkeeseen maksetaan puolisolisää 65 vuotta täyttäneestä puolisolista tai 60 vuotta täyttäneestä työkyvyttömästä puolisolista, jonka omat tulot ja varallisuus vuosituloiksi arvioituina eivät ylitä 6.387,94 euroa. Lisä on 50,82 € kuukaudessa.

Eläkkeen vähimmäismäärä on vuonna 2002 yksinasuvalle 525,63 € kuukaudessa, jos vakuutusaikaa on vähintään 150 vuosineljänneestä. Jos vakuutusaikaa on vähemmän, pienenee vähimmäismäärä vastaavasti. Edellä mainitut eläkkeen korotukset maksetaan näin määräytyvän vähimmäiseläkkeen lisäksi. Vähimmäiseläkettä voidaan täydentää tulo- ja varallisuusharkintaisella lisävastuksella (l'allocation supplémentaire) (ks. 2.1).

14 Ranska

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä tarkistetaan kerran vuodessa tammikuun alussa hallituksen erillisellä päätöksellä. Tarkistukset seuraavat kuluttajahintaindeksin muutosta.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan 12 kertaa vuodessa. Lykkäyskorotuksesta ks. 3.1.5.

3.1.6 Osa-aikaeläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläke voidaan maksaa osaeläkkeenä (retraite progressive) 60 vuotta täyttäneelle työntekijälle, jolla on vakuutusaikaa täyden vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittava määrä ja joka on lyhentänyt normaalia työaikaa vähintään viidenneksellä. Lisäksi edellytetään, ettei työntekijällä ole osa-aikatyön lisäksi muuta palkallista työtä lukuun ottamatta sellaista vähäistä tai tilapäistä työtä, joka ei estä myöskään täyden vanhuuseläkkeen maksamista.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke määräytyy prosenttiosuutena työntekijän täydestä vanhuuseläkkeestä ja riippuu jäljellä olevan työajan suhteesta yrityksen normaaliin työaikaan seuraavasti:

Jäljellä oleva työaika	Eläke täydestä vanhuuseläkkeestä
60 - 80 %	30 %
40 - 59 %	50 %
alle 40 %	70 %

Osaeläkettä määrättäessä täyteen vanhuuseläkkeeseen lasketaan lapsikorotus (ks. edellä), mutta ei puolisorotusta. Osaeläkkeen maksuajalta ei kartu uutta vanhuuseläkettä.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan erillisellä hallituksen päätöksellä kerran vuodessa samoin kuin vanhuuseläkkeitä. Tarkistukset seuraavat kuluttajahintaindeksin ennakoitua muutosta.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen maksaminen päättyy, kun työntekijä lopettaa osa-aikatyön, ottaa toisen osa-aikatyön tai siirtyy takaisin kokopäivätyöhön.

3.1.7 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeet ovat Ranskassa sairausvakuutusetuuksia ja niiden hallinnosta vastaavat sairausvakuutuskassat (ks. 3.1.1).

Oikeus eläkkeeseen

Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää alle 60-vuotiaalle vakuutetulle, jos vakuutusaikaa on vähintään 12 kuukautta. Tähän aikaan tulee sisältyä työskentelyaikaa vähintään 800 tuntia, joista 200 tuntia kolmen työkyvyttömyyttä edeltäneen kuukauden aikana. Vaihtoehtoisesti edellytetään, että vakuutusmaksut on peritty hakemusta edeltäneiden 12 kuukauden aikana vähintään 2030 kertaa lakisääteisen vähimmäistuntipalkan suuruisista tuloista.

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen edellyttää, että työkyky on alentunut vähintään 2/3 siitä, mikä se on samassa ammatissa toimivilla, samalla alueella työskentelevillä ja saman koulutuksen saaneilla työntekijöillä. Työkyvyttömyyden astetta arvioidaan ansiomahdollisuuksien alenemisella.

Työkyvyttömyysasteita on kolme. Ensimmäisen asteen työkyvyttömyys on kyseessä, kun työkyky on alentunut 2/3, mutta vakuutettu voi edelleen jossain määrin jatkaa työntekoa. Toisen asteen työkyvyttömyyden kriteerinä on, että työkyky on alentunut 100 % eikä vakuutettu enää kykene mihinkään työhön. Kolmannen asteen työkyvyttömyydessä työkyky on menetetty kokonaan ja vakuutettu on lisäksi toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa.

Jos työntekijä tulee työkyvyttömäksi täytettyään 60 vuotta, mutta ennen kuin hän on täyttänyt 65 vuotta, maksetaan työkyvyttömyyseläkkeen sijas-

14 Ranska

ta vanhuuseläke sen suuruisena kuin se olisi maksettu, jos työntekijä olisi jatkanut työntekoa 65 vuoden ikään asti.

Eläkkeen määräytyminen

Ensimmäisen asteen työkyvyttömyyden perusteella myönnettävä eläke on osaeläke. Se on 30 % työkyvyttömyyttä edeltäneiden 10 parhaan vuoden keskiansiosta. Jos vakuutusaikaa on vähemmän kuin 10 vuotta, eläke lasketaan kaikkien vakuutusvuosien keskiansiosta. Tulot otetaan huomioon vanhuus- ja perhe-eläkemaksun perusteena olleen palkan osalta. Vuonna 2002 palkan yläraja on 2352€ kuukaudessa. Eläkkeen vähimmäismäärä on 233,98€ ja enimmäismäärä 705,60€ kuukaudessa vuonna 2002.

Toisen asteen eli täyden työkyvyttömyyden perusteella myönnettävä eläke määräytyy samalla tavoin kuin osaeläke, mutta eläke on 50 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta. Eläkkeen vähimmäismäärä on sama kuin ensimmäisen asteen työkyvyttömyyseläkkeessä (233,98€) ja enimmäismäärä 1176€ kuukaudessa vuonna 2002.

Kolmannen asteen työkyvyttömyyden perusteella myönnettävä eläke on muutoin sama kuin toisen asteen työkyvyttömyyden perusteella myönnettävä, mutta siihen maksetaan avun tarpeesta johtuva korotus, joka on 916,32€ kuukaudessa vuonna 2002.

Jos eläke jää pieneksi, sen lisäksi voidaan maksaa tulo- ja varallisuusharkintaista lisäavustusta (l'allocation supplémentaire) (ks.2.2).

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan erillisellä hallituksen päätöksellä kerran vuodessa samoin kuin vanhuuseläkkeitä. Tarkistukset seuraavat kuluttajahintaindeksin muutosta.

Eläkkeen maksaminen

Eläkettä maksetaan niin kauan kuin työkyvyttömyys jatkuu. Se muutetaan vanhuuseläkkeeksi, kun vakuutettu täyttää 60 vuotta. Jos osatyökyvyttömyyseläkkeellä oleva jatkaa työntekoa 60 vuotta täytettyään, hän voi vaatia, ettei eläkettä muuteta vanhuuseläkkeeksi ennen työnteon lopettamista.

Eläkkeen ohessa voi ansaita enintään niin paljon, etteivät eläke ja ansiot yhteensä ylitä eläkkeen myöntämistä edeltänyttä palkkatasoa.

3.1.8 Perhe-eläke

Oikeus eläkkeeseen

Puolison kuoleman johdosta maksetaan etuuksia nais- tai miesleskelle sekä entiselle aviopuolisolle. Samaa sukupuolta olevien rekisteröidyt parisuhteet rinnastetaan avioliittoon. Lapseneläkettä ei ole, mutta leskenetuuksiin maksetaan korotusta huolettavista lapsista ja orvon lapsen huoltajalle maksetaan erityistä korvausta lapsilisäjärjestelmästä.

Leskeneläkettä (pension de réversion) voidaan maksaa 55 vuotta täyttäneelle leskelle. Alle 55-vuotiaalle voidaan maksaa tilapäistä leskenetuutta (allocation de veuvage). Näiden etuuksien myöntäminen riippuu lesken omista tuloista. Työkyvyttömälle 55 vuotta täyttäneelle leskelle voidaan maksaa lesken vanhuuseläkettä (pension de vieillesse de veuve ou de veuf), ja alle 55-vuotiaalle työkyvyttömälle leskelle työkyvyttömän lesken eläkettä (pension de veuve ou de veuf invalide). Nämä etuudet eivät ole tuloharkintaisia.

Leskeneläke voidaan myöntää, jos lesken muut vuositulot eivät eläkettä haettaessa ylitä 2080 kertaa lakisääteistä vähimmäistuntipalkkaa. Vuonna 2002 vuosituloraja on 14 206 euroa. Arvioitaessa oikeutta eläkkeeseen ei tuloina oteta huomioon lesken omaa vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkettä, mutta ne vaikuttavat maksettavan eläkkeen määrään (ks. eläkkeen maksaminen). Eläkkeen myöntäminen edellyttää lisäksi, että edunjättäjä oli työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeellä tai että hänellä eläketapahtuman sattuessa olisi ollut oikeus näihin eläkkeisiin. Avioliiton on täytynyt kestää vähintään kaksi vuotta. Tätä aikarajaa ei kuitenkaan sovelleta, jos puolisoilla on yhteinen lapsi.

Tilapäisen leskenetuuden saaminen edellyttää, että edunjättäjä oli maksanut vakuutusmaksuja vähintään kolme kuukautta kuolemaansa edeltäneen vuoden aikana. Etuuden myöntämiseen sovelletaan tiukempia tulorajoja kuin leskeneläkkeessä. Tulot eläkkeen hakemista edeltäneiden kolmen kuukauden ajalta eivät saa ylittää 1887,15 euroa vuonna 2002.

Tilapäistä leskenetuutta voidaan maksaa kahden vuoden ajan. Jos leski oli puolison kuollessa täyttänyt 50 vuotta, voidaan etuutta kuitenkin mak-

14 Ranska

saa yhteensä viiden vuoden ajan. Etuuden päättyessä leskellä on silloin oikeus leskeneläkkeeseen. Etuutta ei myönnetä, jos leski on avioitunut uudelleen tai asuu avoliitossa.

Lesken vanhuuseläkettä voidaan maksaa pysyvästi työkyvyttömälle 55 vuotta täyttäneelle leskelle, jolla ei ole oikeutta leskeneläkkeeseen. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että edunjättäjä oli ollut vakuutettuna yhteensä vähintään viisi vuotta tai vuoden välittömästi ennen eläketapahtumaa.

Työkyvyttömän lesken eläke voidaan myöntää alle 55-vuotiaalle leskelle, jonka työkyky on alentunut vähintään kaksi kolmasosaa. Edunjättäjän on täytynyt olla vakuutettu tai eläkkeen saaja.

Eläkkeen määräytyminen

Leskeneläke on 54 % edunjättäjän maksussa olleesta vanhuuseläkkeestä tai siitä vanhuuseläkkeestä, johon edunjättäjä olisi kuollessaan ollut oikeutettu (ks.3.1.5). Jälkimmäisessä tapauksessa eläkeprosentti on 50 riippumatta siitä, minkä ikäinen edunjättäjä kuollessaan oli.

Leskeneläkkeellä on vähimmäismäärä, joka maksetaan täytenä, jos edunjättäjä kuului vakuutukseen vähintään 60 vuosineljännestä (15 vuotta). Vuonna 2002 täysi vähimmäiseläke on 237 euroa kuukaudessa. Jos edunjättäjä oli kuulunut vakuutuksen lyhyemmän ajan, maksetaan vähimmäismäärästä vakuutusaikaa vastaava osuus.

Eläkkeen enimmäismäärä on 635 euroa kuukaudessa vuonna 2002. Se on 54 prosenttia vanhuuseläkkeen enimmäismäärästä.

Eläkettä korotetaan 10 prosenttia, jos edunsaaja on kasvattanut vähintään kolme lasta. Eläkkeeseen maksetaan lisää myös huollettavina olevista alle 16-vuotiaista lapsista. Ikäraja on 20 vuotta, jos lapsi opiskelee. Lisä on 80,45€ kuukaudessa lasta kohden.

Jos edunjättäjä on ollut naimisissa useammin kuin kerran, jaetaan leskeneläke puolisoitten kesken avioliittojen keston suhteessa.

Tilapäinen leskenetuus on 503,24€ vuonna 2002.

Lesken vanhuuseläke ja työkyvyttömän lesken eläke määräytyvät samalla tavoin kuin leskeneläke. Myös eläkkeen enimmäismäärä on sama. Eläk-

keen vähimmäismäärä on hiukan matalampi, 233,98€ kuukaudessa vuonna 2002.

Myös näihin eläkkeisiin maksetaan korotus huollettavana olevista lapsista ja 10 prosentin korotus, jos leski on kasvattanut vähintään kolme lasta (ks. leskeneläke edellä).

Leskenetuuksiin voidaan maksaa myös lisäävustusta (ks. 2.1), jos lesken muut tulot ja omaisuus ovat pienet.

Perhe-etuuskassasta maksetaan avustusta orvon alle 20-vuotiaan lapsen huoltajalle (l'allocation de soutien familiale). Avustus on 76,54€ kuukaudessa, jos toinen vanhemmista on kuollut ja 102,05€, jos lapsi on täysorpo.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan vuosittain hintojen muutosta vastaavasti samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Leskeneläkettä ja lesken vanhuuseläkettä ei lakkauteta, vaikka edunjättäjä avioituisi uudelleen, mutta työkyvyttömän lesken eläke ja lesken avustus lakkautetaan. Työkyvyttömän lesken eläke muutetaan lesken vanhuuseläkkeeksi, kun leski täyttää 55 vuotta.

Leskeneläke voidaan määrätyn rajoituksen maksaa oman vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi. Vertailukohteeksi otetaan joko 73 prosenttia vanhuuseläkkeen enimmäismäärästä tai 52 prosenttia edunjättäjän ja edunsaajan vanhuuseläkkeiden yhteismäärästä. Näistä valitaan suurempi. Lesken oman eläkkeen ja leskeneläkkeen yhteismäärää verrataan tähän. Jos se on korkeampi, vähennetään erotus leskeneläkkeestä. Vastaavin rajoituksen voidaan lesken vanhuuseläke ja työkyvyttömän lesken eläke maksaa oman eläkkeen lisäksi.

3.1.9 Vapaaehtoinen vakuutus

Työntekijä, jonka pakollinen vakuutus päättyy, voi jatkaa vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkevakuutusta vapaaehtoisesti. Pakollisen vakuutuksen on täytynyt kestää vähintään kuusi kuukautta. Kotona lasta hoitava

14 Ranska

isä tai äiti tai vammaisen omaisen hoitaja, joka ei kuulu pakollisesti vakuutukseen, voi liittyä siihen vapaaehtoisesti (pakollisesta vakuutuksesta ks. 3.1.4). Myös ulkomaille muuttava Ranskan kansalainen voi jatkaa vakuutusta vapaaehtoisesti.

Vakuutettu kuuluu vuosiansioiden tai iän mukaan johonkin neljästä luokasta. Ylimmässä luokassa ansiot vastaavat yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkkakattoa. Alimmassa tuloluokassa ne ovat alle puolet tästä katosta. Jos vakuutus kattaa kaikki edellä mainitut riskit, on vakuutusmaksu yhteensä 29,90 prosenttia tuloluokan ansioista. Nämä ansiot ovat vastaavasti eläkepalkan perusteena.

Puuttuvia vakuutusajkoja voi joissakin tilanteissa täydentää maksamalla jälkikäteen vakuutusmaksut näiltä ajoilta. Tämä on mahdollista määrätyin edellytyksin sekä vapaaehtoiseen että pakolliseen vakuutukseen kuuluville.

3.2 Palkansaajien pakolliset lisäeläkejärjestelmät

3.2.1 Yleistä

Pakollisiin lisäeläkejärjestelmiin kuuluvat käytännöllisesti katsoen kaikki palkansaajat. Järjestelmiin kuulumisen on säädetty lailla pakolliseksi yleiseen sosiaalivakuutukseen ja maanviljelijöiden vakuutukseen kuuluville. Pakollista lisäeläketurvaa tarkasteltaessa on erotettava kaksi työntekijäryhmää. 'Cadres' on käsite, jolla tarkoitetaan esimiesasemassa olevia sekä vastuunalaisissa tehtävissä toimivia asiantuntijoita. 'Non-cadres' tarkoittaa muita toimihenkilöitä ja työntekijöitä. Seuraavassa puhutaan lyhyesti esimiesasemassa olevista ja työntekijöistä.

Yksityisen sektorin lisäeläkejärjestelmillä on kaksi keskusjärjestöä. AGIRC (Association générale des institutions de retraite des cadres) on esimiesasemassa olevien toimihenkilöiden eläkejärjestelmien katto-organisaatio. Se on perustettu vuonna 1947. Työntekijöiden eläkejärjestelmien katto-organisaatio on vuonna 1962 perustettu ARRCO (l'Association pour le régime de retraite complémentaire des salariés). AGIRCin ja ARRCOn ulkopuolelle jäivät itsenäiset yrittäjät ja ammatinharjoittajat, lentäjät sekä julkisen sektorin työntekijät. Julkisen sektorin työntekijöillä, lentäjillä ja monilla ammatinharjoittajilla on omat lisäeläkejärjestelmänsä, joita ei tässä tarkastella lähemmin.

AGIRC:iin ja ARRCO:on kuuluvista järjestelmistä maksettavat etuudet ja niihin maksettavat vakuutusmaksut määräytyvät kolmen palkkatason (tranches) mukaan. Vuonna 2002 palkkataso A kattaa vuositulot 28224 euroon asti (yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkan katto), palkkataso B tämän ylittävät tulot 112897 euroon asti (4 x yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkan katto) ja palkkataso C tämän ylittävät tulot 225792 euroon asti (8 x yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkan katto).

AGIRC:iin kuuluvat maksavat vakuutusmaksuja ja saavat etuuksia ARRCO:n järjestelmistä palkkatason A tulojen osalta. Tämän ylittävien tulojen osalta vakuutusmaksut ja etuudet maksetaan AGIRC:iin kuuluvista järjestelmistä.

3.2.2 Hallinto

AGIRC ja ARRCO ovat katto-organisaatioita, joiden jäsenlaitokset ovat ammatillisia, alakohtaisia tai alueellisia eläkelaitoksia. Ammatti- tai alakohtaisessa sopimuksessa voi olla määrätty, missä eläkelaitoksessa työntekijät tulee vakuuttaa. Muussa tapauksessa yritykset voivat valita, mihin eläkelaitokseen liittävä työntekijänsä laitoksen rajoitukset huomioonottaen.

ARRCO:on kuuluu nykyisin 70 eläkelaitosta, jotka muodostivat aikaisemmin 45 erillistä järjestelmää. Nämä erilliset järjestelmät yhdistyivät vuoden 1999 alusta. ARRCO:lla on myös omia alueellisia palvelupisteitä (Cicas). AGIRC:iin kuuluu 34 eläkelaitosta.

Kattojärjestöt antavat jäsenorganisaatioille ohjeita työmarkkinasopimusten soveltamisessa ja niiden tulkintaan liittyvissä kysymyksissä ja hoitavat järjestelmien yhteisiä asioita kuten vastuunjaon eläkelaitosten kesken. Sekä kattojärjestöjen että niiden jäsenlaitosten toimintaa johtavat hallintoneuvostot, joissa on yhtäläinen työnantajien ja työntekijöiden edustus.

AGIRC ja ARRCO ovat muodostaneet heinäkuussa 2002 taloudellisen yhteenliittymän, GIE Agirc-Arrco (Groupement d'intérêt économique). Yhteenliittymän tarkoitus on yksinkertaistaa liäseläkejärjestelmien hallintoa ja parantaa niiden palvelua. Tavoitteena on muun muassa toteuttaa ns. viimeisen laitoksen periaate myös AGIRC:n ja ARRCO:n välillä. Nykyisin viimeisen laitoksen periaatetta sovelletaan järjestelmien sisällä. Sen mukaan eläke maksetaan siitä eläkelaitoksesta, jossa vakuutettu on ollut viimeksi vakuutettuna, vaikka hän olisi ollut työuransa aikana vakuutettuna useassa eri eläkelaitoksessa saman järjestelmän sisällä (AGIRC tai ARRCO).

14 Ranska

3.2.3 Rahoitus ja verotus

Pakolliset lisäeläkejärjestelmät perustuvat jakojärjestelmään. Niillä on noin vuoden eläkemenoa vastaavat puskurirahastot. Molemmat kattojärjestöt muodostavat oman poolin, joka vastaa yhdessä kaikkien jäsenorganisaatioidensa maksukykyisyydestä. Yhteisvastuusta on säädetty lailla.

Vuonna 1996 tehdyn sopimuksen mukaan myös AGIRC- ja ARRCO-järjestelmät tukevat toisiaan taloudellisesti. Käytännössä tämä merkitsee sitä, että ARRCO tukee AGIRC:ia, jonka maksutulo on pienentynyt sosiaalivakuutuksen eläkepalkkakaton nousun myötä. AGIRC:n maksut peritään vain tämän katon ylittävältä palkan osasta. Vakuutusmaksujen määrät selvitetään jäljempänä (3.2.4 Vanhuuseläke).

Valtio ja työttömyysvakuutus osallistuvat kustannuksiin, jotka aiheutuvat siitä, että lisäeläkkeen voi joissakin tapauksissa saada lyhentämättömänä jo 60 vuoden iästä, ja että lisäeläkettä karttuu myös joidenkin työttömyysetuuksien maksuajoilta. Nämä lisäkustannukset maksetaan tätä tarkoitusta varten perustetusta ASF-rahastosta. Työnantaja ja työntekijä maksavat rahastoon erillistä AGFF-maksua. A-palkkatason osalta maksu on vuonna 2002 työnantajilta 1,2 % ja työntekijöiltä 0,8 %. Tämän ylittävän palkan osalta maksu on työnantajilta 1,3 % ja työntekijöiltä 0,9 % (esimiesasemassa olevilta B-palkkatasosta ja työntekijöiltä 1-3 x A-palkkatasosta).

Työnantaja voi vähentää pakollisiin lisäeläkejärjestelmiin maksamansa vakuutusmaksut eikä niitä lueta työntekijän verotettavaksi tuloksi, jos niiden yhteismäärä yhdessä lakisääteisten eläkevakuutusmaksujen kanssa ei ole enempää kuin 19 % kahdeksan kertaa A-palkkatason suuruisista tuloista. Siltä osin kuin ylitys aiheutuu pakollisiin järjestelmiin maksettavien maksujen lisämaksusta, joka ei kartuta eläkettä, voidaan maksut kuitenkin vähentää myös edellä mainitun rajan ylittävältä osalta.

Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Niistä peritään myös CSG- ja CRDS-maksut (ks.3.1.2). Tulosta voidaan tehdä eläketulovähennys ja yleinen vähennys samoin kuin lakisääteisistä eläkkeistä (ks. 3.1.3).

3.2.4 Etuudet

Järjestelmistä maksetaan vanhuus- ja perhe-eläkkeitä. Työkyvyttömyyseläkkeitä ei makseta, mutta vanhuuseläkettä karttuu myös koko lakisääteisen työkyvyttömyyseläkkeen maksuajalta, vaikka vakuutusmaksuja ei tältä ajalta peritä. Lisäksi 60 vuotta täyttänyt, vähintään 2/3 työkyvystään

menettänyt työntekijä voi siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle ja saada karttuneen vanhuuseläkkeen ilman varhennusvähennystä.

Vanhuuseläke

Sekä AGIRC- että ARRCO-järjestelmissä yleinen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Mitään vähimmäisvakuutusaikaa eläkkeen myöntämiseksi ei vaadita. Jos työntekijällä on 60 vuotta täytettyään oikeus täyden vakuutusajan, työkyvyttömyyden tai muun syyn perusteella vähentämättömään vanhuuseläkkeeseen yleisestä sosiaalivakuutusjärjestelmästä, on hänellä oikeus saada myös pakollinen lisäeläke varhennettuna ja vähentämättömänä. Täyden vakuutusajan perusteella eläkkeitä ei myönnetä vähentämättöminä enää vuoden 2002 jälkeen. AGIRC-järjestelmässä palkkatason C osalta karttunut eläke maksetaan kuitenkin vähentämättömänä vasta 65 vuoden iästä.

Vähennettynä eläkkeen voi ottaa molemmissa järjestelmissä jo 55-vuoden iästä. Varhennus pienentää eläkkeen määrää pysyvästi. Eläkkeen maksaminen edellyttää työnteon lopettamista. Eläkkeellä ollessa voi kuitenkin ansaita niin paljon, että eläke ja ansiot yhteensä eivät ylitä aikaisempaa palkkatasoa. Eläkkeelle siirtymistä voi myös lykätä 65 ikävuoden jälkeen, jolloin työnteko kartuttaa eläkettä edelleen, mutta lykkäyskorotusta eläkkeeseen ei makseta.

Eläkkeen määrä riippuu oleellisesti koko vakuutusaikana maksettujen vakuutusmaksujen kokonaismäärästä. Eläkettä karttuu sitä enemmän, mitä korkeampia maksut ovat. Muuta ennalta sovittua eläkkeen tavoitetasoa ei ole. Siinä mielessä järjestelmät ovat 'maksuperusteisia'.

Kunakin vakuutusvuonna maksetut vakuutusmaksut muutetaan ns. eläkepisteiksi. Eläkepisteiden laskemista varten kaikkien vakuutettujen vakuutusenalaisista palkoista määrätään vuosittain keskiansio (medianipalkka). Tämän keskiansion vuosittaisesta muutoksesta saadaan indeksi, jota kutsutaan 'viitepalkaksi' tai pisteen hankinta-arvoksi (le prix d'acquisition d'un point). Vakuutetun vuoden aikana kartuttamien eläkepisteiden määrä saadaan jakamalla palkasta maksettujen vakuutusmaksujen summa tällä viitepalkalla.

Eläkepisteelle määrätään vuosittain tietty arvo (valeur du point), joka heijastaa palkkojen ja hintojen kehitystä sekä järjestelmän taloudellista tilannetta. Kun järjestelmän taloudellinen tilanne sallii, määrätään pisteen arvo siten, että se seuraa ansioiden kehitystä. Muussa tapauksessa arvon muutoksella kompensoidaan elinkustannusten nousu. AGIRC:ssa taloudel-

14 Ranska

lista tilannetta arvioidaan 10 vuoden vakuutusmaksutulo- ja eläkemenoennusteen perusteella. Vuosieläke saadaan kertomalla koko vakuutusajalta karttuneiden eläkepisteiden summa eläkkeellejäämisvuoden eläkepisteen arvolla.

Vuonna 2002 eläkepisteen arvo on AGIRC -järjestelmässä 0,3787€ ja viitepalkka 4,1494€. ARRCO-järjestelmässä eläkepisteen arvo on 1,0530€ ja viitepalkka 11,8949€.

Eläkepisteitä karttuu myös joiltakin sellaisilta työstä poissaoloajoilta, joilta vakuutusmaksuja ei ole maksettu. Tällaisia aikoja ovat varusmiespalvelu-, äitiysloma-, sairaus-, työkyvyttömyys- ja työttömyysaika. Työttömyyskorvauksen maksaja maksaa vakuutusmaksut, mutta työttömyyskorvauksesta niitä ei peritä.

Pisteitä karttuu palkatonta jaksoa edeltäneen vuoden ansioiden mukaan. Palkattoman ja palkallisen ajan pisteet yhteensä eivät kalenterivuoden aikana kuitenkaan saa ylittää edellisen vuoden eläkepisteiden kokonaismäärää. Edellytyksenä pisteiden karttumiselle on, että työntekijä on jäänyt palkattomalle jaksolle vakuutetusta työsuhteesta.

Eläkkeen määrää korotetaan, jos työntekijällä on tai on ollut huollettavanaan vähintään kolme lasta. Korotus on AGIRC -järjestelmässä 10 %, jos lapsia on tai on ollut kolme ja se nousee 30 prosenttiin, jos lapsia on ollut seitsemän tai enemmän. ARRCO -järjestelmässä korotus on 5 % vuoden 1999 alusta lähtien karttuneen eläkkeen osalta. Sitä edeltävältä ajalta ARRCO:n kuuluneissa eri järjestelmissä etuudet ovat vaihdelleet. ARRCO:ssa tämän korotuksen sijasta voidaan valita koko eläkkeeseen 5 prosentin korotus jokaisesta edelleen huollettavana olevasta lapsesta, mutta tällöin edellinen korotus menetetään.

Jos eläkepisteitä ei ole kertynyt järjestelmän edellyttämää vähimmäismäärää, maksetaan eläkkeen sijasta kertakorvaus.

Vakuutusmaksuja maksetaan AGIRC-järjestelmiin kuuluvista vakuutetuista enintään kahdeksan kertaa yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkkatason suuruista tuloista eli palkkatasojen A, B ja C tuloista. A-palkkatason tuloista maksut maksetaan ARRCO-järjestelmiin. ARRCO-järjestelmiin kuuluvista työntekijöistä maksetaan vakuutusmaksuja enintään kolme kertaa palkkatason A suuruista tuloista.

Kaikkia järjestelmiä koskevissa sopimuksissa on sovittu vakuutusmaksujen tasosta. Aikaisemmin voitiin kollektiivisesti tai työntekijäkohtaisesti sopia niitä korkeammista maksuista määrättyyn ylärajaan asti, mutta nä-

..... 14 Ranska

mä ylärajat on nyt saavutettu pakollisissa maksuissa eikä korkeammista maksuista enää voida sopia.

Vakuutusmaksut peritään eläkettä kartuttavaa vakuutusmaksua (seuraavassa taulukossa eläkemaksu) korkeampina. Perittävä lisämaksu käytetään järjestelmien yleisiin kuluihin ja niiden talouden tasapainottamiseen.

ARRCO-järjestelmään maksettavat työnantaja- ja työntekijämaksut yhteensä vuonna 2002:

Vakuutetut	Työntekijät		Esimiesasemassa olevat		
	taso A	taso 1-3 x A		taso A	taso B ja C
		<1997	1997> ¹		
Eläkemaksu	6 %	12 %	16 %	6 %	maksut AGIRC:iin
Kokonaismaksu	7,5 %	15 %	20 %	7,5 %	

¹ Yrityksissä, jotka perustettu 1.1.1997 tai sen jälkeen. Sitä ennen perustetuissa yrityksissä maksutaso nousee samaan vuoteen 2005 mennessä.

Työnantajan maksuosuus on 60 % ja työntekijän 40 % maksusta.

AGIRC:iin maksettavat maksut vuonna 2002:

Palkka	taso A	taso B			taso C ¹
		työnantaja	työntekijä	yhteensä	yhteensä
eläkemaksu	ARRCO:oon	10 %	6 %	16 %	16 %
kokonaismaksu		12,5 %	7,5 %	20 %	20 %

¹ Palkkataso C:n osalta yrityksessä voidaan sopia työnantajan ja työntekijän maksuosuudet vapaasti.

Vuodesta 1997 alkaen AGIRC:iin kuuluvilta on peritty tilapäisesti ylimääräistä vakuutusmaksua järjestelmän taloudellisen tilanteen kohentamiseksi. Vuonna 2002 maksu oli 0,35 % koko palkasta. Työntekijän osuus oli 0,13 % ja työnantajan 0,22 %.

Osa-aikaeläke

Vanhuuseläke voidaan AGIRC-järjestelmässä maksaa osaeläkkeenä 60 vuotta täyttäneelle vakuutetulle samoin kuin yleisen sosiaalivakuutuksen vanhuuseläke. Eläkkeen määrä prosentteina täydestä vanhuuseläkkeestä määräytyy jäljellä olevasta työajasta riippuen samoin kuin yleisessä sosiaalivakuutusjärjestelmässä (ks. kohta 3.1.6).

14 Ranska

Jäljelle jäävästä osa-aikatyöstä karttuu uutta eläkettä, kuitenkin enintään 65 vuoden ikään asti. ARRCO-järjestelmästä ei makseta osaeläkettä. Jos työntekijä on osa-aikatyössä ja saa korvauksena esim. FNE-etuutta (ks.3.3), työnantaja maksaa edelleen vakuutusmaksuja aikaisemman täyden palkan mukaan, ja tältä ajalta karttuu ARRCO-eläkettä normaalisti.

Perhe-eläke

Perhe-eläkettä maksetaan leskeneläkkeenä ja lapseneläkkeenä täysorvolle. Leskeneläke voidaan jakaa lesken ja entisen puolison kesken, jos edunjättäjä on eronnut.

AGIRC-järjestelmästä leskeneläkettä maksetaan 60 vuotta täyttäneelle leskelle, joka ei ole avioitunut uudelleen. 55 vuotta täyttäneelle leskelle voidaan maksaa varhennusvähennyksellä alennettua eläkettä. Täysi eläke maksetaan lesken iästä riippumatta, jos leski on työkyvytön (vähintään 2/3) tai hänellä on vähintään kaksi alle 21-vuotiasta lasta. Jos leskelle maksetaan yleisen sosiaalivakuutuksen leskeneläkettä, maksetaan eläke 55 vuoden iästä ilman varhennusvähennystä.

Leskeneläke on 60 % edunjättäjän karttuneesta vanhuuseläkeoikeudesta tai maksussa olevasta vanhuuseläkkeestä. Eläkkeeseen maksetaan mahdollinen lastenkasvatuslisä, kuten vanhuuseläkkeeseen.

Lapseneläkettä maksetaan AGIRC-järjestelmästä alle 21-vuotiaalle täysorvolle. Jos lapsi on työkyvytön, eläkettä voidaan tietysin edellytyksin maksaa tämän ikärajan jälkeenkin. Eläke on 30 % edunjättäjän karttuneesta vanhuuseläkeoikeudesta tai maksussa olevasta vanhuuseläkkeestä lasta kohti.

ARRCO-järjestelmästä maksettavaan leskeneläkkeeseen on oikeus 55 vuotta täyttäneellä leskellä, joka ei ole avioitunut uudestaan. Lesken iästä riippumatta eläke maksetaan, jos leski on puolison kuollessa työkyvytön tai hänellä on vähintään kaksi lasta huollettavanaan. Eläke määräytyy samoin kuin AGIRC -järjestelmässä. Eläkkeeseen maksetaan mahdollinen lastenkasvatuslisä kuten vanhuuseläkkeeseen.

ARRCO-järjestelmissä lapseneläkettä maksetaan alle 21-vuotiaalle täysorvolle tai alle 25-vuotiaalle täysorvolle, jos hän oli elossa olleen vanhemman huollettavana, kun tämä kuoli. Jos lapsi on tullut työkyvyttömäksi alle 21-vuotiaana, eläkettä maksetaan iästä riippumatta. Eläke määräytyy muuten samoin kuin AGIRC -järjestelmässä, mutta eläke on 50 % lasta

kohden. Lapsella on oikeus eläkkeeseen molempien vanhempien jälkeen, jos molemmat olivat vakuutettuja tai omalla eläkkeellä.

Molemmissa järjestelmissä leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton. ARRCO -järjestelmässä leskeneläke ei lakkaa, kun huollettavana olevat lapset tulevat täysi-ikäisiksi tai muuttavat pois kotoa.

Eläkeoikeuden säilyminen

Karttunut eläkeoikeus säilyy välittömästi ilman vakuutusajan pituudelle asetettavia määräaikoja. Eläkeoikeus voidaan työsuhteen päätyttyä siirtää toiseen järjestelmään AGIRCin ja ARRCOn sisällä. Se järjestelmä, johon vakuutettu on viimeiseksi ennen eläkkeelle jäämistä kuulunut, selvittää koko työhistorian ajalta karttuneet vakuutuskaudet ja eläkepisteet ja maksaa eläkkeen.

Eläkkeiden tarkistaminen ja maksaminen

Eläkkeitä tarkistetaan eläkepisteen arvoa muuttamalla (ks. edellä Vanhuuseläke). Järjestelmien hallintoneuvostot päättävät korotusten määräsistä. Aikaisemmin tarkistukset tehtiin molemmissa järjestelmissä kahdesti vuodessa. Nykyisin tarkistukset tehdään kerran vuodessa, ja ne tulevat voimaan huhtikuun alusta. AGIRC -järjestelmässä eläkepisteen arvo pysyi kuitenkin useana vuonna 1990-luvulla samana.

Vuonna 1996 tehdyn sopimuksen mukaan eläkepisteen arvon korotukset olivat AGIRC-järjestelmässä vuoteen 2000 asti prosenttiyksikön pienemmät kuin järjestelmään kuuluvien keskimääräinen palkkojen nousu ja korkeintaan hintojen nousua vastaavat. ARRCO-järjestelmässä korotukset olivat useana vuonna 1990-luvulla hintojen nousua matalammat.

Eläkkeet maksetaan neljännesvuosittain.

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Palkansaajien yleisessä sosiaalivakuutuksessa ja pakollisissa lisäeläkevakuutuksissa on useita mahdollisuuksia siirtyä eläkkeelle joustavasti 60 vuoden iästä (ks. 3.1.5, 3.1.6 ja 3.2). AGIRC- ja ARRCO-järjestelmissä vähennetty vanhuuseläkkeen voi ottaa jo 55 vuoden iästä.

14 Ranska

Ranskassa on lisäksi useita työttömyyden tai työttömyysuhan perusteella myönnettäviä etuuksia, jotka antavat mahdollisuuden irtisanoa ikääntyneitä työntekijöitä ja turvaavat työttömille toimeentulon ja täyden vanhuuseläkkeen yleisessä eläkeiässä. Ne muodostavat ikääntyneille työntekijöille samanlaisen ”eläkeputken” kuin työttömyyspäiväraha ja työttömyyseläke Suomessa.

Osa näistä etuuksista perustuu työnantajan ja valtion välisiin sopimuksiin, ja ne ovat voimassa määräajan. Vuonna 2002 myönnetään seuraavia etuuksia: ikääntyneille pitkäaikaistyöttömille maksettava avustus (allocation de solidarité spécifique, ASS), työnhakijoille maksettava avustus (allocation équivalent retraite, AER), työnantajan ja valtion yhdessä rahoittama etuus ikääntyneille irtisanotuille työntekijöille (allocation de cessation d'activité de certains travailleurs salariés, CATS) ja yrityksen ja valtion perustaman kansallisen työllisyysrahaston (Fonds national de l'emploi) väliseen sopimukseen perustuva erityisavustus (allocation spéciale du Fonds national de l'emploi, ASFNE) sekä osa-aikaeläke (prérite progressive).

Näiden etuuksien maksuaika, osa-aikaeläkettä lukuun ottamatta, kartuttaa yleisen sosiaalivakuutuksen vanhuuseläkettä. Seuraavassa on tarkasteltu lähemmin vain työllisyysrahastosta rahoitettavia etuuksia. Ne ovat eniten varhaiseläkkeen kaltaisia etuuksia, vaikka ne maksetaankin työttömyyskassoista.

ASFNE-etuus

Taloudellisissa vaikeuksissa oleva yritys voi sopimuksen perusteella irtisanoa työntekijän, jos työntekijä on vähintään 57-vuotias (joissakin tapauksissa riittää 56 vuoden ikä), on kuulunut lakisääteiseen sosiaalivakuutukseen vähintään 10 vuotta ja ollut saman työnantajan palveluksessa vähintään vuoden. Työntekijälle maksetaan ASFNE-etuutta kunnes hänellä on oikeus yleisen sosiaalivakuutuksen vanhuuseläkkeeseen 50 prosentin karttumalla. Etuuden maksuajalta karttuu myös pakollista lisäeläkettä.

Etuus on 65 % palkasta yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkkakattoon asti ja 50 % katon ylittävistä palkasta enintään kaksi kertaa katon suuruisiin tuloihin asti.

Varhaiseläke osa-aikatyöhön siirtyvälle

Yritykset voivat tehdä työllisyysrahaston kanssa myös erityisen sopimuksen, jonka mukaan ne sitoutuvat palkkaamaan uusia työntekijöitä jakamaan osa-aikatyöhön siirtyvien työntekijöiden työtä. Osa-aikatyöhön siirtyvän työntekijän tulee olla 55 vuotta täyttänyt, mutta alle 65-vuotias. Lisäksi hänen on täytynyt kuulua sosiaalivakuutukseen vähintään 10 vuotta. Saman työnantajan palveluksessa hänen on täytynyt olla vähintään vuosi, ja työajan tulee osa-aikatyössä olla 50 % kokopäivätyön työajasta.

Työntekijälle maksetaan osa-aikaeläkettä korvauksena työajan lyhennyksestä aiheutuvasta ansionmenetyksestä. Eläke on 30 % aikaisemmasta kokopäiväpalkasta yleisen sosiaalivakuutuksen eläkepalkkakaton alle jäävistä tuloista ja 25 % katon ylittävän palkan osalta kaksi kertaa katon suuruisiin tuloihin asti.

Osa-aikaeläke voidaan työnantajan ja työttömyysrahaston erillisen sopimuksen perusteella myöntää myös työntekijöille, jotka siirtyvät osa-aikatyöhön yrityksen taloudellisesta tilanteesta johtuvan irtisanomisen välttämiseksi. Korvauksen määrä on sama kuin edellä mainitussa osa-aikaeläkkeessä, ja sitä maksetaan enintään kaksi vuotta.

3.4 Yrittäjien eläkejärjestelmät

Yrittäjät kuuluvat ammatti- tai toimialasta riippuen useaan eri eläkejärjestelmään. Teollisuuden ja kaupan yrittäjien lakisääteisestä eläketurvasta huolehtii ORGANIC, käsityöläisten eläketurvasta CANCAVA, vapaiden ammattien harjoittajien eläketurvasta CNAVPL, asianajajien eläketurvasta CNBF ja maatalousyrittäjien ja -työntekijöiden eläketurvasta MSA.

Maatalousyrittäjien eläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkkeitä 60 vuotta täyttäneille vakuutetuille. Täyden eläkkeen saaminen edellyttää 37,5 vuoden vakuutusaikaa. Eläke muodostuu tasaosasta ja maksettujen vakuutusmaksujen mukaan määräytyvästä osasta. Työkyvyttömyyseläkettä maksetaan 60 vuotta täyttäneelle, vähintään 2/3 työkyvystään menettäneelle vakuutetulle. Vakuutukseen on täytynyt kuulua vähintään vuoden. Eläke on tasasuuruinen. Leskeneläkkeen myöntämisehdot ja määrä ovat samat kuin palkansaajien järjestelmässä (ks .3.1.8).

Käsityöläisten vanhuuseläkkeen ja leskeneläkkeen myöntämisehdot ja määräytyminen ovat samanlaiset kuin palkansaajien järjestelmässä. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää 60 vuotta täyttäneelle vakuutetulle, joka on kuulunut vakuutukseen vähintään vuoden ajan ja on kyvytön jat-

14 Ranska

kamaan ammattityötään. Eläke on 50 % keskiansioista palkkakattoon asti. Lisäeläkejärjestelmään kuulumisen on käsityöläisille pakollista. Sitä hoitavat samat eläkelaitokset kuin peruseläketurvaa.

Myös teollisuuden ja kaupan alan yrittäjien vanhuuseläkkeen ja perhe-eläkkeen myöntämisehdot ja määräytyminen ovat samat kuin palkansaajien eläkejärjestelmässä. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää täysin työkyvyttömälle vakuutetulle, ja se on määrältään tasasuuruinen etuus.

4 Lisäeläketurva

Pakollisten lisäeläkkeiden lisäksi yritykset voivat vapaaehtoisesti järjestää työntekijöilleen lisäeläketurvaa, joka täydentää lakisääteisiä ja pakollisia eläkkeitä. Lisäturva voi perustua kollektiivisiin sopimuksiin tai olla työnantajan yksipuolisesti päättämää. Järjestelyjä on kolmentyyppisiä sen mukaan, minkä verolain artiklan mukaisesti ne on järjestetty:

- Artikla 82:n mukaiset järjestelmät ovat ryhmähenkivakuutus sopimuksia, jotka koskevat koko henkilökuntaa tai osaa siitä ja joihin liittyminen on työntekijöille vapaaehtoista.

- Artikla 83:n mukaiset järjestelmät ovat maksuperusteisia ryhmävakuutuksia, jotka kattavat osan tai koko henkilökunnan ja joihin liittyminen on työntekijöille pakollista.

- Artikla 39:n mukaiset järjestelyt ovat etuusperusteisia ryhmävakuutuksia, jotka koskevat koko henkilökuntaa tai osaa siitä ja joihin liittyminen on pakollista työntekijöille. Näihin eläkkeisiin ei synny vapaakirjaoikeutta.

Itsenäisillä yrittäjillä on omia vapaaehtoisia ryhmävakuutuksia ja julkisella sektorilla omat vapaaehtoiset lisäeläkejärjestelmänsä. Niitä ei tarkastella tässä.

Artiklojen 82, 83 ja 39 mukaisia eläkejärjestelmiä hoitavat vakuutusyhtiöt, keskinäiset yhtiöt "mutuelles" ja voittoa tavoittelemattomat yhdistykset "institutions de prévoyance". Viimeksi mainittujen hallinnosta vastaavat työnantajat ja työntekijät yhdessä.

Järjestelmistä maksettavat etuudet ja maksettavat maksut vaihtelevat. Eläkettä voidaan alkaa maksaa samaan aikaan, kun pakollisia eläkkeitä aletaan maksaa. Artikla 82:n mukaisista järjestelmistä voidaan maksaa jatkuvan eläkkeen sijasta kertasuorituksia, muista järjestelmistä voidaan

maksaa vain jatkuvia eläkkeitä. Lakisääteistä velvollisuutta eläkeoikeuden säilyttämiseen työsuhteen päättyessä ennen eläkeikää ei ole.

Artikla 82:n mukaisissa järjestelmissä työnantaja maksaa tavallisesti koko maksun, artikla 39:n mukaisessa järjestelyssä työntekijältä ei saa periä maksua lainkaan ja artikla 83:n mukaisissa järjestelyissä työntekijä maksaa tavallisesti suurimman osan maksusta, mutta työnantajan tulee kuitenkin osallistua rahoitukseen. Artikla 83:n mukaiset järjestelmät ovat viime vuosina yleistyneet voimakkaimmin.

Artikla 82:n mukaisiin järjestelmiin mahdollisesti maksettavia työntekijämaksuja ei voi vähentää verotuksessa. Työnantajamaksut ovat työntekijälle verotettavaa tuloa. Työnantajamaksut ovat yritysverotuksessa vähennyskelpoisia, jos työntekijälle syntyy niihin perustuva vapaakirjaoikeus. Maksettavista eläkkeistä peritään ainoastaan yleiset sosiaaliturvamaksut (CSG ja CRDS), mutta ei muita veroja.

Artikla 83:n mukaisiin järjestelmiin maksettavat maksut ovat työntekijälle vähennyskelpoisia samojen enimmäisrajojen puitteissa kuin pakolliset lisäeläkemaksut (ks. 3.2.3). Maksuista peritään kuitenkin CSG- ja CRDS-maksut. Työnantaja voi vähentää oman osuutensa maksusta yritysverotuksessa, jos työntekijälle syntyy siihen vapaakirjaoikeus. Maksussa olevia eläkkeitä verotetaan tuloverolain mukaan. Niistä peritään myös CSG- ja CRDS-maksut.

Artikla 39:n mukaiset maksut ovat työnantajalle verovähennyskelpoisia, jos työntekijälle syntyy niihin perustuva vapaakirjaoikeus. Maksettavista eläkkeistä peritään tulovero ja CSG- ja CRDS-maksut.

Rahastojen sijoitustuotoista ei peritä veroa missään edellä mainituista järjestelmistä.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Kansallinen lainsäädäntö

Ranskan kansallisen lainsäädännön mukaan Ranskassa vakinaisesti työskentelevät on vakuutettava maan lakisääteisissä sosiaalivakuutusjärjestelmissä kansalaisuudesta riippumatta. He kuuluvat myös Ranskan pakollisiin lisäeläkejärjestelmiin.

14 Ranska

Ulkomailla Ranskalaisen työnantajan palveluksessa olevat voidaan pitää kotimaan vakuutuksessa korkeintaan kuusi vuotta. Ulkomailla tilapäisesti työskentelevät pysyvät yleensä vakuutettuina pakollisissa lisäeläkejärjestelmissä saman ajan kuin lakisääteisessä vakuutuksessa. Ulkomailla asuvat ranskalaiset voivat kuitenkin kuulua vapaaehtoisesti Ranskan lakisääteiseen sosiaalivakuutukseen. Heitä varten on oma sosiaalivakuutuslaitos, Caisse des Francais de l'étranger (CFE).

Sosiaalivakuutuksen vanhuuseläke myönnetään ja maksetaan ulkomaille ilman rajoituksia. Muiden eläkkeiden myöntäminen ulkomaalaiselle edellyttää Ranskassa asumista.

Jos lisäeläkevakuutus Ranskassa lakkaa, säilyy vapaakirjaoikeus karttu-neeseen eläkkeeseen ja eläke maksetaan asuinmaasta riippumatta.

Vakuutusmaksuista riippumattomia vähimmäisetuksia, joista on kerrottu edellä (ks. 2.1 ja 2.2) maksetaan vain Ranskassa asuville.

Sosiaaliturvasopimukset ja EU-asetus

Suomen ja Ranskan välillä ei ole kahdenvälistä sosiaaliturvasopimusta, mutta pakolliseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Ranskan välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. Ne merkitsevät usein poikkeamista edellä mainituista kansallisista säädöksistä.

EU-asetus 1408/71 on ulotettu koskemaan myös pakollisia lisäeläkejärjestelmiä vuoden 2000 alusta lukien.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Juppén suunnitelmana tunnettu sosiaaliturvan uudistustyö käynnistettiin vuonna 1995, jolloin sosiaalivakuutuksen rahoitusvaikeudet olivat kärjistyneet taloudellisen laman ja työllisyystilanteen heikkenemisen vuoksi. Suunnitelma sisälsi sosiaaliturvan rakenteellisia ja hallinnollisia uudistuksia sekä rahoitukseen liittyviä muutoksia. Parlamentin mahdollisuuksia vaikuttaa sosiaaliturvan kehittämiseen lisättiin mm. ottamalla käyttöön sosiaalivakuutuksen valtakunnalliset suunnitelmat, jotka parlamentti hyväksyy vuosittain. Suunnitelmissa asetetaan sosiaalivakuutuksen kehittämisen ja kustannusten raamit seuraavalle vuodelle. Aikaisemmin sosiaalivakuutus oli lähes kokonaan työmarkkinaosapuolten päätösvallassa.

Suunnitelman toisena kulmakivenä oli rahoituspohjan muuttaminen niin, että veroluonteisten maksujen osuutta sosiaalivakuutuksen rahoituksessa vähitellen lisättiin. Muutos aloitettiin nostamalla yleistä sosiaalivakuutusmaksua (CSG), joka peritään verotettavasta tulosta ja omaisuuden tuotosta. Tavoitteena oli laajentaa maksupohjaa, ja tehdä siitä vähemmän suhdanneherkkä perimällä maksut muustakin kuin työtuloista. Veroluonteisilla maksuilla rahoitetaan niitä etuuksia (tai osia etuudesta), joihin on oikeus riippumatta siitä, onko maksanut vakuutusmaksuja vai ei. Näitä ovat nykyisen asumisperusteisen sairausvakuutuksen lisäksi mm. eläkevakuutuksen palkattomilta ajoilta karttuva eläke. CSG-maksun nostamisen lisäksi otettiin käyttöön CRDS -maksu (ks. 3.1.2).

Sosiaalivakuutuksen rahoitusta vuonna 1999 koskevan lain yhteydessä perustettiin sosiaalivakuutukseen puskurirahasto erityisesti vuodesta 2005 alkaen eläkkeelle siirtyvien sodan jälkeisten suurten ikäluokkien eläkemenojen kattamiseksi. Vuonna 2001 annetulla lailla rahastosta muodostettiin itsenäinen julkinen laitos (Fonds de réserve pour les retraites). Rahasto saa tulonsa erilaisista veroista ja veroluonteisista maksuista sekä vanhuuden yhteisvastuurahaston (FSV) ja palkansaajien kansallisen vanhuusvakuutuskassan (CNAV) ylijäämistä. Rahaston varat olivat 8,49 miljardia euroa toukokuussa 2002.

Pääministeri Jospin asetti huhtikuussa 1998 työryhmän selvittämään eläkejärjestelmien uudistamistarvetta. Tämä ryhmä jätti mietintönsä (ns. Charpin'in raportti) maaliskuussa 1999. Työryhmä esitti mm., että täyden vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittavaa vakuutusaikaa pidennettäisiin vuoteen 2019 mennessä 42,5 vuoteen. Uudistuksen oli tarkoitus koskea sekä yleistä sosiaalivakuutusjärjestelmää että julkisen sektorin erityisjärjestelmiä. Yleisessä sosiaalivakuutusjärjestelmässä on parhaillaan tulossa asteittain voimaan uudistus, jolla vakuutusaikaa täyden eläkkeen saamiseksi 60 vuoden iästä pidennetään 40 vuoteen (ks. 3.1.5), mutta julkisen sektorin järjestelmissä täyden eläkkeen saa edelleen 37,5 vuoden vakuutusajan jälkeen.

Työntekijäjärjestöt eivät olleet valmiita hyväksymään Charpin'in työryhmän ehdotuksia ja neuvottelut yhteisymmärryksen löytämiseksi työmarkkinajärjestöjen ja hallituksen kesken jatkuivat. Keväällä 2000 pääministeri Jospin esitti hallituksen lähtökohdat eläkejärjestelmien uudistamiselle. Tavoitteena oli edelleen, että uudistukset toteutetaan yhteisymmärryksessä hallituksen, järjestelmien edustajien ja työmarkkinaosapuolten kesken eikä hallituksen yksipuolisilla päätöksillä. Periaatteena oli myös järjestelmien erilaisuuden kunnioittaminen.

14 Ranska

Jospin'in hallitus esitti julkisen sektorin eläkejärjestelmien uudistuspaketia, johon olisi kuulunut pitkään esillä ollut vakuutusajan pidentäminen 40 vuoteen täyden eläkkeen saamiseksi 60-vuotiaana. Toisaalta eläkepalkkaan olisi otettu joitakin luontaisetuja, joita siihen ei nykyisin lasketa. Perustettua sosiaalivakuutuksen puskurirahastoa kasvatettaisiin niin, että rahaston suuruus ylittäisi 1000 miljardia frangia vuonna 2020, kun se vuonna 2000 oli 23 miljardia frangia. Eläkejärjestelmien kehitystä ja uudistamistarvetta selvittämään perustettaisiin pysyvä eläkekomitea (Conseil d'Orientation des retraites), jonka tulisi raportoida pääministerille kahden vuoden välein eläkejärjestelmien tilasta ja tehdä esityksiä niiden uudistamiseksi. Rahastoivien lisäeläkejärjestelmien perustamista Jospinin hallitus ei kannattanut, mutta antoi tukensa pitkäaikaisen säästämisen lisäämiseksi muilla keinoin, mm. yritysten voitonjako- ja palkkasäästöjärjestelmiä kehittämällä.

Eläkekomitea perustettiin toukokuussa 2000. Se muodostuu hallituksen ja työmarkkinajärjestöjen edustajista sekä asiantuntijajäsenistä. Suuria työnantajia edustava MEDEF ei kuitenkaan ole nimennyt edustajaansa komiteaan, koska se katsoi, että työmarkkinajärjestöjen asema komiteassa on liian heikko. Komitea jätti ensimmäisen raporttinsa joulukuussa 2001. Komitean laskelmien mukaan eläkemenot kasvavat 2 prosenttia BKT:sta vuoteen 2020 mennessä ja 4 prosenttia vuoteen 2040 mennessä, jos lain-säädäntö säilyy nykyisellään.

Eläkejärjestelmien uudistamisen lähtökohtana tulee komitean mukaan olla jakojärjestelmäperiaatteen säilyttäminen rahoituksessa. Sosiaaliturvan puskurirahastoa tulee kuitenkin kasvattaa. Se pitää tärkeänä vakuutusajkojen pidentämistä erityisesti 55 vuotta täyttäneiden työllisyysastetta parantamalla. Eläkeoikeuden rinnalle tulisikin sen mukaan nostaa oikeus työhön. Se ehdottaa laajan kansallisen työllisyysohjelman käynnistämistä iäkkäiden työllisyyden parantamiseksi. Raporttia valmistellessaan komitea on käynyt tutustumassa mm. Suomen kansalliseen ikäohjelmaan.

Komitea ei ole päässyt yksimielisyyteen julkisen sektorin eläkejärjestelmien uudistamisesta, mutta sen mukaan tulisi selvittää voitaisiinko varhaiseläkkeet rajata koskemaan vain raskaassa työssä olevia. Jatkossa komitean tavoitteena on selvittää mm. sukupolvien välisen ja miesten ja naisten välisen oikeudenmukaisuuden toteutumista eläkejärjestelmissä sekä työuran epävarmuustekijöiden ja katkojen huomioon ottamista niissä.

Komitea on arvioinut, että eläkkeiden keskimääräinen nettokorvaavuustaso (nettoeläkkeet suhteessa nettopalkkoihin) tulee putoamaan 78 prosentista (vuonna 2000) 64 prosenttiin vuoteen 2040 mennessä. Syynä tähän on mm. eläkepalkan ja maksussa olevien eläkkeiden tarkistaminen pelkäl-

lä hintaindeksillä 1980-luvulta lähtien. Komitea selvittikin keväällä 2002 mahdollisuuksia siirtyä hintaindeksistä nettopalkkojen kehitystä seuraavaan eläkkeiden tarkistusmenettelyyn. Tämän arvioitiin kuitenkin lisäävän eläkemenoja noin kahdella prosentilla BKT:sta vuoteen 2040 mennessä.

Lisäeläkejärjestelmien vakauttamissopimus

Myös pakollisten AGIRC:iin ja ARRCO:oon kuuluvien lisäeläkejärjestelmien taloudellinen tilanne heikkeni 1990-luvulla ennakoitua nopeammin. Tämä johtui paitsi yleisestä taloudellisesta tilanteesta myös siitä, että AGIRC- ja ARRCO -järjestelmät kytkeytyvät palkansaajien yleiseen sosiaalivakuutukseen palkkakaton kautta. AGIRC:iin maksetaan maksuja vain palkkakaton ylittävistä tuloista ja ARRCO -järjestelmiinkin maksettavat maksut ovat korkeammat katon ylittävältä osalta. Kun palkkakatto on yleisen sosiaalivakuutuksen maksutulon korottamiseksi nostettu yleistä palkkojen nousua nopeammin, on erityisesti AGIRC -järjestelmän maksutulo samalla heikentynyt.

Työmarkkinajärjestöt solmivat huhtikuussa 1996 sopimuksen kymmenvuotisesta toimenpideohjelmasta lisäeläkejärjestelmien talouden tasapainottamiseksi. Sen keskeinen osa on eläkkeiden tason leikkaaminen heikentämällä eläkepisteen arvon korotuksia ja pienentämällä näin eläkkeiden tarkistuksia. Eläkkeiden tasoa leikataan myös sillä, että ns. viitepalkkaa nostetaan keskimääräistä palkkojen nousua nopeammin, jolloin eläkepisteitä, ja siten eläkettä, karttuu vähemmän (ks. 3.2.4).

Toimenpideojelmaan liittyi myös kaikkien ARRCO:oon kuuluvien järjestelmien yhdenmukaistaminen vuoden 1999 alusta. Aikaisemmin eri järjestelmien säännöt, eläkepisteiden arvo ja viitepalkka olivat erilaiset. Myös ARRCO:n ja AGIRC:in etuudet yhdenmukaistuvat, kun ARRCO:oon kuuluvista aletaan asteittain maksaa eläkepalkkakaton ylittävältä osalta saman suuruisia pakollisia vakuutusmaksuja kuin AGIRC:iin kuuluvista.

Vuoden 1996 sopimusta oli sovittu tarkistettavan vuonna 1999. Työnantajapuoli (Medef) ehdotti silloin merkittäviä uudistuksia lisäeläkejärjestelmiin. Se ehdotti, että vakuutusaikaa täyden eläkkeen saamiseksi 60 vuoden iässä pidennettäisiin vähitellen niin, että käytännössä vuoden 2006 jälkeen ei enää olisi mahdollisuutta saada eläkettä vähentämättömänä tässä iässä. Eläkkeisiin sovellettaisiin kerrointa, joka leikkaisi ennen 65 vuoden iässä alkavia ja korottaisi 65 ikävuoden jälkeen alkavia eläkkeitä. Kerrointa tarkistettaisiin odotettavissa olevan eliniän kasvun mukaisesti.

14 Ranska

Vakuutetuille annettaisiin mahdollisuus ”ostaa” vakuutusaikaa maksamalla vapaaehtoisia vakuutusmaksuja opiskelu- ja harjoitteluajoilta. Lapsenhoidosta karttuvaa eläkettä koskevat määräykset yhdenmukaistettaisiin yleisen sosiaalivakuutuksen kanssa (10%:n korotus eläkkeeseen kolmen lapsen kasvatuksesta).

Eläkepisteen arvoa tarkistettaisiin hinta- tai palkkaindeksillä sen mukaan kumpi niistä on alempi. Viitepalkkaa puolestaan tarkistettaisiin jatkossa palkkaindeksillä. Kun viitepalkka toimii jakajana eläkepisteiden määrää laskettaessa, merkitsee sen nousu eläkkeen määrän pienenemistä.

Medef ehdotti myös AGIRC- ja ARRCO-järjestelmien hallinnon yhdistämistä, koska se katsoi, että sillä saavutettaisiin huomattavia säästöjä hallintokuluissa.

Työntekijäpuoli ei ollut valmis sopimaan siitä, että täysistä eläkkeistä 60 vuoden iässä luovuttaisiin. Se ei myöskään kannattanut Medefin suunnitelmaa järjestelmien fuusiosta. Sen sijaan se vaati eläkemaksun nostamista eläkepalkkakaton ylittävältä osalta 18 prosenttiin ja eläkkeiden tarkistamista vähintään hintojen kehitystä vastaavasti.

Tilanne kärjistyi vuoden 2000 lopussa, kun työmarkkinaosapuolet eivät olleet löytäneet yksimielisyyttä järjestelmien uudistamisesta. Medef ilmoitti lopettavansa työnantajamaksut ASF-rahastoon, joka rahoittaa 60–65 ikävuoden välillä maksettavat eläkkeet. Se myös jättäytyi marraskuussa 2000 pois palkansaajien yleisen sosiaalivakuutuksen hallinnosta vastalauseena maan hallituksen sosiaalipolitiikalle. Medef katsoi, että vaikka työmarkkinaosapuolet ovat mukana sosiaalivakuutuksen hallinnossa, niillä ei ole todellista vaikutusvaltaa, koska niitä ei riittävästi kuulla, kun hallitus ja parlamentti päättävät sosiaalivakuutusta koskevista asioista.

Työntekijäjärjestöt järjestivät laajoja mielenosoituksia tammikuussa 2001, kun työnantajamaksut ASF-rahastoon päättyivät. Sopimukseen (johon kaikki työntekijäjärjestöt eivät liittyneet) päästiin vasta helmikuussa 2001. Silloin sovittiin, että varhaiseläkkeiden maksaminen jatkuu toistaiseksi vuoden 2002 loppuun asti, ja työnantajamaksut rahastoon jatkuivat huhtikuun alusta lukien. Eläkejärjestelmien talouden tasapainottamiseen liittyvät toimet siirrettiin ensi sijassa maan hallituksen vastuulle, koska työmarkkinaosapuolet katsoivat, että lisäeläkejärjestelmien uudistaminen tulee niveltää peruseläkejärjestelmien uudistuksiin, ja niistä tulee siksi päättää ensin. Sopimuksessa esitettiin myös työmarkkinaosapuolien suuntaviivoja peruseläkejärjestelmien uudistamiselle. Niiden mukaan mm. täydelle varhaiseläkkeelle pääsy voitaisiin rajata koskemaan raskaassa työssä olevia työntekijöitä ja/tai hyvin nuorena työelämään tulleita. Työmarkki-

najärjestöt ovat olleet tiiviisti mukana myös peruseläkejärjestelmien uudistustyössä.

Medef on palannut myös sosiaalivakuutusjärjestelmien hallintoon maaliskuussa 2002 hallituksen kanssa syntyneen sopimuksen seurauksena. Sopimuksessa työmarkkinaosapuolien asemaa sosiaalivakuutuskassojen liitto-organisaatioissa (UCANSS) vahvistettiin.

Rahastoivat lisäeläkejärjestelmät

Ajatus eläketurvan rahastoivasta "kolmannesta pilarista" on tuotu eläkepoliittisissa keskusteluissa esiin 1990-luvun alkupuolelta lähtien. Muun muassa presidentti Chirac on kannattanut säästöeläkejärjestelmän perustamista. Juppé'n oikeistokeskustahallituksen aikana helmikuussa 1997 parlamentti hyväksyi sitä koskevan lain (ns. loi Thomas), mutta kesällä valtaan tullut Jospin'in vasemmistohallitus ei saattanut lakia voimaan, ja se kumottiin lopullisesti vuoden 2002 alussa.

Jospin'in hallituksen mielestä lakiin sisältynyt mahdollisuus vähentää vapaaehtoiset maksut pakollisista sosiaalivakuutusmaksuista olisi merkinnyt pakollisten eläkejärjestelmien talouden lopullista rapautumista. Yksilöllisten säästöeläkkeiden katsottiin siten muodostavan uhan Ranskan nykyiselle yhteisvastuuseen perustuville jakojärjestelmärahoitusta noudattaville eläkejärjestelmille.

Koska Ranskan kansantalouden katsottiin kuitenkin tarvitsevan lisää pitkäaikaista säästämistä ja kotimaista pääomaa, säädettiin vuonna 2001 laki, joka mahdollisti uusien palkkasäästöjärjestelmien (plans partenariat d'épargne salariale volontaire, PPESV) perustamisen. Samalla lailla uudistettiin jo voimassa olevia yritysten säästö- ja voitonjakojärjestelmiä koskevia säädöksiä. Uudet säästöjärjestelmät ovat vapaaehtoisia ja perustuvat kollektiivisiin sopimuksiin. Säästöaika on 10 vuotta, sitä ennen säästöjä voi nostaa vain erityisistä syistä. Järjestelmään maksettavat työnantaja- ja työntekijämaksut ovat verovapaita eikä niistä peritä sosiaalivakuutusmaksuja, mutta yleiset sosiaaliturvamaksut (CSG- ja CRDS) niistäkin peritään.

PPESV- järjestelmien on katsottu osittain korvaavan eläkesäästöjärjestelmän. Hallitus korosti kuitenkin lakiesitystä antaessaan, että kyseessä ei ole säästöeläkejärjestelmän tuominen Ranskaan "keittiön kautta", vaan säästö pääoman voi käyttää monilla muillakin tavoin kuin vanhuuden toimeentuloon. Joissakin suurissa yrityksissä PPESV-järjestelmä on kuitenkin

14 Ranska

kin korvannut yrityskohtaisen lisäeläkejärjestelyn. Toistaiseksi PPESV-sopimuksia on tehty harvoissa yrityksissä.

Kesällä 2002 hallitusvastuu siirtyi vasemmistolta keskusta-oikeistolle. Pääministeri Raffarin ilmoitti heinäkuun alussa, että uusi hallitus aikoo käynnistää neuvottelut eläkesäästöjärjestelmän perustamiseksi. Järjestelmä täydentäisi nykyisiä eläkejärjestelmiä, ja jakojärjestelmärahoitus tulee pääministerin mukaan säilymään jatkossakin Ranskan eläketurvan kulmakivenä.

Osoitteita

Sosiaaliturvalaitosten keskuslaitos, Agence centrale des organismes de sécurité sociale, ACOSS, 67, boulevard Richard-Lenoir, F-75536 Paris Cedex 11. Faksi: +33149233255. www.acoss.fr.

Palkansaajien kansallinen sairausvakuutuskassa, Caisse nationale d'assurance maladie des travailleurs salariés, CNAMTS, 66, avenue du Maine, F-75694 Paris Cedex 14. Faksi: + 33143215121. www.cnamts.fr.

Palkansaajien kansallinen vanhuusvakuutuskassa, Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés, CNAVTS, 110, avenue de Flandre, F-75951 Paris Cedex 19. Faksi: +33140055199. www.cnav.fr.

Vapaiden ammattien kansallinen vanhuusvakuutuskassa, Caisse nationale d'assurance vieillesse des professions libérales, CNAVPL, 102, rue de Miromesnil, F-75008 Paris. Faksi: +33145619137. www.cnavpl.fr.

Muiden kuin maataloudessa toimivien itsenäisten yrittäjien sairaus- ja äitiysvakuutuskassa, Caisse nationale d'assurance-maladie et maternité des travailleurs non salariés des professions non agricoles, CANAM, Centre Paris Pleyel, Tour Ouest, F-93521 Saint Denis Cedex 1. Faksi: +33149333803. www.canam.fr.

Teollisuuden ja kaupan itsenäisten yrittäjien vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkekassa, Caisse nationale du régime d'assurance vieillesse-invalidité-décès des non-salariés de l'industrie et du commerce, ORGANIC, 9, rue Jadin, F-75832 Paris Cedex 17. Faksi: +33147649200.

Ulkomailla olevien ranskalaisten kassa, Caisse des Français de l'étranger, CFE, Rubelles, F-77951 Maincy Cedex. Faksi: +33164717039.

Sosiaaliturvan eurooppalaisten ja kansainvälisten yhteyksien keskus, Centre des liaisons européennes et internationales de sécurité sociale (CLEISS), 11, rue de la Tour des Dames, F-75436 Paris Cedex 09. Faksi: +33149950650. www.cleiss.fr.

Lisäeläkejärjestelmien liitto, Association des régimes de retraites complémentaires, ARRCO, 44, boulevard de la Bastille, F-75012 Paris. Faksi: +33143421461.

Johtavassa asemassa olevien toimihenkilöiden eläkelaitosten liitto, Association générale des institutions de retraite des cadres, AGIRC, 4, rue Le-roux, F-75116 Paris. Faksi: +33144175101.

Lähteet

AGIRC-järjestelmän internet-sivut osoitteessa: www.agirc.fr.

ARRCO-järjestelmän internet-sivut osoitteessa: www.rrco.fr.

Aubry Martine. Approfondir les solidarités et conforter notre système de protection sociale. Droit Social. Novembre 1998.

Benefits Report Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Worldwide. Brussels.

Caisse d'allocations familiales. Allocation aux adultes handicapés. Internetsivut osoitteessa: www.caf.fr

Caisse Nationale d'Assurance Maladie des Travailleurs Salariés. L'Assurance maladie. Invalidité. Internet-sivut osoitteessa: www.cnamts.fr.

Caisse nationale d'assurance vieillesse des travailleurs salariés. Internet-sivut osoitteessa: www.legislation.cnav.fr.

Communiqué le 26 mars 2002. Le Cabinet de la Ministre. Ministère de l'emploi et de la solidarité.

Complementary Occupational Pension Plans (2001). INPRS. International Social security Association.

Devilder Raphael, Louchart Nadine (2001). Les régimes de retraite complémentaire AGIRC/ARRCO. Esitelmämoniste 11.10.2001.

14 Ranska

Dupeyroux Jean-Jacques (1998): Droit de la sécurité sociale. 13e édition par Rolande Ruellan. Paris.

France plans supplementary scheme for 2003. Internetosoitteessa: www.ipe-newsline.com. 7.7.2002.

FSV (Fonds de solidarité vieillesse). Internet-sivut osoitteessa: www.fsv.fr.

Graham Robert. France plans reserve fund to cope with pensions short-fall. Financial Times 23.9.1998.

IBIS Online. France. July 2001, February 2002. International Benefits Information Service. Charles D. Spencer & Associates, inc. Chicago.

Laitinen-Kuikka Sini (1998): Eläketurvan muutoksista Isossa-Britanniassa, Ranskassa ja Saksassa. Eläkkeistä ulkomailla. Katsauksia 6/98. Eläketurvakeskus.

La négociation collective reprend à la sécurité social. Communiqué, le 26 mars 2002. Ministère de l'emploi et de la solidarité.

L'avenir des retraites en France. Repères chronologiques sur la question des retraites 1990-2002. La documentation Française. Internet-osoitteessa: www.ladocumentationfrancaise.fr.

La Retraite complémentaire des salariés. ARRCO 11/2000. Internet-osoitteessa: www.arrco.fr.

La protection sociale du créateur d'entreprise. Edition janvier 2002. Internet-osoitteessa: www.canam.fr/createur.pdf.

La sécurité sociale en France. Direction de la Sécurité Sociale. Ministère de l'Emploi et de la Solidarité. Juin 2000.

Le Plan recommande de travailler cinq ans de plus pour payer les retraites. Le Monde 26.2.99.

Le régime français de protection sociale. État au 1er janvier 1999. Centre de sécurité sociale des travailleurs migrants.

Les chiffres de la retraite (2002). Dossier spécial de l'Observatoire des retraites. Mars 2002-No 3.

Les derniers développements.www.retraiteinfo.fr.

Le detachement. CLEISS. Etat au 1er juin 2002. Saatavissa internet-osoitteesta: www.cleiss.fr.

Les droits à retraite complémentaire. Décembre 2001. ARRCO.

L'experience finlandaise et son évaluation. Coseil d'orientation des retraites. Réunion plénière du 6 décembre 2000.

Les futurs retraités condamnés à 42,5 ans de cotisations. Liberation 22.3.1999.

Mémento entreprises (2000). ARRCO juin 2000.

MISSOC Système d'information mutuelle sur la protection sociale dans les États membres de l'UE et de l'EEE (2001). La protection sociale dans les États membres de l'UE et de l'Espace économique européen. Situation au 1er janvier 2001 et évolution.

Mondraud Isabelle (2001). Le Conseil d'orientation des retraites pousse à engager des réformes de grande ampleur. Le Monde, November 21, 2001.

Points de maladie. Validation de périodes particulières. Agirc 03/2000.

Rapport annuel au parlement sur la securite sociale. Septembre 2001. Internet-osoitteessa: www.ccomptes.fr.

Travaux de la commission des affaires sociales. 25.6.2002. www.senat.fr
Trends in Social Security No3/2001. International Social Security Association .

Vanovska Inta (2001). Learning from partners: French pension system and reform. Paper presented at "Learning from the partners" – a joint World Bank/IIASA Conference on 6. - 7.4.2001 in Vienna.

Veuvage. Guide des droits et services (2001). Caisse nationale d'assurance vieillesse 04/2001.

14 Ranska

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Uusi asteittain voimaan tuleva lakisääteinen eläkejärjestelmä muodostuu tuloperusteisesta työeläkkeestä ja sitä täydentävästä vähimmäisturvan takaavasta takuueläkkeestä. Takuueläke kattaa kaikki maassa asuvat. Tuloperusteinen eläke kattaa kaikki palkansaajat ja yrittäjät.
- Lisäksi kattavat työmarkkinasopimuksiin perustuvat pakolliset lisäeläkejärjestelmät sekä julkisen että yksityisen sektorin palkansaajille.

Etuudet

- Myönnetään vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.
- Täysi takuueläke karttuu 40 vuodessa. Oikeus vanhuuseläkkeeseen edellyttää 3 vuoden asumisaikaa. Takuueläkkeen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Tuloperusteinen vanhuuseläke määräytyy maksettujen vakuutusmaksujen mukaan. Eläkettä kertyy vuosittain 18,5 % eläkkeen perusteena olevasta tuloista. 16 %-yksikköä kartuttaa ansaintaeläketä ja 2,5 %-yksikköä rahastoeläkettä. Eläkkeelle voi siirtyä 61 vuoden iästä halumanaan ajankohtana.
- Uuden sairausvakuutuksesta myönnettävän työkyvyttömyyseläkkeen täysi takuuosa on 30 vuotta täyttäneille 2,4 kertaa hintaperusmäärä eli n. 9 824 € vuonna 2002. Alle 30-vuotiaille myönnettävän työkyvyttömyyseläkkeen täysi määrä riippuu vakuutetun iästä. Työkyvyttömyyseläkkeen ansiosidonnainen osa on 64 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta ansiotulosta. Vakuutusaika ei vaikuta ansiosidonnaisen osan suuruuteen.
- Perhe-eläkkeinä myönnetään lesken- ja lapseneläkkeitä.

Rahoitus

- Työnantajan vanhuuseläkevakuutusmaksu on 10,21 %, perhe-eläkemaksu 1,7 % ja sairausvakuutusmaksu (sis. työkyvyttömyyseläkkeet) 8,8 % bruttopalkasta. Työnantajamaksut ovat yhteensä 32,82 prosenttia.
- Työntekijän yleinen eläkemaksu on 7 % ansiokaton alle jäävistä tuloista. Ansiokatto: 8,07 kertaa tuloperusmäärä eli n. 33 817 €
- Takuueläkkeet rahoitetaan verovaroin.

Hallinto

- Yleiset vakuutusassat ja niiden paikallistoimistot myöntävät eläkkeet. Riksförsäkringsverket, RFV (valtion vakuutusvirasto) vastaa lakisääteisten eläkkeiden keskushallinnosta. Rahastoeläkevakuutusta hoitaa Rahastoeläkeviranomainen (Premiepensionsmyndigheten, PPM).

15 Ruotsi.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

- 2.1 Hallinto
- 2.2 Rahoitus
- 2.3 Verotus
- 2.4 Takuueläke
 - 2.4.1 Vakuutusaika
 - 2.4.2 Vanhuuseläke
 - 2.4.3 Työkyvyttömyyseläke
 - 2.4.4 Perhe-eläke

3 Työeläketurva

- 3.1 Hallinto
- 3.2 Rahoitus
- 3.3 Verotus
- 3.4 Tuloperusteinen vanhuuseläke
 - 3.4.1 Ansaintaeläke
 - 3.4.2 Rahastoeläke
- 3.5 Lisäeläke
 - 3.5.1 Vakuutusaika
 - 3.5.2 Vanhuuseläke
- 3.6 Työkyvyttömyyseläke
- 3.7 Perhe-eläke
- 3.8 Osa-aikaeläke
- 3.9 Vapaaehtoinen vakuutus

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Valuuttakurssi: 1 kruunu (SEK) = 0,108 € (keskikurssi tammikuu 2002)

Ruotsissa on vuoden 1999 alusta tullut voimaan uusi vanhuuseläkejärjestelmä, joka muodostuu tuloperusteisesta eläkkeestä ja vähimmäisturvan takaavasta takuueläkkeestä (garantipension). Tuloperusteinen eläke jakaantuu kahteen osaan: ansaintaeläkkeeseen (inkomstpension) ja rahastoeläkkeeseen (premiepension). Tuloperusteinen eläke pienentää takuueläkettä niin, että kun tuloperusteinen eläke on riittävän suuri, ei takuueläkettä makseta.

Tuloperusteinen eläke tulee voimaan asteittain ja vanhan eläkejärjestelmän yleinen lisäeläke (ATP) on osittain voimassa vielä pitkän siirtymäkauden ajan. Tuloperusteinen eläke samoin kuin yleinen lisäeläkejärjestelmä kattaa kaikki palkansaajat ja yrittäjät, ja eläke on ansiosidonnainen. Uusia tuloperusteisia eläkkeitä on maksettu vuodesta 2001 alkaen. Takuueläke korvaa vanhan eläkejärjestelmän kansaneläkkeen vuodesta 2003 alkaen. Takuueläke kattaa samoin kuin nykyinen kansaneläke periaatteessa kaikki maassa asuvat, ja eläke on sidottu asumisvuosien määrään.

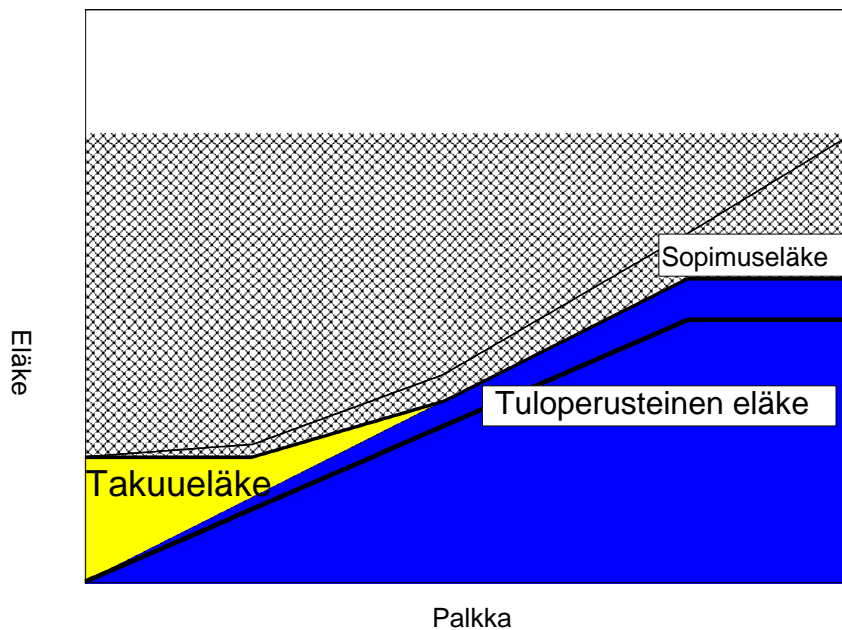
Uudistuksessa vanhuuseläkkeet on irrotettu muista sosiaalivakuutusetuuksista omaksi vakuutuslajikseen, työkyvyttömyyseläkkeet on siirretty sairausvakuutuksen yhteyteen ja perhe-eläkkeet sopeutetaan vuonna 2003 voimaan tulevalla lainmuutoksella uusiin vanhuuseläkkeisiin.

Vanhan eläkejärjestelmän osa-aikaeläkkeitä maksetaan palkansaajille ja yrittäjille erillisestä osa-aikaeläkevakuutuksesta. Näitä eläkkeitä ei ole myönnetty enää vuoden 2000 jälkeen.

Lakisäateisten eläkkeiden lisäksi Ruotsissa on erittäin kattavat työmarkkinasopimukseen perustuvat lisäeläkejärjestelmät sekä julkisen että yksityisen sektorin palkansaajille. Järjestelmiin kuuluminen on pakollista kaikille sopimusaloilla työskenteleville työnantajille ja palkansaajille.

Seuraavassa kerrotaan ensisijaisesti uuden eläkejärjestelmän mukaisesta eläketurvasta, jonka rakenne on esitetty kuvassa 1. Koska kansaneläkejärjestelmä korvataan vuoden 2003 alusta takuueläkkeellä, ei sitä enää ole otettu tähän yhteyteen selkeämmän kokonaiskuvan luomiseksi Ruotsin eläkejärjestelmästä.

15 Ruotsi.....

KUVA 1: Kokonaiseläketurvan rakenne uudessa eläkejärjestelmässä

2 Vähimmäiseläketurva

Ensimmäinen yleisiä vanhuuseläkkeitä koskeva laki annettiin Ruotsissa vuonna 1913 ja se tuli voimaan seuraavana vuonna. Lain mukainen eläketurva kattoi periaatteessa koko väestön, mutta maksettavat eläkkeet olivat matalia. Tämä laki korvattiin kansaneläkelailta vuonna 1935. Silloin poistettiin eläkkeiden tarveharkinta, mutta eläkkeiden taso oli edelleen matala. Lakia uudistettiin vuonna 1946, jolloin eläkkeiden tasoa korotettiin huomattavasti. Tämän vuonna 1948 voimaan tulleen uudistuksen jälkeen keskityttiin yleisen lisäeläkejärjestelmän rakentamiseen. Kun yleisiä lisäeläkkeitä koskeva laki oli ensin annettu erillisenä, yhdistettiin sekä kansaneläkkeet että yleiset lisäeläkkeet samaan yleiseen vakuutuslakiin, joka tuli voimaan tammikuussa 1962.

Nyt toteutumassa oleva eläkejärjestelmän perusteellinen uudistaminen käynnistettiin jo 1980-luvulla. Kesäkuussa 1994 valtiopäivät hyväksyi yleisen eläkejärjestelmän uudistamisen pääperiaatteet. Valtiopäivät päätti lopullisesti uudesta eläkejärjestelmästä kesäkuussa 1998 hyväksymällä lait tuloperusteisesta vanhuuseläkkeestä ja takuueläkkeestä. Tuloperusteisia vanhuuseläkkeitä on maksettu vuodesta 2001 alkaen ja takuueläkkeitä maksetaan ensimmäisen kerran vuonna 2003.

Työkyvyttömyyseläkkeitä ja uusia perhe-eläkkeitä koskevat lait tulevat voimaan vuoden 2003 alusta.

Ruotsissa tuli vuoden 1995 alusta voimaan laki rekisteröidystä parisuhteesta. Eläkelainsäädännössä rekisteröity parisuhde rinnastetaan avioliittoon, ja kun jatkossa eri etuuksien yhteydessä puhutaan naimisissa olevien etuuksista, tarkoitetaan myös rekisteröidyssä parisuhteessa eläviä.

2.1 Hallinto

Sosiaalivakuutuksen ylin valvonta kuuluu sosiaaliministeriölle (Socialdepartementet). Riksförsäkringsverket, RFV (valtion vakuutusvirasto) vastaa lakisääteisten vähimmäiseläkkeiden keskushallinnosta. Se antaa ohjeita yleisille vakuutuskassoille (allmänna försäkringskassa) ja valvoo niiden toimintaa.

Yleiset vakuutuskassat ja niiden paikallistoimistot myöntävät eläkkeet ja niiden maksu tapahtuu RFV:n kautta. Yleisiä vakuutuskassoja on yhteensä 21, yksi kussakin läänissä.

Yleinen vakuutuskassa voi perustaa tarpeellisen määrän paikallistoimistoja. Paikallistoimistoja on noin 350, keskimäärin yksi kussakin kunnassa. Osa vakuutuskassojen päätöksenteosta tapahtuu sosiaalivakuutuslautakunnissa, joiden seitsemästä jäsenestä viisi on puolueiden ja kaksi työmarkkinajärjestöjen nimeämiä. Sosiaalivakuutuslautakunta päättää mm. työkyvyttömyyseläkkeiden ja erityisten leskeneläkkeiden myöntämisestä.

Vakuutuskassojen etujärjestönä, yhteisenä palveluorganisaationa sekä työnantajajärjestönä toimii Försäkringskassese förbundet, FKF (Vakuutuskassojen liitto).

Vakuutuskassan eläkepäätöksestä voi pyytää päätöksen uudelleenkäsitelyä. Vakuutuskassan uudesta päätöksestä on mahdollista valittaa lääninoikeuteen. Mikäli vakuutettu katsoo, että lääninoikeuden päätös on virheellinen, hän voi valittaa kamarioikeuteen. Tämän jälkeen voi vielä valittaa ylimpään valitusasteeseen, eli Hallitusoikeuteen. Hallitusoikeus ottaa käsiteltäväkseen vain päätöksiä, joilla on periaatteellista merkitystä.

15 Ruotsi.....

2.2 Rahoitus

Uudet takuueläkkeet ovat mukana valtion talousarviossa, ja ne kustannetaan yleisistä verovaroista.

Eläketurvan rahoitus muuttui perusteellisesti vuoden 1999 alusta. Vuoteen 1999 asti kansaneläkkeet rahoitettiin työnantajan kansaneläkemaksulla ja yleisillä verovaroilla. Kansaneläkkeet ovat mukana valtion talousarviossa ja kansaneläkemaksu oli siten korvamerkitty vero.

Vuodesta 1999 alkaen erillistä kansaneläkemaksua ei ole enää peritty. Kansaneläkkeen rahoitus on jakautunut sen mukaan, maksetaanko kansaneläkettä (ja eläkelisää) yksinään vai yhdessä yleisen lisäeläkkeen (ATP) kanssa. Pelkkä kansaneläke ja eläkelisä maksetaan kokonaan yleisistä verovaroista.

Jos vanhuuseläkkeenä maksettavaan kansaneläkkeeseen liittyy lisäeläke, katsotaan koko eläke tuloperusteiseksi vanhuuseläkkeeksi ja rahoitetaan samoin kuin uudet ansaintaeläkkeet vanhuuseläkemaksulla ja yleisten eläkerahastojen (AP-fonder) muodostamasta puskurirahastosta (ks. 3.2). Tämä osa kansaneläkemenosta poistuu siten valtion talousarviosta.

Vuodesta 1999 alkaen työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeet ovat mukana valtion talousarviossa myös siltä osin kuin niihin kansaneläkkeen lisäksi liittyy ATP-eläkettä. Koska yleisten eläkerahastojen varat on tarkoitettu ATP-eläkkeiden rahoitukseen, siirretään osa rahastoista valtiolle näiden eläkkeiden kustannusten kattamiseksi.

Vuoteen 2003 asti sekä kansaneläkkeenä että ATP-eläkkeenä myönnettävien perhe-eläkkeiden rahoittamiseksi peritään veroluonteista korvamerkittyä maksua, jonka jälkeen rahoitusta muutetaan siten, että tuloperusteinen perhe-eläke rahoitetaan vakuutusmaksuin ja takuueläkkeenä myönnettävä perhe-eläke verovaroin.

Työkyvyttömyyseläke rahoitetaan kokonaan yleisin verovaroin, jos se muodostuu pelkästä kansaneläkkeestä ja eläkelisästä. Mikäli eläkkeeseen liittyy myös lisäeläke, käytetään työkyvyttömyyseläkkeen rahoitukseen tältä osin sairausvakuutusmaksusta saatavia tuloja.

2.3 Verotus

Takuueläkkeitä verotetaan kuten palkkatuloa. Erityistä perusvähennystä ei takuueläkkeestä voi tehdä.

Kansaneläkkeet ovat periaatteessa verotettavaa tuloa, mutta eläkkeestä voi verotuksessa tehdä erityisen perusvähennyksen (särskilt grundavdrag, SGA). Jos eläkeläisellä ei ole muita tuloja kuin kansaneläke ja eläkelisä tai eläkelisän suuruinen yleinen lisäeläke (ATP), ei veroja vähennyksen jälkeen jää perittäväksi. Täyden kansaneläkkeen ja eläkelisän ylittävät tulot pienentävät erityistä perusvähennystä. Kun eläketulot ovat riittävän korkeat, on erityinen perusvähennys pienempi kuin perusvähennys. Tällöin eläkeläinen voi tehdä verotuksessa perusvähennyksen. Vuonna 2002 perusvähennys voi olla enintään 20 900 kruunua.

2.4 Takuueläke

Takuueläkettä koskeva laki (lagen om garantipension) tuli voimaan vuoden 2001 alusta ja eläkkeitä aletaan maksaa vuodesta 2003 alkaen, jolloin myös maksussa olevat kansaneläkkeet muutetaan takuueläkkeiksi.

Uuden eläkejärjestelmän takuueläke korvaa vanhan eläkejärjestelmän kansaneläkkeen, eläkelisän ja näistä eläkkeistä verotuksessa myönnettävän erityisen perusvähennyksen. Takuueläkettä maksetaan vähimmäiseläketason turvaamiseksi, kun muut eläkkeet jäävät pieniksi tai niitä ei makseta lainkaan. Tuloperusteinen eläke pienentää takuueläkettä niin, että kun tuloperusteinen eläke on riittävän suuri, ei takuueläkettä makseta. Myös vanhan eläkejärjestelmän lisäeläke (ATP) ja ulkomailta maksettava lakisääteinen eläke pienentävät takuueläkkeen määrää. Sen sijaan työmarkkinasopimuksiin perustuvat ja muut yksityiset eläkkeet eivät vähennä takuueläkettä.

2.4.1 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on asumisaika Ruotsissa 16–64-vuoden ikäisenä. Alle vuoden kestänyt ulkomailla oleskelu ei keskeytä vakuutuksessa tarkoitettua asumisaikaa. Asumisaikaan rinnastetaan myös mm. opiskeluaika ulkomailla, ja enintään viiden vuoden aika, jona Ruotsin kansalainen on ollut ruotsalaisen avustusjärjestön palveluksessa ulkomailla.

15 Ruotsi.....

2.4.2 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus vanhuuseläkkeenä maksettavaan takuueläkkeeseen on Ruotsissa asuvalla vakuutetulla, jos hän on asunut Ruotsissa vähintään kolme vuotta. Pelkän työnteon perusteella takuueläkettä ei myönnetä. Vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Täyden takuueläkkeen saamiseksi tulee vakuutusaikaa olla vähintään 40 vuotta.

Vakuutusaikaa on asumisaika Ruotsissa 16–64-vuoden ikäisenä. Vakuutusaika ennen 25 vuoden ikää otetaan huomioon kuitenkin vain, jos vakuutetulle on kyseisenä aikana kertynyt eläkkeen perusteena olevia tuloja (pensionsgrundande inkomst, PGI) tai työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olevia laskennallisia tuloja (ns. pensionsgrundande belopp, PGB) (ks. 3. 4). Muutoin vakuutusaika lasketaan 25 ikävuoden täyttämisestä.

Erityistä eläkelisää (särskilt pensionstillägg) voidaan myöntää vuonna 1953 tai sitä ennen syntyneille. Sitä maksetaan vanhemmalle, joka on ollut poissa ansiotyöstä sairaan tai vammaisen lapsensa hoidon vuoksi vähintään kuusi vuotta. Edellytyksenä on, että vanhempi on suurimman osan vuotta hoitanut lasta, ja että lapselle on maksettu työkyvyttömyyseläkettä tai sairausavustusta (määräaikaista työkyvyttömyyseläkettä) ja vammaiskorvausta (handikappersättning). Erityistä eläkelisää voidaan maksaa enintään 15 vuodelta. Hoitovuotia otetaan huomioon vain vuoden 1998 loppuun asti.

Aiemmin myönnettyjä tuloharkintaisia vaimokorotuksia (hustrutillägg) voidaan maksaa edelleen. Uusia vaimokorotuksia ei ole kuitenkaan myönnetty enää vuoden 1999 jälkeen.

Eläkkeensaajalle voidaan maksaa eläkeläisten asumislisää (bostadstillägg till pensionärer, BTP) tuloista ja asumiskustannuksista riippuen. Vuoden 2003 alusta tulee voimaan eläkeläisten asumislisää koskeva uudistus. Vuoden 2003 alusta asumislisää ei makseta niille, jotka ottavat vanhuuseläkkeensä osaeläkkeenä tai ennen 65 vuoden ikää. Ennen vuotta 2003 myönnetyt asumislisät ovat voimassa siirtymäkauden ajan, kuitenkin enintään kesäkuun loppuun 2003.

Jos eläkkeensaajalle ei asumiskustannusten jälkeen jää riittäväksi katsottavaa toimeentuloa, voidaan tavallista asumislisää korottaa erityisellä asumislisällä (särskilt bostadstillägg till pensionärer). Vuonna 2002 riittäväksi toimeentuloksi katsotaan yksinäisellä eläkkeensaajalla 49 043 kruu-

nua (n. 5 297 €) vuodessa ja naimisissa olevalla 41 084 kruunua (noin 4 437 €) vuodessa.

Eläkkeen määräytyminen

Perusmäärä (basbelopp) on keskeinen käsite koko Ruotsin sosiaalivakuutuksessa. Useimmat eläke-etuudet on sidottu perusmäärään ja määräytyvät prosenttiosuutena siitä. Etuuksien määrittelyssä on käytössä kolme perusmäärää: hintaperusmäärä, korotettu hintaperusmäärä ja tuloperusmäärä.

Hintaperusmäärää (prisbasbelopp) tarkistetaan vuosittain yleensä kuluttajahintojen kehityksen mukaan. Vuosina 1991–98 ei koko kuluttajahintojen muutosta kuitenkaan otettu huomioon maksussa olevien eläkkeiden tarkistuksessa. Tämän vuoksi otettiin käyttöön myös korotettu hintaperusmäärä (förhöjt prisbasbelopp). Tätä käytetään yleisen lisäeläkkeen (ATP) perusteena olevia tuloja ja eläkepisteitä laskettaessa. Sitä tarkistettiin koko kuluttajahintojen muutoksella myös vuosina 1991–98. Vuonna 2002 hintaperusmäärä on 37 900 kruunua (n. 4 093 €) ja korotettu hintaperusmäärä 38 700 kruunua (n. 4 180 €).

Vuonna 2001 otettiin käyttöön tuloperusmäärä (inkomstbasbelopp), jota käytetään uuden eläkejärjestelmän tuloperusteisen vanhuuseläkkeen perusteena olevien tulojen määräytymisessä. Tuloperusmäärää tarkistetaan palkkojen kehitystä seuraavalla tuloindeksillä. Tuloperusmäärä on 38 800 kruunua (n. 4 190 €) vuonna 2002.

Täysi takuueläke on naimattomalle eläkkeensaajalle 2,13 kertaa ja naimisissa olevalle 1,9 kertaa hintaperusmäärän suuruinen. Vuonna 2002 täysi takuueläke olisi siten vastaavasti noin 6 727 kruunua (n. 727 €) ja 6 000 kruunua (n. 648 €) kuukaudessa. Jos täyttä 40 vuoden asumisaikaa ei ole, vähennetään eläkkeestä 1/40 jokaista puuttuvaa vuotta kohden. Takuueläkettä maksetaan naimattomalle eläkkeensaajalle, jonka tuloperusteinen eläke on enintään 3,07 kertaa hintaperusmäärän suuruinen eli 116 353 kruunua (n. 12 566 €) vuodessa vuonna 2002 ja naimisissa olevalle, jonka tuloperusteinen eläke on enintään 2,72 kertaa hintaperusmäärän suuruinen, 103 088 kruunua (11 134 €) vuodessa vuonna 2002. Jos tuloperusteinen eläke ylittää nämä rajat, ei takuueläkettä makseta lainkaan.

Tuloperusteinen eläke vähentää takuueläkettä koko määrällään 1,26-kertaiseen hintaperusmäärään asti yksinasuvalla eläkkeensaajalla ja 1,14-kertaiseen hintaperusmäärään asti naimisissa olevalla. Tämän rajan ylittävästä tuloperusteisesta eläkkeestä 48 prosenttia pienentää takuueläkettä.

15 Ruotsi.....

Takuueläkettä määrättäessä tuloperusteinen eläke lasketaan ikään kuin koko eläke olisi määräytynyt ansaintaeläkkeen sääntöjen mukaan. Rahastoeläkkeestä johtuvia yksilöllisiä eroja eläkkeen määrässä ei oteta huomioon.

Vaimokorotus on vuonna 2002 enintään 3 724 kruunua (n. 402 €) kuukaudessa.

Erityisen eläkelisän määrä riippuu hoitovuosien määrästä. Kuudelta ensimmäiseltä hoitovuodelta se on yhteensä 5 prosenttia hintaperusmäärästä ja sen jälkeisiltä vuosilta 5 prosenttia vuodessa 15 hoitovuoteen asti. Eläkelisä on siten enimmillään 50 prosenttia hintaperusmäärästä eli 1 579 kruunua (n. 171 €) kuukaudessa vuonna 2002.

Eläkkeeseen maksettavia lisiä pienennetään suhteessa puuttuvaan vakuutusaikaan samoin kuin itse eläkettä.

Vuoden 2003 alusta voimaan tuleva uudistettu asumislisä on 91 prosenttia asumiskustannuksista siltä osin kuin ne yksinasuvalla ovat alle 4 500 kruunua kuukaudessa. Yhdessä asuvalle asumiskustannukseksi laskeetaan puolet yhteenlasketuista asumiskustannuksista. Eläkkeensaajan ansio-, omaisuus- ja muut tulot pienentävät asumislisän määrää siten, että asumislisästä vähennetään 62 prosenttia tulojen määrästä hintaperusmäärään asti. Siltä osin kuin tulot ylittävät hintaperusmäärän vähennetään asumistuesta 50 prosenttia niiden määrästä. Asumislisän perusteena olevista tuloista vähennetään kuitenkin ns. vapaa tulo, joka on yksinäiselle vanhuuseläkkeen saajalle 2,17 kertaa hintaperusmäärä ja yhdessä asuvalle 1,935 kertaa hintaperusmäärä.

Eläkkeen tarkistaminen

Takuueläkkeitä tarkistetaan hintojen kehityksen mukaan.

Eläkkeen maksaminen

Takuueläke maksetaan aikaisintaan 65 vuoden iästä. Mikäli vakuutetulla on oikeus ansaintaeläkkeeseen tai lisäeläkkeeseen, joka otetaan osaeläkkeenä, myönnetään takuueläke vastaavan suuruisena osuutena. Muussa tapauksessa takuueläkettä ei myönnetä osaeläkkeenä.

2.4.3. Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeitä koskeva uudistus tulee voimaan vuoden 2003 alusta. Uusittu työkyvyttömyyseläke (sjukersättning ja aktivitetsersättning) korvaa nykyisen työkyvyttömyyseläkkeen (förtidspension) ja määräaikaisena työkyvyttömyyseläkkeenä maksettavan sairausavustuksen (sjukbidrag). Uudistus koskee myös jo työkyvyttömyyseläkkeellä olevien eläkkeittä. Työkyvyttömyyseläkkeet on siirretty sairausvakuutuksen yhteyteen eikä uusista etuuksista varsinaisesti enää puhuta työkyvyttömyyseläkkeinä.

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus työkyvyttömyyseläkkeenä (sjukersättning ja aktivitetsersättning) maksettavaan takuuosaan on 19–64-vuotiaalla vakuutetulla, jonka työkyky on sairauden tai muun ruumiillisen tai henkisen suorituskyvyn heikkenemisen vuoksi alentunut vähintään neljänneksellä ja työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden ajan.

Uusi työkyvyttömyyseläke jakautuu kahteen iän perusteella jaoteltavaan etuuteen: alle 30-vuotiaille 19-ikävuodesta alkaen maksettavaan aktivitetsersättning-etuuteen ja 30–64-vuotiaille maksettavaan sjukersättning-etuuteen. Alle 30-vuotiaille myönnettävä eläke (aktivitetsersättning) myönnetään aina määräajaksi, joka voi olla enintään kolme vuotta. 30 vuotta täyttäneelle työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää toistaiseksi, mikäli työkyvyn katsotaan alentuneen pysyvästi, tai määräajaksi.

Työkyvyttömyyden arviointiperusteita tiukennettiin vuoden 1997 alusta voimaan tulleella lain muutoksella. Työkyvyttömyysastetta arvioitaessa otetaan nykyisin huomioon vakuutetun kyky hankkia toimeentulo millä tahansa työllä. Työntekijän koulutus, aikaisempi työkokemus, ikä, asu-misolosuhteet ja muut vastaavat seikat voidaan ottaa huomioon työkykyä arvioitaessa vain, jos siihen on erityisiä perusteita. Työtuloihin rinnastetaan kohtuullisessa laajuudessa kotona tehty työ. Se merkitsee, että myös palkatonta kotityötä tehnyt voi edelleenkin saada työkyvyttömyyseläkkeen.

Vakuutuskassa voi eläkeoikeuden selvittämiseksi vaatia, että eläkkeenhakija osallistuu kassan tarpeellisena pitämiin tutkimuksiin ja selvityksiin. Kassan tulee myös eläkepäätöksen yhteydessä päättää, tuleeko työkyvyttömyyden arvioida uudelleen määräajan kuluttua.

Uusittu työkyvyttömyyseläke (sjukersättning ja aktivitetsersättning) myönnetään samoin kuin nykyinen työkyvyttömyyseläke $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ ja täyden työkyvyttömyyden perusteella. Täysi työkyvyttömyyseläke myönnetään va-

15 Ruotsi.....

kuutetulle, jonka työkyky on alentunut vähintään seitsemän kahdeksasosaa. Jos työkyky on alentunut kolme neljäsosaa, on eläke kolme neljäsosaa täydestä eläkkeestä. Jos työkyky on alentunut vähemmän kuin kolme neljäsosaa, mutta vähintään puolet, on eläke puolet täydestä eläkkeestä. Jos työkyky on alentunut vähemmän kuin puolet on eläke neljänneksen täydestä.

Työkyvyttömyyseläkkeen myöntämiseksi vaadittava vähimmäisasumisaika Ruotsissa on sama kuin vanhuuseläkkeenä myönnettävässä takuueläkkeessä eli kolme vuotta (ks. 2.4.2). Täyden eläkkeen saamiseksi tulee asumisaikaa ns. tuleva aika mukaan lukien (aika eläketapahtumasta siihen vuoteen asti, jona vakuutettu täyttää 64 vuotta) olla 40 vuotta samoin kuin vanhuuseläkkeessä.

Eläkkeen myöntäminen koko tulevan ajan osalta edellyttää, että vakuutettu on asunut Ruotsissa vähintään neljä viidesosaa 16 ikävuoden täyttämisen ja eläketapahtumaa edeltävän vuoden välisestä ajasta. Jos asumisaikaa on vähemmän, otetaan tulevasta ajasta huomioon sama suhteellinen osuus kuin todellinen asumisaika ennen eläketapahtumaa on siitä ajasta, joka vaadittaisiin koko tulevan ajan hyväksi lukemiseen.

Alle 18-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen Ruotsin kansalaiselle asumisajaksi luetaan aika 16 ikävuoden täyttämisestä 64 vuoden ikään. Tästä ajasta vähennetään kuitenkin se aika, jonka nuorena työkyvyttömäksi tullut henkilö 16 ikävuoden täyttämisen jälkeen on asunut ulkomailla. Alle 18-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen ulkomaan kansalaiselle voidaan asumisaika laskea siten kuin edellä, jos hän on asunut Ruotsissa vähintään viimeiset viisi vuotta.

Työkyvyttömyyseläkkeen saajalle voidaan maksaa eläkeläisten asumislisää lähes samoin edellytyksin kuin vanhuuseläkkeen saajille. Työkyvyttömyyseläkkeen (aktivitetsersättning ja sjukersättning) saajan asumislisän perusteena olevista tuloista vähennettävä vapaa tulo on työkyvyttömyyseläkkeenä myönnettävän takuuosan suuruinen. Sama koskee osatyökyvyttömyyseläkkeen saajaa. (ks. 2.4.2.)

Työkyvyttömyyseläkkeen saajalla voi olla oikeus myös vammaiskorvaukseen (handikappersättning), jota maksetaan toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa olevalle vammaiselle ja vammasta aiheutuvien huomattavien lisäkustannusten kattamiseen.

Työkyvyttömyyseläke voidaan jättää lepäämään enintään kolmen vuoden työkokeilun ajaksi.

Eläkkeen määräytyminen

Täysi työkyvyttömyyseläke 30 vuotta täyttäneille on 2,4 kertaa hintaperusmäärä eli 90 960 kruunua (n. 9 824 €) vuonna 2002. Alle 30-vuotiaille myönnettävän työkyvyttömyyseläkkeen (aktivitetsersättning) täysi määrä riippuu vakuutetun iästä. Se on 2,10 kertaa hintaperusmäärä alle 21-vuotiaille nouden 0,05-kertaisella hintaperusmäärällä joka toinen vuosi 30 ikävuoteen asti.

Vammaiskorvaus on avuntarpeen tai lisäkustannusten määrästä riippuen 36 prosenttia, 53 prosenttia tai 69 prosenttia hintaperusmäärästä. Vuonna 2002 vammaiskorvaus on siten 1 137 kruunua, 1 674 kruunua tai 2 179 kruunua kuukaudessa.

Eläkkeen tarkistaminen

Työkyvyttömyyseläkkeitä tarkistetaan hintaperusmäärää tarkistamalla samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 2.4.2).

Eläkkeen maksaminen

Vakuutettu voi siirtyä vanhuuseläkkeelle 61 vuoden iästä lähtien. Työkyvyttömyyseläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi viimeistään, kun vakuutettu täyttää 65 vuotta.

2.4.4 Perhe-eläke

Perhe-eläkkeitä uudistettiin huomattavasti vuoden 1990 alusta. Uudistuksen jälkeen perhe-eläkettä (efterlevandepension) maksetaan nais- ja miesleskelle sekä lapselle. Leskelle eläkettä voidaan maksaa alkueläkkeenä (omställningspension), jatkettuna alkueläkkeenä (förlängd omställningspension) ja erityisenä leskeneläkkeenä (särskild efterlevandepension). Lapselle maksetaan lapseneläkettä (barnpension).

Aikaisemman lain mukaan leskeneläkkeeseen oli oikeus ainoastaan naisleskillä. Heitä koskevat siirtymäkauden säännökset. Vuonna 1944 tai sitä ennen syntyneille naisleskille perhe-eläke maksetaan edelleen ennen vuotta 1990 voimassa olleiden säännösten mukaisena leskeneläkkeenä (änkepension). Vuonna 1945 ja sen jälkeen syntyneille naisille maksetaan ensisijaisesti uuden lain mukaista eläkettä. Heillä voi kuitenkin tietyn edel-

15 Ruotsi.....

lytyksin olla oikeus myös vanhan lain mukaiseen leskeneläkkeeseen siirtymäkauden määräysten mukaisesti.

Vuoden 2003 alusta tulee voimaan uuteen eläkejärjestelmään sovitut perhe-eläkkeet. Uudistus koskee pääsääntöisesti vuoden 2003 alusta myönnettäviä perhe-eläkkeitä. Eläkkeen määräytymisessä on joitakin siirtymäkauden määräyksiä.

Seuraavassa on kerrottu vuoden 1990 alusta voimaan tulleen lain mukaisista perhe-eläkkeistä sekä vuoden 2003 uudistuksen tuomista muutoksista. Aikaisemman lain mukaisen leskeneläkkeen myöntämisedellytyksiin on ainoastaan lyhyesti viitattu. Siirtymäkauden määräyksiä ei tässä tarkastella lähemmin.

Oikeus eläkkeeseen

Perhe-eläkettä voidaan maksaa alle 65-vuotiaalle nais- tai miesleskelle, joka oli edunjättäjän kanssa avio- tai avoliitossa tämän kuollessa. Avioliittoon rinnastetaan vuoden 1995 alusta myös kahden samaa sukupuolta olevan rekisteröity parisuhde. Avoliitossa olleelta edellytetään, että hänellä on tai on ollut yhteinen lapsi edunjättäjän kanssa, tai että hän odotti lasta edunjättäjän kuollessa. Eläke voidaan myöntää myös, jos avopuoliso on aikaisemmin ollut naimisissa edunjättäjän kanssa.

Vanhojen sääntöjen mukaan eläke maksetaan riippumatta siitä, kuinka kauan avio- tai avoliitto oli kestänyt, jos leskellä on huollettavanaan alle 12-vuotias lapsi. Muussa tapauksessa yhdessä asumisen edellytetään jatkuneen vähintään viisi vuotta. Vuoden 2003 alusta myönnettävissä eläkkeissä eläke maksetaan muutoin samoin edellytyksin kuin edellä, mutta huollettavaksi lapseksi katsotaan alle 18-vuotias lapsi.

Vanhojen sääntöjen mukaan perhe-eläkkeen myöntäminen edellyttää, että edunjättäjä on asunut tai työskennellyt (kartuttanut ATP-pisteitä) maassa vähintään kolme vuotta. Uusien sääntöjen mukaan leskeneläkkeen myöntäminen edellyttää, että edunjättäjä on asunut maassa vähintään kolme vuotta. Sen sijaan lapseneläke voidaan myöntää ilman edunjättäjän vakuutusaikaedellytystä. Edellytyksenä on, että lapsi asuu Ruotsissa. Täyden eläkkeen saamiseksi vaadittavat vakuutusaikaedellytykset ovat samat kuin työkyvyttömyyseläkkeessä (ks. 2.4.3). Tuleva aika otetaan huomioon vakuutusaikaa laskettaessa.

Vuodesta 2003 alkaen leskelle myönnettävää alkueläkettä (omställningspension) maksetaan kymmenen kuukauden ajan nykyisen kuuden kuu-

kauden sijaan. Vuonna 2005 eläkkeen maksuaikaa pidennetään 12 kuukauteen. Leskelle, joka huoltaa alle 18-vuotiasta lasta maksetaan tämän jälkeen jatkettua alkueläkettä (förlängd omställningspension) vuoden ajan. Jatkettua alkueläkettä maksetaan kuitenkin niin kauan, kunnes nuorin lapsista täyttää 12 vuotta.

Vanhojen sääntöjen mukaan jatkettua alkueläkettä maksetaan leskelle, joka huoltaa alle 12-vuotiasta lasta.

Erityistä leskeneläkettä maksetaan alkueläkkeen jälkeen, jos lesken mahdollisuudet elättää itsensä omalla ansiotyöllään ovat pitkäaikaisesti heikentyneet vähintään neljänneksellä työmarkkinatilanteen, huonon terveyden tai muun niihin verrattavan syyn vuoksi. Oikeus erityiseen leskeneläkkeeseen tarkistetaan vähintään kolmen vuoden välein.

Erityinen leskeneläke maksetaan täytenä, jos leskellä ei ole lainkaan mahdollisuuksia hankkia toimeentuloaan. Eläkkeestä maksetaan kolme neljäsosaa, jos ansiomahdollisuudet ovat heikentyneet vähintään kolmella neljäsosalla. Puolet eläkkeestä maksetaan, jos ansiomahdollisuudet ovat heikentyneet edellistä vähemmän, mutta kuitenkin puolella. Jos ansiomahdollisuudet ovat alentuneet vähemmän kuin puolet, mutta vähintään neljänneksellä, maksetaan neljännes eläkkeestä. Erityistä leskeneläkettä (särskild efterlevandepension) ei enää myönnetä vuoden 2002 jälkeen.

Vuonna 2003 voimaan tulevan uuden eläkeläisten asumislisälain mukaista asumislisää ei enää myönnetä alkueläkkeen ja jatkettua alkueläkkeen saajalle. Erityisen leskeneläkkeen saajalle asumislisää maksetaan samoin kuin vanhuuseläkkeen saajalle (ks. 2.4.2). Vanhojen sääntöjen mukaan alkueläkkeen, jatkettua alkueläkkeen ja erityisen leskeneläkkeen saajalle voitiin maksaa eläkeläisten asumislisää samoin perustein kuin vanhuuseläkkeen saajalle. Ennen vuotta 2003 myönnetyt asumislisät ovat voimassa siirtymäkauden ajan, kuitenkin enintään kesäkuun loppuun 2003.

Ennen vuotta 1990 voimassa olleen lain mukaan leskeneläkettä (änkepension) maksetaan naisleskelle, joka oli täyttänyt 36 vuotta edunjättäjän kuollessa, jos avioliitto oli jatkunut vähintään viisi vuotta. Iästä ja avioliiton kestosta riippumatta täysi eläke maksetaan, jos leskellä on huollettavanaan alle 16-vuotias lapsi. Eläke lakkaa lesken solmiessa uuden avioliiton, mutta alkaa uudelleen, jos avioliitto päättyy viiden vuoden kuluessa.

Lapseneläkkeeseen on oikeus alle 18-vuotiaalla lapsella, jonka toinen tai molemmat vanhemmat ovat kuolleet. Jos lapsi on 18 vuotta täyttäessään peruskoulussa tai lukiossa, jatketaan eläkkeen maksamista koulunkäynnin

15 Ruotsi.....

loppuun asti, korkeintaan kuitenkin sen vuoden kesäkuun loppuun, jonka aikana lapsi täyttää 20 vuotta.

Eläkkeen määräytyminen

Vuonna 2003 takuueläkkeenä myönnettävä alkueläke ja jatkettu alkueläke on 2,13 kertaa hintaperusmäärän suuruinen. Vuonna 2002 täysi eläke olisi siten noin 6 727 kruunua (n. 727 €) kuukaudessa. Tuloperusteinen alkueläke vähentää takuueläkkeenä myönnettävää alkueläkettä täysimääräisesti. Jos oikeutta täyteen eläkkeeseen ei edunjättäjän asumis- tai työskentelykausien perusteella ole, pienennetään eläkettä 1/40 jokaisesta puuttuvasta vuodesta. Ns. tulevan ajan osuutta eläkkeessä pienennetään suhteessa puuttuvaan vakuutusaikaan siten kuin luvussa 2.4.3 on työkyvyttömyyseläkkeiden osalta kerrottu.

Takuueläkkeenä myönnettävä lapseneläke (efterlevandestöd) on 40 prosenttia hintaperusmäärästä. Eläke myönnetään siltä osin kuin tuloperusteinen eläke on pienempi kuin lapselle perhe-eläkkeenä myönnettävä takuueläke. Täysorvolle eläke maksetaan molempien vanhempien jälkeen.

Ennen vuotta 2003 myönnettäviä leskeneläkkeitä koskevat siirtymäsäännökset. Leskeneläkkeet muunnetaan takuueläkkeiksi ja ne ovat jonkin verran korkeammat kuin vuoden 2003 alusta myönnettävät leskeneläkkeet.

Vuonna 2002 alkueläkkeen, jatkettun alkueläkkeen ja täyden erityisen leskeneläkkeen määrä on 90 prosenttia hintaperusmäärästä vuodessa. Täysi eläke on siten 2 843 kruunua kuukaudessa (n. 307 €). Jos oikeutta täyteen eläkkeeseen ei edunjättäjän asumis- tai työskentelykausien perusteella ole, pienennetään eläkettä 1/40 tai 1/30 jokaisesta puuttuvasta vuodesta. Tulevan ajan osuutta eläkkeessä pienennetään suhteessa puuttuvaan vakuutusaikaan siten kuin edellä on kerrottu. Alkueläkkeeseen, jatkettuun alkueläkkeeseen ja erityiseen leskeneläkkeeseen maksettava eläkelisä on 62,9 prosenttia hintaperusmäärästä vuodessa. Vuonna 2002 eläkelisä on 1 987 kruunua (n. 215 €) kuukaudessa.

Vanhojen sääntöjen mukainen lapseneläke on puoliorvolle 25 prosenttia ja täysorvolle 50 prosenttia hintaperusmäärästä vuodessa. Jos oikeutta täyteen eläkkeeseen ei edunjättäjän asumis- tai työskentelykausien perusteella ole, pienennetään eläkettä 1/40 tai 1/30 jokaisesta puuttuvasta vuodesta. Vuoden 2003 alusta lapseneläke muutetaan uusien sääntöjen mukaiseksi myös niille, joille oli myönnetty vanhojen sääntöjen mukainen lapseneläke.

Eläkkeen tarkistaminen

Perhe-eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 2.4.2).

Eläkkeen maksaminen

Jos erityiseen leskeneläkkeeseen oikeutetulla on saman työmahdollisuuksien heikkenemisen vuoksi oikeus samalta ajalta myös työkyvyttömyyseläkkeenä maksettavaan kansaneläkkeeseen, osa-aikaeläkelain mukaiseen osa-aikaeläkkeeseen tai työttömyysetuuksiin, vähennetään näiden etuuksien määrä erityisestä leskeneläkkeestä. Jos lapseneläkkeeseen oikeutetulla on oikeus myös työkyvyttömyyseläkkeeseen, maksetaan eläkkeistä suurempi.

Jatkettu alkueläke ja erityinen leskeneläke lakkaavat, jos edunsaaja solmii uuden avioliiton. Oikeus näihin eläkkeisiin lakkaa viimeistään silloin, kun vanhuuseläkkeen maksaminen alkaa.

3 Työeläketurva

Yleisiä lisäeläkkeitä koskeva laki annettiin vuonna 1959 ja se tuli voimaan vuoden 1960 alusta. Eläkettä on voinut kartuttaa siitä lähtien. Vuoden 1962 alusta tuli voimaan laki yleisestä vakuutuksesta (lagen om allmän försäkring, AFL), jossa kansaneläke- ja yleinen lisäeläkevakuutus saatettiin saman lain alaisuuteen ja yhtenäistettiin. Yleisen vakuutuslain myötä eläkkeet sidottiin ns. perusmäärään. Ensimmäiset yleiset lisäeläkkeet (allmän tilläggspension, ATP) maksettiin vuonna 1963.

Laki tuloperusteisesta vanhuuseläkkeestä (lagen om inkomstgrundad ålderspension, LIP) tuli pääosiltaan voimaan vuoden 1999 alusta. Tuloperusteiset vanhuuseläkkeet tulevat vähitellen korvaamaan yleiset lisäeläkkeet. Uusia eläkkeitä on maksettu vuodesta 2001 alkaen.

Uusi eläkejärjestelmä tulee asteittain voimaan siten, että se ei koske vuonna 1937 ja sitä ennen syntyneitä. Heille maksetaan edelleen yleistä lisäeläkettä. Heidän kansaneläkkeensä tullaan kuitenkin muuttamaan takuueläkkeiksi vuoden 2003 alusta, ja myös yleiset lisäeläkkeet tarkistetaan vuodesta 2002 alkaen uuden järjestelmän mukaisella sopeutusindeksillä.

Vuosina 1938–1953 syntyneet saavat eläkkeensä osittain yleistä lisäeläkettä ja osittain tuloperusteista eläkettä koskevien sääntöjen mukaan.

15 Ruotsi.....

Vuonna 1938 syntyneiden eläkkeestä 4/20 määräytyy uusien sääntöjen mukaan ja 16/20 vanhojen sääntöjen mukaan. Vuonna 1939 syntyneiden eläkkeestä 5/20 määräytyy uusien sääntöjen mukaan ja niin edelleen, kunnes vuonna 1953 syntyneiden eläkkeestä 19/20 määräytyy uusien ja 1/20 vanhojen sääntöjen mukaan. Heidän eläkkeensä ei erityisen takuusäännön mukaan koskaan voi olla pienempi kuin se yleinen lisäeläke, joka heille on karttunut vuoteen 1994 mennessä. Tämän takuusäännön mukainen eläke maksetaan aikaisintaan 65 vuoden iästä.

Vuonna 1954 ja sen jälkeen syntyneiden eläke määräytyy kokonaan uuden lainsäädännön mukaan.

3.1 Hallinto

Työeläketurvan hallinnosta vastaavat samat viranomaiset kuin vähimmäiseläkkeiden hallinnosta (ks. 2.1). Rahastoeläkkeisiin liittyvää vakuutus-tehtävää hoitaa kuitenkin erillinen vuonna 1998 toimintansa aloittanut Rahastoeläkeviranomainen (Premiepensionsmyndigheten, PPM). Riksförsäkringsverket ja rahoitusvalvontaviranomainen (Finansinspektion) valvovat PPM:n toimintaa. Yleiset vakuutus-kassat laskevat kultakin vuodelta kertyneen eläkeoikeuden ja päättävät siitä myös rahastoeläkkeen osalta. Rahastoeläkevaroja voivat hoitaa rahastot, jotka ovat PPM:n hyväksymiä ja rekisteröimiä. Rahastoeläkkeiden hoidosta on kerrottu tarkemmin luvussa 3.4.2.

3.2 Rahoitus

Koko eläketurvan rahoitus on muuttunut perusteellisesti vuodesta 1999 alkaen, kun uusi eläkejärjestelmä tuli voimaan.

Vanhan eläkejärjestelmän yleisten lisäeläkkeiden (ATP) rahoitus on perustunut jakojärjestelmään kuitenkin niin, että järjestelmän alkuaikoina koottiin suurempia vakuutusmaksuja kuin mitä tarvittiin silloisten eläkkeiden rahoittamiseen, ja kertyneet ylimääräiset varat rahastettiin yleiseen eläkerahastoon (AP-fonden). Vuoden 2000 lopussa AP-rahastojen markkina-arvo oli noin 715 miljardia kruunua. Se olisi riittänyt kattamaan noin 4,5 kertaa vuoden 2000 eläkemenon. Osa rahaston varoista siirrettiin vuosina 1999–2001 valtiolle, koska aikaisemmin lisäeläkemaksulla ja rahaston korkotuotoilla kustannetut työkyvyttömyyseläkkeenä ja perhe-eläkkeenä maksettavat ATP-eläkkeet siirtyvät valtion talousarvioon. Vuonna 1999 samoin kuin vuonna 2000 AP-rahastoista siirrettiin 45 miljardia kruunua valtiolle ja 155 miljardia kruunua vuonna 2001.

Yleiset lisäeläkkeet rahoitettiin vuoteen 1999 asti työnantajilta perityllä lisäeläkemaksulla (tilläggs pensionsavgift), joka oli vuodesta 1990 lähtien 13 prosenttia. Vuodesta 1983 alkaen maksu ei kuitenkaan yksin riittänyt eläkemenon kattamiseen, vaan eläkkeiden rahoittamiseen käytettiin myös AP-rahaston korkotuottoja.

Uudessa vanhuuseläkejärjestelmässä tuloperusteisen vanhuuseläkkeen ansaintaeläkeosa perustuu jakojärjestelmärahoitukseen. Rahastoeläke perustuu täyteen rahastointiin. Eläkkeet rahoitetaan työntekijä- ja työnantajamaksuin. Lisäksi valtio maksaa eläkkeet sellaisilta ajoilta, joilta karttuu eläkettä laskennallisten tulojen mukaan. Sosiaalivakuutusetuuksista työnantajan osuuden maksaa etuuden maksava laitos.

AP-rahastot jäävät puskurirahastoksi ansaintaeläkkeiden, vanhuuseläkkeenä maksettavien ATP-eläkkeiden sekä kansaneläkkeestä ja ATP-eläkkeestä muodostuvien vanhuuseläkkeiden rahoitusta varten.

Tuloperusteinen vanhuuseläke perustuu prosentuaalisesti kiinteään maksumuutokseen, joka on 18,5 prosenttia eläkkeen perusteena olevista tuloista eli tuloista, joista työntekijän eläkemaksu on vähennetty. Maksusta 2,5 prosenttiyksikköä siirretään vakuutettujen valitsemiin rahastoihin rahastoeläkettä varten. Osittaista maksua on peritty jo vuodesta 1995 alkaen, mutta vasta vuodesta 1999 eläkettä on kertynyt 2,5 prosentin maksun mukaan. Karttuneet varat ovat Valtiokonttorin (riksgäldskontoret) hoidossa siihen asti, kunnes maksuvuoden eläkeoikeus on määrätty eli yleensä maksuvuotta seuraavan vuoden lopussa.

Vuoden 1999 alusta eläketurvan rahoituksen rakenne on muutettu vastaamaan uuden eläkejärjestelmän periaatteita. Työnantajan lisäeläkemaksun nimi on muutettu vanhuuseläkemaksuksi (ålderspensionsavgift), ja se käytetään nimensä mukaisesti kokonaan vanhuuseläkkeiden rahoittamiseen. Osa-aikaeläkemaksua ja kansaneläkemaksua ei enää peritä. Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeet on siirretty valtion talousarvioon. Työkyvyttömyyseläkkeiden rahoitukseen käytetään ATP-eläkkeen osalta sairausvakuutusmaksusta saatavia tuloja sekä valtiolle siirrettävää osuutta AP-rahastoista. Perhe-eläkkeet rahoitetaan erillisellä vuonna 1999 käyttöön otetulla perhe-eläkemaksulla. Vuoteen 2003 asti sekä kansaneläkkeenä että ATP-eläkkeenä myönnettävät perhe-eläkkeet rahoitetaan tällä perhe-eläkemaksulla, jonka jälkeen perhe-eläkkeiden rahoitus muuttuu siten, että tuloperusteinen perhe-eläke rahoitetaan vakuutusmaksuin ja takuueläkkeenä myönnettävä perhe-eläke verovaroin. Kansaneläkkeiden ja takuueläkkeiden rahoitusta on selvitetty edellä luvussa 2.2.

15 Ruotsi.....

Työntekijän maksu peritään ansaintakaton alittavan palkan osasta ja työnantajan koko palkasta. Ansaintakaton ylittävästä palkan osasta perittävä työnantajamaksu siirretään valtion varoihin.

Vuonna 2002 työnantajan vanhuuseläkemaksu on 10,21 prosenttia, perhe-eläkemaksu 1,7 prosenttia ja sairausvakuutusmaksu 8,8 prosenttia maksetuista palkoista (työntekijämaksua ei vähennetä). Lisäksi työnantajilta peritään vanhempainvakuutusmaksua 2,2 prosenttia, työtapaturmamaxua 1,38 prosenttia, työmarkkinamaksua 5,84 prosenttia ja yleistä palkkamaksua 2,69 prosenttia. Työnantajamaksut ovat yhteensä 32,82 prosenttia.

Työntekijältä peritään ainoastaan yleistä eläkemaksua (allmän pensionavgift), joka on 7 prosenttia palkasta 313 116 kruunun (n. 33 817 €) vuosituloihin asti (8,07 kertaa tuloperusmäärä).

Yrittäjiltä perittävät maksut ovat vuonna 2002 seuraavat: vanhuuseläkemaksu 10,21 prosenttia, perhe-eläkemaksu 1,7 prosenttia, sairausvakuutusmaksu 9,53 prosenttia, vanhempainvakuutusmaksu 2,2 prosenttia, työtapaturmamaksu 1,38 prosenttia, työmarkkinamaksu 3,3 prosenttia ja yleinen palkkamaksu 2,69 prosenttia. Yrittäjän maksut (egenavgift) ovat yhteensä 31,01 prosenttia.

3.3 Verotus

Työnantaja ja työntekijä voivat vähentää sosiaalivakuutusmaksut verotuksessa. Maksettavat eläkkeet ovat verotettavaa tuloa samoin kuin palkkatulot.

3.4 Tuloperusteinen vanhuuseläke

Tuloperusteinen vanhuuseläke muodostuu kahdesta eri eläkkeestä. Toinen on jakojärjestelmäperiaatteella rahoitettava ansaintaeläke (inkomstpension) ja toinen täysin rahastoitu rahastoeläke (premiepension). Molemmat eläkkeet määräytyvät vakuutetulle koko työhistorian aikana kertyneiden vakuutusmaksujen määrän mukaan. Ansaintaeläkkeen vakuutusmaksuja ei rahastoida vaan eläke määräytyy laskennallisen vakuutusmaksukertymän mukaan, kun taas rahastoeläkettä varten kootut maksut rahastoidaan, ja eläke määräytyy yksityisvakuutusten tapaan maksujen ja niille saadun tuoton perusteella.

Eläkkeen kertyminen ja vakuutusaika

Vuosittain vakuutusmaksua kertyy 18,5 prosenttia eläkkeen perusteena olevista tuloista. Vakuutusmaksu mitoitettiin alun perin niin, että 40 työvuoden perusteella kertynyt eläke olisi noin 55–60 prosenttia työntekijän loppupalkasta, jos hän siirtyy eläkkeelle 65-vuotiaana, ja hänen tulokehityksensä on ollut tasainen ja seurannut keskimääräistä yleistä palkkakehitystä. Oletuksena oli myös, ettei kuolevuudessa tapahdu muutoksia. Uusimpien laskelmien mukaan eläke olisi kuitenkin vain 50–55 prosenttia loppupalkasta 40 työvuoden jälkeen edellä mainituin oletuksin. Laskelmissa rahastoeläke on laskettu ansaintaeläkkeen sääntöjen mukaan. Jos eläkerahastoille saatu tuotto on yleistä talouden kehitystä parempi, ovat eläkkeet edellä mainittua korkeampia.

Eläkettä voi kartuttaa 16 vuoden iästä ilman yläkäräjaa ja eläkkeelle voi siirtyä 61 vuoden iästä halumanaan ajankohtana. Eläkkeen määräytymistavasta johtuen eläke on sitä pienempi, mitä aikaisemmin eläkkeelle siirytään. Ansaintaeläke ja rahastoeläke voidaan ottaa myös eri aikaan. Molemmat eläkkeet voi ottaa täytenä tai osaeläkkeenä, joka on kolme neljäsosaa, puolet tai neljäsosa täydestä eläkkeestä. Eläkettä kertyy myös muulta kuin työskentelyajalta ks. Eläkkeen perusteena olevat tulot.

Eläkkeen perusteena olevat tulot

Eläkkeen perusteena olevia tuloja (pensionsgrundande inkomst, PGI) määrättäessä tuloista vähennetään työntekijän eläkemaksu. Tuloilla on yläraja, ansaintakatto, joka on 7,5 kertaa tuloperusmäärä (inkomstbasbelopp). Tuloperusmäärää tarkistetaan palkkojen kehitystä seuraavalla tuloindeksillä (inkomstindex). Tuloiksi lasketaan myös veronalaiset sosiaalivakuutusetuudet, kuten sairausajan päiväraha, vanhempainraha ja työttömyyspäiväraha. Jos työntekijän bruttovuositulot ovat vuonna 2002 alle 29,3 prosenttia hintaperusmäärästä, ei eläkettä kerry. Jos raja ylittyy, kertyy eläkettä kuitenkin ensimmäisestä kruunusta. Vuodesta 2003 alkaen kyseinen raja on 40,3 prosenttia hintaperusmäärästä.

Eläkettä kertyy myös joiltakin sellaisilta ajoilta, joilta vakuutetulla ei ole edellä mainittuja tuloja. Eläkkeen perusteena ovat silloin laskennalliset tulot (ns. pensionsgrundande belopp, PGB). Tällaista eläkettä kerryttävää aikaa on työkyvyttömyyseläkkeen maksuaika, opiskeluaika, asevelvollisuus-aika ja aika, jona vanhemmalla on huollettavanaan alle nelivuotias lapsi. Näihin eläkkeen perusteena oleviin laskennallisiin tuloihin ei sovelleta edellä mainittua vuositulojen alarajaa.

15 Ruotsi.....

Työkyvyttömyyseläkkeen maksuajalta laskennallisena tulona käytetään työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olleita tuloja, kun on kyse vanhan eläkejärjestelmän mukaisesta työkyvyttömyyseläkkeestä. Uudessa järjestelmässä laskennalliset tulot määräytyvät työkyvyttömyyseläkkeen perusteena olleiden tulojen (antagandeinkomsten), joista työntekijän maksu on vähennetty ja maksettavan tuloperusteisen työkyvyttömyysetuuden (sjukersättning tai aktivitetsersättning) välisen erotuksen perusteella.

Peruskoulutuksen (lukiotason) jälkeiseltä opiskeluaajalta eläkettä kertyy laskennallisesta tulosta, joka vastaa 138 prosenttia kyseisenä vuonna maksetun opintorahan määrästä. Eläkettä kertyy vuodesta 1995 alkaen.

Asevelvollisuus- ja siviilipalveluajalta eläkettä kertyy laskennallisesta tulosta, joka vastaa puolta kaikkien alle 65-vuotiaiden vakuutettujen keskimääräisistä eläkkeen perusteena olevista tuloista kyseisenä vuonna. Palveluajan on täytynyt jatkua keskeytyksettä vähintään 120 päivää. Eläkettä kertyy vuodesta 1995 alkaen niiltä päiviltä, joilta palveluajalta on maksettu päivärahaa.

Eläkkeen kartuttaminen lapsenhoitovuosilta ei edellytä, että vanhempi on hoitanut lasta kotona. Samalta vuodelta eläkettä voi kertyä vain yhdestä lapsesta ja vain toiselle lapsen vanhemmista. Ehtona eläkkeen kertymiselle tietyltä vuodelta on lisäksi, että 1) sekä lapsi että vanhempi on asunut koko vuoden Ruotsissa, 2) vanhempi on kuulunut vakuutukseen koko vuoden ja 3) vanhempi on ollut lapsen huoltaja ja asunut lapsen kanssa vähintään puolet vuodesta.

Vuodesta 1999 alkaen lapsenhoitovuosi on kerryttänyt automaattisesti pienituloisemman vanhemman eläkettä. Jos vanhempien tulot ovat yhtä suuret tai kummallakaan ei ole tuloja, lasketaan lapsenhoitovuosi äidin eläkkeeseen. Vanhemmat voivat kuitenkin keskenään sopia eläkeoikeuden siirtämisestä toiselle vanhemmalle. Päätöksen tulee koskea koko vuotta, ja siitä tulee ilmoittaa kirjallisesti vakuutuslaskalle. Vuosilta 1960–98 lapsenhoitovuodet kerryttävät automaattisesti äidin eläkettä. Jos eläkeoikeutta tältä ajalta haluttiin siirtää isälle, sitä tuli anoa vakuutuslaskalta elokuun 1999 loppuun mennessä.

Lapsenhoitovuosilta eläkettä voi kertyä kolmella vaihtoehtoisella tavalla. Niistä valitaan vakuutetulle edullisin. Eläkkeen perusteena olevia mahdollisia todellisia tuloja (PGI) täydennetään laskennallisilla tuloilla (PGB) niin, että tulot vastaavat joko lapsen syntymävuotta edeltävän vuoden tuloja tai laskennallista palkkaa, joka vastaa 75 prosenttia kaikkien alle 65-vuotiaiden vakuutettujen eläkkeen perusteena olevista keskiansioista kyseisenä vuonna, tai kolmantena vaihtoehtona todellisia tuloja täydenne-

tään kiinteällä lisällä, joka on kyseisen vuoden tuloperusmäärän suuruinen.

Eläkkeen perusteena olevia laskennallisia tuloja (PGB) otetaan huomioon vain siinä määrin kuin ne yhdessä eläkkeen perusteena olevien tulojen (PGI) kanssa jäävät alle ansaintakaton.

Eläkkeen kertyminen lapsenhoitovuosilta, asevelvollisuusajalta ja opiskeluaajalta edellyttää, että vakuutettu on ollut työssä vähintään viisi vuotta ennen kuin on täyttänyt 70 vuotta ja tulot ovat olleet vähintään kaksi kertaa tuloperusmäärän suuruiset.

Eläkkeen kertyminen takautuvalta ajalta

Tuloperusteisen vanhuuseläkkeen kertymissäännöt tulivat voimaan vuoden 1999 alusta. Eläkettä on kuitenkin usein kertynyt jo tätä edeltävältä ajalta. Ennen vuotta 1995 kertynyt eläke lasketaan kokonaan ansaintaeläkkeen sääntöjen mukaan. Näiltä vuosilta eläkettä kertyy 18,5 prosenttia eläkkeen perusteena olevista tuloista (todellisista ja laskennallisista).

Vuosilta 1995–1998 on peritty vakuutusmaksua rahastoeläkettä varten, ja tältä ajalta kertyy siten myös rahastoeläkettä eläkkeen perusteena olevista tuloista (PGI). Vakuutusmaksu jakautuu tältä ajalta niin, että 16,5 prosenttia kerryttää ansaintaeläkettä ja 2 prosenttia rahastoeläkepääomaa. Laskennalliset tulot (PGB) kartuttavat rahastoeläkepääomaa vasta vuodesta 1999 alkaen.

3.4.1 Ansaintaeläke

Jokaisella vakuutetulla on kaksi eläketiliä, toinen ansaintaeläkettä ja toinen rahastoeläkettä varten. Koska ansaintaeläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään eikä vakuutusmaksujen rahastointiin, on ansaintaeläketili vain laskennallinen tili. Tilille kirjataan vuosittainen vakuutusmaksun määrä ja indeksikorotus. Vakuutusmaksusta 16 prosenttiyksikköä kirjataan ansaintaeläkkeen kertymäksi, vaikka se tosiasiansa menee eläkkeellä olevien eläkkeiden maksuun.

Laskennallista eläkepääomaa tarkistetaan vuosittain tuloindeksillä ja ikäluokan kuolleisuudesta johtuvalla ns. perintövoitolla ja vähennetään hallintokuluilla. Hallintokulujen on arvioitu pienentävän kertynyttä pääomaa 0,02 prosenttia vuodessa, kun järjestelmä on täysin voimassa.

15 Ruotsi.....

Tuloindeksi lasketaan niin, että hintaindeksin muutokseen lisätään kolmen tarkistusvuotta edeltävän vuoden reaalityulojen muutoksen keskiarvo. Indeksiksi lasketaan alle 65-vuotiaiden vakuutettujen eläkkeen perusteena olevien keskitulojen muutoksen perusteella. Tuloista on vähennetty työntekijän eläkemaksu. Myös ansaintakaton ylittävät tulot otetaan indeksiksi laskettaessa huomioon. Tuloihin sisältyvät myös eläkettä kerryttävät sosiaalivakuutusetuudet. Hintaindeksin muutos lasketaan kahden tarkistusvuotta edeltävän vuoden kesäkuun pistelukujen perusteella.

Vuonna 2003 sovelletaan ensimmäistä kertaa järjestelmän tulojen ja menojen suhteen osoittavaa tasapainolukua (ks. 6). Jos tasapainoluku on alle yksi, ei eläkkeiden tarkistuksessa käytetä tuloindeksiä vaan erityistä tasapainoindeksiä (balansindex), joka saadaan, kun tuloindeksi kerrotaan tasapainoluvulla. Eläkejärjestelmän puskurirahaston ansiosta ei yksittäisen vuoden huono tulos johda heti tasapainoindeksin käyttöön.

Eläkkeelle siirryttäessä koko kertynyt eläkepääoma muutetaan eläkkeeksi jakamalla se määrättyllä jakoluvulla. Jakoluku on sama kaikille samana vuonna syntyneille. Jakoluvun suuruuteen vaikuttaa keskimääräinen jäljellä oleva elinaika ja eläkkeelläoloajan oletettu reaalityulokehitys, ns. sopeutustaso (ks. alla). Lopullinen jakoluku määrätään vasta sen vuoden alussa, jona ikäluokka täyttää 65 vuotta. Jos eläke otetaan sitä ennen, määrätään eläke alustavalla jakoluvulla.

Maksussa olevia ansaintaeläkkeitä tarkistetaan ns. sopeutusindeksillä (följshetsindex). Sopeutusindeksi lasketaan tuloindeksin vuosimuutoksen perusteella niin, että muutoksesta vähennetään ns. sopeutustaso, joka on 1,6 prosenttia. Sopeutustaso on se oletettu reaalityulokehitys, jota käytetään eläkkeitä määrättäessä käytettävää jakolukua laskettaessa. Lähtökohtana on, että myös eläkeaikana eläkkeitä tarkistetaan tuloindeksillä. Tuloindeksi on vain jaettu kahteen osaan: sopeutustasoon ja sopeutusindeksiin. Sopeutustasoa eli 1,6 prosenttia vastaava osuus on annettu koko eläkeajan osalta etukäteen korottamalla lähtöeläkkeen tasoa. Sen jälkeen eläkettä tarkistetaan vuosittain sopeutusindeksillä.

3.4.2 Rahastoeläke

Kokonaisvakuutusmaksusta 2,5 prosenttiyksikköä rahastoidaan vuosittain rahastoeläkettä varten. Osittaista vakuutusmaksua on peritty jo vuodesta 1995 alkaen. Vuosilta 1995–98 rahastoihin sijoitetaan varat, jotka vastaavat kahta prosenttia kunkin vuoden eläkkeen perusteena olevasta tulosta.

Rahastoeläkevakuutusta hoitaa Rahastoeläkeviranomainen (Premiepensionsmyndigheten, PPM), joka sijoittaa maksut vakuutetun valitsemiin rahastoihin. Maksuja voidaan sijoittaa enintään viiteen PPM:n hyväksymään rahastoon samanaikaisesti, ja vakuutettu voi vaihtaa sijoituskohteita vapaasti. PPM hoitaa sijoitusten siirrot ja kirjaa kertyneet pääomat vakuutetun rahastoeläketilille. Jos vakuutettu ei itse halua valita rahastoa, maksut sijoitetaan valtiollisen Sjunde AP-rahaston hallinnoimaan rahastoon, Premiesparfondenin.

Rahastojen valinta tapahtui ensimmäisen kerran syksyllä 2000. Tällöin sijoitettiin vuosina 1995–1998 kertyneet vakuutusmaksut. Valtiokonttori (Riksgäldskontoret) hoitaa koottavat vakuutusmaksut niin kauan, että kunkin vuoden rahastoeläkeoikeus on vakuutuskassassa määrätty ja varat voidaan siirtää vakuutettujen rahastoeläketileille.

Rahastoeläke määräytyy kertyneiden vakuutusmaksujen ja niille saadun tuoton mukaan. Pääoma muutetaan eläkkeeksi vakuutusperiaatteiden mukaisesti, miehille ja naisille kuitenkin samoilla ehdoilla. Rahat voidaan pitää rahastoissa myös eläkeaikana. Kuukausittain nostettavan eläkkeen määrä vaihtelee silloin sijoitusten tuoton mukaan. Toinen vaihtoehto on vaihtaa kertynyt pääoma PPM:n tarjoamaan perinteiseen elinkorkovakuutukseen, jolloin kuukausittain maksettava määrä on kiinteä.

Kertyneen rahastoeläkemaksun voi vuosittain siirtää puolisolle. Puolisolle siirrettävää kertynyttä eläkemaksua vähennetään 14 %. Siirto on vapaaehtoinen eikä vaikuta takuueläkkeen määrään. Takuueläke lasketaan ikään kuin siirtoa ei olisi tapahtunut.

Vakuutettu voi myös käyttää osan rahastoeläkkeen pääomasta vanhuuseläkkeen sijasta perhe-eläkevakuutukseen. Perhe-eläkevakuutus voidaan valita vanhuuseläkkeelle siirryttäessä. Tällöin eläketurva kattaa eläkkeensaajan lisäksi tämän avio- tai avopuolison niin, että eläkettä maksetaan niin kauan kuin jompikumpi elää. Perhe-eläkevakuutus pienentää maksettavan vanhuuseläkkeen määrää.

Vuoden 2003 alusta tulee voimaan myös toinen perhe-eläkevakuutusvaihtoehto, jonka vakuutettu voi valita kuolemantapauksen varalta ennen vanhuuseläkkeelle siirtymistä. Tällöin perhe-eläkettä maksetaan omaisille viiden vuoden ajan, jos vakuutettu kuolee ennen vanhuuseläkeikää. Vuosieläke voi olla määrältään joko yksi tai kaksi tuloperusmäärää eli noin 3200 tai 6500 kruunua kuukaudessa. Eläke voidaan maksaa avio- tai avopuolisolle ja alle 20-vuotiaalle lapselle. Perhe-eläkevakuutus pienentää maksettavan vanhuuseläkkeen määrää.

15 Ruotsi.....

3.5 Lisäeläke

Vanhan järjestelmän yleinen lisäeläke (allmän tilläggspension, ATP) tullaan vuoden 2003 alusta korvaamaan lisäeläkkeellä (tilläggspension). Lisäeläke muodostuu entisestä ATP-eläkkeestä ja siihen liittyvästä kansaneläkkeestä. Lisäeläkettä maksetaan vuosina 1938–1953 syntyneille, jotka saavat eläkkeensä osittain vanhojen ja osittain uusien sääntöjen mukaan (ks. 3).

3.5.1 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on työskentelyaika aikaisintaan sen vuoden alusta, jona vakuutettu täyttää 16 vuotta, sen vuoden loppuun, jona vakuutettu täyttää 64 vuotta. Vakuutusaikana ansaituista työtuloista määrätään kunakin vuonna ns. eläkkeen perusteena oleva tulo (pensionsgrundande inkomst), joka on ns. korotetun hintaperusmäärän (ks. 2.4.2 Eläkkeen määräytyminen) ylittävä osa vuosituloista. Tästä tulosta määrätään vuoden aikana ansaitut ns. eläkepisteet.

Eläkkeen perusteena olevaa tuloa määrättäessä työtuloihin rinnastetaan myös mm. sairausajan päiväraha, kuntoutusraha, vanhempainraha, osa sairaan lapsen hoidon perusteella maksettavasta hoitoavustuksesta, työttömyyspäiväraha, työmarkkinatuki, sukupolvenvaihdosetuus ja varusmiespalvelun ajalta maksettava päiväraha sekä osa-aikaeläke.

Vuoden 1982 alusta on alle kolmivuotiaan lapsen kotihoitovuodet voitu rinnastaa eläkepistevuosiin. Edellytyksenä on, että vanhempi on hoitanut lasta yli puolet vuodesta. Tällaisen vuoden hyväksymistä hoitovuodeksi tulee hakea vakuutuskassalta kunakin vuonna erikseen. Hoitovuosiksi voidaan hyväksyä myös vuodet palkkatyötä edeltävältä ajalta. Sama vuosi voidaan saman lapsen hoidon perusteella lukea hoitovuodeksi vain toiselle vanhemmista.

Hoitovuosien rinnastamisella eläkepistevuosiin on merkitystä täyden eläkkeen edellytyksenä olevia 30 eläkepistevuotta laskettaessa. Sen sijaan kolmen vuoden vähimmäisvakuutusaikaan hoitovuosia ei voida lukea. Ne eivät siis yksinään oikeuta yleisen lisäeläkkeen saamiseen. Hoitovuosia ei oteta huomioon, kun lasketaan eläkepisteiden keskiarvoa eläkkeen perusteena olevia tuloja määrättäessä. Tällä tavoin ne voivat välillisesti korottaa eläkkeen tasoa. Hoitovuotena ei voida ottaa huomioon sellaista vuotta, jona henkilölle on karttunut eläkepisteitä työtulojen perusteella.

3.5.2 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus lisäeläkkeeseen edellyttää, että vakuutetulle on karttunut eläkepisteitä vähintään kolmelta vuodelta. Täyden eläkkeen saamiseksi eläkepistevuosia tulee olla 30.

Yleinen vanhuuseläkeikä on 65 vuotta, mutta eläkkeelle voi siirtyä joustavasti 61 vuoden iästä alkaen. Eläkkeet on mahdollista ottaa myös osittain varhennettuna tai lykättyinä. Varhennettuun eläkkeeseen tehdään varhennusvähennys ja lykättyyn eläkkeeseen lykkäyskorotus (ks. eläkkeen maksaminen).

Eläkkeen määräytyminen

Vanhuuseläke on 60 prosenttia 15 parhaan työvuoden keskimääräisestä eläkkeen perusteena olevasta tulosta. Eläkkeen perusteena olevia tuloja määrättäessä vähennetään työntekijän eläkemaksu. Tulolla on alaraja (1 kertaa korotettu hintaperusmäärä) ja yläraja (7,5 kertaa tuloperusmäärä). Näiden välisestä tulosta lasketaan ns. eläkepisteet kullekin vuodelle jakamalla tulo kyseisen vuoden korotetulla hintaperusmäärällä. Vuonna 2002 korotettu hintaperusmäärä on 38 700 kruunua ja tuloperusmäärä 38 800 kruunua. Eläkkeen perusteena oleva tulo on eläketapahtumavuoden hintaperusmäärä kerrottuna 15 parhaan vuoden eläkepisteiden keskiarvolla. Vuonna 2002 hintaperusmäärä on 37 900 kruunua. Jos eläkepisteitä on lyhyemmältä ajalta kuin 15 vuodelta, lasketaan eläke kaikkien näiden vuosien eläkepisteiden keskiarvon mukaan.

Lisäeläkkeeseen maksettava täysi kansaneläkeosa on naimattomalle 96 prosenttia hintaperusmäärästä eli 3 032 kruunua (n. 328 €) kuukaudessa vuonna 2002. Naimisissa olevan täysi eläke on 78,5 prosenttia hintaperusmäärästä eli 2 479 kruunua (n. 268 €) kuukaudessa vuonna 2002.

Täyden vanhuuseläkkeen saaminen edellyttää, että eläkepisteitä on vähintään 30 vuodelta. Jokainen puuttuva vuosi pienentää eläkettä 1/30. Ns. lastenhoitovuosien huomioon ottamisesta eläkettä määrättäessä ks. 3.5.1.

15 Ruotsi.....

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä on tarkistettu vuodesta 2002 alkaen ns. sopeutusindeksillä samoin kuin uuden eläkejärjestelmän ansaintaeläkkeitä (ks. 3.4). Aiemmin yleisiä lisäeläkkeitä tarkistettiin hintaperusmäärän arvoa muuttamalla.

Eläkkeen maksaminen

Eläke voidaan 61 vuoden iästä alkaen ottaa täytenä, tai siitä voidaan ottaa kolme neljäsosaa, puolet tai yksi neljäsosa yhdessä samansuuruisen tulo-perusteisen eläkkeen osan kanssa. Ennen 65 vuoden ikää otettua eläkettä tai eläkkeen osaa alennetaan 0,5 prosenttia ja 65 vuoden iän jälkeen otettua eläkettä tai eläkkeen osaa korotetaan 0,7 prosenttia jokaista kuukautta kohti, jolla eläkkeen alkamisaika poikkeaa sen kuukauden alusta, jona vakuutettu täyttää tai täytti 65 vuotta. Lykkäyskorotusta ei makseta sen jälkeen, kun vakuutettu on täyttänyt 70 vuotta.

Eläkkeensaaja voi kerran kuudessa kuukaudessa keskeyttää eläkkeen ottamisen. Kun eläkkeen maksaminen alkaa uudelleen, sen määrä laskeaan uuden eläkeiän mukaisena.

3.6 Työkyvyttömyyseläke

Vuoden 2003 alusta sairausvakuutuksesta maksettava työkyvyttömyyseläke (sjukersättning ja aktivitetsersättning) korvaa nykyisen työkyvyttömyyseläkkeen (förtidspension) ja määräaikaisena työkyvyttömyyseläkkeenä maksettavan sairausavustuksen (sjukbidrag). Uudistus koskee myös aiemmin myönnettyjä työkyvyttömyyseläkkeitä.

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus työkyvyttömyyseläkkeenä (sjukersättning tai aktivitetsersättning) maksettavaan ansiosidonnaiseen osaan on 19–64-vuotiaalla vakuutetulla, jonka työkyky on alentunut vähintään neljänneksellä ja työkyvyttömyyden arvioidaan kestävän vähintään vuoden ajan. Työkyvyttömyys määritellään samoin kuin edellä takuueläkkeen kohdalla on kerrottu (ks. 2.4.3). Työkyvyttömyysasteesta riippuen maksetaan täysi eläke, kolme neljäsosaa, puolet tai yksi neljäsosa täydestä eläkkeestä.

Sjukersättning voidaan myöntää 30–64-vuotiaille. Alle 30-vuotiaille maksetaan 19-ikävuodesta alkaen vastaavaa etuutta (aktivitetsersättning). Aktivitetsersättning myönnetään aina määräajaksi, joka voi olla enintään kolme vuotta.

Eläkkeen määräytyminen

Ansiosidonnainen osa on 64 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta ansiotulosta. Vakuutusaika ei vaikuta ansiosidonnaisen osan suuruuteen. Ansiosidonnaisen osan saaminen edellyttää, että vakuutetulla on eläkkeeseen oikeuttavia tuloja ainakin yhtenä työkyvyttömyyttä edeltävänä valintavuotena.

Eläkkeen perusteena oleva ansiotulo määrätään ennen vakuutustapahtumavuotta olleiden viimeisten vuosien eli valintavuosien (ramtid) ansiotulojen perusteella. Valintavuosien määrä riippuu vakuutetun iästä vakuutus-tapahtumahetkellä. Valintavuosia otetaan huomioon seuraavasti:

- 53 vuotta tai vanhempi 5 valintavuotta
- 50–52 vuotta 6 valintavuotta
- 47–49 vuotta 7 valintavuotta
- 46 vuotta tai nuorempi 8 valintavuotta

Valintavuosia on sitä enemmän, mitä nuorempi vakuutettu on. Tätä perusteltiin sillä, että nuoremmilla on enemmän mm. opiskelusta, lastenhoidosta johtuvia palkattomia tai alempipalkkaisia jaksoja. Valintavuosien ansioina otetaan huomioon pääsääntöisesti samat ansiotulot kuin vanhuuseläkkeessäkin, kuitenkin yleisillä eläkemaksuilla lisätynä.

Valintavuosista valitaan pääsääntöisesti kolmen ansiotasoltaan parhaan vuoden ansiot, joista lasketaan keskimääräinen vuosiansio. Tulojen ylärajana on 7,5 kertaa hintaperusmäärä. Nuorille maksettava työkyvyttömyyseläke (aktivitetsersättning) voidaan määrätä kolmen parhaan vuoden sijasta kahden parhaan vuoden keskiansioista, jos se on vakuutetulle edullisempaa. Valintavuosia on tällöin kuitenkin vain kolme.

Työkyvyttömyyseläke voidaan jättää lepäämään enintään kolmen vuoden työkokeilun ajaksi.

15 Ruotsi.....

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeen tarkistamisesta ei ole vielä lopullista päätöstä. Toistaiseksi eläkkeitä tarkistetaan hintaperusmäärää tarkistamalla samoin kuin työkyvyttömyyseläkkeen takuuosaa.

Eläkkeen maksaminen

Työkyvyttömyyseläkettä saava voi halutessaan ottaa vanhuuseläkkeen 61 vuotta täytettyään menettämättä oikeuttaan työkyvyttömyysetuuteen. Työkyvyttömyyseläkettä maksetaan enintään 65 ikävuoteen asti.

3.7 Perhe-eläke

Oikeus eläkkeeseen

Vuoden 1990 perhe-eläkeuudistus koskee myös perhe-eläkkeenä maksettavaa yleistä lisäeläkettä (ATP) (ks. 2.4.4). Uudistuksen jälkeen perhe-eläkettä maksetaan nais- ja miesleskelle sekä lapselle. Leskelle eläkettä voidaan maksaa alkueläkkeenä, jatkettuna alkueläkkeenä ja erityisenä leskeneläkkeenä ja lapselle lapseneläkkeenä samoin kuin perhe-eläkkeenä maksettavaa kansaneläkettä.

Vuoden 2003 alusta tulee voimaan uuteen eläkejärjestelmään sovitut perhe-eläkkeet. Uudistus koskee pääsääntöisesti vuoden 2003 alusta myönnettäviä perhe-eläkkeitä. Eläkkeen määräytymisessä on joitakin siirtymäkauden määräyksiä, joita ei tässä tarkastella lähemmin. Seuraavassa on kerrottu vuoden 1990 alusta voimaan tulleen lain mukaisista perhe-eläkkeistä sekä vuoden 2003 uudistuksen tuomista muutoksista.

Vanhojen sääntöjen mukaan eläkkeen saaminen edellyttää, että edunjättäjällä oli kuollessaan oikeus työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeenä maksettavaan yleiseen lisäeläkkeeseen. Muuten eläkkeiden myöntämisedellytykset ovat samat kuin kansaneläkejärjestelmässä (ks. 2.4.4).

Uudessa eläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkkeet on siirretty sairausvakuutuksen yhteyteen, joten perhe-eläkkeen saaminen edellyttää, että edunjättäjällä oli kuollessaan oikeus tuloperusteiseen vanhuuseläkkeeseen. Muuten eläkkeiden myöntämisedellytykset ovat samat kuin edellä luvussa 2.4.4 on kerrottu.

Eläkkeen määräytyminen

Vanhojen sääntöjen mukaan lesken alkueläke, jatkettu alkueläke ja täysi erityinen leskeneläke on 40 prosenttia tai 20 prosenttia edunjättäjän työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeestä tai, jos hän ei vielä ollut eläkkeellä, siitä työkyvyttömyyseläkkeestä, johon hänellä kuollessaan olisi ollut oikeus. Eläke on 20 prosenttia, jos edunjättäjän jälkeen maksetaan myös lapseneläkettä ja 40 prosenttia, jos lapseneläkettä ei makseta.

Lapseneläke on vanhojen sääntöjen mukaan yhdelle lapselle 30 prosenttia edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Toisen ja seuraavien lasten osalta eläke on 20 prosenttia edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Lasten eläkkeet lasketaan yhteen ja jaetaan tasan lasten kesken. Täysorvoille eläke maksetaan molempien vanhempien jälkeen. Leskelle ja lapsille maksettava perhe-eläke voi yhteensä olla enintään edunjättäjän eläkkeen tai eläkeoikeuden suuruinen.

Vuonna 2003 myönnettävän alkueläkkeen määrä on 55 prosenttia perhe-eläkkeen laskentaperusteesta. Perhe-eläkkeen laskentaperusteena käytetään edunjättäjän vanhuuseläkkeen perusteena olleita tuloja. Lisäksi otetaan huomioon eläketapahtumavuoden ja 64 ikävuoden välinen aika (tuleva aika), mikäli edunjättäjälle oli karttunut eläkettä vähintään kolme vuotta viiden viimeisimmän vuoden aikana. Tulevan ajan eläke määräytyy kolmen keskimmäisen eläkkeen perusteena olevan tulon keskiarvona. Keskiarvoa laskettaessa jätetään pois tulotasoltaan korkein ja matalin vuosi.

Lapseneläke on vuonna 2003 yhdelle alle 12-vuotiaalle lapselle 35 prosenttia perhe-eläkkeen laskentaperusteesta. Toisen ja seuraavien lasten osalta eläke on 25 prosenttia laskentaperusteesta. Lasten eläkkeet lasketaan yhteen ja jaetaan tasan lasten kesken. Kun nuorin lapsista täyttää 12 vuotta maksetaan yhdelle lapselle 30 ja seuraaville 20 prosenttia laskentaperusteesta. Täysorvoille eläke on 35 prosenttia molempien vanhempien vanhuuseläkkeiden perusteena olevien tulojen perusteella lapsen iästä riippumatta. Toisen ja seuraavien täysorpojen lasten osalta eläke on 25 prosenttia laskentaperusteesta. Lasten eläkkeet lasketaan yhteen ja jaetaan tasan lasten kesken.

Lapsille maksettava perhe-eläke voi yhteensä olla enintään perhe-eläkkeen laskentaperusteen suuruinen. Lapsille maksettava perhe-eläke voi yhteensä olla enintään 80 prosenttia perhe-eläkkeen laskentaperusteesta, mikäli lapseneläkkeen lisäksi maksetaan leskeneläkettä.

15 Ruotsi.....

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin takuueläkkeitä hintaperusmäärän arvoa tarkistamalla. Eläkkeitä tarkistetaan vuodesta 2004 alkaen sopeutusindeksillä samoin kuin tuloperusteisia vanhuuseläkkeitä.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeiden yhteensovittamisesta muiden sosiaalivakuutusetuuksien kanssa ja maksamisesta ks. 2.4.4 Eläkkeen maksaminen.

3.8 Osa-aikaeläke

Osa-aikaeläkkeitä (delpension) maksetaan erillisen osa-aikaeläkelain mukaan. Uusia eläkkeitä ei ole myönnetty enää vuoden 2000 jälkeen. Viimeisten vuonna 2000 myönnettyjen osa-aikaeläkkeiden maksaminen loppuu vuonna 2004. Eläkkeet rahoitettiin aikaisemmin työnantajien ja yrittäjien osa-aikaeläkemaksulla, joka siirrettiin erityiseen osa-aikaeläkerahastoon. Vuodesta 1999 alkaen ei osa-aikaeläkemaksua enää ole peritty, vaan eläkkeet rahoitetaan rahastoon karttuneilla varoilla. Järjestelmän hallinnosta vastaa Riksförsäkringsverket.

3.9 Vapaaehtoinen vakuutus

Riksförsäkringsverketistä oli mahdollisuus ottaa vapaaehtoinen vanhuuseläkevakuutus vuoteen 1981 saakka. Sen jälkeen uusia vakuutuksia ei ole myönnetty eikä vakuutusmaksuja vuoden 1980 jälkeiseltä ajalta ole voitu maksaa. Vanhat vakuutukset ovat kuitenkin edelleen voimassa. Vapaaehtoisesta vakuutuksesta voidaan maksaa tavallista vanhuuseläkettä tai varhaiseläkettä 55 vuoden iästä 65 vuoden ikään. Eläke ja vakuutusmaksut määräytyvät vakuutusmatemaattisten perusteiden mukaan. Vakuutusmaksuottajat ovat rahoittaneet eläkkeet.

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Työmarkkinasopimukseen perustuvat lisäeläkejärjestelmät kattavat Ruotsissa lähes kaikki palkansaajat. Niistä käytetään yleisesti nimeä 'sopi-

museläkkeet' (avtalspensioner), jota käytetään jatkossa tässäkin 'lisäeläke' nimen ohella, kun halutaan korostaa eroa lakisääteiseen yleiseen lisäeläkkeeseen.

Yksityisen sektorin toimihenkilöiden lisäeläkejärjestelmän (ITP, industrins och handelns tillägspension för tjänstemän) perustamisesta sovittiin vuonna 1960 pian yleistä lisäeläkejärjestelmää koskevan lain säätämisen jälkeen. ITP-järjestelmän neuvottelevina osapuolina ovat toimihenkilöjärjestö (Privattjänstemannakartellen, PTK) ja työnantajajärjestö (Svenskt Näringsliv, SN). Työntekijäjärjestö (LO) ja työnantajajärjestö (SAF, nykyinen SN) sopivat lisäeläkejärjestelmän (STP, särskild tilläggs pension för privatanställda arbetare) perustamisesta yksityisen sektorin työntekijöille vuonna 1972. Vuonna 1996 LO ja SAF sopivat uudesta STP-eläkkeen korvaavasta työntekijöiden lisäeläkejärjestelmästä (Avtalspension SAF-LO).

ITP ja sopimuseläke SAF-LO ovat yksityisen sektorin kattavimmat sopimuseläkejärjestelmät. Niiden lisäksi mm. pankki- ja vakuutus alalla sekä osuustoiminta-alalla on omat sopimuseläkejärjestelmänsä.

Julkisen sektorin työntekijöillä on omat työmarkkinasopimuksiin perustuvat järjestelmänsä. Valtion kattavin sopimuseläkejärjestelmä (PA-91 Tjänstepension) on pitkälti samanlainen yksityisen sektorin toimihenkilöiden lisäeläkejärjestelmän (ITP) kanssa. Sen sijaan kuntien maksuperusteinen sopimuseläkejärjestelmä (PFA 98) on enemmänkin yhteneväinen uuden lakisääteisen tuloperusteisen lisäeläkejärjestelmän kanssa. Myös valtion sopimuseläkejärjestelmää ollaan muuttamassa osittain maksuperusteiseksi vuodesta 2003 alkaen. Valtion palveluksessa olevien sopimuseläkkeitä hoitaa valtion palkka- ja eläkelaitos (SPV, Statens Pensionsverk) ja kuntien palveluksessa olevien työntekijöiden eläkkeitä kunnallinen eläkelaitos (KPA). Laitokset huolehtivat sopimuseläkkeiden lisäksi myös kansaneläkkeen ja yleisen lisäeläkkeen maksamisesta työntekijöilleen.

Sopimuseläkejärjestelmään kuuluminen on pakollista kaikille, jotka työskentelevät alalla, jota sopimus koskee. Eläkkeet rahoitetaan pääosin työnantajamaksuin.

Sopimuseläkejärjestelmät täydentävät lakisääteistä eläketurvaa kolmella tavalla. Ensinnäkin ne antavat joissakin tapauksissa etuuksia tilanteissa, joissa lakisääteisestä järjestelmästä ei makseta etuuksia. Sopimuseläkejärjestelmästä maksetaan esimerkiksi joissakin ammateissa eläkettä lakisääteisen eläkejärjestelmän eläkeikää alemmasta eläkeiästä. Myös perhe-eläketurva on joissakin järjestelmissä kattavampi kuin lakisääteinen turva. Toiseksi sopimuseläkejärjestelmistä maksetaan lakisääteisiä eläkkeitä täy-

15 Ruotsi.....

dentäviä lisäeläkkeitä. Kolmanneksi sopimuseläketurva kattaa myös lakisääteisen järjestelmän eläkepalkkakaton ylittävät tulot.

Seuraavassa tarkastellaan lähemmin kattavimpia yksityisen sektorin sopimuseläkejärjestelmiä, ITP- ja SAF-LO-järjestelmiä.

Yksityisen sektorin toimihenkilöiden lisäeläkejärjestelmä (ITP)

ITP-järjestelmään kuuluvat kaikki kauppa-, teollisuus- ja palvelualan toimihenkilöt, joiden viikoittainen työaika on vähintään 16 tuntia. Vain ylimmät johtajat voivat valita ITP-eläkkeen sijasta yksilöllisen eläkevakuutuksen. Työntekijät, joiden tulot ovat yli 10 kertaa korotetun hintaperusmäärän suuruiset, voidaan vakuuttaa jollain muulla tavalla 7,5 kertaa korotetun hintaperusmäärän ylittävän tulon osalta.

Työnantaja voi järjestää työntekijöidensä ITP-vanhuuseläkkeen ottamalla vakuutuksen eläkevakuutusyhtiö Alectasta (entinen SPP) tai kirjanpidollisin varauksin FPG /PRI -järjestelmässä.

Jos ITP-eläke rahoitetaan kirjanpidollisiin varauksiin perustuen, tulee yrityksen ottaa eläkevastuulle luottovakuutus vakuutusyhtiö FPG:stä (Försäkringsbolaget Pensionsgaranti). Koska FPG edellyttää yrityksiltä riittävää luottokelpoisuutta, on kirjanpidollisiin varauksiin perustuvia järjestelyjä lähinnä suurilla ja keskisuurilla yrityksillä. PRI (Pensionsregistreringsinstitutet) on hallinnollinen yksikkö, joka hoitaa kirjanpidollisiin varauksiin perustuvien eläkejärjestelyjen eläkevastuiden laskennan ja rekisteröinnin sekä eläkkeiden maksamisen. Työnantaja korvaa maksetut eläkkeet PRI:lle.

Työntekijät ovat vakuutettuja työkyvyttömyyden varalta 18 vuoden iästä, mutta oikeus perhe-eläkkeeseen on vasta 28 vuotta täyttäneen työntekijän jälkeen. Vanhuuseläke alkaa karttua 28 vuoden iästä. Määräaikaisessa työsuhhteessa vanhuuseläke- ja perhe-eläkevakuutukset edellyttävät vuoden jatkunutta työsuhdetta, muilta osin vakuutus tulee voimaan puolen vuoden odotusajan jälkeen.

Vanhuuseläkeikä on 65 vuotta. Varhennetulle vanhuuseläkkeelle voi siirtyä 55 vuoden iästä. Eläkkeeseen tehdään silloin varhennusvähennys. Eläkettä voidaan myös lykätä 70 vuoden ikään, jolloin eläkkeeseen maksetaan lykkäyskorotus. ITP-eläkettä ei voi ottaa osaeläkkeenä.

Täyden vanhuuseläkkeen saaminen edellyttää 30 vakuutusvuotta 28 ja 65 ikävuoden välisenä aikana. Jokaiselta puuttuvalta kuukaudelta eläke pie-

nenee 1/360. Eläke on 10 prosenttia loppupalkasta 7,5-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti, tämän ylittävän palkan osalta 65 prosenttia 20-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti ja 20–30 kertaa korotetun hintaperusmäärän suuruisen palkan osasta 32,5 prosenttia. Loppupalkka on 12,2 kertaa eläkkeellejäämisajankohdan kuukausipalkka.

Työkyvyttömyyseläkkeen saaminen edellyttää, että työkyky on alentunut vähintään neljänneksen ja että työkyvyttömyys on jatkunut yhdenjaksoisesti vähintään 90 päivää tai yhteensä 105 päivää viimeisen 12 kuukauden aikana. Täysi työkyvyttömyyseläke on 15 prosenttia loppupalkasta 7,5-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti, tämän ylittävän palkan osasta 65 prosenttia 20-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti ja 20–30 kertaa korotetun hintaperusmäärän suuruisen palkan osasta 32,5 prosenttia.

Leskeneläkkeen saaminen edellyttää, että jokin seuraavista edellytyksistä täyttyy: 1) avioliitto oli solmittu ennen kuin edunjättäjä täytti 60 vuotta, 2) avioliitto ehti kestää vähintään viisi vuotta tai 3) edunsaajalla on yhteinen lapsi edunjättäjän kanssa. Lapseneläkettä maksetaan alle 20-vuotiaalle lapselle.

Leskeneläke lasketaan 7,5-kertaisen korotetun hintaperusmäärän ylittävältä palkan osasta. Se on 32,5 prosenttia 20-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti ja tämän ylittävältä palkan osasta 16,25 prosenttia 30-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti. Jos edunsaajana on myös lapsia, maksetaan leskelle 75 prosenttia edellä mainitusta täydestä eläkkeestä. Lapsen eläke on 55 prosenttia täydestä leskeneläkkeestä yhdelle lapselle, 75 prosenttia kahdelle lapselle, 85 prosenttia kolmelle lapselle ja 10 prosenttia jokaiselle seuraavalle lapselle. TGL (Tjänstegrupplivförsäkring) -ryhmähenkivakuutuksesta maksetaan lisäksi kertakorvaus edunjättäjän omaisille.

ITP-järjestelmässä ei ole sitouduttu eläkkeiden tarkistuksiin. Käytännössä indeksikorotukset on kuitenkin tehty vuosittain sekä vapaakirjoihin (vuodesta 1986) että maksussa oleviin eläkkeisiin, ja ne ovat vastanneet inflaation kehitystä. Kaikesta karttuneesta eläkeoikeudesta syntyy vapaakirja työsuhteen päättyessä.

ITP-eläkkeitä on vuodesta 1976 täydentänyt maksuperusteinen ITPK-eläke. Työnantajan vakuutusmaksu on 2 prosenttia palkasta. Työntekijä voi itse valita vakuutusmaksujen sijoituskohteen. Työntekijä voi valita perinteisen eläkevakuutuksen tai rahastovakuutuksen. Vakuutukseen voi liittää myös perhe-eläkkeen.

15 Ruotsi.....

Yksityisen sektorin työntekijöiden sopimuseläke SAF-LO

SAF-LO-järjestelmään kuuluvat ITP-alojen 21 vuotta täyttäneet työntekijät. SAF-LO-eläke on maksuperusteinen samoin kuin uuden lakisääteisen eläkejärjestelmän rahastoeläke.

SAF-LO-sopimus tuli voimaan vuonna 1996, ja aluksi kaikkien työntekijöiden eläketurva järjestettiin vakuutusyhtiö AMF Pensionissa, kuten aikaisemmassa STP-järjestelmässä. Vuodesta 1998 lähtien työntekijät ovat kuitenkin itse voineet valita, missä vakuutusyhtiössä tai eläkekassassa heidän eläkepääomaansa hoidetaan. Työnantaja maksaa vakuutusmaksut FORA Försäkringscentral AB (aiemmin AMF Centralen AB) -nimiselle yhtiölle, joka sitten siirtää maksut kunkin työntekijän valitsemalle rahastonhoitajalle. FORA Centralen tekee sopimukset kunkin eläkevaroja hoitavan yhtiön kanssa ja lähettää vakuutetuille vuosittain tiedot kertyneestä eläkepääomasta. Mikäli vakuutettu ei tee valintaa, järjestetään eläkevakuutus AMF Pensionissa.

SAF-LO-eläke määräytyy kertyneiden vakuutusmaksujen ja niille saadun tuoton mukaan. Vuosittain eläkettä kertyy 3,5 prosenttia työntekijän bruttopalkasta. Vanhuuseläkeikä on 65 vuotta, mutta eläkkeen voi ottaa varhennettuna tai lykättyä, jolloin eläkkeen määrä pienenee tai kasvaa vastaavasti. Eläkkeelle voi siirtyä aikaisintaan 55-vuotiaana. Eläkkeen voi myös ottaa viiden tai kymmenen vuoden määräajaksi.

Ennen vuotta 1996 ansaittu STP-eläke maksetaan erityisenä lisänä SAF-LO-eläkkeeseen. Nämä lisät kustannetaan osittain vakuutusyhtiö AMF:n varoilla ja osittain työnantajilta vuosina 1996–1999 perityllä ylimääräisellä 1,5 prosentin vakuutusmaksulla.

Vakuutuksen voi järjestää ns. palautussuojana (återbetalningsskydd), jossa kertynyt eläkepääoma maksetaan kuolemantapauksessa perheelle. Varsinaiseen perhe-eläkevakuutukseen kuuluu viiden vuoden määräaikainen perhe-eläke, joka voi olla vakuutetun valinnan mukaan joko yhden tai kahden korotetun hintaperusmäärän suuruinen vuodessa. SAF-LO-järjestelmässä osan vakuutusmaksusta voi halutessaan käyttää perhe-eläkevakuutukseen. Vakuutetun oma vanhuuseläke jää silloin vastaavasti pienemmäksi. Työntekijät kuuluvat lisäksi ryhmähenkivakuutukseen (TGL) kuten toimihenkilötkin.

Työkyvyttömyysetuuksia maksetaan AGS-järjestelmästä. Järjestelmästä maksetaan sairausajan päivärahaa ja työkyvyttömyyseläkettä, jotka täydentävät lakisääteisiä etuuksia. Työkyvyttömyyseläkettä maksetaan alle 65-vuotiaalle vakuutetulle, jonka työkyky on alentunut vähintään neljän-

neksellä. Täysi eläke on noin 80 prosenttia palkasta 7,5-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti.

Vakuutusmaksut ja verotus

ITP- ja SAF-LO-eläkkeet ovat kokonaan työnantajan rahoittamia. ITP-maksu on keskimäärin 12,5 prosenttia eläkkeen perusteena olevasta palkasta vuonna 2002 (alustava arvio vuoden alussa). Maksu määrätään yksilöllisesti vakuutusmatemaattisten periaatteiden mukaan ja vaihtelee. ITP-maksuille on määrätty tietyt ylärajat, jotka vuonna 2002 ovat 4,75 prosenttia palkasta 7,5-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti ja 42,5 prosenttia palkasta tämän ylittävästä palkasta 30-kertaiseen korotettuun hintaperusmäärään asti. SAF-LO-maksu on 3,5 prosenttia vuonna 2002. Työnantaja maksaa myös AGS- ja TGL-vakuutukset. AGS -maksu on 0,59 prosenttia palkoista ja TGL-maksu toimihenkilöistä noin 0,2 prosenttia ja työntekijöistä 0,38 prosenttia palkoista.

Sopimuseläkkeiden vakuutusmaksut ovat määrättyin rajoituksin verovähennyskelpoisia työnantajalle. Vakuutusmaksuja ei lueta työntekijän verotettavaksi tuloksi. Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Sen sijaan TGL-etuuksista ei peritä veroa.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Ruotsia sitoo sosiaaliturvaa koskeva EU-asetus 1408/71 ja sen toimeenpanoasetus 574/72, joissa on määräyksiä toisen sopimusvaltion vakuutukseen kuulumisesta ja vakuutusajkojen hyväksilukemisesta sekä eläkkeiden määräytymisestä ja maksamisesta toiseen maahan EU- ja ETA-alueella. Asetukset koskevat ainoastaan EU- ja ETA-maiden kansalaisia. Sen lisäksi pohjoismaiden välillä on 1.1.1994 voimaan tullut uudistettu sosiaaliturvasopimus. Sopimuksella on merkitystä lähinnä niille pohjoismaissa asuville ja työskenteleville, joihin ei sovelleta EU-asetuksen säännöksiä. Mainitut asetukset ja sosiaaliturvasopimus koskevat ainoastaan lakisääteistä eläketurvaa. Työmarkkinasopimukseen perustuviin eläkejärjestelmiin niitä ei sovelleta.

Takuueläkkeiden myöntämisedellytysten yhteydessä on kerrottu tilanteista, joissa vakuutusturva kansallisen lainsäädännön mukaan säilyy ulkomailla oleskelun aikana (ks. 2.4). Kansallisen lainsäädännön mukaan takuueläke maksetaan pääsääntöisesti vain Ruotsissa asuville. Ulkomaille, muutoin kuin EU- ja ETA-alueelle tai sosiaaliturvasopimusmaihin eläke voidaan maksaa vain poikkeustapauksissa.

15 Ruotsi.....

Kun ruotsalainen työntekijä työskentelee ruotsalaisen työnantajan palveluksessa ulkomailla, yleinen lisäeläketurva säilyy Ruotsissa. Karttunut oikeus yleiseen lisäeläkkeeseen maksetaan eläkkeensaajan kansalaisuudesta ja asuinmaasta riippumatta. Myös uuden eläkejärjestelmän tuloperusteinen vanhuuseläke maksetaan eläkkeensaajan kansalaisuudesta ja asuinmaasta riippumatta.

ITP- ja SAF-LO-järjestelmään kuulumisen on yleensä pakollista myös Ruotsissa työskenteleville ulkomaalaisille siinäkin tapauksessa, että heillä on työnantajan järjestämä lisäeläketurva kotimaassaan. Vapaakirjaoikeus ITP-järjestelmän vanhuuseläkkeeseen ja perhe-eläkkeeseen säilyy ja eläke maksetaan ulkomaille, kun muut eläkkeen myöntämisehdot täyttyvät. Työkyvyttömyyseläkkeeseen ei synny vapaakirjaoikeutta. Vastaavasti maksetaan myös SAF-LO-eläke ulkomaille.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkeuudistus

Valtiopäivät hyväksyi työkyvyttömyyseläkeuudistusta koskevan hallituksen esityksen kesäkuussa 2001 ja uudistus tulee voimaan vuoden 2003 alusta. Hallituksen esitys pohjautuu Ruotsin valtiopäivien vuonna 1998 tekemään periaatepäätökseen työkyvyttömyyseläkkeiden uudistamiseksi. Työkyvyttömyyseläkkeet päätettiin tuolloin siirtää osaksi yleistä sairausvakuutusjärjestelmää ja samalla esitettiin tavoitteita työkyvyttömyyseläkkeiden uudistamiselle. Uuden järjestelmän mukaisista työkyvyttömyyseläkkeistä on kerrottu luvuissa 2.4.3 ja 3.6.

Valtiopäivät hyväksyi perhe-eläkkeiden uudistamista koskevan hallituksen esityksen toukokuussa 2000 ja uusia perhe-eläkkeitä koskeva laki tulee voimaan vuoden 2003 alusta. Uusi laki koskee pääsääntöisesti vuonna 2003 ja sen jälkeen myönnettäviä perhe-eläkkeitä. Kyseisessä laissa perhe-eläkkeet sopeutetaan uuteen vanhuuseläkejärjestelmään. Viimeksi perhe-eläkkeitä uudistettiin 1990-luvun alussa.

Oikeus olla työelämässä 67 ikävuoteen asti

Yksi uuden vanhuuseläkejärjestelmän keskeisistä periaatteista on mahdollisuus jatkaa työntekoa yli 65-vuotiaaksi. Suurimmassa osassa nykyisistä työehtosopimuksista työntekijöiden eroamisikä on kuitenkin edelleen 65 vuotta. Työlainsäätöä on muokattu niin, että lain mukaan eroamisikä ei

saa olla alle 67 vuotta. Niitä työmarkkinasopimuksia, jotka olivat voimassa ennen lain voimaantuloa 1.9.2001, koskee vielä vanhat säännökset, kuitenkin enintään vuoden 2002 loppuun.

Vanhuuseläkejärjestelmän taloudellisen tasapainon automaattiseen ylläpitämiseen tarkoitettu suojamekanismi, ns. jarru

Valtiopäivät hyväksyi toukokuussa 2001 hallituksen esityksen, jossa todetaan uuden eläkejärjestelmän tasapainon vaarantuvan, jos työssä olevien määrä laskee. Hallitus ehdottaa laskettavaksi tällaisen tilanteen varalta järjestelmän tulojen ja menojen suhteen osoittavan tasapainoluvun. Jos tasapainoluku on alle yksi, ei eläkkeitä koroteta tuloindeksillä vaan erityisellä tasapainoindexillä (balansindex), joka saadaan, kun tuloindeksi kerrotaan tasapainoluvulla. Eläkejärjestelmän puskurirahaston ansiosta ei yksittäisen vuoden huono tulos johda heti tasapainoindexiin käyttöön. Lainmuutos tuli voimaan vuonna 2002. Lukua sovelletaan ensimmäisen kerran vuonna 2003.

Ratkaisematta on vielä se, miten mahdollisen ylijäämän jakaminen toteutetaan. Selvitystyö on meneillään tulisiko mahdollisen jaettavan ylijäämän jaosta säätää laissa, vai sovitaanko ylijäämän jaosta aina erikseen RFV:n hallitukselle esittämien laskelmien pohjalta. Mikäli ylijäämää syntyy ja tasapainoluku on näin yli yksi, korotetaan eläkkeitä tällöin tuloindexiä korkeammalla tasapainoindexillä. Tämä, samoin kuin se missä määrin AP-rahastojen varoja on jatkossa mahdollista siirtää valtion budjettiin, selvitetään viimeistään vuoteen 2004 mennessä.

Eläkkeensaajien asumislisä uudistus

Vuoden 2003 alusta tulee voimaan eläkeläisten asumislisää koskeva uusi laki. Uusi asumislisä on määräaikainen. Lähtökohtana on, että se myönnetään aina vuodeksi kerrallaan. Poikkeustapauksissa asumislisä voidaan myöntää 3 vuodeksi. Uudistuksen jälkeen asumislisää ei myönnetä osaeläkkeenä maksettavaan vanhuuseläkkeeseen eikä leskelle maksettavaan alkueläkkeeseen tai jatkettuun alkueläkkeeseen. Myös asumislisään vaikuttavien tulojen laskentaan tehtiin muutoksia. (ks. 2.4.2)

Eläkejärjestelmän alaikärajan poistaminen

Valtiopäivät hyväksyi huhtikuussa 2002 hallituksen esityksen, jossa ehdotetaan lakisääteisen tuloperusteisen vanhuuseläkkeen karttumista koske-

15 Ruotsi.....

van 16 vuoden alaikärajan poistamista. Tällä hetkellä alle 16-vuotias, jonka tulot ylittävät vakuutusmaksujen alatulorajan (29,3 % hintaperusmäärästä vuonna 2002) maksaa eläkemaksuja, mutta ei kerrytä eläkettä. Lainmuutos tulee voimaan vuonna 2004 ja sitä sovelletaan takautuvasti vuodesta 1999 alkaen.

Valtiopäivät hyväksyi samalla esityksen, jossa ehdotetaan lainmuutosta lapsenhoitovuosilta karttuvien eläkkeen perusteena olevien laskennallisten tulojen määräytymiseen. Lainmuutos tulee voimaan vuonna 2005. Esityksen mukaan myös adoptiovanhemmat saavat biologisten vanhempien kanssa yhtäläisen oikeuden vuosien 1960–1998 lapsenhoitovuosilta laskettaviin laskennallisiin tuloihin. Lisäksi lakia muutetaan siten, että laskennallisia tuloja kertyy adoptiovanhemmalle 4 vuoden ajan jokaisesta lapsesta, joka on enintään 10-vuotias. Ilmoitus lapsenhoitovuosien hyväksi lukemisesta takautuvalta ajalta on tehtävä vakuutuskassaan vuoden 2006 tammikuun loppuun mennessä.

Osoitteita

Alecta, 103 73 Stockholm. Internet-kotisivut: www.alecta.se.

FORA Försäkringscentral. 101 56 Stockholm. Puh.: +46 878 74000
Fax: +46 841 18460. S-posti: info@fora.se. Internet-kotisivut:
www.fora.se.

Riksförsäkringsverket (RFV), S-103 51 Stockholm. Faksi: +46 841 12789.
Puh.: +46 878 69000. S-posti: rfv.stockholm@rfv.sfa.se. Internet-kotisivut:
www.rfv.se.

Ruotsin vakuutuskassojen liitto: Försäkringskassaförbundet, Box 1224,
S-111 82 Stockholm. Faksi: +46 810 7972. Puhelin: +46 872 32200.
Internet-kotisivut: www.fkf.se.

Sosiaaliministeriö: Socialdepartementet, S-103 33 Stockholm.
Faksi: +46 872 31191. Puhelin: +46 840 51000. S-posti:
registrator@social.ministry.se. Internet-kotisivut: social.regeringen.se.

Ulkomaan eläkeasiat: Gotlands läns allmänna försäkringskassa. Utlands-
ärenden. Box 1164, 621 22 Visby. Puh: +46 498 200 700.
Faksi: +46 498 200 710. S-posti: international.division@fk09.sfa.se.

Lähteet

Alecta. 2001. Försäkringsvillkor för Alecta pensionsförsäkring, ömsesidigt.

Alecta. 2002. Vad kostar tjänstepensionen och vad får de anställda?

Avtalspension SAF-LO. www.fora.se.

Benefits Report Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Data Services Europe. Brussels 2001.

Departements promemoria, Ds 2000:39. Sjukersättning i stället för förtidspension.

FORA Försäkringscentral. Försäkringsvillkor för AFA-försäkringarna. Bestämmelser för avtalspension SAF-LO med premiefrielseförsäkring. 2001.

Försäkringskassan. www.fk.se.

Försäkringskassan. Eläkeuudistusta koskevat internet-sivut osoitteessa: www.pension.nu.

Försäkringskassan informerar. 2002. Bostadstillägg, hustrutillägg, änkepension.

Försäkringskassan informerar. 2002. Ersättningar till efterlevande.

Försäkringskassan informerar. 2002. Förtidspension och sjukbidrag.

Försäkringskassan informerar. 2002. Ålderspension.

Försäkringskassaförbundet. Aktuella belopp 2002.

Korpiluoma, R. 2001. Ruotsin uusi sairauseläke. Muistio 30.3.2001. Eläketurvakeskus.

Laitinen-Kuikka, S. 2001. Opiskeluaikojen huomioon ottamisesta Saksan ja Ruotsin työkyvyttömyyseläkkeissä. Muistio 12.6.2001. Eläketurvakeskus.

Lindell, C. 1998. Ajankohtaista Ruotsin eläkeuudistuksesta 14.4. tilanteen mukaan. Eläketurvakeskus. Suunnittelu- ja laskentaosasto. Katsauksia 2/98 (17.4.1998).

15 Ruotsi.....

Premiepensionen. En del av Sveriges nya allmänna pension.
www.premiepensionsmyndigheten.se

Premiepensionsmyndigheten, PPM. www.ppm.nu.

Premiepensionsskolan. Premiepensionsmyndigheten, PPM.

Privattjänstemannakartellen, PTK. Försäkringsinformation. www.ptk.se.

Privattjänstemannakartellen, PTK. 2001. Ålderspension födda 1937 eller tidigare.

Privattjänstemannakartellen, PTK. 2001. Ålderspension för födda 1938-1953.

Privattjänstemannakartellen, PTK. 2001. Ålderspension för födda 1954 eller senare.

Regeringens proposition 1999/2000:91. Efterlevandepensioner och efterlevandestöd till barn.

Regeringens proposition 1999/2000:127. Garantipension för personer födda år 1937 eller tidigare.

Regeringens proposition 2000/01:78. Rätt att arbeta till 67 års ålder.

Regeringens proposition 2000/01:96. Sjukersättning och aktivitetsersättning i stället för förtidspension.

Regeringens proposition 2000/01:140. Reformerade regler för bostadstillägg till pensionärer m.fl.

Regeringens proposition 2001/02:84. Anpassningar med anledning av övergången till reformerade regler för ålderspension.

Riksförsäkringsverket, RFV. www.rfv.se.

Riksförsäkringsverket, RFV. Riksförsäkringsverkets budgetunderlag för åren 2002-2004.

Riksförsäkringsverket. 2000. Ålderspension för personer födda 1938 eller senare. Del 2. Uttag av pension. Vägledning 2000:1.

Rättsnätet. www.notisum.se. Notisum AB.

Scherman, K.G. 1999. The Swedish Pension Reform. Issues in social protection. Discussion paper 7. Social Security Department. ILO. Geneva.

Settergren, O. 2001. The Automatic Balance Mechanism of the Swedish Pension System. RFV.

Socialförsäkring. Januari 2001. Lagen om allmän försäkring och andra författningar. Försäkringskassaförbundet.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 2000/01:SfU13. Automatisk balansering av ålderspensionssystemet.

Socialförsäkringsutskottets betänkande 2000/01:SfU15. Sjukersättning och aktivitetsersättning i stället för förtidspension.

Statens Offentliga Utredningar. SOU 1990:76. Allmän pension. Socialdepartementet. Stockholm.

Statens Offentliga Utredningar. SOU 1994:20. Reformerat pensionssystem. Socialdepartementet. Stockholm.

Svenskt Näringsliv. 2001. Försäkringar på arbetsmarknaden enligt lag och kollektivavtal 2001. Försäkringsinformation.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Sosiaalilain mukainen eläkevakuutus kattaa yksityisen sektorin palkansaajat ja osan itsenäisistä ammatinharjoittajista. Julkisen sektorin työntekijöillä on oma lakisääteinen eläketurva, samoin maanviljelijöillä. Suurin osa yrittäjistä ei kuulu pakolliseen vakuutukseen.
- Osa työntekijöistä kuuluu työnantajakohtaisiin tai työmarkkinasopimuksiin perustuviin lisäeläkejärjestelmiin. Valtio tukee eläkesääntämistä näissä järjestelmissä ja myös yksilöllistä eläkesääntämistä.

Etuudet

- Sosiaalilain mukaan maksetaan vanhuus-, osa-aika-, varhennettu- ja vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.
- Vakuutusaikaa tulee olla vähintään 5 vuotta eläkkeen saamiseksi. Yleinen eläkeikä on 65 vuotta. Varhennetulle (vähennetyille) eläkkeelle voi siirtyä 63-vuotiaana, jos vakuutusaikaa on 35 vuotta. Eläke kertyy koko työuran ansioista ja joiltakin palkattomilta ajoilta. 45 vakuutusvuoden jälkeen keskituloisen vanhuuseläke on noin 67 % keskipalkasta.
- Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeiden saamiseksi voi riittää vuosi pakollista vakuutusaikaa (pääsääntö: 5 vuotta). Täysi työkyvyttömyyseläke määräytyy kuten vanhuuseläke, tulevaa aikaa otetaan huomioon 60 vuoden ikään. Täysi leskeneläke on 60 % edunjättäjän eläkkeestä, osaeläke 25 %.

Rahoitus

- Lakisääteiset eläkkeet rahoitetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä valtion osuudella. Rahastointia ei ole.
- Työntekijämaksu on 9,55 % ja työnantajamaksu 9,55 % ansiokaton alle jäävästä palkasta. Ansiokatto on 4500 € kuukaudessa (uusissa osavaltioissa 3750 €) vuonna 2002.

Hallinto

- Toimihenkilöiden vakuutusta hoitaa Bundesversicherungsanstalt für Angestellte (BfA), työntekijöiden vakuutusta: Landesversicherungsanstalten (LVA), jolla on 23 alueellista laitosta. Lisäksi on kolme ammattialakohtaista kassaa.
- Eläkelaitosten yhteisiä asioita hoitaa eläkelaitosten liitto, Verband Deutscher Rentenversicherungsträger (VDR).

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

3 Työeläketurva

3.1 Työntekijöiden ja toimihenkilöiden eläketurva

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

3.1.7 Osa-aikaeläke

3.1.8 Työkyvyttömyyseläke

3.1.9 Perhe-eläke

3.1.10 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Yrittäjien eläketurva

4 Lisäeläketurva

4.1 Valtion tuki lisäeläkesäästämiseksi

4.2 Toimiala- ja työnantajakohtainen lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Saksassa pakollinen, lakisääteinen eläketurva perustuu työntekoon, asumiseen perustuvaa vähimmäiseläketurvaa ei ole. Niillä, jotka eivät kuulu pakollisesti lakisääteiseen eläkevakuutukseen, on mahdollisuus liittyä siihen vapaaehtoisesti.

Pakollisesti vakuutettuja ovat kaikki palkkatyötä tekevät, oppisopimusuhteessa olevat sekä osa itsenäisistä ammatinharjoittajista. Eläkevakuutuksesta samoin kuin muista sosiaalivakuutuksista on säädetty sosiaali-laissa (Sozialgesetzbuch). Sen soveltamispiiristä on vapautettu joitakin työntekijäryhmiä, joiden eläketurvasta on säädetty erillislaeilla.

Sosiaalilakia on sovellettu vuodesta 1992 lähtien sekä ruumiillista työtä tekeviin työntekijöihin että toimihenkilöihin. Aikaisemmin erilliset työntekijöiden ja toimihenkilöiden eläkevakuutukset muodostavat näin yhtenäisen kokonaisuuden. Niillä on kuitenkin edelleen erilliset hallinto-organisaatiot. Myös kaivostyöntekijöihin sovelletaan sosiaalivakuutuslakia, mutta laissa on heitä koskevia erityismääräyksiä. Etuudet poikkeavat siksi jonkin verran työntekijöiden ja toimihenkilöiden etuuksista. Kaivosmiesten eläkevakuutuksella on myös oma hallinto-organisaationsa.

Sosiaalivakuutuslakia sovelletaan myös joihinkin itsenäisinä ammatinharjoittajina toimiviin työntekijöihin, kuten opettajiin ja hoitoalan ammattilaisiin sekä rannikkolaivureihin ja käsityöläisiin. Näiden ammatinharjoittajien eläketurva on siten samanlainen kuin kohdassa 3.1 on kerrottu työntekijöiden ja toimihenkilöiden eläketurvasta.

Sosiaalilain soveltamispiiristä on vapautettu mm. valtion virkamiehet, armeijan palveluksessa olevat, tuomarit sekä joitakin muita julkisen sektorin työntekijöitä, joiden eläketurvasta on säädetty erikseen. Myös maanviljelijöiden sekä taiteilijoiden ja freelancer-toimittajien ja kirjailijoiden eläketurvasta on säädetty erillisillä laeilla.

Suurin osa itsenäisistä yrittäjistä jää pakollisen, lakisääteisen eläkevakuutuksen ulkopuolelle. Joillakin ns. vapaiden ammattien harjoittajilla kuten lääkäreillä, apteekkareilla, lakimiehillä ja arkkitehdeillä on kuitenkin omia ammatillisia eläkevakuutuksia. Ne ovat pakollisia ammatissa toimiville, mutta ne eivät ole lakisääteisiä eivätkä siten kuulu lakisääteiseen sosiaalivakuutukseen.

Työnantajan vapaaehtoisesti järjestämä lisäeläketurva on Saksassa yleistä. Sen kattavuus vaihtelee kuitenkin huomattavasti eri aloilla ja erisuuruksissa yrityksissä. Lisäeläketurvaa on yleisemmin järjestetty vanhoissa

16 Saksa.....

osavaltioissa kuin uusissa ja miehet kuuluvat järjestelmiin useammin kuin naiset. Lisäeläketurvan on arvioitu kattavan keskimäärin 50 prosenttia yksityisen sektorin miestyöntekijöistä. Julkisen sektorin työntekijöillä on omat lisäeläkejärjestelmänsä, jotka ovat yksityistä sektoria kattavammat.

Vuoden 2001 eläkeuudistuksessa päätettiin valtion tuen maksamisesta sosiaalivakuutuslain mukaiseen pakolliseen eläkevakuutukseen kuuluvien vapaaehtoiselle lisäeläkesäästämiseksi. Uudistus on myöhemmin saatettu koskemaan myös julkisen sektorin työntekijöitä. Tuki voidaan maksaa työmarkkinasopimukseen perustuvaan, yrityskohtaiseen tai täysin yksilölliseen eläkesäästöjärjestelyyn. Uudistuksen odotetaan lisäävän sekä työmarkkinoilla sovittua että yksilöllistä eläkesäästämistä. Tukea maksetaan ensimmäisen kerran vuoden 2002 eläkesäästöille.

2 Vähimmäiseläketurva

Saksassa ei ole varsinaista vähimmäiseläkejärjestelmää, mutta vuonna 2001 päätetyssä laajassa eläkeuudistuksessa toimeentulotuen yhteyteen lisättiin erityinen vähimmäisetuus (bedarfsorientierte Grundsicherung) 65 vuotta täyttäneille ja täysin työkyvyttömille 18 vuotta täyttäneille.

Etuus on tarveharkintainen, ja sen myöntämisestä ja maksamisesta huolehtivat samat viranomaiset kuin toimeentulotuesta. Etuus myönnetään määräajaksi. Toisin kuin yleistä toimeentulotukea etuutta ei voida periä takaisin omaisilta.

Eläkelaitoksen tulee informoida etuudesta niitä, joilla voi olla mahdollisuus saada sitä. Vähimmäisetuus rahoitetaan verovaroin.

Lakisääteiseen eläkevakuutukseen pitkään kuuluneet pienituloiset henkilöt voivat hyötyä säännöstä, jonka mukaan eläkkeenlaskennassa käytetään tiettyä vähimmäispalkkaa eläkeperusteena (ks. 3.1.5). Sääntöä sovelletaan vain ennen vuotta 1992 ansaittuihin tuloihin, joten se menettää vähitellen merkitystään.

3 Työeläketurva

3.1 Työntekijöiden ja toimihenkilöiden eläketurva

Työntekijöiden lakisääteinen eläketurva on peräisin vuodelta 1889, jolloin annettiin ensimmäinen työkyvyttömyys- ja vanhuusvakuutuslaki. Toimihenkilöitä koskeva ensimmäinen laki annettiin vuonna 1911. Työntekijöiden ja toimihenkilöiden eläketurva yhtenäistettiin vuonna 1957, jolloin eläketurvaa muutoinkin uudistettiin merkittävästi. Itsenäiset yrittäjät ja kotiäidit saivat mahdollisuuden liittyä vakuutukseen vuonna 1972. Vuonna 1992 yhtenäistettiin lainsäädäntöä, muutettiin eläketurvan rahoituksen jakautumista sekä eläkkeiden laskukaavaa, indeksitarkistusmenettelyä ja eläkekiä. Vuonna 2001 päätettiin periaatteellisesti varsin merkittävästä eläkejärjestelmän uudistuksesta, johon liittyy myös vapaaehtoiselle lisäeläkesäästämiselle maksettava valtion tuki.

Saksojen yhdistymisen (vuonna 1990) jälkeen aikaisempi Saksan liittotasavallan eläketurvaa koskeva lainsäädäntö on saatettu asteittain voimaan myös uusissa osavaltioissa. Yhtenäistä lainsäädäntöä on pääpiirteissään sovellettu vuoden 1992 alusta, jolloin kaikki entisen DDR:n lainsäädännön mukaiset eläkkeet muutettiin liittotasavallan lainsäädännön mukaisiksi. Useita siirtymäkauden määräyksiä on kuitenkin edelleen voimassa. Niillä on mm. turvattu aikaisempi eläkkeen taso. Eläke voitiin vuoden 1996 loppuun asti myöntää entisen DDR:n lainsäädännön mukaisena, jos eläke näin laskettuna oli suurempi kuin uuden Saksan lainsäädännön mukainen eläke. Siirtymäkauden määräyksiin on joiltakin osin viitattu jäljempänä.

3.1.1 Hallinto

Toimihenkilöiden eläkevakuutusta hoitaa koko maan alueella liittotasavallan toimihenkilöiden vakuutuslaitos (Bundesversicherungsanstalt für Angestellte, BfA). Työntekijöiden eläkevakuutuksen hoito on puolestaan hajautettu 23 alueelliselle vakuutuslaitokselle (Landesversicherungsanstalten, LVA).

Kolmella ammattiryhmällä on kuitenkin omat vakuutuslaitoksensa. Liittotasavallan rautateiden työntekijöiden eläkevakuutusta hoitaa liittotasavallan rautateiden vakuutuslaitos (Bahnversicherungsanstalt), merenkulkualan työntekijöiden ja toimihenkilöiden vakuutusta merenkulkijoiden vakuutus-kassa (Seekasse) ja kaivosalalla työskentelevien vakuutusta liittotasavallan kaivostyöntekijöiden vakuutuskassa (Bundesknappschaft).

16 Saksa.....

Vakuutuslaitosten yhteisiä asioita hoitaa Saksan eläkevakuutuslaitosten liitto (Verband Deutscher Rentenversicherungsträger, VDR).

Kaikkien vakuutuslaitosten ja vakuutuslaitosten liiton hallinnosta vastaavat työntekijät ja työnantajat yhtä suurella edustuksella. Ainoastaan kaivos-työntekijöiden vakuutuskassassa on työntekijöiden edustus suurempi (2/3) kuin työnantajien (1/3).

Vakuutusmaksujen kokoamisesta huolehtivat sairausvakuutuskassat, jotka toimittavat maksut edelleen eläkevakuutusta hoitaville laitoksille.

Lakisääteisen eläkevakuutuksen ylin valvonta on liittotasavallan työ- ja sosiaaliministeriöllä (Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung, BMA).

Eläkelaitosten päätöksiä koskevat riita-asiat ratkaistaan erityisissä sosiaaliasioiden tuomioistuimissa. Ennen asian viemistä tuomioistuimeen on eläkelaitoksilla kuitenkin mahdollisuus itse oikaista päätöksensä. Tuomioistuimia on kolme: sosiaalioikeus (Sozialgerichte), osavaltioiden sosiaalioikeudet (Landessozialgerichte) ja liittovaltion sosiaalioikeus (Bundessozialgericht), joka on sosiaaliasioiden ylin tuomioistuin.

3.1.2 Rahoitus

Eläkevakuutuksen rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet rahoitetaan työnantaja- ja työntekijämaksuin sekä valtion osuuksin. Kesäkuusta 1999 lähtien valtio on maksanut todelliset vakuutusmaksut ns. lapsenkasvatusajalta, jolta karttuu eläkettä (ks. 3.1.4). Jo aikaisemmin valtio on korvannut eläkelaitoksille näistä eläkekattumista aiheutuneet menot. Valtio maksaa vakuutusmaksut myös varusmies- ja siviilipalveluajoilta. Lisäksi valtio otti vuodesta 1999 lähtien kokonaan maksettavakseen Saksojen yhdistymisestä siirtymäkauden aikana aiheutuvat ylimääräiset eläkemeno. Vuonna 2000 varsinainen valtion osuus oli 26 % eläkemenosta, mutta kun otetaan huomioon edellä mainitut valtion maksamat vakuutusmaksut sekä Saksojen yhdistymiseen liittyvät menot, valtion osuus nousi noin 37 prosenttiin menoista.

Sekä työntekijän että työnantajan eläkevakuutusmaksu on 9,55 % palkasta, yhteensä 19,1 % vuonna 2002. Vakuutusmaksun perusteena olevan tulon yläraja on vanhoissa osavaltioissa 4500 € kuukaudessa ja uusissa osavaltioissa 3750 € kuukaudessa vuonna 2002.

Jos kuukausitulot ovat jatkuvasti enintään 325 € kuukaudessa ja viikoittainen työaika alle 15 tuntia, ei työntekijältä peritä vakuutusmaksua eikä hän kuulu pakollisesti vakuutukseen. Työnantajalta peritään kuitenkin eläkevakuutusmaksua 12 % palkasta, ja työstä karttuu työntekijälle vanhuuseläkettä. Työntekijä voi halutessaan maksaa vapaaehtoisesti 7,1 prosentin maksua, jolloin työskentelyaika vastaa täysin pakollista vakuutusmaksuaikaa, ja työntekijälle syntyy oikeus kaikkiin eläkevakuutuksen etuuksiin.

Vakuutusmaksuja ei peritä työnantajalta eikä työntekijältä lyhyestä, määräaikaisesta työstä, jos työn kesto on etukäteen sovittu tai se on työn luonteen vuoksi selvä. Työ katsotaan lyhytaikaiseksi, jos se kestää korkeintaan kaksi kuukautta tai 50 päivää vuodessa. Työtulojen suuruudella ei tällöin ole merkitystä. Työntekijä ei tällaisen työn perusteella ole vakuutettu. Useammat lyhytaikaiset työt tai työsuhteet saman vuoden aikana lasketaan kuitenkin yhteen, jolloin vakuutusmaksu- ja vakuutusvelvollisuus voi syntyä.

3.1.3 Verotus

Työnantaja voi vähentää lakisääteiset sosiaalivakuutusmaksut verotuksessa kokonaan. Työntekijä voi vähentää maksuja henkilökohtaisina kuluna. Vähennyksen enimmäismäärä vaihtelee siviilisäädystä riippuen.

Maksussa olevasta eläkkeestä vain osa on verotettavaa tuloa. Verotettava osuus riippuu eläkelajista ja eläkkeensaajan iästä eläkkeen alkaessa. Vanhuuseläkkeessä verotettava osuus on sitä suurempi, mitä nuorempi eläkkeensaaja on. Jos eläkkeensaaja on 65-vuotias eläkkeen alkaessa, on verotettava osuus vuosieläkkeestä 27 %. Verotettavasta osuudesta voidaan lisäksi tehdä vähennyksiä niin, että käytännössä pelkkää lakisääteistä eläkettä saava ei useinkaan joudu maksamaan veroa.

3.1.4 Vakuutusaika

Sosiaalilaissa ei ole alaikärajaa vakuutukseen kuulumiselle. Hyvin lyhyiden työsuhteiden perusteella työntekijää ei kuitenkaan tarvitse vakuuttaa. Työskentely katsotaan lyhytaikaiseksi, jos se kestää enintään kaksi kuukautta tai 50 päivää vuodessa. Työansioilla ei tällöin ole merkitystä. Jos työntekijän ansiot ovat jatkuvasti alle 325 € kuukaudessa, ei työntekijää tarvitse vakuuttaa, eikä häneltä peritä vakuutusmaksuja. Työnantaja maksaa tällaisestakin työstä vakuutusmaksun, ja työntekijälle karttuu siitä vanhuuseläkettä (ks. 3.1.2). Oppisopimussuhteessa olevat ja vammaisten erityistyöpaikoissa työskentelevät on kuitenkin vakuutettava työtulojen

16 Saksa.....

määrästä riippumatta.

Pakollista vakuutusaikaa on palkallinen työskentelyaika, oppisopimusaika, varusmies- tai siviilipalveluaika, alle 3-vuotiaan lapsen kasvatusaika (myös ansiotyön ohella) sekä aika, jolta vakuutetulle maksetaan ansionmenetykskorvausta kuten sairausajan päivärahaa tai työttömyyspäivärahaa. Ansionmenetykskorvauksen hyväksyminen pakolliseksi vakuutusajaksi edellyttää, että pakollinen vakuutus on ollut voimassa ansionmenetykskorvauksen maksun alkamista edeltävänä vuonna.

Pakollista vakuutusaikaa on myös aika, jonka vammautunut henkilö on työskennellyt erityisessä vammaisten työpaikassa, sekä kotona tapahtuva hoidon tarpeessa olevan henkilön hoitotyö, jos se kestää vähintään 14 tuntia viikossa eikä ole ammattityötä.

Jos työntekijä on siirtynyt 55 vuotta täyttäneitä työntekijöitä koskevaan erityiseen osa-aikatyöhön, maksaa työnantaja tältä ajalta eläkevakuutusmaksun 90 prosentista aikaisempaa kokoaikatyön palkkaa, ja työntekijä kuuluu pakollisesti vakuutukseen.

Kolme vuotta lapsen syntymästä on pakollista vakuutusaikaa (Kindererziehungszeit) jommallekummalle lapsen vanhemmista. Jos perheessä on samanaikaisesti enemmän kuin yksi alle 3-vuotias, pidennetään vakuutusaikaa niin, että sitä tulee kolme vuotta jokaista lasta kohden. Jos molemmat vanhemmat ovat lapsen huoltajia, luetaan lastenkasvatusajat lähtökohtaisesti äidin eläkkeeseen. Vanhemmat voivat kuitenkin sopia lastenkasvatusaikojen jakamisesta keskenään haluamallaan tavalla. Tällainen kirjallinen sopimus tulee toimittaa vakuutuslaitokselle yleensä ennen lastenkasvatusaikaa, sillä muutoksia voidaan tehdä takautuvasti vain kahden kuukauden ajalta.

Lastenkasvatusaikojen lukeminen vakuutusajaksi edellyttää pääsääntöisesti, että lapsi on asunut Saksassa kyseisen ajan. Jos perhe on asunut ulkomailla ja toinen vanhemmista on ollut ns. lähetetty työntekijä, voidaan ulkomailla olo katsoa Saksassa asumisajaksi. Myös asuminen toisessa Euroopan talousalueen maassa voidaan katsoa Saksassa asumiseksi.

Pakolliselta vakuutusajalta maksetaan vakuutusmaksut ja siltä karttuu eläkettä (ks. 3.1.5). Lastenkasvatusajalta ja varusmiespalveluajalta vakuutusmaksut maksaa valtio. Ansionmenetykskorvauksen ajalta vakuutusmaksut maksaa joko korvauksen maksava laitos yksin (esim. työttömyyspäiväraha) tai yhdessä työntekijän kanssa (esim. sairauspäiväraha). Omaisen kotihoidon ajalta maksut maksaa julkinen tai yksityinen hoivakassa (Pflegekasse).

Pakollisen vakuutusajan lisäksi eläkettä karttuu joiltakin sellaisilta ajoilta, joina työntekijä on estynyt maksamasta vakuutusmaksuja. Tällaista ns. mukaan luettavaa aikaa (Anrechnungszeit) ovat työttömyys-, sairaus- ja kuntoutusajat sekä raskauden loppuaika siltä osin kuin ne eivät ole pakollista vakuutusaikaa. Työttömyys- ja sairausajat, jolta ei ole maksettu päivärahaa, eivät suoraan kartuta lisää eläkettä, mutta niiden katsominen mukaan luettavaksi ajaksi vaikuttaa muilta vakuutusmaksuttomilta ajoilta karttuvan eläkkeen määrään (ks. 3.1.5). Sairaus-, raskaus- ja työttömyysaika katsotaan mukaan luettavaksi ajaksi yleensä ainoastaan, jos ne katkaisevat pakolliseen vakuutukseen kuuluvan työsuhteen. 17:n ja 25:n ikävuoden välillä nämä ajat katsotaan kuitenkin mukaan luettavaksi ajaksi riippumatta siitä, onko niitä edeltänyt tällainen työsuhde.

Mukaan luettavaa aikaa on myös enintään kahdeksan vuotta koulu- tai opiskeluaikaa 17 ikävuoden täyttämisen jälkeen. Kolmelta ensimmäiseltä vuodelta karttuu eläkettä, mutta sen jälkeisten vuosien katsominen mukaan luettavaksi ajaksi vaikuttaa ainoastaan muilta vakuutusmaksuttomilta ajoilta karttuvan eläkkeen määrään. Mukaan luettavaa aikaa on myös lakisääteisen eläkkeen, esim. työkyvyttömyyseläkkeen, maksuaika.

Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeissä eläkettä kartuttavaa vakuutusaikaa on ns. tuleva aika (Zurechnungszeit) eläketapahtumasta siihen asti, kun vakuutettu täyttää tai olisi täyttänyt 60 vuotta.

Eläkettä kartuttavaa vakuutusaikaa on myös ns. korvaava aika (Ersatzzeit), jota ovat erilaiset sotaan liittyvät vakuutusmaksuttomat kaudet. Niitä ei oteta huomioon enää vuoden 1991 jälkeiseltä ajalta.

Lapsenkasvatusaika lapsen syntymästä siihen asti kunnes lapsi täyttää 10 vuotta on ns. huomioon otettavaa aikaa (Berücksichtigungszeit). Huomioon otettava aika vaikuttaa sekä eläkkeen määrään että eläkeoikeuden syntymiseen ja säilymiseen, mutta rajoitetummin kuin pakollinen vakuutusaika ja edellä mainitut vakuutusmaksuttomat ajat (Anrechnungszeit, Zurechnungszeit ja Ersatzzeit).

Huomioon otettava aika ei yksinään kartuta eläkettä, mutta se korottaa edellä mainituilta vakuutusmaksuttomilta ajoilta karttuvan eläkkeen määrää (ks. 3.1.5). Tällä tavoin se voi vaikuttaa eläkkeen määrään myös siltä osin kuin se on päällekkäistä lastenkasvatusajan kanssa. Jos perheessä on useampia alle 10-vuotiaita, huomioon otettava aika jatkuu kunnes nuorin lapsi täyttää 10 vuotta. Se ei siis ole lapsikohtainen siten kuin lastenkasvatusaika.

16 Saksa.....

Jos vanhempi on töissä huomioon otettavana aikana, mutta tulot ovat esim. osa-aikaisen työn vuoksi vakuutettujen keskimääräisiä tuloja matalammat, korotetaan tuloja eläkettä määrättäessä jäljempänä kohdassa 3.1.5. esitettävällä tavalla. Tuloja korotetaan samoin myös, jos ne ovat vähäiset sen vuoksi, että vanhempi hoitaa kotona alle 18-vuotiasta hoidon tarpeessa olevaa lasta, ja on myös sen perusteella vakuutettu. Edellytyksenä on, että vakuutusaikaa on yhteensä vähintään 25 vuotta lastenkasvatusaika, omaisen hoitoaika ja huomioon otettava aika mukaan lukien.

Jos vanhempi ei ole ansiotyössä, koska perheessä on kaksi tai useampia alle 10-vuotiaita, luetaan myös lapsenkasvatusajan jälkeen jatkuva huomioon otettava aika varsinaiseksi vakuutusmaksuajaksi. Tältä ajalta karttuu kuitenkin vähemmän eläkettä kuin varsinaisen lastenkasvatusajan perusteella (ks. 3.1.5).

Huomioon otettavana aikana oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen säilyy, jos muut eläkkeen myöntämisedellytykset täyttyvät. Aika lasketaan myös vähimmäiseläkkeen, pitkän vakuutusajan perusteella myönnettävän ja alentuneen työkyvyn perusteella myönnettävän varhennetun vanhuuseläkkeen saamiseksi vaadittavaan 35 vuoden vakuutusaikaan (ks. 3.1.5 ja 3.1.6).

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus eläkkeeseen edellyttää viiden vuoden ns. yleisen odotusajan (allgemeine Wartezeit) täyttämistä. Tähän aikaan luetaan vakuutusmaksukausien lisäksi korvaava aika ja puolisoiden eläkeoikeuksien jakamisen perusteella kertynyt vakuutusaika (ks. 3.1.4). Yleinen eläkeikä sekä miehillä että naisilla on 65 vuotta. Eläkkeen myöntäminen 65 vuoden iässä ei edellytä työnteon lopettamista. Vanhuuseläkkeen varhennusmahdollisuuksista on kerrottu kohdassa 3.1.6.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke määräytyy koko työhistorian aikaisten tulojen ja vakuutusajan pituuden perusteella seuraavan kaavan mukaan:

$$\text{kuukausieläke} = \text{henkilökohtaiset tulopisteet} \times \text{eläkelajikerroin} \times \text{voimassa oleva eläkearvo}$$

- Henkilökohtaisten tulopisteiden laskemiseksi määrätään vakuutetun kunakin vakuutusvuonna ansaitsemat tulopisteet jakamalla vakuutetun vakuutusmaksun perusteena olleet tulot kaikkien vakuutettujen vakuutusmaksun perusteena olleiden tulojen keskiarvolla. Yksi tulopiste karttuu siten vakuutetulle, jolla on vuoden ajan ollut kaikkien vakuutettujen keskimääräisiä ansioita vastaavat tulot. Henkilökohtaiset tulopisteet saadaan, kun vakuutetun koko vakuutusajan tulopisteiden summa kerrotaan tulokertoimella (Zugangsfaktor), joka määrää mahdollisen varhennusvähennyksen tai lykkäyskorotuksen suuruuden. Kerroin on yksi silloin, kun vähennystä tai korotusta ei tehdä.
- Eläkelajikerroin vaihtelee eri eläkelajeissa. Vanhuuseläkkeen eläkelajikerroin on yksi. Esim. osatyökyvyttömyyseläkkeessä se on 0,5.
- Voimassa oleva eläkearvo on vuosittain tarkistettava suure. Vuonna 2002 se on 25,86 € (1.7.02 - 30.6.03). Yhden tulopisteiden perusteella kertyy eläkearvon suuruinen kuukausieläke. Eläkearvo on alun perin määrätty siten, että se on vastannut 1,5 %:n vuosikarttumaa kaikkien vakuutettujen keskitulojen suuruisista tuloista laskettuna.

Joillekin pakollisille vakuutusmaksuajalle annetaan tulopisteitä tietty vähimmäismäärä todellisista tuloista riippumatta tai niiden lisäksi. Ns. lastenkasvatusajalta tulopisteitä karttuu 0,9996 vuodessa mahdollisten ansiotyöstä saatavien tulopisteiden lisäksi. Tämä vastaa 2376,50 euron kuukausitulosta karttuvaa eläkettä. Lastenkasvatusajalta ja samanaikaisen ansiotyön ajalta karttuvien eläkepisteiden määrä ei voi ylittää eläkepisteiden enimmäismäärää kyseisenä vuonna. Enimmäispisteraja vastaa 4500 euron kuukausituloa.

Varusmiespalveluajalta eläkepisteet lasketaan tuloista, jotka ovat 60 % kaikkien vakuutettujen kahden vuoden takaisista keskituloista. Vuoden 2002 varusmiespalvelusta karttuu siis eläkettä vuoden 2000 keskitulojen mukaan.

Työttömyyskorvauksen maksuajalta eläkettä karttuu korvauksen määrästä. Muiden ansionmenetykskorvausten maksuajalta eläkettä karttuu tuloista, jotka ovat 80 prosenttia korvauksen perusteena olevista bruttoansioista.

Omaisien kotihoidon ajalta eläkettä karttuu tuloista, jotka ovat 26,6–80 prosenttia kaikkien vakuutettujen keskimääräisistä vakuutuksen alaisista ansioista viimeistä edellisenä vuonna. Prosentti riippuu omaisen hoidon tarpeen määrästä.

16 Saksa.....

Eläkettä karttuu myös ns. mukaan luettavalta ajalta, ns. tulevalta ajalta ja ns. korvaavalta ajalta (ks. 3.1.4). Näitä aikoja kutsutaan maksuvapautusajoiksi (Beitragsfreie Zeiten). Niiden tulopisteiden arvo määräytyy sen mukaan, kuinka paljon pakolliselta vakuutusmaksuajalta on keskimäärin karttunut pisteitä. Keskiarvoa laskettaessa otetaan huomioon koko se aika, jolta vakuutusmaksuja olisi periaatteessa voitu maksaa eli aika 16 ikävuoden täyttämisestä eläketapahtumaan asti. Tästä ajasta vähennetään ainoastaan maksuvapautusajat. Muut ajat, joilta vakuutusmaksuja ei ole maksettu, pienentävät keskiarvoa ja keskiarvon mukaan määräytyvää maksuvapautusaikojen pisteiden arvoa ja näin edelleen lopullisen eläkkeen määrää.

Maksuvapautusaikojen tulopisteitä määrättäessä ns. huomioon otettavalle ajalle annetaan laskennallisia tulopisteitä 0,0833 kuukautta kohti (0,996 pistettä vuodessa). Näin huomioon otettava aika nostaa maksuvapautusaikojen tulopisteiden arvoa. Jos huomioon otettavalle ajalle ei määrättäisi pisteitä ja se kuitenkin luettaisiin ajaksi, jolta vakuutusmaksuja olisi periaatteessa voitu maksaa, alenisi maksuvapautusaikojen tulopisteiden arvo.

Koulu- ja opiskeluvuosilta eläkettä karttuu kolmelta vuodelta. Tulopisteen arvo näiltä vuosilta on 75 prosenttia pakollisen vakuutusajan mukaan määrätystä tulopisteiden keskiarvosta. Loput viisi vuotta opiskeluaikaa vaikuttaa eläkkeen määrään vain välillisesti. Niille ei määrätä tulopisteitä, mutta ne eivät myöskään muodosta aukkoa vakuutushistoriaan.

Jos alle 10-vuotiaan lapsen vanhempi on lyhentänyt työaikaan lapsen hoidon vuoksi, korotetaan hänen eläkkeen perusteena olevia ansioitaan 50 prosentilla, kuitenkin enintään vakuutettujen keskitulojen suuruiseksi. Tämä edellyttää, että vakuutusaikaa on yhteensä vähintään 25 vuotta. Jos lapsi on jatkuvan hoidon tarpeessa, korotetaan osa-aikatyötä tekevän vanhemman ansioita samalla tavoin siihen asti kunnes lapsi täyttää 18 vuotta.

Jos perheessä on alle 10-vuotiaita lapsia samanaikaisesti kaksi tai useampia, eikä toinen lapsen vanhemmista sen vuoksi ole ansiotyössä eikä voi saada edellä mainittuja korotuksia, karttuu hänelle tältä ajalta 0,3336 tulopistettä vuodessa.

Ns. uusissa osavaltioissa eläke määräytyy muutoin samoin kuin edellä, mutta voimassa oleva eläkearvo on matalampi kuin vanhoissa osavaltioissa. Heinäkuusta 2002 kesäkuun loppuun 2003 se on 22,70 €. Myös kaikkien vakuutettujen vakuutusmaksun perusteena olevat keskiansiot laskeaan uusissa osavaltioissa erikseen.

Eläke vähimmäistulojen mukaan

Jos pitkään vakuutukseen kuuluneen henkilön eläkkeen perusteena olevat tulot ovat alle 75 prosenttia keskituloisen vakuutetun tuloista (tulopisteiden keskiarvo alle 0,0625), korotetaan ennen vuotta 1992 ansaittuja tulopisteitä 1,5-kertaisiksi, kuitenkin enintään 0,0625:een. Jos vakuutetun eläkkeen perusteena olevat tulot ennen vuotta 1992 ovat esimerkiksi 40 prosenttia kaikkien vakuutettujen keskiansioista, nousevat tulot tämän laskusäännön mukaan 60 prosenttiin vakuutettujen keskiansioista.

Säännön soveltaminen edellyttää, että vakuutusaikaa on vähintään 35 vuotta. Tähän aikaan luetaan myös ns. huomioon otettava aika (ks. 3.1.4), joten säännöstä on ollut etua ennen kaikkea naisille, jotka ovat olleet lasten hoidon vuoksi poissa työelämästä ja tehneet pitkään osa-aikatyötä.

Vaikka tämä säännös menettää vähitellen merkitystään, koska se ei koske vuoden 1992 jälkeen ansaittuja tuloja, se korvautuu osittain edellä mainituista lastenkasvatusajoista myönnettävillä hyvityksillä ja tulopisteiden arvon korotuksilla.

Eläkeoikeuksien jakaminen aviopuolisoiden kesken

Avioerotilanteissa on vuodesta 1977 lähtien jaettu aviopuolisolle karttuneet eläkeoikeudet tasan puolisoitten kesken. Jako tehdään perheoikeuden päätökseen perustuen sekä lakisääteisissä että vapaaehtoisissa lisäeläkejärjestelmissä. Jako tehdään siten, että avioliiton aikana enemmän eläkettä kartuttanut puoliso luovuttaa eläkeoikeutta vähemmän ansainneelle puolisolle niin paljon, että avioliiton ajalta karttuneet eläkeoikeudet tulevat yhtä suuriksi. Eläkeoikeutta ei tarvitse jakaa, jos aviopuolisot sopivat muusta tavasta korvata karttuneiden eläkeoikeuksien arvon erotus. Enemmän eläkettä ansainnut puoliso voi eläkeoikeuden luovuttamisen sijasta myös 'ostaa' entiselle puolisolleen eläkejärjestelmästä sen eläkeoikeuden, joka hänen muuten tulisi luovuttaa. Myös jaossa menetetty eläkeoikeus voidaan korvata lisämaksuin.

Avioerossa luovutettu eläkeoikeus on pakollista vakuutusmaksuaikaa vastaavaa sekä eläkeoikeuden syntymisen että eläkkeen määräytymisen kannalta. Näin saatu vakuutusaika luetaan yleiseen odotusaikaan ja voi siten yksinään synnyttää eläkeoikeuden työelämän ulkopuolella olleelle.

Vuoden 2001 eläkeuudistuksen yhteydessä tehtiin mahdolliseksi eläkeoikeuksien jakaminen avioliittovuosilta myös avioliiton jatkuessa. Tämä mahdollisuus on vuonna 2002 ja sen jälkeen naimisiin menneillä sekä

16 Saksa.....

niillä aviopareilla, jotka olivat naimisissa tätä ennen, jos molemmat puoliset ovat syntyneet vuonna 1962 tai myöhemmin. Jakaminen edellyttää, että molemmilla puolisoilla on eläkeoikeudellista vakuutusaikaa vähintään 25 vuotta. Eläkeoikeuksien jakamisen jälkeen puolisoilla ei ole oikeutta leskeneläkkeeseen tämän avioliiton perusteella.

Avioliiton aikainen eläkeoikeuksien jako tehdään niin, että eläkeoikeutta luovuttavan puolison tulopisteitä siirretään toisen puolison vakuutustilille. Siirto voidaan tehdä vasta vakuutuksen päättyessä eli, kun toinen tai molemmat puolisoista hakevat eläkettä. Jos vain toinen hakee eläkettä, tulee toisen puolison olla 65 vuotta täyttänyt. Jos toinen puolisoista on kuollut, voi toinen vanhuuseläkkeelle siirtyessään hakea eläkeoikeuksien jakoa yksin. Tämä voi olla edullisempi vaihtoehto kuin leskeneläke, jota lesken omat tulot pienentävät.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan vuosittain heinäkuun alusta tarkistamalla voimassa olevaa eläkearvoa. Vuodesta 2001 lähtien eläkearvoa tarkistettaessa otetaan huomioon bruttopalkkojen kehitys. Siitä vähennetään lakisääteisen eläkemaksun kasvu. Myös valtion tukemaan yksityiseen eläkesäästämiseen maksettavat maksut otetaan huomioon eläkkeitä tarkistettaessa. Ne pienentävät tarkistuksia vuosina 2003–2010, kun maksut yhdessä valtion tuen kanssa nousevat 0,5 prosentista 4 prosenttiin lakisääteisen eläkkeen perusteena olevasta palkasta. Vähennys vaikuttaa eläkkeiden tarkistuksiin riippumatta siitä, onko maksuja todellisuudessa maksettu vai ei.

Vuodesta 2011 alkaen eläkearvoa määrittäessä otetaan edelleen huomioon bruttopalkkojen kehitys, lakisääteisten eläkemaksujen kehitys ja yksityiseen eläkesäästämiseen maksettava maksu valtion tukineen, joka on vakiintunut 4 prosenttiin vuonna 2009. Laskukaavaa muutetaan kuitenkin niin, että eläkearvo kasvaa aikaisempaa hitaammin.

Vuosina 1992–1999 eläkearvoa tarkistettiin nettopalkkojen muutoksen mukaan, eläkemaksujen muutosten lisäksi otettiin huomioon muiden sosiaalivakuutusmaksujen ja verotuksen muutokset. Vuonna 2000 eläkearvoa tarkistettiin poikkeuksellisesti vain hintaindeksin muutoksen mukaisesti. Ennen vuotta 1992 tarkistukset tehtiin bruttopalkkojen kehityksen perusteella.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan 12 kertaa vuodessa. Eläkkeen maksaminen ei edellytä työnteon lopettamista. 65 vuotta täyttänyt eläkkeensaaja voi ansaita vapaasti menettämättä eläkettään. Jos eläkkeen ottamista lykätään 65 vuoden iästä, maksetaan lykkäyskorotusta 0,5 % jokaista lykkäyskuukautta kohden.

3.1.6 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Työntekijöiden ja toimihenkilöiden lakisääteisessä eläkevakuutuksessa on useita mahdollisuuksia siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle. Vuoden 1992 eläkeuudistuksen yhteydessä näitä mahdollisuuksia päätettiin asteittain vähentää. Tuolloin tehtyjä päätöksiä on jonkin verran muutettu ja niiden voimaantuloa on aikaistettu vuosina 1996, 1997 ja 1999 annetuilla laeilla. Naisille ja työttömille maksettava varhennettu vanhuuseläke poistuu kokonaan niin, että 1.1.1952 ja sen jälkeen syntyneillä ei enää ole mahdollisuutta saada näitä eläkkeitä.

Alle 65-vuotias voi eläkkeellä ollessaan ansaita enintään 325 € kuukaudessa ilman, että ansioilla on vaikutusta eläkkeen määrään. Jos raja ylittyy, muutetaan eläke osaeläkkeeksi. Sääntö koskee kaikkia jäljempänä mainittuja varhaiseläkkeitä (osa-eläkkeistä ks. 3.1.7).

Pitkän vakuutusajan perusteella vanhuuseläkkeen (Altersrente für langjährig Versicherte) voi saada 63 vuoden iässä vähennettynä, jos vakuutusajaa on vähintään 35 vuotta. Varhennusvähennys on 0,3 % varhennuskuukautta kohden, enimmillään 7,2 %. Vakuutusajaksi luetaan vakuutusmaksukausien lisäksi myös maksuvapautusajat ja huomioon otettava aika. Eläkkeen ikäraja alenee 62 vuoteen niin, että 1.11.1949 ja myöhemmin syntyneet voivat ottaa eläkkeen jo 62 vuoden ikäisenä, mutta varhennusvähennys on vastaavasti suurempi, enimmillään 10,8 %.

Eläke on aikaisemmin maksettu ilman varhennusvähennystä. Vuonna 1941 ja sitä ennen syntyneitä koskevat erityiset siirtymäkauden säännökset, joiden perusteella eläke voidaan määrätyn edellytyksin edelleen maksaa vähentämättömänä.

Ennen vuotta 1952 syntynyt naistyöntekijä voi saada vanhuuseläkkeen 60 vuoden iässä (Altersrente für Frauen), jos hänellä on pakollista vakuutusmaksuaikaa vähintään 10 vuotta ja yksi kuukausi 40 vuoden iän täyttämisen jälkeen. Vakuutusajaa tulee yhteensä olla vähintään 15 vuotta. Vuonna 1941 ja sen jälkeen syntyneiden eläkkeeseen tehdään varhen-

16 Saksa.....

nusvähennys, jonka määrä riippuu syntymävuodesta. Vuosina 1945–51 syntyneiden eläkkeitä pienennetään 18 %, jos he siirtyvät eläkkeelle 60 vuoden iässä.

Ennen vuotta 1952 syntynyt työtön voi saada vähennetyn vanhuuseläkkeen 60 vuoden ikäisenä (Altersrente wegen Arbeitslosigkeit oder nach Altersteilzeitarbeit), jos hän on ollut työttömänä vähintään 52 viikkoa viimeisten puolentoista vuoden aikana. Eläkkeen voi saada myös vakuutettu, joka 55 vuotta täytettyään on ollut 24 kuukautta erityisessä osa-aikatyössä (Altersteilzeitarbeit). Vakuutusaikaa täytyy olla vähintään 15 vuotta, joista pakollista vakuutusmaksuaikaa 8 vuotta viimeisten 10 vuoden aikana. Varhennusvähennys on 0,3 % varhennuskuukautta kohti, enimmillään 18 %. Ennen vuotta 1942 syntyneitä koskevat erityiset siirtymäkauden määräykset, joiden perusteella eläke voidaan tietyin edellytyksin edelleen maksaa vähentämättömänä.

Työntekijät, jotka ovat vähintään 50 prosenttisesti työkyvyttömiä ja joilla on vakuutusaikaa vähintään 35 vuotta, voivat siirtyä eläkkeelle (Altersrente für schwerbehinderte Menschen) 60 vuoden iästä lähtien. 35 vuoden vakuutusaikaan luetaan kaikki eläkeoikeudelliset ajat (ks. 3.1.4). 63 vuoden iästä eläke maksetaan vähentämättömänä. Aikaisemmin otettuun eläkkeeseen tehdään 0,3 prosentin vähennys varhennuskuukautta kohti, enimmillään 10,8 %. Myös tätä eläkettä koskevat siirtymäkauden säännökset, joiden perusteella eläkkeen voi määrätyin edellytyksin saada vähentämättömänä ennen 63 vuoden ikää. Nämä määräykset koskevat vuonna 1950 ja sitä ennen syntyneitä.

3.1.7 Osa-aikaeläke

Sekä tavallinen vanhuuseläke että edellä mainitut varhennetut vanhuuseläkkeet voidaan ottaa myös osa-aikaeläkkeenä, jos työntekijä siirtyy osa-aikatyöhön. Eläke voi olla 1/3, 1/2 tai 2/3 täydestä eläkkeestä. Mitä pienempi eläke on sitä enemmän voi ansaita eläkkeen ohella.

Osa-aikaeläkkeen maksuaikana tehdystä työstä karttuu vanhuuseläkettä normaalisti.

Osa-aikaeläkkeen voi ottaa vielä 65 ikävuoden täyttämisen jälkeenkin. Myöhemmin otettavaan eläkkeen osaan maksetaan silloin lykkäyskorotusta samoin kuin vanhuuseläkkeeseen.

3.1.8 Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeitä uudistettiin vuonna 2000 annetulla lailla, joka tuli voimaan vuoden 2001 alusta. Aikaisemmin työkyvyttömyyseläkkeitä oli kaksi: ansiotyökyvyttömyyseläke (Rente wegen Erwerbsunfähigkeit, EU) ja ammatillinen työkyvyttömyyseläke (Rente wegen Berufsunfähigkeit, BU). Näistä jälkimmäinen oli osatyökyvyttömyyseläke, joka myönnettiin, jos työntekijä ei kyennyt enää harjoittamaan omaa ammattiaan. Uudistuksen jälkeen on vain yksi työkyvyttömyyseläke (Erwerbsminderungsrente), joka voidaan myöntää täytenä tai osaeläkkeenä työkyvyttömyysasteen mukaan. Uudistus ei koskenut jo maksussa olleita eläkkeitä.

Oikeus eläkkeeseen

Eläkkeen saamiseksi vakuutusaikaa tulee olla vähintään viisi vuotta (yleinen odotusaika). Lisäksi edellytetään, että viimeisten viiden vuoden aikana ennen työkyvyttömyyden alkamista on vähintään kolme vuotta pakollista vakuutusmaksuaikaa. Tähän aikaan luetaan myös sairaus- ja työttömyyspäivärahan maksuaika ja lastenkasvatusaika, jotka katsotaan pakolliseksi vakuutusmaksuajaksi (ks. 3.1.4) Viiden vuoden tarkastelujaksoa pidentävät mukaan luettavat ajat, korvaavat ajat ja huomioonotettavat ajat.

Vakuutusaikaedellytykset katsotaan ennalta täytetyiksi, jos vakuutettu tulee työkyvyttömäksi kuuden vuoden sisällä koulutuksen päättymisestä, ja hänellä on ollut pakollista vakuutusmaksuaikaa vähintään vuosi viimeisten kahden vuoden aikana ennen eläketapahtumaa.

Henkilöt, jotka ovat täysin työkyvyttömiä jo ennen viiden vuoden yleisen odotusajan täyttymistä, ovat oikeutettuja eläkkeeseen 20 vuoden odotusajan jälkeen ilman, että edellä mainitut vakuutusaikaedellytykset täyttyvät. Tämä koskee hyvin nuorena vammautuneita tai sairastuneita henkilöitä, jotka eivät ole voineet työskennellä yleisillä työmarkkinoilla. 20 vuoden odotusaika voidaan täyttää vapaaehtoisilla vakuutusmaksuilla tai työskentelemällä erityisissä vammaisten työpaikoissa. Viimeksi mainittu työskentely on pakollista vakuutusaikaa.

Työkyvyttömyyttä arvioidaan lääketieteellisin kriteerein sen mukaan, kuinka monta tuntia päivässä kykenee työskentelemään. Täysi työkyvyttömyyseläke myönnetään, jos vakuutettu ei kykene enää työskentelemään kolmea tuntia päivässä. Osaeläke myönnetään, jos hakija kykenee työskentelemään enintään kuusi tuntia päivässä. Arvioinnissa otetaan huomioon kaikki työmarkkinoilla tarjolla oleva työ vakuutetun ammatista riippu-

16 Saksa.....

matta. Jos vai osittain työkyvyttömälle ei tosiasiallisesti ole tarjolla osaa-aikatyötä, maksetaan eläke täytenä.

Niillä, jotka uudistuksen voimaan tullessa olivat täyttäneet 40 vuotta (ennen 2.1.1961 syntyneillä), on edelleen oikeus ammatilliseen työkyvyttömyyseläkkeeseen uuden osatyökyvyttömyyseläkkeen suuruisena. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, ettei hakija kykene toimimaan omassa tai sitä vastaavassa ammatissa kuutta tuntia päivässä.

Eläke myönnetään pääsääntöisesti enintään kolmen vuoden määräajaksi. Tämän jälkeen työkyky arvioidaan uudelleen ja tarvittaessa eläkkeen määräämistä jatketaan. Jos työkyvyttömyys jatkuu edelleen yhdeksän vuoden jälkeen, myönnetään eläke pysyvästi. Pysyvä eläke voidaan myöntää aikaisemmin, jos lääketieteellisin perustein on epätodennäköistä, että työkyvyttömyys lakkaa.

Eläkkeen määräytyminen

Työkyvyttömyyseläkkeiden laskennassa käytetään samaa laskukaavaa kuin vanhuuseläkkeissä (ks. 3.1.5). Eläkkeitä määrättäessä otetaan huomioon tulevaa aikaa siten kuin kohdassa 3.1.4 on kerrottu. Täydessä työkyvyttömyyseläkkeessä eläkelajikerroin on 1, osatyökyvyttömyyseläkkeessä 0,5. Osatyökyvyttömyyseläke on siis puolet täyden työkyvyttömyyseläkkeen määrästä.

Eläkettä laskettaessa tasataan vakuutushistoriassa olevien aukkojen vaikutusta eläkkeen määrään siten, että se on suhteessa yhtä suuri riippumatta vakuutushistorian pituudesta. Muuten esim. vuoden katkos vakuutusajassa pienentäisi enemmän 30-vuotiaana työkyvyttömyyseläkkeelle jäävän eläkettä kuin 45-vuotiaana eläkkeelle jäävän.

Alle 63-vuotiaalle myönnettävään työkyvyttömyyseläkkeeseen tehdään varhennusvähennys samoin kuin varhennettuihin vanhuuseläkkeisiin. Tarkoitus on, ettei työkyvyttömyyseläke olisi iäkkäälle työntekijälle varhennettua vanhuuseläkettä edullisempi vaihtoehto. Varhennusvähennys on samansuuruinen kuin varhennetuissa vanhuuseläkkeissä, 0,3 % varhennuskuukautta kohden. Jos eläke alkaa ennen 60 vuoden ikää, varhennusvähennys on aina 10,8 %.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Määräaikaisen työkyvyttömyyseläkkeen maksaminen alkaa, kun työkyvyttömyys on jatkunut kuusi kuukautta. Eläke maksetaan 12 kertaa vuodessa.

Eläkkeen maksaminen täytenä edellyttää, etteivät eläkeläisen työtulot ylitä määrättyjä enimmäismääriä. Tulorajat määräytyvät eläkelajin (täysi- vai osaeläke) ja eläkeläisen aikaisempien tulojen mukaan yksilöllisesti. Täyden työkyvyttömyyseläkkeen saaja voi ansaita enintään 325 € kuukaudessa saadakseen eläkkeen täytenä. Jos raja ylittyy, maksetaan eläkkeestä muiden tulojen suuruudesta riippuva osa.

Työkyvyttömyyseläke muutetaan vanhuuseläkkeeksi, kun vakuutettu täyttää 65 vuotta. Vanhuuseläke on aina vähintään työkyvyttömyyseläkkeen suuruinen.

3.1.9 Perhe-eläke

Oikeus eläkkeeseen

Perhe-eläkettä voidaan maksaa leskeneläkkeenä mies- tai naisleskelle sekä lapseneläkkeenä edunjättäjän huollettavana olleelle lapselle. Eläkettä voidaan maksaa myös entiselle aviopuolisolle, jos edunjättäjä on ollut velvollinen maksamaan hänelle elatusapua ja avioero on tapahtunut ennen 1.7.1977. Tämän jälkeen eronneella entisellä aviopuolisolla voi olla oikeus kasvatuseläkkeeseen (ks. jäljempänä).

Eläkkeen saaminen edellyttää, että edunjättäjä oli eläkkeensaaja tai että hän oli täyttänyt viiden vuoden yleisen odotusajan, ja ettei leski ole avioitunut uudelleen. Odotusaika katsotaan ennalta täytetyksi samoin edellytyksin kuin työkyvyttömyyseläkkeessä (ks. 3.1.8). Jos avioliitto on solmittu vuonna 2002 tai sen jälkeen, edellytetään leskeneläkkeen saamiseksi lisäksi, että avioliitto on kestänyt vähintään vuoden ennen puolison kuolemaa. Oikeutta leskeneläkkeeseen ei ole, jos puolisoiden eläkeoikeudet on jaettu avioliiton aikana (ks. 3.1.5).

Täysi leskeneläke eli ns. suuri leskeneläke (grosse Witwen-/Witwerrente) maksetaan, jos edunsaaja on täyttänyt 45 vuotta tai on työkyvytön tai hänellä on huollettavanaan alle 18-vuotias lapsi. Jos lapsi on vammainen ja häntä hoidetaan kotona, maksetaan eläkettä lapsen iästä riippumatta.

16 Saksa.....

Jos suuren leskeneläkkeen ehdot eivät täyty, maksetaan ns. pieni leskeneläke (kleine Witwen-/Witwerrente). Pientä leskeneläkettä maksetaan vuoden 2002 alusta lukien vain 24 kuukauden ajan niille, joiden avioliitto on solmittu vuonna 2002 tai sen jälkeen. Määräaika koskee myös vanhempia avioliittoja, jos molemmat puoliset olivat alle 40-vuotiaita 1.1.2002.

Puolison omat tulot pienentävät eläkkeen määrää jäljempänä selvitettävällä tavalla.

Lapseneläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle, jos edunjättäjä oli täyttänyt yleisen odotusajan. Jos lapsi opiskelee täysipäiväisesti tai on työkyvytön, voidaan eläkettä maksaa kunnes lapsi täyttää 27 vuotta. 18 vuotta täyttäneen eläkeoikeuteen vaikuttavat myös hänen omat tulonsa (ks. eläkkeen määräytyminen).

Eläkkeen määräytyminen

Ensimmäisten kolmen kuukauden ajan edunjättäjän kuolemasta molemmat leskeneläkkeet maksetaan edunjättäjän täyden eläkkeen suuruisena tai sen työkyvyttömyyseläkkeen suuruisena, johon edunjättäjällä kuollessaan olisi ollut oikeus. Tämän jälkeen suuri leskeneläke on 60 % ja pieni leskeneläke 25 % edunjättäjän eläkkeestä (tai työkyvyttömyyseläkeoikeudesta).

Jos avioliitto on solmittu vuonna 2002 tai sen jälkeen, tai jos avioliitto on solmittu aikaisemmin ja molemmat puoliset olivat alle 40-vuotiaita 1.1.2002, on suuri leskeneläke 55 % edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Tähän eläkkeeseen maksetaan korotusta lapsen kasvatuksen perusteella. Ensimmäisestä lapsesta korotus on kaksi tulopistettä ja toisesta ja sitä seuraavista yksi tulopiste kustakin. Vuonna 2002 yksi tulopiste on 25,86 €.

Jos lesken omat nettotulot ylittävät 668,29 € kuukaudessa (vuonna 2002), vähennetään leskeneläkkeestä 40 % ylitteestä. Rajamäärää korotetaan 141,76 € jokaisesta lapseneläkkeeseen oikeutetusta lapsesta, jota leski hoitaa. Uusissa osavaltioissa markkamäärät ovat hieman matalammat. Tuloksi katsotaan omat ansiotulot ja sosiaalivakuutusetuudet.

Lapseneläke on 10 % leskeneläkkeen eläkeperusteesta, jos toinen vanhemmista on kuollut ja 20 %, jos lapsi on täysorpo. Eläkkeeseen maksetaan lisäksi lapsikorotus. Jos 18 vuotta täyttäneen eläkkeensaajan muut tulot ylittävät 445,53 € kuukaudessa, vähennetään eläkettä samoin kuin leskeneläkettä.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Oikeus leskeneläkkeeseen lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton. Leskelle maksetaan tällöin kahden vuoden eläkettä vastaava kertakorvaus.

Kasvatuseläke

Entiselle aviopuolisolle voidaan maksaa ns. kasvatuseläkettä (Erziehungsrente) entisen puolison kuoleman jälkeen, jos avioero on tapahtunut 1.7.1977 jälkeen. Eläkettä voidaan maksaa, jos edunsaaja hoitaa omaa tai entisen aviopuolison alaikäistä lasta eikä ole avioitunut uudelleen. Edunsaajan on täytynyt entisen puolison kuollessa olla vakuutettuna viiden vuoden yleinen odotusaika. Tämä odotusaika voidaan täyttää myös sillä eläkeoikeudella, jonka entinen puoliso on avioeron yhteydessä luovuttanut (ks. 3.1.5).

Kasvatuseläke ei ole varsinainen perhe-eläke, sillä se maksetaan edunsaajan omasta vakuutuksesta ja määräytyy omien vakuutusajkojen ja karttuneen eläkkeen perusteella. Eläke määrätään kuten työkyvyttömyyseläke, mutta muut tulot vaikuttavat maksettavan eläkkeen määrään kuten leskeneläkkeessä (ks. kohdat 3.1.8 ja 3.1.9).

3.1.10 Vapaaehtoinen vakuutus

Kaikki Saksassa asuvat 16 vuotta täyttäneet, jotka eivät ole pakollisesti vakuutettuja, voivat liittyä lakisääteiseen vakuutukseen vapaaehtoisesti. Saksan kansalaiset voivat kuulua vakuutukseen vapaaehtoisesti myös ulkomailla asuessaan. Muiden maiden kansalaiset voivat kuulua Saksan vakuutukseen vapaaehtoisesti EU-asetuksen 1408/71 tai sosiaaliturvasopimuksen perusteella. Vakuutukseen ei voi kuulua enää vanhuuseläkkeellä ollessa.

Vapaaehtoisen vakuutuksen etuudet eivät ole yhtä kattavia kuin pakollisen vakuutuksen. Vapaaehtoinen vakuutusmaksuaika ei esim. yksinään anna oikeutta työkyvyttömyyseläkkeeseen eikä naisille ja työttömille maksettaviin varhennettuihin vanhuuseläkkeisiin (ks. kohdat 3.1.6 ja 3.1.8). Muuten etuudet ovat samat.

16 Saksa.....

Vakuutusmaksu on sama kuin pakollisessa vakuutuksessa, mutta vakuutettu maksaa koko maksun itse. Vakuutettu voi määrättyjen tulo rajojen puitteissa valita tulotason, josta maksu peritään ja eläke karttuu.

Pakollisen vakuutuksen puuttuvia vakuutusmaksuja voi joissakin tapauksissa maksaa vapaaehtoisesti jälkikäteen ja täyttää näin vakuutushistoriassa olevia aukkoja. Tämä on mahdollista esimerkiksi silloin, kun opiskeluaika ylittää pakollisessa vakuutuksessa eläkettä kartuttavan kolmen vuoden enimmäisajan (ks. 3.1.4).

Aikaisemmin on ollut mahdollista maksaa pakollisen tai vapaaehtoisen vakuutuksen ohella vapaaehtoisia lisämaksuja ja korottaa näin tulevan eläkkeen tasoa. Tämä mahdollisuus poistettiin vuoden 1998..

3.2 Yrittäjien eläketurva

Suurin osa itsenäisistä yrittäjistä ei kuulu pakollisesti lakisääteiseen sosiaalivakuutukseen. Heillä on kuitenkin mahdollisuus liittyä järjestelmään vapaaehtoisesti kuten muillakin Saksassa asuvilla (ks. 3.1.10).

Pakollisesti lakisääteiseen vakuutukseen kuuluvat taiteilijat sekä freelancer toimittajat ja kirjailijat, joiden sairausvakuutus- ja eläketurvasta on säädetty erillisellä vuonna 1983 voimaan tulleella lailla. Laissa ei ole eläke-etuuksia koskevia erityisiä määräyksiä, vaan lain mukaan vakuutetut ovat oikeutettuja työntekijöiden ja toimihenkilöiden eläkejärjestelmästä myönnettäviin etuuksiin. Etuudet maksaa Liittotasavallan toimihenkilöiden vakuutuslaitos (BfA). Erityinen Taiteilijoiden sosiaaliturvakassa (Künstler-sozialkasse, KSK) päättää vakuutukseen kuulumisesta ja huolehtii vakuutusmaksujen keräämisestä. Maksut ovat samat kuin työntekijöille ja toimihenkilöille. Työnantajan osuus rahoitetaan erityisellä maksulla, jota maksavat taiteilijoita ja kirjailijoita sekä toimittajia työllistävät yhteisöt. Myös valtio osallistuu rahoitukseen.

Useilla ns. vapaiden ammattien harjoittajilla on omia pakollisia eläkejärjestelmiä. Niitä hoitavat yleensä sekä ammatillisesti että alueellisesti rajatut eläkelaitokset. Omia eläkejärjestelmiä on mm. lääkäreillä, hammaslääkäreillä, eläinlääkäreillä, apteekkareilla, arkkitehteillä, notaareilla ja lakimiehillä.

Vapaiden ammattien harjoittajien järjestelmiin kuuluvat usein sekä itsenäisesti ammattia harjoittavat että toisen palveluksessa olevat, jos heidät on vapautettu työntekijöiden ja toimihenkilöiden sosiaalivakuutuksesta. Järjestelmistä maksetaan vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.

Etuuksien taso vaihtelee järjestelmästä toiseen. Etuudet rahoitetaan yksinomaan vakuutettujen maksuilla ja niille saadulla tuotolla. Maksutaso on lähellä työntekijöiden ja toimihenkilöiden vakuutusmaksutasoa. Vakuutetut voivat usein tietyissä rajoissa itse päättää maksun suuruudesta.

Maanviljelijöillä on ollut oma eläkejärjestelmä vuodesta 1957 (Altershilfe für Landwirte). Vakuutettuja ovat maatalousyrittäjät ja tilalla työskentelevät perheenjäsenet. Järjestelmästä myönnetään vanhuuseläkkeitä, varhennettuja vanhuuseläkkeitä sekä leskeneläkkeitä. Eläkkeet karttuvat vakuutusvuosien mukaan siten, että 15 vakuutusvuotta oikeuttaa perusmäärän suuruiseen eläkkeeseen ja jokainen vakuutusvuosi kasvattaa eläkettä 3 prosentilla perusmäärästä. Eläkettä karttuu enintään 33 vuodelta. Eläkkeet rahoitetaan tasasuuruisin vakuutusmaksuin sekä valtion tuella.

4 Lisäeläketurva

4.1. Valtion tuki lisäeläkesäästämiseksi

Vuoden 2001 eläkeuudistuksessa luotiin valtiontukijärjestelmä, jonka tarkoituksena on tehdä vapaaehtoinen eläkesäästäminen mahdolliseksi myös pieni- ja keskipalkkaisille työntekijöille. Tuen tavoitteena on korvata lakisääteisen turvan heikkeneminen tulevina vuosikymmeninä. Sitä maksetaan ensimmäisen kerran vuonna 2002 maksetuille säästöeläkemaksuille.

Tuen maksamisen edellytykset

Tukeen ovat oikeutettuja kaikki, jotka maksavat (tai joista maksetaan) sosiaalivakuutuslain mukaisia pakollisia eläkevakuutusmaksuja. Palkansaa- jien lisäksi tukeen ovat siten oikeutettuja mm. ansiosidonnaista työttömyyspäivärahaa, sairauspäivärahaa tai muuta sosiaalivakuutuksen toimeentuloetuutta saavat sekä alle 3-vuotiaan lapsen hoidon perusteella eläkevakuutukseen kuuluvat. Julkisen sektorin lisäeläkeuudistuksen yhteydessä valtion tuki laajennettiin koskemaan myös julkisen sektorin työntekijöitä. Tukea maksetaan myös tukeen oikeutetun puolisolalle, vaikka tämä ei itse olisi siihen oikeutettu.

Tukea voidaan maksaa yksilölliselle eläkesäästämiseksi, joka on järjestetty vakuutusyhtiöstä otettuna eläkevakuutuksena tai pankissa tai muussa rahastossa sovittuna eläkesäästämisenä. Tukea voidaan maksaa myös työnantajakohtaiseen tai laajempaan työmarkkinoilla sovittuun rahastoi-

16 Saksa.....

tuun lisäeläkesäästämiseen, joka voi olla järjestetty vakuutusyhtiössä, eläkekassassa (Pensionskasse) tai eläkerahastossa (Pensionsfonds).

Pankki- ja rahastosäästämiseen tulee liittyä eläkkeen maksusuunnitelma ja vakuutus 85 vuoden iästä eteenpäin. Eläkkeen tulee siis olla elinikäinen järjestämistavasta riippumatta. Järjestelyn tulee taata, että maksetut eläkemaksut säilyttävät nimellisarvonsa siihen asti kun eläkkeen maksu alkaa. Eläkkeen maksuvaiheessa edellytetään, että eläkkeet maksetaan samansuuruisina tai kasvavina kuukausierinä, eikä niiden määrä alene. Eläkkeet voivat määräytyä joko maksu- tai etuusperusteisesti. Eläkkeen maksun alkamisen tulee olla sidottu aikaisintaan 60 vuoden ikään tai lakisääteisen vanhuuseläkkeen alkamiseen.

Eläkesäästämiseen voidaan haluttaessa liittää työkyvyttömyys- ja perhe-eläkevakuutus.

Täyden tuen saaminen edellyttää, että saaja on itse maksanut tietyn vähimmäismaksun eläketililleen. Vaadittava kokonaismaksu, oma vähimmäismaksu ja tuki yhteensä, määräytyy niistä bruttotuloista, joista peritään lakisääteinen eläkevakuutusmaksu.

Verovuodelta 2002 vaadittava kokonaismaksu on vähintään prosentti näistä tuloista, ja se nousee vuoteen 2008 mennessä asteittain 4 prosenttiin (nousu 0,5 prosenttiyksikköä vuodessa). Jos maksuja on maksettu vähemmän, tuki pienenee vastaavasti. Pienituloisimmilla oman maksun alaraja on kiinteä: yksin asuvalla 45 €, yhden lapsen perheillä 38 € ja kaksi useampilapsisilla perheillä 30 € vuonna 2008.

Tuen määräytyminen ja maksaminen

Tuki maksetaan kiinteänä euromääräisenä tukena ja sen lisäksi vakuutetun tuloista ja maksettujen maksujen määrästä riippuen mahdollisesti verovähennyksenä. Toimihenkilöiden eläkevakuutuslaitos (Bundesversicherungsanstalt für Angestellte) maksaa kiinteän tuen hakemuksesta suoraan vakuutetun eläkesäästöttilille.

Kiinteätä tukea maksetaan säästösopimuksen tehneestä aikuisesta 38 € ja jokaisesta lapsilisään oikeuttavasta lapsesta 46 € vuodessa vuonna 2002. Kun tuki on täysimääräinen vuonna 2008, se on aikuisesta 154 € vuodessa ja lapsesta 185 € vuodessa. Tukea maksetaan molemmille puolisoille, vaikka vain toinen kuuluisi pakolliseen vakuutukseen, jos molemmilla on oma eläkesäästösopimus. Vakuutukseen kuuluva voi tällöin mak-

saa puolisonsa vakuutusmaksut ja tehdä verovähennyksen omista tuloistaan, jos puolisoilla ei ole tuloja.

Jos kiinteä tuki on vuonna 2002 alle prosentin (vuonna 2008 alle neljä prosenttia) työntekijän eläkepalkkakaton alle jäävästä bruttopalkasta, maksetaan erotus veronpalautuksena eläkesäästötilille. Työntekijä voi näin säästää lisäeläkettä verottomana yhteensä 525 € vuodessa vuonna 2002. Vuoteen 2008 mennessä verottoman säästön osuus nousee 2100 euroon vuodessa.

4.2 Toimiala- ja työnantajakohtainen lisäeläketurva

Valtion eläkesäästämiseksi myöntämä tuki voidaan maksaa myös työnantajakohtaiseen tai laajempaan työmarkkinasopimukseen perustuvaan rahastoituu lisäeläkejärjestelmään.

Työntekijä voi uuden lain mukaan vaatia, että työnantaja maksaa osan hänen palkastaan lisäeläkejärjestelmään. Jos työnantaja on jo järjestänyt työntekijöilleen lisäeläketurvaa eläkekassassa tai eläkerahastossa, voi työnantaja täyttää työntekijän vaatimuksen maksamalla maksut tähän järjestelmään. Muussa tapauksessa työntekijä voi vaatia, että työnantaja järjestää eläkevakuutuksen vakuutusyhtiössä. Tämä työntekijän oikeus ei kuitenkaan velvoita työnantajaa osallistumaan eläkkeen rahoitukseen.

Uusi laki on käynnistänyt työmarkkinasopimusneuvottelut alakohtaisten lisäeläkejärjestelmien perustamiseksi, ja ensimmäiset tällaiset uudet järjestelmät on jo perustettu. Työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelyt ovat Saksassa olleet jo aikaisemmin melko yleisiä. Ne kattavat noin puolet yksityisen sektorin miestyöntekijöistä.

Työnantajakohtainen lisäeläketurva on yleisimmin ollut työnantajan eläkesääntöön perustuva suora eläkelupaus, jonka rahastointi toteutetaan yrityksen kirjanpidollisin varauksin. Arviolta 54 prosentille työntekijöistä lisäeläketurva on järjestetty tällä tavoin. Yleisesti eläketurvaa on järjestetty myös avustuskassoissa (Unterstützungskassen) ja eläkekassoissa (Pensionskassen).

Pienet ja keskisuuret yritykset ovat etenkin aiemmin järjestäneet lisäeläketurvaa avustuskassoissa, jotka eivät takaa jäsenille laillista oikeutta eläkkeeseen ja ovat siten periaatteessa olleet työnantajaa vähemmän sitovia kuin eläkekassat. Eläkekassat ovat yleensä suurten yritysten ja yritysryhmien perustamia vakuutusvalvonnan alaisia vakuutusyrityksiä. Vakuutusyhtiöstä otetulla eläkevakuutuksella lisäeläketurvaa on järjestetty noin 14

16 Saksa.....

prosentille työntekijöistä. Usein työnantajat ovat myös yhdistäneet edellä mainittuja järjestämistapoja siten, että esim. vanhuuseläketurva on järjestetty eri tavalla kuin työkyvyttömyys- ja perhe-eläketurva.

Avustuskassojen vastuille ja kirjanpidollisiin varauksiin perustuville eläkevastuille on otettava luottovakuutus Eläkevakuutusyhdistyksestä (Pensions-Sicherungs-Verein, PSVaG).

Uutta verotukea voidaan maksaa edellä mainituista eläkejärjestelyistä vain eläkekassoihin ja eläkevakuutuksiin. Eläkeuudistus tekee kuitenkin mahdolliseksi perustaa yhden tai useamman työnantajan yhteisen eläkerahaston (Pensionsfonds), joka on työnantajasta erillinen itsenäinen laitos. Tällaisella eläkelaitoksella on mahdollisuus vapaampaan sijoitustoimintaan kuin eläkekassoilla. Työntekijän eläkeoikeuksille tulee ottaa luottovakuutus Eläkevakuutusyhdistyksestä.

Kirjanpidollisiin varauksiin perustuvat eläkeoikeudet ja avustuskassoissa aikaisemmin järjestetty lisäeläketurva voidaan siirtää verottomasti eläkerahastoihin, jolloin verotukea voidaan maksaa myös niille.

Lisäeläketurvan taso

Lisäeläkejärjestelmät ovat ennen eläkeuudistusta olleet useimmiten etuusperusteisia. Maksuperusteisten järjestelmien suosio on jonkin verran kasvanut viime vuosina, mutta ne ovat edelleen harvinaisia. Uuden verotuen myötä niiden määrä tulee lisääntymään.

Eläkejärjestelmään pääsemiseksi on usein edellytetty 20–30 vuoden ikää ja eläkeoikeuden saamiseksi vuodesta viiteen vuoteen jatkunutta työsuhdetta. Uuden lain mukaan työntekijä voi vaatia säästöeläkejärjestelyyn pääsyä heti työsuhteen alettua. Tällaiseen järjestelyyn maksettuihin työntekijämaksuihin syntyy välitön vapaakirjaoikeus.

Tavallinen vanhuuseläkeikä lisäeläkejärjestelmissä on 65 vuotta. Lisäeläkkeitä koskevan lain mukaan työntekijälle tulee myöntää työnantaja-kohtainen lisäeläke varhennettuna, jos hänellä on oikeus varhennettuun eläkkeeseen lakisääteisestä eläkejärjestelmästä. Varhennettu eläke voidaan kuitenkin myöntää vähennettynä.

Eläkkeen laskentatapoja on useita. Kansainvälisissä ja muissa suurissa yrityksissä tavallinen laskutapa on ollut se, että eläkettä karttuu jokaiselta työskentelyvuodelta 0,2–0,6 % loppupalkasta lakisääteisen eläkkeen an-

siokattoon asti ja tämän ylittävältä osalta 1–2 %. Pisin karttumisaika on tavallisesti 40 vuotta.

Työkyvyttömyyseläkkeenä maksetaan tavallisesti se vanhuuseläke, johon työntekijällä olisi ollut oikeus joko 55-vuotiaana, 60-vuotiaana tai normaaliassa eläkeiässä, jos työsuhde olisi jatkunut yhdenjaksoisesti.

Leskeneläkkeenä maksetaan usein 60 % edellä mainitusta työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja lapsen eläkkeenä vastaavasti 10 % lasta kohden (täysorvolle 20 %). Työlainsäädännön mukaan leskeneläke on maksettava samoin edellytyksin mies- ja naisleskelle.

Vapaakirjaoikeuden tulee lain mukaan syntyä viimeistään, kun työntekijä on kuulunut järjestelmään 5 vuotta ja on täyttänyt 30 vuotta. Alle viiden vuoden työsuhteesta vapaakirjaoikeutta ei yleensä synny. Työnantajan on silloin kuitenkin maksettava työntekijän maksusuodet takaisin (korolla tai ilman). Kun kyseessä on eläkevakuutus tai uusi säästöeläke voidaan eläkeoikeus siirtää uuden työnantajan järjestelmään.

Eläkkeitä tulee tarkistaa vähintään kolmen vuoden välein. Korkeimman työtuomioistuimen päätöksen mukaan tarkistuksen on vastattava vähintään hintatason muutosta tai aktiivijäsenten nettoansioiden nousua, jos se on matalampi. Jos yrityksen taloudellinen tilanne on huono, voi tarkistus olla edellä mainittuja pienempi. Tällainen matalampi tarkistus tulee kuitenkin hyvittää, kun yrityksen taloudellinen tilanne paranee.

Vuoden 1999 alusta yritys-eläkkeitä koskeva laki muuttui niin, että eläkkeitä ei enää tarvitse tarkistaa kolmen vuoden välein edellä mainitulla tavalla, jos eläkkeitä tarkistetaan yhdellä prosentilla vuosittain. Tämä tarkistus on tehtävä yrityksen taloudellisesta tilasta riippumatta. Vakuutusyhtiöissä ja eläkekassoissa järjestetyissä lisäeläkkeissä riittää, että maksussa olevia eläkkeitä korotetaan niille saadulla voitolla. Valtion tukemassa eläkesäästämässä riittää, että säästöt säilyttävät nimellisarvonsa.

Vakuutusmaksut ja verotus

Työntekijöiden osallistuminen lisäeläketurvan rahoittamiseen riippuu vakuutuksen järjestämistavasta. Vakuutusyhtiöissä ja eläkekassoissa järjestetyn lisäeläketurvan kustannuksista osa voidaan periä työntekijöiltä. Avustuskassoissa ja kirjanpidollisin varauksin järjestetyssä lisäeläketurvassa työntekijämaksut on kielletty laissa. Yleinen käytäntö oli aikaisemmin, että työnantajat kustansivat lisäeläkkeet yksin. Uusi eläkesäästämistä koskeva laki tulee muuttamaan tilanteen.

16 Saksa.....

Myös vakuutusmaksujen verotus riippuu lisäeläketurvan järjestämistavasta. Työnantaja voi pääsääntöisesti vähentää maksut verotuksessa. Avustuskassoissa ja kirjanpidollisin varauksin järjestettyä turvaa koskevat kuitenkin tietyt rajoitukset. Vakuutusyhtiöihin ja eläkekassoihin maksetut työnantajamaksut luetaan työntekijän verotettavaksi tuloksi, josta 4 prosenttia voidaan vähentää verotuksessa.

Työntekijän maksut lakisääteisesti tuettuun eläkesäästämiseen voidaan vähentää verotuksesta. Maksettavat eläkkeet ovat aikanaan kokonaan veronalaista tuloa.

Vakuutusyhtiössä järjestetystä eläkevakuutuksesta ja eläkekassasta maksettavia eläkkeitä verotetaan kuten lakisääteisiä eläkkeitä (ks. 3.1.3) Ne ovat siten osaksi verotonta tuloa. Avustuskassasta ja suoraan yrityksestä maksettavia eläkkeitä verotetaan kuten ansiotuloja, mutta eläkkeestä myönnetään erityisiä vähennyksiä.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Lakisääteinen eläketurva

Saksan kansallisen lainsäädännön mukaan lakisääteiset eläkkeet maksetaan ulkomaille ilman rajoituksia, kun ulkomaille oleskelu on tilapäistä. Tilapäiseksi katsotaan yleensä ulkomaille oleskelu, joka kestää enintään vuoden. Jos oleskelu on pitempiaikaista, maksetaan muille kuin Saksan kansalaisille tai heihin rinnastettaville eläkkeestä vain 70 %. Eläkkeestä vähennetään tällöin sen rahoittamiseen käytetty laskennallinen valtionosuus.

Alentuneen työkyvyn perusteella myönnettävien eläkkeiden maksamiseen liittyy usein vielä niiden myöntämisperusteista johtuvia erityisiä rajoituksia. Vanhuus- ja perhe-eläkkeet voidaan myös myöntää ulkomaille edellä mainituin rajoituksin. Sen sijaan työkyvyttömyyseläkkeen myöntäminen, vaikka onkin periaatteessa mahdollista, on käytännössä usein vaikeaa.

Sosiaaliturvasopimukset ja EU-asetus 1408/71 merkitsevät usein poikkeamista edellä mainituista kansallisista säädöksistä. Lakisääteiseen vakuutukseen kuulumisesta, vakuutusaikojen hyväksilukemisesta, eläkkeiden määräytymisestä ja eläkkeiden maksamisesta toiseen maahan ovat Suomen ja Saksan välillä voimassa EU-asetuksen 1408/71 ja sen toimeenpanoasetuksen 574/72 määräykset. Suomen ja Saksan välillä on myös kahdenvälinen sosiaaliturvasopimus.

Lisäeläketurva

Ulkomaille töihin lähtevä voi lain mukaan pysyä saksalaisen työnantajansa kirjanpidollisiin varauksiin perustuvassa eläkejärjestelyssä, mutta käytännössä se on erittäin harvinaista. Avustuskassassa tai eläkekassassa karttunut vapaakirjaoikeus säilyy myös ulkomaille muuton jälkeen. Eläkeoikeuden siirtäminen ulkomaiseen eläkejärjestelmään ei sen sijaan yleensä ole mahdollista.

Sosiaaliturvasopimukset ja EU-asetus 1408/71 eivät koske työnantajakohtaista lisäeläketurvaa, mutta sitä koskee direktiivi 98/49/EY, jolla pyritään turvaamaan yhteisön alueella liikkuvien työntekijöiden lisäeläketurvan säilyminen. Direktiivin lähtökohtana on, että jäsenmaiden välillä liikkuvia työntekijöitä tulee kohdella samoin kuin niitä, jotka vaihtavat työpaikkaa maan sisällä.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Viimeisten kymmenen vuoden aikana palkansaajien lakisääteistä eläkejärjestelmää on uudistettu useaan kertaan. Uudistusten tavoitteena on ollut parantaa eläkejärjestelmän taloudellista kestävyyttä ja toisaalta uudenai-kaistaa järjestelmää mm. tukemaan naisten ansiotyöhön osallistumista. Viimeisen vuonna 2001 toteutetun uudistuksen keskeisenä tavoitteena on vakauttaa lakisääteisen eläkejärjestelmän vakuutusmaksutaso ja rakentaa lakisääteisen turvan rinnalle kattava eläkesäästämiseen perustuva lisäeläketurva, jonka tarkoituksena on kompensoida lakisääteiseen turvaan maksumatason vakauttamisen vuoksi tehdyt heikennykset. Uudistus myös lisää jossain määrin yksilöllistä vastuuta eläketurvan järjestämisessä.

Tehtyjen uudistusten yhtenä tavoitteena on ollut vähentää varhaista eläkkeelle siirtymistä. Varhaiseläkkeiden ikärajoja on korotettu ja osa varhaiseläkkeistä on vähitellen poistumassa. Kun kaikki uudistukset ovat kokonaan voimassa, eläkkeelle voi jäädä aikaisintaan 62 vuoden iässä, mutta eläkkeeseen tehdään silloin varhennusvähennys.

Eläkkeelle siirtymisen myöhentämiseen on pyritty myös edistämällä asteittaista eläkkeelle siirtymistä osa-aikatyön ja osa-aikaeläkkeen yhdistämisellä. Eläkkeen ottaminen osaeläkkeenä tuli mahdolliseksi vuoden 1992 eläkeuudistuksen yhteydessä. Ikääntyneiden työntekijöiden osa-aikatyötä ja asteittaista eläkkeelle siirtymistä koskevat lait säädettiin vuonna 1996.

16 Saksa.....

Työkyvyttömyyseläkkeitä uudistettiin vuonna 2001. Uudistuksen tavoitteena on vähentää myös näiden varhaiseläkkeiden määrää. Eläkkeen myöntämisedellytyksiä tiukennettiin, ja eläkkeeseen tehdään varhennusvähenys, jos eläkkeelle siirrytään ennen 63 vuoden ikää. Tavoitteena on estää työkyvyttömyyseläkehakemusten lisääntyminen muiden varhaiseläkemahdollisuuksien poistuessa. Jotta uudistus ei olisi kohtuuton nuorina työkyvyttömäksi tuleville, parannettiin samalla eläkkeen karttumista ns. tulevalta ajalta.

Naisten mahdollisuuksia kartuttaa omaa eläketurvaa on parannettu lisäämällä useaan otteeseen eläkkeen karttumista palkattomilta ja pienipalkkaisilta lastenhoitovuosilta. Viimeksi eläketurvaa parannettiin tältä osin vuoden 2001 eläkeuudistuksen yhteydessä. Tässä uudistuksessa tehtiin myös mahdolliseksi eläkeoikeuksien jakaminen avioliittovuosilta tasan puolisoitten kesken. Aikaisemmin tämä on ollut mahdollista vain avioeron yhteydessä.

Eläkejärjestelmän uudistamista kahden palkansaajan perhemallin mukaisesti edistää myös vuoden 2001 perhe-eläkeuudistus, jossa lapsettomien pariskuntien leskeneläkkeitä heikennettiin. Leskeneläkkeitä maksetaan tulevaisuudessa nuorille lapsettomille leskille enää enintään kahden vuoden ajan. Uudistus pienentää myös lapsettomien leskien eläkkeen määrää.

Valtion osuutta eläketurvan rahoituksessa on vakiinnutettu ja lisätty useiden uudistusten yhteydessä viimeisten kymmenen vuoden aikana. Tavoitteena on pitää työnantaja- ja työntekijämaksujen taso vakaana. Viimeisimmän eläkeuudistuksen tavoitteena on vähentää erityisesti työnantajien tulevaa maksurasitusta. Sen odotetaan vaikuttavan myönteisesti hintakehitykseen ja työllisyyteen ja tätä kautta koko kansantalouteen.

Osoitteita

Bahnversicherungsanstalt, Hauptverwaltung, Postfach 20 01 42,
DE-60605 Frankfurt/Main.

Bundesknappschaft, Pieperstrasse 14-28, DE-44781 Bochum.
www.bundesknappschaft.de.

Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung, Jägerstrasse 9,
DE-11017 Berlin. www.bma.de.

Bundesversicherungsanstalt für Angestellte. Ruhrstrasse 2, DE-10704
Berlin. S-posti: bfa@bfa-berlin.de.

Der Verband Deutscher Rentenversicherungsträger (VDR), Eysseneck
strasse 55, DE-60322 Frankfurt am Main. Faksi:+(49-69)1522 320.
www.vdr.de.

Gesamtverband der landwirtschaftlichen Alterskassen, Weissen-
steinstrasse 72, DE-34131 Kassel-Wilhelmshöhe.

Landesversicherungsanstalt Schleswig-Holstein. DE-23544 Lübeck,
Tel. 451- 4850, fax 451- 485 1777.

Seekasse, Postfach 11 04 89, DE-20404 Hamburg. www.seekasse.de.

Lähteet

Auf einen Blick: Soziale Sicherheit (1992). Bundesministerium für Arbeit
und Sozialordnung. Bonn.

Bauer Uwe et al. (1992) Handbuch der betrieblichen Altersversorgung.
Band I. Grundlagen und Praxis. Wiesbaden.

Benefits Report Europe, USA & Canada 1998. Watson Wyatt Worldwide.
Brussels 1998.

Bolderson Helen, Gains Francesca (1993). Crossing National Frontiers.
Department of Social Security Research Report No. 23. HMSO. London.

Bundesknappschaft. Aktuell. Muistio jaettu Saksan ja Suomen yhdyslai-
tosneuvotteluissa Helsingissä 23.-24.5.2002.

Die Rente (2002). Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung.

Die „Riesterrente“ (2002). Verband Deutscher Rentenversicherungsträger.

Germany. New pensions landscape 2002. IPE Special Report. August
2002.

Kindererziehungszeiten (2002/2003). Verband Deutscher Rentenversiche-
rungsträger.

16 Saksa.....

Laitinen-Kuikka Sini (2001). Eläkkeistä ulkomailla: Saksassa vireillä oleva eläkeuudistus. Eläketurvakeskuksen katsauksia 2001:3.

Nationaler Strategiebericht Alterssicherung (2002). Unterrichtung durch die Bundesregierung. Deutscher Bundestag 14. Wahlperiode. Drucksache 14/9503. 31.05.2002.

Rechengrößen in der gesetzlichen Rentenversicherung (2002/2). Verband Deutscher Rentenversicherungsträger.

Rund um die Rente (2002). Die deutsche gesetzliche Rentenversicherung im Überblick. Verband Deutscher Rentenversicherungsträger. Ausgabe 2002.

Suomen ja Saksan sosiaaliturvasopimusta koskevat yhdyslaitosneuvottelut Helsingissä 1998. Jaettu materiaali, Anlage 1 ja 2.

Supplementary pensions in the European Union. Social Europe. Supplement 3/94. Brussels.

Tischer Ute. Book Reserves under Attack? IBIS Conference in Budapest 28th May 1998. Esitelmämoniste.

Übersicht über die aktuellen Änderungen im deutschen Recht (Rentenreform 2001). Muistio jaettu Saksan ja Suomen yhdyslaitosneuvotteluissa Helsingissä 23.-24.5.2002.

Übersicht über das Sozialrecht (2000). Bundesministerium für Arbeit und Sozialordnung.

Unsere Sozialversicherung (1993). Bundesversicherungsanstalt für Angestellte und Landesversicherungsanstalten. Berlin.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Yleinen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutus (AHV) sekä työkyvyttömyyseläke (IV) kattavat kaikki maassa asuvat. Pakollinen lisäeläkejärjestelmä (BVG) kattaa 17 vuotta täyttäneet, joiden vuosiansiot ylittävät 24 720 frangia (n. 16 864 €) vuonna 2002. Yrittäjät voivat liittyä BVG-järjestelmään vapaaehtoisesti.
- Lisäksi työnantajakohertaisia vapaaehtoisia lisäeläkejärjestelmiä (sekä etuus- että maksuperusteisia).

Etuudet

- AHV- ja IV-järjestelmien eläkkeet koostuvat tasasuuruudesta ja ansiosidonnaisesta osasta sekä mahdollisista lisistä. Täysi ansiosidonnainen osa edellyttää maksujen maksamista 20 vuoden iästä eläkeikään.
- Oikeus vanhuuseläkkeeseen edellyttää 1 vuoden vakuutusmaksuaikaa. Eläkeikä AHV- ja IV-järjestelmissä: Miehet 65 vuotta, naiset 63 vuotta (nousee 64:ään v. 2005). Eläkkeen varhennus- ja lykkäysmahdollisuus.
- BVG -järjestelmä maksuperusteinen, eläke 7,2 % karttuneesta eläkepääomasta. Myönnetään vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä. Miesten vanhuuseläkeikä 65 vuotta, naisten 62 vuotta. Eläkkeen varhennusmahdollisuus.

Rahoitus

- AHV- ja IV-järjestelmät jakojärjestelmiä. Valtio ja kantonit osallistuvat rahoitukseen. Vuonna 2002 sekä työnantajan että palkansaajan vanhuus- ja perhe-eläkemaksu on 4,2 % ja työkyvyttömyysmaksu 0,7 % palkasta ilman ylärajaa.
- BVG-eläkkeet rahastoitu. Vanhuuseläkemaksu (sis. työnantajan ja -tekijän osuuden) 7, 10, 15 tai 18 % riippuen työntekijän palkasta ja iästä. Keskimääräinen työkyvyttömyyseläkemaksu 2,7 %. Maksut perittiin enintään n. 33 700 euron vuosituloista v. 2001.

Hallinto

- Sosiaalivakuutuksen ylin valvonta kuuluu sosiaalivakuutusvirastolle (Bundesamt für Sozialversicherung, BSV). Vanhuus- ja perhe-eläke-vakuutuksen toimeenpanosta huolehtivat korvauskassat (Ausgleichskassen), IV-vakuutuksesta kantonien IV-toimistot (IV-Stellen).
- BVG-vakuutusta hoitavat eläkelaitokset tai työnantaja voi perustaa oman laitoksen. Kantonien viranomaiset valvovat toimintaa.

17 Sveitsi.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

3 Työeläketurva

3.1 Yleinen vanhuus- ja perhe-eläke sekä työkyvyttömyyseläketurva

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Perhe-eläke

3.1.7 Työkyvyttömyyseläke

3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

3.2 Pakollinen lisäeläketurva

3.3 Yrittäjien eläketurva

3.4 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Valuuttakurssi: 1 frangi (CHF) = 0,6822 euroa (€), (keskikurssi huhtikuu 2002)

Sveitsissä on lakisääteinen yleinen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutus sekä yleinen työkyvyttömyysvakuutus, jotka kattavat kaikki maassa asuvat. Eläkkeet rakentuvat kahdesta osasta siten, että niihin sisältyy aina kiinteä kansaneläkettä muistuttava osa ja lisäksi työtulojen mukaan määräytyvä ansiosidonnainen osa. Samaan eläkkeeseen sisältyy siten sekä vähimmäisturva että yleensä myös työeläketurva. Oikeus eläkkeeseen edellyttää vakuutusmaksujen maksamista määrättyltä vähimmäisajalta, mutta se ei tee koko eläkkeestä työntekoon sidottua, sillä vakuutusmaksut peritään kaikilta maassa asuivilta riippumatta siitä, onko työssä vai ei.

Kaikille maassa asuville on taattu lakisääteisten yleisten eläkevakuutusten antama vähimmäisturva. Jos tämä ei anna riittävää toimeentuloa, maksetaan tuloharkintaista täydennyseläkettä.

Työnantajakohtaiset lisäeläkkeet on Sveitsissä säädetty pakollisiksi vuonna 1985 annetulla lailla. Laki on puitelaki, jossa määrätään työnantajakohtaisen eläketurvan vähimmäistaso. Työnantaja voi vapaaehtoisesti järjestää tämän vähimmäistason ylittävää lisäeläketurvaa. Vapaaehtoista lisäeläketurvaa on järjestetty lähes kaikkien Sveitsissä toimivien kansainvälisten yritysten työntekijöille, mutta usein myös kotimaisissa yrityksissä työskenneille.

Palkansaaajien eläketurva rakentuu siten ns. kolmen pilarin varaan, jotka ovat lakisääteisten yleisten eläkevakuutusten antama turva, työnantaja-kohtainen lisäeläketurva ja mahdollinen yksilöllinen, vapaaehtoinen lisäeläketurva. Yrittäjien eläketurva on yleisten eläkevakuutusten ja mahdollisen yksilöllisen, vapaaehtoisen lisäeläketurvan varassa.

2 Vähimmäiseläketurva

Vähimmäiseläketurva perustuu pääsääntöisesti lakisääteisten yleisten eläkevakuutusten antamaan turvaan (ks. 3.1).

Liittoneuvoston määräyksen mukaan lakisääteisten eläkkeiden tulee taata vähimmäistoimeentulo. Jos eläkevakuutusten antama vähimmäisturva ei yksittäisissä tapauksissa ole riittävä tai siihen ei ole oikeutta, maksetaan

17 Sveitsi.....

tarveharkintaisia täydennyseläkkeitä (Ergänzungsleistungen). Näiden täydennyseläkkeiden yksityiskohdista päättäminen on jätetty kantonien harkintaan.

Joissakin tapauksissa voidaan maksaa myös yleistä toimeentulotukea. Yleisestä toimeentulotuesta ei kuitenkaan ole kansallisen tason lainsäädäntöä. Myös sitä koskevat määräykset vaihtelevat siten eri kantoneissa. Useimmat kantonit ovat jättäneet vastuun yleisestä toimentulotuesta kunnille, joten tuen saaminen ja sen ehdot voivat vaihdella myös kunnittain.

3 Työeläketurva

3.1 Yleinen vanhuus- ja perhe-eläke sekä työkyvyttömyyseläketurva

Vanhuuseläkkeet ja perhe-eläkkeet sekä työkyvyttömyyseläkkeet kuuluvat Sveitsissä kahteen eri vakuutukseen. Näistä vanhempi on yleinen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutus (Alters- und Hinterlassenen-Versicherung, AHV). Siitä on säädetty yleisessä vanhuus- ja perhe-eläkelaisissa, joka tuli voimaan vuonna 1948. Työkyvyttömyyseläkkeet ovat osa yleistä työkyvyttömyysvakuutusta (Invaliden-Versicherung, IV), jota koskeva laki tuli voimaan vuoden 1960 alussa. Vakuutusten kattavuus, hallinto ja etuuksien määräytyminen ovat kuitenkin pitkälti yhteneväisiä, ja ne muodostavat siksi kiinteän kokonaisuuden.

3.1.1 Hallinto

Koko järjestelmän yleisvalvonnasta vastaa liittovaltion sosiaalivakuutusvirasto (Bundesamt für Sozialversicherung, BSV), joka on sisäministeriön alainen. Vanhuus- ja perhe-eläkevakuutuksen toimeenpanosta huolehtivat valtion, kantonien ja ammattiliittojen korvauskassat (Ausgleichskassen). Valtion kassoja on kaksi. Niistä toinen on valtion virkamiesten kassa ja toinen ulkomailla asuvien sveitsiläisten ja vapaaehtoisesti vakuutukseen liittyneiden kassa. Kassat keräävät vakuutusmaksut sekä myöntävät ja maksavat eläkkeet. Kassoilla on yhteinen keskuslaitos (Zentrale Ausgleichsstelle, ZAS), joka pitää rekisteriä vakuutetuista ja eläkkeensaajista sekä huolehtii kaikkien jäsenkassojen keskinäisestä tulojen ja menojen tasaamisesta.

Työkyvyttömyysvakuutuksen toimeenpanosta huolehtivat kantonien IV-toimistot (IV-Stellen), joita on 26, yhteistyössä avustuskassojen kanssa. IV-toimistot myöntävät eläkkeet ja avustuskassat laskevat etuudet, maksavat eläkkeet ja keräävät myös vakuutusmaksut. Työnantaja perii vakuutusmaksut työntekijöiden palkasta palkanmaksun yhteydessä. Samoin kuin AHV-vakuutuksessa, avustuskassoilla on yhteinen keskuslaitos. Ulkomailla asuvien työkyvyttömyysturvaa hoitaa Genevessä sijaitseva erillinen IV-toimisto.

3.1.2 Rahoitus

Eläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet rahoitetaan vakuutettujen ja työnantajien vakuutusmaksuilla sekä kantonien maksuilla ja valtionavustuksilla. Lisäksi rahoitukseen käytetään vanhuus- ja perhe-eläkevakuutuksen tasoitusrahaston korkotuottoja. Työnantaja perii maksut vakuutetuilta palkanmaksun yhteydessä.

Sekä työnantajan että palkansaajan vanhuus- ja perhe-eläkevakuutusmaksu on 4,2 % palkasta vuonna 2002. Työkyvyttömyysvakuutusmaksu on yhteensä 1,4 prosenttia palkasta, sekä työnantaja että palkansaaja maksavat 0,7 %. Vakuutusmaksut peritään koko palkasta ilman ylätulorajaa.

Yrittäjien vanhuus- ja perhe-eläkevakuutusmaksu on v. 2002 enimmillään 7,8 % yli 48 300 (32950,26 €) frangin vuosituloista. Jos vuositulo on alle 48 300 frangia, pienenee vakuutusmaksuprosentti asteittain. Työkyvyttömyysvakuutusmaksu vaihtelee vuositulojen mukaan välillä 0,754–1,4 %.

Työelämän ulkopuolella olevilta peritään vakuutusmaksu 20 vuoden iän täyttämistä seuraavan vuoden alusta alkaen. Vakuutusmaksun suuruus määräytyy tulojen ja omaisuuden yhteenlasketun arvon mukaan. Tuloiksi luetaan mm. eläkkeet ja sairausajan päiväraha. Vuonna 2002 vanhuus- ja perhe-eläkevakuutusmaksu on vähintään 324 frangia (n. 221 €) ja enintään 8 400 frangia (n. 5 730 €) vuodessa ja työkyvyttömyysvakuutusmaksu vähintään 54 frangia (n. 37 €) ja enintään 1 400 frangia (n. 955 €). Vähimmäismaksu peritään esim. opiskelijoilta, joilla ei ole omaisuutta. Myös työssäkäyville eläkeläisiltä peritään vakuutusmaksuja, mikäli he ansaitsevat enemmän kuin 16 800 frangia vuodessa (n. 11 461 €) työnantajaa kohden.

Vakuutusmaksuja ei aikaisemmin peritty työssäkäymättömiltä naisilta eikä työelämän ulkopuolella olevilta naisleskiltä. Lainsäädäntöä muutettiin vuonna 1997 siten, että vakuutusmaksut peritään nyt kaikilta. Työssäkäy-

17 Sveitsi.....

mättömän puolison maksut katsotaan kuitenkin maksetuiksi, jos aviopuoliso käy työssä ja hän on maksanut vähintään kaksinkertaisen minimivakuutusmaksun. Tämä sääntö koskee sekä miehiä että naisia.

3.1.3 Verotus

Sekä työnantaja että työntekijä voivat vähentää lakisääteisten eläkevakuutusten vakuutusmaksut sekä valtion että kantonien verotuksessa. Maksussa olevat eläkkeet ovat verotettavaa tuloa valtion ja kantonien verotuksessa. Ennen vuotta 2001 verotuskäytäntö vaihteli kantoneittain.

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusmaksujen perintä ja vakuutus alkaa ansiotyössä olevilla 17 ikävuoden täyttämistä seuraavan vuoden alusta. Työelämän ulkopuolella olevilta vakuutusmaksuja aletaan periä ja vakuutus alkaa 20 ikävuoden täyttämistä seuraavan vuoden alusta.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Oikeus vanhuuseläkkeeseen edellyttää, että vakuutusmaksuja on maksettu vähintään vuoden ajalta. Ulkomaalaisen on täytynyt maksaa maksut vähintään 10 vuoden ajalta, jos maiden välillä ei ole sosiaaliturvasopimusta. Suomen ja Sveitsin välillä tällainen sopimus on. Eläkkeen maksaminen ei edellytä työnteon lopettamista.

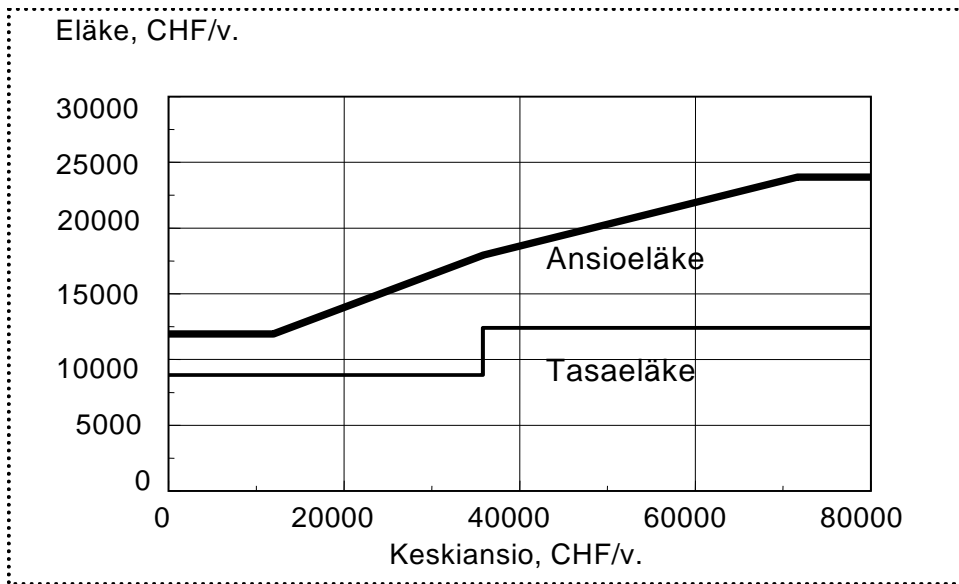
Miesten eläkeikä on 65 vuotta. Naisten eläkeikä nousee nykyisestä 63 vuodesta 64:ään vuonna 2005. Vuosien 1939–1941 välillä syntyneiden naisten eläkeikä on siis 63 vuotta. Tätä nuorempien ikäluokkien eläkeikä on 64 vuotta.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke muodostuu tasasuuruudesta osasta, ansiosidonnaisesta osasta ja mahdollisista korotuksista. Eläkkeen perusteena käytetään ansioiden keskiarvoa koko siltä ajalta, jolta vakuutusmaksuja olisi ollut mahdollista maksaa. Vuosiansion vähimmäismääränä käytetään vähimmäisvakuutus-

maksua. Edellä mainittua keskiansiota korotetaan vakuutetun järjestelmään tulovuodesta riippuvalla kertoimella. Kerrointaulukko tarkistetaan vuosittain hintojen ja palkkojen muutoksen keskiarvon perusteella. Vuonna 2001 eläkkeen perusteena oleva keskiansio sai kuitenkin olla enintään 74 160 frangia (n. 50 592 €).

Jos eläkkeen perusteena oleva keskiansio oli vuonna 2001 enintään 37 080 frangia (n. 25 296 €), oli eläkkeen tasasuuruinen osa 9 146 frangia (n. 6 239 €) vuodessa ja ansiosidonnainen osa 26 %:a keskiansioista. Jos keskiansio oli yli 37 080 frangia, oli tasasuuruinen osa 12 854 frangia (n. 8 769 €) ja ansiosidonnainen osa 16 %:a keskiansioista (kuva 1).

KUVA 1: Yleisen vanhuuseläkkeen määräytyminen vuonna 2001

Eläkkeen vähimmäis- ja enimmäismäärät ilmenevät taulukosta 1 (ks. sivu 425).

Täyden ansiosidonnaisen osan saaminen edellyttää vakuutusmaksujen maksamista koko ajalta 20 vuoden täyttämistä vanhuuseläkeikään. Jos vakuutusaikaa puuttuu, pienenee eläke suhteessa puuttuvaan aikaan. Puuttuvia vakuutusaikoja voidaan täyttää ikävuosien 17 ja 20 välisillä vakuutusajoilla.

Vuoden 1997 alusta voimaantulleiden säännösten mukaan ns. avioparieläkkeitä (aikaisemmin miespuoliselle eläkkeensaajalle voitiin maksaa korotettua eläkettä, mikäli vaimo oli täyttänyt 62 vuotta tai oli työkyvytön).

17 Sveitsi.....

Miehen eläkkeen ansiosidonnaisessa osassa otettiin huomioon myös vaimon eläkkeen perusteena olevat tulo. Näitä eläkkeitä on vielä maksussa) ei enää myönnetä, vaan eläke määräytyy ja maksetaan kummallekin puolisolle erikseen. Eläke maksetaan, jos vakuutusaikaa on vähintään vuosi tai jos työssäkäyvä puoliso on maksanut vähintään kaksinkertaisen minimivakuutusmaksun tai jos hakijalla on oikeus lastenkasvatus- tai hoivailisään vähintään vuoden ajalta.

Jos vain toisella puolisoista on oikeus eläkkeeseen, määräytyy eläke yksinomaan eläkkeenhakijan omien tulojen perusteella. Kun molemmilla puolisoilla on oikeus joko vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeeseen määräytyy eläkkeen perusteena oleva keskiansio seuraavasti: keskiansion laskennassa otetaan huomioon kummankin puolison omat tulot ennen avioliittoa ja näihin lisätään yhteenlasketut avioliiton aikaiset tulot, jotka jaetaan tasan puolisoitten kesken. Myös lapsista ja muista huollettavista maksettavat lisät puolitetaan. Eläke lasketaan edellä mainitulla tavalla myös avioeron yhteydessä ja leskeksi jääneillä. Puolisoitten yhteenlasketut eläkkeet eivät kuitenkaan saa ylittää 150 % vanhuuseläkkeen enimmäismäärästä.

Eläkkeeseen maksetaan korotusta huollettavasta alle 18-vuotiaasta lapsesta tai alle 25-vuotiaasta, jos lapsi opiskelee täysipäiväisesti. Korotus on 40 % eläkkeestä jokaisesta lapsesta. Molempien vanhempien yhteenlasketut lapsikorotukset eivät kuitenkaan saa ylittää 60 % vanhuuseläkkeen enimmäismäärästä.

Jokaisesta lastenkasvatusvuodesta, jona vakuutettu on hoitanut yhtä tai useampaa alle 16-vuotiaasta lasta, maksetaan eläkkeen perusteena olevaan palkkaan kasvatuslisää. Edellytyksenä on, että vakuutettu kuului vanhuuseläkevakuutukseen. Lisä maksetaan ainoastaan toiselle vanhemmista ja se jaetaan tasan aviopuolisoitten kesken, jos molemmilla puolisoilla on oikeus vanhuuseläkkeeseen. Lastenkasvatuslisä on kolme kertaa minimivanhuuseläkkeen suuruinen eli 37 080 frangia (n. 25 296 €) vuonna 2002. Lisä korottaa eläkettä korkeintaan eläkkeen enimmäismäärään asti. Vuodesta 2000 lähtien on myös eronneilla ja naimattomilla vanhemmilla ollut oikeus hakea lastenkasvatuslisää. Vanhemmat voivat päättää, kummalle vanhemmista lastenkasvatuslisä maksetaan.

Jatkuvan avun tarpeessa olevaa, samassa taloudessa asuvaa lähisukuista hoitavalle omaiselle voidaan eläkkeen perusteena olevaan palkkaan maksaa hoivailisää. Hoivailisä on samoin kuin lastenkasvatuslisä kolme kertaa vuosittaisen vähimmäisvanhuuseläkkeen suuruinen (ks. edellä). Myös hoivailisä jaetaan tasan aviopuolisoitten kesken. Hoivailisä voi korottaa eläkettä korkeintaan eläkkeen enimmäismäärään asti.

.....17 Sveitsi

Jos vakuutetulla on oikeus sekä lapsenkasvatus- että hoivalisään, maksetaan eläkkeeseen lastenkasvatuslisä.

Eläkkeellä olevalle aviomiehelle voidaan maksaa eläkkeeseen puoliso-rotusta, mikäli hänen vaimonsa on syntynyt v. 1941 tai aikaisemmin eikä tämä vielä ole oikeutettu eläkkeeseen. Tämä korotus poistuu vuoteen 2005 mennessä.

Toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa oleva vanhus voi saada vanhuuseläkkeeseen avuttomuuslisää, joka riippuu avun tarpeen määrästä. Korkein maksettava lisä on 80 % yksinäisen eläkkeensaajan vähimmäiseläkkeen määrästä.

TAULUKKO 1. Täyden lakisääteisen vanhuuseläkkeen vähimmäis- ja enimmäismäärät 1.1.2002 (CHF/vuosi)

	Tasaosa (CHF)	Ansiosidonnainen osa (CHF)	Yhteensä (CHF)
Eläke vähintään	9 146	3 214	12 360
Eläke enintään	12 854	11 866	24 720

Eläkkeen ottamista voidaan lykätä yleisestä eläkeiästä 1–5 vuotta. Korotuksen saamiseksi lykkäysajan täytyy olla vähintään vuosi. Lykkäyskorotus voi olla enimmillään 31,5 % eläkkeestä.

Eläke voidaan myös ottaa varhennettuna 1–2 vuotta ennen eläkeikää, jolloin se pienenee pysyvästi. Miehet voivat siis siirtyä varhennetulle eläkkeelle aikaisintaan 63-vuotiaana. Varhennusvähennys on 6,8 % eläkkeestä vuodessa.

Naiset voivat varhentaa eläkettään iästä riippuen seuraavasti:

Eläkkeellejäämisvuosi	Syntymävuosi	Varhennus	Varhennusvähennys/vuosi
2002–2003	1940–41	1 vuosi	3,4 %
2004–2009	1942–47	1 vuosi 2 vuotta	3,4 % 6,8 %
2010 lähtien	1948–	1 vuosi 2 vuotta	6,8 % 13,6 %

17 Sveitsi.....

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan tavallisesti kerran kahdessa vuodessa indeksillä, joka saadaan laskemalla palkka- ja hintatasossa tapahtuneiden muutosten keskiarvo. Eläkkeitä voidaan kuitenkin tarkistaa myös ennen kuin kaksi vuotta on kulunut edellisestä tarkistuksesta, jos hinnat ovat nousseet yli 4 prosenttia.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeet maksetaan kerran kuukaudessa.

3.1.6 Perhe-eläke

Perhe-eläkettä maksetaan leskeneläkkeenä ja lapseneläkkeenä. Leskeneläkettä voidaan maksaa sekä nais- että miesleskelle. Mieslesket saivat oikeuden leskeneläkkeeseen vuoden 1997 alussa. Leskeneläkettä voidaan määrätä myös edellytyksin maksaa myös entiselle puolisolle.

Oikeus eläkkeeseen

Edunjättäjän on täytynyt maksaa vakuutusmaksut vähintään vuoden ajalta. Ulkomaalaisen on täytynyt maksaa vakuutusmaksut vähintään 10 vuoden ajalta, jos maiden välillä ei ole sosiaaliturvasopimusta.

Leskeneläkkeeseen on oikeutettu naisleski, jolla on puolison kuollessa huollettava, alle 18-vuotias lapsi tai joka on täyttänyt 45 vuotta ja ollut avioliitossa edunjättäjän kanssa vähintään viisi vuotta. Miesleskelle eläkettä voidaan maksaa ainoastaan, mikäli hänellä on huollettava, alle 18-vuotias lapsi. Eläkettä voidaan maksaa myös eronneelle puolisolle, mikäli yllämainitut ehdot täyttyvät ja avioliitto oli kestänyt vähintään kymmenen vuotta.

Lapseneläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle isän tai äidin kuoleman jälkeen. Jos molemmat vanhemmat ovat kuolleet, maksetaan kaksi lapseneläkettä. Jos lapsi opiskelee täysipäiväisesti, maksetaan eläkettä kunnes lapsi täyttää 25 vuotta.

Eläkkeen määräytyminen

Jos edunjättäjä ei kuollessaan ollut eläkkeellä, on leskeneläke 80 % siitä vanhuuseläkkeestä, johon edunjättäjällä olisi ollut oikeus mukaan lukien tuleva aika eläkeikään asti. Jos edunjättäjä oli eläkkeellä, on leskeneläke 80 % edunjättäjän vanhuuseläkkeestä.

Vuonna 2002 täyteen vakuutusaikaan perustuva leskeneläke on vähintään 9 888 frangia (n. 6 746 €) vuodessa ja enintään 19 776 frangia (n. 13 491 €).

Eronneen puolison eläke lasketaan samoin kuin leskeneläke. Saman edunjättäjän jälkeen voidaan siis maksaa useita täysiä leskeneläkkeitä, sillä eläkettä ei tarvitse jakaa lesken ja entisten puolisojen kesken.

Lapseneläke on lasta kohden 40 prosenttia edunjättäjän eläkkeestä tai eläkeoikeudesta laskettuna samalla tavoin kuin leskeneläkkeessä. Jos lapsen molemmat vanhemmat ovat kuolleet, maksetaan kummankin edunjättäjän jälkeen erillinen eläke. Kahden edunjättäjän yhteenlaskettu eläke ei kuitenkaan voi ylittää 60 prosenttia vanhuuseläkkeen enimmäismäärästä.

Lapseneläkkeen vähimmäismäärä vuonna 2002 on 4 944 frangia (n. 3 373 €) vuodessa, kun eläke on 40 % ja 7 416 frangia (n. 5 059 €), kun eläke on 60 prosenttia. Eläkkeen enimmäismäärät ovat vastaavasti 9 888 frangia (n. 6 746 €) ja 14 760 frangia (n. 10 069 €) vuodessa.

Eläkkeen tarkistaminen

Leskeneläkkeitä ja lapseneläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton. Lesken vanhuus- ja työkyvyttömyyseläke määräytyy samalla tavalla kuin vanhuuseläke (ks. 3.1.5). Lesken vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeeseen maksetaan lisää, joka on 20 % eläkkeestä. Jos leski täyttää samanaikaisesti sekä vanhuus- tai työkyvyttömyyseläkkeen myöntämisehdot ja leskeneläkkeen myöntämisehdot, maksetaan eläkkeistä suurempi.

17 Sveitsi.....

3.1.7 Työkyvyttömyyseläke

Oikeus eläkkeeseen

Eläke voidaan myöntää 18 vuotta täyttäneelle vakuutetulle. Eläkkeen saaminen edellyttää, että vakuutusmaksuja on maksettu vähintään vuoden ajan. Vakuutukseen tulee kuulua työkyvyttömäksi tulon hetkellä. Ulkomaalaiselta edellytetään 10 vuoden maksuja, jos maiden välillä ei ole sosiaaliturvasopimusta. Työkyvyn tulee olla alentunut vähintään 40 % pitkäaikaisen sairauden tai vamman seurauksena. Kun on kyse sairaudesta, edellytetään yleensä, että työkyvyttömyys on jatkunut vähintään vuoden.

Kuntouttamismahdollisuudet tulee selvittää aina ennen eläkkeen myöntämistä. Kuntoutusetuudet ja palvelut myönnetään työkyvyttömyysvakuutuksesta samoin kuin eläkkeet.

Eläkkeen määräytyminen

Eläkkeen perusteena on se vanhuuseläke, johon vakuutetulla olisi ollut oikeus, jos hän olisi jatkanut työntekoa vanhuuseläkeikään asti. Näin laske-
tusta eläkkeestä maksetaan 100 %, jos työkyvyttömyys on pysyvä ja täydellinen. Edellytyksenä on, että työkyky on alentunut vähintään 2/3. Jos työkyvyttömyys on osittainen ja työkyky on alentunut 50–66 ^{2/3} %, maksetaan 50 % edellä mainitusta täydestä eläkkeestä. Jos työkyvyttömyys on alle 50 %, mutta kuitenkin vähintään 40 %, maksetaan 25 % täydestä eläkkeestä.

Alle 45-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen eläkkeen perusteena olevia tuloja korotetaan iästä riippuvalla kertoimella. Tarkoituksena on korvata sitä ansiotason nousua, joka oletettavasti olisi tapahtunut, jos henkilö ei olisi tullut työkyvyttömäksi. Eläkkeen perusteena olevia ansioita korotetaan 18–22-vuotiaalle 100 % ja korotus laskee asteittain niin, että 39–44-vuotiaalle se on enää 5 %.

Eläkkeeseen maksetaan korotusta puolisosista ja lapsista. Puolisokorotus on 30 prosenttia eläkkeestä ja lapsikorotus on 40 % eläkkeestä kustakin lapsesta.

Jos eläkkeensaaja on toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa, maksetaan eläkkeeseen avuttomuuslisää. Lisä on 80 %, 50 % tai 20 % vanhuuseläkkeen vähimmäismäärästä avun tarpeen määrästä riippuen.

Eläkkeen tarkistaminen

Eläkkeitä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläkettä maksetaan korkeintaan eläkeiän saavuttamiseen asti. Sen jälkeen maksetaan vanhuuseläkettä.

3.1.8 Vapaaehtoinen vakuutus

Vapaaehtoiseen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutukseen sekä työkyvyttömyysvakuutukseen voi liittyä, mikäli seuraavat ehdot täyttyvät: vakuutetun täytyy olla joko Sveitsin tai jonkun EU-maan kansalainen, asuinpaikka täytyy olla Euroopan Unionin ulkopuolisessa maassa ja vakuutetun täytyy välittömästi ennen Sveitsistä lähtöä kuulua 5 vuotta yhtäjaksoisesti AHV-vakuutukseen. Eläkevakuutusmaksu (sisältää vanhuus- ja perhe-eläkkeen sekä työkyvyttömyyseläkkeen) on työssäkäyville vakuutetuilta 9,8 % palkasta kuukaudessa.

3.2 Pakollinen lisäeläketurva

Yleistä

Pakollista lisäeläketurvaa koskeva laki (Bundesgesetz über die berufliche Alters-, Hinterlassenen- und Invalidenvorsorge, BVG) tuli voimaan vuonna 1985. Laki on puitelaki, joka määrää työnantajan järjestämän lisäeläketurvan vähimmäisehdot. Työnantajat voivat edelleen vapaasti järjestää lain edellyttämää vähimmäistasoa parempaa eläketurvaa.

Työnantajakohtaiset lisäeläkejärjestelmät ovat Sveitsissä olleet yleisiä vuosikymmenien ajan. Jo ennen BVG-lain voimaantuloa järjestelmiin kuului arviolta kaksi kolmasosaa palkansaajista. Vuonna 1985 toiminnassa olleiden järjestelmien osalta laki merkitsi siten usein ainoastaan joitakin järjestelmän tarkistuksia. Osa lisäeläkejärjestelmistä kuitenkin lakkautettiin tai jätettiin vapaaehtoista lisäturvaa antaviksi järjestelmiksi ja niiden tilalle perustettiin uusi BVG-lain edellytykset täyttävä järjestelmä.

17 Sveitsi.....

Lisäeläketurvan kattavuus

Lisäeläkejärjestelmään kuulumisen on BVG -lain mukaan pakollista kaikille 17 vuotta täyttäneille palkansaajille, joiden vuosiansiot vuonna 2002 ylittävät 24 720 frangia (n. 16 864 €) eli yksinäisen eläkkeensaajan enimmäiseläkkeen määrän yleisissä eläkevakuutuksissa. Lisäeläketurvan tulee kattaa ansiot vähintään 74160 frangin (n. 50 592 €) vuosituloihin asti. Alle kolmen kuukauden määräaikaiset työsuhteet eivät kuitenkaan kuulu vakuutukseen.

Lain mukaan 17–23-vuotiaille on järjestettävä työkyvyttömyys- ja perhe-eläketurva. Vanhuuseläkettä tulee karttua 24 vuotta täyttäneille.

Liittoneuvosto voi ammattijärjestön hakemuksesta määrätä lisäeläkejärjestelmään liittymisen pakolliseksi myös kaikille ammattijärjestöön kuuluville itsenäisille ammatinharjoittajille. Muuten yrittäjä voi liittyä BVG-järjestelmään vapaaehtoisesti. Sveitsissä tilapäisesti työskentelevät ulkomalaiset voivat saada vapautuksen BVG-järjestelmään kuulumisesta, mikäli he kuuluvat jonkun toisen maan vastaavan turvan antavaan eläkejärjestelmään.

Hallinto

Työnantajan tulee vakuuttaa työntekijänsä jossain BVG-lain mukaista lisäeläketurvaa hoitavassa eläkelaitoksessa tai työnantaja voi perustaa oman laitoksen työntekijöittensä eläketurvaa hoitamaan. Yleisempää on, että työnantaja on järjestänyt eläketurvan itse. Eläkelaitosten tulee kuitenkin olla työnantajasta riippumattomia, itsenäisiä säätiöitä, keskinäisiä yhtiöitä tai julkisoikeudellisia laitoksia. Niiden tulee rekisteröityä kantonien viranomaisten ylläpitämään pakollista lisäeläketurvaa hoitavien laitosten rekisteriin. Kantonien viranomaiset valvovat järjestelmien toimintaa. Työntekijöillä ja työnantajilla tulee olla laitosten hallinnossa yhtä suuri edustus.

Ammattijärjestöt ovat perustaneet yhteisen korvaavan laitoksen (Die Auf-fangeinrichtung), jossa voidaan vakuuttaa vapaaehtoisesti järjestelmään liittyvät sekä toisaalta järjestää pakkovakuutuksia sellaisille työntekijöille, joita ei ole vakuutettu muussa eläkelaitoksessa. Laitos tarjoaa myös vaihtoehdon paikallisille eläkelaitoksille.

Eläkelaitoksia on yli 6 000 ja niihin kuuluu yhteensä noin kolme miljoonaa vakuutettua.

Rahoitus

Lisäeläkejärjestelmät ovat rahastoivia. Eläkkeet kustannetaan rahastoiduilla työnantaja- ja työntekijämaksuilla ja rahastoille saadulla tuotolla. Eläkelaitos voi kantaa itse eläkevastuunsa, jos siihen kuuluu vähintään 100 työntekijää. Jos työntekijöitä on vähemmän, tulee eläkevastuu vakuuttaa vakuutusyhtiössä. Laitoksen tulee määräjain esittää liittovaltion hyväksymän asiantuntijan laatima selvitys laitoksen taloudellisesta tilasta ja maksujen ja etuuksien lainmukaisuudesta.

Järjestelmillä on yhteinen takuurahasto, jolla varmistetaan niiden maksukykyisyys. Takuurahastosta maksetaan hyvitystä sellaisille laitoksille, joissa vakuutettujen ikärakenne on epäedullinen. Takuurahastoa ylläpidetään eläkelaitosten maksuilla.

BVG-lain mukaan työnantajan eläkemaksuosuuden tulee olla vähintään yhtä suuri kuin työntekijän, mutta se voi olla myös suurempi. Tavallista on, että työnantajan maksuosuus on 60 % ja työntekijän 40 % koko maksusta. Työnantaja perii vakuutusmaksut palkanmaksun yhteydessä ns. yhteensovitusta palkasta, joka vuonna 2001 oli enintään 49 440 frangia vuodessa (n. 33 728 €) ja vähintään 3 090 frangia (n. 2 108 €). Vanhuuseläkettä kartuttava eläkemaksu on työnantajalta ja työntekijältä yhteensä 7, 10, 15 tai 18 % maksun perusteena olevasta palkasta työntekijän iästä ja sukupuolesta riippuen (ks. vanhuuseläke). Työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeiden rahoittamiseen peritään lisäksi vähintään 2,0 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta. Keskimääräinen maksu on 2,7 %. Takuurahaston ylläpitoon, järjestelmän voimaantulovaiheessa maksettaviin vähimmäiseläkkeisiin, etuuksien indeksi-tarkistusten rahoittamiseen ja järjestelmien hallinnollisiin kuluihin peritään lisäksi 1,1 %:n maksu eläkkeen perusteena olevasta palkasta.

Verotus

Työnantajan ja työntekijän eläkemaksut ovat kokonaan vähennyskelpoisia sekä liittovaltion että kantonien verotuksessa. Maksussa olevat eläkkeet ovat verotettavaa tuloa sekä liittovaltion että kantonien tuloverotuksessa. Verotusta koskevat määräykset vaihtelevat eri kantoneissa.

Vanhuuseläke

Vanhuuseläkeikä on miehillä 65 ja naisilla 62 vuotta. Eläkkeelle siirtymistä voi eläkelaitoksesta riippuen varhentaa enintään viidellä vuodella.

17 Sveitsi.....

Eläkkeet ovat maksuperusteisia. Vähimmäismaksujen taso on määritelty siten, että pakollisen lisäeläkkeen ja yleisen vanhuuseläkkeen tavoitetaso yhteensä on noin 60 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta. Eläkkeen suuruus riippuu maksettujen eläkemaksujen määrästä ja niille maksetusta korosta. Maksettavan koron tulee olla vähintään 4 %. Eläkemaksun suuruus riippuu vakuutetun iästä ja sukupuolesta seuraavasti (vuonna 2001):

Miehen ikä	Naisen ikä	Eläkemaksuprosentti
25–34	25–31	7
35–44	32–41	10
45–54	42–51	15
55–65	52–62	18

Eläkemaksut perittiin enintään 74 160 frangin suuruisista vuosituloista vuonna 2001. Vuosituloista vähennetään ns. yhteensovitusmäärä, joka on täyden AHV-vuosieläkkeen enimmäismäärän suuruinen (24 720 frangia vuonna 2001). Jos näin saatu yhteensovitettu palkka on pienempi kuin 1/8 yhteensovitusmäärästä, korotetaan sitä tähän määrään. Vuonna 2001 pienin yhteensovitettu palkka oli siten 3 090 frangia (n. 2 108 €) vuodessa ja suurin mahdollinen 49 440 frangia (n. 33 728 €).

Kunkin vuoden lopussa edellisen vuoden eläkesäästöihin lisätään niille maksettava vuotuinen korko (tällä hetkellä vähintään 4 %). Korko alenee 3,25 prosenttiin v. 2003 alussa) ja kuluneen vuoden eläkemaksut. Eläkkeelle siirryttäessä koko työhistorian aikaiset säästöt ja korot eli eläkepääoma muutetaan vanhuuseläkkeeksi, johon liittyy 60 %:n leskeneläke. Vuosieläke on 7,2 % karttuneesta eläkepääomasta. Huollettavista lapsista maksetaan lisää, joka on 20 % eläkkeestä lasta kohden. Jos työntekijä tulee työkyvyttömäksi ennen vanhuuseläkeikää, jatketaan eläkemaksujen maksamista viimeisten ansioiden perusteella yleiseen eläkeikään asti.

Vuoden 1995 alusta voimaan tulleen BVG-lain muutoksen jälkeen karttuneeseen vanhuuseläkkeeseen syntyy välittömästi täysi vapaakirjaoikeus. Kun työntekijän työsuhde yrityksessä ja eläkevakuutus eläkelaitoksessa päättyy, siirretään karttunut eläkeoikeus työntekijän uuden työnantajan eläkelaitokseen tai suljetulle pankkitilille tai sillä ostetaan erityinen vakuutus vakuutusyhtiöstä. Vapaakirja ei siten jää entisen työnantajan eläkelaitokseen. Karttuneet eläkesäästöt voidaan maksaa kertakorvauksena, mikäli vakuutettu tekee hakemuksen kertakorvauksesta kolme vuotta ennen eläkeikää. Karttunut eläkeoikeus maksetaan kertakorvauksena myös silloin, kun se on pienempi kuin tietty prosenttimäärä yleisen sosiaalivakuutuksen vähimmäiseläkkeen määrästä. Avioeron yhteydessä avioliiton aikana karttunut eläkeoikeus tulee jakaa tasan puolisoitten kesken .

Osaa karttuneesta eläkesäästöistä voidaan käyttää oman asunnon hankintaan otetun lainan takuuna. Osa eläkesäästöistä voidaan myös nostaa käteisenä asunnon hankkimista varten. Asunnon hankintaan käytettävä osa voi olla 50 vuoden ikään mennessä karttuneen eläkepääoman suuruisen tai 50 % koko karttuneesta eläkepääomasta, jos työntekijä on yli 50-vuotias ja tämä osuus on suurempi.

Työkyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläke myönnetään, jos työkyky on alentunut vähintään 50 %. Työkyvyn alentumista arvioidaan samoin kriteerein kuin yleisessä työkyvyttömyysvakuutuksessa (ks. 3.1.7). Jos työkyky on alentunut vähintään 2/3, maksetaan täysi eläke, muuten eläke on 50 % täydestä eläkkeestä.

Täysi työkyvyttömyyseläke on sen vanhuuseläkkeen suuruisen, joka työntekijälle olisi maksettu, jos hän olisi jatkanut työntekoa vanhuuseläkeikään asti. Tulevan ajan eläke määrätään niiden eläkemaksujen perusteella, jotka työntekijästä maksettiin hänen työkyvyttömäksi tullessaan. Tälle summalle ei lasketa oletettua korkoa. Eläkettä korotetaan 20 % jokaisesta huollettavasta lapsesta.

Perhe-eläke

Leskeneläkettä maksetaan naisleskelle, jolla on huollettavia lapsia tai joka on täyttänyt 45 vuotta ja ollut naimisissa edunjättäjän kanssa vähintään viisi vuotta. Lapseneläkettä maksetaan alle 18-vuotiaalle lapselle tai alle 25-vuotiaalle, jos lapsi opiskelee kokopäivätoimisesti. Edunjättäjän on täytynyt kuollessaan olla vakuutettu tai eläkkeellä.

Leskeneläke on 60 % edunjättäjän työkyvyttömyys- tai vanhuuseläkkeen määrästä. Jos oikeutta leskeneläkkeeseen ei ole, maksetaan leskelle eläkkeen sijasta kolmen vuoden leskeneläkettä vastaava kertakorvaus.

Lapseneläke on 20 % lasta kohden edunjättäjän työkyvyttömyyseläkkeen tai vanhuuseläkkeen määrästä.

Leskeneläke lakkaa, jos leski solmii uuden avioliiton.

17 Sveitsi.....

Eläkkeiden tarkistaminen

Eläkelaitoksen tulee tarkistaa maksussa olevia vanhuuseläkkeitä elinkustannusindeksin mukaan, jos laitoksen taloudellinen tilanne sen sallii. Työkyvyttömyyseläkkeitä ja perhe-eläkkeitä tulee tarkistaa kolmen vuoden kuluttua eläkkeen alkamisesta elinkustannusindeksin muutoksen mukaisesti. Sen jälkeen eläkkeitä tulee tarkistaa kahden vuoden välein vanhuuseläkeikään asti.

3.3 Yrittäjien eläketurva

Yrittäjät kuuluvat yleiseen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutukseen sekä yleiseen työkyvyttömyysvakuutukseen samoin kuin muut maassa asuvat. Sen sijaan pakollinen lisäeläketurva (BVG) koskee yrittäjiä vain, jos he kuuluvat ammattijärjestöön, jonka jäsenille lisäeläketurva on pakollinen. Yrittäjät voivat liittyä BVG-vakuutukseen myös vapaaehtoisesti.

3.4 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Eläkkeelle voi siirtyä 1–2 vuotta ennen varsinaista eläkeikää. Eläkkeeseen tehdään tällöin pysyvä varhennusvähennys. Miehet voivat siirtyä varhennetulle vanhuuseläkkeelle aikaisintaan 63-vuotiaina ja naiset tällä hetkellä 62-vuotiaina. Vuodesta 2004 lähtien myös naiset voivat varhentaa eläkettään kahdella vuodella, kun eläkeikää on nostettu. Varhennusvähennys on miehillä 6,8 % vuodessa ja naisilla eläkeiän asteittaisesta nostamisesta johtuen 3,4 % vuodessa ennen vuotta 1948 syntyneillä ja tämän jälkeen syntyneillä 6,8 % vuodessa (ks. tarkemmin 3.1.5.).

Pakolliseen lisäeläketurvaan voi eläkelaitoksesta riippuen liittyä myös mahdollisuus siirtyä varhennetulle, vähennetyille eläkkeelle aikaisintaan 5 vuotta ennen eläkeikää.

4 Lisäeläketurva

Työnantajien järjestämä vapaaehtoinen lisäeläketurva muodostaa yleensä yhtenäisen kokonaisuuden pakollisen lisäeläketurvan kanssa, koska useimmilla työnantajilla oli vapaaehtoinen lisäeläkejärjestelmä olemassa jo ennen kuin pakollista vähimmäistasoa koskeva BVG-laki tuli voimaan vuonna 1985. Lain tultua voimaan järjestelmiä uudistettiin tarvittaessa vastaamaan sen määräyksiä. Usein vapaaehtoisesti järjestetty turva antoi

kuitenkin vaadittua vähimmäistasoa paremmat etuudet. BVG-määräyksiä parempia etuuksia antoivat erityisesti etuusperusteiset järjestelmät, jotka sen vuoksi ovat voineet jatkaa toimintaansa vaikka BVG-lain vähimmäisetuudet on määriteltä maksuperusteiselle järjestelmälle.

Etuusperusteisissa järjestelmissä vanhuuseläke määräytyy yleensä eläkettä edeltävän vuoden tai viiden viimeisen vuoden keskipalkan mukaan. Eläkettä karttuu 1,5–2 % palvelusvuotta kohden ja se yhteensovitetään yleisen vanhuuseläkkeen kanssa. Työntekijät osallistuvat yleensä lisäeläketurvan rahoitukseen myös etuusperusteisissa järjestelmissä. Maksut ovat 4–7 % eläkkeeseen oikeuttavasta palkasta.

Maksuperusteisten järjestelmien eläkkeet vastaavat useammin vain BVG-lain mukaisia vähimmäisetuuksia.

Koska vapaaehtoinen lisäeläketurva on yleensä osa pakollista lisäeläketurvajärjestelmää sitä koskevat samat määräykset, joista on kerrottu edellä luvussa 3.2. Vapaakirjaoikeuden syntymistä koskevat määräykset koskevat vuoden 1995 alusta lukien myös vapaaehtoisia lisäeläkkeitä.

Eläkkeiden tarkistusmenettelystä ei ole olemassa yhtenäisiä säännöksiä.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

EU -maiden ja Sveitsin välinen sosiaaliturvaa koskeva sopimus tuli voimaan 1.6.2002. Tällöin kahdenvälisen, vuonna 1986 voimaan tulleen sosiaaliturvasopimuksen soveltaminen lakkautettiin siltä osin, kun EU-sopimuksella säännellään samaa asiaa. EU -sopimuksen lähtökohtana on, että EU:n ja Sveitsin välillä liikkuviin EU:n ja Sveitsin kansalaisiin sovelletaan asetuksen 1408/71 säännöksiä. EU-sopimukseen sisältyy myös pakollinen BVG-lisäeläkejärjestelmä. Työnantajan järjestämää vapaaehtoista lisäeläketurvaa säätelee EU:n lisäeläkedirektiivi.

Kansallisen lainsäädännön mukaan Sveitsin kansalainen voi kuulua yleiseen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutukseen sekä työkyvyttömyysvakuutukseen työnantajan suostumuksella, jos hän työskentelee ulkomailla sveitsiläisen yrityksen lähettämänä. Myös muiden maiden kansalaiset voivat vapaaehtoisesti kuulua vakuutukseen, jos he työskentelevät ulkomailla sveitsiläisen yrityksen palveluksessa edellyttäen, että he ovat kuuluneet vakuutukseen Sveitsissä vähintään viisi vuotta. EU-maissa asuva Sveitsin kansalainen ei ole enää 1.4.2001 jälkeen voinut liittyä vapaaehtoisesti Sveitsin yleiseen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutukseen tai työkyvyttömyysvakuutukseen. Kuitenkin henkilöt, jotka asuivat jossakin EU-maassa

17 Sveitsi.....

ennen 1.4.2001 ja olivat tällöin jo liittyneet vakuutukseen, voivat jatkaa vapaaehtoista vakuutustaan kuuden vuoden ajan em. päivämäärästä lähtien. Yli 50-vuotiailla, jotka kuuluivat vakuutukseen ennen 1.4.2001, on oikeus kuulua vakuutukseen eläkeikään asti. EU:n ulkopuolella asuva Sveitsin tai EU:n kansalainen voi liittyä vakuutukseen vapaaehtoisesti vain, jos vakuutusajaa on jo kertynyt vähintään viisi vuotta.

Sveitsissä asuva ulkomaalaiselle syntyy oikeus yleiseen vanhuus- ja perhe-eläkkeeseen sekä työkyvyttömyyseläkkeeseen 10 vuoden odotusajan jälkeen, jos maiden välillä ei ole sosiaaliturvasopimusta. Sosiaaliturvasopimuksen perusteella ulkomaalainen yleensä rinnastetaan Sveitsin kansalaiseen. Näin oikeus eläkkeeseen voi syntyä jo yhden vuoden vakuutusmaksukauden perusteella.

Sveitsin kansallisen lainsäädännön mukaan yleisen vanhuus- ja perhe-eläke- sekä työkyvyttömyysvakuutuksen etuudet myönnetään ja maksetaan Sveitsin kansalaiselle myös ulkomaille. Sen sijaan ulkomaan kansalaiselle etuudet voidaan myöntää ja maksaa vain sosiaaliturvasopimuksen perusteella. Muiden kuin sopimusmaiden kansalaisille voidaan maksetut vakuutusmaksut maksaa hakemuksesta takaisin, jos maksuja on maksettu vähintään vuoden ajan eikä oikeutta etuuteen synny.

Pakollinen lisäeläkevakuutus koskee myös Sveitsissä työskenteleviä ulkomaalaisia. Jos pakolliseen lisäeläkevakuutukseen kuulunut ulkomaalainen muuttaa pois maasta, maksetaan hänelle karttunutta eläkeoikeutta vastaava käteiskorvaus. EU:ssa asetuksen 1408/71 mukaan maksujen palauttaminen ei ole mahdollista, jos vakuutetulla on pakollinen vakuutus toisessa jäsenvaltiossa. EU–Sveitsi-sopimuksen piirin kuuluvat voivat kuitenkin siirtymäsäännöksen mukaan saada tämän korvauksen, jos he lähtevät Sveitsistä viiden vuoden sisällä sopimuksen voimaantulosta eli 1.6.2007 mennessä.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Naisten eläkeikä sekä eläkkeen varhennus ja lykkäys

Yleisen vanhuus- ja perhe-eläkevakuutuksen sekä yleisen työkyvyttömyysvakuutuksen kymmenes laaja uudistus toteutettiin kahdessa vaiheessa vuosina 1993 ja 1997. Uudistuksen myötä naisten eläkeikää korotettiin vuoden 2001 alussa 62 vuodesta nykyiseen 63 vuoteen. Samassa yhteydessä päätettiin naisten eläkeiän edelleen korottamisesta siten, että se nousee 64 vuoteen vuonna 2005. Ajatuksena on myös ollut tehdä elä-

keikä ”joustavaksi” niin, että sekä naiset että miehet voivat siirtyä eläkkeelle 1–2 vuotta ennen varsinaista eläkeikää. Eläkkeeseen tehdään tällöin kuitenkin pysyvä varhennusvähennys. Eläkkeen ottamista voidaan myös lykätä varsinaisesta eläkeiästä (ks. 3.1.5.).

Leskeneläke ja avioparieläkkeet

Vuonna 1997 myönnettiin myös miehille oikeus leskeneläkkeeseen. Miehillä on tosin oikeus leskeneläkkeeseen ainoastaan silloin kun heillä on huollettavia lapsia. Yleisen eläkejärjestelmän 10. uudistuksessa lakkautettiin ns. avioparieläkkeet (ks. 3.1.5), ja nykyisin eläke myönnetään ja maksetaan kummallekin aviopuolisolle erikseen.

Yleisen sosiaalivakuutuksen 11. uudistus

Eläkkeitä koskeva seuraava tarkistus on käynnissä. Hallituksen esitys, joka julkaistiin keväällä 2000, on ollut parlamentin eri työryhmien käsiteltävänä. Tarkoituksena oli saada lakiesitys käsiteltäväksi jo kesällä 2001, mutta hanke on viivästynyt, eikä sen uskota tulevan voimaan ennen vuotta 2004. Uudistuksessa keskustellaan mm. naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta – mm. naisten eläkeiän nostamisesta 65 vuoteen ja leskeneläkkeen erilaisista myöntämisehdoista naisten ja miesten välillä. Eläkkeiden rahoitukseen liittyen pohditaan arvonlisäveron osuuden nostamista eläkkeiden rahoituksessa ja mahdollisesti myös vakuutusmaksujen nostoa.

BVG-lisäeläkejärjestelmä

Pakollisen lisäeläkejärjestelmän ensimmäinen tarkistus on vireillä. Uudistuksen on arvioitu tulevan voimaan vuoden 2004 alussa. Uudistuksessa käsitellään mm. ensimmäisen ja toisen pilarin eläkkeiden eläkeikien yhtenäistämistä (eläkeiän nostamista BVG-järjestelmässä) naisten kohdalla, osa-aikatyöntekijöiden puutteellista eläketurvaa, miesten puuttuvaa oikeutta leskeneläkkeeseen sekä eläkekertoimen asteittaista alentamista 7,2 prosentista 6,65 prosenttiin 15 vuoden aikana. Lisäksi on tehty päätös BVG-järjestelmässä eläkepääomalle maksettavan vuotuisen koron alentamisesta 4 prosentista 3,25 prosenttiin vuoden 2003 alusta lähtien.

17 Sveitsi.....

Osoitteita

Liittovaltion sosiaalivakuutusvirasto:

Bundesamt für Sozialversicherung, Effingerstrasse 33, CH-3003 Bern.

Puhelin: + 41 31 322 90 11, Faksi: + 41 31 322 78 80. www.bsv.admin.ch.

Sicherheitsfonds BVG, Postfach 5032, CH-3001 Bern.

Puhelin: + 41 31 320 6171, Faksi: + 41 31 320 6840.

Lähteet

Altersrenten und Hilflosenentschädigungen der AHV. Stand am 1. Januar 2002. Schweizerische Sozialversicherung, AHV.

Anthony, J. & Ort, E. (1998): Trends in Swiss Pensions. Benefits & Compensation International, September 1998. S.18-25.

Benefits Report Western Europe, USA & Canada 2001 (2001): Watson Wyatt Data Services, Brussels.

Bollier G. E. (1992): Leitfaden Schweizerische Sozialversicherung. Verlag Stutz & Co., Wädenswil.

Bundesamt für Sozialversicherung (1996): 10. AHV-Revision kurz erklärt.

Bundesamt für Sozialversicherung. Schweizerisch-finnisches Abkommen über Soziale Sicherheit - Informationen zur 10. AHV-Revision in der Schweiz. Kirje sosiaali- ja terveystieteillö 15.10.1996.

Bundesamt für Sozialversicherung, BSV. www.bsv.admin.ch.

Flexibles Rentenalter. Stand am 1. Januar 2002. Schweizerische Sozialversicherung, AHV.

Freiwillige Alters- Hinterlassenen- und Invalidenversicherung. Stand am 1. Januar 2002. Schweizerische Sozialversicherung, AHV.

Hinterlassenenrenten der AHV. Stand am 1. Januar 2002. Schweizerische Sozialversicherung, AHV.

IBIS news. International Benefits Information Service. www.ibisnews.org.

IBIS Profile - Switzerland. (2000): International Benefits Information Service. Profiles. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

IBIS Report, Switzerland. May 2002. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

Overview of Swiss Social Security. Bundesamt für Sozialversicherung, 2002.

Roduit G. (1994): Compulsory and Voluntary Complementary Pension Schemes. Switzerland. Teoksessa Complementary Pensions: European Perspectives. European Series. No. 21 Social Security Documentation. International Social Security Association, Geneva.

Schweizerische Sozialversicherung, www.ahv-info.org.

Social Security Programs Throughout the World – 1999 (1999): Social Security Administration. Office of Research and Statistics. SSA Publication No. 13-11805. U.S. Government Printing Office, Washington D.C.

Swiss Nationals in the EU (2002): Integration Office FDFA/FDEA, Berne.

The Employee Benefit Reference Manual 2000 (2000): Swiss Life, Zurich.

Lyhyesti

Eläkejärjestelmät

- Kansaneläkejärjestelmä kattaa kaikki maassa asuvat. ATP-lisäeläkejärjestelmä kattaa kaikki palkansaajat, mutta ei yksinomaan yrittäjinä toimineita.
- Lisäksi sekä toimiala- että työnantajakohtaisia lisäeläkejärjestelmiä.

Etuudet

- Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkkeitä ja ennenaikaiseläkkeitä. ATP-lisäeläkejärjestelmästä maksetaan vanhuus- ja perhe-eläkkeitä sekä DMP- ja SP-säästöeläkkeitä.
- Täysi kansaneläke karttuu 40 vuodessa. Oikeus vanhuuseläkkeeseen edellyttää 3 vuoden asumisaikaa. Kansaneläkkeen yleinen eläkeikä on 67 vuotta niillä, jotka ovat syntyneet ennen 1.7.1939. Tätä nuoremmilla eläkeikä on 65 vuotta. Kansaneläkkeen perusmäärä on 589 €, johon voi saada tuloharkintaista eläkelisää.
- Ennenaikaiseläkettä maksetaan neljänä erisuuruisena ja eri perustein myönnettävänä eläkkeenä. Vuodesta 2003 alkaen ennenaikaiseläke myönnetään vain, mikäli vakuutettu on pysyvästi lähes täysin työkyvytön.
- ATP-eläke ei ole ansiosidonnainen, vaan eläkettä karttuu tasasuuruinen kruunumäärä kultakin vakuutusvuodelta 16–67 ikävuoden välillä. Eläke määräytyy maksettujen vakuutusmaksujen ja niille saadun tuoton perusteella. Lesken- ja lapseneläke myönnetään kertakorvauksena suhteessa edunjättäjän eläkkeeseen.

Rahoitus

- Kansaneläkkeet rahoitetaan yleisin verovaroin.
- ATP-eläkkeet ovat maksuperusteisia ja täysin rahastoituja. Maksut on jaettu neljään luokkaan työajasta riippuen. Täysi vakuutusmaksu on noin 30 € (223,65 DKK) kuukaudessa. Työnantaja maksaa vakuutusmaksusta 2/3 ja työntekijä 1/3.
- Säästöeläke on täysin rahastoitu. Palkansaajilta, yrittäjiltä ja muilta vakuutetuilta peritään 1 prosentin maksu bruttotuloista.

Hallinto

- Kansaneläkejärjestelmän hallinto on pitkälti hajautettu kunnille. Ne hoitavat eläkkeiden myöntämisen ja maksamisen. ATP-järjestelmän hallinnosta vastaa keskitetysti Työmarkkinoiden lisäeläkelaitos, ATP Arbejdsmarkedets Tillægspension. Se hallinnoi myös DMP- ja SP-säästöeläkkeitä.

18 Tanska.....

Sisällys

1 Yleistä

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Kansaneläkejärjestelmä

2.1.1 Hallinto

2.1.2 Rahoitus

2.1.3 Verotus

2.1.4 Vakuutusaika

2.1.5 Vanhuuseläke

2.1.6 Ennenaikaiseläke

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien yleinen lisäeläkejärjestelmä

3.1.1 Hallinto

3.1.2 Rahoitus

3.1.3 Verotus

3.1.4 Vakuutusaika

3.1.5 Vanhuuseläke

3.1.6 Perhe-eläke

3.2 Säästöeläkkeet

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

3.3.1 Osa-aikaeläke

3.3.2 Työttömyysvakuutuksen varhaiseläke

4 Lisäeläketurva

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Osoitteita

Lähteet

1 Yleistä

Valuuttakurssi: 1 kruunu (DKK) = 0,1346 € (keskikurssi helmikuu 2002)

Tanskassa on kansaneläkejärjestelmä, joka kattaa kaikki maassa asuvat. Järjestelmästä maksetaan vanhuuseläkkeitä ja ennenaikaiseläkkeitä. Ennenaikaiseläkettä maksetaan eri muodoissa työkyvyttömyyden ja sosiaalisten syiden kuten leskeksi jäämisen perusteella.

Palkansaaajat kuuluvat lisäksi työmarkkinajärjestöjen perustamaan maksuperusteiseen lisäeläkejärjestelmään (ATP), jota koskeva laki annettiin vuonna 1964. Järjestelmä on pakollinen kaikille palkansaajille, mutta yksinomaan yrittäjinä toimineita se ei kata. Vakuutusmaksut ja eläkkeet eivät ole ansiosidonnaisia, vaan eläkettä karttuu tasasuuruinen kruunumäärä kultakin vakuutusvuodelta. ATP-eläkkeinä myönnetään vanhuus- ja perhe-eläkkeitä, mutta ei työkyvyttömyyseläkkeitä. ATP-järjestelmään kuuluu noin neljä miljoonaa vakuutettua.

ATP-järjestelmä hallinnoi ATP-eläkkeen lisäksi kahta lakisääteistä säästöeläkettä. Vuonna 1998 palkansaaajat ja yrittäjät maksoivat ATP-maksun lisäksi yhden prosentin ylimääräistä maksua vuoden 2003 alusta lakautettavaan DMP-säästöeläkkeeseen. Maksu talletettiin henkilökohtaisille eläketileille. Väliaikaiseksi tarkoitettu säästöeläkemaksu muutettiin pysyväksi vuoden 1999 alusta. Tällöin voimaan tuli SP-säästöeläke. Molemissa säästöeläkkeissä eläke määräytyy vakuutusmaksujen ja niille saadun tuoton mukaan. DMP-eläkkeen perusteena on kuitenkin vain vuoden 1998 säästöeläkemaksut. Sijoituksista päättää ATP-eläkelaitos. Säästöeläkejärjestelyyn kuuluu noin kolme miljoonaa vakuutettua.

Yllä mainitun lakisääteisen eläketurvan lisäksi työmarkkinasopimuksiin perustuvat lisäeläkejärjestelmät ovat laajentuneet erityisesti viime vuosina niin, että ne kattavat nykyisin n. 80 % kaikista palkansaajista. Jo eläkkeellä olevista kuitenkin vasta n. 20 % saa eläkettä näistä järjestelmistä. Järjestelmistä maksettavat etuudet ja eläkeiät vaihtelevat. Suurin osa järjestelmistä on maksuperusteisia. Joillakin yrityksillä on työntekijöilleen myös omia lisäeläkejärjestelyjä, jotka korvaavat työmarkkinasopimuksiin perustuvan lisäeläkejärjestelmän tai täydentävät sitä.

18 Tanska.....

2 Vähimmäiseläketurva

2.1 Kansaneläkejärjestelmä

Ensimmäinen vanhuuseläkkeitä koskeva laki annettiin Tanskassa jo vuonna 1891 ja työkyvyttömyyseläkkeitä koskeva laki vuonna 1921. Lakin perusteella myönnettiin lähinnä avustusluonteisia tuloharkintaisia eläkkeitä. Ensimmäinen kansanvakuutusta koskeva laki annettiin vuonna 1956. Nykyinen laki on vuodelta 1984, jolloin erillinen työkyvyttömyyseläke ja leskeneläke lakkautettiin ja tilalle tuli yhtenäinen ennaikaiseläke. Kansaneläkejärjestelmässä kaikki rekisteröidyt parisuhteet rinnastetaan avioliittoon.

2.1.1 Hallinto

Tanskassa lakisääteisen sosiaaliturvan ja siten myös kansaneläkejärjestelmän hallinto on pitkälti hajautettu kunnille. Ne hoitavat eläkkeiden myöntämisen ja maksamisen. Kansaneläkejärjestelmän ylimmästä valvonnasta, koordinoinnista ja suunnittelusta vastaa sosiaaliministeriö. Sen alaisuudessa toimii erillinen Sosiaaliturvatoimisto (Den Sociale Sikringss-tyrelse), joka vastaa ulkomaanyhteyksistä, ulkomaille maksettavista eläkkeistä ja sosiaaliturvasopimusasioista.

2.1.2 Rahoitus

Kansaneläkkeiden rahoitus perustuu jakojärjestelmään. Eläkkeet rahoitetaan valtion ja kuntien verovaroin. Vuodesta 1994 lähtien on työttömyysvakuutukseen liittyvän varhaiseläkkeen (ks. 3.3.2), muiden työttömyysetuuksien ja sairausvakuutusetuuksien rahoittamiseksi peritty työntekijämaksua, mutta kansaneläkkeitä ei rahoiteta näillä maksutuloilla. Työntekijän maksu on 8 % bruttopalkasta.

2.1.3 Verotus

Kansaneläkkeiden verotusta muutettiin vuonna 1994. Eläkkeet tulivat veronalaisiksi samalla, kun niiden tasoa korotettiin. Erityiset eläkevähennykset poistettiin, joten eläkeläisiä verotetaan nykyisin samoin kuin muita tuloonsaajia. Vanhuus- ja ennaikaiseläkkeisiin tuloharkinnan perusteella maksettavat henkilökohtaiset lisät ovat kuitenkin edelleen verotonta tuloa

samoin kuin ennenaikaiseläkkeen osista työkyvyttömyysosa ja varhaiseläkeosa sekä avustussisä ja hoitoisä (ks. 2.1.5 ja 2.1.6).

2.1.4 Vakuutusaika

Vakuutusaikaa on asumisaika Tanskassa. Vähimmäisvakuutusaikoja laskehtaessa otetaan huomioon 15:n ja 67 ikävuoden välinen asumisaika.

2.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Kansaneläkkeen saamiseksi Tanskan kansalaisen ja kansalaiseen rinnasetettavan on täytynyt asua maassa vähintään kolme vuotta 15:n ja 67 ikävuoden välillä. Ulkomaan kansalaiselta edellytetään vähintään 10 vuoden asumisaikaa, joista viisi vuotta välittömästi ennen eläkkeen alkamista. Täyden eläkkeen saamiseksi asumisaikaa tulee olla 40 vuotta 15:n ja 67 ikävuoden välillä.

Vanhuuseläke myönnetään 67 vuotta täyttäneelle. Eläkettä ei myönnetä varhennettuna, mutta muita mahdollisuuksia siirtyä varhennetulle eläkkeelle on selvitetty luvussa 3.3.

Kansaneläkejärjestelmästä maksettavan vanhuuseläkkeen ikäraja on 65 vuotta niillä henkilöillä, jotka ovat syntyneet 1.7.1939 tai myöhemmin. Niillä henkilöillä, jotka ovat täyttäneet 60 vuotta ennen 1.7.1939, säilyy eläkeikä 67 vuotena. Kansaneläkkeen yleinen eläkeikä on 65 vuotta 1.7.2004 alkaen.

Eläkkeen myöntäminen on riippuvainen hakijan muista tuloista (ks. eläkkeen määräytyminen).

Eläkkeen määräytyminen

Vanhuuseläke muodostuu perusosasta (grundbeløb) ja eläkelisästä (pensionstillæg). Molemmat ovat tuloharkintaisia. Eläkkeeseen voidaan lisäksi maksaa tarveharkintaisia lisiä.

Eläkkeen osien täydet määrät vuonna 2002 on koottu taulukkoon 1.

18 Tanska.....

TAULUKKO 1. Vanhuuseläkkeen enimmäismäärät 1.1.2002.

Eläkkeen osat	DKK/ vuosi	DKK/ kuukausi	€/ vuosi	€/ kuukausi
Perusosa (tuloharkinta)	52 524	4 377	7 070	589
Eläkelisä (tuloharkinta)				
-yksinäinen	52 872	4 406	7 117	593
-naimisissa / avoliitossa	24 672	2 056	3 321	277
Yhteensä				
-yksinäinen	105 396	8 783	14 186	1 182
-naimisissa / avoliitossa	77 196	6 433	10 391	866

Kansaneläkkeen perusosaa vähentävinä otetaan huomioon ainoastaan työtulot. Eläketulot, korkotulot tai puolison tulot eivät vaikuta perusosan määrään. Kun työtulot vuonna 2002 ovat 223 200–398 200 kruunua vuodessa, pienenee eläkkeen perusosa 30 kruunua jokaista 100 kruunua kohti, jolla tulot ylittävät 223 200 kruunua. Kun tulot ylittävät 398 200 kruunua, ei perusosaa makseta lainkaan. Tulorajat ovat samat yksinäisellä ja naimisissa olevalla.

Eläkelisää vähentävinä otetaan huomioon eläkkeensaajan ja hänen avio- tai avopuolisonsa yhteenlasketut tulot. Kansaneläkettä lukuun ottamatta otetaan huomioon kaikki työ-, eläke- ja omaisuustulot. Määrätyn alarajan, vuonna 2002 yksinäiselle 49 200 kruunua ja naimisissa/avoliitossa olevalle 98 800 kruunua, ylittävät tulot vähentävät eläkelisän määrää 30 kruunua ylittävää 100 kruunua kohden. Jos molemmat puoliset ovat eläkkeensaajia, on vähennys 15 kruunua ylittävää 100 kruunua kohden. Eläkelisää ei makseta, kun yksinäisen eläkeläisen muut tulot ylittävät 225 400 kruunua vuodessa, avo- tai avoliitossa elävän 131 400 kruunua vuodessa, naimisissa tai avoliitossa olevan, kun puolisoista vain toinen on eläkkeensaaja, 181 000 kruunua vuodessa ja eläkeläisparin 263 200 kruunua vuodessa.

Jos asumisaikaa on vähemmän kuin 40 vuotta, pienennetään eläkettä 1/40 jokaista puuttuvaa vuotta kohti.

Eläkkeeseen voidaan maksaa tarveharkinnan perusteella henkilökohtaista lisää tai poikkeustapauksissa erityistä henkilökohtaista lisää, jos eläkkeensaajan taloudellinen tilanne on erityisen vaikea. Henkilökohtainen lisä tai erityinen henkilökohtainen lisä voidaan maksaa kertsuorituksena tai jatkuvana etuutena. Tulo- ja omaisuusrajat vaihtelevat kunnittain. Näitä henkilökohtaisia lisiä ei vähennetä asumisaikojen perusteella. Ne ovat verotonta tuloa.

Eläkkeen tarkistaminen

Yleiset eläkkeiden määrien tarkistukset tehdään vuosittain vuoden alusta lukien. Tarkistukset määräytyvät työntekijöiden ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden edellisen vuoden palkkakehityksen mukaan.

Yleisten eläketarkistusten yhteydessä myös kunkin eläkkeensaajan henkilökohtaisen eläkkeen määrä tarkistetaan tuloissa ja olosuhteissa tapahtuneiden muutosten mukaisesti. Lähtökohtana arvioinnissa on se, minkälaiset tulot ja olosuhteet tulevat vastaisuudessa olemaan. Eläkettä voidaan tarkistaa myös kesken vuoden, jos eläkkeensaajan taloudellinen tilanne tai muut eläkkeen määrään vaikuttavat olosuhteet muuttuvat. Eläkkeensaaja on velvollinen ilmoittamaan tällaisista muutoksista kunnan eläkeoimistolle.

Eläkkeen maksaminen

Eläkkeen ottamista voidaan vapaasti myöhentää 67 vuoden iästä, mutta lykkäyskorotusta ei myöhennysajalta makseta. Jos eläkkeensaaja muuttaa toiseen kuntaan, tulee eläkkeen maksamisen jatkamista hakea uuden asuinkunnan eläkeoimistosta. Eläke maksetaan 12 kertaa vuodessa. Jos molemmat aviopuolisot ovat eläkkeensaajia, maksetaan vanhuuseläke kolmen kuukauden ajan puolison kuolemasta leskeneläkkeenä (afterlevel-suspension).

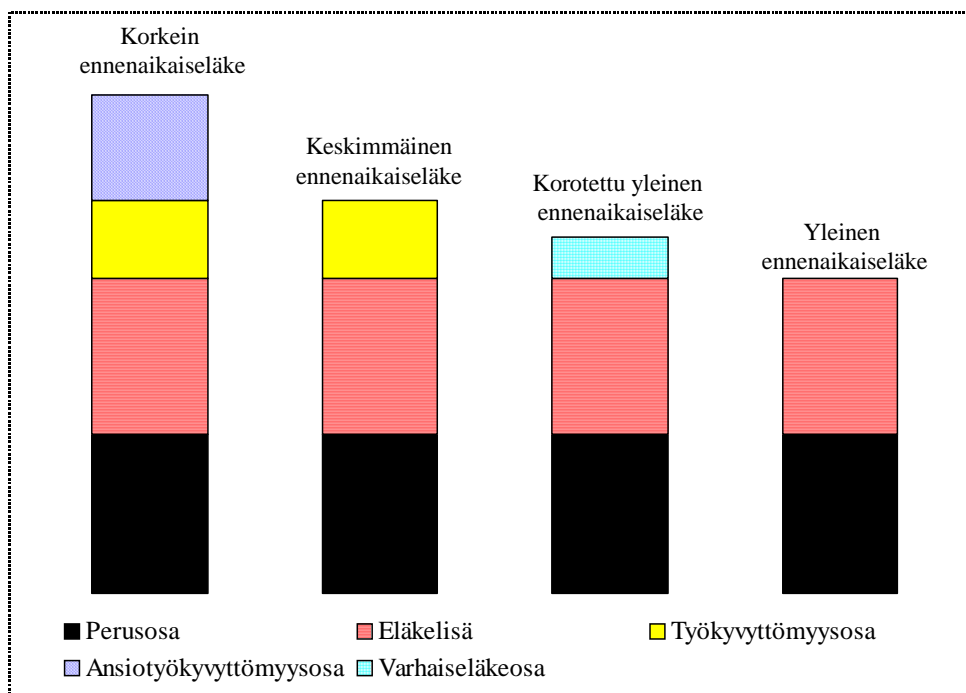
2.1.6 Ennenaikaiseläke

Ennenaikaiseläkkeitä koskeva lakiuudistus tulee voimaan vuoden 2003 alusta. Uudistus koskee vuoden 2003 alusta myönnettäviä ennenaikaiseläkkeitä.

Uusi ennenaikaiseläke muodostuu yhdestä etuudesta, kun vanhan lainsäädännön mukaan ennenaikaiseläkettä maksetaan neljänä erisuuruisena ja eri perustein myönnettävänä eläkkeenä. Nämä eri eläke muodot ovat korkein ennenaikaiseläke (højeste førtidspension), keskimäinen ennenaikaiseläke (mellemste førtidspension), korotettu yleinen ennenaikaiseläke (forhøjet almindelig førtidspension) ja yleinen ennenaikaiseläke (almindelig førtidspension). Korkein ja keskimäinen ennenaikaiseläke voidaan myöntää ainoastaan terveydentilasta johtuvan työkyvyttömyyden perusteella, kun taas korotettu yleinen ja yleinen ennenaikaiseläke voidaan myöntää myös sosiaalisten syiden perusteella tarveharkinnan mukaan.

18 Tanska.....

Kaikkiin vanhan lainsäädännön mukaisiin ennaikaiseläkkeisiin kuuluu muista tuloista riippuen perusosa ja eläkelisä, joiden enimmäismäärät ovat samat kuin vanhuuseläkkeessä. Korkeimpaan ja keskimmaiseen työkyvyttömyyseläkkeeseen kuuluu lisäksi työkyvyttömyysosa (invaliditetsbeløb), joka on samansuuruinen molemmissa eläkemuodoissa. Korkeimpaan työkyvyttömyyseläkkeeseen maksetaan näiden lisäksi ansiotyökyvyttömyysosa (erhvervsudygtighedsbeløb). Korotettu yleinen ennaikaiseläke muodostuu mahdollisesta perusosasta ja eläkelisästä sekä varhaiseläkeosasta (førtidsbeløb), kun taas yleinen ennaikaiseläke muodostuu pelkästä perusosasta ja mahdollisesta eläkelisästä. Eri eläke-
muotojen rakenne ilmenee kuvasta 1.

KUVA 1. Ennaikaiseläkkeen osat vuonna 2002

Oikeus eläkkeeseen

Yleinen asumisaikaedellytys ennaikaiseläkkeen saamiseksi on sama kuin vanhuuseläkkeessä. Tanskan kansalaiselle ja kansalaiseen rinnastettavalle kolme vuotta 15:n ja 67 ikävuoden välillä ja ulkomaalaiselle 10 vuotta, joista 5 viimeistä vuotta välittömästi ennen eläkkeen hakemista. Täyden ennaikaiseläkkeen saamiseksi asumisaikaa tulee olla vähintään

neljäviidesosaa 15 vuoden täyttämisen ja eläkkeen alkamisen välisestä ajasta.

Uusi ennenaikaiseläke myönnetään 18–65 vakuutetulle (ikäraja on 67 vuotta niille, jotka täyttivät 60 vuotta ennen 1.7.1999). Ennenaikaiseläke myönnetään, mikäli vakuutettu on pysyvästi lähes täysin työkyvytön, eikä pysty hankkimaan riittävää toimeentuloa ansiotyötä tekemällä. Työkyvyttömyyttä arvioidaan suhteessa jäljellä olevaan työkykyyn ja kaikkeen työhön. Ennenaikaiseläke myönnetään, kun kaikki kuntoutus- ja työllistämistoimenpiteet hakijan saattamiseksi takaisin työmarkkinoille on käyty läpi.

Vanhan lainsäädännön mukaan korkein ennenaikaiseläke myönnetään 18–59-vuotiaalle vakuutetulle, joka on pysyvästi lähes täysin työkyvytön fyysisen tai psyykkisen sairauden tai vamman vuoksi. Työkyvyttömyyttä arvioidaan suhteessa jäljellä olevaan työkykyyn ja kaikkeen työhön, ei ainoastaan suhteessa aikaisempaan työhön.

Keskimmäinen ennenaikaiseläke myönnetään 18–59-vuotiaalle vakuutetulle, jonka työkyky on pysyvästi alentunut vähintään 2/3 tai 60–66-vuotiaalle pysyvästi lähes täysin työkyvyttömälle vakuutetulle. 60–66-vuotiaan työkyvyttömyyttä arvioidaan suhteessa jäljellä olevaan työkykyyn ja kaikkeen työhön.

Korotettu yleinen ennenaikaiseläke myönnetään 18–59-vuotiaalle vakuutetulle, jonka työkyky on terveydellisistä syistä pysyvästi alentunut vähintään 50 %. Eläke voidaan myöntää myös silloin, kun työkyky sekä terveydelliset että sosiaaliset tekijät huomioonottaen on alentunut pysyvästi vähintään 50 %. Tällöin eläke on tuloharkintainen. Yksinäisen eläkkeensaajan tulot eivät vuonna 2002 saa ylittää 104 555 kruunua vuodessa. Naimisissa olevan eläkkeensaajan ja hänen puolisonsa yhteenlasketut tulot eivät saa ylittää 156 832 kruunua vuodessa. Jos eläke on myönnetty alle 50-vuotiaalle, harkitaan eläkkeen tarve uudelleen viiden vuoden välein, kunnes eläkkeensaaja on täyttänyt 50 vuotta. Sen jälkeen eläke voidaan myöntää pysyvästi. Eläke voidaan myöntää myös yksinomaan sosiaalisten syiden perusteella 50–59-vuotiaalle vakuutetulle. Tällöin sovelletaan samaa tuloharkintaa kuin edellä.

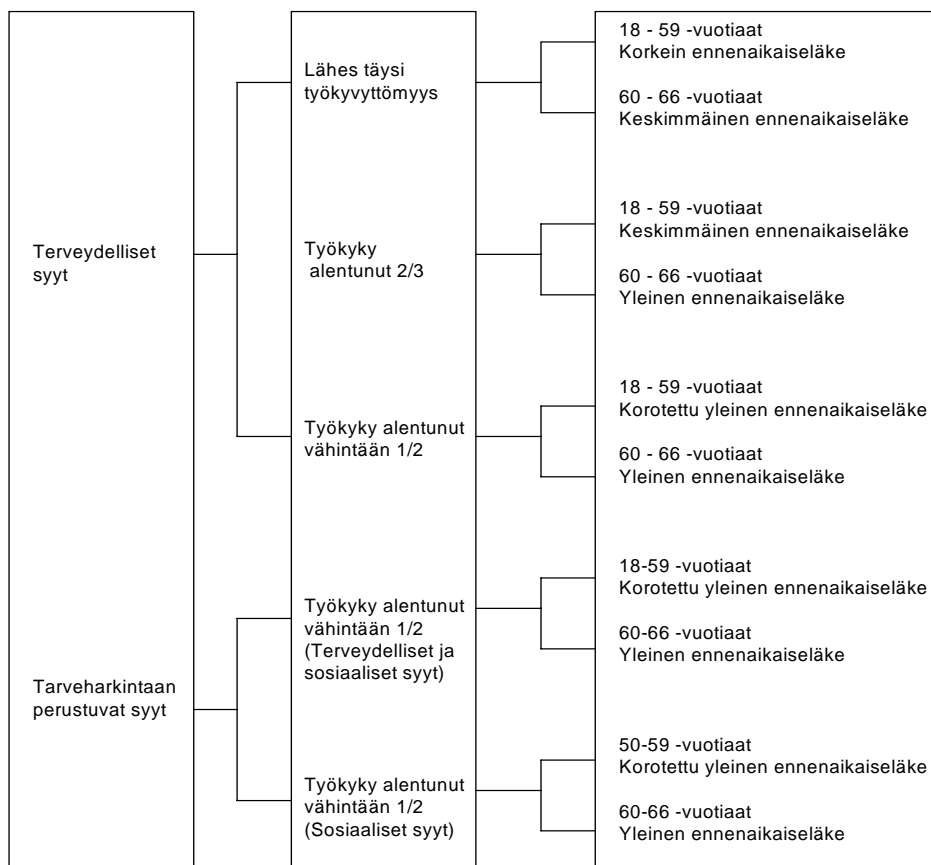
Yleinen ennenaikaiseläke myönnetään 60–66-vuotiaalle vakuutetulle, jonka työkyky on terveydellisistä syistä alentunut pysyvästi vähintään 50 %. Tarveharkinnan perusteella eläke voidaan myöntää myös silloin, kun työkyky on sekä terveydellisten että sosiaalisten syiden vuoksi alentunut vähintään 50 %. Eläke voidaan lisäksi myöntää pelkästään sosiaalisten syiden perusteella 50–59-vuotiaalle, jonka tulot ovat pysyvästi alentuneet. Tulorajat ovat samat kuin korotetussa yleisessä ennenaikaiseläkkeessä.

18 Tanska.....

Vanhojen sääntöjen mukaiset ennenaikaiseläkkeiden määräytymisperusteet on esitetty kuvassa 2.

Ennenaikaiseläkkeen lisäksi voidaan maksaa avustussisää (bistands-tillæg). Avustussisää maksetaan vaikeasti näkövammaiselle sekä eläkkeensaajalle, joka on toisen henkilön jatkuvan avun tarpeessa. Avustussisään sijasta maksetaan hoitolisää (plejetillæg), jos eläkkeensaaja ei tule lainkaan toimeen ilman toisen henkilön jatkuvaa läsnäoloa. Henkilökohtaista ja erityistä henkilökohtaista lisää voidaan maksaa ennenaikaiseläkkeeseen samoin perustein kuin vanhuuseläkkeeseen (ks. 2.1.5). Lisiä ei makseta vuoden 2003 alusta myönnettäviin uusiin ennenaikaiseläkkeisiin.

Ennenaikaiseläke voidaan heinäkuussa 1998 voimaantulleiden säännösten mukaan myöntää vasta sen jälkeen, kun kaikki kuntoutus- ja aktivointitoimenpiteet hakijan saattamiseksi takaisin työmarkkinoille on kokeiltu.

KUVA 2. Ennenaikaiseläkkeen määräytymisperusteet

Eläkkeen määräytyminen

Uuden lainsäädännön mukaan myönnettävä ennenaikaiseläke on enintään työttömyyspäivärahan enimmäismäärän suuruinen (157 040 DKK vuodessa vuonna 2002). Avio- tai avoliitossa olevan eläke on 85 % enimmäismäärästä. Sekä hakijan että puolison tulot vähentävät ennenaikaiseläkettä 30 prosenttia tulojen ylittäessä niille määrätty tulorajat. Mikäli avio- tai avopuoliso ei ole eläkkeensaaja, vähentää puolison tulot eläkettä vain määrätyn enimmäismäärän. Mikäli avio- tai avopuoliso on eläkkeensaaja, on vähennys 15 prosenttia tulorajan ylittävistä tuloista.

Vuoden 2002 ennenaikaiseläkkeen eri osien enimmäismäärät on koottu taulukkoon 2. Työkyvyttömyysosa, ansiotyökyvyttömyysosa, varhaiseläkeosa sekä avustuslisä ja hoitolisä eivät ole tuloista riippuvaisia vaan ne myönnetään enimmäismäärän mukaisina niihin oikeutetuille. Jos molemmat puoliset saavat ennenaikaiseläkettä, ovat enimmäismäärät jonkin verran matalammat kuin yksinäisellä eläkkeensaajalla.

Ennenaikaiseläkkeen perusosa on tulovähenteinen. Tuloina otetaan työtlöjen lisäksi huomioon kaikki hakijan omat työ-, eläke- ja omaisuustulot kansaneläkettä ja ATP-eläkettä lukuun ottamatta. Esimerkiksi työnantaja-kohtaiset ja työmarkkinasopimuksiin perustuvat lisäeläkkeet otetaan huomioon. Kun työtulot yksinäisellä vuonna 2002 ovat 223 200–310 700 kruunua vuodessa, pienenee eläkkeen perusosa 60 kruunua jokaista 100 kruunua kohti, jolla tulot ylittävät 223 200 kruunua. Kun tulot ylittävät 310 700 kruunua, ei perusosaa makseta lainkaan. Naimisissa olevalla eläkkeensaajalla tulorajat ovat vastaavasti 151 400–238 900.

Eläkelisä on tulovähenteinen samoin kuin vanhuuseläkkeen eläkelisä (ks. 2.1.5).

Avustuslisä on 26 688 kruunua vuodessa (n. 3 592 € ja n. 299 €/kk) vuonna 2002 ja hoitolisä 53 268 kruunua vuodessa (n. 7 170 € ja n. 597 €/kk). Ne ovat verotonta tuloa.

Jos asumisaikaa on 15 vuoden ja eläketapahtuman välisestä ajasta vähemmän kuin 4/5, pienennetään eläkettä todellisen asumisajan ja täyden eläkkeen myöntämiseksi vaadittavan vakuutusajan suhteessa.

18 Tanska.....

TAULUKKO 2. Ennenaikaiseläkkeen enimmäismäärät 2002, yksinäinen eläkkeensaaja

Ennenaikaiseläkelaji	DKK/vuosi	DKK/kk	€/vuosi	€/kk
Korkein ennenaikaiseläke				
Perusosa (tuloharkinta)	52 524	4 377	7 070	589
Eläkelisä (tuloharkinta)	52 872	4 406	7 117	593
Työkyvyttömyysosa ³	25 548	2 129	3 439	287
Ansio työkyvyttömyysosa	35 268	2 939	4 747	396
Yhteensä^{1,2}	166 212	13 851	22 372	1 864
Keskimmäinen ennenaikaiseläke				
Perusosa (tuloharkinta)	52 524	4 377	7 070	589
Eläkelisä (tuloharkinta)	52 872	4 406	7 117	593
Työkyvyttömyysosa ³	25 548	2 129	3 439	287
Yhteensä^{1,2}	130 944	10 912	17 625	1 469
Korotettu yleinen ennenaikaiseläke				
Perusosa (tuloharkinta)	52 524	4 377	7 070	589
Eläkelisä (tuloharkinta)	52 872	4 406	7 117	593
Varhaiseläkeosa ³	13 356	1 113	9 490	790
Yhteensä²	118 752	9 896	15 984	1 332
Yleinen ennenaikaiseläke				
Perusosa (tuloharkinta)	52 524	4 377	7 070	589
Eläkelisä (tuloharkinta)	52 872	4 406	7 117	593
Yhteensä²	105 396	8 783	14 186	1 182

¹ Lisäksi voidaan maksaa avustuslisää tai hoitolisää terveydellisin perustein

² Lisäksi voidaan maksaa henkilökohtaista lisää ja erityistä henkilökohtaista lisää taloudellisen tarveharkinnan perusteella

³ Verotonta tuloa

Eläkkeen tarkistaminen

Yleiset tarkistukset ennenaikaiseläkkeisiin tehdään samoin kuin vanhuuseläkkeisiin kunkin vuoden alusta työntekijöiden ammattiliittoon kuuluvien työntekijöiden edellisen vuoden palkkakehityksen mukaisesti. Myös eläk-

keiden henkilökohtaisia määriä tarkistetaan samoin kuin vanhuuseläkkeitä (ks. 2.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Eläke maksetaan kuukausittain pääsääntöisesti eläkkeen hakemista seuraavan kuukauden alusta. Eläke muutetaan automaattisesti vanhuuseläkkeeksi, kun eläkkeensaaja täyttää 67 vuotta. Tällöin varhaiseläkeosan, työkyvyttömyysoosan ja ansiotyökyvyttömyysoosan maksaminen lakkaa. Aikaisemmin myönnetyt avustuslisä ja hoitolisä maksetaan myös vanhuuseläkkeeseen.

3 Työeläketurva

3.1 Palkansaajien yleinen lisäeläkejärjestelmä

Laki työmarkkinoiden lisäeläkejärjestelmästä (ATP, arbejdsmarkedets tillægspension) annettiin vuonna 1964. Järjestelmä kattaa sekä julkisen että yksityisen sektorin palkansaajat. Yrittäjät voivat kuulua järjestelmään vapaaehtoisesti, jos he ovat aikaisemmin kuuluneet siihen palkkatyön perusteella vähintään kolme vuotta ja maksaneet tänä aikana täyttä vakuutusmaksua tai jos he ovat yrittäjätoiminnan ohessa palkkatyössä. Myös varhais-, osa- ja ennenaikaiseläkkeellä olevat voivat vapaaehtoisesti maksaa maksuja ATP-järjestelmään. Tämä mahdollisuus on ollut järjestelmässä vuodesta 1996.

3.1.1 Hallinto

Järjestelmän hallinnosta vastaa keskitetysti Työmarkkinoiden lisäeläkelaitos, ATP Arbejdsmarkedets Tillægspension. Se on valtiosta riippumaton eläkelaitos, jonka hallinnossa on työnantaja- ja työntekijäjärjestöjen yhtäläinen edustus. Järjestelmän ylin valvonta kuuluu työministeriölle.

ATP-eläkelaitos hallinnoi myös DMP- ja SP-säästöeläkkeitä.

18 Tanska.....

3.1.2 Rahoitus

ATP-eläkkeet ovat maksuperusteisia ja täysin rahastoituja. Työnantaja maksaa vakuutusmaksusta 2/3 ja työntekijä 1/3. Maksut on jaettu neljään luokkaan työajasta riippuen. Vakuutusmaksut ja niiden määräytymisperusteet on koottu taulukkoon 3. Kun viikoittainen työaika on vähintään 27 tuntia tai kuukausityöaika vähintään 117 tuntia, maksetaan täysi vakuutusmaksu (2 684 DKK vuodessa ja 223,65 DKK kuukaudessa).

Vakuutusmaksuja maksetaan työskentelyajan lisäksi myös työttömyys-, sairaus- ja äitiyspäiväraha-kausilta sekä mm. kuntoutus-, aktivointi- ja erilaisista koulutusetuuksista. Vakuutettu maksaa vakuutusmaksuista yhden kolmasosan ja työnantaja, kunta tai työttömyyskassa etuuden maksajasta riippuen kaksi kolmasosaa. Maksu määräytyy eri tavoin etuudesta riippuen. Etuuksista peritään tuntityöaikaan, kaksinkertaiseen tuntityöaikaan tai kuukausityöaikaan perustuvia vakuutusmaksuja.

Varhais-, osa- ja ennenaikaiseläkeläiset voivat kuulua järjestelmään vapaaehtoisesti. Ennenaikaiseläkeläisten vakuutusmaksu on lähes täyden kuukausimaksun suuruinen (222 DKK), josta vakuutettu maksaa puolet ja valtio puolet. Varhais- ja osa-aikaiseläkeläisten maksu on lähes tuntityöaikaan perustuvan vakuutusmaksun suuruinen (1,42 DKK), josta vakuutettu maksaa puolet ja valtio puolet.

Vuoden 2003 alusta ennenaikaiseläkeläisten ATP-maksu tulee pakolliseksi, ja vakuutettu maksaa maksusta kolmasosan ja valtio 2/3. Maksu on vapaaehtoinen niille, joiden tuleva ATP-, työmarkkinaeläke tai muu eläke tulee olemaan yli 20 000 DKK vuodessa. Ennenaikaiseläkeläisten riittävä vanhuuseläke pyritään varmistamaan ennenaikaiseläkkeellä olevien mahdollisuudella maksaa vapaaehtoista maksua täydentävää eläkettä varten. Maksu on kiinteä ja se muodostuu ATP-maksusta (2 684 DKK vuodessa) sekä 1 prosentin osuudesta täydestä etuudesta (1 570 DKK vuodessa). Valtio maksaa vakuutusmaksusta 2/3 ja vakuutettu 1/3. ATP hallinnoi ennenaikaiseläkeläisten vapaaehtoista lisäeläketurvaa. Myös jo ennenaikaiseläkkeellä olevien on mahdollista maksaa vapaaehtoista maksua täydentävää eläkettä varten.

TAULUKKO 3. ATP-eläkkeen vakuutusmaksut vuonna 2002

ATP	Työnantajamaksu, DKK	Työntekijämaksu, DKK	Yhteensä, DKK
Kuukausityöaika, vakuutusmaksu/ kk:			
- Vähintään 117 t	149,10	74,55	223,65
- 78 - 116 t	99,40	49,70	149,10
- 39 - 77 t	49,70	24,85	74,55
- Alle 39 t	0	0	0
Viikkotyöaika, vakuutusmaksu/ vko:			
- Vähintään 27 t	39,30	19,65	58,95
- 18 - 26 t	26,20	13,10	39,30
- 9 - 17 t	13,10	6,55	19,65
- Alle 9 t	0	0	0
Tilapäistyöntekijä			
-maksu tuntia kohti	1,08	0,54	1,62

Vuoden 1998 alusta palkansaajilta, yrittäjiltä ja määrätyiltä sosiaalivakuutusetuksien saajilta on peritty yhden prosentin maksua bruttotuloista lakisääteistä SP-säästöeläkettä varten (ks. 3.2).

Vuodesta 1988 alkaen on suurin osa niistä julkisen sektorin työntekijöistä, jotka kuuluvat pakolliseen toimialakohtaiseen lisäeläkejärjestelmään, maksanut matalampaa vakuutusmaksua. Täyteen työaikaan perustuva työnantajan ja työntekijän maksu on heistä yhteensä 1 166,40 kruunua vuodessa (97,20 DKK/kk). Vastaavasti karttuvan vuosittaisen eläkkeen määrä on matalampi. Työntekijäryhmät voivat kuitenkin halutessaan siirtyä mak samaan korkeampaa vakuutusmaksua, jolloin tuleva eläke on korkeampi.

Yrittäjät ja itsenäiset ammatinharjoittajat, jotka jatkavat ATP-vakuutusta kuuluttuaan siihen palkkatyön perusteella kolme vuotta, maksavat koko vakuutusmaksun itse.

3.1.3 Verotus

Sekä työnantaja että työntekijä voivat vähentää ATP-maksun verotuksessa. Eläkkeet ovat verotettavaa tuloa samoin kuin kansaneläkkeet ja palkkatulot. Kertasuorituksena maksettavista eläkkeistä peritään 40 % veroa.

18 Tanska.....

3.1.4 Vakuutusaika

Vakuutettuja ovat kaikki 16 vuotta täyttäneet palkansaajat, joiden työaika on vähintään 9 tuntia viikossa tai 39 tuntia kuukaudessa. Vakuutus on pakollinen. Vakuutusaikaa ovat työajan lisäksi myös työttömyys-, sairaus- ja äitiyspäiväraha-kaudet sekä aika, jona työntekijä on erityisessä työmarkkinakoulutuksessa. Vuodesta 1997 lähtien myös kuntoutus-, aktivointi- ja erilaisia koulutusetuuksia saavat ovat kuuluneet vakuutukseen. Useimpien näiden etuuksien kohdalla edellytetään, että niitä on maksettu tietty vähimmäismäärä (10 245 DKK kuukaudessa, mikäli vakuutetulla on huollettavia, muutoin 7 711 DKK kuukaudessa vuonna 2001). Muiden kuin kuntoutusetuuksien kohdalla edellytetään lisäksi, että etuutta on maksettu vähintään kuuden kuukauden ajan.

Kaikista maksetuista etuuksista maksetaan myös vakuutusmaksut (ks. 3.1.2). Vapaaehtoisesti vakuutukseen voivat liittyä ennenaikaiseläkkeellä, varhaiseläkkeellä tai osa-aikaeläkkeellä olevat henkilöt.

3.1.5 Vanhuuseläke

Oikeus eläkkeeseen

Vanhuuseläke maksetaan 67 vuotta täyttäneelle työntekijälle. Eläkkeen maksaminen ei edellytä työnteon lopettamista.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke muodostuu eläkeosasta ja bonusosasta, jotka maksetaan yhtenäisenä eläkkeenä. Eläkeosan määrä riippuu vakuutuksen alkamisajankohdasta ja maksettujen vakuutusmaksujen suuruudesta. Ennen 1.1.1982 ja sen jälkeiseltä ajalta eläke määräytyy eri tavoin. Eläke määräytyy eri tavoin myös riippuen siitä, onko vakuutus alkanut vuoden sisällä järjestelmän voimaantulosta vai myöhemmin. Eläkkeeseen maksetaan bonusosaa riippuen eläkevaroille saadun tuoton suuruudesta. Eläkevaroille asetettua vähimmäistuottovaatimusta (laskuperustekorko) alennettiin vuoden 2002 alusta 4,5 prosentista 2 prosenttiin. Bonukset maksetaan tämän ylittävästä korkotuotosta.

1.7.2001 eläkkeelle siirtyneen 67 vuotta täyttäneen työntekijän täyteen kokopäiväiseen työuraan perustuva lisäeläke on 20 328 kruunua (n. 2 736 €) vuodessa. Täysi ATP-eläke on noin 40 % kansaneläkkeen pe-

rusosasta. ATP-eläkkeen määrä perustuu järjestelmän voimantulosta joh-
tuen enintään 37 vuoden vakuutusaikaan, joten eläkkeiden taso tulee
nousemaan järjestelmän tullessa vähitellen täysin voimaan.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa olevia eläkkeitä ei tarkisteta automaattisesti. Eläkkeisiin on kui-
tenkin tehty bonuskorotuksia samoin kuin karttuneisiin eläkeoikeuksiin
eläkerahastojen tuoton mukaan. Työmarkkinoiden lisäeläkelaitos päättää
kustakin korotuksesta erikseen. Bonuskorotusten pitkän aikavälin tavoit-
teena on turvata eläkkeiden taso suhteessa hintakehitykseen. Vuoden
2002 alussa eläkkeitä korotettiin 2 prosentilla, ja eläkkeiden tarkistus jäi
jonkin verran inflaatiotasosta.

Eläkkeen maksaminen

Jos eläke on yli 2 480 kruunua vuodessa, se maksetaan kuukausittain.
Jos taas eläkkeen vuosimäärä on pienempi kuin 1 240 kruunua vuodessa,
maksetaan karttunut eläkeoikeus jatkuvan eläkkeen sijasta kertakor-
vauksena. Eläke, jonka määrä on pienempi kuin 2 480 kruunua mutta suu-
rempi kuin 1 240 kruunua vuodessa, maksetaan kerran vuodessa.

Eläkkeen ottamista voidaan lykätä 70 vuoden ikään. Ennen vuotta 2002
ansaittua eläkettä korotetaan tällöin 0,8 prosenttia jokaista lykkäyskuu-
kautta kohti. Vuoden 2002 alusta ansaittua eläkettä korotetaan 0,6 pro-
senttia lykkäyskuukautta kohden. Vakuutusmaksuja ei peritä 67 ikävuoden
jälkeen.

Lakisääteisen ATP-työeläkkeen eläkeikä säilyy kansaneläkkeen eläkeiän
alenemisesta huolimatta 67 vuotena, mutta eläkkeen voi ottaa varhennet-
tuna 65 vuoden iästä, mikäli henkilö on syntynyt 1.7.1939 tai myöhemmin.
Varhennusvähennys on vuoden 2002 alusta 0,6 prosenttia jokaista var-
hennettua kuukautta kohden. Ennen vuotta 2002 ansaittua eläkettä vä-
hennetään 0,8 prosenttia jokaista varhennettua kuukautta kohden.

3.1.6 Perhe-eläke

ATP-järjestelmän perhe-eläkkeitä koskeva lakimuutos tuli voimaan vuoden
2002 alusta. Uusia perhe-eläkkeitä maksetaan ensimmäisen kerran vuon-
na 2004. Uusien sääntöjen mukaan perhe-eläke myönnetään tasasuuru-

18 Tanska.....

sena kertakorvauksena, kun se nyt määräytyy suhteessa edunjättäjän karttuneeseen eläkkeeseen.

Viimeksi ATP-järjestelmän perhe-eläkkeitä muutettiin 1.7.1992, jolloin lakia muutettiin siten, että leskeneläke maksetaan kertakorvauksena välittömästi puolison kuoleman jälkeen, kun se aiemmin maksettiin jatkuvana eläkkeenä lesken täytettyä 62 vuotta. Samalla luovuttiin avioliiton ja edunjättäjän vakuutuksen kestoa koskevista vähimmäisajoista. Myöskään edunsaajan mahdollinen oma eläke ei enää estä leskenetuuden maksamista. Aikaisemmin avioliiton ja edunjättäjän vakuutuksen oli täytynyt kestää vähintään 10 vuotta ja leskeneläke oli vaihtoehtoinen oman eläkkeen kanssa. Myös lapset saivat vuoden 1992 uudistuksessa oikeuden kertakorvauksena maksettavaan etuuteen. Aikaisemmin lapseneläkkeitä ei maksettu lainkaan.

Oikeus eläkkeeseen

Leskelle maksettavaan kertakorvaukseen ovat oikeutettuja sekä mies- että naisleski, joka oli edunjättäjän kanssa avioliitossa tämän kuollessa. Myös edunjättäjästä eronnut naisleski voi saada leskenetuuden määräytyä edellytyksin. Yhtenä edellytyksenä on, että mies on ollut velvollinen maksamaan elatusapua entiselle vaimolleen. Etuuden saadakseen vaimon tulee vahvistaa oikeutensa siihen mahdollisimman pian avioeron jälkeen toimitamalla avioeroasiakirjat Työmarkkinoiden lisäeläkelaitokseen.

Vuodesta 2004 alkaen avioliittoon rinnastetaan myös avoliitossa asuvat. Avoliitossa olevilta edellytetään 2 vuoden yhteistä asumisaikaa sekä ilmoitusta yhdessä asumisesta Työmarkkinoiden lisäeläkelaitokseen ennen edunjättäjän kuolemaa.

Lapselle maksettavaan korvaukseen ovat oikeutettuja edunjättäjän alle 18-vuotiaat lapset edellyttäen, että edunjättäjä oli syntynyt 1.7.1925 tai myöhemmin ja että kuolemantapaus on sattunut 30.6.1992 jälkeen. Kertakorvaus maksetaan jokaiselle lapselle. Vuodesta 2004 alkaen korvaukseen ovat oikeutettuja edunjättäjän alle 21-vuotiaat lapset.

Uuden lain mukaisten perhe-eläkkeiden myöntämiseksi vaaditaan vähintään kahden vuoden vakuutusmaksuaikaa vuoden 2002 alusta lukien.

Eläkkeen määräytyminen

Leskelle maksettava kertakorvaus on 35 % edunjättäjän eläkeoikeuden pääomitetusta arvosta. Lisäksi voidaan maksaa siirtymäkauden kertakorvaus, mikäli edunjättäjä oli syntynyt 1.7.1925–30.6.1941. Korvaus riippuu edunjättäjän syntymäajasta ja lesken omasta ATP-eläkkeestä.

Ne, joille maksettiin vanhojen sääntöjen mukaista eläkettä 1.7.1992, saavat tätä eläkettä edelleen. Eläke on puolet edunjättäjän vanhuuseläkkeestä tai eläkeoikeudesta. Jos leskellä on 67-vuotiaana oikeus omaan vanhuuseläkkeeseen ATP-järjestelmästä, hän voi valita joko oman eläkkeensä tai leskeneläkkeen. Eläke lakkaa lesken avioituessa uudelleen.

Jos edunjättäjä oli syntynyt ennen 1.7.1925 ja kuoli 30.6.1992 jälkeen, maksetaan leskelle kertakorvaus, joka on 50 % edunjättäjän siihen asti karttuneesta eläkkeestä. Eläkkeen maksaminen edellyttää kuitenkin, ettei lesken oma ATP-eläke ole yli puolet edunjättäjän eläkkeestä. Siirtymäkauden määräyksiä sovelletaan myös silloin, kun edunjättäjä kuoli ennen 1.7.1992 ja leski ei ollut vielä täyttänyt 62 vuotta. Tällöin leskelle maksetaan kertakorvaus, joka on puolet edunjättäjän eläkeoikeuden pääomitetusta arvosta. Eläkkeeseen vaikuttaa lesken oma ATP-eläke.

Edunjättäjän lapselle maksettava korvaus on sen vuosieläkkeen suuruinen, johon edunjättäjällä kuolinhetkenään olisi ollut oikeus.

Vuonna 2002 voimaan tulleen lakimuutoksen mukaan edunsaajille maksettava kertakorvaus on 40 000 DKK, mikäli edunjättäjä oli kuollessaan alle 66-vuotias. Kertakorvaus on 8 000 DKK pienempi kutakin 65-ikävuoden jälkeistä vuotta kohti. Mikäli edunjättäjä oli täyttänyt 70 vuotta, ei uuden lainsäädännön mukaista eläkettä makseta. Mikäli vakuutetulla on oikeus sekä vanhojen että uusien sääntöjen mukaiseen korvaukseen, maksetaan etuuksista korkeampi.

Eläkkeen tarkistaminen

Maksussa oleviin jatkuviin eläkkeisiin tehdään bonuskorotuksia samoin kuin vanhuuseläkkeisiin (ks. 3.1.5).

Eläkkeen maksaminen

Tanskassa asuville eläkkeeseen oikeutetuille eläke maksetaan pääsääntöisesti automaattisesti ilman hakemista viranomaisilta saatavan kuolinil-

18 Tanska.....

moituksen perusteella. Vuoden 2002 perhe-eläkelain mukaan avoliitossa asuvien on täytynyt ilmoittaa yhdessä asumisesta Työmarkkinoiden lisä-eläkelaitokseen ennen edunjäntäjän kuolemaa, jotta eläke voidaan maksaa.

3.2 Säästöeläkkeet

Vuonna 1998 palkansaajien ja yrittäjien palkasta pidätettiin ylimääräinen yhden prosentin maksu DMP-säästöeläkettä (Den Midlertidige Pensionsopsparing) varten. Maksut talletettiin henkilökohtaisille eläketileille. Kertyneet varat korkoineen maksetaan kertakorvauksena eläkkeensaajille 67 vuoden iästä lähtien. Jos eläkkeensaaja kuolee ennen 67 vuoden ikää, varat maksetaan kuolinpesälle.

Vuoden 1998 väliaikaiseksi järjestelyksi tarkoitettu säästöeläkemaksu muutettiin pysyväksi 1.1.1999. Tällöin voimaan tuli pakollinen SP-säästöeläke (Den Særlige Pensionsopsparing). Vuonna 1998 voimaan tullut DMP-säästöeläke on toiminut erillisenä säästöeläkejärjestelynä, mutta uusia maksuja sinne ei enää vuoden 1998 jälkeen ole ohjattu. DMP-säästöeläkejärjestely lakkautetaan ja sinne kertyneet varat siirretään vuoden 2003 alusta SP-säästöeläketileille.

Eläkkeen määräytyminen

Palkansaajilta, yrittäjiltä ja määrätyiltä sosiaalivakuutusetuuksien saajilta peritään yhden prosentin maksua bruttotuloista SP-säästöeläkettä varten. Vuosittain kertynyt maksu siirretään henkilökohtaiselle säästöeläketilille.

Aiemmin pakolliseen SP-säästöeläkkeeseen oli rakennettu solidaarinen tulonsiirtoelementti. Eläketileille siirto tapahtui suhteessa maksettuihin ATP-maksuihin eli tehdyn työajan perusteella. Saman työajan tehneet saivat tililleen saman määrän, riippumatta maksetusta maksusta. Tilille sijoitettavan summan enimmäismäärä vuonna 2001 oli 2 694 DKK. Vuoden 2002 alusta kyseisestä järjestelystä luovuttiin ja säästötilille kirjattava maksuosuus määräytyy jatkossa yksilöllisesti.

Eläkkeen tarkistaminen

Tilille siirretty rahamäärä kasvaa rahastojen tuoton mukaan. Sijoituksista päättää ATP-eläkelaitos. Mitään takuu- tai vähimmäistuottovaatimusta ei ole.

Eläkkeen maksaminen

Jos SP-eläke on yli 30 000 kruunua vuodessa, se maksetaan kuukausittain 10 vuoden ajan. SP-eläke, jonka määrä on pienempi kuin 30 000 kruunua, mutta suurempi kuin 15 000 kruunua vuodessa maksetaan kerran vuodessa 10 vuoden ajan. Mikäli SP-eläke on alle 15 000 kruunua vuodessa, maksetaan se kertaussummana. Maksettavaa summaa korotetaan erikseen päätettävällä korolla. Vuonna 2002 korko on 4 %.

SP-säästöeläke maksetaan kun vakuutettu saavuttaa kansaneläkejärjestelmän vanhuuseläkeiän. Kuolintapauksessa maksamattomat säästöt siirtyvät kuolinpesälle.

3.3 Mahdollisuus siirtyä varhennetulle eläkkeelle

Kansaneläkejärjestelmän ennenaikaiseläkettä voidaan tarveharkinnan ja sosiaalisten syiden perusteella maksaa jatkuvan elatuksen tarpeessa olevalle 50–66-vuotiaalle (ks. 2.1.6). Ennen 67 vuoden ikää on mahdollista siirtyä myös osa-aikaeläkkeelle. Osa-aikaeläke voidaan myöntää 60 vuotta täyttäneelle erityisen, vuonna 1987 voimaan tulleen osa-aikaeläkelain perusteella. Laki kattaa sekä palkansaajat että itsenäiset ammatinharjoittajat.

Työttömyyskassaan kuuluvat palkansaajat ja yrittäjät voivat määrätyin edellytyksin saada varhennetun vanhuuseläkkeen myös työttömyysvakuutusjärjestelmästä 60 vuotta täytettyään. Eläkkeen saaminen ei edellytä työttömänä oloa. Työttömyyskassaan kuuluminen on Tanskassa vapaaehtoista.

Yleinen osa-aikaeläke ja työttömyysvakuutuksen varhaiseläke ovat vaihtoehtoisia siten, että yleistä osa-aikaeläkettä ei makseta niille, joilla on oikeus työttömyysvakuutuksen varhaiseläkkeeseen.

3.3.1 Osa-aikaeläke

Oikeus eläkkeeseen

Osa-aikaeläkettä (delpension) voidaan maksaa osa-aikatyöhön yhdistettynä 60–66-vuotiaalle palkansaajalle ja itsenäiselle yrittäjälle. Mikäli henkilö on syntynyt 1.7.1939 tai myöhemmin osa-aikaeläke voidaan myöntää 60–64-vuotiaille. Eläkkeen myöntäminen edellyttää, että edunsaaja asuu ja

18 Tanska.....

työskentelee Tanskassa ja on työskennellyt Tanskassa tai tanskalaisessa aluksessa vähintään 9 kuukautta viimeisten 12 kuukauden aikana. Palkansaajalta edellytetään lisäksi, että hän on maksanut vakuutusmaksuja palkansaajien lisäeläkejärjestelmään vähintään 10 vuodelta viimeisten 20 vuoden aikana. Työskentelyaika itsenäisenä ammatinharjoittajana rinnastetaan tähän vakuutusmaksuaikaan. Työnantajan ja työntekijän on täytynyt tehdä sopimus osa-aikaeläkkeelle siirtymisestä.

Palkansaajan on lyhennettävä työaikaan osa-aikaeläkkeelle siirtyessään vähintään seitsemällä tunnilla viikossa tai vähintään neljäsosalla keskimääräisestä viikkotyöajastaan viimeisten yhdeksän kuukauden aikana. Työajan lyhennys lasketaan aina enintään 37 viikkotyötunnista, vaikka työaika todellisuudessa olisi ollut tätä pitempi. Jäljelle jäävän keskimääräisen työajan tulee olla vähintään 12 ja enintään 30 tuntia viikossa. Osa-eläkkeelle siirtymisen jälkeen jokaiseen neljännesvuoteen tulee sisältyä vähintään 20 työpäivää.

Myös yrittäjältä edellytetään, että hän asuu ja työskentelee Tanskassa ja on työskennellyt Tanskassa tai tanskalaisessa aluksessa vähintään 9 kuukautta viimeisten 12 kuukauden aikana. Hänen on lisäksi täytynyt toimia yrittäjänä tai itsenäisenä ammatinharjoittajana Tanskassa tai tanskalaisella aluksella 4 vuotta viimeisten 5 vuoden aikana ja hänen on täytynyt työskennellä kokopäiväisesti viimeiset 5 vuotta. Työtulojen on täytynyt olla vähintään 1/3 (42.867 DKK vuonna 2002) eläkkeen perusteena olevasta ns. perusmäärästä eläkkeelle siirtymistä edeltävänä vuonna. Yrittäjän tulee voida osoittaa, että hän on lyhentänyt työaikaansa. Keskimääräistä viikoittaista työaikaan tulee lyhentää puoleen palkansaajien kokopäivätyöajasta eli 18,5 tuntiin viikossa. Yrittäjiin ei sovelleta liukuvaa työajan lyhennysmahdollisuutta kuten palkansaajiin.

Eläkkeen määräytyminen

Eläke määräytyy ns. perusmäärän mukaan. Tämä perusmäärä on 82 % (128 602 kruunua, n. 17 310 €) sairausvakuutuksen päivärahan vuotuisesta enimmäismäärästä, joka vuonna 2002 on 156 832 kruunua (n. 21 110 €). Palkansaajan vuosieläke on 1/37 perusmäärästä (3 475,73 kruunua) jokaiselta täydeltä tunnilta, jolla keskimääräistä viikoittaista työaikaan alennetaan. Osa-aikaeläke on samansuuruinen koko sen ajan, jolta eläkettä maksetaan. Mikäli keskimääräinen työaika muuttuu enemmän kuin 2 tuntia, lasketaan eläke uudelleen. Yrittäjien osa-aikaeläke on kiinteä (puolet perusmäärästä) 64 296 kruunua (n. 8 654 €) vuodessa vuonna 2002.

Eläkkeensaajan henkilökohtaisen eläkkeen määrä tarkistetaan vuosittain, huhtikuun alusta lukien, edellisen vuoden työajan mukaan.

Eläkkeen maksaminen

Eläkettä maksetaan 67 vuoden vanhuuseläkeikään asti. Eläkkeen maksaminen päättyy aikaisemmin, jos työaikaa ja maassa asumista koskevat myöntämisedellytykset eivät enää täyty. Eläkkeen maksaminen keskeytetään, jos eläkkeensaaja on yhdenjaksoisesti työttömänä tai sairaana yli 52 viikkoa. Eläke on veronalaista tuloa.

Hallinto ja rahoitus

Osa-aikaeläkkeiden hallinnosta vastaavat samat kunnalliset viranomaiset kuin kansaneläkejärjestelmän hallinnostakin. Eläkkeet rahoitetaan valtion varoin.

3.3.2 Työttömyysvakuutuksen varhaiseläke

Työttömyysvakuutusjärjestelmästä on vuodesta 1979 alkaen maksettu varhaiseläkkeitä (efterløn) 60 vuotta täyttäneille vakuutetuille. Vakuutus on vapaaehtoinen ja siihen voivat liittyä sekä palkansaajat että yrittäjät. Etuudet rahoitetaan valtion varoin ja vakuutetuilta perittävillä maksuilla.

Varhaiseläkejärjestelmää uudistettiin vuonna 1999. Muutokset tulivat voimaan 1.7.1999. Eläkkeen myöntämisehtoja tiukennettiin uudistuksessa huomattavasti. Samassa yhteydessä osa-aikainen varhaiseläke lakkautettiin. Uudistetussa varhaiseläkkeessä työnteon edellytykset tehdään entistä joustavammaksi, ja tavoitteena on ihmisten kannustaminen työnteon jatkamiseen 60 ikävuoden jälkeen.

Muutokset tulevat voimaan asteittain. Mikäli vakuutettu on syntynyt ennen 1.7.1939, määräytyy eläke entisten sääntöjen mukaisesti muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (ks. eläkkeen määräytyminen uusien sääntöjen mukaan).

18 Tanska.....

Oikeus eläkkeeseen ja eläkkeen määräytyminen vanhojen sääntöjen mukaan

Ne vakuutetut, jotka ovat syntyneet ennen 1.7.1939 kuuluvat vanhaan varhaiseläkejärjestelmään.

Työttömyysvakuutuksen varhaiseläkettä voidaan maksaa Tanskassa asuvalle 60–66-vuotiaalle työssä tai työttömänä olleelle vakuutetulle. Vakuutetun on täytynyt kuulua työttömyyskassaan vähintään 20 vuotta viimeisten 25 vuoden aikana. Vaadittavaa vähimmäisvakuutusaikaa pidennettiin vuonna 1992. Niiltä, jotka eivät ikänsä vuoksi voi täyttää uutta ehtoa, edellytetään, että he ovat kuuluneet vakuutukseen yhdenjaksoisesti 31.3.1992 lukien eläkkeelle siirtymiseen asti, ja että he täyttävät aikaisemman vakuutusaikavaatimuksen, 10 vuotta vakuutusaikaa 15 viimeisen vuoden aikana.

Täyden varhaiseläkkeen myöntäminen edellyttää, että eläkkeenhakijalla on oikeus työttömyyspäivärahaan tai että hän saa iäkkäille pitkäaikaistyöttömille maksettavaa päivärahaa (overgangsydelse). Lisäksi edellytetään, että hän on kuulunut työttömyysvakuutukseen kokopäivätyöntekijänä viimeisten 10 vuoden aikana vähintään 5 vuotta, joista 26 viikkoa (17 viikkoa, jos osa-aikatyöntekijä) välittömästi ennen eläkkeen alkamista. Eläkkeen maksaminen edellyttää työnteon lopettamista. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen työtä voi tehdä enintään 200 tuntia vuodessa ilman, että sillä on vaikutusta eläkkeen määrään.

Eläkkeen määrä riippuu eläkeajan pituudesta. Ensimmäisen 2,5 vuoden ajalta eläke on korkeintaan 90 % aikaisemmista tuloista, kuitenkin enintään työttömyyspäivärahan enimmäismäärä. Vuonna 2002 työttömyyspäivärahan enimmäismäärä on 3 020 kruunua (n. 407 €) viikossa ja 157 040 kruunua (n. 21 138 €) vuodessa. Tähän 2,5 vuoden aikaan luetaan mukaan joitakin työttömyyspäiväraha- ja niihin verrattavia kausia. 2,5 vuoden tultua täyteen eläke on määräytyy samoin kuin ensimmäisessä ajanjaksoissa, mutta eläke on enintään 82 % työttömyyspäivärahan enimmäismäärästä. Muut työsuhteen perusteella maksettavat eläkkeet pienentävät varhaiseläkkeen määrää.

Oikeus eläkkeeseen ja eläkkeen määräytyminen uusien sääntöjen mukaan

Mikäli vakuutettu on syntynyt 1.7.1939 tai sen jälkeen, määräytyy eläke uusien sääntöjen mukaisesti.

Uudistuksessa osa-aikainen varhaiseläke (delefterløn) ja vanhan järjestelmän mukainen varhaiseläke muutettiin yhdeksi yleiseksi varhaiseläkejärjestelmäksi, joka mahdollistaa joustavamman työssäkäynnin. Lisäksi työntekijöiltä peritään erityinen varhaiseläkemaksu, joka vuonna 2002 on 7 kertaa korkeimman päivärahan suuruinen (604 DKK) suuruinen eli 352 kruunua kuukaudessa ja 4 228 kruunua vuodessa. Maksu on vapaaehtoinen, mutta on edellytyksenä varhaiseläkkeen saamiselle. Vakuutetun on mahdollista minä ajankohtana tahansa luopua oikeudestaan varhaiseläkkeeseen ja siirtää maksamansa varhaiseläkemaksut osaksi omaa työmarkkinaeläkettä tai jotain muuta vakuutetun valitsemaa lisäeläkettä. Kuolintapauksessa maksettu summa siirtyy kuolinpesälle.

Uuden järjestelmän mukaan työttömyysvakuutuksen varhaiseläkettä voidaan maksaa Tanskassa asuvalle 60–64-vuotiaalle työssä tai työttömänä olleelle vakuutetulle. Vakuutetun on täytynyt kuulua työttömyyskassaan 25 vuotta viimeisten 30 vuoden aikana. Vaadittavan vähimmäisvakuutusajan pidentämisestä johtuen sovelletaan siirtymäsäännöksiä niiden osalta, jotka eivät ikänsä puolesta voi täyttää vakuutusaikavaatimusta. Näiltä edellytetään, että he ovat kuuluneet vakuutukseen yhdenjaksoisesti 1.7.1999 luki-en eläkkeelle siirtymiseen asti ja että he täyttävät aikaisemman vakuutus-aikavaatimuksen, 20 vuotta vakuutusaikaa viimeisen 25 vuoden aikana. Lisäksi voimassa on vuoden 1992 vakuutusajan pidentämisestä aiheutunut siirtymäsäännös (ks. eläkkeen määräytyminen vanhojen sääntöjen mukaan).

Vaadittavan vähimmäisvakuutusajan lisäksi vakuutetun on täytynyt maksaa varhaiseläkemaksua 25 vuotta viimeisen 30 vuoden aikana. Niiltä, jotka eivät ikänsä vuoksi voi täyttää uutta vakuutusmaksuehtoa edellytetään, että he ovat maksaneet 1.4.1999 lähtien varhaiseläkemaksua keskeytyksettä eläkkeelle siirtymiseen asti.

Täyden varhaiseläkkeen myöntäminen edellyttää, että eläkkeenhakijalla on oikeus työttömyyspäivärahaan tai että hän saa iäkkäille pitkäaikaistyötömille maksettavaa päivärahaa. Lisäksi edellytetään, että hän on kuulunut työttömyysvakuutukseen kokopäivätyöntekijänä viimeisten 15 vuoden aikana vähintään 10 vuotta, joista 52 viikkoa (34 viikkoa, jos osa-aikatyöntekijä) välittömästi ennen eläkkeen alkamista. Mikäli vakuutettu on syntynyt ennen 1.7.1949, edellytetään, että hän on kuulunut työttömyysvakuutukseen kokopäivätyöntekijänä viimeisten 10 vuoden aikana vähintään 5 vuotta, joista 26 viikkoa (17 viikkoa, jos osa-aikatyöntekijä) välittömästi ennen eläkkeen alkamista.

Työntekijöiden mahdollisuus siirtyä varhaiseläkkeelle 60 vuoden iästä lähtien on turvattu ns. varhaiseläketodistuksella (efterlønsbevis), jonka työt-

18 Tanska.....

tömyyskassa myöntää kaikille siihen oikeutetuille, kun vaaditut vakuutus-aika- ym. ehdot ovat täyttyneet.

Myös niiden vakuutettujen, jotka olivat jo täyttäneet 60 vuotta ennen 1.7.1999, on mahdollista saada varhaiseläketodistus. Tällöin näiden 60 vuotta täyttäneiden on myös mahdollista valita uuden järjestelmän mukaiset joustavat työaikaehdot ja saada vastaavat verovähennykset kuin uuteen järjestelmään kuuluvilla. Vanhuuseläkeikä on kuitenkin 67 vuotta.

Uuden järjestelmän myötä aiempi 200 tunnin rajoite työnteolle poistuu. Työntekijällä on itse oikeus päättää, kuinka paljon hän työskentelee eläkkeellä ollessaan. Eläke määräytyy tehtyjen viikkotyötuntien mukaan. Eläkkeelle siirtymisen jälkeen eläkettä vähennetään tehtyjen viikkotyötuntien perusteella siten, että viikoittainen eläke alenee 1/37 jokaiselta tunnilta, jolla työtä tehdään. Mikäli viikoittaiset työtunnit ylittävät 29,6 tuntia, ei eläkettä makseta.

Mikäli varhaiseläke alkaa 60 vuoden iässä, varhaiseläke on 90 % aikaisemmista tuloista, kuitenkin enintään 91 prosenttia (142 775 kruunua, n. 19 218 € vuodessa) työttömyyspäivärahan enimmäismäärästä. Varhaiseläkkeelle siirtymisen lykkääminen 60 ikävuoden jälkeen nostaa eläkkeen määrää. Jos varhaiseläkkeen ottamista lykätään kahdella vuodella ja työaika näiden kahden vuoden aikana on ollut keskimäärin vähintään 30 tuntia viikossa, maksetaan eläkettä, joka on enintään 100 prosenttia työttömyyspäivärahan enimmäismäärästä, 157 040 DKK (n. 21 138 €) vuodessa.

Mikäli varhaiseläke alkaa kahden vuoden sisällä siitä, kun oikeus eläkkeeseen on syntynyt, pienentävät sekä yksilölliset että työmarkkinasopimukseen perustuvat eläkkeet varhaiseläkkeen määrää. Eläkkeen määrään vaikuttavat tällöin sekä tulevat eläkeoikeudet että maksussa olevat eläkkeet. Mikäli varhaiseläkettä lykkää kahdella vuodella, otetaan huomioon vain maksussa olevat työmarkkinasopimukseen perustuvat eläkkeet.

Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen oikeuttaa lisäksi verottomaan kertakorvaukseen kansaneläkkeelle siirtymisen jälkeen. Korvaus määräytyy tehtyjen työtuntien mukaan. Jokainen vuosineljännes, jonka aikana työntekijä on kokopäivätyössä (viikoittainen työaika 37 tuntia) sen jälkeen, kun hänellä olisi oikeus varhaiseläkkeeseen oikeuttaa 9 422 kruunun (n. 1 268 €) verottomaan kertakorvaukseen vuonna 2002. Varhaiseläkeoikeuden käyttämättä jättäminen oikeuttaa korkeimpaan korvaukseen, joka vuonna 2002 on 113 064 DKK (n. 15 218 €).

Eläkkeen maksaminen

Työttömyysvakuutuksen varhaiseläkettä ei makseta samanaikaisesti kansaneläkejärjestelmän ennenaikaiseläkkeen kanssa. Eläke maksetaan kuukausittain ja se on verotettavaa tuloa. Eläkkeen myöntää ja maksaa se työttömyyskassa, jonka jäsen eläkkeensaaja on.

4 Lisäeläketurva

Yleistä

Tanskassa toimiala- ja työnantajakohtaiset eläkejärjestelmät ovat nykyisin yleisiä ja niiden merkitys lakisääteisen eläketurvan täydentäjänä tulee edelleen kasvamaan tulevina vuosikymmeninä. Vaikka eläkkeellä olevista työntekijöistä vasta noin 15–18 % saa eläkettä näistä järjestelmistä, kartuttaa tällä hetkellä työsuhteessa olevista palkansaajista jo noin 80 % eläkettä niissä. Pitkällä aikavälillä, 20–30 vuoden kuluessa n. 55–65 % työntekijöistä odotetaan saavan eläkettä näistä järjestelmistä. Tanskassa käsitteellä 'arbejdsmarkedspensionsordninger' tarkoitetaan sekä laajoja ammatti- ja toimialakohtaisia että yksittäisen yrityksen perustamia lisäeläkejärjestelmiä. Tässä niistä kaikista käytetään nimitystä työmarkkinasopimukseen perustuvat eläkejärjestelmät. Järjestelmään liittyminen on yleensä pakollista niillä aloilla, joita sopimukset koskevat.

Vanhin työmarkkinasopimus pohjainen eläkejärjestelmä on virkamiesten eläkejärjestelmä, joka tuli voimaan vuonna 1919. Se on myös suurin työmarkkinasopimukseen perustuvista järjestelmistä. Toisen maailmansodan jälkeisinä vuosikymmeninä järjestelmät yleistyivät erityisesti julkisen sektorin pitkän koulutuksen saaneilla toimihenkilöillä kuten lääkäreillä, arkkitehteillä, juristeilla, ekonomieilla ja insinööreillä, jotka kaikki saivat lisäeläkejärjestelmän vuoteen 1961 mennessä. 60-luvulla lisäeläkejärjestelmiä perustettiin erityisesti julkisella sektorilla toimiville keskiasteen koulutuksen saaneille kuten sairaanhoitajille, kättilöille, laboranteille ja sosiaalityöntekijöille. 70-luvulla järjestelmiä perustettiin myös julkisella sektorilla toimiville vähän koulutusta saaneille työntekijöille.

Yksityisellä sektorilla laajat toimi- tai ammattialakohtaiset eläkejärjestelmät ovat kehittyneet hitaammin. Yksittäisillä toimialoilla eläkejärjestelmiä on ollut jo kauan, mutta pääosin suurimman työntekijäjärjestön, LO:n jäsenet ovat tulleet työmarkkinasopimukseen perustuvien eläkejärjestelmien piiriin vasta vuosien 1987–1993 aikana. Laajojen kollektiivisten sopimusten

18 Tanska.....

puuttuessa yksittäiset työnantajat ovat järjestäneet lisäeläketurvaa omille työntekijöilleen tai osalle työntekijöistä.

Vanhempia työmarkkinasopimukseen perustuvia eläkejärjestelmiä varten on yleensä perustettu eläkekassa. Uudet järjestelmät on sen sijaan useammin hoidettu vakuutusyhtiöissä. Virkamiesten eläkkeet rahoitetaan suoraan valtion budjettivaroista, muuten eläkevastuiden tulee olla täysin rahastoituja .

Valtaosa työmarkkinasopimukseen perustuvista eläkejärjestelmistä on maksuperusteisia. Virkamiesten eläkejärjestelmä ja osa yrityskohtaisista eläkejärjestelmistä on kuitenkin etuusperusteisia. Koska eläkejärjestelmät ovat tavallisesti syntyneet työmarkkinaosapuolten pitkällisten neuvottelujen tuloksena, ovat vakuutusmaksut, etuudet ja eläkeiät eri järjestelmissä hyvin erilaiset. Etuudet eroavat myös siksi, että järjestelmät ovat tulleet voimaan hyvin pitkällä aikavälillä, jotkut järjestelmistä ovat vasta käynnistysvaiheessa, kun osa järjestelmistä on ollut täysin voimassa jo pitkään. Seuraavassa on siksi kerrottu etuuksista hyvin yleisellä tasolla.

Etuudet

Järjestelmiin kuuluvat tavallisesti sekä kokopäivä- että osa-aikatyöntekijät. Järjestelmään pääsemiseksi voidaan edellyttää 25–30 vuoden ikää ja kolmesta kuuteen kuukauteen jatkunutta työsuhdetta. Yläikäraja joihinkin järjestelmiin pääsemiseksi on 55 vuotta. Järjestelmistä maksetaan vanhuus-, työkyvyttömyys- ja perhe-eläkkeitä.

Vanhuuseläkeikä vaihtelee 60–67 vuoteen. Varhaiseläkkeelle ei verosäästösten vuoksi yleensä voi siirtyä alle 60-vuotiaana.

Maksuperusteisissa järjestelmissä vanhuuseläkkeen suuruus riippuu maksettujen vakuutusmaksujen määrästä ja niille saadusta tuotosta. Maksut ovat yleensä korkeammat järjestelmissä, joiden jäsenet ovat akateemisesti koulutettuja. Kokonaismaksu on näissä järjestelmissä tavallisesti 15 %. Keskiasteen koulutuksen saaneiden eläkejärjestelmissä vakuutusmaksu on yleensä 12 %, kun taas LO-järjestön työntekijöiden eläkejärjestelmissä maksut ovat tällä hetkellä 4–7 % eläkkeen perusteena olevasta palkasta, mutta kokonaismaksua on tarkoitus nostaa vähitellen 12 %:iin. Työnantajan osuus maksusta on tavallisesti 2/3 ja työntekijän 1/3. Etuusperusteisissa järjestelmissä eläkkeen tavoitetaso on yleensä 40 vakuutusvuoden jälkeen 60–70 % loppupalkasta yhdessä lakisääteisten eläkkeiden kanssa.

Leskeneläke on etuusperusteisissa järjestelmissä tavallisesti 60 % edunjättäjän palkasta. Lapseneläke on usein 10–25 % leskeneläkkeestä. Maksuperusteisissa järjestelmissä leskeneläke määräytyy maksettujen vakuutusmaksujen mukaan, mutta maksut on usein määrätty saman tavoitetason mukaan kuin etuusperusteisissa järjestelmissä.

Työkyvyttömyyseläke on maksuperusteisissa järjestelmissä tavallisesti 30 prosenttia palkasta, mutta voi pienipalkkaisilla työntekijöillä nousta 80 prosenttiin. Etuusperusteisissa järjestelmissä työkyvyttömyyseläke on tavallisesti sen vanhuuseläkkeen suuruinen, joka olisi maksettu, jos työsuhte olisi jatkunut normaaliin eläkeikään.

Sopimukseen ei yleensä liity eläkkeiden indeksitarkistusta koskevia määräyksiä. Vakuutusjärjestelyissä tarkistuksia vastaavat maksettavat bonukset.

Vapaakirjaoikeuden syntymistä koskevat määräykset vaihtelevat lisäeläketurvan järjestämistavasta riippuen. Useimmissa järjestelmissä eläkeoikeus säilyy välittömästi koko karttuneen eläkkeen osalta.

Vakuutusmaksut ja verotus

Työntekijät osallistuvat tavallisesti lisäeläketurvan rahoittamiseen. Maksuperusteisten järjestelmien maksuista on mainittu edellä. Työntekijän maksuosuus kokonaismaksusta on usein kolmannes eli 4–5 % palkasta. Etuusperusteisiin järjestelmiin työntekijät maksavat yleensä 3–6 % eläkkeeseen oikeuttavista tuloistaan.

Työnantajan vakuutusmaksut lisäeläkejärjestelmiin ovat yleensä verovähennyskelpoisia eikä niitä katsota työntekijän verotettavaksi tuloksi. Työntekijän maksuosuudet lisäeläketurvajärjestelmiin ovat pääsääntöisesti vähennyskelpoisia.

Maksussa olevat eläkkeet ovat veronalaista tuloa. Kertakorvauksina maksettavista etuuksista peritään 40 %:n vero, jos vakuutusmaksut on voitu vähentää verotuksessa. Jos vakuutusmaksuja ei ole voitu vähentää, ovat etuudet verovapaita.

5 Työssä tai eläkkeellä toisessa maassa

Tanskan ja Suomen välillä on voimassa sosiaaliturvaa koskeva EU-asetus 1408/71 ja sen toimeenpanoasetus 574/72, joissa on määräyksiä vakuutukseen kuulumisesta ja toisen sopimusmaan vakuutusaikojen hyväksilu-

18 Tanska.....

kemisestä sekä eläkkeiden määräytymisestä ja maksamisesta toiseen maahan EU- ja ETA-alueella. Asetukset koskevat ainoastaan EU- ja ETA-maiden kansalaisia. Sen lisäksi Pohjoismaiden välillä on 1.1.1994 voimaan tullut sosiaaliturvasopimus, jolla on merkitystä lähinnä niille Pohjoismaissa asuville ja työskenteleville, joihin ei sovelleta EU-asetusten säännöksiä. Mainitut asetukset ja sosiaaliturvasopimus koskevat ainoastaan lakisääteistä eläketurvaa eli Tanskassa kansaneläkkeitä ja ATP-eläkkeitä. Sen sijaan työmarkkinasopimuksiin perustuviin eläkejärjestelmiin niitä ei sovelleta.

Kansallisen lainsäädännön mukaan kansaneläke voidaan myöntää Tanskan kansalaiselle, joka asuu pysyvästi Tanskassa. Ulkomaan kansalaiselle eläke voidaan myöntää, jos hän on asunut maassa vähintään 10 vuotta 15:n ja 67 ikävuoden välillä, näistä 5 vuotta välittömästi ennen eläkkeen alkamista. Kansalaisuutta koskevaa vaatimusta ei sovelleta pakolaisiin eikä EU-maiden tai sosiaaliturvasopimusmaiden kansalaisiin.

Tanskan kansalaiselle, joka on asunut maassa vähintään 30 vuotta 15:n ja 67 ikävuoden välillä, voidaan kansaneläke myöntää ja maksaa myös ulkomaille. Ennenaikaiseläkkeellä olevalle tai vanhuuseläkkeellä olevalle, joka ei täytä edellä mainittuja ehtoja, voidaan eläkkeen maksamista jatkaa ulkomaille, jos eläke on myönnetty eläkeläisen asuessa Tanskassa. Tämä edellyttää kuitenkin, että eläkkeensaaja on asunut maassa vähintään 10 vuotta 15 vuotta täytettyään tai vähintään neljänneksen 15 vuoden täyttämisen ja eläkkeen myöntämisen välisestä ajasta. Joitakin ulkomailta oleskeluaikoja rinnastetaan Tanskassa asumiseen.

Koska useimmat työmarkkinasopimuksiin perustuvat eläkejärjestelmät ovat maksuperusteisia ja rahastoituja, ei ongelmia eläkeoikeuden säilymisessä ja maksamisessa ulkomaille yleensä ole. Joissakin tilanteissa eläketurva voidaan kuitenkin menettää myös maan sisällä työpaikkaa vaihdettaessa. Tällainen tilanne voi syntyä esim. silloin, kun alle 30-vuotias työntekijä vaihtaa työpaikkaa ennen kuin on ollut yrityksen palveluksessa viisi vuotta.

Yleensä eläkeoikeuden voi säilyttää entisessä eläkejärjestelmässä joko vapaakirjaoikeutena tai säilyttämällä aktiivijäsenyyden ja maksamalla edelleen vakuutusmaksuja. Karttuneen eläkepääoman voi myös siirtää uuden asuinmaan eläkejärjestelmään ja ostaa sillä eläkeoikeutta uudessa järjestelmässä. Eläkepääoma voidaan myös maksaa käteissuorituksena järjestelmästä eroavalle. Kahdessa viimeksi mainitussa tapauksessa eläkepääomasta peritään kuitenkin melko suuri vero, koska vakuutusmaksut ovat aikanaan olleet verotuksessa vähennyskelpoisia.

6 Tehtyjä ja vireillä olevia uudistuksia

Varhainen eläkkeellesiirtyminen on ongelma myös Tanskassa, niin kuin monissa muissakin maissa. Keskimääräinen eläkkeellesiirtymisikä on ollut noin 61 vuotta. Sitä haluttaisiin korottaa ja tähän on pyritty myös työttömyysvakuutuksen varhaiseläkkeeseen vuonna 1999 tehdyillä muutoksilla (ks. 3.3.2). Tämä varhaiseläke on pitkään ollut pääasiallinen työstäpoistumiskanava. Uudistuksessa varhaiseläkkeen myöntämisehtoja tiukennettiin ja vakuutetuilta alettiin lisäksi periä erillistä varhaiseläkemaksua. Maksumuutos on vapaaehtoinen, mutta on edellytyksenä varhaiseläkkeen saamiselle. Samalla työnteon ja eläkkeellä olon yhdistäminen tehtiin entistä joustavammaksi poistamalla työntekoa koskevat tuntirajoitukset.

Myös kansaneläkejärjestelmän yleisen eläkeiän alentamisella 67 vuodesta 65 vuoteen pyritään tosiasiaa keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän kohottamiseen. Lisäksi kansaneläkkeen työtulorajojen muutoksilla pyritään kannustamaan eläkeläisiä työntekoon.

Vuoden 2003 alusta tulee voimaan uusittu ennaikaiseläke, jonka tavoitteena on työkyvyttömyyseläkejärjestelmän yksinkertaistaminen ja samalla keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän nostaminen. Uudistuksen jälkeen ennaikaiseläke myönnetään vain, mikäli vakuutettu on pysyvästi työkyvytön eikä pysty hankkimaan riittävää toimeentuloa ansiotyötä tekemällä. Aiemmin eläke myönnettiin neljänä erisuuruisena ja eri perustein myönnettävänä eläkkeenä.

Osoitteita

Sosiaaliministeriö: Socialministeriet, Holmens Kanal 22, DK-1060 København. Faksi: +45-33 93 25 18, puhelin: +45-33 92 93 00. S-posti: sm@sm.dk. Internet-kotisivut: www.sm.dk.

Kansainväliset asiat: Den Sociale Sikringsstyrelse, Landemærket 11, DK- 1119 København K. Faksi: +45- 33 91 56 54, puhelin: +45-33 95 50 00. S-posti: dss@dss.dk. Internet-kotisivut: www.dss.dk.

Työministeriö: Beskæftigelsesministeriet, Holmens Kanal 20, DK-1060 København K. Faksi: +45 33 12 13 78, puhelin: + 45-33 92 59 00. S-posti: bm@bm.dk. Internet-kotisivut: www.bm.dk.

18 Tanska.....

Työmarkkinoiden lisäeläkelaitos: ATP, Arbejdsmarkedets Tillægspension, ATP-huset, Kongens Vænge 8, DK-3400 Hillerød.
Faksi: +45-48 20 48 00, puhelin: +45-48 20 48 20. S-posti: atp@atp.dk
Internet-kotisivut: www.atp.dk.

Lähteet

Arbejdsmarkedets Tillægspension. Årsrapport 2001. ATP-huset. 2002.

ATP-huset. Kotisivut: www.atp.dk.

ATP- Sket siden sidst i Danmark. Nordisk ATP- møde i Stockholm 17 - 18.2.2002.

Benefits Report Europe, USA & Canada 2001. Watson Wyatt Data Services Europe. Brussels 2001.

Beskæftigelsesministeriet. www.bm.dk.

Danmark.dk. IT- og Telestyrelsen. København. www.danmark.dk.

Den Midlertidige Pensionsopsparring. Årsrapport 2001. ATP-huset. 2002.

Den Særlige Pensionsopsparring. Årsrapport 2001. ATP-huset. 2002.

IBIS News. International Benefits Information Service. Charles D. Spencer & Associates, Inc., Chicago.

Lindell, C. 1999. Muistio 29.1.1999. Tanskassa rakennetaan henkilökoh-
taisia eläketilejä. ETK/SU.

Om att få flexibel efterlön. Arbejdsdirektoratet. August 2001.

Retsinformation. Statens juridiske online informationssystem.
www.retsinfo.dk.

Socialförsäkringen i Norden. En översikt (2000). Försäkringskassaförbun-
det, Stockholm.

Social protection in the EU Member States and the European Economic
Area. Situation on 1 January 2001. (2001). European Commission. Direc-
torate-General of Employment and Social Affairs. MISSOC Secretariat,
Köln.